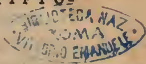

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
9 G
4

AVRELIVS PRVDENTIVS CLEMENS

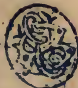
THEODORI PVLMANNI CRANENBVRGII, ET VICTORIS GISELINI OPERA, EX FIDE DECEM LIBRORVM MANVSCRIPTORVM, EMENDATVS,

ET

IN EVM, EIVSDEM VICTORIS GISELINI COMMENTARIVS.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini,
CIↃ. IↃ. LXIV.
CVM PRIVILEGIO.

TENOR PRIVILEGII.

Regis Priuilegio cautum eſt, ne quis Aurelium Prudentium, Theodori Pulmanni Cranenburgij, & Victoris Giſelini opera, emendatum, citra Chriſtophori Plantini voluntatem, à die impreſſionis abſolutæ ad ſexennium imprimat, aut alicubi impreſſum importet, venalem've habeat. Qui ſecùs faxit, confiſcationis librorum, & quinquaginta florenorum pœna, fiſco Regio exoluenda, multabitur: vt latiùs in Regio diplomate expreſſum eſt. Dato Bruxellæ XVII. Martij, anno Domini M. D. LXIII. ſtylo Brabantiæ.

Signat. I. Fabri.

THEODORVS PVLMANNVS CRANENBVRGIVS FRANCISCO BALSANO BRVGENSI S. D.

VLLVM vitium, Balſane integerrime, turpius, & ab hominis natura alienius eſt, quàm accepti beneficij immemorem eſſe. Ingrato enim, vt Menander ait, terra peius nihil creat. Huic crimini maximè obnoxius eſſem, & meritò ſecūdum Perſarum leges ſeueriſſimè puniendus, ſi illa tua officia in me olim benignè collata, vllo modo diſſimularem, aut obtegerem. Quod ne facere viderer, pauperis mulierculæ, cuius ſacræ litteræ meminerūt, exemplum imitatus, quadrantem, ſiue munus leuidenſæ iam tandem tibi offero: exiguum ſanè, neque tuis beneficijs dignum: ſed huius tenuitatem tuæ

humanitatis magnitudo, quod ſpero, ſubleuabit. Optima enim ſpe ducor fore, vt, quæ tua virtus, noſtrum Prudentium, Pindarũ Chriſtianum beneuolo animo accepturus ſis: qué, vt ætas noſtra, adeoq́ue poſteritas ipſa certum obſeruantiæ erga te meæ pignus, & indicium haberet, ſub tui nominis auſpicio euulgaui: cui quantum ſplendoris ex antiquis libris acceſſerit, diligenti Lectori ſtatim patebit, & ea, quæ vetuſtate, atque hominum incuria valde deprauata, & Cimmerijs tenebris obſcuriora erãt, iam noſtro labore omnino, aut certè magna ex parte ſublata eſſe deprehendet. Vale. III. Nonas Iun. Anno CIↃ. IↃ. LXIV. Antuerpiæ.

PRV-

GERARDI FALKENBVRG. NOVIOMAGI, AD THEOD. PVLMANNVM CRANENBVRG.

EPIGRAMMA.

Ἄνθεσ' ἐπ' εἰαρινοῖς νέμεται βομβεῦσα μέλισσα
Κηρίου ἐν σίμβλοις ἀντιδιδοῦσα χάριν·
Ὣς ἄρα παμπολλῶν ἐπὶ μυελὸν ἵκεο βίβλων,
Ἀγλαὰ ταῖς μούσαις δῶρα χαριζόμενος.
Ἐκ σελίδων πολύμοχθος ἀπὸ ζόφον εἷλες ἅπαντα,
Ἅς χρόνος, ἠδ' ἀμαθῶν πάμπαν ὄλεσσε θράσος.
Πρὶν γὰρ νὺξ ὀλοὴ μηδέν ποτ' ἔασκεν ἰδέσθαι,
Ἠνὶ δὲ νῦν φλογεροῦ ἠελίοιο σέλας.
Τοὔνεκα σεῖο κλέος παναγήραον ἔσσεται αἰεί,
Φίλτατε μουσάων ὦ Θεόδωρε χορῷ.

Aliud eiuſdem.

Ἐννέα Πούλμαννος πεφιλαμένος ἔξοχα μοίσαις,
Ἐν πολλῇσι βίβλοις ἐσλὸν ἔωργε πόνον.
Οὔ γε κλέος θνατοῖσι παρ' ἐσσομένοισι πέληται
Αἰὲν ἀλώφητον κεὶς ἔτος ἐξ ἔτεος·
Ἠνὶ δὲ νῦν ὅτι τᾷδ' ἐνὶ βίβλῳ ἐκτολύπευσε,
Εὖ διαμειψάμενος τὸν ζόφον ἀελίου.
Πολλὰ γὰρ ἐν ταύτᾳ πρίν ἀμάλδυνε νὺξ ἐρεβεννὴ
Πρὶν, ὅθι νῦν λάμπει ἐκ φάεος γε φάος.

PRVDENTII VITA EX CATALOGO ILLVSTRIVM VIRORVM GENNADII.

PRVDENTIVS, vir ſæcularis litteraturę eruditus, cõpoſuit Dittochæum de Veteri, & Nouo teſtamento, perſonis exceptis. Cõmentatus eſt & in morem Græcorum Hexaëmeron de mundi fabrica, vſque ad conditionem primi hominis, & præuaricationem eius. Compoſuit & libellos, quos Græca appellatione prætitulauit, Ἀποθέωσις, Ψυχομαχία, Ἁμαρτιγένεια, id eſt, de Diuinitate, de Compugnantia animi, de Origine peccatorum. Fecit & in laudem martyrum ſub aliquorum nominibus, Inuitatorium ad martyrium librum vnum, & Hymnorum alterũ: ſpeciali tamen conditione aduerſus Symmachum, idololatriam defendentem, duos laude digniſſimos libros compegit: ex quorum lectione agnoſcitur Palatinus miles fuiſſe.

AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS V. CL. IN ΨΥΧΟΜΑΧΊΑΝ PRÆFATIO.

Versus Iambici trimetri acatalecti.

´ ∪– ∪– –– ∪– –– ∪–

ENEX *fidelis, prima credendi via est,*
Abram, beati seminis seruus pater:
Adiecta cuius nomen auxit syllaba,
Abram parenti dictus, Abraham Deo.
Senile pignus qui dicauit victima,
Docens, ad aram cùm litare quis velit,
Quod dulce cordi est, quod pium, quod vnicum,
Deo libenter offerendum credito.
Pugnare nosmet cum profanis Gentibus
Suasit, suumq́ue suasor exemplum dedit:
Nec antè prolem coniugalem gignere,
Deo parente, matre Virtute editam,
Quàm strage multa bellicosus spiritus
Portenta cordis sæuientis vicerit.
Victum feroces fortè Reges ceperant
Lot, immorantem criminosis vrbibus
Sodomæ, & Gomorrhæ: quas fouebat aduena
Pollens honore patruelis gloriæ.
Abram sinistris excitatus nuntijs,
Audit propinquum sorte captum bellica,
Seruire duris Barbarorum vinculis:
Armat trecentos, terq́ue senos vernulas,
Pergant vt hostis terga euntis cædere:
Quem gaza diues, ac triumphus nobilis
Captis tenebat impeditum copijs.
Quin ipse ferrum stringit, & plenus Deo
Reges superbos mole prædarum graueis

Pellit fugatos, sauciatos proterit,
Frangit catenas, & rapinam liberat:
Aurum, puellas, paruulos, monilia,
Greges equarum, vasa, vestem, buculas.
Lot ipse ruptis expeditus nexibus
Attrita boijs colla liber erigit.
Abram triumphi dissipator hostici
Redit, recepta prole fratris inclytus:
Ne quam fidelis sanguinis prosapiam
Vis pessimorum possideret Principum.
Adhuc recentem cæde de tanta virûm,
Donat sacerdos ferculis cælestibus.
Dei sacerdos, Rex & idem præpotens:
Origo cuius fonte inenarrabili
Secreta, nullum prodit auctorem sui.
Melchisedec, qua stirpe, queis maioribus
Ignotus, vni cognitus tantùm Deo.
Mox & triformis Angelorum trinitas
Senis reuisit hospitis mapalia.
*Et iam * vieta Sara in aluo, fertilis*
** Munus iuuentæ, mater exsanguis stupet,*
Herede gaudens, & cachinni pœnitens.
Hæc ad figuram prænotata est linea,
Quam nostra recto vita resculpat pede:
Vigilandum in armis pectorum fidelium,
Omnemq; nostri portionem corporis,
Quæ capta fœdæ seruiat libidini,
Domi coactis liberandam viribus.
Nos esse largè vernularum diuites,
Si quid trecenti, bis nouenis additis,
Possint, figura nouerimus mystica.
Mox ipse Christus, qui sacerdos verus est,
Parente inenarrabili atque vno satus,

* victam Sara in aluum fertile
* Munus venire

Cibum

Cibum beatis offerens victoribus,
Paruam pudici cordis intrabit casam,
Monstrans honorem Trinitatis hospita.
Animam deinde spiritus complexibus
Piè maritam, prolis expertem diu,
Faciet perenni fertilem de semine.
Tunc sera dotem possidens puerpera,
Herede digno patris implebit domum.

AVR. PRVDENTII CLEMENTIS ΨΥΧΟΜΑΧΙΑ.

CHRISTE, *graueis hominũ semper miseratę labores,*
Qui patria virtute cluis, propriaq;, sed vna,
(Vnum nanque Deum colimus de nomine trino:
Non tamen & solum, quia tu Deus ex patre Christe)
Dissere Rex noster, quo milite pellere culpas
Mens armata queat nostri de pectoris antro:
Exoritur quoties turbatis sensibus intus
Seditio, atque animum morborum rixa fatigat,
Quod tunc præsidium pro libertate tuenda,
Quá'ue acies furijs inter præcordia mistis,
Obsistat meliore manu. nec enim, bone ductor,
Magnarum virtutum inopes, neruisq; carenteis
Christicolas vitijs populantibus exposuisti.
Ipse salutiferas obsesso in corpore turmas
Depugnare iubes: ipse excellentibus armas
Artibus ingenium, quibus ad ludibria cordis
Oppugnanda potens, tibi dimicet, & tibi vincat.
Vincendi præsens ratio est, si cominus ipsas
Virtutum facies, & colluctantia contrà
Viribus infestis liceat portenta notare.
Prima petit campum, dubia sub sorte duelli,
Pugnatura Fides, agresti turbida cultu, Fidei, & Idololatriæ pugna.

Nuda humeros, intonsa comas, exserta lacertos.
Nanque repentinus laudis calor ad noua feruens
Prœlia, nec telis meminit, nec tegmine cingi:
Pectore sed fidens valido, membrisq́; retectis
Prouocat insani frangenda pericula belli.
Ecce lacessentem collatis viribus audet
Prima ferire Fidem, veterum Cultura Deorum.
Illa hostile caput, phalerataq́; tempora vittis
Altior insurgens labefactat, & ora cruore
De pecudum satiata solo applicat, & pede calcat
Elisos in mortem oculos; animamq́; malignam
Fracta intercepti commercia gutturis arctant,
Difficilemq́; obitum suspiria longa fatigant.
Exsultat victrix legio: quam mille coactam
Martyribus Regina Fides animarat in hostem.
Tunc fortes socios parta pro laude coronat
Floribus, ardentiq́; iubet vestirier ostro.

Pudicitiæ & Libidinis.

Exin gramineo campo concurrere promta
Virgo Pudicitia, speciosis fulget in armis:
Quam patrias succincta faces Sodomita Libido
Aggreditur, piceamq́; ardenti sulfure pinum
Ingerit in faciem, pudibundaq́; lumina flamis
Appetit, & tetro tentat suffundere fumo:
Sed dextram Furiæ flagrantis, & ignea diræ
Tela lupæ saxo ferit imperterrita virgo,
Excussasq́; sacro tedas depellit ab ore.
Tunc exarmatæ iugulum meretricis adacto
Transfigit gladio: calidos vomit illa vapores,
Sanguine concretos cœnoso: spiritus inde
Sordidus exhalans vicinas polluit auras.
Hoc tibi habe, exclamat victrix Regina, supremus
Hic tibi finis erit, semper prostrata iacebis:
Nec iam mortiferas audebis spargere flamas

* Hoc habet

Insa-

In famulos, famulasue Dei: quibus intima casti
Vena animi sola feruet de lampade Christi.
Tene, ô vexatrix hominum, potuisse resumtis
Viribus exstincti capitis recalescere flatu?
Assyrium postquàm thalamum ceruix Holoferni
Cæsa, cupidineo madefactum sanguine lauit,
Gemmatumq; torum mœchi Ducis aspera Iudith
Spreuit, & incestos compescuit ense furores,
Famosum mulier referens ex hoste tropæum
Non trepidante manu, vindex mea, cælitùs audax.
At fortasse parum fortis matrona sub vmbra
Legis adhuc pugnans, dum tempora nostra figurat
Vera, quibus virtus terrena in corpora fluxit,
Grande per infirmos caput excisura ministros.
Nunquid & intactæ post partum virginis vllum
Fas tibi iam superest? post partum virginis, ex quò
*Corporis humani naturam * prisca propago* *pristina origo
Deseruit, carnemq; nouam vis ardua seuit,
Atque innupta Deum concepit fœmina Christum,
Mortali de matre hominem, sed cùm Patre Numen.
Inde omnis iam diua caro est, quæ concipit illum,
Naturamq; Dei consorti fœdere sumit:
Verbum quippe caro factum, non destitit esse,
Quod fuerat, verbum, carnis dum glutinat vsum,
Maiestate quidem non degenerante per vsum
Carnis, sed miseros ad nobiliora trahente.
Ille manet, quod semper erat, quod non erat, esse
Incipiens. nos, quod fuimus, iam non sumus, aucti
Nascendo in melius: mihi contulit, & sibi mansit.
Nec Deus ex nostris minuit sua: sed sua nostris
Dum tribuit, nosmet dona ad cælestia vexit.
*Dona hæc sunt, * queis victa iaces lutulenta Libido,* * quòd
Nec mea post Mariam potis es perfringere iura.

Tu

Tu Princeps ad mortis iter, tu ianua lethi,
Corpora commaculans, animas in Tartara mergis.
Abde caput tristi iam frigida pestis abysso,
Occide prostibulum, Maneis pete claudere Auerno,
Inq; tenebrosum noctis detrudere fundum.
Te voluant subter vada flamea, te vada nigra,
Sulfureusq; rotet per stagna sonantia vortex.
Nec iam Christicolas, Furiarum maxima, tentes,
Vt purgata suo seruentur corpora Regi.
Dixerat hæc, & læta Libidinis interfectæ
Morte Pudicitia, gladium Iordanis in vndis
Abluit infectum: sanies cui rore rubenti
Hæserat, & nitidum macularat vulnere ferrum.
Expiat ergo aciem fluuiali docta lauacro
Victricem victrix, abolens baptismate labem
Hostilis iuguli: nec iam contenta piatum
Condere vaginæ gladium, ne sorde latenti
Occupet ablutum rubigo scabra nitorem,
Catholico in templo diuini fontis ad aram
Consecrat, æterna splendens vbi luce coruscet.

Patientiæ, & Iræ congressus.

Ecce modesta graui stabat Patientia vultu,
Per medias immota acies, variosq; tumultus,
Vulneraq;, & rigidis vitalia peruia pilis
Spectabat defixa oculos, & lenta manebat.
Hanc procul Ira tumens, spumanti feruida rictu,
Sanguinea intorquens suffuso lumina felle,
Vt belli exsortem, teloq;, & voce lacessit,
Impatiensq; moræ conto petit: increpat ore,
Hirsutas quatiens galeato in vertice cristas.
En tibi Martis, ait, spectatrix libera nostri,
Excipe mortiferum securo pectore ferrum:
Nec doleas, quia turpe tibi gemuisse dolorem.
Sic ait, & stridens sequitur conuicia pinus

Per

Per teneros crispata Notos, & certa sub ipsum
Defertur stomachum, rectoq; illiditur ictu:
Sed resilit duro lorica excussa repulsu.
Prouida nam Virtus conserto adamante trilicem
Induerat thoraca humeros, squamosaq; ferri.
Texta per intortos commiserat vndique neruos.
Inde quieta manet Patientia, fortis ad omneis
Telorum nimbos, & non penetrabile durans:
Nec mota est iaculo monstri sine more furentis,
Opperiens proprijs perituram viribus Iram:
Scilicet indomitos postquàm stomachando lacertos
Barbara bellatrix impenderat, & iaculorum
Nube superuacua lassauerat irrita dextram,
Cùm ventosa leui cecidissent tela volatu,
**Ictibus & vacuis hastilia fracta iacerent:* * Iactibus
Vertitur ad capulum manus improba, & ense corusco
Connixa in plagam, dextra sublimis ab aure
Erigitur, mediumq; ferit librata cerebrum.
Ærea sed cassis cocto formata metallo
Tinnitum percussa refert, aciemq; retundit
Dura resultantem: frangit quoque vena rebellis
Illisum chalybem, dum cedere nescia cassos
Excipit assultus, ferienti & tuta resistit.
Ira, vbi truncati mucronis fragmina vidit,
Et procul in parteis ensem crepuisse minutas,
Iam capulum retinente manu sine pondere ferri,
Mentis inops, ebur infelix, decorisq; pudendi
Perfida signa abicit, monumentaq; tristia longè
Spernit, & ad proprium succenditur effera lethum:
Missile de multis, quæ frustra sparserat, vnum
Puluere de campi peruersos sumit in vsus,
Rasile figit humi lignum, ac se cuspide versa
Perfodit, & calido pulmonem vulnere transit.

Quam

Quam super assistens Patientia, vicimus, inquit,
Exsultans vitium, solita virtute, sine ullo
Sanguinis, ac vitæ discrimine. lex habet istud
Nostra genus belli, Furias, omnemq; malorum
Militiam, & rabidas tolerando exstinguere vires.
Ipsa sibi est hostis Vesania, seq; furendo
Interimit, moriturq; suis Ira ignea telis.
Hæc effata, secat medias impunè cohorteis,
Egregio comitata viro: nam proximus Iob
Hæserat inuictæ dura inter bella magistræ,
Fronte seuerus adhuc, & multo vulnere anhelus:
Sed iam clausa truci subridens vlcera vultu,
Perq; cicatricum numerum sudata recensens
Millia pugnarum, sua præmia, dedecus hostis.
Illum Diua iubet tandem requiescere ab omni
Armorum strepitu, captis & perdita quæq;
Multiplicare opibus, nec iam peritura referre.
Ipsa globos legionum, & concurrentia rumpit
Agmina, vulniferos gradiens intacta per imbreis,
Omnibus vna comes virtutibus associatur,
Auxiliumq; suum fortis Patientia miscet.
Nulla anceps luctamen init Virtute sine ista
Virtus: nam vidua est, quam non Patientia firmat.
Superbiæ & Humilitatis pugna. *Forte per effusas inflata Superbia turmas*
* *Effreni volitabat equo: quem pelle leonis*
Texerat, & validos villis ornauerat armos:
Quo se fulta iubis iactantiùs illa ferinis
Inferret, tumido despectans agmina fastu,
Turritum tortis caput accumularat in altum
Crinibus, exstructos augeret vt addita cirros
Congeries, celsumq; apicem frons ardua ferret.
Carbasea ex humeris summo collecta coibat
Palla sinu, teretem nectens à pectore nodum.

* Effreno

A ter-

A ceruice fluens tenui velamine limbus
*Concipit * ingeſtas textis turgentibus auras.* * infeſtas
Nec minus inſtabili ſonipes feritate ſuperbit,
Impatiens madidis frenarier ora lupatis.
Huc, illuc frendens obuertit terga, negata
Libertate fugæ, preſſisq́; tumeſcit habenis.
Hoc ſeſe oſtentans habitu ventoſa virago,
Inter vtranque aciem ſupereminet, & phaleratum
Circumflectit equum, vultuq́;, & voce minatur,
Aduerſum ſpectans cuneum: quem milite raro,
Et paupertinis ad bella coëgerat armis
Mens humilis: Regina quidem, ſed egens alieni
Auxilij, proprio nec ſat confiſa paratu,
Spem ſibi collegam coniunxerat, edita cuius
Et ſuſpenſa ab humo eſt Opulentia diuite regno.
Ergo humilem poſtquàm maleſana Superbia mentem
Vilibus inſtructam nullo oſtentamine telis
Adſpicit, in vocem dictis ſe effundit amaris.
Non pudet ô miſeri, plebeio milite claros
Attentare Duces, ferroq́; laceſſere gentem
Inſignem titulis: veteres cui bellica virtus
Diuitias peperit, lætos & gramine colleis
Imperio calcare dedit: nunc aduena nudus
Nititur antiquos, ſi fas eſt, pellere Reges?
En qui noſtra ſuis in prædam cedere dextris
Sceptra volunt: en, qui noſtras ſulcare noualeis,
Aruaq́; capta manu popularier hoſpite aratro
Contendunt, duros & pellere Marte colonos.
Nempe ô ridiculum vulgus, natalibus horis
Totum hominē, & calidos à matre amplectimur artus,
Vimq́; poteſtatum per membra recentis alumni
Spargimus, & rudibus dominamur in oſſibus omnes.
Quis locus in noſtra tunc vobis ſede dabatur,

Conge-

Congenitis cum regna ſimul ditionibus æquo
Robore creſcebant? nati nam luce ſub vna
Et domus, & domini paribus adoleuimus annis.
Ex quo plaſma nouum de conſepto paradeiſi.
Limite progrediens, amplum transfugit in orbem,
Pellitoſq; habitus ſumſit venerabilis Adam,
Nudus adhuc, ni noſtra foret præcepta ſecutus.
Quis'nam iſte ignotis nunc hoſtis ſurgit ab oris
Importunus, iners, infelix, degener, amens:
Qui ſibi tam ſerum ius vindicat, hactenus exſul?
Nimirum vacuæ credentur friuola famæ,
Quæ miſeros optare iubent, quandoque futuri
* lenta Spem fortaſſe boni, * læta vt ſolatia mollem
Deſidiam pigro rerum medicamine palpent.
Quid ni illos ſpes palpet iners, quos puluere in iſto
Tirones Bellona truci non excitat ære,
Imbelleiſq; animos virtus tepefacta reſoluit?
An'ne Pudicitiæ gelidum iecur vtile bello eſt?
An tenerum Pietatis opus ſudatur in armis?
Quàm pudet ô Mauors, & Virtus conſcia, talem
Contra ſtare aciem, ferroq; laceſſere nugas,
Et cum virgineis dextram conferre choreis:
Iuſticia eſt vbi ſemper egens, & pauper Honeſtas:
Arida Sobrietas, albo Ieiunia vultu,
Sanguine vix tenui Pudor interfuſus, aperta
Simplicitas, & ad omne patens ſine tegmine vulnus,
Et proſtrata in humum, nec libera iudice ſeſe
Mens humilis, quam degenerem trepidatio prodit.
Faxo ego ſub pedibus ſtipularum more teratur
Inualida iſta manus: neque enim perfringere duris
Dignamur gladijs, algenti & ſanguine ferrum
Imbuere, & fragili vires fœdare triumpho.
Talia vociferans, rapidum calcaribus vrget
Cornipe-

Cornipedem, laxisq; volat temeraria frenis,
Hostem humilem cupiens impulsu vmbonis equini
Sternere, deiectamq; supercalcare ruinam.
Sed cadit in foueam præceps, quam callida fortè
Fraus interciso suffoderat æquore furtim:
Fraus detestandis vitiorum è pestibus vna,
Fallendi versuta opifex, quæ præscia belli
Planiciem scrobibus violauerat insidiosis,
Hostili de parte latens, vt fossa ruenteis
Exciperet cuneos, atque agmina mersa voraret.
Ac ne fallacem puteum deprendere posset
Cauta acies, virgis adopertas texerat oras,
Et superimposito simularat cespite campum.
Ast Regina humilis, quamuis ignara manebat
Vlteriore loco, nec adhuc ad fraudis opertum
Venerat, aut foueæ calcarat furta malignæ.
Hunc eques illa dolum, dum fertur præpete cursu,
Incidit, & cæcum subitò patefecit hiatum:
Prona ruentis equi ceruice inuoluitur, ac sub
Vectoris pressu fracta inter crura rotatur.
At virtus placidi moderaminis, vt leuitatem
Perspicit obtritam monstri sub morte iacentis,
Intendit gressum mediocriter, os quoque parcè
Erigit, & comi moderatur gaudia vultu.
Cunctanti Spes fida comes succurrit, & offert
Vltorem gladium, laudisq; inspirat amorem.
Illa cruentatam correptis crinibus hostem
Protrahit, & faciem læua reuocante supinat.
Tunc caput orantis flexa ceruice resectum
Eripit, ac madido suspendit colla capillo.
Exstinctum vitium sancto Spes increpat ore.
Desine grande loqui: frangit Deus omne superbum:
Magna cadunt: inflata crepãt: tumefacta premuntur.

Disce supercilium deponere, disce cauere
Ante pedes foueam, quisquis sublime minaris.
Peruulgata viget nostri sententia Christi:
Scandere celsa humileis, & ad ima redire feroces.
Vidimus horrendum membris, animisq́; Goliam
Inualida cecidisse manu: puerilis in illum
Dextera fundali torsit stridore lapillum,
Traiectamq́; cauo penetrauit vulnere frontem.
Ille minax, rigidus, iactans, truculentus, amarus,
Dum tumet indomitum, dum formidabile feruet,
Dum sese ostentat clypeo, dum territat auras:
Expertus, pueri quid possint ludicra parui,
* annis. *Succubuit teneris bellator turbidus* armis.*
Me tunc ille puer virtutis pube secutus,
Florenteis animos sursum in mea regna tetendit,
Seruatur quâ certa mihi domus omnipotentis
Sub pedibus Domini, meq́; ad sublime vocantem
Victores cæsâ culparum labe capessunt.
Dixit, & auratis perstringens aëra pennis,
In cælum se virgo rapit: mirantur euntem
Virtutes, tolluntq́; animos in vota, volentes
Ire simul, ni bella Duces terrena retardent.
Confligunt vitijs, seq́; ad sua præmia seruant.
Luxuriæ & Sobrietatis. *Venerat occiduis mundi de finibus hostis*
Luxuria, exstincta iam dudum prodiga famæ,
Delibuta comas, oculis vaga, languida voce,
Perdita delicijs: vitæ cui caussa voluptas,
Elumbem mollire animum, petulanter amœnas
Haurire illecebras, & fractos soluere sensus.
At tunc peruigilem ructabat marcida cenam,
Sub lucem: quia forte iacens ad fercula, raucos
Audierat lituos, atque inde tepentia linquens
Pocula, lapsanti per vina, & balsama gressu,

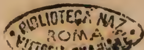
Ebria

Ebria calcatis ad bellum floribus ibat.
Non tamen illa pedes, sed curru inuecta venusto
Saucia mirantum capiebat corda virorum.
O noua pugnandi species. non ales arundo
Neruo pulsa fugit, nec stridula lancea torto
Emicat amento, framea nec dextra minatur:* *frameam
Sed violas lasciua iacit, foliisq; rosarum
Dimicat, & calathos inimica per agmina fundit.
Inde, eblanditis virtutibus, halitus illex
Inspirat tenerum labefacta per ossa venenum,
Et malè dulcis odor domat ora, & pectora, & arma,
Ferratosq; toros obliso robore mulcet.
Deiiciunt animos, ceu victi, & spicula ponunt
Turpiter, heu, dextris languentibus obstupefacti,
Dum currum varia gemmarum luce micantem
Mirantur, dum bracteolis crepitantia lora,
Et solido ex auro pretiosi ponderis axem
Defixis inhiant obtutibus, & radiorum
Argento albentem seriem, quam summa rotarum
Flexura electri pallentis continet orbe.
Et iam cuncta acies in deditionis amorem
Sponte sua versis transibat perfida signis,
Luxuriæ seruire volens, dominæq; fluentis
Iura pati, & laxa ganeorum lege teneri.
Ingemuit tam triste nefas fortissima virtus
Sobrietas, dextro socios decedere cornu,
Inuictamq; manum quondam sine cæde perire.
Vexillum sublime Crucis, quod in agmine primo
Dux bona prætulerat, defixa cuspide sistit,
Instauratq; leuem dictis mordacibus alam,
Instimulans animos, nunc probris, nunc prece mista:
Quis furor insanas agitat caligine menteis?
Quò ruitis? cui colla datis? quæ vincula tandem,

Prô pudor, armigeris amor est perferre lacertis?
Lilia luteolis interlucentia sertis,
Et ferrugineo vernanteis flore coronas,
His placet assuetas bello iam tradere palmas
Nexibus? his rigidas nodis innectier vlnas?
Vt mitra cæsariem cohibens aurata virilem
Combibat infusum croceo religamine nardum,
Post inscripta oleo frontis signacula, per quæ
Vnguentum regale datum est, & chrisma perenne:
Vt tener incessus vestigia syrmate verrat,
Sericaq; in fractis fluitent vt pallia membris,
Post immortalem tunicam, quam pollice docto
Texuit alma Fides, dans impenetrabile tegmen
Pectoribus lotis, dederat quibus ipsa renasci.
Ite ad nocturnas epulas, vbi cantharus ingens
Despuit effusi spumantia damna Falerni,
In mensam cyathis stillantibus, vda vbi multo
Fulcra mero, veteriq; toreumata rore rigantur.
Excidit ergo animis eremi sitis: excidit ille
Fons patribus de rupe datus, quem mystica virga
Elicuit, scissi salientem è vertice saxi?
Angelicusne cibus, prima in tentoria nostris
Fluxit auis: quem nunc sero felicior æuo
Vespertinus edit populus de corpore Christi?
His vos imbutos dapibus, iam crapula turpis
Luxuriæ, ad madidum rapit importuna lupanar:
Quosq; viros non ira fremens, non idola bello
Cedere compulerant, saltatrix ebria flexit.
State precor vestri memores, memores quoq; Christi.
Quæ sit vestra tribus, quæ gloria, quis Deus, & Rex,
Quis Dominus, meminisse decet. vos nobile Iudæ
Germen ad vsque Dei genitricem, qua Deus ipse
*Esset **Natus homo, procerum venistis sanguine longo.*

Excitet

Excitet egregias menteis celeberrima Dauid
Gloria, continuis bellorum exercita curis.
Excitet & Samuel, spolium qui diuite ab hoste
Attrectare vetat, nec victum viuere Regem
Incircumcisum patitur: ne præda superstes
Victorem placidum recidiua in prœlia poscat,
Parcere iam capto crimen putat ille tyranno:
At vobis contrà, vinci, & succumbere votum est.
Pœniteat, per si qua mouet reuerentia summi
Numinis, hoc tam dulce malum voluisse nefanda
Proditione sequi: si pœnitet, haud nocet error.
Pœnituit Ionathan ieiunia sobria dulci
Conuiolasse fauo sumto, mellisq́; sapore,
Heu, malè gustato, regni dum blanda voluptas
Oblectat iuuenem, iurataq́; sacra resoluit.
Sed quia pœnituit, nec sors lacrymabilis illa est,
Nec tingit patrias sententia sæua secureis.
En ego Sobrietas, si conspirare paratis,
Pando viam cunctis virtutibus, vt malesuada
Luxuries multo stipata satellite, pœnas
Cum legione sua Christo sub iudice pendat.
Sic effata, crucem Domini feruentibus offert
Obuia quadrigis, lignum venerabile in ipsos
Intentans frenos: quod vt expauere feroces
Cornibus oppassis, & summa fronte coruscum,
Vertunt præcipitem cæca formidine fusi
Per prærupta fugam: fertur resupina reductis
Nequidquam loris auriga, comamq́; madentem
Puluere fœdat humi: tunc & vertigo rotarum
Implicat excussam dominam: nam prona sub axem
Labitur, & lacero tardat sufflamine currum.
Addit Sobrietas vulnus lethale iacenti,
Coniiciens silicem rupis de parte molarem.

Hunc vexillifera, quoniam Fors obtulit, ictum
Spicula nulla manu, sed belli insigne gerenti
Casus agit saxum, medij spiramen vt oris
Frangeret, & recauo misceret labra palato.
Dentibus introrsum resolutis, lingua resectam
Dilaniata gulam, frustis cum sanguinis implet.
Insolitis dapibus crudescit guttur, & ossa
Colliquefacta vorans reuomit, quas hauserat, offas.
Ebibe iam proprium post pocula multa cruorem,
Virgo ait increpitans: sint hæc tibi fercula tandem
* luxibus *Tristia, præteriti nimijs pro * dulcibus æui.*
Lasciuas vitæ illecebras gustatus amaræ
Mortis, & horrifico sapor vltimus asperat haustu.
Cæde Ducis dispersa fugit trepidante pauore
Nugatrix acies. Iocus, & petulantia primi
Cymbala proijciunt: bellum nam talibus armis
* prœlia *Ludebant resono meditantes * vulnera sistro.*
Dat tergum fugitiuus Amor: lita tela veneno,
Et lapsum ex humeris arcum, pharetramq; cadentem
Pallidus ipse metu sua post vestigia linquit.
Pompa ostentatrix vani splendoris, inani
Exuitur nudata peplo, discissa trahuntur
Serta venustatis, colliq;, ac verticis aurum
* turbat *Soluitur, & gemmas discordia dissona * turpat.*
Non piget attritis pedibus per acuta frutecta
Ire voluptatem: quoniam vis maior acerbam
Compellit tolerare fugam: formido pericli
Prædurat teneras iter ad cruciabile plantas.
Qua se cunque fugax trepidis fert cursibus agmen,
Damna iacent, crinalis acus, redimicula, vittæ,
Fibula, flameolum, strophium, diadema, monile.
His se Sobrietas, & totus Sobrietatis
Abstinet exuuijs miles, damnataq; castis

Scandala proculcat pedibus, nec fronte seueros
Conniuente oculos prædarum ad gaudia flectit.
Fertur Auaritia gremio præcincta capaci,
Quidquid Luxus edax pretiosum liquerat, vnca
Corripuisse manu, pulcra in ludibria vasto
Ore inhians, auriq́; legens fragmenta caduci,
Inter arenarum cumulos: nec sufficit amplos
Impleuisse sinus: iuuat infarcire crumenis
Turpe lucrum, & grauidos furtis distendere fiscos:
Quos læua celante tegit, laterisq́; ministri
Velat oprimento: velox nam dextra rapinas
Abradit, spolijsq́; vngueis exercet aënos.
Cura, fames, metus, anxietas, periuria, pallor,
Corruptela, dolus, commenta, insomnia, sordes,
Eumenides variè monstri comitatus aguntur.
Nec minùs intereà rabidorum more luporum
Crimina persultant toto grassantia campo,
Matris Auaritiæ nigro de lacte creata.
Si fratris galeam fuluis radiare ceraunis
Germanus vidit commilito, non timet ensem
Exserere, atque caput socio mucrone ferire,
De consanguineo rapturus vertice gemmas.
Filius exstinctum belli sub sorte cadauer
Adspexit si fortè patris, fulgentia bullis
Cingula, & exuuias gaudet rapuisse cruentas:
Cognatam ciuilis agit discordia prædam,
Nec parcit proprijs amor insatiatus habendi
Pignoribus, spoliatq́; suos fames impia gnatos.
Talia per populos edebat funera victrix
Orbis Auaritia, sternens centena virorum
Millia vulneribus varijs. hunc lumine ademto,
Effossisq́; oculis velut in caligine noctis
Cæcum errare sinit, perq́; offensacula multa

Auaritiæ & Operationis.

Ire, nec oppositum baculo tentare periclum.
Porrò alium capit intuitu, fallitq; videntem,
Insigne ostentans aliquid: quod dum petit ille,
Excipitur telo incautus, cordisq; sub ipso
Saucius occulto ferrum suspirat adactum.
Multos præcipitans in aperta incendia cogit,
Nec patitur vitare focos, quibus æstuat aurum,
Quod petit arsurus pariter speculator auarus.
Omne hominum rapit illa genus, mortalia cuncta
Occupat interitu: neque enim est violentius vllum
Terrarum vitium, quod tantis cladibus æuum
Mundani inuoluat populi, damnetq; Gehennæ.
Quin ipsos tentare manu, si credere dignum est,
Ausa sacerdotes Domini: qui prœlia fortè
Ductores primam ante aciem pro laude gerebant
Virtutum, magnoq; implebant classica flatu.
Et Fors innocuo tinxisset sanguine ferrum,
Ni Ratio armipotens gentis Leuitidis, vna
Semper fida comes, clypeum obiectasset, & atræ
Hostis ab incursu claros texisset alumnos.
Stant tuti Rationis ope, stant turbine ab omni
Immunes, fortesq; animi, vix in cute summa
Perstringens paucos tenui de vulnere lædit
Cuspis Auaritiæ. stupuit lues improba, castis
Heroum iugulis longè sua tela repelli:
Ingemit, & dictis ardens Furialibus infit.
perfert Vincimur, heu, segnes, nec nostra potentia præfert
Vim solitam. languet violentia sæua nocendi,
Sueuerat inuictis quæ viribus omnia vbique
Rumpere corda hominũ. nec enim tam ferrea quenquã
*Durauit *Formauit natura virum, cuius rigor æra
Sperneret, aut nostro foret impenetrabilis auro,
Ingenium omne neci dedimus, tenera, aspera, dura,
Docta,

Docta, indocta simul, bruta, & sapientia, necnon
Casta, incesta meæ patuerunt pectora dextræ.
Sola igitur rapui, quidquid Styx abdit auaris
Gurgitibus. nobis ditissima Tartara debent,
Quos retinēt, populos. quod voluūt sæcula, nostrum est:
Quod miscet mundus vesana negotia, nostrum est.
Qui fit, prævalidas quòd pollens gloria vires
Deserit, & cassos ludit Fortuna lacertos?
Sordet Christicolis rutilantis fulua moneta
Effigies, sordent argenti emblemata, & omnis
Thesaurus nigrante oculis vilescit honore.
Quid sibi docta volunt fastidia? non'ne triumpho
*Egimus * Iscarioth? magnus qui discipulorum* * è Scarioth?
Et conuiua Dei, dum fallit fœdere mensæ
*Haudquaquam ignarū, dextramq; parop side * iungit,* * tingit,
Incidit in nostrum flamante Cupidine telum,
Infamem mercatus agrum de sanguine amici
Numinis, obliso luiturus iugera collo.
Viderat & Iericho propria inter funera, quantum
Posset nostra manus, cùm victor concidit Achan,
Cædibus insignis, murali & strage superbus,
Succubuit capto victis ex hostibus auro:
Dum vetitis insigne legens anathema fauillis,
Mæsta ruinarum spolia insatiabilis haurit.
Non illum generosa tribus, non plebis auitæ
Iuuit Iuda parens, Christo quandoque propinquo
Nobilis, & tali felix Patriarcha nepote.
Queis placet exemplum generis, placeat quoq; forma
Exitij: sit pœna eadem, quibus & genus vnum est.
Quid moror aut Iudæ populares, aut populares
Sacricolæ summi (summus nam fertur Aaron)
Fallere fraude aliqua, Martis congressibus impar?
Nil refert, armis contingat palma, dolis'ue.

Dixerat, & toruam faciem, Furialiaq; arma
Exuit, inq; habitum sese transformat honestum.
Fit virtus specie, vultuq;, & veste seuera:
Quam memorant frugi, parcè cui viuere cordi est,
Et seruare suum: tanquam nil raptet auarè,
Artis adumbratæ meruit, ceu sedula, laudem.
Huius se specie mendax Bellona coaptat,
Non vt auara lues, sed virtus parca putetur:
Necnon & tenero pietatis tegmine crineis
Obtegit anguinos, vt candida palla latentem
Dissimulet rabiem, diroq; obtenta furori,
Quod rapere & clepere est, auideq; abscondere parta,
Gnatorum curam dulci sub nomine iactet.
Talibus illudens, malè credula corda virorum
Fallit imaginibus, monstrum ferale sequuntur,
Dum credunt virtutis opus. capit impia Erinnys
Consensu faciles, manicisq; tenacibus arctat.
Attonitis Ducibus, perturbatisq; maniplis,
Nutabat virtutum acies errore biformis
Portenti, ignorans, quid amicum credat in illo,
Quid'ue hostile notet. lethum versatile, & anceps
Lubricat incertos dubia sub imagine visus.
Cum subitò in medium frendens Operatio campum
Prosilit auxilio socijs, pugnamq; capessit
Militiæ postrema gradu, sed sola duello
Impositura manum, ne quid tam triste supersit.
Omne onus ex humeris reiecerat, omnibus ibat
Nudata induuijs, multo & se fasce leuarat:
Olim diuitijs, grauibusq; oppressa talentis,
Libera nunc miserando inopum, quos larga benignè
Fouerat, effundens patrium bene prodiga censum.
Iam loculos ditata fide spectabat inaneis,
Æternam numerans redituro fenore summam.

Horruit

Horruit inuictæ fulmen Virtutis, & impos
Mentis Auaritia stupefactis sensibus hæsit,
Certa mori. nam quæ fraudis via restat, vt ipsa
Calcatrix mundi, mundanis victa fatiscat
Illecebris, spretoq́; iterum sese implicet auro?
Inuadit trepidam Virtus fortissima duris
Vlnarum nodis, obliso & gutture frangit
Exsanguem, siccamq́; gulam: compressa ligantur
Vincla lacertorum sub mentum, & faucibus arctis
Extorquent animam: nullo quæ vulnere rapta
Palpitat, atque aditu spiraminis intercepto
Inclusam patitur venarum carcere mortem.
Illa reluctanti genibusq́;, & calcibus instans,
Perfodit & costas, atque ilia rumpit anhela.
Mox spolia exstincto de corpore deripit, auri
Sordida frusta rudis, nec adhuc fornace recoctam
Materiem. tineis etiam marsupia crebris
Exesa, & virideis obducta ærugine nummos
Dispergit seruata diu victrix, & egenis
Dissipat, ac tenueis captiuo munere donat.
Tunc circumfusam vultu exsultante coronam
Respiciens, alacris media inter millia clamat.
Soluite procinctum iusti, & discedite ab armis:
Caussa mali tanti iacet interfecta, lucrandi
Ingluuie pereunte: licet requiescere sanctis.
Summa quies, nil velle super, quàm postulat vsus
Debitus: vt simplex alimonia, vestis & vna
Infirmos tegat, ac recreet mediocriter artus,
Expletumq́; modum naturæ non trahat extra.
Ingressurus iter peram ne tollito, néue
De tunicæ alterius gestamine prouidus esto:* * ito:
Nec te sollicitet res crastina, ne cibus aluo
Defuerit: redeunt esca cum Sole diurnæ.

Nónne

Nónne vides, vt nulla auium cras cogitet, ac se
Pascendam, præstante Deo, non anxia credat?
Confidunt volucres victum non desore viles,
Passeribusq́; subest modico vênalibus asse
Indubitata fides, Dominum curare potentem,
Ne pereant. tu cura Dei, facies quoque Christi,
An dubitas, ne te tuus vnquam deserat auctor?
Ne trepidate homines: vitæ dator, & dator escæ est.
Quærite luciferum cælesti dogmate pastum,
Qui spem multiplicans alat inuiolabilis æui,
Corporis immemores: memor est, qui condidit illud,
Suppeditare cibos, atque indiga membra fouere.
His dictis curæ emotæ, metus, & labor, & vis,
Et scelus, & placidæ Fidei fraus infitiatrix
Depulsæ, vertêre solum. Pax inde fugatis
Hostibus alma abigit bellum, discingitur omnis
Terror, & auulsis exfibulat ilia zonis.
Vestis ad vsque pedes descendens defluit imos.
Temperat & rapidum priuata modestia gressum.
Cornicinum curua æra silent: placabilis implet
Vaginam gladius: sedato puluere campi
Suda redit facies: liquidæ sine nube diei,
Purpuream videas cæli clarescere lucem.
Agmina casta super vultum sensere Tonantis
Arridere hilares, pulso certamine, turmæ,
Et Christum gaudere suis victoribus, arcem
Ætheris, ac patrium famulis aperire profundum.
Dat signum felix Concordia, reddere castris
Victrices aquilas, atque in tentoria cogi.
Nunquam tanta fuit species, nec par decus ulli
Militiæ, cùm dispositis bifida agmina longè
Duceret ordinibus, peditum psallente caterua,
Ast alia de parte equitum resonantibus hymnis.

Non aliter cecinit reſpectans victor hiantem
Iſraël rabiem Ponti poſt terga minacis,
Cùm iam progrediens calcaret litora ſicco
Vlteriora pede, ſtridenſq; per extima calcis
Mons rueret pendentis aquæ, nigroſq; relapſo
Gurgite Nilicolas fundo deprenderet imo,
Ac refluente ſinu iam redderet vnda natatum
Piſcibus, & nudas præceps operiret arenas.
Pulſauit reſono modulantia tympana plectro
Turba Dei, celebrans mirum ac memorabile ſæclis
Omnipotentis opus, liquidas interfreta ripas
Fluctibus inciſis, & ſubſiſtente procella
Creſcere, ſuſpenſoſq; globos potuiſſe teneri.
Sic, expugnata vitiorum gente, reſultant
Myſtica dulcimodis virtutum carmina pſalmis.
Ventum erat ad fauces portæ caſtrenſis, vbi arctum
Liminis introitum bifori dant cardine clauſtra.
Naſcitur heic inopina mali lacrymabilis aſtu
Tempeſtas, placidæ turbatrix inuida Pacis,
Quæ tantum ſubita vexaret clade triumphum.
Inter confertos cuneos Concordia fortè,
Dum ſtipata pedem iam tutis mœnibus infert,
Excipit occultum vitij latitantis ab ictu
Mucronem læuo in latere, ſqualentia quamuis
Texta catenato ferri ſubtemine corpus
Ambirent, ſutis & acumen vulneris hamis
Reſpuerent, rigidis nec fila tenacia nodis
Impactum ſinerent penetrare in viſcera telum.
Rara tamen chalybem tenui tranſmittere puncto
Commiſſura dedit, quâ ſeſe extrema politæ
Squama ligat tunicæ, ſinus & ſibi conſerit oras.
Intulit hoc vulnus pugnatrix ſubdola victæ
Partis, & incautis victoribus inſidiata eſt.

Cõcordiæ & Diſcordiæ pugna.

Nam,

Nam, pulsa culparum acie, Discordia lætos
Intrârat cuneos, sociam mentita figuram.
Scissa procul palla, & structum serpente flagellum
Multiplici, media camporum in strage iacebant.
Ipsa redimitos olea frondente capillos
Ostentans, festis respondit læta choreis:
Sed sicam sub veste tegit, te, maxima Virtus,
Te solam tanto è numero, Concordia tristi
Fraude petens. sed non vitalia rumpere sacri
Corporis est licitum: summotenus extima tactu
Læsa cutis, tenuem signauit sanguine riuum.
Exclamat Virtus subitò turbata. quid hoc est?
Quæ manus heic inimica latet? quæ prospera nostra
Vulnerat, & ferrum tanta inter gaudia vibrat?
Quid iuuat indomitos bello sedasse furores,
Et sanctum vitijs pereuntibus omne receptum,
Si Virtus sub Pace cadit? trepida agmina mæstos
Conuertêre oculos: stillabat vulneris index
Ferrata de veste cruor, mox & pauor hostem
Cominus adstantem prodit: nam pallor in ore
Conscius audacis facti, dat signa reatus,
Et deprensa tremit languens manus, & color albens.
Circumstat properè strictis mucronibus omnis
Virtutum legio, exquirens feruente tumultu
Et genus, & nomen, patriam, sectamq́;, Deumq́;
Quem colat, & missu cuiatis venerit. illa
Exsanguis, turbante metu, Discordia dicor,
Cognomento Heresis: Deus est mihi discolor, inquit,
Nunc minor, aut maior: modò duplex, & modò sim-
Cùm placet, aëreus, & de phantasmate visus, (plex:
Aut innata anima est: quoties volo ludere Numen,
Est mihi præceptor Belial, domus est plaga mundi.
Non tulit vlterius capti blasphemia monstri

Virtutum

Virtutum Regina Fides: sed verba loquentis
Impedit, & vocis claudit spiramina peilo,
Pollutam rigida transfigens cuspide linguam.
Carpitur innumeris feralis bestia dextris:
Frustatim sibi quisque rapit quod spargat in auras,
Quod canibus donet, coruis quod edacibus vltrò
Offerat, immundis cœno exhalante cloacis
Quod tradat, monstris quod mandet habere marinis.
Discissumq; feris animalibus omne cadauer
Diuiditur: ruptis Heresis perit horrida membris.
Compositis igitur rerum morumq; secundis
In commune bonis, postquàm intra tuta morari
Contigit, ac statione frui, valloq; foueri
Pacificos sensus, & in otia soluere curas:
Extruitur media castrorum sede tribunal
Editiore loco: tumulus quem vertice acuto
Excitat in speculam, subiecta vndè omnia latè
Liber inoffenso circumspicit aëre visus.
Hunc sincera Fides, simul & Concordia, sacro
Fœdere iuratæ Christi sub amore sorores,
Conscendunt apicem: mox & sublime tribunal
Par sanctum, carumq; sibi, supereminet æquo
Iure potestatis: consistunt aggere summo
Conspicuæ, populosq; iubent adstare frequenteis.
Concurrunt alacres castris ex omnibus omnes,
Nulla latet pars mentis iners, quæ corporis vllo
Intercepta sinu per conceptacula sese
Degeneri languore tegat: tentoria apertis
Cuncta patent velis: reserantur carbasa, ne quis
Marceat obscuro stertens habitator operto.
Auribus intentis exspectat concio, quidnam
Victores post bella vocet Concordia Princeps,
Quam velit atque fides virtutibus addere legem.

Erumpit prima in vocem Concordia, tali
Alloquio. cumulata quidem iam gloria vobis,
O' patris, ò domini fidissima pignora Christi,
Contigit. exstincta est multo certamine sæua
Barbaries, sancta quæ circumsæpserat urbis
Indigenas, ferroq; viros, flamaq; premebat.
Publica sed requies priuatis, rure, foroq;
Constat amicitijs: scissura domestica turbat
Rem populi, titubatq; foris, quod dissidet intus.
Ergo cauete viri, ne sit sententia discors
Sensibus in vestris, ne secta exotica tectis
*Nascatur conflata odijs: quia * scissa voluntas*
Confundit varijs arcana biformia fibris.
Quod sapimus, coniungat amor: quod viuimus, vno
Conspiret studio: nil dissociabile firmum est.
Vtq; homini, atque Deo medius interuenit Iesus,
Qui sociat mortale Patri, ne carnea distent
Spiritui æterno, sitq; vt Deus vnus vtrunque:
Sic quidquid gerimus, mentisq; & corporis actu,
Spiritus vnimodis texat compagibus vnus.
Pax plenum virtutis opus, pax summa laborum,
Pax belli exacti pretium est, pretiumq; pericli.
Sidera pace vigent, consistunt terrea pace:
Nil placitum sine pace Deo: non munus, ad aram
Cùm cupias offerre, probat, si turbida fratrem
Mens impacati sub pectoris oderit antro:
Nec, si flamicomis Christi pro nomine martyr
Ignibus insilias, seruans inamabile votum
Bile sub obliqua, pretiosam proderit Iesu
Impendisse animam: meriti quia clausula Pax est.
Non inflata tumet, non inuidet æmula fratri,
Omnia perpetitur patiens, atque omnia credit.
Nunquam læsa dolet, cuncta offensacula donat.

* fissa

Occasum

Occasum lucis venia præcurrere gestit
Anxia, ne stabilem linquat Sol conscius iram.
Quisqui' litare Deo mactatis vult holocaustis,
Offerat in primis pacem: nulla hostia Christo
Dulcior: hoc solo sancta ad donaria vultum
Munere conuertens, liquido oblectatur odore.
Sed tamen & niueis tradit Deus ipse columbis
Pennatum tenera plumarum veste colubrum
Rimante ingenio doctè internoscere, mistum
Innocuis auibus: latet & lupus ore cruento
Lacteolam mentitus ouem sub vellere molli,
Cruda per agninos exercens funera rictus.
Hac sese occultant Photinus & Arrius arte,
Immanes feritate lupi: discrimina produnt
Nostra, recensq; cruor, quamuis de corpore summo,
Quid possit furtiua manus. gemitum dedit omnis
Virtutum populus, casu concussus acerbo.
Tunc generosa Fides hæc subdidit. immo secundis
In rebus cesset gemitus: Concordia læsa est,
Sed defensa Fide: quin & Concordia sospes
Germanam comitata Fidem, sua vulnera ridet.
Hæc mea sola salus: nihil hac mihi triste recepta.
Vnum opus egregio restat post bella labori,
O` proceres: regni quod tandem pacifer heres
Belligeri, armatæ successor inermis & aulæ
Instituit Solomon: quoniam genitoris anheli
Fumarat calido Regum de sanguine dextra.
Sanguine nam terso templum fundatur, & ara
Ponitur auratis Christi domus ardua tectis.
**Tunc & Ierusalem templo illustrata, quietum*
Suscepit iam Diua Deum, circumuaga postquàm
Sedit marmoreis fundata altaribus arca.
Surgat & in nostris templum venerabile castris:

* Ierusalem templo tunc illustrata quieto,

Omnipotens cuius ſanctorum ſancta reuiſat.
Nunquid terrigenis ferro pepuliſſe phalanges
Culparum prodeſt: hominis ſi Filius arce
Ætheris illapſus, purgati corporis vrbem
Intret inornatam, templi ſplendentis egenus?
Hactenus alternis ſudatum eſt cominus armis:
Munia nunc agitet tacitæ toga candida Pacis,
Atque ſacris ædem properet diſcincta iuuentus.
Hæc vbi dicta dedit, gradibus Regina ſuperbis
Deſilijt, tantiq; operis Concordia conſors,
Metatura nouum iacto fundamine templum:
Aurea planitiem ſpatijs percurrit arundo
Dimenſis, quadrent vt quatuor vndique frontes,
Ne commiſſuris diſtantibus angulus impar
Argutam mutilet per diſſona ſymmetra normam.
Auroræ de parte, tribus plaga lucida portis
Illuſtrata patet: triplex aperitur ad Auſtrum
Portarum numerus: tres occidualibus offert
Ianua trina fores, toties Aquilonis ad axem* (* totidemque)
Panditur alta domus. nullum illic ſtructile ſaxum:
Sed caua per ſolidum, multoq; forata dolatu
Gemma relucenti limen complectitur arcu,
Veſtibulumq; lapis penetrabile concipit vnus.
Portarum ſummis inſcripta in poſtibus auro
Nomina Apoſtolici fulgent bis ſena Senatus.
Spiritus his titulis arcana recondita mentis
Ambit, & electos vocat in præcordia ſenſus,
Quaq; hominis natura viget, quam corpore toto
Quadrua vis animat, trinis ingreſſibus aram
Cordis adit, caſtiſq; colit ſacraria votis:
Seu pueros Sol primus agat, ſeu feruor ephebos
Incendat nimius, ſeu conſummabilis æui
Perficiat lux plena viros, ſiue algida Borrhæ

Ætas

Ætas decrepitam vocet ad pia sacra senectam:
Occurrit trinum quadrina ad compita numen,
Quod bene discipulis disponit Rex duodenis.
Quinetiam totidem gemmarum insignia textis
Parietibus distincta micant, animasq; colorum
Viventeis liquido lux evomit alta profundo.
Ingens chrysolithus nativo interlitus auro,
Hinc sibi sapphirum sociaverat, inde beryllum,
Distanteisq; nitor medius variarat honores.
Hinc chalcedon hebes perfunditur ex hyacinthi
Lumine vicino: nam forte cyanea propter
Stagna lapis cohibens, ostro fulgebat aquoso.
Sardonychen pingunt amethystina: pingit iaspis
Sardonium iuxta appositus, pulcerq; topazon.
Has inter species smaragdina gramine verno
Prata virent, voluitq; vagos lux herbida fluctus.
Te quoque conspicuum structura interserit ardens
Chrysoprase, & sidus saxis *stellantibus addit. *stillantibus
Stridebat gravidis funalis machina vinclis,
Immensas rapiens alta ad fastigia gemmas.
At domus interior septem subnixa columnis
Crystalli algentis, vitrea de rupe recisis
Construitur, quarum tegit edita calculus albens
In conum cæsus capita, & sinuamine subter
Subductus conchæ in speciem, quod mille talentis
Margaritum ingens opibusq;, & censibus hastæ
Addictis animosa Fides mercata pararat.
Hoc residet solio pollens Sapientia, & omne
Consilium regni celsa disponit ab aula,
Tutandiq; hominis leges sub corde retractat.
In manibus dominæ sceptrum, non arte politum:
Sed lignum vivum est, viridi quod stirpe recisum,
Quamvis nullus alat terreni cespitis humor,

Fronde tamen viret incolumi : tum ſanguine tinctis
Intertexta roſis candentia lilia miſcet,
Neſcia marcenti florem ſummittere collo.
Huius forma fuit ſceptri geſtamen Aaron
Florigerum : ſicco quod germina cortice trudens,
Explicuit tenerum ſpe pubeſcente decorem,
Inq́; nouos ſubitò tumuit virga arida fetus.
Reddimus æternas indulgentiſſime doctor
Grates Chriſte tibi, meritosq́; ſacramus honores
Ore pio: nam cor vitiorum ſtercore ſordet.
Tu nos corporei latebroſa pericula operti,
Luctantisq́; animæ voluiſti agnoſcere caſus.
Nouimus ancipites nebuloſo in pectore ſenſus
Sudare alternis conflictibus, & variato
Pugnarum euentu, nunc indole creſcere dextram,
Nunc inclinatis ceruicibus ad iuga vitæ
Deteriora trahi, ſeſeq́; addicere noxis
Turpibus, & propriæ iacturam ferre ſalutis.
O' quoties animam, vitiorum peſte repulſa,
Senſimus incaluiſſe Deo : quoties tepefactus
Cæleſte ingenium poſt gaudia candida tetro
Ceſſiſſe ſtomacho? feruent bella horrida, feruent
Oſſibus, atque incluſa fremit diſcordibus armis
Non ſimplex natura hominis: nam viſcera limo
Effigiata premunt animum : contrà ille ſereno
Editus afflatu nigrantis carcere cordis
Æſtuat, & ſordes arcta inter vincla recuſat.
Spiritibus pugnant varijs lux, atque tenebræ,
Diſtanteisq́; animat duplex ſubſtantia vires:
Donec præſidio Chriſtus Deus adſit, & omneis
Virtutum gemmas componat ſede* piata. (* beata.)
Atque vbi peccatum regnauerat, aurea templi
Atria conſtituens, texat ſpectamine morum

Orna-

Ornamenta animæ: quibus oblectata decoro
Æternùm solio diues Sapientia regnet.

AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS IN LIB. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΩ͂Ν PRÆFATIO.

Ode tricolos tristrophos. Versus omnes sunt Choriambici, hoc modo.

– – – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑
– – – ⏑ ⏑ – – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑
– – – ⏑ ⏑ – – ⏑ ⏑ – – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑

PER *quinquennia iam decem,*
Ni fallor, fuimus: septimus insuper
Annum cardo rotat, dum fruimur Sole volubili.
Instat terminus, & diem
Vicinum senio iam Deus applicat.
Quid nos vtile tanti spatio temporis egimus?
Ætas prima crepantibus
Fleuit sub ferulis: mox docuit toga
Infectum vitijs falsa loqui, non sine crimine.
Tum lasciua proteruitas,
Ac luxus petulans, heu pudet, ac piget,
Fœdauit iuuenem nequitiæ sordibus, ac luto.
Exin iurgia turbidos
Armarunt animos, & malè pertinax
Vincendi studium subiacuit casibus asperis.
Bis legum moderamine
Frenos nobilium reximus vrbium:
Ius ciuile bonis reddidimus, terruimus reos.
Tandem militiæ gradu
Euectum pietas Principis extulit,

Assumtum propiùs stare iubens ordine proximo.
Hæc dum vita volans agit:
Irrepsit subitò canities seni,
Oblitum veteris me Saliæ Consulis arguens.
Sub quo prima dies mihi
Quàm multas hiemes voluerit, & rosas
Pratis post glaciem reddiderit, nix capitis probat.
Nunquid talia proderunt
Carnis post obitum vel bona, vel mala:
Cùm iam, quidquid id est, quod fuerã, mors aboleuerit?
Dicendum mihi, quisquis es.
Mundum, quem coluit, mens tua perdidit:
Non sunt illa Dei, quæ studuit, cuius habeberis.
Atqui fine sub vltimo
Peccatrix anima stulticiam exuat:
Saltem voce Deum concelebret, si meritis nequit.
Hymnis continuet dies,
Nec nox vlla vacet, quin Dominum canat:
Pugnet contra hereses, catholicam discutiat fidem.
Conculcet sacra Gentium,
Labem Roma tuis inferat idolis:
Carmen martyribus deuoueat, laudet Apostolos.
Hæc dum scribo, vel eloquor,
Vinclis ô vtinam corporis emicem.
Liber, quò tulerit linguã sono mobilis vltimo.

AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΩΝ LIB.

AD GALLI CANTVM. HYMNVS I.
Monocolos, tetrastrophos. Versus Iambici dimetri acatalecti.

– – ∪ – ∪ – ∪ ∪

ALES *diei nuntius*
Lucem propinquam præcinit,

Nos

Nos excitator mentium
Iam Chriſtus ad vitam vocat.
Auferte clamat lectulos
**Aegros, ſopore deſides,* * Aegro ſopore
Caſtiq; recti, ac ſobrij
Vigilate, iam ſum proximus.
Poſt Solis ortum fulgidi
Serum eſt cubile ſpernere:
Ni parte noctis addita
Tempus labori adieceris.
Vox iſta, qua ſtrepunt aues
Stantes ſub ipſo culmine,
Paullo antè quàm lux emicet,
Noſtri figura eſt Iudicis.
Tectos tenebris horridis,
Stratiſq; opertos ſegnibus,
Suadet quietem linquere
Iam iamq; venturo die.
Ut cùm coruſcis flatibus
Aurora cælum ſparſerit,
Omnes labore exercitos
Confirmet ad ſpem luminis.
Hic ſomnus ad tempus datus,
Eſt forma mortis perpetis:
Peccata ceu nox horrida
Cogunt iacere, ac ſtertere.
Sed vox ab alto culmine
Chriſti docentis præmonet,
Adeſſe iam lucem propè,
Ne mens ſopori ſeruiat:
Ne ſomnus vſque ad terminos
Vitæ ſocordis opprimat
Pectus ſepultum crimine,

Et lucis oblitum suæ.
Ferunt vaganteis Dæmonas
Lætos tenebris noctium,
Gallo canente exterritos
Sparsim timere, & cedere.
Inuisa nam vicinitas
Lucis, salutis, Numinis,
Rupto tenebrarum situ
Noctis fugat satellites.
Hoc esse signum præscij
Norunt repromissæ spei:
Qua nos soporis liberi
Speramus aduentum Dei.
Quæ vis sit huius alitis,
Saluator ostendit Petro,
Ter antè, quàm gallus canat,
Sese negandum prædicans.
Fit namque peccatum prius,
Quàm præco lucis proximæ
Illustret humanum genus,
Finemq; peccandi ferat.
Fleuit negator denique
Ex ore prolapsum nefas:
Cùm mens maneret innocens,
Animusq; seruaret fidem.
Nec tale quidquam posteà
Lingua locutus lubrica est,
Cantuq; galli cognito,
Peccare iustus destitit.
Inde est quòd omnes credimus,
Illo quietis tempore,
Quo gallus exsultans canit,
Christum redisse ex Inferis.

Tunc mortis oppressus rigor,
Tunc lex subacta est Tartari,
Tunc vis diei fortior
Noctem coëgit cedere.
Iam iam quiescant improba,
Iam culpa furua obdormiat,
Iam noxa lethalis, suum
Perpessa somnum, marceat.
Vigil vicissim spiritus
Quodcunque restat temporis,
Dum meta noctis clauditur,
Stans, ac laborans excubet.
Iesum ciamus vocibus,
Flentes, precantes, sobrij:
Intenta supplicatio
Dormire cor mundum vetat.
Sat conuolutis artubus
Sensum profunda obliuio
Pressit, grauauit, obruit,
Vanis vagantem somnijs.
Sunt nempe falsa & friuola:
Quae mundiali gloria,
Ceu dormientes, egimus.
Vigilemus, heic est veritas.
Aurum, voluptas, gaudium,
Opes, honores, prospera,
Quaecunque nos inflant mala,
Fit mâne, nil sunt omnia.
Tu Christe somnum disyce,
Tu rumpe noctis vincula,
Tu solue peccatum vetus,
Nouumq; lumen ingere.

MATVTINVS HYMNVS II.

Carminis genus idem.

NOX *& tenebræ, & nubila*
Confusa mundi, & turbida,
Lux intrat, albescit polus,
Christus venit, discedite.
Caligo terræ scinditur
Percussa Solis spiculo:
Rebusq́; iam color redit,
Vultu nitentis sideris.
Sic nostra mox obscuritas,
Fraudisq́; pectus conscium,
Ruptis retectum nubibus,
Regnante pallescit Deo.
Tunc non licebit claudere,
Quod quisque fuscum cogitat:
Sed mane clarescent nouo
Secreta mentis prodita.
Fur ante lucem squalido
Impunè peccat tempore:
Sed lux dolis contraria
Latêre furtum non sinit.
Versuta fraus, & callida
Amat tenebris obtegi,
Aptamq́; noctem turpibus
Adulter occultus fouet.
Sol ecce surgit igneus,
Piget, pudescit, pœnitet,
Nec teste quisquam lumine
Peccare constanter potest.
Quis mane sumtis nequiter
Non erubescit poculis,
Cùm sit libido temperans,

Castumq; nugator sapit?
Nunc nunc seuerum viuitur,
Nunc nemo tentat ludicrum,
Inepta nunc omnes sua
Vultu colorant serio.
Hæc hora cunctis vtilis,
Qua quisque, quod studet, gerat:
Miles, togatus, nauita,
Opifex, arator, institor.
Illum forensis gloria,
Hunc triste raptat classicum:
Mercator hinc, ac rusticus
Auara suspirant lucra.
At nos lucelli ac fenoris
Fandiq; prorsus nescij,
Nec arte fortes bellica,
Te Christe solum nouimus.
Te mente pura, & simplici,
Te voce, te cantu pio,
Rogare curuato genu
Flendo, & canendo discimus.
His nos lucramur quæstibus,
Hac arte tantùm viuimus:
Hæc inchoamus munera.
Cùm Sol resurgens emicat.
Intende nostris sensibus,
Vitamq; totam dispice:
Sunt multa fuscis illita,
Quæ luce purgentur tua.
Durare nos taleis iube,
Qualeis remotis sordibus
Nitere pridem iusseras,
Iordane tinctos flumine.

Quod-

Quodcunque nox mundi dehinc
Infecit atris nubibus,
Tu Rex Eoi sideris
Vultu sereno illumina.
Tu sancte, qui tetram picem
Candore tingis lacteo,
Ebenoq; crystallum facis,
Delicta terge liuida.
Sub nocte Iacob cærula
Luctator audax Angeli
Eò, vsque dum lux surgeret,
Sudauit impar prœlium.
Sed cùm iubar clarescerct,
Lapsante claudus poplite,
Femurq; victus debile,
Culpæ vigorem perdidit.
Nutabat inguen saucium,
Quæ corporis pars vilior:
Longeq; sub cordis loco,
Diram fouet libidinem.
Hæ nos docent imagines,
Hominem tenebris obsitum,
Si fortè non cedat Deo,
Vires rebelleis perdere.
Erit tamen beatior:
Intemperans membrum cui
Luctando claudum, & tabidum
Dies oborta inuenerit.
*Tandem * facessat cæcitas:* * fatiscat
Quæ nosmet in præceps diu
Lapsos sinistris gressibus
Errore traxit deuio.
Hæc lux serenum conferat,

Purosq;

Purosq́ nos præstet sibi.
Nihil loquamur subdolum:
Voluamus obscurum nihil.
Sic tota decurrat dies,
Nec lingua mendax, nec manus,
Oculi'ue peccent lubrici,
Ne noxa corpus inquinet.
Speculator adstat desuper:
Qui nos diebus omnibus,
Actusq́ nostros prospicit,
A` luce prima in vesperum.
Hic testis, hic est arbiter,
Hic intuetur, quidquid est,
Humana quod mens concipit:
Hunc nemo fallit Iudicem.

ANTE CIBVM, HYMNVS III.

Monocolos pentastrophos. Versus Dactylici trimetri hypercatalecti.

–∪∪ –∪∪ –∪∪ ∪

O` Crucifer bone, lucisator,
Omniparens, pie, verbigena,
Edite corpore virgineo:
Sed priùs in Genitore potens,
Astra, solum, mare quàm fierent.
Huc nitido precor intuitu
Flecte salutiferam faciem,
Fronte serenus: & irradia,
Nominis vt sub honore tui
Has epulas liceat capere.
Te sine dulce nihil, Domine:
Nec iuuat ore quid appetere,
Pocula ni priùs, atque cibos,

Christe, tuus fauor imbuerit,
Omnia sanctificante fide.
Fercula nostra Deum sapiant,
Christus & influat in pateras:
Seria, ludicra, verba, iocos:
Denique quod sumus, aut agimus,
Trina superna regat pietas.
Heic mihi nulla rosæ spolia,
Nullus aromate fragrat odor:
Sed liquor influit ambrosius,
Nectareamq; fidem redolet
Fusus ab vsque Patris gremio.
Sperne Camena leueis ederas,
Cingere tempora queis solita es,
Sertaq; mystica dactylico
Texere docta, liga strophio
Laude Dei redimita comas.
Quod generosa potest anima,
Lucis, & ætheris indigena,
Soluere dignius obsequium:
Quàm data munera, si recinat
Artificem modulata suum?
Ipse homini quia cuncta dedit,
Quæ capimus dominante manu,
Quæ polus, aut humus, aut pelagus
Aëre, gurgite, rure creant,
Hæc mihi subdidit, & sibi me.
Callidus illaqueat volucres
Aut pedicis dolus, aut maculis,
Illita glutine corticeo
Vimina plumigeram seriem
Impediunt, & abire vetant.
Ecce per æquora fluctiuagos

Texta greges ſinuoſa trahunt:
Piſcis item ſequitur calamum,
Raptus acumine vulnifico,
Credula ſaucius ora cibo.
Fundit opes ager ingenuas
Diues ariſtiferæ ſegetis
Heic, vbi vitea pampineo
Brachia palmite luxuriant,
Pacis alumna vbi bacca viret.
Hæc opulentia Chriſticolis
Seruit, & omnia ſuppeditat.
Abſit enim procul illa fames,
Cædibus vt pecudum libeat
Sanguineas lacerare dapes.
Sint fera Gentibus indomitis
Prandia de nece quadrupedum:
Nos oleris coma, nos ſiliqua
Feta legumine multimodo
Pauerit innocuis epulis.
Spumea mulctra gerunt niueos
Vbere de gemino latices,
Perq́; coagula denſa liquor
In ſolidum coit, & fragili
Lac tenerum premitur calatho.
Mella recens mihi Cecropia
Nectare ſudat olente fauus:
Hæc opifex apis aëreo
Rore liquat, tenuiq́; thymo,
Nexilis inſcia connubij.
Hinc quoque pomiferi nemoris
Munera mitia proueniunt:
Arbor onus tremefacta ſuum
Deciduo grauis imbre pluit,

Puniceosq́;

Puniceosq́ iacit cumulos.
Quæ veterum tuba, quá ue lyra
Flatibus incita, vel fidibus,
Diuitis Omnipotentis opus,
Quæq́ fruenda patent homini,
Laudibus æquiparare queat?
Te, pater optime, mâne nouo,
Solis & orbita cùm media est,
Te quoque luce sub occidua
Sumere cùm monet hora cibum,
Nostra Deus canet harmonia.
Quòd calet halitus interior,
Corde quòd abdita vena tremit,
Pulsat & incita quòd resonam
Lingua sub ore latens caueam,
Laus superi Patris esto mihi.
Nos igitur tua, sancte, manus
Cespite composuit madido,
Effigiem meditata suam:
Vtq́ foret rata materies,
Flauit & indidit ore animam.
Tunc per amœna virecta iubet
Frondicomis habitare locis,
Ver vbi perpetuum redolet,
Prataq́ multicolora latex
Quadrifluo celer amne rigat.
Hæc tibi nunc famulentur, ait,
Vsibus omnia dedo tuis:
Sed tamen aspera mortifero
Stipite carpere poma veto,
Qui medio viret in nemore.
Heic Draco perfidus, indocile
Virginis illicit ingenium,

Vt

Vt ſocium maleſuada virum
Mandere cogeret ex vetitis,
Ipſa pari peritura modo.
Corpora mutua, noſſe nefas,
Poſt epulas inoperta vident,
Lubricus error & erubuit:
Tegmina ſuta parant folijs,
Dedecus vt pudor occuleret.
Conſcia culpa Deum pauitans
Sede pia procul exigitur.
Innuba fœmina quæ fuerat,
Coniugis excipit imperium,
Fœdera triſtia iuſſa pati.
Auctor & ipſe doli coluber
Plectitur improbus, vt mulier
Colla trilinguia calce terat:
Sic coluber muliebre ſolum
Suſpicit, atque virum mulier.
His Ducibus vitioſa dehinc
Poſteritas ruit in facinus,
Dumq́; rudes imitatur auos,
Fasq́; nefasq́; ſimul glomerans,
Impia crimina morte luit.
Ecce venit noua progenies,
Æthere proditus alter homo,
Non luteus, velut ille prior:
Sed Deus ipſe gerens hominem,
Corporeisq́; carens vitijs.
Fit caro viuida, ſermo Patris:
Numine quem rutilante grauis
Non thalamo, neque iure tori,
Nec Genialibus illecebris
Intemerata puella parit.

Hoc odium vetus illud erat,
Hoc erat aſpidis, atque hominis
Digladiabile diſſidium,
Quod modò cernua femineis
Vipera proteritur pedibus.
Edere nanque Deum merita
Omnia virgo venena domat:
Tractibus anguis inexplicitis
Virus inerme piger reuomit,
Gramine concolor in viridi.
Quæ feritas modò non trepidat,
Territa de grege candidulo?
Impauidas lupus inter oueis
Triſtis obambulat, & rabidum
Sanguinis immemor os cohibet.
Agnus enim vice mirifica
Ecce leonibus imperitat,
Exagitansq́ truces aquilas
Per vaga nubila, perq́ Notos
Sidere lapſa columba fugat.
Tu mihi, Chriſte, columba potens:
Sanguine paſta cui cedit auis:
Tu niueus per ouile tuum
Agnus hiare lupum prohibes,
Sub iuga tigridis ora premens.
Da locuples Deus hoc famulis
Rite precantibus, vt tenui
Membra cibo recreata leuent,
Neu piger immodicis dapibus
Viſcera tenta grauet ſtomachus.
Hauſtus amarus abeſto procul,
Nec libeat tetigiſſe manu
Exitiale quid, aut vetitum:

Guſtus

Gustus & ipse modum teneat,
Sospitet ut iecur incolume.
Sit satis anguibus horrificis,
Liba quòd impia corporibus,
Ah, miseram peperere necem.
Sufficiat semel ob facinus
Plasma Dei potuisse mori.
Oris opus, vigor igneolus
Non moritur: quia flante Deo
Compositus, superoq; fluens
De solio Patris artificis,
Vim liquidæ rationis habet.
Viscera mortua quinetiam
Post obitum reparare datur,
Deq; suis iterum tumulis
Prisca renascitur effigies,
Puluereo coëunte situ.
Credo equidem, neq; vana fides,
Corpora viuere more animæ:
Nam modò corporeum memini
De Phlegethonte gradu facili
Ad Superos remeasse Deum.
Spes eadem mea membra manet:
Quæ redolentia funereo
Iussa quiescere sarcophago,
Dux parili rediuiuus humo
Ignea Christus ad astra vocat.

POST CIBVM, HYMNVS IIII.

Monocolos tristrophos. Versus Hendecasyllabi Phalætij.

– – – ∪ ∪ – ∪ – ∪ – ∪

PASTIS *visceribus, ciboq; sumto,*

Quem lex corporis imbecilla poscit,
Laudem lingua Deo patri rependat:
Patri, qui Cherubin, sedile sacrum,
Necnon & Seraphim suum, supremo
Subnixus solio, tenet, regitq́;.
Hic est, quem Zabaoth Deum vocamus,
Expers principij, carensq́; fine,
Rerum conditor, & repertor orbis.
Fons vitæ liquida fluens ab arce,
Infusor fidei, sator pudoris,
Mortis perdomitor, salutis auctor.
Omnes quòd sumus, ac vigemus, inde est:
Regnat Spiritus ille sempiternus,
A Christo simul & Parente missus.
Intrat pectora candidus pudica:
Quæ templi vice consecrata rident,
Postquàm combiberint Deum medullis.
Sed si quid vitij, doli' ue nasci
Inter viscera iam dicata sensit:
Ceu spurcum refugit celer sacellum.
Tetrum flagrat enim vapore crasso
Horror conscius æstuante culpa,
Offensumq́; bonum niger repellit.
Nec solus pudor, innocensq́; votum
Templum constituunt perenne Christo
In cordis medij sinu, ac recessu:
Sed ne crapula ferueat cauendum est,
Quæ sedem fidei cibis refertam
Vsque ad congeriem coarctet intus.
Parcis victibus expedita corda
Infusum meliùs Deum receptant,
Hic pastus animæ est, saporq́; verus.
Sed nos tu gemino fouens paratu,

Artus, atque animas vtroque pastu
Confirmas Pater, ac vigore comples.
Sic olim tua praeluens potestas,
Inter raucisonos situm leones
Illapsis dapibus virum refouit.
Illum fusile Numen execrantem,
Et curuare caput sub expolita
Aeris materia nefas putantem:
Plebs dira Babylonis, ac tyrannus
Morti subdiderant: feris dicarant,
Saeuis protinus haustibus vorandum.
O semper pietas, fidesque tuta:
Lambunt indomiti virum leones,
Intactumque Dei tremunt alumnum.
Adstant cominus, & iubas reponunt:
Mansuescit rabies, famesque blanda
Praedam rictibus ambit incruentis.
Sed cùm tenderet ad superna palmas,
Expertumque sibi Deum rogaret,
Clausus iugiter, indigensque victu:
Iussus nuntius aduolare terris,
Qui pastum famulo daret probato,
Raptim desilit obsequente mundo.
Cernit fortè procul dapes inemtas:
Quas messoribus Habacuc propheta
Agresti bonus exhibebat arte.
Huius caesarie manu prehensa,
Plenis, sicut erat, grauem canistris
Suspensum rapit, & vehit per auras.
Tum raptus simul ipse, prandiumque
Sensim labitur in lacum leonum,
Et, quas tunc epulas gerebat, offert.
Sumas laetus, ait, libensque carpas,

Quæ summus Pater, Angelusq; Christi
Mittunt liba tibi sub hoc periclo.
His sumtis, Danielus excitauit
In cælum faciem, ciboq; fortis
Amen reddidit, halelu-ia dixit.
Sic nos muneribus tuis refecti,
Largitor Deus omnium bonorum,
Grates reddimus, & sacramus hymnos.
Tu nos tristifico velut tyranno,
Mundi scilicet impotentis actu
Conclusos, regis, & feram repellis:
Quæ circumfremit, ac vorare tentat,
Insanos acuens furore denteis,
Cùm te, summe Deus, precemur vnum.
Vexamur, premimur, malis rotamur:
Oderunt, lacerant, trahunt, lacessunt:
Iuncta est supplicijs fides iniquis.
Nec desit tamen anxijs medela:
Nam languente trucis leonis ira,
Illapsæ superingeruntur escæ.
Quas si quis sitienter hauriendo
Non gustu tenui, sed ore pleno,
Internis velit implicare venis:
Hic sancto sociatus ex propheta,
Iustorum capiet cibos virorum:
Qui fructum Domino metunt perenni.
Nil est dulcius, ac magis saporum,
Nil quod plus hominem iuuare possit,
Quàm vatis pia præcinentis orsa.
His sumtis licet insolens potestas
Prauum iudicet, irrogetq; mortem:
Impasti licèt irruant leones,
Nos semper Dominum Patrem fatentes

In te

In te Christe Deus loquemur unum,
Constanterq; tuam crucem feremus.

AD INCENSUM CEREI PASCHALIS HYMNUS V.

Monocolos tetrastrophos. Versus Choriambici tetrametri acatalecti.

-- -∪∪- -∪∪- ∪∪

INVENTOR *rutili Dux bone luminis,*
Qui certis vicibus tempora diuidis:
Merso Sole Chaos ingruit horridum,
**Lucem Christe tuis redde fidelibus.* *Lumen redde tuis Christe
Quamuis innumero sidere regiam,
Lunariq; polum lampade pinxeris,
Incussu silicis lumina nos tamen
Monstras saxigeno semine quaerere.
Ne nesciret homo spem sibi luminis
In Christi solido corpore conditam:
Qui dici stabilem se voluit petram,
Nostris igniculis vnde genus venit.
Pinguis quos olei rore madentibus
Lychnis, aut facibus pascimus aridis:
Quin & fila fauis scirpea floreis
Presso melle priùs collita fingimus.
Viuax flama viget, seu caua testula
Succum linteolo suggerit ebrio,
Seu pinus piceam fert alimoniam,
Seu ceram teretem stupa calens bibit.
Nectar de liquido vertice feruidum
Guttatim lacrymis stillat alentibus:
Ambustum quoniam vis facit ignea
Imbrem de madido flere cacumine.
Splendent ergo tuis muneribus Pater
Flamis mobilibus scilicet atria,
Absentemq; diem lux agit aemula,

Quam nox cum lacero victa fugit peplo.
Sed quis non rapidi luminis arduam,
Manantemq; Deo cernat originem?
Moses nempe Deum spinifero in rubo
Vidit conspicuo lumine flameum.
Felix, qui meruit sentibus in sacris
Cælestis solij visere Principem,
Iussus nexa pedum vincula soluere,
Ne sanctum inuolucris pollueret locum.
Hunc ignem populus sanguinis inclyti
Maiorum meritis tutus, & impotens,
Suetus sub dominis viuere Barbaris,
Iam liber sequitur longa per auia:
Quà gressum tulerant, castraq; cærulæ
Noctis per medium concita mouerant,
Plebem peruigilem fulgere præuio
Ducebat radius Sole micantior.
Sed Rex Niliaci litoris, inuido
Feruens felle, iubet præualidam manum
In bellum rapidis ire cohortibus,
Ferratasq; acies clangere classicum.
Sumunt arma viri, seq; minacibus
Accingunt gladijs: triste canit tuba.
Hic fidit iaculis, ille volantia
Præfigit calamis spicula Gnossijs.
Densetur cuneis turba pedestribus,
Currus pars, & equos, & volucres rotas
Conscendunt celeres, signaq; bellica
Prætendunt tumidis clara draconibus.
Hinc iam seruitij nescia pristini,
Gens Pelusiacis vsta vaporibus,
Tandem purpurei gurgitis hospita
Rubris litoribus fessa resederat.

Hostis dirus adest cum Duce perfido,
Infert & validis prœlia viribus.
Moses porrò suos in mare præcipit
Constans intrepidis tendere gressibus.
Præbent rupta locum stagna viantibus,
Riparum in faciem peruia, sistitur
Circumstans vitreis vnda liquoribus,
Dum plebs sub bifido permeat æquore.
Pubes quinetiam decolor asperis
Iritata odijs, Rege sub impio,
Ebræum sitiens fundere sanguinem,
Audet se pelago credere concauo.
Ibant præcipiti turbine percita
Fluctus per medios agmina regia:
Sed confusa dehinc vnda reuoluitur
In semet reuolans gurgite confluo.
Currus tunc, & equos, telaq; naufraga,
Ipsos & proceres, & vaga corpora
Nigrorum videas nare satellitum,
Arcis iustitium triste tyrannicæ.
Quæ tandem poterit lingua retexere
Laudes Christe tuas: qui domitam Pharon
Plagis multimodis cedere Præsidi
Cogis iustitiæ, vindice dextera?

Qui Pontum rapidis æstibus inuium
Persulcare vetas, vt refluo in salo
Securus pateat, te Duce, transitus,
*Et mox vnda rapax * vt voret impios.* *deuoret
Cui ieiuna eremi saxa loquacibus
Exundant scatebris, & latices nouos
Fundit scissa silex: quæ sitientibus
Dat potum populis axe sub igneo.
Instar fellis aqua, tristifico in lacu

Fit ligni venia mel velut Atticum.
Lignum est, quo sapiunt aspera dulciùs:
Nam præfixa cruci spes hominum viget.
Implet castra cibus tunc quoque ninguidus,
Illabens gelida grandine densiùs.
His mensas epulis, hac dape construunt,
Quam dat sidereo Christus ab æthere.
Necnon imbrifero ventus anhelitu
Crassa nube leueis inuehit alites,
Quæ difflata in humum cùm semel agmina
Fluxerunt, reduci non reuolant fuga.
Hæc olim patribus præmia contulit
Insignis pietas Numinis vnici:
Cuius subsidio nos quoque vescimur,
Pascentes dapibus pectora mysticis.
Fessos ille vocat per freta sæculi,
Discissis populum turbinibus regens,
Iactatasq; animas mille laboribus
Iustorum in patriam scandere præcipit.
Illic purpureis tecta rosariis
Omnis fragrat humus, calthaq; pinguia
Et molleis violas, & tenueis crocos
Fundit fonticulis vnda fugacibus.
Illic & gracili balsama surculo
Desudata fluunt, raraq; cinnama
Spirant, & folium, fonte quod abdito
**Prælabens fluuius portat in exitum.*
Felices animæ prata per herbida
Concentu parili suauè sonantibus
Hymnorum modulis dulce canunt melos,
Calcant & pedibus lilia candidis.
Sunt & spiritibus sæpe nocentibus
Pœnarum celebres sub Styge feriæ,

* Prælambens

Illa

Illa nocte, sacer qua rediјt Deus
Stagnis ad Superos ex Acheronticis:
Non sicut tenebras de face fulgida
Surgens Oceano Lucifer imbuit,
Sed terris Domini de cruce tristibus
Maior Sole nouum restituens diem.
Marcent supplicijs Tartara mitibus,
Exsultatq; sui carceris otio
Vmbrarum populus, liber ab ignibus,
Nec feruent solito flumina sulfure.
Nos festis trahimus per pia gaudia
Noctem concilijs, votaq; prospera
Certatim vigili congerimus prece,
Exstructoq; agimus liba sacrario.
Pendent mobilibus lumina funibus:
Quæ suffixa micant per laquearia,
Et de languidulis fota natatibus
Lucem perspicuo flama iacit vitro.
Credas stelligeram desuper aream
Ornatam geminis stare trionibus,
Et qua Phosporeum temo regit iugum
Passim purpureos spargier Hesperos.
O' res digna, Deus, quam tibi roscida
Noctis principio grex tuus offerat,
Lucem, qua tribuis nil pretiosius:
Lucem, qua reliqua præmia cernimus.
Tu lux vera oculis, lux quoque sensibus,
Intus tu speculum, tu speculum foris,
Lumen quod famulans offero, suscipe,
Tinctum pacifici chrismatis vnguine:
Per Christum genitum summe Pater tuum,
In quo visibilis stat tibi gloria:
Qui noster Dominus, qui tuus vnicus

Spirat

Spirat de patrio corde Paracletum:
Per quem ſplendor, honos, laus, ſapientia,
Maieſtas, bonitas, & pietas tua
Regnum continuat numine triplici,
Texens perpetuis ſæcula ſæculis.

ANTE SOMNVM, HYMNVS VI.

Monocolos, tetraſtrophos. Verſus Jambici dimetri catalecti.

◡ – ◡ – ◡ – ◡
– – ◡ – ◡ – ◡

ADES *Pater ſupreme,*
Quem nemo vidit vnquam,
Patriſq; ſermo Chriſte,
Et Spiritus benigne.
O' Trinitatis huius
Vis vna, lumen vnum,
Deus ex Deo perennis,
Deus ex vtroque miſſus.
Fluxit labor diei:
Redit quietis hora:
Blandus ſopor viciſſim
Feſſos relaxat artus.
Mens æſtuans procellis,
Curiſq; ſauciata
Totis bibit medullis
Obliuiale poclum.
Serpit per omne corpus
Lethæa vis, nec vllum
Miſeris doloris ægri
Patitur manere ſenſum.
Lex hæc data eſt caducis

Deo

Deo iubente membris,
Ut temperet laborem
Medicabilis voluptas.
Sed dum pererrat omneis
Quies amica venas,
Pectusq́; feriatum
Placat rigante somno:
Liber vagat per auras
Rapido vigore sensus,
Variasq́; per figuras,
Quæ sunt operta, cernit.
Quia mens soluta curis,
Cui est origo cælum,
Purusq́; fons ab æthra
Iners iacère nescit.
Imitata multiformeis
Facies sibi ipsa fingit,
Per quas repentè currens
Tenui fruatur actu.
Sed sensa somniantûm
Dispar fatigat horror:
Nunc splendor intererrat,
Qui dat futura nosse.
Plerunque dissipatis
Mendax imago veris,
Animos pauore mæstos
Ambâge fallit atra.
Quem rara culpa morum
Non polluit frequenter,
Hunc lux serena vibrans
Res edocet latenteis.
At, qui coinquinatum
Vitiis cor impiauit,

Lusus pauore multo
Species vidit tremendas.
Hoc Patriarcha noster
Sub carceris catena
Geminis simul ministris
Interpres approbauit.
Quorum reuersus vnus,
Dat poculum tyranno:
Ast alterum rapaces
Fixum vorant volucres.
Ipsum deinde Regem
Perplexa somniantem,
Monuit famem futuram
Clausis cauere aceruis.
Mox Præsul, ac Tetrarches,
Regnum per omne iussus
Sociam tenere virgam,
Dominæ resedit aulæ.
O' quàm profunda iustis
Arcana, per soporem
Aperit tuenda Christus!
Quàm clara, quàm tacenda!
Euangelista summi
Fidissimus Magistri,
Signata, quæ latebant,
Nebulis videt remotis.
Ipsum Tonantis agnum
De cæde purpurantem,
Qui conscium futuri
Librum resignat vnus.
Huius manum potentem
Gladius perarmat anceps,
Et fulgurans vtrinque

Dupli-

Duplicem minatur ictum.
Quæsitor ille solus,
Animæq; corporisq;,
Ensisq; bis timendus
Prima, ac secunda mors est.
Idem tamen benignus
Vltor, retundit iram,
Paucosq; non piorum
Patitur perire in æuum.
Huic inclytus perenne
Tribuit Pater tribunal:
Hunc obtinere iussit
Nomen, supra omne nomen.
Hic præpotens cruenti
Exstinctor Antichristi:
Qui de furente monstro
Pulcrum refert tropæum.
Quam bestiam rapacem,
Populosq; deuorantem,
Quam sanguinis Charybdim,
Ioannes exsecratur.
Hæc nempe, quæ sacratum
Præferre nomen ausa,
Imam petit Gehennam,
Christo peremta vero.
Tali sopore iustus
Mentem relaxat heros,
Vt spiritu sagaci
Cælum peragret omne.
Nos nil meremur horum,
Quos creber implet error:
Concreta quos malarum
Vitiat cupido rerum.

Sat eſt quiete dulci
Feſſum fouere corpus:
Sat ſi nihil ſiniſtrum
Vanæ minentur vmbræ.
Cultor Dei memento
Te fontis, & lauacri
Rorem ſubiſſe ſanctum,
Te chriſmate innotatum.
Fac, cùm vocante ſomno
Caſtum petis cubile,
Frontem, locumq́ cordis
Crucis figura ſignet.
Crux pellit omne crimen:
Fugiunt crucem tenebræ:
Tali dicata ſigno
Mens fluctuare neſcit.
Procul, ó procul vagantum
Portenta ſomniorum,
Procul eſto peruicaci
Præſtigiator aſtu.
O' tortuoſe ſerpens,
Qui mille per Mæandros,
Fraudesq́ flexuoſas,
Agitas quieta corda:
Diſcede, Chriſtus heic eſt:
Heic Chriſtus eſt, liqueſce:
Signum, quod ipſe noſti,
Damnat tuam cateruam.
Corpus licet fatiſcens
Iaceat recline paullum,
Chriſtum tamen ſub ipſo
Meditabimur ſopore.

IEIVNAN-

IEIVNANTIVM, HYMNVS VII.

Monocolos. Versus sunt Iambici trimetri acatalecti.

O' Nazarene, Dux Bethlem, verbum Patris,
Quem partus alui virginalis protulit,
Adesto castis Christe parsimonijs,
Festumq; nostrum Rex serenus adspice,
Ieiuniorum dum litamus victimam.
Nihil hoc profectò purius mysterio:
*Quo fibra cordis expiatur * liuidi:* * viuidi:
Intemperata quo domantur viscera,
Aruina putrem ne resudans crapulam
Obstrangulatæ mentis ingenium premat.
Hinc subiugatur luxus, & turpis gula,
Vini, atque somni degener socordia:
Libido sordens, inuerecundus lepos,
Variæq; pestes languidorum sensuum,
Parcam subactæ disciplinam sentiunt.
Nam si licenter diffluens potu, & cibo,
Ieiuna ritè membra non coërceas:
Sequitur, frequenti marcida oblectamine,
Scintilla mentis vt tepescat nobilis,
Animusq; pigris stertat vt præcordijs.
Frenentur ergo corporum cupidines,
Detersa vt intus emicet prudentia:
Sic excitato perspicax acumine,
Liberq; flatu laxiore spiritus
Rerum parentem rectiùs precabitur.
Elia tali creuit obseruantia,
Vetus sacerdos, ruris hospes aridi:
Fragore ab omni quem remotum, & segregem
Spreuisse tradunt criminum frequentiam,
Casto fruentem Syrtium silentio.

Sed mox in auras igneis iugalibus,
Curruq; raptus euolauit præpeti:
Ne de propinquo ſordium contagio
Dirus quietum mundus afflaret virum,
Olim probatis inclytum ieiunijs.
Non antè cæli Principem ſeptemplicis
Moſes tremendi fidus interpres throni
Potuit videre, quàm decem recurſibus
Quater volutis Sol peragrans ſidera
Omni carentem cerneret ſubſtantia.
Victus precantis ſolus in lacrymis fuit:
Nam flendo pernox, irrigatum puluerem
Humi madentis ore preſſit cernuo:
Donec loquentis voce perſtrictus Dei,
Expauit ignem non ferendum viſibus.
Ioannes huius artis haud minùs potens,
Dei perennis præcucurrit Filium:
Curuos viarum qui retorſit tramites,
Et flexuoſa corrigens diſpendia,
Dedit ſequendam calle recto lineam.
Hanc obſequelam præparabat nuntius,
Mox adfuturo conſtruens iter Deo,
Cliuoſa planis, confragoſa vt læuibus
Conuerterentur, néue quidquam deuium
Illapſa terris inueniret Veritas.
Non vſitatis ortus hic natalibus,
Oblita lactis iam vieto in pectore
Matris tetendit ſerus infans vbera:
Nec antè partu de ſenili effuſus eſt,
Quàm prædicaret virginem plenam Deo.
Pòſt in patenteis ille ſolitudines,
Amictus hirtis beſtiarum pellibus,
Setis'ue tectus, hiſpida & lanugine,

Seceſſit

Secessit, horrens inquinari, & pollui
Contaminatis oppidorum moribus.
Illic dicata parcus abstinentia,
Potum, cibumq; vir seueræ industriæ
In usque serum respuebat vesperum,
Paruum locustis, & fauorum agrestium
Liquore pastum corpori suetus dare.
Hortator ille primus, & doctor nouæ
Fuit salutis: nam sacrato in flumine
Veterum piatas lauit errorum notas:
Sed tincta postquàm membra defæcauerat,
Cælo refulgens influebat spiritus.
Hoc ex lauacro labe demta criminum,
Ibant renati non secus, quàm si rudis
Auri recocta vena pulcrum splendeat:
Micet metalli siue lux argentei,
Sudùm polito prænitens purgamine.
Referre prisci stemma nunc ieiunij
Libet, fideli proditum volumine,
Vt diruendæ ciuitatis incolis
Fulmen benigni mansüefactum Patris
Piè repressis ignibus pepercerit.
Gens insolenti præpotens iactantia
Pollebat olim: quam fluentem nequiter
Corrupta vulgò soluerat lascinia:
Et inde bruto contumax fastidio,
Cultum superni negligebat Numinis.
Offensa tandem iugis indulgentiæ
Censura, iustis excitatur motibus,
Dextram perarmat rhomphæali incendio,
Nimbos crepanteis, & fragosos turbines
Vibrans, tonantum nube flamarum quatit.
Sed pænitendi dum datur diecula,

Si fortè vellent improbam libidinem,
Veteresq; nugas condonare, ac frangere,
Suspendit ictum terror exorabilis,
Paullumq; dicta substitit sententia.
Ionam prophetam mitis vltor excitat,
Pœnæ imminentis iret vt prænuntius:
Sed nosset ille cùm minacem Iudicem
Seruare malle, quàm ferire, ac plectere,
Tectam latenter vertit in Tharsos fugam.
Celsam paratis pontibus scandit ratem,
Vdo reuincta fune puppis soluitur.
Itur per altum: fit procellosum mare:
Tum caussa tanti quæritur periculi:
Sors in fugacem missa vatem decidit.
Iussus perire solus è cunctis reus,
Cuius voluta crimen vrna expresserat,
Præceps rotatur, & profundo immergitur:
Exceptus inde belluinis faucibus,
Alui capacis viuus hauritur specu.
Transmissa raptim præda, cassos dentium
Eludit ictus, incruentam transuolans
Impunè linguam, ne retentam mordicus
Offam molares dissecarent viuidi:
Os omne transit, & palatum præterit.
Ternis dierum, ac noctium processibus
Mansit ferino deuoratus gutture:
Errabat illic per latebras viscerum:
Ventris recessus circumibat tortileis
Anhelus, extis intus æstuantibus.
Intactus exin tertiæ noctis vice,
Monstri vomentis pellitur singultibus,
Quà murmuranti fine fluctus frangitur,
Salsosq; candens spuma tundit pumices:

Ructatus

Ructatus exit, ſeq́; ſeruatum ſtupet.
In Niniuitas ſe coactus percito
Greſſu reflectit: quos vt increpauerat,
Pudenda Cenſor imputans opprobria,
Impendet, inquit, ira ſummi Vindicis,
Vrbemq́; flama mox cremabit, credite.
Apicem deinceps ardui montis petit,
Viſurus inde conglobatum turbidæ
Fumum ruinæ, cladis & diræ ſtruem,
Tectus flagellis multinodi germinis,
Nato & repentè perfruens vmbraculo.
Sed mœſta poſtquàm ciuitas vulnus noui
Hauſit doloris, heu, ſupremùm palpitat:
Curſant per ampla congregatim mœnia
Plebs & Senatus, omnis ætas ciuium,
Pallens iuuentus, eiulantes fœminæ.
Placet frementem publicis ieiunijs
Placare Chriſtum: mos edendi ſpernitur.
Glaucos amictus induit monilibus
Matrona demtis, proq́; gemma, & ſerico
Crinem fluentem ſordidus ſpargit cinis.
Squalent recincta veſte pullati patres,
Setasq́; plangens turba ſumit textileis,
Impexa villis virgo beſtialibus,
Nigrante vultum contegit velamine,
Iacens arenis & puer prouoluitur.
Rex ipſe, Coos æſtuantem murices
Lænam reuulſa diſſipabat fibula,
Gemmas virenteis, & lapillos ſutileis,
Inſigne frontis exuebat vinculum
Turpi capillos impeditos puluere.
Nullus bibendi, nemo veſcendi memor:
Ieiuna menſas pubes omnis liquerat:

Quin & negato lacte vagientium
Fletu madescunt paruulorum cunulæ:
Succum papillæ parca nutrix denegat.
Greges & ipsos claudit armentalium
Sollers virorum cura, ne vagum pecus
Contingat ore rorulenta gramina,
Potum strepentis néue fontis hauriat,
Vacuis querelæ personam præsepibus.
Mollitus his, & talibus, breuem Deus
Iram refrenat, temperans oraculum
Properè sinistrum: prona nam clementia
Haud difficulter supplicum mortalium
Soluit reatum, fitq́ fautrix flentium.
Sed cur vetustæ gentis exemplum loquor?
Pridem caducis cùm grauatus artubus
Iesus, dicato corde ieiunauerit:
Prænuncupatus ore qui prophetico
Emanuel est, siue nobiscum Deus.
Qui corpus istud molle naturaliter,
Captumq́ laxo sub voluptatum iugo,
Virtutis arcta lege fecit liberum,
Emancipator seruientis plasmatis,
Regnantis antè victor & cupidinis.
Inhospitali nanque secretus loco
Quinis diebus octies labentibus,
Nullam ciborum vindicauit gratiam,
Firmans salubri scilicet ieiunio
Vas appetendis imbecillum gaudijs.
Miratur hostis, posse limum tabidum
Tantum laboris sustinere, ac perpeti.
Explorat arte sciscitator callida,
Deus'ne membris sit receptus terreis:
Sed, increpata fraude, post tergum ruit.

Hoc nos sequamur quisque nunc pro viribus,
Quod consecrati tu magister dogmatis
Tuis dedisti Christe sectatoribus:
Vt cùm vorandi vicerit libidinem,
Latè triumphet Imperator spiritus.
Hoc est, quòd atri liuor Hostis inuidet,
Mundi, poliq́; quod Gubernator probat,
Altaris aram quod facit placabilem,
Quod dormientis excitat cordis fidem,
Quod limat ægram pectorum rubiginem.
Perfusa non sic amne flama exstinguitur,
Nec sic calente Sole tabescunt niues:
Vt turbidarum scabra culparum seges
Vanescit almo trita sub ieiunio,
Si blanda semper misceatur largitas.
Est quippe & illud grande virtutis genus:
Operire nudos: indigenteis pascere:
Opem benignam ferre supplicantibus:
Vnam, paremq́; sortis humanæ vicem
Inter potenteis, atque egenos ducere:
Satis beatus quisqui dextram porrigit,
Laudis rapacem, prodigam pecuniæ,
Cuius sinistra dulce factum nesciat:
Illum perennes protinus complent opes,
Ditatq́; fructus fœnerantem centuplex.

POST IEIVNIVM, HYMNVS VIII.

Dicolos tetrastrophos. Versus tres priores hendecasyllabi Sapphici: quartus pentasyllabus Adonius.

– ∪ – – – ∪ ∪ – ∪ – ∪
– ∪ ∪ – ∪

CHRISTE *seruorum regimen tuorum:*
Mollibus qui nos moderans habenis,

Leniter frenas, faciliq; sæptos
Lege coërces.
Ipse cùm portans onus impeditum
Corporis, duros tuleris labores,
Maior exemplis, famulos remisso
Dogmate palpas.
Nona summissum rotat hora Solem,
Partibus vixdum tribus euolutis,
Quarta deuexo superest in axe
Portio lucis.
Nos breuis voti dape vindicata
Soluimus festum, fruimurq; mensis
Affatim plenis, quibus imbuatur
Prona voluptas.
Tantus æterni fauor est Magistr:
Doctor indulgens ita nos amico
Lactat hortatu, leuis obsequela vt
Mulceat artus.
Addit &, ne quis velit inuenusto
Sordidus cultu lacerare frontem:
Sed decus vultus, capitisq; pexum
Comit honorem.
Terge ieiunans, ait, omne corpus,
Né ue subducto faciem rubore
Luteus tingat color, aut notetur
Pallor in ore.
Rectiùs læto tegimus pudore,
Quidquid ad cultum Patris exhibemus:
Cernit occultum Deus, & latentem
Munere donat.
Ille ouem morbo residem, gregiq;
Perditam sanat. malè dissipantem
Vellus affixis vepribus per hirta

Deuia

Deuia siluæ
Impiger pastor reuocat, lupisq;
Gestat exclusis, humeros grauatus:
Inde purgatam reuehens aprico
Reddit ouili.
Reddit & pratis, viridiq; campo,
Vibrat implexis vbi nulla lappis
Spina,nec germen sudibus perarmat
Carduus horrens:
Sed frequens palmis nemus, & reflexa
Vernat herbarum coma: tum perennis
Gurgitem viui vitreum fluentis
Laurus obumbrat.
Hisce pro donis tibi fide Pastor,
Seruitus quæ nam poterit rependi?
Nulla compensant pretium salutis
Vota precantum.
Quamlibet spreto sine more pastu
Sponte confectos tenuemus artus,
Teq; contemtis epulis rogemus
Nocte, dieq;:
Vincitur semper minor obsequentûm
Cura, nec munus Genitoris æquat,
Frangit & cratem luteam laboris
Grandior vsus.
Ergo ne limum fragilem solutæ
Deserant vires, & aquosus albis
Humor in venis dominetur, ægrum
Corpus eneruans:
Laxus, ac liber modus abstinendi
Ponitur cunctis, neque nos seuerus
Terror impellit: sua quenque cogit
Velle potestas.

Sufficit, quidquid facias vocato
Numinis nutu prius, inchoare,
Siue tu mensam renuas, cibum'ue
Sumere tentes.

Annuit dexter Deus, & secundo
Prosperat vultu: velut hoc salubre
Fidimus nobis fore, quòd dicatas
Carpimus escas.

Sit bonum supplex precor, & medelam
Conferat membris, animumq́; pascat
Sparsus in venas cibus obsecrantûm
Christicolarum.

*De miraculis Christi.

*OMNI HORA, ATQVE DIE.

HYMNVS IX.

Monocolos, tristrophos. Versus trochaici octonarij catalecti.

–∪ –– –∪ –– –∪ –– –∪∪

DA *puer plectrum, choreis vt canam fidelibus*
Dulce carmen & melodum, gesta Christi insignia.
Hunc Camena nostra solum pangat, hunc laudet lyra.
Christus est quem Rex sacerdos affuturũ protinus
Infulatus concinebat voce, chorda, & tympano,
Spiritum cælo influentem per medullas hauriens.
Facta nos & iam probata pangimus miracula,
Testis orbis est, nec ipsa terra, quod vidit, negat,
Cominus Deum docendis proditum mortalibus.
Corde natus ex Parentis, ante mundi exordium,
Alpha & ω cognominatur: ipse fons, & clausula
Omnium, quæ sunt, fuerunt, quæq́; post futura sunt.
Ipse iussit, & creata: dixit ipse, & facta sunt:
Terra, cælum, fossa Ponti, trina rerum machina,
Quæq́; in his vigent sub alto Solis, & Lunæ globo.

Corporis

Corporis formam caduci, membra morti obnoxia
Induit, ne gens periret primoplasti ex germine,
Merserat quem lex profundo noxialis Tartaro.
O' beatus ortus ille, virgo cùm puerpera
Edidit nostram salutem, feta sancto Spiritu,
Et puer redemtor orbis os sacratum protulit.
Psallat altitudo cæli, psallant omnes Angeli:
Quidquid est virtutis vsquam psallat in laudem Dei:
Nulla linguarum silescat, vox & omnis consonet.
Ecce, quem vates vetustis concinebant sæculis,
Quem prophetarum fideles paginæ spoponderant,
Emicat promissus olim: cuncta collaudent eum.
Cantharis infusa lympha fit Falernum nobile,
Nuntiat vinum minister esse promtum ex hydria,
Ipse rex sapore tinctis obstupescit poculis.
Membra morbis vlcerosa, viscerum putredines
Mando, vt abluantur, inquit: fit ratum, quod iusserat:
Turgidam cutem repurgant * vulnerum piamina. * vlcerum
Tu perennibus tenebris iam sepulta lumina
Illinis limo salubri, sacri & oris nectare:
Mox apertis hac medela lux reducta est orbibus.
Increpas ventum furentem, quòd procellis tristibus
Verrat æquor fundo ab imo, vexet & vagam ratem:
Ille iussis obsecundat: mitis vnda sternitur.
Extimum vestis sacratæ furtim mulier attigit:
Protinus salus secuta est: ora pallor deserit:
Sistitur riuus, cruore qui fluebat perpeti.
Exitu dulcis iuuentæ raptum ephebum viderat:
Orba quem mater supremis funerabat fletibus.
Surge, dixit. ille surgit, matri & adstans redditur.
Sole iam quarto carentē, iam sepulcro absconditum
Lazarum iubet vigere, reddito spiramine:
Fœtidum iecur reductus rursus intrat halitus.

Ambulat

Ambulat per stagna Ponti: summa calcat fluctuũ.
Mobilis liquor profundi pendulam præstat viam,
Nec fatiscit vnda sanctis pressa sub vestigijs.
Suetus antro bustiali sub catenis frendere,
Mentis impos efferatis percitus furoribus
Prosilit, ruitq́; supplex, Christum adesse vt senserat.
Pulsa pestis lubricorum milleformis Dæmonum,
Corripit gregis suilli sordida spurcamina,
Seq́; nigris mergit vndis, fit pecus lymphaticum.
Quinque panibus peresis, & gemellis piscibus,
Affatim refecta iam sunt accubantûm millia,
Fertq́; qualus ter quaternus ferculorum fragmina.
Tu cibus, panisq́; noster, tu perennis suauitas:
Nescit esurire in æuum, qui tuam sumit dapem,
Nec lacunam ventris implet, sed fouet vitalia.
Clausus aurium meatus, & sonorum nescius,
Purgat ad præcepta Christi crassa quæque obstacula,
Vocibus capax fruendis, ac susurris peruius.
Omnis ægritudo cedit, languor omnis pellitur,
Lingua fatur, quam veterna vinxerant silentia,
Gestat & suum per vrbem lætus æger lectulum.
Quin & ipsum, ne salutis Inferi expertes forent,
Tartarum benignus intrat: fracta cedit ianua:
Vectibus cadit reuulsis cardo dissolubilis.
Illa promta ad irruenteis, ad reuertenteis tenax,
Obijce extrorsum recluso porta reddit mortuos:
Lege versa, limen atrum iam recalcandum patet.
Sed Deus dum luce fulua mortis antra illuminat,
Dum stupentibus tenebris candidum præstat diem:
Tristia squalentis æthræ palluerunt sidera.
Sol refugit, & lugubri sordidus ferrugine
Igneum reliquit axem, seq́; mærens abdidit:
Fertur horruisse mundus noctis æternæ Chaos.

Solue vocem mens ſonoram, ſolue linguam mobilem:
Dic tropæum paſſionis, dic triumphalem crucem:
Pange vexillum, notatis quod refulget frontibus.
O' nouum * *cæde ſtupenda vulneris miraculum:* * cædis ſtupendæ
Hinc cruoris fluxit vnda, lympha parte ex altera:
Lympha nempe dat lauacrũ, tũ corona ex ſanguine eſt.
Vidit anguis immolatam corporis ſacri hoſtiam,
Vidit, & fellis peruſti mox venenum perdidit:
Saucius dolore multo colla fractus ſibilat.
Quid tibi, profane ſerpens, profuit rebus nouis
Plaſma primum perculiſſe, verſipelli * *aſtutia?* *hortamine?
Diluit culpam recepta forma mortalis Deo.
Ad breuem ſe mortis vſum Dux ſalutis dedidit,
Mortuos olim ſepultos vt redire inſueſceret,
Diſſolutis priſtinorum vinculis peccaminum.
Tunc patres, ſanctiq; multi conditorem præuium
Iam reuertentem ſecuti, tertio demum die
Carnis indumenta ſumunt, deq; buſtis prodeunt.
Cerneres coire membra de fauillis aridis,
Frigidum venis reſumtis puluerem tepeſcere,
Oſſa, neruos, ac medullas glutino cutis tegi.
Pòſt, vt occaſum reſoluit vita, & hominem reddidit,
Arduum tribunal alti victor adſcendit Patris,
Inclytam cælo reportans paſſionis gloriam.
Macte Iudex mortuorum, macte Rex viuentium,
Dexter in Parentis arce qui cluis virtutibus,
Omnium venturus inde iuſtus vltor criminum.
Te ſenes, & te iuuentus, paruulorum te chorus,
Turba matrum virginumq; , ſimplices puellulæ,
Voce concordes pudicis perſtrepant concentibus.
Fluminum lapſus, & vndæ, litorum crepidines,
Imber, æſtus, nix, pruina, aura, ſilua, nox, dies,
Omnibus te concelebrent ſæculorum ſæculis.

AD DEFVNCTORVM EXSEQVIAS, HYMNVS X.

Monocolos tetraſtrophos. Verſus anapæſtici trimetri catalecti.

UU– UU– UU– –

D EVS *ignee, fons animarum,*
Duo qui ſocians elementa,
Viuum ſimul, ac moribundum,
Hominem Pater effigiaſti.
Tua ſunt, tua rector vtraque
Tibi copula iungitur horum:
Tibi dum vegetata cohærent,
Animus ſimul, & caro * *viuit.*
Reſciſſa ſed iſta ſeorſum
Soluunt hominem, perimuntq́;:
Humus excipit arida corpus,
Animæ rapit aüra liquorem.
Quia cuncta creata neceſſe eſt
Labefacta ſeneſcere tandem,
Compactaq́; diſſociari,
Et diſſona texta retexi.
Hanc, tu Deus optime, mortem
Famulis abolere paratus,
Iter inuiolabile monſtras,
Quo perdita membra reſurgant.
Vt dum generoſa caducis,
Ceu carcere clauſa ligantur,
Pars illa potentior exſtet,
Quæ germen ab æthere traxit.
Si terrea fortè voluntas
Luteum ſapit, & graue captat:
Animus quoque pondere victus,
Sequitur ſua membra deorſum.

*ſeruit.

At ſi

At si generis memor ignis
*Contagia * nigra recuset:* * pigra
Vehit hospita viscera secum,
Pariterq; reportat ad astra.
Nam quòd requiescere corpus
Vacuum sine mente videmus,
Spatium breue restat, vt alti
Repetat collegia sensus.
Venient citò sæcula, cùm iam
Socius calor ossa reuisat,
Animataq; sanguine viuo
Habitacula pristina gestet.
Quæ pigra cadauera pridem
Tumulis putrefacta iacebant,
Volucres rapientur in auras,
Animas comitata priores.
Hinc maxima cura sepulcris
Impenditur: hinc resolutos
Honor vltimus accipit artus,
Et funeris ambitus ornat.
Candore nitentia claro
Prætendere lintea mos est,
Adspersaq; myrrha Sabæo
Corpus medicamine seruat.
Quidnam sibi saxa cauata,
Quid pulcra volunt monumenta?
Nisi quòd res creditur illis
Non mortua, sed data somno.
Hoc prouida Christicolarum
Pietas studet, vtpote credens
Fore protinus omnia viua,
*Quæ nunc gelidus sopor * vrget.* * arcet.
Qui iacta cadauera passim

Miserans tegit aggere terræ,
Opus exhibet ille benignum
Christo pius omnipotenti.
Quin lex eadem monet omneis
Gemitum darè sorte sub vna,
Cognataq; funera nobis
Aliena in morte dolere.
Sancti sator ille Tobiæ,
Sacer ac venerabilis heros,
Dapibus iam ritè paratis
Jus prætulit exsequiarum.
Iam stantibus ille ministris,
Cyathos, & fercula liquit,
Studioq; accinctus humandi,
Fletu dedit ossa sepulcro.
Veniunt mox præmia cælo,
Pretiumq; rependitur ingens:
Nam lumina nescia Solis
Deus illita felle serenat.
Iam tunc docuit Pater orbis,
Quàm sit rationis egenis
Mordax, & amara medela,
Cùm lux animum noua vexat.
Docuit quoque non priùs vllum
Cælestia cernere regna,
Quàm nocte, & vulnere tristi
Tolerauerit aspera mundi.
Mors ipsa beatior inde est,
Quòd per cruciamina lethi
Via panditur ardua iustis,
Et ad astra doloribus itur.
Sic corpora mortificata
Redeunt melioribus annis:

Nec post obitum recalescens
Compago fatiscere nouit.
Hæc quæ modò pallida tabo
Color albidus inficit ora:
Tunc flore venustior omni,
Sanguis cute tinget amœna.
Nam nulla deinde senectus
Frontis decus inuida carpet,
Macies neque sicca lacertos
Succo tenuabit adeso.
Morbus quoque pestifer, artus
Qui nunc populatur anhelos:
Sua tunc tormenta resudans
Luet inter vincula mille.
Hunc eminus aëre ab alto
Victrix caro, iamq́ perennis
Cernet sine fine gementem,
Quos mouerat ipse, dolores.
Quid turba superstes, inepta
Plangens vlulamina miscet?
Cur tam bene condita iura,
Luctu dolor arguit amens?
Iam mæsta quiesce querela:
Lacrymas suspendite matres:
Nullus sua pignora plangat:
Mors hæc reparatio vitæ est.
Sic semina sicca virescunt
Iam mortua, iamq́ sepulta:
Quæ reddita cespite ab imo
Veteres meditantur aristas.
Nunc suscipe terra fouendum,
Gremioq́ hunc concipe molli:
Hominis tibi membra sequestro,

Generosa & fragmina credo.
Animæ fuit hæc domus olim
Factoris ab ore creatæ:
Feruens habitauit in istis
Sapientia principe Christo.
Tu depositum tege corpus,
Non immemor ille requiret
Sua munera fictor, & auctor,
Propriiq́; ænigmata vultus.
Veniant modò tempora iusta,
Cùm spem Deus impleat omnem,
Reddas patefacta necesse est,
Qualem tibi trado figuram.
Non, si cariosa vetustas
Dissoluerit ossa fauillis,
Fueritq́; ciniſculus arens,
Minimi mensura pugilli,
Nec, si vaga flamina, & auræ
Vacuum per inane volantes,
Tulerint cum puluere neruos,
Hominem periisse licebit.
Sed dum resolubile corpus
Reuocas Deus, atque reformas,
Quánam regione iubebis
Animam requiescere puram?
Gremio senis abdita sancti
Recubabit, vbi est Eleazar:
Quem floribus vndique sæptum
Diues procul adspicit ardens.
Sequimur tua dicta Redemtor,
Quibus atra è morte triumphans,
Tua per vestigia mandas
Socium crucis ire latronem.

Patet

Patet ecce fidelibus ampli
Via lucida iam paradisi,
Licet & nemus illud adire,
Homini quod ademerat anguis:
Illic precor, optime Ductor,
Famulam tibi pracipe mentem
Genitali in sede sacrari,
Quam liquerat exsul & errans.
Nos tecta fouebimus ossa
Violis, & fronde sequenti:
Titulumq;, & frigida saxa
Liquido spargemus odore.

AD VIII. KALEND. IANVARIAS HYMNVS XI.

Carmen simile superiori, Ales diei nuntius.

υ– υ– –– υ–

QVID *est, quòd arctum circulum*
Sol iam recurrens deserit?
Christus'ne terris nascitur,
Qui lucis auget tramitem?
Heu, quàm fugacem gratiam
Festina voluebat dies!
Quam pæne subductam facem
Sensim recisa exstinxerat!
*Cælum * nitescat lætius,* *nitescit
** Gratetur & gaudens humus:* * Gratatur
Scandit gradatim denuò
Iubar priores lineas.
Emerge dulcis pusio,
*Quem matris * edit castitas,* *edet
Parens, & expers coniugis,

 Media-

Mediator, & duplex genus.
Ex ore quamlibet Patris
Sis ortus, & verbo editus:
Tamen paterno in pectore
Sophia callebat prius.
Quæ promta cælum condidit,
* Noctem, *Cælum, diemq;, & cetera.
Virtute verbi effecta sunt
Hæc cuncta: nam verbum Deus.
Sed ordinatis sæculis,
Rerumq; digesto statu,
Fundator ipse & artifex
Permansit in Patris sinu:
Donec rotata annalium
Transuoluerentur millia,
Atque ipse peccantem diu
Dignatus orbem viseret.
Nam cæca vis mortalium
Venerans inaneis nenias,
Vel æra, vel saxa algida,
Vel ligna credebat Deum.
Hæc dum sequuntur perfidi,
Prædonis in ius venerant,
Et mancipatam fumido
Vitam Barathro immerserant.
Stragem sed istam non tulit
Christus cadentum Gentium
Impunè, ne forsan sui
Patris periret fabrica.
Mortale corpus induit,
Vt excitato corpore
Mortis catenam frangeret,
Hominemq; portaret Patri.

Hic ille natalis dies,
Quo te Creator arduus
** Spirauit, & limo * indidit,* * Animauit, *induit,
Sermone carnem glutinans.
Sentis'ne virgo nobilis,
Matura per faſtidia,
Pudoris intactum decus
Honore partus creſcere?
O' quanta rerum gaudia
Aluus pudica continet:
Ex qua nouellum ſæculum
Procedit, & lux aurea.
Vagitus ille exordium
*Vernantis orbis * prodidit:* *protulit:
Nam tunc renatus ſordidum
Mundus veternum depulit.
Sparſiſſe tellurem reor
Rus omne denſis floribus,
Ipſasq; arenas Syrtium
Fragraſſe nardo, & nectare.
Te cuncta naſcentem puer
Senſere dura, & Barbara:
Victusq; ſaxorum rigor,
Obduxit herbam cotibus.
Iam mella de ſcopulis fluunt:
Iam ſtillat ilex arido
Sudans amomum in ſtipite:
Iam ſunt myricis balſama.
O' ſancta præſepis tui
Æterne Rex cunabula,
Populisq; per ſæclum ſacra,
Mutis & ipſis credita.
Adorat hæc brutum pecus,

Indocta turba scilicet:
* Vis cuius **Adorat excors natio,*
*Adorat ** Vis cuius in pastu sita est.*
Sed cùm fideli spiritu
Concurrat ad præsepia
Pagana gens, & quadrupes,
Sapiatq́; quod brutum fuit:
Negat patrum prosapia,
Perosa præsentem Deum:
Credas venenis ebriam,
Furijs'ue lymphatam rapi.
Quid prona per scelus ruis?
Agnosce, si quidquam tibi
Mentis resedit integræ,
Ducem tuorum Principum.
* latebra, *Hunc, quem * latebræ, & obstetrix*
* Virgoq́ue ** Et virgo feta, & cunulæ,*
Et imbecilla infantia,
Regem dederunt Gentibus,
Peccator intueberis
Celsum coruscis nubibus,
Deiectus ipse & irritis
Plangens reatum fletibus:
Cùm vasta signum buccina
Terris cremandis miserit,
Et scissus axis cardinem
Mundi ruentis soluerit:
Insignis ipse, & præminens
Meritis rependet congrua:
His lucis vsum perpetis,
Illis gehennam, & Tartarum.
Iudæa tunc fulmen crucis
Experta, qui sit, senties:

Quem

Quem, te furoris, * *Præſide* * Præſule
Mors hauſit, & * *mox reddidit.* * mors

EPIPHANIÆ, HYMNVS XII.

Ratio carminis huius conuenit cum ſuperiore.

QVICVNQVE *Chriſtum quæritis,*
Oculos in altum tollite:
Illic licebit viſere
Signum perennis gloriæ.
Hæc ſtella, quæ Solis rotam
Vincit decôre, ac lumine,
Veniſſe terris nuntiat
Cum carne terreſtri Deum.
Non illa ſeruit noctibus,
Secuta Lunam menſtruam:
Sed ſola cælum poſſidens,
Curſum dierum temperat.
Arctoa quamuis ſidera
In ſe retortis motibus
Obire nolint: attamen
Plerunque ſub nimbis latent.
Hoc ſidus æternùm manet:
Hæc ſtella nunquam mergitur:
Nec nubis occurſu abdita
Obumbrat obductam facem.
Triſtis cometa intercidat,
Et ſi quod aſtrum Seirio
Feruet vapore, iam Dei
Sub luce deſtructum cadat.
En Perſici ex orbis ſinu,
Sol vnde ſumit ianuam,
Cernunt periti interpretes
Regale vexillum Magi.

Quod vt refulsit, ceteri
Cessere signorum globi:
Nec pulcer est ausus suam
*Conferre * formam Lucifer.*
Quis iste tantus, inquiunt,
Regnator, astris imperans:
Quem sic tremunt cælestia,
Cui lux, & æthra inseruiunt?
Illustre quiddam cernimus,
Quod nesciat finem pati:
Sublime, celsum, interminum,
Antiquius cælo, & Chao.
Hic ille Rex est Gentium,
Populiq; Rex Iudaici,
Promissus Abrahæ patri,
Eiusq; in æuum semini.
Æquanda nam stellis sua
Cognouit olim germina,
Primus sator credentium,
Gnati immolator vnici.
Iam flos subdit Dauidicus
Radice Iessæa editus:
Sceptriq; per virgam virens,
Rerum cacumen occupat.
Exin sequuntur perciti
Fixis in altum vultibus,
Quà stella sulcum traxerat,
Claramq; signabat viam.
Sed verticem pueri supra
Signum pependit imminens,
Pronaq; submissum face
Caput sacratum prodidit.
Vidêre quod postquàm Magi,

* flamam

Eoa

Eoa promunt munera,
Stratiq; votis offerunt
Thus, myrrham, & aurum regium.
Agnosce clara insignia
Virtutis, ac regni tui,
Puer ô: cui trinam Pater
Prædestinauit indolem.
Regem, Deumq; anuntiant,
Thesaurus, & fragrans odor
Thuris Sabæi: ac myrrheus
Puluis sepulcrum prædocet.
*Hoc est sepulcrum,*quo, Deus* * quod,
Dum corpus exstingui sinit,
Atque id sepultum suscitat,
Mortis refregit carcerem.
O' sola magnarum vrbium
Maior Bethlem: cui contigit
Ducem salutis cælitùs
Incorporatum gignere.
Altrice te, summo Patri
Heres creator vnicus,
Homo ex Tonantis Spiritu,
Idemq; sub membris Deus.
Hunc & Prophetis testibus,
Iisdemq; signatoribus,
Testator, & sator iubet
Adire regnum, & cernere.
Regnum quod ambit omnia
Dia, & marina, & terrea,
A Solis ortu ad exitum,
Et Tartara, & cælum supra.
Audit tyrannus anxius
Adesse Regum Principem:

Qui nomen Israël regat,
Teneatq́; Dauid regiam:
Exclamat amens nuntio.
Successor instat, pellimur:
** Satelles i, ferrum rape,*
Perfunde cunas sanguine.
Mas omnis infans óccidat,
Scrutare nutricum sinus,
Interq́; materna vbera
Ensem cruentet pusio.
Suspecta per Bethlem mihi
Puerperarum est omnium
Fraus, ne qua furtim subtrahat
Prolem virilis indolis.
Transfigit ergo carnifex
Mucrone districto furens
Effusa nuper corpora,
Animasq́; rimatur nouas.
Locum minutis artubus
Vix interemtor inuenit,
Quo plaga descendat patens,
Iuguloq́; maior pugio est.
O' Barbarum spectaculum,
Illisa ceruix cautibus
Spargit cerebrum lacteum,
Oculosq́; per vulnus vomit.
Aut in profundum palpitans
Mersatur infans gurgitem:
Cui subter arctis faucibus
** Singultat vnda, & halitus.*
Saluete flores martyrum:
Quos lucis ipso in limine
Christi insecutor sustulit,

* Ferrum satelles corripe,

* Singultit

Ceu

Ceu turbo nascenteis rosas.
Vos prima Christi victima,
Grex immolatorum tener,
Aramq; ante ipsam simplices
Palma, & coronis luditis.
Quid proficit tantum nefas?* * profuit
Quid crimen Herodem iuuat?
Vnus tot inter funera
Impunè Christus tollitur.
Inter coaeui sanguinis
Fluenta, solus integer:
Ferrum, quod orbabat nurus,
Partus fefellit virginis.
Sic stulta Pharaonis mali
Edicta quondam fugerat,
Christi figuram praeferens
Moses, receptor ciuium.
Cautum & statutum iusserat,* * ius erat,
Quo non liceret matribus,
Cùm pondus alui absoluerent,
Puerile pignus tollere.
Mens obstetricis sedulae
Piè in tyrannum contumax,
Ad spem potentis gloriae
Furata seruat paruulum.
Quem mox sacerdotem sibi
Assumsit orbis Conditor,
Per quem notatam saxeis
Legem tabellis traderet.
Licet'ne Christum noscere
Tanti per exemplum viri?
Dux ille caeso Aegyptio
Absoluit Israël iugo.

At nos subactos iugiter
Erroris imperio graui,
Dux noster hoste saucio
Mortis tenebris liberat.
Hic expiatam fluctibus
Plebem marino in transitu
Repurgat undis dulcibus,
Lucis columnam praeferens.
Hic praeliante exercitu,
Passis in altum brachijs,
Sublimis Amalech premit
Crucis quod instar tunc fuit.
Hic nempè IESVS *verior:*
Qui longa post dispendia,
Victor suis tribulibus
Promissa soluit iugera:
* quaternis *Qui ter * quaternas denique*
Refluentis amnis alueo
* petris, *Fundauit, & fixit * petras,*
Apostolorum stemmata.
Iure ergo se Iudae Ducem
Vidisse testantur Magi,
Cùm facta priscorum Ducum
* finxerint. *Christi figuram * pinxerint.*
Hic Rex priorum Iudicum,
Rexêre qui Iacob genus,
Dominaeq; Rex Ecclesiae,
* Templi nouelli, ac ** Templi & nouelli, & pristini.*
Hunc posteri Ephraim colunt,
Hunc sancta Manassae domus,
*suscipiunt *Omnesq; * suspiciunt tribus,*
Bis sena fratrum semina.
Quin & propago degener

Ritum

Ritum secuta inconditum,
Quæcunque dirum feruidis
Baal caminis coxerat:
Fumosa auorum Numina,
Saxum, metallum, stipitem,
Rasum, dolatum, sectile,
In Christi honorem deserit.
Gaudete quidquid gentium est,
Iudæa, Roma, & Græcia,
Ægypte, Thrax, Persa, & Scytha:
Rex vnus omneis possidet.
Laudate vestrum Principem
Omnes, beati, ac perditi,
Viui, imbecilli, ac mortui:
Iam nemo posthac mortuus.

AVRELII PRVDENTII
CLEMENTIS, IN LIB. ΠΕΡῚ ΣΤΕΦΆΝΩΝ, PRÆFATIO.

Ode dicolos distrophos. Versus primus est Trochaicus dimeter, alter Iambicus trimeter: catalectus vterque, hoc modo.

–υ –υ –υ –
υ– υ– υ– υ– υ– υ

IMMOLAT *Deo Patri*
Pius, fidelis, innocens, pudicus,
Dona conscientiæ:
Quibus beata mens abundat intus.
Alter & pecuniam
Recidit, vnde victitent egeni:
Nos citos iambicos
Sacramus, & rotatileis trochæos

Sancti-

Sanctitatis indigi,
Nec ad leuamen pauperum potentes:
Approbat tamen Deus
Pedestre carmen, & benignus audit.
Multa diuitis domo
Sita est per omneis angulos supellex.
Fulget aureus scyphus,
Nec ære desit expolita peluis:
Est & olla fictilis,
Grauisq́, & ampla argentea est paropsis.
Sunt eburna quæpiam,
Non nulla quercu sunt cauata, & vlmo
Omne vas fit vtile
Quod est ad vsum congruens herilem:
Instruunt enim domum,
Ut emta magno, sic parata ligno.
Me paterno in atrio,
Vt obsoletum vasculis caducis
Christus aptat vsibus,
Sinitq́ parte in anguli manere
Munus ecce fictile.
Inimus intra regiam salutis:
Attamen vel infimam
Deo obsequelam præstitisse prodest.
Quidquid illud accidit,
Iuuabit ore personasse Christum.

AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS
ΠΕΡῚ ΣΤΕΦΆΝΩΝ.

HEMITERIO, ET CHELEDONIO CALAGVRRITANIS, HYMNVS I.

Carminis ratio eiusmodi est, qualis Hymni,
Da puer plectrum.

–∪ –– –∪ –– –∪ –∪ –∪–

SCRIPTA *sunt cælo duorū martyrum vocabula,*
Aureis quæ Christus illic annotauit litteris,
Sanguinis notis & idem scripta terris tradidit.
Pollet hoc felix per orbem terra Ibera stemmate.
Hic locus dignus tenendis ossibus visus Deo,
Qui beatorum pudicus esset hospes corporum.
Hic calenteis hausit vndas cæde tinctus duplici.
Illitas cruore sancto nunc arenas incolæ
Confrequentant obsecrantes voce, votis, munere.
Exteri, nec non & orbis huc colonus aduenit:
Fama nam terras in omneis præcucurrit proditrix,
Heic patronos esse mundi, quos precantes ambiant.
Nemo puras heic rogando frustra congessit preces:
Lætus hinc tersis reuertit supplicator fletibus,
Omne, quod iustum poposcit, impetratum sentiens.
Tanta pro nostris periclis cura suffragantium est,
Non sinant, inane vt vllus voce murmur fuderit:
Audiunt, statimq; ad aurem Regis æterni ferunt.
** Inde larga fonte ab ipso dona terris influunt:* * Vnde
Supplicum caussas petitis quæ medelis irrigant.
Nil suis bonus negauit Christus vnquam testibus:
Testibus: quos nec catenæ, dira nec mors terruit,
Vnicum Deum fateri sanguinis dispendio:
*Sanguinis sed tale damnum lux rependit * longior.* * largior.
Hoc genus mortis decorū est, hoc probis dignū viris,
Membra

Membra morbis exedenda, texta venis languidis,
Hoſtico domare ferro, morte & hoſtem vincere.
Pulcra res, ictum ſub enſe perſecutoris pati:
Nobilis per vulnus amplum porta iuſtis panditur:
Lota mens in fonte rubro ſede cordis exſilit.
Nec rudem crudi laboris antè vitam duxerant
Milites: quos ad perenne cingulum Chriſtus vocat.
Sueta virtus bello, & armis, militat ſacrarijs.
Cæſaris vexilla linquunt, eligunt ſignum crucis,
Proq; ventoſis draconum, quos gerebant, pallijs,
Præferunt inſigne lignum, quod draconem ſubdidit.
Vile cenſent expeditis ferre dextris ſpicula,
Machinis murum ferire, caſtra foſſis cingere,
Impias manus cruentis inquinare ſtragibus.
Fortè tunc atrox ſecundos Iſraëlis poſteros
Ductor aulæ mundialis ire ad aram iuſſerat,
Idolis litare nigris, eſſe Chriſti defugas.
Liberam ſuccincta ferro peſtis vrgebat fidem:
Illa virgas, & ſecureis, & biſulcas vngulas
Vltro fortis expetebat, Chriſti amore interrita.
Carcer illigata duris colla boijs impedit.
Barbaras forum per omne tortor exercet manus:
Veritas crimen putatur: vox fidelis plectitur.
Tunc & enſe cæſa virtus triſte percuſſit ſolum,* (* perculit)
Et rogis ingeſta mæſtis, ore flamas ſorbuit.
Dulce tunc iuſtis cremari, dulce ferrum perpeti.
Heic duorum cara fratrum concaleſcunt pectora:
Fida quos per omne tempus iunxerat ſodalitas.
Stant parati ferre, quidquid ſors tuliſſet vltima.
Seu foret præbenda ceruix ad bipennem publicam,
Verberum poſt vim crepantum, poſt cataſtas igneas:
Siue pardis offerendum pectus, aut leonibus.
Nos'ne Chriſto procreati mammonæ dicabimur,

Et Dei

Et Dei formam gerentes seruiemus sæculo?
Absit vt cælestis ignis se tenebris misceat.
Sit satis, quod capta primo vita sub chirographo,
Debitum persoluit omne, functa rebus Cæsaris.
Tempus est Deo rependi, quidquid est proprium Dei.
Ite signorum magistri: vos Tribuni absistite.
Aureos auferte torques, sauciorum præmia:
Clara nos hinc Angelorum iam vocant stipendia.
Christus illic candidatis præsidet cohortibus,
Et throno regnans ab alto, damnat infameis Deos,
Vosq;, qui ridenda vobis monstra Diuos fingitis.
Hæc loquentes, obruuntur mille pœnis martyres,
Nexibus manus vtrasque flexus inuoluit rigor,
Et chalybs attrita colla grauibus ambit circulis.
O' vetustatis silentis obsoleta obliuio:
Inuidentur ista nobis, fama & ipsa exstinguitur.
Chartulas blasphemus olim nam satelles abstulit,
Ne tenacibus libellis erudita sæcula,
Ordinem, tempus, modumq; passionis proditum,
Dulcibus linguis per aureis posterorum spargerent.
Hoc tamen solùm vetusta subtrahunt silentia,
Iugibus longum catenis an capillum pauerint:
*Quo viros dolore tortor, quá ue * pœna ornauerit.* *pompa
Illa laus occulta non est, nec senescit tempore,
Missa quòd sursum per auras euolarunt munera,
Quæ viam patere cæli præmicando ostenderent.
Illius fidem figurans nube fertur anulus:
Hic sui dat pignus oris, vt ferunt, orarium:
Quæ superno rapta flatu lucis intrant intimum.
Per poli liquentis axem fulgor auri absconditur,
Ac diu visum sequacem textilis candor fugit:
Subuehuntur vsque in astra, nec videntur amplius.
Vidit hoc conuentus adstans: ipse vidit carnifex,

* palluit: al. expalluit:

*Et manum repressit hærens, ac stupore * oppalluit:*
Sed tamen peregit ictum, ne periret gloria.
Iam'ne credis bruta quondam Vasconum gentilitas,
Quàm sacrum crudelis error immolarit sanguinem?
Credis in Deum relatos hostiarum spiritus?
Cerne quàm palàm feroces heic domātur Dæmones:
Qui lupino capta ritu deuorant præcordia,
Strangulant menteis & ipsas, seq̃, miscent sensibus.

* Nunc suo nam

** Tunc suo iam plenus hoste sistitur furens homo,*
Spumeas efflans salinas, cruda torquens lumina,
Expiandus quæstione non suorum criminum.
Audias, nec tortor adstat, eiulatus flebileis:
Scinditur per flagra corpus, nec flagellum cernitur,
Crescit & suspensus ipse vinculis latentibus.
His modis spurcum latronẽ martyrũ virtus quatit:
Hæc coërcet, torquet, vrit: hæc catenas incutit:
Prædo vexatus relictis se medullis exuit.
Linquit illæsam rapinam: faucibus siccis fugit:
Vngue ab imo vsque ad capillum salua reddit omnia,
Confitens ardere sese: nam Gehennæ est incola.
Quid loquar, purgata longis alba morbis corpora?
Algidus cùm decolores horror artus concutit:
Heic tumor vultum relinquit, heic color verus redit.
Hoc bonum Saluator ipse, quo fruamur, præstitit,
Martyrum cùm membra nostro consecrauit oppido:
Sospitant quæ nunc colonos, quos Iberus alluit.

* hymnistæ
* maritorum crepet:

*State nunc, * hymnite matrès pro receptis paruulis:*
*Coniugum salute læta vox * maritarum strepat:*
Sit dies hæc festa nobis, sit sacratum gaudium.

LAVRENTIO HISPANO ARCHILEVITÆ,
HYMNVS II.

Mensura Carminis huius conuenit cum Hymno matutino, Ales diei.

ANTI-

ANTIQVA fanorum parens,
Iam Roma Christo dedita,
Laurentio victrix Duce
Ritum triumphas Barbarum.
Reges superbos viceras,
Populosq́ frenis presseras:
Nunc monstruosis idolis
Imponis imperij iugum.
Hæc sola deerat gloria
Vrbis togatæ insignibus,
Feritate capta Gentium
Domaret vt spurcum Iouem:
Non turbulentis viribus,
Cossi, Camilli, aut Cæsaris:
Sed martyris Laurentij
Non incruento prœlio.
Armata pugnauit fides,
Proprij cruoris prodiga:
Nam morte mortem diruit,
Ac semet impendit sibi.
Fore hæc sacerdos dixerat
Iam Xistus, affixus cruci,
Laurentium flentem videns
Crucis sub ipso stipite.
Desiste discessu meo
Fletum dolenter fundere:
Præcedo frater, tu quoque
Post hoc sequêris triduum.
Extrema vox Episcopi
Prænuntiatrix gloriæ
Nihil fefellit: nam dies
Prædicta palmam præstitit.
Qua voce, quantis laudibus

Celebrabo mortis ordinem?
Quo passionem carmine
Digne retexens concinam?
Hic primus è septem viris,
Qui stant ad aram proximi,
Leuita sublimis, gradu
Et ceteris præstantior.
Claustris sacrorum præerat,
Cælestis arcanûm domus,
Fidis gubernans clauibus,
Votasq; dispensans opes.
Versat famem pecuniæ
Præfectus vrbi regiæ,
Minister insani Ducis
Exactor auri, & sanguinis.
Qua vi latentes eruat
Nummos, operta existimans
Talenta sub sacrariys,
Cumulosq; congestos tegi.
Laurentium sisti iubet:
Exquirit arcam ditibus
Massis refertam, & fulgidæ
Monteis monetæ conditos.
Soletis, inquit, conqueri,
Sæuire nos iustò ampliùs,
Cùm Christiana corpora
Plus quàm cruentè scindimus.
Abest atrocioribus
Censura feruens motibus:
Blandè, & quietè efflagito,
Quòd sponte obire debeas.
Hunc esse vestris Orgiys
Moremq;, & artem proditum est:

Hanc disciplinam fœderis,
Libent vt auro Antistites.
Argenteis scyphis ferunt
Fumare sacrum sanguinem,
Auroq; nocturnis sacris
Adstare fixos cereos.
Tunc summa cura est fratribus,
Vt sermo testatur loquax,
Offerre fundis venditis
Sestertiorum millia.
Addicta auorum prędia
Fœdis sub auctionibus
Successor exheres gemit,
Sanctis egens parentibus.
Hęc occuluntur abditis
Ecclesiarum in angulis,
Et summa pietas creditur
Nudare dulceis liberos.
Deprome thesauros: malis
Suadendo quos præstigijs
Exaggeratos obtines:
Nigrante quos claudis specu.
Hoc poscit vsus publicus,
Hoc fiscus, hoc ęrarium,
Vt dedita stipendijs
Ducem iuuet pecunia.
Sic dogma vestrum est, audio.
Suum quibusque reddito.
En Cęsar agnoscit suum
Nomisma nummis inditum.
Quod Cęsaris scis, Cęsari
Da: nempe iustum postulo.
Ni fallor, haud vllam tuus

Signat Deus pecuniam.
Nec cùm veniret, aureos
Secum Philippos detulit:
Præcepta sed verbis dedit,
Inanis à marsupio.
Implete dictorum fidem,
* Quam **Quæ vos per orbem venditis:*
Nummos libenter reddite:
Estote verbis diuites.
Nil asperum Laurentius
Refert ad ista, aut turbidum:
Sed vt paratus obsequi,
Obtemperanter annuit.
* Prædiues, **Est diues, inquit, non nego,*
Habetq; nostra Ecclesia
* Opes **Opumq; & auri plurimum,*
Nec quisquam in orbe est ditior.
Is ipse tantum non habet
Argenteorum ænigmatum
Augustus, arcem possidens,
Cui nummus omnis scribitur.
Sed nec recuso prodere
Locupletis arcam Numinis:
Vulgabo cuncta, & proferam
Pretiosa, quæ Christus tenet:
Vnum sed orans flagito,
Indutiarum paullulum,
Quò fungar efficaciùs
Promissionis munere.
Dum tota digestim mihi
Christi supellex scribitur:
Nam calculanda primitùs,
Tunc subnotanda est summula.

Lætus

Lætus tumeſcit gaudio
Præfectus, ac ſpem deuorat,
Aurum velut iam conditum
Domi maneret, geſtiens.
Pepigêre tempus tridui:
Laudatus inde abſoluitur
Laurentius, ſponſor ſui,
Et ſponſor ingentis lucri.
Tribus per vrbem curſitat
Diebus: infirma agmina,
Omneisq́;, qui poſcunt ſtipem,
Cogens in vnum * *congregat.* & congregans.
Illic vtriſque obtutibus
Orbeis cauatos præferens
Baculo regebat præuio,
Errore nutantem gradum.
Et claudus infracto genu,
Vel crure trunco ſemipes,
Breuior'ue planta ex altera,
Greſſum trahebat imparem.
Eſt vlceroſis artubus
Qui tabe corrupta fluat:
Eſt cuius arens dextera
Neruos in vlnam contrahat.
Tales plateis omnibus
Exquirit: aſſuetos ali
Eccleſiæ matris penu,
Quos ipſe primus nouerat.
Recenſet exin ſingulos,
Scribens viritim nomina,
Longo & locatos ordine
Adſtare pro templo iubet.
Præſcriptus en iam fluxerat

Dies: furebat feruido
Iudex auarus ſpiritu,
Promiſſa ſolui efflagitans.
Tum martyr. aſſiſtas velim,
Coramq́ diſpoſtas opes
Mirêre, quas noſter Deus
Prædiues in ſanctis habet.
Videbis ingens atrium
Fulgere vaſis aureis,
Et per patenteis porticus
Structos talentis ordines.
It ille, nec pudet ſequi.
Ventum ad ſacratam ianuam:
Stabant caterua pauperum,
Inculta viſu examina.
Fragor rogantum tollitur:
Præfectus horreſcit ſtupens,
Conuerſus in Laurentium,
Oculisq́ turbatis minax.
Contrà ille, quid frendens, ait,
Minitaris? aut, quid diſplicet?
Num ſordida hæc, aut vilia?
Num deſpuenda exiſtimas?
Aurum, quod ardenter ſitis,
Effoſſa gignunt rudera,
Et de metallis ſqualidis
Pœnalis excudit labor.
Torrens vel amnis turbidis
Voluens arenis implicat,
Quod terrulentum, ac ſordidum,
Flamis neceſſe eſt decoqui.
Pudor per aurum ſoluitur,
Violatur auro integritas,

Pax

Pax occidit, fides perit,
Leges & ipsæ intercidunt.
Quid tu venenum gloriæ
Extollis, & magni putas?
Si quæris aurum verius,
Lux est, & humanum genus.
Hi sunt alumni luminis,
Quos corpus arctat debile,
Ne per salutem viscerum
Mens insolescat turgida.
*Cùm membra morbus *dissecat,* *disijcit,
Animus viget robustior:
Membris vicissim fortibus
Vis sauciatur sensuum.
Nam sanguis in culpam calens
Minus ministrat virium,
Si feruor effetus malis
Elumbe virus contrahat.
Si fortè detur optio,
Malim dolore asperrimo
Fragmenta membrorum pati,
Et pulcer intus viuere.
Committe formas pestium,
Et confer alternas lues,
Carnis'ne morbus fœdior
An mentis & morum vlcera?
Nostri per artus debiles,
Intus decoris integri,
Sensum venusti innoxium
Languoris expertes gerunt.
Vestros valenteis corpore
Interna corrumpit lepra,
Errorq; mancum claudicat,

Et cæca fraus nihil videt.
Quemuis tuorum diuitum,
Qui veste, & ore pœnitet,
Magis probabo debilem,
Quàm quis meorum est pauperum.
Hunc, qui superbit serico,
Quem currus inflatum vehit:
Hydrops aquosus * *lucido* (* lurido)
Tendit veneno intrinsecus.
Ast hic auarus contrahit,
Manus recuruas, & volam
Plicans aduncis vnguibus
Laxare neruos non valet.
Istum libido fœtida
Per scorta tractum publica
Luto, & cloacis inquinat,
Dum spurca mendicat stupra.
Quid ille feruens ambitu,
Sitiq; honoris æstuans,
Mersis'ne anhelat febribus,
Atque igne venarum furit?
Quisquis tacendi intemperans
Silenda prurit prodere:
Vexatur, & scalpit iecur,
Scabiemq; cordis sustinet.
Quid inuidorum pectorum
Strumas retexam turgidas?
Quid purulenta, & liuida
Malignitatum vulnera?
Tute ipse, qui Romam regis,
Contemtor æterni Dei,
Dum Dæmonum sordes colis,
Morbo laboras regio.

Hi,

Hi, quos superbus despicis,
Quos execrandos iudicas,
Breui vlcerosos exuent
Artus, & incolumes erunt:
Cùm carne corruptissima
Tandem soluti, ac liberi,
Pulcerrimo vitæ statu
In arce lucebunt Patris:
Non sordidati, aut debiles,
Sicut videntur interim;
Sed purpurantibus stolis
Clari, & coronis aureis.
Tum si facultas suppetat,
Coràm tuis obtutibus
Istos potenteis sæculi
Velim recensendos dari.
Pannis videres obsitos,
Et muculentis naribus,
Mentum saliuis vuidum,
Lipposq; palpebra putri.
Peccante nil est tetrius,
*Nil tam leprosum, aut * putridum:* * putidum:
Cruda est cicatrix criminum,
Oletq; vt antrum Tartari.
Animabus inuersa vice
Corrupta forma infligitur,
Quas pulcer adspectus priùs
In corpore oblectauerat.
En ergo nummos aureos:
Quos proximè spoponderam,
Quos nec fauillis obruat
Ruina, nec fur subtrahat.
Nunc addo gemmas nobileis,

Ne pauperem Christum putes:
Gemmas corusci luminis,
Ornatur hoc templum quibus.
Cernis sacratas virgines.
Miraris intactas anus,
Primiq́; post damnum tori
Ignis secundi nescias.
Hoc est monile Ecclesiæ:
His illa gemmis comitur,
Dotata sic Christo placet,
Sic ornat altum verticem.
Eccum talenta suscipe,
Ornabis vrbem Romulam,
Ditabis & rem Principis,
Fies & ipse ditior.
*Ridemur, exclamat * furens* (* fremens)
Præfectus, ac miris modis
Per tot figuras ludimur,
Et viuit insanum caput!
Impune tantas furcifer
Strophas cauillo mimico
Te nexuisse existimas,
Dum scurra saltas fabulam?
Concinna visa vrbanitas
Tractare nosmet ludicris?
Egon' cachinnis venditus
Acroama festiuum fui?
Adeo'ne nulla austeritas,
Censura nulla est fascibus?
Adeon' securim publicam
Mollis retundit lenitas?
Dicis, libenter oppetam:
Votiua mors est martyri.

Est

Est ista vobis, nouimus,
Persuasionis vanitas.
Sed non volenti impertiam,
Praestetur vt mortis citae
Compendiosus exitus:
Perire raptim non dabo.
Vitam tenebo, & differam
Poenis morarum iugibus,
Et mors inextricabilis
Longos dolores protrahet.
Prunas tepenteis sternite,
Ne feruor ignitus nimis
Os contumacis occupet,
Et cordis intret abdita.
Vapor senescens langueat:
Qui fusus afflatu leui
Tormenta sensim temperet
Semustulati corporis.
Bene est, quòd ipse ex omnibus
Mysteriarches incidit:
Hic solus exemplum dabit,
*Quid mox timere debeant. * Quod
Conscende * constratum rogum: * constructũ
Decumbe digno lectulo:
Tunc, si libebit, disputa
Nil esse Volcanum meum.
Haec fante Praefecto, truces
Hinc inde tortores parant
Nudare amictu martyrem,
Vincire membra, & tendere.
Illi os decore splenduit,
Fulgorq́; circumfusus est.
Talem reuertens legifer

De

De monte vultum detulit:
Iudæa quem plebs aureo
Boue inquinata, & decolor
Expauit, & faciem retro
Detorsit impatiens Dei.
Talemq́; & ille prætulit
Oris corusci gloriam
Stephanus, per imbrem saxeum
Cælos apertos intuens.
Illuminatum hoc eminus
Recèns piatis fratribus,
Baptisma quos nuper datum
Christi capaces fecerat:
Ast impiorum cæcitas,
Os oblitum noctis situ
Nigrante sub velamine
Obducta, clarum non videt.
Ægyptiæ plagæ in modum:
Quæ, cùm tenebris Barbaros
Damnaret, Ebræis diem
Sudo exhibebat lumine.
Quin ipsa odoris qualitas,
Adusta quam reddit cutis,
Diuersa vtrosque permouet:
His nidor, illis nectar est.
Idemq́; sensus dispari
Variatus aura, aut afficit
Horrore nares vindice,
Aut mulcet oblectamine.
Sic ignis æternus Deus:
Nam Christus ignis verus est:
Is ipse complet lumine
Iustos, & vrit noxios.

Postquàm vapor diutinus
Decoxit exustum latus,
Vltrò è catasta Iudicem
Compellat affatu breui.
Conuerte partem corporis
Satis crematam iugiter,
Et fac periclum, quid tuus
Volcanus ardens egerit.
Præfectus inuerti iubet.
Tunc ille. coctum est, deuora,
Et experimentum cape,
Sit crudum, an assum suauius.
Hæc ludibundus dixerat:
Cælum deinde suspicit,
Et congemiscens obsecrat,
Miseratus vrbem Romulam.
O' Christe numen vnicum,
O' splendor, ò virtus Patris,
O' factor orbis, & poli,
Atque auctor horum mœnium:
Qui sceptra Romæ in vertice
Rerum locasti, sanciens
Mundum Quirinali togæ
Seruire, & armis cedere:
Vt discrepantum gentium
Mores, & obseruantiam,
Linguasq́;, & ingenia, & sacra,
Vnis domares legibus.
En omne sub regnum Remi
Mortale concessit genus:
Idem loquuntur dissoni
Ritus, id ipsum sentiunt.
Hoc destinatum, quò magis

Ius

Ius Christiani nominis,
* Quocunq; — **Quodcunque terrarum iacet,*
* illigares — *Vno * illigaret vinculo.*
Da Christe, Romanis tuis
Sit Christiana ciuitas:
Per quam dedisti, vt ceteris
Mens vna sacrorum foret,
Confœderentur omnia
Hinc inde membra in symbolum:
Mansuescat orbis subditus,
Mansuescat & summum caput.
* abiunctas — *Aduertat * adiunctas plagas*
Coire in vnam gratiam:
Fiat fidelis Romulus,
Et ipse iam credat Numa.
Confundit error Troicus,
Adhuc Catonum curiam:
Veneratur occultis focis
Phrygum Penateis exsules.
Ianum bifrontem, & Sterculum
Colit Senatus. horreo
Tot monstra patrum dicere,
Et festa Saturni senis.
Absterge Christe hoc dedecus,
Emitte Gabriel tuum,
Agnoscat vt verum Deum
* Iula — *Errans * Iuli cæcitas.*
Et iam tenemus obsides
Fidissimos huius spei:
Heic nempe iam regnant duo
Apostolorum principes:
Alter vocator Gentium,
Alter cathedram possidens

Primam,

Primam, recludit creditas * Primus,
Æternitatis ianuas.
Diſcede adulter Iupiter
Stupro ſororis oblite,
Relinque Romam liberam,
Plebemq́; iam Chriſti fuge.
Te Paulus hinc exterminat,
Te ſanguis exturbat Petri,
Tibi id, quod ipſe armaueras
Factum Neronis, officit.
Video futurum Principem
Quandoque, qui ſeruus Dei
Tetris ſacrorum ſordibus
Seruire Romam non ſinat,
Qui templa claudat vectibus,
Valuas eburnas obſtruat,
Nefanda damnet limina,
Obdens aëno peſſulos.
Tunc pura ab omni ſanguine
Tandem nitebunt marmora,
Stabunt & æra innoxia,
Quæ nunc habentur idola.
Hic finis orandi fuit,
Et finis idem vinculi
Carnalis, erupit volens
Vocem ſecutus ſpiritus.
Vexêre corpus ſubditis
Ceruicibus quidam patres:
Quos mira libertas viri
Ambire Chriſtum ſuaſerat.
Repèns medullas indoles
Afflarat, & coëgerat
Amore ſublimis Dei

Odisse nugas pristinas.
Refrixit ex illo die
Cultus Deorum turpium:
Plebs in sacellis rarior,
Christi ad tribunal curritur.
Sic dimicans Laurentius,
Non ense praecinxit latus:
Hostile sed ferrum retro
Torquens in auctorem tulit.
Dum Daemon inuictum Dei
Testem lacessit praelio,
Perfossus ipse concidit,
Et stratus aeternùm iacet.
Mors illa sancti martyris,
Mors vera templorum fuit:
Tunc Vesta Palladios Lareis
Impunè sensit deseri.
Quidquid Quiritum sueuerat
Ornare nenias Numae,
Christi frequentans atria,
Hymnis resultat martyrem.
Ipsa & Senatus lumina,
Quondam Luperci, & Flamines,
Apostolorum, & martyrum
Exosculantur limina.
Videmus illustreis domos,
Sexu ex vtroque nobileis
Offerre votis pignora
Clarissimorum liberûm.
Vittatus olim Pontifex
Adscitur in signum crucis,
Aedemq; Laurenti tuam
Vestalis intrat Claudia.

O ter,

O' ter, quaterq́, ó septies
Beatus urbis incola:
Qui te, ac tuorum cominus
Sedem celebrat ossium.
Cui propter aduolui licet,
Qui fletibus spargit locum,
Qui pectus in terram premit;
Qui vota fundit murmure.
Nos Vasco Iberus diuidit
Binis remotos Alpibus,
Trans Cottianorum iuga;
Trans & Pyrenas ninguidos.
Vix fama nota est; abditis
Quàm plena sanctis Roma sit;
Quàm diues vrbanum solum
Sacris sepulcris floreat.
Sed qui caremus his bonis;
Nec sanguinis vestigia
Videre coràm possumus:
Cælum intuemur eminus.
Sic, sancte Laurenti, tuam
Nos passionem quærimus:
Est aula nam duplex tibi,
Heic corporis, mentis polo.
Illic inenarrabili
Allectus vrbi municeps,
Æternæ in arce curiæ
Gestas coronam ciuicam.
Videor videre illustribus
Gemmis coruscantem virum:
Quem Roma cælestis sibi
Legit perennem Consulem.
Quæ sit potestas credita;

Et muneris quantum datum,
Probant Quiritum gaudia,
Quibus rogatus annuis.
Quod quiſque ſupplex poſtulat,
Fert impetratum proſperè:
*Poſcunt,*litantur, indicant,*
Et triſtis haud vllus redit.
Ceu præſto ſemper adſies,
Tuosq; alumnos vrbicos
Lactante complexus ſinu
Paterno amore nutrias.
Hos inter, ô Chriſti decus,
Audi poëtam ruſticum,
Cordis fatentem crimina,
Et facta prodentem ſua.
Indignus agnoſco, & ſcio
Quem Chriſtus ipſe exaudiat:
Sed per patronos martyres
Poteſt medelam conſequi.
Audi benignus ſupplicem
Chriſti reum Prudentium:
Et ſeruientem corpori,
Abſolue vinclis ſæculi.

* iocantur, al.licentur,

EVLALIÆ VIRGINI LVSITANÆ, HYMNVS III.

Monocolos pentaſtrophos. Verſus dactylici trimetri hypercatalecti.

– ∪ ∪ – ∪ ∪ – ∪ ∪ ∪

GERMINE *nobilis Eulalia,*
Mortis at indole nobilior,
Emeritam ſacra virgo ſuam,
Cuius ab vbere progenitâ eſt,
Oſſibus ornat, amore colit.

Proximus occiduo locus est,
Qui tulit hoc decus egregium,
Urbe potens, populis locuples:
Sed mage sanguine martyrij,
Virgineoq; potens titulo.
Curriculis tribus, atque nouem
Treis hiemes quater attigerat,
Cùm crepitante pyra trepidos
Terruit aspera carnifices,
Supplicium sibi dulce rata.
Iam dederat priùs indicium,
Tendere se Patris ad solium:
Nec sua membra dicata toro
Ipsa crepundia reppulerat,
Ludere nescia pusiola.
Spernere succina, flere rosas,
Fulua monilia respuere:
Ore seuera, modesta gradu,
Moribus & nimium teneris,
Caniciem meditata senum.
Ast vbi se furiata lues
Excitat in famulos Domini,
Christicolasq; cruenta iubet
Thura cremare, iecur pecudis
Mortiferis adolere Deis:
Infremuit sacer Eulaliæ
Spiritus, ingeniiq; ferox
Turbida frangere bella parat,
Et rude pectus, anhela Deo
Femina, prouocat arma virûm.
Sed pia cura parentis agit
Virgo animosa domi vt lateat,
Abdita rure, & ab vrbe procul:

Ne fera sanguinis in pretium
Mortis amore puella ruat.
Illa perosa, quietis opem
Degeneri tolerare mora,
Nocte fores sine teste mouet,
Sæptaq; claustra fugax aperit,
Inde per inuia carpit iter.
Ingreditur pedibus laceris,
Per loca senta situ, & vepribus,
Angelico comitata choro:
Et licet horrida nox sileat,
Lucis habet tamen illa ducem.
Sic habuit generosa patrum
Turba columniferum radium:
Scindere qui tenebrosa potens
Nocte viam face perspicua
Præstitit, intereunte Chao.
Non aliter pia virgo viam
Nocte secuta diem meruit,
Nec tenebris adoperta fuit;
Regna Canopica cùm fugeret,
Et super astra pararet iter.
Illa gradu cita peruigili,
Millia multa priùs peragit,
Quàm plaga pandat Eoa polum:
Mane superba tribunal adit,
Fascibus adstat & in medijs.
Vociferans: rogo, quis furor est
Perdere præcipites animas,
Et malè prodiga corda sui
Sternere rasilibus scopulis,
Omnipatremq; negare Deum?
Quæritis ò miseranda manus

Chri-

Chriſticolûm genus? en ego ſum
Dæmonicis inimica ſacris:
Idola protero ſub pedibus:
Pectore, & ore Deum fateor.
Iſis, Apollo, Venus nihil eſt,
Maximianus & ipſe nihil:
Illa nihil, quia facta manu:
Hic, manuum quia facta colit:
Friuola vtraque, & vtraque nihil.
Maximianus opum dominus,
Et tamen ipſe cliens lapidum,
Proſtituat, voueatq; ſuis
Numinibus caput ipſe ſuum:
Pectora cur generoſa quatit?
Dux bonus, arbiter egregius
Sanguine paſcitur innocuo,
Corporibusq; pijs inhians,
Viſcera ſobria dilacerat,
Gaudet & excruciare fidem.
Ergo agè tortor, adure, ſeca,
Diuide membra coacta luto.
Soluere rem fragilem facile eſt:
Non penetrabitur interior
Exagitante dolore animus.
Talibus excitus in Furias
Prætor, ait: rape præcipitem
Lictor, & obrue ſupplicijs:
Sentiat eſſe Deos patrios,
Nec leue Principis imperium.
Quàm cuperem tamen, ante necem
*Si potis es, reuocare * viam,* * tuam,
*Torua puellula, * nequitiæ!* * nequitiam?
Reſpice gaudia quanta metas,

Quæ tibi fert Genialis honor!
Te lacrymis labefacta domus
Prosequitur, generisq; tui
Ingemit anxia nobilitas,
Flore quòd occidis in tenero,
Proxima dotibus, & thalamo.
Non mouet aurea pompa tori,
Non pietas veneranda senum,
Quos temeraria debilitas.
Ecce parata ministeria
Excruciabilis exitij.
Aut gladio feriere caput,
Aut laniabere membra feris,
Aut facibus data fumificis,
Flebiliterq; vlulanda tuis
In cineres resoluta flues.
Hæc, rogo, quis labor est fugere?
Si modicum salis eminulis,
Thuris & exiguum digitis
Tangere virgo benigna velis:
Pœna grauis procul abfuerit.
Martyr ad ista nihil: sed enim
Infremit, inq; tyranni oculos
Sputa iacit: simulacra dehinc
Dissipat, impositamq; molam
Thuribulis, pede prosubigit.
Nec mora, carnifices gemini
Iuncea pectora dilacerant,
Et latus vngula virgineum
Pulsat vtrinque, & ad ossa secat,
Eulalia numerante notas.
Scriberis ecce mihi, Domine,
Quàm iuuat hos apices legere,

Qui tua, Christe, tropæa notant!
Nomen & ipsa sacrum loquitur
Purpura sanguinis eliciti.
Hæc sine fletibus, & gemitu
Læta canebat, & intrepida.
Dirus abest dolor ex animo,
Membraq; picta cruore nouo
Fonte cutem recalente lauant.
Vltima carnificina dehinc,
Non laceratio vulnifica
Cratetenus, nec arata cutis:
Flama sed vndique lampadibus
In latera stomachumq; furit.
Crinis odorus & in iugulos
Fluxerat, inuolitans humeris,
Quo pudibunda pudicitia,
Virgineusq; lateret honos,
Tegmine verticis opposito.
Flama crepans volat in faciem,
Perq; comas vegetata caput
Occupat, exsuperatq; apicem:
Virgo citum cupiens obitum,
Appetit, & bibit ore rogum.
Emicat inde columba repens,
Martyris os niue candidior
Visa relinquere, & astra sequi:
Spiritus hic erat Eulaliæ
Lacteolus, celer, innocuus.
Colla fluunt abeunte anima,
Et rogus igneus emoritur:
Pax datur artubus exanimis,
Flatus in æthere plaudit ouans,
Templaq; celsa petit volucer.

Vidit & ipse satelles auem
Femina ab ore meare palàm,
Obstupefactus, & attonitus
Prosilit, & sua gesta fugit,
Lictor & ipse fugit pauidus.
Ecce niuem glacialis hiems
Ingerit, & tegit omne forum:
Membra tegit simul Eulaliæ,
Axe iacentia sub gelido,
Pallioli vice linteoli.
Cedat amor lacrymantûm hominum,
Qui celebrare suprema solent,
Flebile cedat & officium:
Ipsa elementa, iubente Deo,
Exsequias tibi virgo ferunt.
Nunc locus Emerita est tumulo
Clara colonia Vectoniæ:
Quam memorabilis amnis Ana
Præterit, & viridante rapax
Gurgite mœnia pulcra lauat.
Heic, vbi marmore perspicuo
*Atria luminat * alta nitor*
Et peregrinus, & indigena:
Relliquias, cineresq; sacros
Seruat humus veneranda sinu.
Tecta corusca super rutilant
De laquearibus aureolis,
Saxaq; cæsa solum variant,
Floribus ut rosulenta putes
Prata rubescere multimodis.
Carpite purpureas violas,
Sanguineosq; crocos metite:
Non caret his Genialis hiems,

* alma

Laxat & arua tepens glacies,
Floribus vt cumulet calathos.
Ista comantibus è folijs
Munera virgo, puerq́ue date:
Ast ego serta choro in medio
Texta feram pede dactylico,
Vilia, marcida, festa tamen.
Sic venerarier ossa libet,
Ossibus altar & impositum:
Illa Dei sita sub pedibus
Prospicit hæc, populosq́ue suos
Carmine propitiata fouet.

DECEM ET OCTO CÆSARAVGVSTANIS, HYMNVS IIII.

Eiusmodi carminis genus, quale in Hymno, Christe seruorum.

BIS *nouem noster populus sub vno*
Martyrum seruat cineres sepulcro:
Cæsaraugustam vocitamus vrbem,
Res cui tanta est.
Plena magnorum domus Angelorum,
Non timet mundi fragilis ruinam,
Tot sinu gestans simul offerenda
Munera Christo.
Cùm Deus dextram quatiens coruscam
Nube subnixus veniet rubente,
Gentibus iustam positurus æquo
Pondere libram:
Orbe de magno caput excitata
Obuiam Christo properanter ibit
Ciuitas omnis, pretiosa portans
Dona canistris.

Afra

Afra Carthago tua promet ossa
Ore facundo Cypriane doctor:
Corduba Acisclum dabit, & Zoëllum,
Treisq; coronas.
Tu tribus gemmis diadema pulcrum
Offeres Christo genitrix piorum
Tarraco: intexit cui Fructuosus
Sutile vinclum.
Nomen hoc gemmæ strophio illigatum est,
Emicant iuxta lapides gemelli,
Ardet & splendor parilis duorum
Igne corusco.
Parua Felicis decus exhibebit
Artubus sanctis locuples Gerunda,
*gestabit *Nostra * præstabit Calagurris ambos,*
Quos veneramur.
Barcinon claro Cucufate freta
Surget, & Paullo speciosa Narbo,
Teq; præpollens Arelas habebit
Sancte Genesi.
Lusitanorum caput oppidorum
Vrbs, adoratæ cineres puellæ
Obuiam Christo rapiens, ad aram
Porriget ipsam.
Sanguinem Iusti, cui Pastor hæret,
Ferculum duplex, geminumq; donum
Ferre Complutum gremio iuuabit
Membra duorum.
Ingeret Tingis sua Cassianum
Festa, Massylum monumenta Regum:
Qui cinis genteis domitas coëgit
Ad iuga Christi.
Singulis paucæ, tribus, aut duobus

Forsan,

Forſan, & quinis aliquæ placebunt,
Teſtibus Chriſti priùs hoſtiarum
Pignore functæ.
Tu decem ſanctos reuehes, & octo,
Cæſarauguſta ſtudioſa Chriſti,
Verticem flauis oleis reuincta
Pacis honore.
Sola in occurſum numeroſiores
Martyrum turbas Domino paraſti:
Sola prædiues pietate multa
Luce fruêris.
Vix parens orbis populoſa Pœni,
Ipſa vix Roma in ſolio locata,
Te decus noſtrum ſuperare in iſto
Munere digna eſt.
Omnibus portis ſacer immolatus
Sanguis excluſit genus inuidorum
Dæmonum, & nigras pepulit tenebras
Vrbe piata.
Nullus Vmbrarum latet intus horror:
Pulſa nam peſtis populum refugit.
Chriſtus in totis habitat plateis:
Chriſtus vbique eſt:
Martyrum credas patriam coronis
Debitam ſacris, chorus vnde ſurgens
Tendit in cælum niueus togatæ
Nobilitatis.
Inde, Vincenti, tua palma nata eſt,
Clerus hinc tantum peperit triumphum:
Hinc ſacerdotum domus infulata
Valeriorum.
Sæuus antiquis quoties procellis
Turbo vexatum tremefecit orbem,

Tristior templum rabies in istud
Intulit iras.

Nec furor quisquam sine laude nostrûm
Cessit, aut clari vacuus cruoris:
Martyrum semper numerus sub omni
Grandine creuit.

* necatus *Non'ne, Vincenti, peregrè * necandus*
Martyr, his terris tenui notasti
Sanguinis rore speciem futuri
Morte propinqua?

Hoc colunt ciues, velut ipsa membra
Cespes includat suus, & paterno
Seruet amplectens tumulo beati
Martyris ossa.

Noster est, quamuis procul hinc in vrbe
* sepulcri *Passus ignota, dederit * sepulcro*
Gloriam victor, propè litus altæ
Fortè Sagunti.

Noster & nostra puer in palæstra,
Arte virtutis, fideiq; oliuo
Vnctus, horrendum didicit domare
Viribus hostem.

Nouerat templo celebres in isto
Octies partas, deciesq; palmas
Laureis doctus patrijs, eâdem
Laude cucurrit.

Heic &, Encrates, recubant tuarum
Ossa virtutum: quibus efferati
Spiritum mundi violenta virgo
Dedecorasti.

Martyrum nulli remanente vita
Contigit terris habitare nostris:
Sola tu morti propriæ superstes

Viuis

Viuis in orbe.

Viuis, ac pœnæ seriem retexis,
Carnis & cæsæ spolium retentans,
Tetra quàm sulcos habeant amaros
Vulnera narras.
Barbarus tortor latus omne carpsit,
Sanguis impensus lacerata membra,
Pectus abscissa patuit papilla
Corde sub ipso.
Jam minus mortis pretium peractum est:
Quæ venenatos abolens dolores,
Concitam membris tribuit quietem
*Fine * supremo.* * soporo.
Cruda te longùm tenuit cicatrix,
Et diu venis dolor hæsit ardens,
Dum putrescenteis tenuat medullas
Tabidus humor.
Inuidus quamuis obitum supremum
Persecutoris gladius negarit:
Plena te, martyr, tamen, vt peremtam,
Pœna coronat.
Vidimus partem iecoris reuulsam,
Vngulis longè iacuisse pressis:
Mors habet pallens aliquid tuorum,
Te quoque viua.
Hunc nouum nostræ titulum fruendum
Cæsaraugustæ dedit ipse Christus,
** Tumba viuentis domus vt dicata* *Iugè
Martyris esset.
Ergo ter senis sacra candidatis
Diues Optato, simul & Luperco
Perge conscriptum tibimet Senatum
Pangere psalmis.

Ede

Ede Successum, cane Martialem,
Mors & Vrbani tibi concinatur,
Iuliam cantus resonet, simulq;
Quinctilianum.
Publium pangat chorus, & reuoluat
Quale Frontonis fuerit tropæum,
Quid bonus Felix tulerit, quid acer
Cæcilianus.
Quantus, Euenti, tua bella sanguis
Tinxerit, quantus tua, Primitiue,
Tum tuos viuax recolat triumphos
Laus, Apodemi.
Quatuor post hinc superest virorum
Nomen extolli, renuente metro:
Quos Saturninos memorat vocatos
Prisca vetustas.
Carminis leges amor aureorum
Nominum parui facit, & loquendi
Cura de sanctis vitiosa non est,
Nec rudis vnquam.
Plenus est artis modus, annotatas
Nominum formas recitare Christo:
Quas tenet cæli liber, explicandus
Tempore iusto.
Octo tunc sanctos recolet, decemq;,
Angelus, coràm Patre, Filioq;,
Vrbis vnius regimen tenentes
Iure sepulcri.
Quin ad antiquum numerum trahetur,
Viua post pœnæ specimen puella,
Morsq; Vincenti, cui sanguis hinc est,
Fons & honoris.
Additis Caio (nec enim silendi)

Teq;

Teq́ Crementi: quibus incruentum
Ferre prouênit decus, ex secundo
Laudis agone.

Ambo confessi Dominum, steterunt
Acriter, contrà fremitum latronum:
Ambo gustarunt leuiter saporem
Martyriorum.

Hæc sub altari sita sempiterno,
Lapsibus nostris veniam precatur
Turba, quam seruat procerum creatrix
Purpureorum.

Nos pio fletu, date, perluamus
Marmorum sulcos, quibus est operta
Spes, vt absoluam retinaculorum
Vincla meorum.

Sterne te totam generosa sanctis
Ciuitas mecum tumulis: deinde
Mox resurgenteis animas, & artus
Tota sequêris.

VINCENTIO CÆSARAVGVSTANO,

HYMNVS V.

Carminis mensura eadem est, quæ fuit Hymni matutini, Ales diei.

BEATE *martyr prospera*
Diem triumphalem tuum,
Quo sanguinis merces tibi,
Corona Vincenti datur.

Hic te ex tenebris sæculi
Tortore victo & Iudice,
Euexit ad cælum dies,
Christoq́ ouantem reddidit.

Nunc Angelorum particeps,
Luces in insigni stola:

Quam testis indomabilis
Riuis cruoris laueras.
Cùm te satelles idoli
Præcinctus atris legibus,
Litare Diuis Gentium
Ferro, & catenis cogeret.
Ac verba primùm mollia
Suadendo blandè effuderat
Captator: vt vitulum lupus
Rapturus, alludit priùs.
Rex, inquit, orbis maximus,
Qui sceptra gestat Romula,
Seruire sanxit omnia
Priscis Deorum cultibus.
Vos Nazareni adsistite,
Rudemq; ritum spernite,
Hæc sacra, quæ Princeps colit,
Placate fumo, & victima.
Exclamat heic Vincentius,
Leuita de tribu sacra,
Minister altaris Dei,
Septem è columnis lacteis.
Tibi ista præsint Numina:
Tu saxa, tu lignum colas:
Tu mortuorum mortuus
Fias Deorum Pontifex.
Nos lucis auctorem Patrem,
Eiusq; Christum filium,
Qui solus, ac verus Deus,
Datiane, confitebimur.
Heic ille iam commotior:
Audés'ne non felix, ait,
Jus hoc Deorum, & Principum,

Violare

Violare verbis asperis?
Ius & sacratum, & publicum,
Cui cedit humanum genus,
Nec te iuuentæ feruidæ
Instans periclum permouet?
Hoc nanque decretum cape:
Aut ara, thure, & cespite
Precanda iam nunc est tibi,
Aut mors luenda est sanguine.
Respondet ille altrinsecus.
Age ergo quidquid virium,
Quidquid potestatis tibi est,
Palàm reluctor, exsere.
Vox nostra quæ sit, accipe.
Est Christus, & pater Deus:
Serui huius, ac testes sumus.
Extorque, si potes, fidem.
Tormenta, carcer, vngulæ,
Stridensq; flamis lamina,
Atque ipsa pœnarum vltima,
Mors Christianis ludus est.
O' vestra inanis vanitas,
Scitumq; brutum Cæsaris,
Condigna vestris sensibus
Coli iubentis Numina.* * iubetis
Excisa fabrili manu,
Cauis recocta & follibus:
Quæ voce, quæ gressu carent,
Immota, cæca, elinguia.
His sumtuosa splendido
Delubra crescunt marmore:
His colla mugientium
Percussa taurorum cadunt.

Adſunt & illic ſpiritus:
Sed ſunt magiſtri criminum,
Veſtræ & ſalutis aucupes
Vagi, impotentes, ſordidi:
Qui vos latenter incitos
In omne compellunt nefas,
Vaſtare iuſtos cædibus,
Plebem piorum carpere.
Norunt & ipſi, ac ſentiunt
Pollere Chriſtum, & viuere,
* iamque *Eiusq; iam * mox affore*
Regnum tremendum perfidis.
Clamant fatentes denique
Pulſi è latebris corporum,
Virtute Chriſti, & nomine,
Diuiq;, & iidem Dæmones.
His intonantem martyrem
Iudex profanus non tulit,
Conclamat. os obtrudite,
Ne plura iactet improbus.
Vocem loquentis claudite,
Raptimq; lictores date,
Illos reorum carnibus
Paſtos, manuq; exercitos.
Iam ſaxo ius prætorium
Conuiciator ſentiat,
Impunè ne noſtris ſibi
Diis deſtruendis luſerit.
Tibi ergo ſoli contumax
Tarpeia calcentur ſacra?
Tu porrò ſolus obteras
Romam, Senatum, Cæſarem?
Vinctum retortis brachiis,

Sur-

Sursum, ac deorsum extendite,
Compago donec ossium
Diuulsa, membratim crepet.
Post hinc hiulcis ictibus
Nudate costarum abdita,
Vt per lacunas vulnerum
Iecur retectum palpitet.
Ridebat hæc miles Dei,
Manus cruentas increpans,
Quòd fixa non profundiùs
Intraret artus vngula.
Ac iam omne robur fortium
Euiscerando cesserat,
Nisusq; anhelus soluerat
Fessos lacertorum toros.
Ast ille tanto lætior,
Omni vacantem nubilo
Frontem serenam illuminat,
Te Christe præsentem videns.
Quis vultus iste, prô pudor?
Datianus aiebat furens.
Gaudet, renidet, prouocat,
Tortore tortus acrior.
Nil illa vis exercita
Tot noxiorum mortibus
Agone in isto proficit,
Ars & dolorum vincitur.
Sed vos alumni carceris,
Par semper, inuictum mihi
Cohibete paullùm dexteras,
Respiret vt lassus vigor.
Præsicca rursus vlcera,
Dum se cicatrix colligit

Refrigerati ſanguinis,
Manus reſulcans diruet.
His contrà Leuites refert.
Si iam tuorum perſpicis
Languere virtutem canum:
Age ipſe, maior carnifex.
Oſtende, quo pacto queant
Imos receſſus ſcindere,
Manus & ipſe interſere,
Riuosq́ feruenteis bibe.
Erras, cruente, ſi meam
Te rêre pœnam ſumere,
Cùm membra morti obnoxia
Dilancinata interficis.
Eſt alter, eſt intrinſecus,
Violare quem nullus poteſt:
Liber, quietus, integer,
Exſors dolorum triſtium.
Hoc, quod laboras perdere
Tantis furoris viribus,
Vas eſt ſolutum, ac fictile,
Quocunque frangendum modo.
Quinimmo nunc enitere
Illum ſecare, ac plectere:
Qui perſtat intus, qui tuam
Calcat, tyranne, inſaniam.
Hunc hunc laceſſe, hunc diſcute
Inuictum & inſuperabilem,* * inexpugnabilem,
Nullis procellis ſubditum,
Soliq́ ſubiectum Deo.
Hæc fatur, & ſtridentibus
Laniatur vncis denuo:
Cui Prætor ore ſubdolo

Angui-

Anguina verba exsibilat.
Si tanta callum pectoris
Prædurat obstinatio,
Puluinar vt nostrum manu
Abomineris tangere:
Saltem latenteis paginas,
Librosq; opertos detege,
Quò secta prauum seminans
Iustis cremetur ignibus.
His martyr auditis, ait.
Quem, tu maligne, mysticis
Minitaris ignem litteris,
Flagrabis ipse hoc iustiùs.
*Romphæa * nam cælestium* * iam
Vindex erit voluminum,
Tanti veneni interpretem
Linguam perurens fulmine.
Vides fauillas indices
Gomorrhæorum criminum:
Sodomita nec latet cinis,
Testis perennis funeris.
Exemplar hoc, serpens, tuum est:
Fuligo quem mox sulfuris,
Bitumen & mistum pice
Imo implicabunt Tartaro.
His persecutor saucius
Pallet, rubescit, æstuat,
Insana torquens lumina,
Spumasq; frendens egerit.
Tum deinde cunctatus diu,
Decernit extrema omnium:
Igni, grabato, & laminis
Exerceatur quæstio.

Hæc ille sese ad munera
Gradu citato proripit,
Ipsosq; pernix gaudio
Pœnæ ministros præuenit.
Ventum ad palæstram gloriæ:
Spes certat, & crudelitas:
Luctamen anceps conserunt
Hinc martyr, illinc carnifex.
Serrata lectum regula
Dente in frequenti exasperat:
Cui multa carbonum strues
Viuum vaporat halitum.
Hunc sponte conscendit rogum
Vir sanctus ore interrito:
Ceu iam coronæ conscius
Celsum tribunal scanderet.
Subter crepante adspergine
Scintillat excussus cinis,
Punctisq; feruens stridulis
Sparsim per artus figitur.
Aruina post hinc igneum
Impressa cauterem lauit,
Vis vnde roris fumidi
In membra sensim liquitur.
Hæc inter immotus manet
Tanquam dolorum nescius,
Tenditq; in altum lumina:
Nam vincla palmas presserant.
Sublatus inde fortior,
Lugubre in antrum truditur:
Ne liber vsus luminis
Animaret altum spiritum.
Est intus imo ergastulo

Locus

Locus tenebris nigrior:
Quem saxa mersi fornicis
Angusta clausum strangulant.
Aeterna nox illic latet,
Expers diurni sideris:
Hic carcer horrendus suos
Habere fertur Inferos.
In hoc Barathrum conijcit
Truculentus hostis martyrem,
Lignoq; plantas inserit,
Diuaricatis cruribus.
Quin addit & poenam nouam
Crucis peritus artifex,
Nulli tyranno cognitam,
Nec fando compertam retrò.
Fragmenta testarum iubet
Hirta impolitis angulis
Acuminata, informia
*Tergo iacentis * sternerent.* *sternere.
Totum cubile spiculis
Armant dolores anxij:
Insomne qui subter latus
Mucrone pulsent obuio.
Haec ille versutus, vafra
Meditatus arte struxerat:
Sed Belzebulis callida
Commenta Christus destruit.
Nam carceralis caecitas
Splendore lucis fulgurat,
Duplexq; morsus stipitis
*Ruptis * cauernis dissilit.* *catenis
Agnoscit heic Vincentius
Adesse, quod sperauerat,

Tanti laboris præmium,
Chriſtum datorem luminis.
Cernit deinde fragmina
Iam teſtularum, mollibus
Veſtire ſemet floribus,
Redolente nectar carcere.
Quin & frequentes Angeli
Stant, ac loquuntur cominus:
Quorum vnus ore auguſtior
Compellat his dictis virum.
Exſurge martyr inclyte,
Exſurge ſecurus tui,
Exſurge, & almis cœtibus
Noſter ſodalis addere.
Decurſa iam ſatis tibi
Pœnæ minacis munia,
Pulcroq́; mortis exitu
Omnis peracta eſt paſſio.
O miles inuictiſſime,
Fortiſſimorum fortior,
Iam te ipſa ſæua, & aſpera
Tormenta victorem tremunt.
Spectator hæc Chriſtus Deus
Compenſat æuo intermino,
Propriaq́; collegam crucis
Larga coronat dextera.
Pone hoc caducum vaſculum
Compage textum terrea,
Quod diſſipatum ſoluitur,
Et liber in cælum veni.
Hæc ille. ſed clauſas fores
Interna rumpunt lumina,
Tenuisq́; per rimas nitor

Lucis latentis proditur.
Hoc cùm stuperet territus
Obsessor atri liminis,
Quem cura pernox manserat
Seruare feralem domum:
Psallentis audit insuper
Prædulce carmen martyris,
Cui vocis instar æmulæ
Conclaue reddit concauum.
Pauens deinde introspicit,
Admota quantum postibus
Acies per arctas cardinum
Intrare iuncturas potest.
Vernare multis floribus
Stramenta testarum videt,
Ipsumq́; vulsis nexibus
Obambulantem pangere.
Implentur aures turbidi
Prætoris hoc miraculo:
Flet victus, & voluit gemens
Iram, dolorem, dedecus.
Exemtus, inquit, carcere,
Paullùm benignis fotibus
Recreetur, vt pastum nouum
Pœnis refectus præbeat.
Coire toto ex oppido
Turbam fidelem cerneres,
*Mollire * perfultum torum,* * præfultum
Siccare cruda vulnera.
Ille vngularum duplices
Sulcos pererrat osculis:
Hic purpurantem corporis
Gaudet cruorem lambere.

Plerique

Plerique vestem lineam
Stillante tingunt sanguine,
Tutamen ut sacrum suis
Domi reseruent posteris.
Tunc ipse manceps carceris,
Et vinculorum ianitor,
Vt fert vetustas conscia,
Repentè Christum credidit.
Hic obseratis vectibus
Densæ specum caliginis
Splendore lucis aduenæ
Micuisse clausum viderat.
At verò postquàm lectuli
Martyr quietem contigit:
Æger morarum tædio,
Et mortis incensus siti.
* eiusmodi *Si mors habenda * huiusmodi est,*
Quæ corporali ergastulo
Mentem resoluit liberam,
Et reddit auctori Deo:
Mentem piatam sanguine,
Mortis lauacris inclytam,
Quæ semet ac vitam suam
Christo immolandam præbuit:
Ergo, vt recline mollibus
Reiecit auleis caput,
Victor relictis artubus
Cælum capessit spiritus:
Cui recta celso tramite
Reseratur ad Patrem via,
Quam fratre cæsus impio
Abel beatus scanderat.
Stipant euntem candidi

Hinc

Hinc inde sanctorum chori,
Pariq́ue missus carcere
Baptista Ioannes vocat.
At Christiani nominis
Hostem coquebant irrita
Fellis venena, & liuidum
Cor efferata exusserant.
Sæuire inermem crederes
Fractis draconem dentibus.
Euasit exsultans, ait,
Rebellis & palmam tulit.
Sed restat illud vltimum,
Inferre pœnam mortuo,
Feris cadauer tradere,
Canibus'ue carpendum dare.
Iam nunc & ossa exstinxero,
Ne sit sepulcrum funeris,
Quod plebs gregalis excolat,
Titulumq́ue figat martyris.
Sic frendit, & corpus sacrum
Profanus, ah, dirum nefas,
Nudum, negato tegmine,
Exponit inter carices.
Sed nulla dirarum fames
Aut bestiarum, aut alitum
Audet tropæum gloriæ
Fœdare tactu squalido.
Quin si qua clangens improbè
Circumuolaret eminus,
Trucis volucris impetu
Depulsa vertebat fugam.
Nam coruus Eliæ datus
Olim, ciborum portitor,

Hoc munus implet ſedulò,
Et irremotus excubat.
Hic ex frutectis proximis
Infeſtus alarum ſono,
Oculosq; pennis verberans,
Exegit immanem lupum.
Quis perfidorum credere
Auſit, rapacem belluam
Tauris paratam congredi,
Ceſſiſſe plumis mollibus?
Ibat malignùm murmurans
Leui volatu exterritus:
Prædamq; viſam fugerat
Cuſtodis imbellis minis.
Quis audienti talia
Datiane tunc ſenſus tibi?
Quantis gementem ſpiculis
Figebat occultus dolor?
Cùm te peremti corporis
Virtute victum cerneres,
Ipſis & impar oſſibus,
Vacuisq; iam membris minor?
Sed quis, tyranne pertinax,
Hunc impotentem ſpiritum
Determinabit exitus?
Nullúſne te franget modus?
Nullus, nec vnquam deſinam.
Nam, ſi ferina immanitas
Manſueſcit, & clementia
Coruos voraces mitigat,
Mergam cadauer fluctibus:
Inſana nunquam naufragis
Ignoſcit vnda, & ſpumeum

Neſcit profundum parcere.
Aut ſemper illic mobilis
Incerta per ludibria
Vagis feretur * *fluctibus,* * flatibus,
Squamoſa paſcens agmina:
Aut ſub fragoſis rupibus
Scabri petrarum murices
Inter receſſus ſcrupeos
Diſciſſa rumpent viſcera.
Ecquis virorum ſtrenuè
Cymbam peritus pellere:
Remo, rudente, & carbaſo,
Secare qui Pontum queas?
Rapias paluſtri è ceſpite
Corpus, quod intactum iacet,
Leuiq; vectum lembulo
Amplum per æquor auferas.
Sed complicatum ſparteus
Claudat cadauer culleus:
Quem fune connexus lapis
Præceps in altum deprimat.
At tu per vndas emices
Rorante præceps palmula,
Donec relictum longior
Abſcondat adſpectus ſolum.
Hæc iuſſa quidam militum,
Eumorphio nomen fuit,
Violentus, audax, Barbarus,
Furore feruens arripit.
Funale textum conſerit,
Suto quod implet corpore,
Emenſus & multum freti
Inter procellas excutit.

O' præ-

O' præpotens virtus Dei,
Virtus creatrix omnium:
Quæ turgidum quondam mare
Gradiente Christo strauerat,
Ut terga calcans æquoris
Siccis mearet passibus,
Plantas nec vndis tingeret
Vasti viator gurgitis.
Hæc ipsa virtus iusserat
Rubrum salum dehiscere,
Patente dum fundo aridum
*Secura plebs iter * legit.*
Nec non & ipsa nunc iubet
Seruire sancto corpori
Pontum quietis lapsibus
Ad curua pronum litora.
Saxum molaris ponderis
Vt spuma candens innatat,
Tantiq; custos pignoris
Fiscella fertur fluctibus.
Cernunt stupentes nautæ
Vectam remenso marmore,
Labi retrorsum leniter
Æstu secundo, & flamine.
Certant & ipsi concito
Pontum phaselo scindere:
Longè sed artus præuolant
Telluris ad mollem sinum.
Priùs relatos denique
Humus quieta suscipit,
Quàm pulsa summis nisibus,
Carina portum tangeret.
Felix amœni litoris

* terit.

Reces-

Recessus ille : qui sacra
Fouens arenis viscera
Vicem sepulcri præbuit :
Dum cura sanctorum pia
Deflens adornat aggerem,
Tumuloq; corpus creditum
Vitæ reseruat posteræ.
Sed mox subactis hostibus,
Iam pace iustis reddita,
Altar' quietem debitum
Præstat beatis ossibus.
Subiecta nam sacrario,
Imamq; ad aram condita,
Cælestis auram muneris
Perfusa subter hauriunt,
Sic corpus : ast ipsum Dei
Sedes receptum continet,
Cum Machabæis fratribus,
Sectoq; Isaiæ proximum.
Simplex sed illis contigit
Corona pœnarum : quibus
Finem malorum præstitit
Mortis supremus exitus.
Quid tale sector ausus est ?
Truncata nunquid corporis
Segmenta post serram feris
Obiecit, aut vndis dedit ?
Num Machabæi martyris
Linguam tyrannus erutam,
**Raptam've pellem verticis* *Ruptam've
Auibus cruentis obtulit?
Tu solus ô bis inclyte,
Solus, brabeij duplicis

Palmam tuliſti: tu duas
Simul paraſti laureas.
In morte victor aſpera,
Tum deinde poſt mortem pari
Victor triumpho proteris
Solo latronem corpore.
Adeſto nunc, & percipe
Voces precantum ſupplices,
Noſtri reatus efficax
Orator ad thronum Patris.
Per te, per illum carcerem,
Honoris augmentum tui,
Per vincla, flamas, vngulas,
Per carceralem ſtipitem,
Per fragmen illud teſteum,
Quo parta creuit gloria,
Per quem trementes poſteri
Exoſculamur lectulum:
Miſerere noſtrarum precum,
Placatus vt Chriſtus ſuis
Inclinet aurem proſperam,
Noxas nec omneis imputet.
Si ritè ſollennem diem
Veneramur ore, & pectore:
Si ſub tuorum gaudio
Veſtigiorum ſternimur:
Pauliſper huc tu illabere,
Chriſti fauorem deferens,
Senſus grauati vt ſentiant
Leuamen indulgentiæ.
Sic nulla iam reſtat mora,
Quin excitatam nobilis
Carnem reſumat ſpiritus,

Virtute perfunctam pari.
Vt quæ laborum particeps
Commune discrimen tulit,
Sit & coheres gloriæ
Cunctis in æuum sæculis.

FRVCTVOSO, EPISCOPO TARRACONENSI: AVGVRIO, ET EVLOGIO EIVS DIACONIS,

HYMNVS VI.

Conuenit carminis genus cum hymno post cibum,
Pastis visceribus, hoc modo:

— — — ∪ ∪ — ∪ — ∪ — ∪

FELIX *Tarraco, Fructuose, vestris*
Attollit caput ignibus coruscum,
Leuitis geminis procul relucens.
Hispanos Deus adspicit benignus,
Arcem quandoquidem potens Iberam
Trino martyre Trinitas coronat.
Ardens Augurius capessit æthram:
Nec non Eulogius simul supernum
Christi lucidus ad sedile tendit.
Dux & præuius, & magister illis
Ad tantum decus, ex Episcopali
Clarus nomine Fructuosus ibat.
Accitus quia Præsidis repentè
Iussu, venerat ad forum sacerdos
Leuitis comitantibus duobus.
Inde ad carceream viros catenam
Pastus sanguine carnifex trahebat:
Gaudet currere Fructuosus vltrò.
Ac ne quis socios timor feriret,
Præceptor vehemens eundo firmat,
Incenditq́; fidem calore Christi.

Mecum ſtate viri, vocat cruentus
Ad pœnam coluber, Dei miniſtros:
Ne mors terreat, eſt parata palma.
Carcer Chriſticolis gradus corona eſt,
Carcer prouehit ad ſuperna cæli,
Carcer conciliat Deum beatis.
His dictis, adeunt ſpecum reorum,
Exercent ibi myſticum lauacrum,
Et purgamen aquæ ſtupent tenebræ.
Sex heic continuis latent diebus,
Tandem ſtant trucis ad tribunal hoſtis,
Fratres tergeminos tremunt cataſtæ.
Iudex Æmilianus imminebat,
Atrox, turbidus, inſolens, profanus,
Aras Dæmonicas coli iubebat.
Tu, qui doctor, ait, ſeris nouellum
Commenti genus, vt leues puellæ
Lucos deſtituant, Iouem relinquant,
Damnes, ſi ſapias, anile dogma.
Iuſſum eſt Cæſaris ore Gallieni:
Quod Princeps colit, vt colamus omnes.
Hæc fanti placidus refert ſacerdos.
Æternum colo Principem, dierum
Factorem, Dominumq́ Gallieni:
Et Chriſtum Patre proſatum perenni,
Cuius ſum famulus, gregiſq́ paſtor.
Subridens ait ille. iam fuiſti.
Nec differt furor, aut refrenat iram,
Sæuis deſtinat ignibus cremandos:
Exſultant, prohibentq́ flere vulgum.
Quoſdam de populo videt ſacerdos
Libandum ſibi poculum offerenteis:
Ieiunamus, ait, recuſo potum.

Nondum

Nondum nona diem resignat hora:
Nunquam conuiolabo ius dicatum,
Nec mors ipsa meum sacrum resoluet.
Sic Christus sitiens crucis sub hora
Oblatum sibi poculum recusans,
Nec libare volens, sitim peregit.
Intrant intereà locum rotunda
Conclusum cauea: madens ferarum
Multo sanguine quem furor frequentat,
Cùm spectacula perstrepunt cruenta,
Ac vilis gladiator ense duro
Percussus cadit, & fremit voluptas.
Heic flamante pyra, niger minister
Ardens supplicium parare iussus,
Construxit facibus rogum supremis.
Qui, cùm corpora concremanda soluit,
Feruenteis animas amore lucis
Fracto carceris expediret antro.
Certant officijs pij sodales:
Plantis calceamenta dissolutis,
Pronus detrahere studebat vnus:
Sed sanctus vetat ora Fructuosus
Inclinata premi. facessite, inquit,
Ne nostram grauet obsequela mortem.
At quin ipse meos pedes resoluam,
Ne vestigia præpedita vinclis
Tardis gressibus irruant in ignem.
Cur lamenta rigant genas madenteis?
Cur vestri memor vt fiam rogatis?
Cunctis pro populis rogabo Christum.
Vix hæc ediderat, relaxat ipse
Indumenta pedum: velut Moyses
Quondam fecerat ad rubum propinquans.

Non calcare sacram cremationem,
Aut adstare Deo priùs licebat,
Quàm vestigia pura figerentur.
Stabat calce mero, resultat ecce
Cælo spiritus, & ferit loquelam,
Quæ cunctos tremefecit audienteis.
Non est, credite, pœna, quam videtis,
Quæ puncto tenui citata transit:
Nec vitam rapit illa, sed reformat.
Felices animæ: quibus per ignem
Celsa scandere contigit Tonantis:
Quas olim fugiet perennis ignis.
Hæc inter, rapidis focos crepanteis
Intrant passibus, & minantur ipsi
* crepitantibus *Flamarum* trepidantibus caminis.*
Nexus denique, qui manus retrorsus
In tergum reuocauerant reuinctas,
Intacta cute decidunt adusti.
Non ausa est cohibere pœna palmas,
In morem crucis ad Patrem leuandas:
Soluit brachia, quæ Deum precentur.
Priscorum specimen trium putares:
Quos olim Babylonicum per ignem
Cantanteis stupuit tremens tyrannus.
Illis sed pia flama tum pepercit,
Nondum tempore passionis apto,
Nec mortis decus inchoante Christo.
Hos, cùm defugeret vaporus ardor,
Orant, vt celer ignis aduolaret,
Et finem daret anxijs periclis.
Excrata suos obire tandem
Maiestas famulos iubet, caducis
* Missis **Missos corporibus, sibiq; reddi.*

Vidit

Vidit Præsidis ex domo satelles
Cælum martyribus patêre apertum,
Insigneisq; viros per astra ferri.
Quin & filiolæ monens herili
Ostendit sceleris notam paterni,
Cælo viuere, quos forum peremit.
Hæc tum virginitas palàm videre
Per sudum meruit, patente cælo,
Vt crimen domini domus timeret.
Tum de corporibus sacris fauillæ,
Et perfusa mero leguntur ossa,
Quæ raptim sibi quisque vindicabat.
Fratrum tantus amor domum referre
Sanctorum cinerum dicata dona,
Aut gestare sinu fidele pignus.
Sed ne relliquias resuscitandas,
Et mox cum Domino simul futuras,
Discretis loca diuidant sepulcris:
Cernuntur niueis stolis amicti,
Mandant restitui, cauoq; claudi
Mistim marmore, puluerem sacrandum.
O' triplex honor, ó triforme culmen,
Quo nostræ caput excitatur vrbis,
Cunctis vrbibus eminens Iberis.
Exsultare tribus libet patronis:
Quorum præsidio fouemur omnes
Terrarum populi Pyrenearum.
Circumstet chorus ex vtroque sexu,
Heros, virgo, puer, senex, anicla:
Vestrum psallite ritè Fructuosum.
Laudans Augurium resultet hymnus,
Mistis Eulogium modis coæquans,
Reddamus paribus pares Camenas.

Hinc aurata sonent in arce tecta,
Blandum litoris exstet inde murmur,
Et carmen freta feriata pangant.
Olim tempus erit ruente mundo,
Cùm te, Tarraco, Fructuosus acri
Soluet supplicio tegens ab igni.
Fors dignabitur & meis medelam
Tormentis dare, prosperante Christo,
Dulceis hendecasyllabos reuoluens.

QVIRINO SISCIANO ILLYRICO, HYMNVS VII.

Monocolos pentastrophos. Versus sunt Choriambici trimetri acatalecti.

– – – ∪ ∪ – ∪ ∪

INSIGNEM *meritis virum*
Quirinum, placitum Deo,
Vrbis mœnia Sisciæ
Concessum sibi martyrem
Complexu patrio fouent.
Hic sub Galerio Duce,
Qui tunc Illyricos sinus
Vrgebat ditionibus,
Fertur catholicam fidem
Illustrasse per exitum.
Non illum gladij rigor,
Non incendia, non feræ
Crudeli interitu necant:
Sed lymphis fluuialibus
Gurges dum rapit, abluit.
Nil refert vitreo æquore,
An de flumine sanguinis
Tingat passio martyrem,

Æquè gloria prouenit
Fluctu quolibet vuida.
Summo pontis ab ardui
Sanctæ plebis Episcopus
In præceps fluuio datur,
Suspensum laqueo gerens
Ingentis lapidem molæ.
Deiectum placidissimo
Amnis vertice suscipit,
Nec mergi patitur sibi,
Miris vasta natatibus
Saxi pondera sustinens.
Spectant eminus è solo
Doctorem pauidi greges:
Nam Christi populus frequens
Riparum sinuamina
Stipato agmine sæpserat.
Sed Quirinus, vt eminens
*Os circuntulit, heu,*suos* *suo
**Extemplò trepidos videt,* *Exemplo
Nil ipse proprij memor
Inter stagna periculi,
Confirmat pia pectora,
Verbis mirificis rogans,
Ne quem talia terreant,
Neu constans titubet fides,
Aut pœnam putet emori.
Dicentem fluitantibus
Amnis terga vehunt vadis:
Nec substrata profunditas
Saxoq; , & laqueo, & viro
Audet sponte dehiscere.
Sensit martyr Episcopus

Iam partam sibi præripi
Palmam mortis, & exitus,
Adscensúmq́, negarier
Æterni ad solium Patris.
Iesu cunctipotens, ait,
Haud quaquam tibi gloria
Hæc est insolita, aut noua,
Calcare & fremitum maris,
Prona & flumina sistere.
Scimus discipulum Petrum,
Cùm vestigia tingeret
Mortali trepidus pede,
Dextræ subsidio tuæ
Subiecisse salum solo.
Iordanem quoque nouimus
Tortis vorticibus vagum,
Dum fertur rapido impetu,
Ad fontem refluis retrò
Confugisse meatibus.
Hæc miracula sunt tuæ
Virtutis Domine, vt modò
Suspendar, leue prænatans,
Summo gurgite fluminis,
Cum collo scopulum traham.
Iam plenus titulus tui est,
Et vis prodita nominis,
Qua Gentilis hebet stupor.
Absoluas precor, optime,
Huius nunc animæ moras.
Quid possis, probat amnicus
Qui vectat silicem liquor.
Hoc iam quod superest, cedò,
Quo nil est pretiosius,

Pro te Christe Deus mori.
Orantem simul halitus,
Et vox deserit, & calor:
Scandit spiritus ardua:
Fit pondus graue saxeum:
Corpus suscipiunt aquæ.

DE LOCO DVORVM MARTYRVM, VBI NVNC BAPTISTERIVM EST, HYMNVS VIII.

Versus Elegiaci:

ELECTVS *Christo locus est, vbi corda probata*
Prouehat ad cælum sanguine, purget aqua.
Heic duo purpureum, Christi pro nomine cæsi,
Martyrium pulcra morte tulère viri.
Heic etiam liquido fluit indulgentia fonte,
Ac veteres maculas diluit amne nouo.
Qui cupit æternum cæli conscendere regnum,
Huc veniat sitiens, ecce parata via est.
Antè coronati scandebant ardua testes
Atria, nunc lotæ celsa petunt animæ.
Spiritus æterno solitus descendere lapsu,
Vt dederat palmam, sic tribuit veniam.
Haurit terra sacros aut fonte, aut sanguine rores,
Exundatq; suo iugiter vnda Deo.
Ipse loci est Dominus, laterum cui vulnere vtroque
Hinc cruor effusus fluxit, & inde latex.
Ibitis hinc, vt quisque potest per vulnera Christi,
Euectus gladijs alter, & alter aquis.

CASSIANO FOROCORNELIANO, HYMNVS IX.

Dicolos distrophos. Versus primus est heroicus: vt, Electus Christo locus est. Alter Iambicus Senarius: vt, O' Nazarene dux Bethlem.

SVLLA *Forum ſtatuit Cornelius: hoc Itali vrbem*
Vocant ab ipſo conditoris nomine.
Heic mihi cùm peterem te, rerum maxima Roma,
Spes eſt oborta proſperum Chriſtum fore.
Stratus humi, tumulo aduoluebar, quem ſacer ornat
Martyr, dicato Caſſianus corpore.
Dum lacrymans mecũ reputo mea vulnera, & omneis
Vitæ labores, ac dolorum acumina:
Erexi ad cælum faciem, ſtetit obuia contrà
Fucis colorum picta imago martyris,
Plagas mille gerens, totos lacerata per artus,
Ruptam minutis præferens punctis cutem.
Innumeri circùm pueri, miſerabile viſu,
Confoſſa paruis membra figebant ſtylis:
Vnde pugillares ſoliti percurrere ceras,
Scholare murmur annotantes ſcripſerant.
Æditus conſultus ait. quod proſpicis, hoſpes,
Non eſt inanis, aut anilis fabula.
Hiſtoriam pictura refert: quæ tradita libris,
Veram vetuſti temporis monſtrat fidem.
Præfuerat ſtudijs puerilibus, & grege multo
Sæptus, magiſter litterarum ſederat.
Verba notis breuibus comprendere cuncta peritus,
Raptimq́; punctis dicta præpetibus ſequi.
* iuſſa, *Aſpera nonnunquam præcepta, & triſtia* viſa,*
Impube vulgus mouerant ira, & metu.
Doctor amarus enim diſcenti ſemper ephebo,
Nec dulcis vlli diſciplina infantiæ eſt.
Ecce fidem quatiens tempeſtas ſæua, premebat
Plebem dicatam Chriſtianæ gloriæ.
Extrahitur cœtu è medio moderator alumni
Gregis, quòd aris ſupplicare ſpreuerat.
Pœnarum artifici quærenti, quod genus artis

Vir

Vir nosset, alto tam rebellis spiritu.
Respondent. agmen tenerum, ac puerile gubernat,
Fictis notare verba signis imbuens.
Ducite, conclamat, captiuum: ducite, & vltrò
Donetur ipsis verberator paruulis.
Vt libet illudant, lacerent impunè, manusq́;
Tingant magistri feriatas sanguine.
Ludum discipulis, volupe est, vt præbeat ipse
Doctor seuerus, quos * *nimis coërcuit.* * minis
Vincitur post terga manus, spoliatus amictu,
Adest acutis agmen armatum stylis.
Quantum quisque odij tacita conceperat ira,
Effundit ardens felle tandem libero.
Conijciunt alij fragileis inq́; ora tabellas:
Frangunt: relisa fronte lignum dissilit.
Buxa crepant cerata, genis impacta cruentis,
Rubetq́; ab ictu curua humens pagina.
Inde alij stimulos & acumina ferrea vibrant,
Qua parte aratis cera sulcis scribitur:
Et qua secti apices abolentur, & æquoris hirti
Rursus nitescens innouatur area.
Hinc foditur Christi confessor, & inde secatur:
Pars viscus intrat molle, pars scindit cutem.
Omnia membra manus pariter fixêre ducentæ,
Totidemq́; guttæ vulnerum stillant simul.
Maior tortor erat, qui summa pupugerat, infans,
Quàm qui profunda perforarat viscera.
Ille leuis, quoniam percussor morte negata
Sæuire solis scit dolorum spiculis.
Hic quantò interius vitalia condita pulsat,
Plus dat medelæ, dum necem propè applicat.
Este precor fortes, & vincite viribus annos:
Quod desit æuo, suppleat crudelitas.

Sed

Sed malè conatus tener, infirmusq; laborat:
Tormenta crescunt dum fatiscit carnifex.
Quid gemis? exclamat quidam. tute ipse magister
Istud dedisti ferrum, & armasti manus.
Reddimus ecce tibi tam millia multa notarum,
Quàm stando, flendo, te docente, excepimus.
Non potes irasci, quòd scribimus: ipse iubebas,
Nunquam quietum dextera vt ferret stylum.
Non petimus toties te præceptore negatas,
Auare doctor, iam scholarum ferias.
**Pungere puncta libet, sulcisq; intexere sulcos,*
Flexas catenis impedire virgulas.
Emendes licet inspectos longo ordine versus,
Mendosa fortè si quid errauit manus.
Exerce imperium: ius est tibi plectere culpam,
Si quis tuorum te notauit segniùs.
Talia ludebant pueri per membra magistri:
Nec longa fessum pœna soluebat virum.
Tandem luctantis miseratus ab æthere Christus,
Iubet resolui pectoris ligamina:
Difficileisq; moras animæ, ac retinacula vitæ
Relaxat, arctas & latebras expedit.
Sanguis ab interno venarum fonte patenteis
Vias secutus, deserit præcordia,
Totáq; foraminibus penetrati corporis exit
Fibrarum anhelans ille vitalis calor.
Hæc sunt quæ liquidis expressa coloribus, hospes,
Miraris: ista est Cassiani gloria.
Suggere, si quod habes iustum, vel amabile votum,
Tibi si qua spes est, si quid intus æstuas.
Audit, crede, preces martyr prosperrimus omneis,
Ratasq; reddit, quas videt probabileis.
Pareo, complector tumulum, lacrymas quoque fundo:

* Pingere

Altar

Altar' tepescit ore, saxum pectore.
Tunc arcana mei percenseo cuncta laboris:
Tunc, quod petebam, quod timebam, murmuro:
Et post terga domum dubia sub sorte relictam,
Et spem futuri sorte nutantem boni.
Audior, vrbem adeo, dextris successibus vtor:
Domum reuertor, Cassianum prædico.

ROMANO ANTIOCHENO, HYMNVS X.

Monocolos pentastrophos. Carminis eadem ratio est, quæ fuit Præfationis Psychomachiæ, Senex fidelis.

ROMANE, *Christi fortis assertor Dei,*
Elinguis oris organum fautor moue:
Largire comtum carmen infantissimo:
Fac vt tuarum mira laudum concinam:
Nam scis & ipse posse mutos eloqui.
Plectrum palati, & faucium sæuus tibi
Tortor reuulsit, nec tamen silentium
Indixit ori, quo fatebaris Deum.
Vox veritatis testis exstingui nequit,
Nec si recisis palpitet meatibus.
Sic noster hærens sermo lingua debili
Balbutit, & modis laborat absonis:
Sed si superno rore respergas iecur,
Et spiritali lacte pectus irriges,
Vox impeditos rauca laxabit sonos.
Euangelista scripsit ipsum talia
Præcepta Messian dedisse Apostolis.
Nolite verba, cùm sacramentum meum
Erit canendum, prouidenter quærere:
Ego imparatis, quæ loquantur, suggeram.
Sum mutus ipse, sed potens facundia

Mea lingua Christus luculenter disseret:
Ipse explicabit, quos supremo spiritu
Dæmon, tumultus dum domatur, mouerit,
Furore pestis peior in nouissimo.
Sic vulneratus anguis ictu spiculi
Ferrum remordet, & dolore sæuior
Quassando pressis immoratur dentibus:
Hastile fixum sed manet profundiùs,
Nec cassa sentit morsuum pericula.
Galerius orbis fortè Romani statum
Ductor regebat, vt refert antiquitas,
Immitis, atrox, asper, implacabilis:
Edicta latè mundum in omnem miserat,
Christum negaret, quisquis mallet viuere.
Hæc ille serpens ore dictat regio,
Qui mortuorum de sepulcris exiens
Clamat. quid ante tempus aduentu cito
Mea regna soluis? parce fili altissimi,
Vel possidere corda porcorum iube.
Præfectus istis imminens negotijs
Asclepiades, ire mandat milites,
Ecclesiatenusq́; de sacrarijs
Raptare plebem, mancipandam vinculis,
Ni disciplinam Nazarenam respuat.
Mox ipse, templum cogitans irrumpere,
Et dissipare sancta sanctorum studens,
Armis profanus præparabat impijs
Altaris aram funditùs pessundare,
Foresq́; & ipsas in ruinam soluere.
Præcurrit index his repentè cognitis
Romanus, acris heros excellentiæ,
Venire in armis perduelleis nuntiat,
Animos pauentum præstruens hortatibus,
Stent.

Stent ut parati, ne'ue cedant turbini.
Conſpirat vno fœderatus ſpiritu
Grex Chriſtianus, agmen imperterritum,
Matrum, virorum, paruulorum, virginum:
Fixa, & ſtatuta eſt omnibus ſententia
Fidem tueri, vel libenter emori.
Refert repulſus miles ad ſubſellia,
Plebis rebellis eſſe Romanum Ducem,
Flagrare cunctos peruicaci audacia,
Iugulos retectos obſtinatè opponere,
Quò glorioſa morte fortes oppetant.
Præceps iubetur inde Romanus rapi,
Solusq́; ut incitator & fax omnium,
Pro contumaci plebe cauſſam dicere.
It non reſiſtens, ſeq́; vinciri petit,
Flexas & vltro torquet in tergum manus.
Amor coronæ pæne præuenit trucem
Lictoris artem, ſponte nudas offerens
*Coſtas, biſulcis * exarandas vngulis.* * exſecandas
Irrumpit altum limen, & præconibus
Stupore mutis, ipſe tortorem trahit.
Adſtanti ob ora, ſic tyrannus incipit.
Infame monſtrum, vilis, inteſtabilis,
Tu ventilator vrbis, & vulgi leuis
Procella, menteis inquietas mobileis,
Ne ſe imperita turba dedat legibus.
Populare quiddam ſub colore gloriæ
Illitterata credidit frequentia,
Ut ſe per æuum conſecrandos autument,
Si bella Diuis, ceu Gigantes, inferant,
Victiq́; flamis obruantur montium.
Hoc tu paraſti perdite ſpectaculum
Cladis cruentæ de necandis ciuibus:

Quos ut profanos, impiati & saeculi
Reos, necesse est te magistro interfici:
Tu caussa mortis, tu malorum signifer.
Ni fallor, aequum est, ut quod auctor improbus
Tolerare multos compulisti, ut carnifex
In te recurrat, proq; tantis caedibus
Quae mox futurae, primus exitium luas,
Feras & ipse, quod ferendum suaseras.
His ille contrà reddit ore libero.
Amplector ô Praefecte, nec me subtraho,
Ut pro fideli plebe solus immoler,
Dignus subire cuncta, si me consulis,
Quaecunque vestra iusserit crudelitas.
Intrare seruis idolorum, ac Daemonum,
Sanctam salutis non licet nostrae domum,
Ne polluatur purus orandi locus:
* sancto *Confido in* almo Spiritu, nunquam tibi*
Dandum, ut beatum limen attingas pede.
Ni fortè noster factus, in nostrum gregem
Mereare sumi: quod pater faxit Deus.
Incensus his Asclepiades, iusserat
Euiscerandum corpus eculeo eminus
Pendêre, & uncis, ungulisq; crescere.
Apparitores sed furenti suggerunt,
Illum vetusta nobilem prosapia,
Meritisq; multis esse primum ciuium.
Iubet amoueri noxialem stipitem,
Plebeia clarum poena ne damnet virum.
*terga *Tundatur, inquit,* tergum crebris ictibus,*
Plumboq; ceruix verberata extuberet:
Persona quaeque competenter plectitur,
Magniq; refert, vilis, an sit nobilis:
Gradu reorum, forma tormentis datur.

Pulsatus

Pulsatus ergo martyr illa grandine,
Postquàm inter ictus dixit hymnum plumbeos,
Erectus insit. absit, vt me nobilem
Sanguis parentum præstet, aut lex curiæ:
Generosa Christi secta nobilitat viros.
Si prima nostris quæ sit in cunabulis
Origo, textu stemmatis recenseas:
Dei parentis esse ab ore cœpimus:
Cui quisquis seruit, ille verè est nobilis:
Patri rebellis, inuenitur degener.
Honos deinde stemmati accedit nouus,
Et splendor ingens, vt magistratus, venit:
Si confitendi nominis testem probum
Signent inusta ferri, & ignis vulnera,
Et vim dolorum mors sequatur inclyta.
Caue benignus esse peruersè velis,
Nec mî remissus leniter peperceris:
Incumbe membris tortor, vt sim nobilis.
His ampliatus si fruar successibus,
Genus patris, matrisq́; floccifecero.
Hæc ipsa vestra dignitatum culmina
Quid esse censes? nónne cursim transeunt
Fasces, secures, sella, prætexta, toga,
*Lictor, tribunal, & *trecenta insignia:* *cruenta
Quibus tumetis, moxq́; detumescitis?
Cùm Consulatum initis, vt vernæ solent,
Pudet fateri, farre pullos pascitis:
Aquila ex eburna sumit arrogantiam
Gestator eius, ac superbit belluæ
Inflatus osse, cui figura est alitis.
Iam si sub aris ad sigillorum pedes
Iaceatis, infra sectilem quercum siti,
Quid esse vobis æstimem proiectius?

Nudare plantas, ante carpentum ſcio
Proceres togatos, matris Ideæ ſacris.
Lapis nigellus euehendus eſſedo,
Muliebris oris clauſus argento ſedet:
Quem dum ad lauacrum præeundo ducitis,
Pedes remotis atterentes calceis
Almonis vſque peruenitis riuulum.
Quid illa turpis pompa? nempe ignobileis
Vos eſſe monſtrat, cùm Luperci curritis.
Quem ſeruulorum non rear viliſſimum,
Nudus plateas ſi per omneis curſitans,
Pulſet puellas verbere ictas ludicro?
Miſeret tuorum me ſacrorum, & Principum,
Morumq́, Roma, ſæculi ſummam caput.
Agè explicemus, ſi placet, myſteria,
Præfecte, veſtra: iam neceſſe eſt audias,
Nolis, velis'ue, quid colatis ſordium.
Nec terret iſta, qua tumes, veſania,
Quòd vultuoſus, quòd ſupinus, quòd rigens,
Tormenta lethi comminaris aſperi:
Si me mouere rebus vllis niteris,
Ratione mecum, non furore dimica.
Iubes relictis Patris, & Chriſti ſacris,
Vt tecum adorem feminas, ac mille mares,
Deos, Deasq́, deq́, ſexu duplici
Natos, nepotes, abnepotes editos,
Ac tot ſtuprorum ſordidam proſapiam.
Nubunt puellæ, ſæpe luduntur dolis,
Amaſionum comprimuntur fraudibus.
Inceſta feruent: furta mœchorum calent:
Fallit maritus: odit vxor pellicem:
Deos catenæ colligant adulteros.
Oſtende quæſo, quas ad aras præcipis

Veruece cæso fumet vt cespes meus?
Delphos'ne pergam? sed vetat palæstrici
Corrupta ephebi fama, quem vester Deus
Effeminauit gymnadis licentia.
Mox fleuit impuratus occisum graui
Disco, & dicauit florulentum succubam.
Conductus idem pauit alienum pecus:
Furem deinde perditi passus gregis
Segnis bubulcus, tela & ipsa perdidit.
An ad Cybellis ibo lucum pineum?
Puer sed obstat Gallus ob libidinem,
Per triste vulnus, perq́; sectum dedecus
Ab impudicæ tutus amplexu Deæ:
Per multa matri sacra plorandus spado.* *matris
Sed credo magni limen amplectar Iouis:
Qui si citetur legibus vestris reus,
Laqueis minacis implicatus Iuliæ,
Luet seueram victus & Scantiniam,
Te cognitore dignus ire in carcerem.
Quid aureorum conditorem temporum
Censes colendum? quem fugacem non negas
Latuisse furtim, dum reformidat malum:* *pauesceret
Quem si beatè viuere audit Iupiter,
Plectat necesse est occulendi conscios.
Quid inter aras dissidentum Numinum
Putas agendum? Martis indignabitur
Offensa virtus, si colatur Lemnius.
Iunonis iram sentiet, quisqui', vt Deum,
Signo, aut sacello consecrarit Herculem.
Dices, licenter hæc Poëtas fingere:
Sed sunt & ipsi talibus mysterijs
Tecum dicati: quodq́; describunt, colunt.
Tu cur piaclum tam libenter lectitas?

Cur in theatris, te vidente, id plauditur?
Cygnus ſtuprator peccat inter pulpita.
Saltat Tonantem tauricornem ludius:
Spectator horum Pontifex ſummus ſedes,
Rideſq́, & ipſe nec negando deluis,
Cùm fama tanti polluatur Numinis,
Cur tu ſacrate per cachinnos ſolueris,
Cùm ſe maritum fingit Alcmenæ Deus?
Meretrix Adonin vulneratum ſcenica
Libidinoſo plangit affectu palàm.
Nec te lupanar Cypridis ſanctæ mouet?
Quid, quòd ſub ipſis veritas ſignis patet,
Formata in ære criminum veſtigijs?
Quid vult ſigillum ſemper affixum Ioui
Auis miniſtræ? nempe velox armiger
Leno, exoletum qui tyranno pertulit.
Facem recincta veſte prætendit Ceres.
Cur, ſi Deorum nemo rapuit virginem:
Quam nocte quærens mater errat peruigil?
Fuſos rotantem cernimus Tirynthium.
Cur, ſi Neæra non fuit ludibrio?
Quid ruſticorum monſtra deteſtor Deûm?
Faunos, Priapos, fiſtularum præſides,
Nymphas natanteis, incolaſq́ aquatiles,
Sitas ſub alto, more ranarum, lacu.
Diuinitatis vis in algis vilibus?
Ad hæc colenda me vocas, cenſor bone?
Poteſ'ne quidquam tale, ſi ſanùm ſapis,
Sanctum putare? nónne pulmonem mouet
Deriſus, iſtas intuens ineptias,
Quas vinolentæ ſomnijs fingunt anus?
At, ſi quid vſquam vanitatis myſticæ,
Nobis colendum eſt, ipſe primus incipe:

Pro-

*Promiscuè adora quidquid in terris sacri est: * Pronusq;
Deos Latinos, & Deos Ægyptios,
Queis Roma libat, queis Canopus supplicat.
Venerem precaris? comprecare & simiam.
Placet sacratus aspis Æsculapij?
Crocodilus, ibis, & canes cur displicent?
Appone porris religiosas arulas:
Venerare acerbum cepe, & mordax halium.
Fuliginosi thure placantur Lares,
Et respuuntur consecrata oluscula?
At vnde maior esse maiestas focis,
Quàm nata in hortis sarculatis creditur?
Si Numen ollis, Numen & porris inest.
Sed pulcra res est forma in ære sculptilis.
Quid imprecabor officinis Græciæ,
Quæ condiderunt Gentibus stultis Deos?
Forceps Myronis, malleus Polycleti
Natura vestrûm est, atque origo Cælitum.
Ars seminandis efficax erroribus,
Barbam rigentem dum Iouis circumplicat,
Dum, defluentem leniter flectens comam,
Limat capillos, & corymbos Liberi,
Et dum Mineruæ pectus hydris asperat:
Iniecit atram territis formidinem,
Vt fulmen æris, ceu Tonantis, horreant:
Tremant venenum sibilantis *Gorgonæ: * Gorgonis:
Putent ephebum post triumphos Indicos
Ferire thyrso posse, cùm sit ebrius.
Tum quòd Dianam molle succinctam vident,
Venantis arcum pertimescunt virginis:
Si fortè vultum tristioris Herculis,
Liquore crispo massa finxit fusilis,
Clauam minari, ni colatur, creditur.

Iam quis pauentum corda terror occupat?
Iunonis iram si politè expresserit,
Velut retortis intuens obtutibus,
Auertat ora de litantis hostia,
Lapis seuera fronte mentitur minas.
Miror, quòd ipsum non sacratis Mentorem,
Nec templum, & aras ipse Pheidias habet,
Fabri Deorum, vel parentes Numinum:
Qui si caminis institissent segniùs,
Non esset vllus Iupiter conflatilis.
Non erubescis stulte, pago dedite,
Te tanta semper perdidisse opsonia:
Quæ Dijs ineptus obtulisti talibus,
Quos trulla, peluis, cantharus, sartagines,
Fracta, & liquata contulerunt vascula?
Ignosco fatuis hæc tamen vulgaribus:
Quos lana terret discolore in stipite,
Quos sæpè falsus circulator decipit:
Quibus omne sanctum est, quod pauendum rancidæ
Edentularum cantilenæ suaserint.
Vos eruditos miror, & doctos viros,
Perpensa vitæ quos gubernat regula,
Nescire vel diuina, vel mortalia
Quo iure constent: quanta maiestas regat,
Quidquid creatum est, quæ creauit omnia.
Deus perennis, res inæstimabilis,
Non cogitando, non videndo clauditur:
Excedit omnem mentis humanæ modum,
Nec comprehendi visibus nostris valet,
*Extraq; , & * intus implet, ac superfluit.* [* intra complet,]
Intemporalis antè, quàm primus dies:
Esse, & fuisse semper vnus obtinet:
Lux ipse vera, veri & auctor luminis:

Cùm

Cùm lumen esset, lumen effudit suum:
Ex luce fulgor natus* huic est, Filius. * hic
Vis vna Patris, vis & vna est Filij,
Vnusq́; ab vno lumine splendor satus,
Pleno refulsit claritatis lumine.
Natura simplex pollet vnius Dei,
Et quidquid vsquam est, vna virtus condidit.
Cælum, solumq́; : vim marini gurgitis,
Globos dierum, noctiumq́; præsides,
Ventos, procellas, fulgura, imbres, nubila,
Septentriones, Hesperos, æstus, niues,
Fontes, pruinas, & metalla, & flumina:
Prærupta, plana, montium conuallia,
Feras, volucres, reptileis, natatileis,
Iumenta, *pecudes, subiugaleis belluas, * pecua,
Flores, frutteta, germina, herbas, arbores,
Quæ sunt odori, quæq́; vernant esui.
Hæc non labore, & arte molitus Deus,
Sed iussione, quam potestas protulit.
Mandauit esse, facta sunt, quæ non erant.
Verbo creauit omniformem machinam:
Virtus paterna semper in verbo fuit.
Cognostis ipsum, nunc colendi agnoscite
Ritum, modumq́; : quale sit templi genus,
Quæ dedicari sanxerit donaria,
Quæ vota poscat, quos sacerdotes velit,
Quod mandet illic nectar immolarier.
Ædem sibi ipse mente in hominis condidit
Viuam, serenam, sensualem, flabilem,
Solui incapacem posse, nec destructilem:
Pulcram, venustam, præminentem culmine,
Discriminatis illitam coloribus.
Illic sacerdos stat sacrato in limine,

Iam quis pauentum corda terror occupat?
Iunonis iram si politè expresserit,
Velut retortis intuens obtutibus,
Auertat ora de litantis hostia,
Lapis seuera fronte mentitur minas.
Miror, quòd ipsum non sacratis Mentorem,
Nec templum, & aras ipse Pheidias habet,
Fabri Deorum, vel parentes Numinum:
Qui si caminis institissent segniùs,
Non esset vllus Iupiter conflatilis.
Non erubescis stulte, pago dedite,
Te tanta semper perdidisse opsonia:
Quæ Dijs ineptus obtulisti talibus,
Quos trulla, peluis, cantharus, sartagines,
Fracta, & liquata contulerunt vascula?
Ignosco fatuis hæc tamen vulgaribus:
Quos lana terret discolore in stipite,
Quos sæpè falsus circulator decipit:
Quibus omne sanctum est, quod pauendum rancidæ
Edentularum cantilenæ suaserint.
Vos eruditos miror, & doctos viros,
Perpensa vitæ quos gubernat regula,
Nescire vel diuina, vel mortalia
Quo iure constent: quanta maiestas regat,
Quidquid creatum est, quæ creauit omnia.
Deus perennis, res inæstimabilis,
Non cogitando, non videndo clauditur:
Excedit omnem mentis humanæ modum,
Nec comprehendi visibus nostris valet,
* intra complet, Extraq́, & * intus implet, ac superfluit.
Intemporalis antè, quàm primus dies:
Esse, & fuisse semper vnus obtinet:
Lux ipse vera, veri & auctor luminis:

Cùm

Cum lumen esset, lumen effudit suum:
Ex luce fulgor natus * *huic est, Filius.* * hie
Vis vna Patris, vis & vna est Filij,
Vnusq; ab vno lumine splendor satus,
Pleno refulsit claritatis lumine.
Natura simplex pollet vnius Dei,
Et quidquid vsquam est, vna virtus condidit.
Cælum, solumq; : vim marini gurgitis,
Globos dierum, noctiumq; præsides,
Ventos, procellas, fulgura, imbres, nubila,
Septentriones, Hesperos, æstus, niues,
Fontes, pruinas, & metalla, & flumina:
Prærupta, plana, montium conuallia,
Feras, volucres, reptileis, natatileis,
Iumenta, * *pecudes, subiugaleis belluas,* * pecua,
Flores, fructeta, germina, herbas, arbores,
Quæ sunt odori, quæq; vernant esui.
Hæc non labore, & arte molitus Deus,
Sed iussione, quam potestas protulit.
Mandauit esse, facta sunt, quæ non erant.
Verbo creauit omniformem machinam:
Virtus paterna semper in verbo fuit.
Cognostis ipsum, nunc colendi agnoscite
Ritum, modumq; : quale sit templi genus,
Quæ dedicari sanxerit donaria,
Quæ vota poscat, quos sacerdotes velit,
Quod mandet illic nectar immolarier.
Ædem sibi ipse mente in hominis condidit
Viuam, serenam, sensualem, flabilem,
Solui incapacem posse, nec destructilem:
Pulcram, venustam, præminentem culmine,
Discriminatis illitam coloribus.
Illic sacerdos stat sacrato in limine,

Foresq; primas virgo cuſtodit Fides,
Innexa crineis vinculis regalibus,
Poſcit litari victimas Chriſto, & Patri,
Quas ſcit placere, candidatas, ſimplices:
Frontis pudorem, cordis innocentiam,
Oris quietem, caſtitatem corporis,
Dei timorem, regulam ſcientiæ,
Ieiuniorum parcitatem ſobriam,
Spem non iacentem, ſemper & largam manum.
Ex his amœnus hoſtijs ſurgit vapor,
Vincens odorem balſami, thuris, croci,
Auras madenteis Perſicorum aromatum:
Sublatus inde, cælum aduſque tollitur,
Et proſperatum dulcè delectat Deum.
Hanc diſciplinam quiſquis infenſus vetat,
Vetat probatum viuere, & ſanctum ſequi,
Vetat vigorem mentis altè intendere,
Noſtriq; acumen ignis ad terram vocat,
Nec excitari vim ſinit prudentiæ.
O' merſa limo cæcitas gentilium,
O' carnulenta nationum pectora,
O' ſpiſſus error, ó tenebroſum genus:
Terris amicum, deditum cadaueri,
Subiecta ſemper intuens, nunquam ſuprà.
Furor'ne ſummus, vltima & dementia eſt,
Deos putare, qui creantur nuptijs?
Rem ſpiritalem terrulentè quærere:
Elementa mundi conſecrare altaribus:
Id, quod creatum eſt, conditorem credere?
Deaſciato ſupplicare ſtipiti:
Verris cruore ſcripta ſaxa ſpargere:
Aras ofellis obſecrare bubulis:
Homines fuiſſe cùm ſcias, quos conſecras,

Vrnas

Vrnas, reorum morticinas, lambere?
Desiste Iudex sæculi, tantum nefas
Viris iubere fortibusq́ue, & liberis:
Nil est amore veritatis celsius.
Dei perennis numen asserentibus
Nihil est pauori, mors & ipsa subiacet.
Dudum coquebat differente martyre
Asclepiades intus iram subdolam,
Stomachatus alto felle, dum longùm silet,
Bilemq́ue tectis concipit præcordijs,
Tandem latentis vim furoris euomit.
Prô Iupiter, quid est, quod ex hoc audio!
Stat inter aras, & Deorum imagines,
Et quod fateri cogor, in medio foro,
Tacente memet hic perorat perditus,
Quidquid sacrorum est ore fœdans impio.
O' fas priorum, moris ó prisci status,
Inuenta Regum pro salute publica
Pompiliorum nostra carpunt sæcula.
Quis hos sophistas error inuexit nouus,
Qui non colendos esse Diuos disputent?
Nunc dogma nobis Christianum nascitur,
Post euolutos mille demum Consules
Ab vrbe Roma: ne retexam Nestoras.
Quidquid nouellum surgit, olim non fuit.
Vis summa rerum nosse? Pyrrham consule.
Vbi iste vester tunc erat summus Deus,
Diuûm fauore cùm puer Mauortius
Fundaret arcem septicollem Romulus?
Quòd Roma pollet auspicatò condita,
Ioui Statori debet, & Dijs ceteris.
Hoc sanctum ab auo est, hoc ab atauis traditum:
Placanda nobis pro triumphis Principis

Delubra,

Delubra, faustus ut secundet gloriam
Procinctus, utq; subiugatis hostibus
Ductor quietum frenet orbem legibus.
Accingere ergo quisquis es nequissime
Pro principali rite nobiscum Deos
Orare vita: vel, quod hostem publicum
Pati necesse est, solue pœnam sanguine.
Spreuisse templa, respuisse est Principem.
Tunc ille. nunquam pro salute, & maximis,
Fortissimisq; Principis cohortibus
Aliter precabor, quàm fidelè, ut militent,
Christiq; lymphis ut renascantur Patri,
Capiant & ipsum cælitùs Paracletum:
Vt idolorum respuant caliginem,
Cernant & illud lumen æternæ spei,
Non succulentis influens obtutibus,
Nec corporaleis per fenestras emicans,
Puris sed intus quod relucet mentibus.
Pupilla carnis crassa crassum perspicit,
Et res caduca, quod resoluendum est, videt:
Liquidis videndis aptus est animæ liquor:
Natura feruens sola, feruentissimæ
Diuinitatis vim coruscantem capit.
Hoc opto lumen Imperator nouerit
Tuus, meusq;, si velit fieri meus:
Nam si resistit Christiano nomini,
Meus ille talis Imperator non erit:
Scelus iubenti, crede, nunquam seruiam.
Statis ministri, clamitans Iudex ait,
Statis, manusq; continetis vindices?
Non rupta sulcis dissecatis viscera?
Animam nec intus abditam rimamini,
Erumpit unde vox profana in Principem?

Scindunt

Scindunt * vtrunque milites teterrimi *vtrinque
Mucrone hiulco pensilis latus viri,
Sulcant per artus longa tractim vulnera,
Obliqua rectis, recta transuersis secant,
Et iam retectis pectus albet ossibus.
Nitendo anhelant, diffluunt sudoribus,
Cùm sit quietus heros in quem sæuiunt.
Hæc inter, addit sponte Romanus loqui.
Si quæris, ô Præfecte, verum noscere,
Hoc omne quidquid lancinamur, non dolet:
Dolet, quòd error pectori insidet tuo,
Populos quòd istos perditus tecum trahis.
Currunt frequentes vndique ad spectaculum
Gentile vulgus, heu, gemenda corpora,
Crudumq́ nostræ sortis exemplum tremunt.
Audite cuncti, clamo longè, ac prædico:
Emitto vocem de catasta celsior:
Christus paternæ gloriæ splendor, Deus
Rerum creator, noster idem particeps,
Spondet salutem perpetem credentibus.
Animæ salutem, sola quæ non occidit,
Sed iuge durans, dispares casus subit,
Aut luce fulget, aut tenebris mergitur.
Christum secuta Patris intrat gloriam:
Disiuncta Christo mancipatur Tartaro.
Curanda mercis qualitas, quænam mihi
Contingat olim perpetis substantiæ:
Nam membra paruipendo quo pacto cadant,
Casura certè lege naturæ suæ.
Instat ruina: quod resoluendum est, ruat.
Nec distat, ignes, & fidiculæ sæuiant,
An corpus ægrum languor asper torqueat,
Cùm sæpè morbos maior armet sæuitia.

Non

Non vngularum tanta vis latus fodit,
Mucrone quanto dira pulsat pleuresis.
Nec sic inusta laminis ardet cutis,
Vt febris atro felle venas exedit,
Vel summa pellis ignis obductus coquit,
Papulasq́ꝫ feruor æstuosus excitat:
Credas cremari stridulis cauteribus.
Miserum putatis, quòd retortis pendeo
Extentus vlnis, quòd reuelluntur pedes,
Compago neruis quòd sonat crepantibus:
Sic eiulantes ossa clamant diuidi,
Nodosa torquet quos podagra, & arthresis.
Horretis omnes hasce carnificum manus.
Num mitiores sunt manus medentium,
Laniena quando sæuit Hippocratica?
Viuum secatur viscus, & recens cruor
Scalpella tingit, dum putredo abraditur.
Putate ferrum triste chirurgos meis
Inferre costis, quod secat salubriter.
Non est amarum, quo reformatur salus.
Videntur isti carpere artus tabidos:
Sed dant medelam rebus intus viuidis.
Quis nescit autem quanta corruptela sit
Contaminatæ carnis, ac solubilis?
Sordet, tumescit, liquitur, fœtet, dolet,
Inflatur ira, soluitur libidine:
Plerunque felle tincta liuores trahit.
Aurum regestum non'ne carni acquiritur?
Illusa vestis, gemma, bombyx, purpura,
In carnis vsum mille quæruntur dolis:
Luxus vorandi carnis aruinam fouet:
Carnis voluptas omne per nefas ruit.
Medere quæso, carnifex, tantis malis:

Concide

Concide, carpe fomitem peccaminum:
Fac vt resecto debilis carnis situ
Dolore ab omni mens superſit libera,
Ne geſtet vltrà, quod tyrannus amputet.
Nec terrearis turba circumſtantium:
Hoc perdo ſolùm, quod peribit omnibus:
Regi, clienti, pauperiq́;, & diuiti.
Sic vernularum, ſic Senatorum caro
Tabeſcit, imo cùm ſepulcro condita eſt.
Iactura vilis mordet, & damnum leue.
Si, quo carendum eſt, perdere extimeſcimus:
Cur, quod neceſſe eſt, non voluntas occupat?
Natura cur non vertit in rem gloriæ?
Legale damnum deputemus præmijs.
Sed præmiorum forma quæ ſit fortibus,
Videamus: illa nempè, quæ nunquam perit.
Cælo refuſus ſubuolabit ſpiritus,
Dei parentis perfruetur lumine,
Regnante Chriſto ſtans in arce regia.
Quandoque cælum, ceu liber, plicabitur,
Cadet rotati Solis in terram globus,
Sphæram ruina menſtrualem deſtruet:
Deus ſuperſtes ſolus, & iuſti ſimul
Cum ſempiternis permanebunt Angelis.
Contemne præſens vtile, ô prudens homo,
Quod terminandum, quod relinquendum eſt tibi:
Omitte corpus, rem ſepulcri, & funeris:
Tende ad futuram gloriam: perge ad Deum:
Agnoſce qui ſis: vince mundum, & ſæculum.* * quid
Vixdum elocutus martyr hanc peregerat
Orationem, cùm furens interſerit
Aſclepiades. vertat ictum carnifex
In os loquentis, inq́; maxillas manum,

Sulcosq́;

Sulcosq; acutos, & fidiculas transferat.
Verbositatis ipse rumpatur locus,
Scaturienteis perdat vt loquacitas
Sermonis auras, perforatis follibus,
Quibus sonandi nulla lex ponit modum:
Ipsa & loquentis verba torqueri volo.
Implet iubentis dicta lictor * *improbus,* *impius,
Charaxat ambas vngulis scribentibus
Genas, cruentis & secat faciem notis:
Hirsuta barbis soluitur carptim cutis,
Et mentum adusque vultus omnis scinditur.
Martyr fluentem fatur inter sanguinem.
Grates tibi, ô Præfecte, magnas debeo,
Quòd multa pandens ora, iam Christum loquor:
Arctabat ampli nominis præconium
Meatus vnus, impar ad laudes Dei.
Rimas patenteis inuenit vox edita,
Multisq; fusa rictibus reddit sonos
Hinc inde plureis, & profatur vndique
Christi, Patrisq; sempiternam gloriam.
Tot ecce laudant ora, quot sunt vulnera.
Tali repressus cognitor constantia,
Cessare pœnam præcipit: tunc sic ait.
Per Solis igneis iuro: qui nostros dies
Reciprocatis administrat circulis:
Cuius recursu lux, & annus ducitur.
Ignis parandus iam tibi tristis rogi,
Qui fine digno corpus istud deuoret,
Quod perseuerans tam resistit nequiter
Sacris vetustis, nec dolorum spiculis
Victum fatiscit, fitq; pœnis fortius.
Quis hunc rigorem pectori iniecit stupor?
Mens obstinata est: corpus omne occalluit.

Tantus

Tantus nouelli dogmatis regnat furor!
Hic nempè vester Christus haud olim fuit,
Quem tu fateris ipse suffixum cruci.
Hæc illa crux est omnium nostrûm salus,
Romanus inquit: hominis hæc redemtio est.
Scio incapacem te sacramenti, impie,
Non posse cæcis sensibus mysterium
Haurire nostrum: nil diurnum nox capit:
Tamen in tenebris proferam claram facem.
Sanus videbit: lippus oculos obteget.
Remouete lumen, dicet insanabilis:
Iniuriosa est nil videnti claritas.
Audi, profane, quod grauatus oderis.
Regem perennem Rex perennis protulit,
In se manentem, nec minorem tempore,
Quia tempus illum non tenet: nam fons retrò
Exordiorum est, & dierum, & temporum,
Ex patre Christus: hoc Pater, quod Filius.
Hic se videndum præstitit mortalibus:
Mortale corpus sumsit immortalitas,
Vt dum caducum portat æternus Deus,
Transire nostrum posset ad cælestia:
Homo est peremtus, & resurrexit Deus.
Congressa mors est, membra gestanti, Deo:
Dum nostra tentat, cessit immortalibus.
Stultum putatis hoc sophistæ sæculi:
Sed stulta mundi summus elegit Pater,
Vt stultus esset sæculi, prudens Dei.
Antiquitatem Romuli, & Mauortiam
Lupam renarras, primum & omen vulturum:
Si res nouellas respuis, nil tam recens:
Vix mille fastis implet hanc ætatulam
Cursus dierum, conditore ab augure.

Sexcenta possum regna pridem condita
Proferre toto in orbe, si sit otium,
Multò antè clara, quàm capellam Cnossiam
Suxisse fertur Iupiter, Martis pater:
Sed illa non sunt, hæc & olim non erunt.
Crux ista Christi, quam nouellam dicitis,
Nascente mundo factus vt primùm est homo
Expressa signis, expedita est litteris:
Aduentus eius mille per miracula
Prænuntiatus ore vatum consono.
Reges, Prophetæ, Iudices, & Principes,
Virtute, bellis, cultibus, sacris, stylo,
Non destiterunt pingere hanc formam crucis.
Crux prænotata, crux adumbrata est priùs,
Crucem vetusta combiberunt sæcula.
Tandem retectis vocibus propheticis,
Ætate nostra comprobata antiquitas,
Coràm refulsit ore conspicabili,
Ne fluctuaret veritas dubia fide,
Si non patêret teste visu cominus.
Hinc nos & ipsum non perire credimus
Corpus, sepulcro quod vorandum traditur:
Quia Christus in se mortuum corpus cruci
Secum excitatum vexit ad solium Patris,
Viamq; cunctis ad resurgendum dedit.
Crux illa nostra est, nos patibulum adscendimus:
Nobis peremtus Christus, & nobis Deus
Christus reuersus. ipse, qui moriens homo est,
Natura duplex, moritur, & mortem domat,
Reditq; in illud, quod perire nesciat.
Dixisse pauca sit satis de mysticis
Nostræ salutis, deq; processu spei.
Iam iam silebo: margaritas spargere

Christi

Christi vetamur inter immundos sues,
Lutulenta sanctum ne terant animalia.
Sed, quia profunda non licet luctarier
Ratione tecum, consulamus proxima:
Interrogetur ipsa naturalium
Simplex sine arte sensuum scientia:
Fuci imperitus fac vt adsit arbiter.
Da septuennem circiter puerum, aut minus,
Qui sit fauoris liber, & non oderit
Quenquam, nec vllum mentis in vitium cadat:
Periclitemur, quid recens infantia
Dicat sequendum, quid nouus sapiat vigor.
Hanc ille sancti martyris vocem libens
Amplexus, vnum de caterua infantium
Paruum, nec olim lacte depulsum, capi,
Captumq; adesse præcipit. quiduis roga,
Inquit, sequamur quod probarit pusio.
Romanus ardens experiri innoxiam
Lactantis oris indolem, filiole, ait.
Dic quid videtur esse verum, & congruens,
Vnum'ne Christum colere, & in Christo Patrem,
An comprecari mille formarum Deos?
Arrisit infans, nec moratus rettulit.
Est quidquid illud, quod ferunt homines Deum,
Vnum esse oportet, &, quod vni, est vnicum.
Cùm Christus hoc sit, Christus est verus Deus.
Genera Deorum multa nec pueri putant.
Stupuit tyrannus, sub pudore fluctuans,
Nec vim decebat innocenti ætatulæ
*Inferre * lege, nec loquenti talia* *leges,
Furor sinebat efferatus parcere.
Quis auctor, inquit, vocis est huius tibi?
Respondit ille. mater, & matri Deus?

Illa ex parente Spiritu docta imbibit,
Quo me inter ipsa pasceret cunabula:
Ego ut gemellis uberum de fontibus
Lac paruus hausi, Christum & hausi credere.
Ergo ipsa mater adsit, exclamat cedò
Asclepiades, disciplinæ & exitum
Tristem suæ magistra spectet impia,
Malè eruditi torqueatur funere
Infantis orba, quemq́; corrupit, fleat.
Absit, ministros vilis ut muliercula
Nostros fatiget. tantulos at si dolor
Vexabit artus, mortis auxilio breuis:
Oculi parentis punientur acrius,
Quàm si cruentæ membra carpant ungulæ.
Vix hæc profatus, pusionem præcipit
Sublimè tollant, & manu pulsent nates,
Mox & remota veste virgis verberent,
Tenerumq́; duris ictibus tergum secent,
Plus unde lactis, quàm cruoris, defluat.
Quæ cautes illud perpeti spectaculum,
Quis ferre possit æris, aut ferri rigor?
Impacta quoties corpus attigerat salix,
Tenui rubebant sanguine uda vimina,
Quem plaga flerat roscidis liuoribus.
Ferunt minaces verberantium genas
Illacrymasse, sponte demanantibus
Guttis per ora Barbarûm frementia,
Scribas & ipsos, & coronam plebium,
Proceresq́; siccis non stetisse visibus.
At sola mater hisce lamentis caret,
Soli sereno frons renidet gaudio:
Stat impiorum corde pietas fortior,
Amore Christi, contumax doloribus,
Firmatq́;

Firmatq́; ſenſum mollis indulgentiæ.
Sitire ſeſe paruus exclamauerat:
Animæ æſtuantis ardor in cruciatibus
Hoc exigebat, lymphæ vt hauſtum poſceret:
Quem torua mater eminus triſti intuens
Vultu, ſeueris vocibus ſic increpat:
Puto imbecillo, gnate, turbaris metu,
Et te doloris horror afflictum domat:
Non hanc meorum viſcerum ſtirpem fore
Deo ſpopondi, non in hanc ſpem gloriæ
Te procreaui, cedere vt letho ſcias.
Aquam bibendam poſtulas, cùm ſit tibi
Fons ille viuus præſto, qui ſemper fluit,
Et cuncta ſolus irrigat viuentia,
Intus, foriſq́; ſpiritum, & corpus ſimul,
Æternitatem largiens potantibus!
Venies ad illud mox fluentum: ſi modò
Animo, ac medullis ſolus ardor æſtuet
Videre Chriſtum: quod ſemel potum affatim
Sic ſedat omnem pectoris flagrantiam,
Vita vt beata iam ſitire neſciat.
Hic hic bibendus, gnate, nunc tibi eſt calix,
Mille in Bethlehem quem biberunt paruuli:
Oblita lactis, & papillarum immemor
Ætas, amaris mox deinde dulcibus
*Refecta poclis, mella ſumſit * ſanguinis.* * ſanguine.
Exemplum ad iſtud nitere, ô fortis puer,
Generoſa proles, matris & potentia.
Omneis capaces eſſe virtutum Pater
Mandauit annos: neminem excepit diem,
Ipſis triumphos annuens vagitibus.
Scis, ſæpe dixi, cùm docenti alluderes,
Et garrulorum ſigna verborum dares,

Isaac fuisse paruulum patri vnicum:
Qui, cùm immolandus, aram, & ensem cerneret,
Vltro sacranti colla præbuerit seni?
Narraui & illud nobile, ac memorabile
Certamen, vna matre quòd septem editi
Gessere pueri, sed tamen factis viri:
Hortante eâdem matre, in ancipiti exitu
Pœnæ, & coronæ, sanguini vt ne parcerent.
Videbat ipsos apparatus funerum
Præsens suorum, nec mouebatur parens,
Lætata quoties aut oliuo stridula
Sartago frixum torruisset puberem,
Dira aut crepasset laminarum impressio.
Comam, cutemq́; verticis reuulserat
A fronte tortor, nuda testa vt tegmine
Ceruicem adusque dehonestaret caput.
Clamabat illa. patere, gemmis vestiet
Apicem hunc corona regio ex diademate.
Linguam tyrannus amputari iusserat
Vni ex ephebis. mater aiebat. satis
Iam parta nobis gloria est: pars optima
Deo immolatur, ecce nostri corporis
Digna est fidelis lingua quæ sit hostia.
Interpres animi, enuntiatrix sensuum,
Cordis ministra, præco operti pectoris,
Prima offeratur in sacramentum necis,
Et sit redemtrix prima membrorum omnium,
Ducem dicatam mox sequentur cetera.
His Machabæos incitans stimulis parens,
Hostem subegit subiugatum septies,
Quot feta gnatis, tot triumphis inclyta:
Me partus vnus vt feracem gloriæ
Mea vita præstet, in tua est situm manu.

Per huius alui fida conceptacula,
Per hoſpitalem menſe bis quino Larem:
Si dulce noſtri pectoris nectar tibi,
Si molle gremium, grata ſi crepundia:
Perſiſte, & horum munerum auctorem aſſere.
Quanam arte nobis viuere intus cœperis,
Nihilumq́; & illud, vnde corpus, neſcio:
Nouit animator ſolus, & factor tui.
Impendere ipſi, cuius ortus munere es:
Bene in datorem, quod dedit, refuderis.
Talia canente matre, iam lætus puer
*Virgas ſtrepenteis, & dolores * vulnerum* * verberum
Ridebat. heic tum cognitor pronuntiat:
Claudatur infans carcere, & tanti mali
Romanus auctor torqueatur acriùs.
Illum recentes per cicatricum vias
Denuo exarabant, quaq́; acutum traxerant
Paullò antè ferrum, mox recrudeſcentibus
Plagis apertas perſequebantur notas,
Quos iam ſuperbus victor ignauos vocat.
O' non virile robur, ó molleis manus.
Vnam labantis diſſipare tandiu
*Vos non * poteſſe fabricam corpuſculi?* * poteſtis
Vix iam cohæret: nec tamen penitus cadit,
Vincens lacertos dexterarum inertium.
Citiùs cadauer dentibus carpunt canes,
Longeq́; morſus vulturum efficacior
Ad deuorandas carnis offas mortuæ.
Languetis imbelli fame, ac fatiſcitis:
Gula eſt ferina, ſed ſocors edacitas.
Exarſit iſtis turbida ira Iudicis,
Seq́; in ſupremam concitat ſententiam.
Si te morarum pænitet: finem citum

Subeas licebit, ignibus vorabére
Damnatus, & fauilla iam tenuis fies.
Abiens at ille, cùm fero abriperent virum
Truces ministri, ponè respectans ait.
Appello ab ista, perfide, ad Christum meum
Crudelitate, non metu mortis tremens,
Sed vt probetur esse nil, quod iudicas.
Quid differo, inquit ille, vtrosque perdere,
Puerum, ac magistrum, complices secta impia?
Gladius recidat vile vix hominis caput
Infantis: istum flama vindex concremet.
Sit his sub vno fine dispar exitus.
Peruentum ad ipsum cædis implendæ locum,
Gnatum gerebat mater amplexu, & sinu,
Vt primitiuum crederes fetum geri,
Deo offerendum, sancti Abelis ferculo,
Lectum ex ouili puriorem ceteris.
Puerum poposcit carnifex: mater dedit,
Nec immorata est fletibus: tantùm osculum
Impressit vnum. vale, ait, dulcissime,
Et, cùm beatus regna Christi intraueris,
Memento matris, iam patrone ex filio.
Dixit: deinde, dum ferit ceruiculam
Percussor ense, docta mulier psallere,
Hymnum canebat carminis Dauidici.
Pretiosa sancti mors sub adspectu Dei:
Tuus ille seruus, proles ancillæ tuæ.
Talia retexens explicabat pallium,
*Manusq; tendebat sub * ictu, & sanguine,* (* ictum vulneris,)
Venarum vt vndam profluam manantium,
Et palpitantis oris exciperet globum:
Excepit, & caro applicauit pectori.
At parte campi ex altera, immanem pyram
Texebat

Texebat vstor fumidus pinu arida,
Sarmenta mistim subdita, & fini struem
Spargens, liquato rore feruentis picis,
Quo flama pastu cresceret ferociùs.
Et iam retortis brachijs furca eminus
Romanus actus ingerebatur rogo.
Scio, inquit ille, non futurum, vt concremer,
Nec passionis hoc genus datum est mihi:
Sed restat ingens, quod fiat, miraculum.
Hæc eius orsa sequitur immensus fragor
Nubis ruentis: nimbus vndatim nigro
Præceps aquarum flumine igneis obruit.
Alunt oliuo semicombustas faces:
Sed vincit imber iam madentem fomitem.
Trepidare teter carnifex rebus nouis,
Turbatus, & qua posset arte insistere,
Versare torres cum fauillis humidis,
Prunas maniplis confouere stupeis,
Et semen ignis inter vndas quærere.
Quod, cùm tumenti nuntiatum Iudici,
Commouit iram fellis implacabilis.
Quousque tandem summus hic nobis magus
Illudit, inquit, Thessalorum carmine,
Pœnam peritus vertere in ludibrium?
Fortasse ceruix, si secandam iussero
Flecti sub ensem, non patebit vulneri:
Vel amputatum plaga collum diuidens
Rursus coibit, ac reglutinabitur,
Humerisq; vertex eminebit additus.
Tentemus igitur antè partem quampiam
Truncare ferro corporis superstitis,
Ne morte simpla criminosus multiplex
Cadat, vel vna perfidus cæde oppetat:

Quot membra geſtat, tot modis pereat volo.
Libet experiri, Lerna, ſicut traditur,
Vtrum renatis pullulaſcat artubus,
Ac ſe imminuti corporis damnis nouum
Inſtauret: ipſe præſto tunc erit Hercules,
*ire inuſtum Hydrina ſuetus * vſtulare vulnera.
Iam nunc ſecandi doctus adſit artifex:
Qui cuncta norit viſcerum confinia,
Vel nexa neruis diſparare vincula.
Date hunc, reuulſis qui medetur oſſibus,
Aut fracta nodis ſarciens compaginat.
Linguam priorem detrahat radicitùs,
Quæ corpore omni ſola viuit nequior:
Illa & procaci peſſima in noſtros Deos
Inuecta motu, fas profanauit vetus,
Audax & ipſi non pepercit Principi.
Ariſto quidam medicus accitus venit,
Proferre linguam præcipit: profert ſtatim
Martyr retectam, & pandit ima faucium.
Ille & palatum tractat, & digito exitum
Vocis pererrans, vulneri explorat locum.
Linguam deinde longè ab ore protrahens,
Scalpellum in vſque guttur inſertans agit.
Illo ſecante fila ſenſim ſingula,
Nunquam momordit martyr, aut os dentibus
nec Compreſſit arctis, aut cruorem ſorbuit,
Immotus & patente rictu conſtitit,
Dum ſanguis extrà defluit ſcaturiens:
Perfuſa pulcer menta ruſſo ſtemmate
Fert, & cruenti pectoris ſpectat decus,
Fruiturq; & oſtro veſtis vt iam regiæ.
Ergo ratus Præfectus elinguem virum
Cogi ad ſacrandum poſſe, cùm verbis carens

Nil

Nil* in Deorum obblacteraret dedecus: * oblatraret in Deorum
Iubet reduci iam tacentem, ac debilem,
Multo loquentis turbine olim territus.
Reponit aras ad tribunal denuò,
Et thus, & ignem viuidum in carbonibus,
Taurina & exta, vel suilla abdomina:
Ingressus ille, vt hos paratus perspicit,
Insufflat, ipsos ceu videret Dæmonas.
Irridet hoc Asclepiades lætior:
Addit deinde. nunquid inclementiùs,
Sicut solebas, es paratus dicere?
Effare quoduis, ac perora, & dissere.
Permitto, vocem liberè exercere te.
Romanus alto corde suspirans diu,
Gemitu querelam traxit, & sic orsus est.
Christum loquenti lingua nunquam defuit:
Nec verba quæras quo regantur organo,
Cùm prædicatur ipse verborum dator.
Qui fecit, vt vis vocis expressa intimo
Pulmone, & oris torta sub testudine,
Nunc ex palato det repercussos sonos,
Nunc temperetur dentium de pectine,
Sitq; his agendis lingua plectrum mobile:
Si mandet idem, faucium sic fistulas
Spirare flatu concinentes consono,
Vt verba in ipsis explicent meatibus,
Vel exitu oris cymbalis profarier,
Nunc pressa parcè labra, nunc hiantia:
Dubitas'ne verti posse naturæ statum,
Cui facta forma est, qualis esset primitùs?
Hanc nempe factor vertere, vt libet, potest,
Positasq; leges texere, ac retexere,
Linguam loquela ne ministram postulet.

Vis

Vis scire nostri Numinis potentiam?
Fluctus liquentis æquoris pressit pede,
Natura fluxa, ac tenuis in solidum coit.
Quàm dispar illis legibus, queis condita est!
Solet natatus ferre, fert vestigia.
Habet vsitatum munus hoc diuinitas,
Quæ vera nobis colitur in Christo, & Patre,
Mutis loquelam, percitum claudis gradum,
Surdis fruendam reddere audientiam,
Donare cæcis lucis insuetæ diem.
Hæc, si quis amens fabulosa existimat,
Vel ipse tute si parum fidelia
Rebare pridem, vera cognoscas licet:
Habes loquentem, cuius amputaueras
Linguam: probatis cede iam miraculis.
Horror stupentem persecutorem subit:
Timorq́ue, & ira pectus in caliginem
Vertêre: nescit, vigilet, an'ne somniet:
Miratur hærens, quod sit ostenti genus.
Formido frangit: armat indignatio.
Nec vim domare mentis effrenæ potest,
Nec quò furoris tela vertat inuenit.
Postremò medicum sæuus insontem iubet
Reum citari: nundinatum hunc arguit
Mercede certa pactus, vt colluderet.
Aut ferrum in ore nil agens, & irritum
Versasse frustra, ceu retusis ictibus:
Aut arte quadam vulnus illatum breue,
Quod sauciata parte linguam læderet,
Neruos nec omnes vsquequaque abscinderet.
Manere saluam vocis harmoniam probè,
Non posse inani concauo verba exprimi,
Quæ concrepare lingua moderatrix facit.

Esto

Esto, vt resultet spiritus vacuo specu:
Echo sed * *exit inde, non oratio.* * exstat
Veris refutat medicus hanc calumniam,
Scrutare vel tu nunc latebras faucium,
Intraq; denteis curiosum pollicem
Circumfer, haustus vel patenteis inspice,
Lateat'ne quidquam, quod regat spiramina.
Quanquam forassem fortè si puncto leui,
Tenui'ue linguam contigissem vulnere:
Titubante plectro fatus esset debilis.
Nam cùm magistra vocis in vitium cadit:
Vsus, necesse est, vt loquendi intercidat.
Fiat periclum, si placet, cuiusmodi
Edat querelam quadrupes, lingua eruta,
Elinguis & quem porca grunnitum strepat,
Cui vox fragosa, clamor est inconditus:
Probabo mutam nil sonare stridulum.
Testor salutem Principis, me simplici
Functum secantis arte, Iudex optime,
Seruisse iussis absque fraude publicis.
Sciat hic, quis illi verba * *suggillet Deus:* * suggerat
Ego, vnde mutus sit disertus, nescio.
His sese Aristo purgat. at contrà impium
Nil hæc latronem Christianorum mouent:
Magis, magisq; fertur in vesaniam:
Quærit, num alienus sanguis illum adsperserit
Vtrum, suo'ne effluxerit de vulnere.
Respondit his Romanus. ecce prestò sum:
Meus iste sanguis verus est, non bubulus:
Agnoscis illum, quem loquor, miserrime
Pagane, vestri sanguinem sacrum bouis,
Cuius litata cæde permadescitis.
Summus sacerdos nempe sub terram scrobe

Acta in profundum consecrandus mergitur,
* Mitra — **Mire infulatus, festa vittis tempora*
* Nexus, — ** Nectens, corona tum * repexus aurea,*
* replexus — *Cinctu Gabino * russeam fultus togam.*
* sericam
Tabulis supernè strata texunt pulpita,
Rimosa rari pegmatis compagibus:
Scindunt subinde vel terebrant aream,
Crebroq; lignum perforant acumine,
Pateat minutis ut frequens hiatibus.
Huc taurus ingens fronte torua, & hispida,
Sertis reuinctus, aut per armos floreis,
Aut impeditus cornibus deducitur:
Necnon & auro frons coruscat hostiæ,
Setasq; fulgor bractealis inficit.
Heic, ut statuta est immolanda bellua,
Pectus sacrato diuidunt venabulo,
Eructat amplum vulnus vndam sanguinis
Feruentis, inq; texta pontis subditi
Fundit vaporum flumen, & latè æstuat.
Tum per frequenteis mille rimarum vias
* *Illapsus imber, tabidum rorem pluit:*
Defossus intus quem sacerdos excipit,
Guttas ad omneis turpe subiectans caput,
Et veste, & omni putrefactus corpore.
Quin os supinat, obuias offert genas,
Supponit aureis, labra, nareis obiicit,
Oculos & ipsos perluit liquoribus:
Nec iam palato parcit, & linguam rigat,
Donec cruorem totus atrum combibat.
Postquàm cadauer sanguine egesto rigens,
Compage ab illa flamines retraxerint,
Procedit inde Pontifex, visu horridus,
Ostentat vdum verticem, barbam grauem,

Vittas madenteis, atque amictus ebrios.
Hunc inquinatum talibus contagijs,
Tabo recentis sordidum piaculi,
Omnes salutant, atque adorant eminus:
Vilis quòd illum sanguis, & bos mortuus
Fœdis latentem sub cauernis lauerint.
Addamus illam, vis, Hecatomben tuam?
Centena ferro cùm cadunt animalia,* * cui
Variaq; abundans cæde restagnat cruor,
Vix vt cruentis augures natatibus
Possint meare per profundum sanguinis.
Sed quid macellum pingue puluinarium,
Quid maximorum lancinatores gregum,
Euiscerata carne crudos criminor?
Sunt sacra, quando vosmet ipsi exciditis,
Votiuus & cùm membra detruncat dolor.
Cultrum in lacertos exerit fanaticus,
Sectisq; matrem brachijs placat Deam.
Furere, ac rotari ius putatur mysticum:
Parta ad secandum dextra fertur impia:
Cælum meretur uulnerum crudelitas.
Ast hic metenda dedicat genitalia,
Numen reciso mitigans ab inguine:
Offert pudendum semiuir donum Deæ:
Illam reuulsa masculini germinis
Vena, effluenti pascit auctam sanguine.
Vterque sexus sanctitati displicet:
Medium retentat inter alternum genus:
Mas esse cessat ille, nec fit femina.
Felix Deorum mater imberbeis sibi
Parat ministros læuibus nouaculis.
Quid, cùm sacrandus accipit sphragitidas?
Acus minutas ingerunt fornacibus:

His

His membra pergunt vrere. vtq; igniuerint:
Quamcunque partem corporis feruens nota
Stigmarit, hanc sic consecratam prædicant.
Functum deinde cùm reliquit spiritus,
Et ad sepulcrum pompa fertur funeris:
Parteis per ipsas imprimuntur bracteæ,
Insignis auri lamina obducit cutem,
Tegitur metallo, quod perustum est ignibus.
Has ferre pœnas cogitur gentilitas.
Hac Dij coërcent lege cultores suos:
Sic Dæmon ipse ludit hos, quos ceperit,
Docet execrandas ferre contumelias,
Tormenta inuri mandat infelicibus.
At noster iste sanguis ex vestra fluit
Crudelitate: vos tyrannide impia
Exulceratis innocentum corpora.
Si vos sinatis, incruentè viuimus:
At si cruentè puniamur, vincimus.
Sed iam silebo: finis instat debitus,
Finis malorum, passionis gloria:
Iam non licebit, improbe, vt licuit modò,
Torquere nostra, vel secare viscera:
Cedas, necesse est; uictus, & iam desinas.
Cessabit equidem tortor, & sector dehinc:
Iudex minatur: sed peremtoris manus
* Succedat illi
** Succedet illis strangulatrix faucium:*
Aliter silere nescit oris garruli
Vox inquieta, quàm tubam si fregero.
Dixit, foroq; protrahi iussit virum,
Trudi in tenebras noxialis carceris:
Elidit illic fune collum martyris
Lictor nefandus. sic peracta est passio:
Anima absoluta vinculis, cælum petit.

Gesta intimasse cuncta fertur Principi
Praefectus, addens ordinem voluminum,
Seriemq; tantae digerens tragoediae:
Laetatus, omne crimen in fastos refert
Suum tyrannus, chartulis viuacibus.
Illas sed aetas conficit diutina,
Fuligo fuscat, puluis obducit situ,
Carpit senectus, aut ruinis obruit:
Inscripta Christo pagina immortalis est,
Nec obsolescit vllus in caelis apex.
Excepit adstans Angelus coram Deo
Et quae locutus martyr, & quae pertulit:
Nec verba solùm differentis condidit:
Sed ipsa pingens vulnera expressit stylo,
Laterum, genarum, pectorisq;, & faucium.
Omnis notata est sanguinis dimensio,
Vt quamque plagam sulcus exarauerit,
Altam, patentem, proximam, longam, breuem:
Quae vis doloris, quiue segmenti modus,
Guttam cruoris ille nullam perdidit.
Hic in regestis est liber caelestibus,
Monumenta seruans laudis indelebilis,
Relegendus olim sempiterno Iudici:
Libramine aequo qui malorum pondera,
Et praemiorum comparabit copias.
Vellem, sinister inter haedorum greges
Vt sum futurus, eminus dignoscerer,
Atque hoc precante diceret Rex optimus:
Romanus orat: transfer hunc haedum mihi:
Sit dexter agnus: induatur vellere.

HIPPOLYTO AD VALERIANVM EPISCOPVM, HYMNVS XI.

Carmen Elegiacum : quale illud suprà,
Electus Christo locus est.

INNVMEROS *cineres sanctorum Romula in urbe*
Vidimus, ô Christo Valeriane sacer.
Incisos tumulis titulos, tu singula quæris
Nomina : difficile est, ut replicare queam.
Tantos iustorum populos furor impius hausit,
Cùm coleret patrios Troia Roma Deos.
Plurima litterulis signata sepulcra loquuntur,
Martyris aut nomen, aut epigramma aliquod.
* muta *Sunt & * multa tamen, tacitas claudentia * turbas*
* tumbas *Marmora, quæ solum significant numerum.*
Quanta virûm iaceant congestis corpora aceruis,
Nosse licet, quorum nomina nulla legas.
Sexaginta illic, defossas mole sub una,
Relliquias memini me didicisse hominum:
Quorum solus habet comperta vocabula Christus,
* propriè *Vtpote quos * propriæ iunxit * amicitiæ.*
* amicitia. *Hæc dum lustro oculis, & sicubi fortè latenteis*
Rerum apices, veterum per monumenta sequor:
Inuenio Hippolytum, qui quondam schisma Nouati
Presbyter attigerat, nostra sequenda negans,
Vsque ad martyrij prouectum insigne, tulisse
Lucida sanguinei præmia supplicij.
Nec mirêre senem peruersi dogmatis, olim
Munere ditatum catholicæ fidei.
Cùm iam vesano victor raperetur ab hoste,
Exsultante anima carnis ad exitium,
Plebis amore suæ multis comitantibus ibat,
Consultus, quænam secta foret melior,
Respondit. fugite, ô miseri, execranda Nouati
Schismata : catholicis reddite vos populis.
Vna fides vigeat, prisco quæ condita templo est :

Quam

Quam Paulus retinet, quamq; cathedra Petri.
Quæ docui, docuisse piget: venerabile martyr
Cerno, quod à cultu rebar abesse Dei.
His vbi detorsit læuo de tramite plebem,
Monstrauitq; sequi, quà via dextra vocat,
Seq; ducem recti spretis anfractibus idem
Præbuit, erroris qui priùs auctor erat.
Sistitur insano rectori, Christicolas tunc
Ostia vexanti per Tyberina viros.
Illo nanque die Roma secesserat, ipsos
Peste suburbanos vt quateret populos.
Non contentus humum, celsæ intra mœnia Romæ,
Tingere iustorum cædibus assiduis.
Ianiculum cùm iam madidum, fora, rostra, Suburam
Cerneret eluuie sanguinis affluere:
Protulerat rabiem Tyrrheni ad litoris oram,
Quæq; loca æquoreus proxima portus habet.
Inter carnifices, & constipata sedebat
Officia, exstructo celsior in solio.
Discipulos fidei, detestandiq; rebelleis
Idolij, ardebat dedere perfidiæ.
Carcereo crinita situ stare agmina contrà
Iusserat, horrendis excrucianda modis.
Inde catenarum tractus, hinc lorea flagra
Stridere, virgarum concrepitare fragor.
Vngula fixa cauis costarum cratibus altos
Pandere secessus, & lacerare iecur.
Ac iam lassatis Iudex tortoribus ibat
In Furias, cassa cognitione fremens.
Nullius enim Christi ex famulis per tanta repertus
Supplicia, auderet qui vitiare animam.
Inde furens quæsitor ait. iam tortor ab vnco
Desine: si vana est quæstio, morte agito.

Huic absc inde caput, crux istum tollat in auras,
Viuenteisq; oculos offerat alitibus.
Hos rape præcipites, & vinctos conijce in ignem:
Sit pyra, quæ multos deuoret vna reos.
En tibi quos properes rimosæ imponere cymbæ,
Pellere & in medij stagna profunda freti.
Quos vbi susceptos rapidum malesuta per æquor
* celsa labarit, al. leuarit *Vexerit, & tumidis * casa lauarit aquis:*
Dissociata putrem laxent tabulata carinam,
Conceptumq; bibant vndique naufragium.
Squamea cœnoso præstabit ventre sepulcrum,
*Bellua consumtis cruda cadaueribus.**
Hæc persultanti, celsum subitò antè tribunal
Offertur senior nexibus implicitus.
Stipati circum iuuenes clamore fremebant,
Ipsum Christicolis esse caput populis.
Si foret exstinctum properè caput, omnia vulgi
Pectora Romanis spontè sacranda Deis.
Insolitum lethi poscunt genus, & noua pœna est
Inuenta, exemplo quo trepident alij.
Ille supinata residens ceruice, quis, inquit,
Dicitur? affirmant dicier Hippolytum.
Ergo sit Hippolytus, quatiat, turbetq; iugaleis,
Intereatq; feris dilaceratus equis.
Vix hæc ille. duo cogunt animalia, freni
* insueta *Ignara, * insueto subdere colla iugo:*
Non stabulis, blandi'ue manu palpata magistri,
Imperiumq; equitis antè subacta pati:
Sed campestre vago nuper pecus è grege captum,
Quod pauor indomito corde ferinus agit.
Iamq; reluctanteis sociarant vincula bigas,
Oraq; discordi fœdere nexuerant:
Temonis vice funis inest, qui terga duorum

Diuidit

Diuidit, & medius tangit vtrunque latus,
Deq́; iugo in longum se post vestigia retrò
Protendens trahitur, transit & ima pedum.
Huius ad extremum, sequitur quà puluere summo
Cornipedum refugas orbita trita vias:
Crura viri innectit laqueus, nodoq́; tenaci
Adstringit plantas, cumq́; rudente ligat.
Postquàm composito satis instruxêre paratu
Martyris ad pœnam, verbera, vincla, feras:
Instigant subitis clamoribus, atque flagellis,
Iliaq́; infestis perfodiunt stimulis.
Vltima vox audita senis venerabilis hæc est.
Hi rapiunt artus, tu rape Christe animam.
*Prorumpunt alacres, cæco * & terrore feruntur,* *que errore
Quà sonus, atq; tremor, quà furor exagitant.
Incendit feritas, rapit impetus, & fragor vrget:
Nec cursus volucer mobile sentit onus.
Per siluas, per saxa ruunt: non ripa retardat,
Fluminis, aut torrens oppositus cohibet.
Prosternunt sepes, & cuncta obstacula rumpunt:
Prona, fragosa petunt, ardua transiliunt.
Scissa minutatim labefacto corpore frusta,
Carpit spinigeris stirpibus hirtus ager.
Pars summis pendet scopulis, pars sentibus hæret:
Parte rubent frondes, parte madescit humus.
Exemplar sceleris paries habet illitus, in quo
Multicolor fucus digerit omne nefas.
Picta super tumulum species liquidis viget vmbris,
Effigians tracti membra cruenta viri.
Roranteis saxorum apices vidi, optime Papa,
Purpureasq́; notas vepribus impositas.
Docta manus virideis imitando effingere dumos
Luserat, & minio russeolam saniem.

Cernere erat, ruptis compagibus, ordine nullo
Membra per incertos ſparſa iacêre ſitus.
Addiderat caros, greſſu lacrymiſq; ſequenteis,
Deuia quà fractum ſemita monſtrat iter.
Mærore attoniti, atque oculis rimantibus ibant:
Implebantq; ſinus viſceribus laceris.
Ille caput niueum complectitur, ac reuerendam
Canitiem molli confouet in gremio.
Hic humeros, truncaſq; manus, & brachia, & vlnas,
Et genua, & crurum fragmina nuda legit.
Palliolis etiam bibulæ ſiccantur arenæ,
Ne quis in infecto puluere ros maneat.
Si quis & in ſudibus recalenti adſpergine ſanguis
Inſidet, hunc omnem ſpongia preſſa rapit.
Nec iam denſa ſacro quidquam de corpore ſilua
Obtinet, aut plenis fraudat ab exſequijs.
Cumq; recenſitis conſtaret partibus, ille
Corporis integri, qui fuerat, numerus:
Nec purgata aliquid deberent auia toto
Ex homine, exterſis frondibus, & ſcopulis.
Metando eligitur tumulo locus: Oſtia linquunt:
Roma placet, ſanctos quæ teneat cineres.
Haud procul extremo culta ad pomeria vallo
* patet *Merſa latebroſis crypta* latet foueis.*
Huius in occultum gradibus via prona reflexis
Ire per anfractus luce latente docet.
Primas nanque fores ſummotenus intrat hiatu,
Illuſtratq; dies limina veſtibuli.
Inde, vbi progreſſu facili nigreſcere viſa eſt
Nox obſcura, loci per ſpecus ambiguum,
Occurrunt cæſis immiſſa foramina tectis,
Quæ iaciunt claros antra ſuper radios.
Quamlibet ancipites texant hinc inde receſſus,

Arcta

Arcta ſub vmbroſis atria porticibus:
Attamen exciſi ſubter caua viſcera montis,
Crebra terebrato fornice lux penetrat.
Sic datur abſentis per ſubterranea Solis
Cernere fulgorem, luminibusq́; frui.
Talibus Hippolyti corpus mandatur opertis,
Propter vbi apposita eſt ara dicata Deo.
Illa ſacramenti donatrix menſa, eademq́;
Cuſtos fida ſui martyris appoſita,
*Seruat ad æterni ſpem *Iudicis oſſa ſepulcro,* * Vindicis
Paſcit item ſanctis Thybricolas dapibus.
Mira loci pietas, & promta precantibus ara:
Spes hominum placida proſperitate iuuat.
Heic corruptelis animiq́;, & corporis æger
Oraui quoties ſtratus, opem merui.
Quòd lætor reditu, quòd te, venerande ſacerdos,
Complecti licitum eſt, ſcribo quòd hæc eadem,
Hippolyto ſcio me debere: Deus cui Chriſtus
Poſſe dedit, quod quis poſtulet annuere.
Ipſa, illas animæ exuuias quæ continet intus,
Ædicula, argento fulgurat ex ſolido.
Præfixit tabulas diues manus æquore læui
Candenteis, recauum quale nitet ſpeculum.
Nec Pariis contenta aditus obducere ſaxis,
Addidit ornando clara talenta operi.
Mane ſalutatum concurritur: omnis adorat
Pubes: eunt, redeunt Solis aduſque obitum.
Conglobat in cuneum Latios ſimul, ac peregrinos
Permiſtim populos, relligionis amor.
Oſcula perſpicuo figunt impreſſa metallo:
Balſama defundunt: fletibus ora rigant.
Iam cùm ſe renouat decurſis menſibus annus,
Natalemq́; diem paſſio feſta refert:

Quanta putas ſtudijs certantibus agmina cogi,
Quæ ue celebrando vota coire Deo!
Vrbs auguſta ſuos vomit, effunditq; Quirites,
Vnà & Patricios ambitione pari.
Confundit plebeia phalanx vmbonibus æquis
Diſcrimen procerum, præcipitante fide.
Nec minùs Albanis acies ſe candida portis
Explicat, & longis ducitur ordinibus.
Exſultant fremitus variarum hinc inde viarum,
Indigena & Picens, plebs & Etruſca venit.
Concurrit Samnitis atrox habitator, & altæ
Campanus Capuæ, iamq; Nolanus adeſt.
Quiſq; ſua lætus cum coniuge, dulcibus & cum
Pignoribus rapidum carpere geſtit iter.
Vix capiunt patuli populorum gaudia campi,
Hæret & in magnis denſa cohors ſpatijs.
Anguſtum tantis illud ſpecus eſſe cateruis,
Haud dubium eſt, ampla fauce licet pateat.
Stat ſed iuxtà aliud, quod tanta frequentia templum
Tunc adeat, cultu nobile regifico,
Parietibus celſum ſublimibus, atq; ſuperba
Maieſtate potens, muneribuſq; opulens.
Ordo columnarum geminus laquearia tecti
Suſtinet, auratis ſuppoſitus trabibus:
Adduntur graciles tecto breuiore receſſus,
* eximient. *Qui laterum ſeriem iugiter *exſinuent.*
At medios aperit tractus via latior alti
Culminis, exſurgens editiore apice.
Fronte ſub aduerſa, gradibus ſublime tribunal
Tollitur, Antiſtes prædicat vnde Deum.
Plena laboranteis ægrè domus accipit vndas,
Arctaq; confertis æſtuat in foribus,
Maternum pandens gremium, quo condat alumnos,

Ac

*Ac foueat *fetos accumulata *sinus.* * fetus * suos.
Si bene commemini, colit hunc pulcerrima Roma
Idibus Augusti mensis, vt ipsa vocat,
Prisco more diem: quem te quoque, sancte magister,
Annua festa inter denumerare velim.
*Crede salutigeros feret hic venerantibus * ortus,* * annos,
Lucis honoratæ præmia restituens.
Inter sollenneis Cypriani, vel Chelidoni,
Eulaliæq; dies, currat & iste tibi.
Sic te pro populo, cuius tibi credita vita est,
Orantem Christus audiat omnipotens.
Sic tibi de pleno lupus excludatur ouili,
Agna nec vlla tuum capta gregem minuat.
Sic me gramineo remanentem deniquè campo,
Sedulus ægrotam pastor ouem referas.
Sic cùm lacteolis caulas compleueris agnis,
Raptus & ipse sacro sis comes Hippolyto.

PETRO, ET PAVLO APOSTOLIS,
HYMNVS XII.

Dicolos distrophos. Versus Archilochij, è Iambico & Trochaico compositi.

–∪∪ –∪∪ –– –∪∪ –∪ –∪ –∪
–– ∪– –– ∪– ∪– ∪

PLVS *solito coëunt ad gaudia: dic, amice, quid sit.*
Romam per omnem cursitant, ouantq;.
Festus Apostolici nobis redit hic dies triumphi,
Pauli, atque Petri nobilis cruore.
Vnus vtrunque dies, pleno tamen innouatus anno,
Vidit superba morte laureatum.
Scit Tyberina palus: quæ flumine labitur propinquo
Binis dicatum cespitem tropæis,
Et crucis, & gladij testis: quibus irrigans easdem
Bis fluxit imber sanguinis per herbas.

Prima Petrum rapuit sententia, legibus Neronis,
Pendère iussum præminente ligno.
Ille tamen veritus celsæ decus æmulando mortis,
Ambire tanti gloriam Magistri:
*versum *Exigit, vt pedibus* mersum caput imprimant supinis,*
Quò spectet imum stipitem cerebro.
Figitur ergo manus subter, sola versus in cacumen:
Hòc mente maior, quò minor figura.
Nouerat ex humili cælum citiùs solere adiri:
Deiecit ora, spiritum daturus.
Vt teres orbis iter flexi rota percucurrit anni,
Diemq; eundem Sol reduxit ortus:
Euomit in iugulum Pauli Nero feruidum furorem:
Iubet feriri Gentium magistrum.
Ipse priùs sibimet finem citò dixerat futurum:
Ad Christum eundum est, iam resoluor, inquit.
Nec mora protrahitur, pœna datur, immolatur ense:
Non hora vatem, non dies fefellit.
Diuidit ossa duûm Thybris, sacer ex vtraque ripa,
Inter sacrata dum fluit sepulcra.
Dextra Petrum regio tectis tenet aureis receptum,
Canens oliua, murmurans fluento.
Namque supercilio saxi liquor ortus, excitauit
*Frondem *Fontem perennem chrismatis feracem,*
Nunc pretiosa ruit per marmora, lubricatq; cliuum
*corymbo. *Donec virenti fluctuet* colymbo.*
Interior tumuli pars est vbi, lapsibus sonoris
Stagnum niuali voluitur profundo.
Omnicolor vitreas pictura supernè tingit vndas,
Musci relucent, & virescit aurum.
Cyaneusq; latex vmbram trahit imminentis ostri,
Credas moueri fluctibus lacunar.
Pastor oueis alit: ipse illic gelidi rigore fontis

Videt

Videt ſitire quas fluenta Chriſti.
Parte alia titulum Pauli via ſeruat Oſtienſis,
Quâ ſtringit amnis ceſpitem ſiniſtrum.
Regia pompa loci eſt: Princeps bonus has ſacrauit ar-
Clauſitq́; magnis ambitum talentis. (*ces,*
Bracteolas trabibus ſubleuit, vt omnis aurulenta
Lux eſſet intus, ceu iubar ſub ortu.
Subdidit & Parias fuluis laquearibus columnas,
Diſtinguit illic quas quaternus ordo.
Tum camuros hyalo inſigni varie cucurrit arcus:
Sic prata vernis floribus renident.
Ecce duas fidei ſummo Patre conferente dotes,
Vrbi colendas quas dedit togatæ.
Adſpice, per bifidas plebs Romula funditur plateas,
Lux in duobus feruet vna feſtis.
Nos ad vtrunque tamen greſſu properemus incitato,
Et his, & illis perfruamur hymnis.
Ibimus vlterius, quâ fert via pontis Hadriani,
Læuam deinde fluminis petemus.
Tranſtiberina prius ſoluit ſacra peruigil ſacerdos,
Mox huc recurrit, duplicatq́; vota.
Hæc didiciſſe ſat eſt Romæ tibi: tu domum reuerſus,
Diem bifeſtum ſic colas, memento.

CYPRIANO CARTHAGINENSI,

HYMNVS XIII.

Monocolos. Verſus eiuſdem menſuræ cuius fuit
primus Hymni antecedentis.

–∪∪ –∪∪ –– –∪∪ –∪ –∪ –∪

PVNICA *terra tulit, quo ſplendeat omne quidquid*
vſquam eſt:
Inde domo Cyprianũ, ſed decus orbis, & magiſtrum.
Eſt proprius patriæ martyr, ſed amore, & ore noſter.
Incubat in Libya ſanguis, ſed vbique lingua pollet:

Sola

Sola superstes agit de corpore, sola obire nescit.
Dum genus esse hominū Christus sinet, & vigere mun-
Dum liber vllus erit, dum scrinia sacra litterarū: (dū,
Te leget omnis amans Christum, tua Cypriane discet.
Spiritus ille Dei, qui fluxerat auctor in prophetas,
Fontibus eloquij te cælitùs actus irrigauit.
O' niuę candidius linguæ genus, ó nouum saporem!
Vt liquor ambrosius, cor mitigat, imbuit palatum,
Sedem animæ penetrat, mentē fouet, & pererrat artus:
Sic Deus interius sentitur, & inditur medullis.
Vnde bonum subitum terris dederis Pater reuela.
Deerat Apostolicis scriptis opulentus exsecutor,
Eligitur locuples facundia, quæ doceret orbem,
Quæq́; voluminibus Pauli famulata disputaret,
Quò mage cruda hominū præcordia perpolita nossent,
Siue timoris opus, seu mystica, vel profunda Christi.
Vnus erat iuuenum doctissimus, artibus sinistris,
Fraude pudicitiam perfringere, nil sacrum putare:
Sæpe etiam magicum cantamen inire per sepulcra,
Quò geniale tori ius solueret æstuante nupta.
Luxuriæ rabiem tantæ cohibet repentè Christus,
Discutit & tenebras de pectore, pellit & furorem:
Implet amore sui, dat credere, dat pudere facti,
Iamq́; figura alia est, quàm quæ fuit oris, & nitoris:
Exuitur tenui vultus cute, transit in seuerum,
Deflua cæsaries compescitur ad breues capillos,
Ipse modesta loqui, spem quærere, regulam tenere,
**Iustitiam bibere Christi, & penetrare dogma nostrū.* * Viuere iustitiæ
His igitur meritis dignissimus vsque Episcopale
Prouehitur solium doctor, capit & sedile summum.
Valerianus opum Princeps erat, atque Gallienus,
Constituêre simul pœnam capitis Deum fatenti.
Millia terrigenûm spurcissima iusserant sacrari:

Contrà

Contrà animos populi doctor Cyprianus incitabat,
Ne quis ab egregiæ virtutis honore discreparet,
Neu fidei pretium quis sumere degener timeret:
Esse leuem cruciatum, si modò conferat futura,
Quæ Deus ipse viris intermina fortibus spopondit:
Merce doloris emi spem luminis, & diem perennem:
Omne malũ volucri cum tempore transuolare cursim.
Nil graue quod peragi finis facit, & quiete donat:
Se fore principium pulcræ necis, & ducem cruoris,
Seq; caput gladio summittere, sanguinem dicare:
Qui sociare animam Christo velit, vt comes sequatur.
His vbi corda virûm Christo calefacta præparauit,
Ducitur ante alios, Proconsule perfurente, vinctus.
Antra latent Tyriæ Carthaginis, altiùs reposta,
Conscia Tartareæ caliginis, abdicata Soli:
Clausus in his specubus sanctus Cyprianus, & catena
Nexus vtranque manũ, nomẽ Patris inuocat supremi:
Omnipotens genitor Christi Deus, & creator orbis,* * decus,
Christe parens hominis, quem diligis, & vetas perire:
Ille ego, vipereis quem tu bonus oblitum venenis,
Criminibus varijs tinctum, miseratus abluisti,
Iamq; tuum fieri mandas, fio Cyprianus alter,
Et nouus ex veteri, nec iam reus, aut nocens, vt antè,
Si luteum facili charismate pectus expiasti.
Vise libens tenebris ergastula cæca dissipatis:
Eripe corporeo de carcere, vinculisq; mundi
Hanc animam: liceat fuso tibi sanguine immolari,
Né qua ferum reprimat clementia Iudicem, tyranni
Neu sciat inuidia mitescere, gloriam negare.
Da quoque né quis iners sit de grege, quẽ tuum regebã:
Ne cadat impatiens pœna, titubet'ue quis tuorum,
Incolumem vt numerum reddam tibi, debitumq; soluã.
Vocibus his dominum permouerat: influebat inde

Spiritus

Spiritus in populum Carthaginis, auctor acrioris
Ingenij, stimulis vt pectora subditis calerent,
Ad decus egregium discrimine sanguinis petendum,
Non trepidare docens, nec cedere, nec dolore vinci,
Laudis amore rapi, Christum sapere, & fidem tueri.
Fama refert, foueam campi in medio patêre iussam,
Calce vaporiferâ summos propè margines refertam,
*exit, *Saxa recocta vomunt ignem, niueusq; puluis *ardet,*
Vrere tacta potens, & mortifer ex odore flatus.
Appositam memorant aram fouea stetisse summa,
Lege sub hac; salis aut micam, iecur aut suis litarent,
Christicolæ, aut mediæ sponte irruerent in ima fossæ.
Prosiluêre alacres cursu rapido simul trecenti,
Gurgite pulhereo mersos liquor aridus vorauit,
Præcipitemq; globum fundotenus implicauit imo. (teis,
Corpora candor habet, candor vehit ad superna men-
Cãdida Massa dehinc dici meruit per omne sæclum.
Lætior intereà iam Thascius ob diem suorum,
Sistitur indomiti Proconsulis eminus furori:
Edere iussus erat, quid viueret: vnicultor, inquit,
Seruo salutiferi mysteria consecrata Christi.
Ille sub hæc. satis est iam criminis, ipse confitetur
Thascius: ipse Iouis fulmen negat. expedite ferrum:
Carnificis gladio pœnam luat hostis idolorum.
Ille Deo meritas grates agit, & canit triumphans.
Fleuit obire virum mœsta Africa: quo docente, facta
Cultior, eloquio cuius sibi doctã gloriatur. (est.
Mox tumulũ lacrymans struxit, cineresq; consecrauit.
Desine flere bonum tantum: tenet ille regna cœli,
Nec minùs inuolitat terris, nec ab hoc recedit orbe:
Differit, eloquitur, tractat, docet, instruit, prophetat.
Nec Lybiæ populos tantùm regit, exit vsque in ortum
Solis, & vsque obitum. Gallos fouet, imbuit Britannos,

Præsidet Hesperiæ, Christum serit vltimis Iberis. (nis.
Denique doctor humi est, idem quoque martyr in super
Instruit heic homines, illinc pia dona dat patronus.

AGNETI VIRGINI ROMANÆ, HYMNVS XIIII.

Monocolos. Versus Dactylici acatalecti.

– – ∪ – – – ∪ ∪ – ∪ ∪

A GNIS *sepulcrum est Romulea in domo*
Fortis puellæ, martyris inclytæ.
Conspectu in ipso condita turrium
Seruat salutem virgo Quiritium:
Nec non & ipsos protegit aduenas,
Puro, ac fideli pectore supplices.
Duplex corona est præstita martyri,
Intactum ab omni crimine virginal,
Mortis deinde gloria liberæ.
Aiunt iugali vix habilem toro,
Primis in annis fortè puellulam
Christo calentem, fortiter impijs
Iussis renisam, quò minùs idolis
Addicta, sacram desereret fidem.
Tentata multis nam priùs artibus,
Nunc ore blandi Iudicis illice,
Nunc sæuientis carnificis minis,
Stabat feroci robore pertinax,
Corpusq́; duris excruciatibus
Vltrò offerebat, non renuens mori.
Tum trux tyrannus. si facile est, ait,
Pœnam subactis ferre doloribus,
Et vita vilis spernitur: at pudor
Carus dicatæ virginitatis est.
Hanc in lupanar trudere publicum
Certum est, ad aram ni caput applicet,

Ac

Ac de Minerua iam veniam roget:
Quam virgo pergit temnere virginem.
Omnis iuuentus irruat, & nouum
Ludibriorum mancipium petat.
Haud, inquit Agnes, immemor est ita
Christus suorum, perdat vt aureum
Nobis pudorem, nos quoque deserat.
Præsto est pudicis, nec patitur sacræ
Integritatis munera pollui.
Ferrum impiabis sanguine, si voles:
Non inquinabis membra libidine.
Sic elocutam, publicitùs iubet
Flexu in plateæ sistere virginem.
Stantem refugit mæsta frequentia,
Auersa vultus, ne petulantiùs
Quisquam verendum conspiceret locum.
Intendit vnus fortè procaciter
Os in puellam, nec trepidat sacram
Spectare formam lumine lubricò.
En ales ignis fulminis in modum
Vibratur ardens, atque oculos ferit:
Cæcus corusco lumine corruit,
Atque in plateæ puluere palpitat.
Tollunt sodales semineceem solo,
Verbisq; deflent exsequialibus.
Ibat triumphans virgo, Deum Patrem,
Christumq; sacro carmine concinens,
Quod sub profani labe periculi
Castum lupanar, nec violabile
Experta victrix virginitas foret.
Sunt qui rogatam rettulerint preces
Fudisse Christo, redderet vt reo
Lucem iacenti: tum iuueni halitum

Vitæ innouatum visibus integris.
Primum sed Agnes hunc habuit gradum
Cælestis aulæ, mox alius datur.
Accensus iram nam furor incitat
Hostis cruenti. vincor, ait gemens,
Iam stringe ferrum miles, & exsere
Præcepta summi regia Principis.
Vt vidit Agnes stare trucem virum
Mucrone nudo, lætior hæc ait.
Exsulto, talis quòd potiùs venit
Vesanus, atrox, turbidus, armiger:
Quàm si veniret languidus, ac tener,
Mollisq; ephebus tinctus aromate,
Qui me pudoris funere perderet.
Hic hic amator iam, fateor placet:
Ibo irruentis gressibus obuiam,
Nec demorabor vota calentia:
Ferrum in papillas omne recepero,
Pectusq; ad imum vim gladij traham.
Sic nupta Christo transiliam poli
Omneis tenebras, æthere celsior.
Æterne Rector diuide ianuas
Cæli, obseratas terrigenis priùs,
Ac te sequentem, Christe, animam voca,
Cùm virginalem, tum Patris hostiam.
Sic fata, Christum vertice cernuo
Supplex adorat, vulnus vt imminens
Ceruix subiret prona paratiùs.
Ast ille tantam spem peragit manu:
Vno sub ictu nam caput amputat.
Sensum doloris mors cita præuenit.
Exutus inde spiritus emicat,
Liberq; in auras exsilit. Angeli

Sæpsere euntem tramite candido.
Miratur orbem sub pedibus situm,
Spectat tenebras ardua subditas,
Ridetq́; Solis quòd rota circuit,
Quod mundus omnis voluit, & implicat,
Rerum quòd atro turbine viuitur,
Quòd vana secli mobilitas rapit:
Reges, tyrannos, imperia, & gradus,
Pompasq́; honorum stulta tumentium:
Argenti, & auri vim rabida siti
Cunctis petitam per varium nefas,
Splendore multo structa habitacula,
Illusa pictæ vestis inania,
Iram, timorem, vota, pericula:
Nunc triste longum, nunc breue gaudium,
Liuoris atri fumificas faces,
Nigrescit vnde spes hominum, & decus,
Et quod malorum tetrius omnium est,
Gentilitatis sordida nubila.
Hæc calcat Agnes, ac pede proterit,
Stans, & draconis calce premens caput:
Terrena mundi qui ferus omnia
Spargit venenis, mergit & Inferis,
Nunc virginali perdomitus solo,
Cristas cerebri deprimit ignei,
Nec victus audet tollere verticem.
Cingit coronis intereà Deus
Frontem duabus martyris innubæ:
* decimplex *Vnam * decemplex edita sexies*
Merces perenni lumine conficit:
Centenus exstat fructus in altera.
O' virgo fœlix, ò noua gloria,
Cælestis arcis nobilis incola,

Intende

Intende nostris colluuionibus
Vultum gemello cum diademate:
Cui posse soli Cunctiparens dedit
Castum vel ipsum reddere fornicem.
Purgabor oris propitiabilis
Fulgore, nostrum si iecur impleas.
Nil non pudicum est, quod pia visere
Dignaris, almo vel pede tangere.

AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS ἈΠΟΘΈΩΣΙΣ.

PRÆFATIO.

EST tria summa Deus, trinum specimen, vigor vnus. Trinitatis confessio.
Corde Patris genita est Sapientia, Filius ipse:
Sanctus ab æterno subsistit Spiritus ore.
Tempore nec senior Pater est, nec numine maior:
Nam sapiens retrò semper Deus edidit ex se,
Per quod semper erat gignenda ad sæcula Verbum.
Edere sed verbum Patris est: at cetera verbi.
Assumtum gestare hominem, reparare peremtum,
Conciliare Patri, dextraq; in sede locare.
Spiritus ista Dei complet: Deus ipse fideleis
In populos charisma suum diffundere promtus,
Et Patris, & Christi virtutem in corpora transfert.

ALIA PRÆFATIO.

Carmen Epodon, distrophon: constans senario Iambico: cui additus est dimeter Iambicus: qui sic se habent.

– – ◡ – ◡ – ◡ – – – ◡ –
– – ◡ – – – ◡ –

Infidelium reprehensio.

EST *vera secta, te, magister, consulo?*
Rectam'ne seruamus fidem?
An viperina non cauemus dogmata?
Et nescienter labimur?
Arctam salutis vix viam discernere est,
Inter reflexas semitas.
Tam multa surgunt perfidorum compita,
Tortis polita erroribus,
Obliquæ sese conferunt diuortia
Hinc inde textis orbitis:
Quas si quis errans, ac vagus sectabitur,
Rectum relinquens tramitem:
Scrobis latentis pronus in foueam ruet,
Quam fodit hostilis manus:
Manus latronum, quæ vianteis obsidet,
Iter sequenteis deuium.
Quid non libido mentis humanæ struat?
Quid non malorum pruriat?
Statum lacessunt omnipollentis Dei
Calumniosis litibus:
Fidem minutis dissecant ambagibus:
Vt quisque lingua est nequior,
Soluunt, ligantq; quæstionum vincula
Per syllogismos plectileis.
Væ captiosis sycophantarum strophis,
Væ versipelli astutiæ.
Nodos tenaces recta rumpit regula

Infesta

Infesta dissertantibus.
Iccircò mundi stulta delegit Deus,
Vt concidant sophistica,
Deq́ imbecillis subiugauit fortia,
Simplex vt esset credere.
Lapis ecce nostro fixus offensaculo est,
Impingat in quem vanitas:
Signum cauenti, non cauenti scandalum:
Hunc sternit, illum dirigit.
Dum plura tentat cæcus incerto gradu,
Incurrit id, quod obuium est.
Fax sola fidei est præferenda gressibus,
Vt recta sint vestigia:
Queis in tenebris hostis erranteis tamen
Pulsat, trahitq́, & proterit:
Qui sparsa ad ipsum commeantum transitum
Frumenta sæuus deuorat:
Qui læta Christi culta fur interpolat,* * grana
Addens auenas æmulas:
Quas de veneni lacte in herbam fertilem
Patitur colonus crescere:
Ne fortè culmum fibra inanis spiceum
Simul reuulsa internecet.
Exspectat ergo dum dolosa, & farrea
Feruens coquat maturitas,
Det ventilabro lecta quæque vt horreis,
Vrat recrementum focis:
Refert sed ipsa nosse, quæ messem necant,
Zizaniorum semina.

AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS ἈΠΟΘΕΏΣΙΣ.

Patripassiani

PLVRIMA *sunt, sed pauca loquar, ne dira relatu*
Dogmata catholicam maculent male prodita linguam.
Ille Patrem pellens solio detrudit in arctum
Corporis humani gestamen, nec pauet ipsum
Obiectare neci, duroq; affigere ligno.
Passibilis'ne Deus? cuius species, & imago
Nulli visa vnquam: nec enim comprendier illa
Maiestas facilis, sensu'ue, oculis'ue, manu'ue.
Ioannis magni celebris sententia praesto est:
Haud vnquam testata Deum potuisse videri.
Ille Pater, quem nulla acies violenta tuendo
Eminus ardentis penetrauit acumine visus:
Qui se forma hominis non induit, & Deitatis
Immensum assumto non temperat ore, modo'ue.
Aut Euangelici pietas spernenda libelli
Iam, blaspheme, tibi est: aut nunquam visa beati
Vis intacta Patris, non admiscenda caducis.
Sed tamen & Patris est specimen, quod cernere fas sit,
Humanis aliquando oculis concurrere promtum:
Quod quamuis hebes intuitus speculamine glauco,
Humentiq; acie potuit nebulosus adire.
Quisqui hominum vidisse Deum memoratur, ab ipso
Infusum vidit Gnatum: nam Filius hoc est,
Quod de Patre micans se praestitit inspiciendum
Per species, quas posset homo comprendere visu.
Nam mera maiestas est infinita, nec intrat
Obtutus, aliquo nisi se moderamine formet.
Hoc vidit Princeps generosi seminis Abram,
Iam tunc dignati terras inuisere Christi
Hospes homo, in triplicem Numen radiasse figuram:
Hoc colluctantis tractarunt brachia Iacob.

Ipse

Ipse dator legis diuinæ accedere coràm
Iussus, amicitiæ collato qui stetit ore
Cominus, & sacris coniunxit verba loquelis,
Carnis in effigie Christum se cernere sensit.
Sed maiora petens, animum per vota tetendit
Inconcessa homini, plus quàm mortale laborans,
Ipsum quantus erat sine corpore visere Christum.
Denique post multi sermonis mutua, postq́;
Conspectum præsentis heri, & consortia longa,
Quæso, ait, vt liceat te nunc, Deus optime, nosse.
Respondit Dominus. mea, non me, cernere iustis
Posteriora dabo. quid apertius, absque aliena,
Quàm sumat, facie, Verbum non posse videri?
Posse tamen, cùm malit idem, nunquam Patre viso,
Terrenis oculis, habitu se ostendere nostro.
Sæpè & in Angelicas, & mortaleis memoratum est
Induci species, queat vt sub imagine cerni.
Hoc Verbum est, quod vibratum Patris ore benigno
Sumsit virgineo fragilem de corpore formam.
Inde figura hominis nondum sub carne, Moysi
Obiecta, effigiem nostri signauerat oris:
Quod quandoque Deus verbi virtute coactum
Sumturus corpus, faciem referebat eandem.
Sed tamen & sentum visa est excita cremare
Flama rubum. Deus in spinis volitabat acutis,
Vulnificasq́; comas innoxius ignis agebat:
Esset vt exemplo Deus illapsurus in artus
Spiniferos: sudibus quos texunt crimina densis,
Et peccata malis hirsuta doloribus implent.
Inculto nam stirpe frutex vitiosus iniquis
Luxuriem virgis inhonesto effundere succo
Cœperat, & nodos per acumina crebra ligabat.
Cernere erat sterileis subitò splendescere frondeis,

Accensisq; citum foliis magno impete latè
Collucere Deum, nec spinea lædere texta;
Lambere sanguineos fructus, & poma cruenta,
Stringere mortiferi vitalia germina ligni.
Quandoquidem tristes purgantur sanguine culpæ,
Quem contorta rubus densis cruciatibus edit.
Ergo nihil visum, nisi quod sub carne videndum
Lumen, imago Dei, verbum Deus, & Deus ignis,
Qui sentum nostri peccamen corporis implet.
Nam lucis Genitor, Verbi sator, auctor & ignis
Creditur extra oculos, vt Apostolus edocet auctor:
Qui negat intuitu fontem Deitatis adiri.
Credite, nemo Deum vidit, mihi credite, nemo.
Visibilis de fonte Deus, non ipse Deus fons
Visibilis. cerni potis est, qui nascitur: at non
Innatus cerni potis est. latet os Patris illud,
Vnde Deus: qui visibilem se præstitit olim;
Tale aliquid formans in sese, quale secuta est
Passio, quæ corpus sibi vindicat: ardua nam vis
Est impassibilis: quoniam natura superni
Ignis ad horrificas nescit descendere pœnas,
Nec capit humanis angoribus excruciari:
Pura, serena micans, liquido prælibera motu,
Subdita nec cuiquam, dominatrix vtpotè rerum:
Cui non principium de tempore, sed super omne
Tempus, & ante diem maiestas cum Patre summo,
Immo animus Patris, & ratio, & via consiliorum,
Quæ non facta manu, nec voce creata iubentis,
Protulit imperium patrio ructata profundo.
Hanc igitur non flagra secant, non sputa saliuis
Adspergunt, alapis non vexat palma relisis:
Nec perfossa cruci clauorum vulnera figunt.
His affecta caro est hominis, quem femina pragnans

Enixa

Enixa est sub lege vteri, sine lege mariti.
Ille famem patitur, fel potat, & haurit acetum:
Ille pauet mortis faciem: tremit ille dolorem.

Dicite sacrilegi doctores, qui Patre summo
Desertum iacuisse thronum contenditis, illo
Tempore quo fragileis Deus est illapsus in artus:
Ergo Pater passus? quid non malus audeat error?
Ille puellari conceptus sanguine creuit,
Ipse verecundæ distendit virginis aluum,
Et iam falsiloqua est diuini pagina libri,
Quæ verbum in carnis loquitur fluxisse figuram?
At non, qui Verbi Pater est, caro factus habetur.
Fige gradum scriptura tuum, nil mobile, & anceps
Affirmasse decet. Pater est, quem cernere nulli
Est licitum: Pater est, qui nunquam visus in orbe est,
Nec mundana inter radiauit lumina coràm.
Verbum conspicuum misit, missumq; recepit,
Cùm voluit: verbo præstrinxit viscera puræ
Virginis, & verbo struxit puerilia membra.
Ipse quidem in terris, virtute, & numine præsens
Semper adest quocunque loci, nec pars vacat vlla
Maiestate Patris. nusquam est genitor Deus absens:
Per verbum sed semper adest, atque inde Philippo
Christus ait. tanto tecum iam tempore versor,
Et Patrem te nosse negas, quem perspicis in me?

Est inuisibilis donum Patris, edere Natum
Visibilem: per quem valeat Pater ipse videri:
Nec solis sanctorum oculis, sed, lumine cassis,
Cæcorum: cæcos loquor: atra socordia quorum
Corde tenebroso verum perpendere nescit.
Quem si perspicuum mortalibus infitiaris,
Fare age, quem videat Babylonis ab arce tyrannus
Innocuas inter flamas procul inspatiantem,

Calcantem rapidos inadustis fratribus igneis?
Nempe, ait, ô proceres, treis vasta incendia anhelis
Accepere viros fornacibus: additus vnus
Ecce vaporiferos ridens intersecat igneis.
Filius ille Dei est: fateor quem, & victus adoro.
Irrisas remouete faces, tedasq; tepenteis
Subtrahite: en friget succensi sulfuris ardor.
Filius, haud dubium est, agit hæc miracula rerum:
Quem video, Deus ipse, Dei certissima proles.
Imperat immensis ardoribus, & domat iras,
Insultans famulante rogo, piceosq; furores
Comprimit, & rabiem flamarum algescere cogit:
Barbaricos calida aura sinus non tangere iussa
Præterit, & tenueis stridens transcurrit amictus.
*Ipse **Ire per Assyrias *vetitus vapor * ipse tiaras,*
*metuit *Ne coma fusa humeris fumo obsordescat amaro.*
*ire *Hæc ait, & varios iubet obmutescere cantus:*
Organa, sambucas, citharas, calamosq;, tubasq;.
Stulta superstitio tacuit: vox festa quieuit,
Quæ malè conspicuæ celebrabat imaginis aurum.
Carmina sanctorum resonant iam sola virorum,
Concentu triplici Regem laudantia cæli.
Qui mare, qui terras, qui lucida sidera fecit,
Ignibus & medijs securos texit alumnos:
Semper in auxilium Sermo Patris omnipotentis
Descendit, seruando homini: mortalia semper
Admiscenda sibi proprio curauit amore,
Vt socianda caro, Dominoq; implenda perenni,
Degenerem vitam, quam tunc animalis agebat,
Exemplo mutaret heri, simileisq; per artus
Cernere consortem terreni assuesceret oris,
Participemq; suum visu velut obside nosse,
Et consanguineo paullatim accedere Christo.

Ergo animalis homo quondam, nunc Spiritus illum
Transtulit ad superi naturam seminis, ipsum
Infundendo Deum, mortalia viuificantem.
Nunc noua materies, solidata intercute flatu:
Materies, sed nostra tamen, de virgine tracta,
Exuit antiquæ corrupta exordia vitæ,
Immortale bonum proprio spiramine sumens.
Filius ille hominis, sed Filius ipse Tonantis,
Iam solus vultum Patris adspicit, & videt ipsum.
Nemo Patrem nouit nisi Filius, & cui monstrat
Filius, & nostri mediator, & Omnipotentis.
Denique concludam breuis vt compendia summæ:
Non Pater in carnem descendit, sed Patris arcem
Sumta caro adscendit: Natus per vtrunque cucurrit.
Cede profanator Christi, iam cede Sabelli, Vnionitæ.
Depositorq́; Patris, Natiq́; insane negator.
Nonne Patrem violas, dum Natum scire recusas?
Quandoquidem non est genitor, nisi filius exstet:
Nec vocitare Patrem potis es, quem germine fraudas.
Sed fortasse velis patriæ pietatis honore
Despoliare Deum, contentus nomine nudo
Quod Deus est, adimasq́; decus Patris, et generis vim.
Ecquis in idolio recubans, inter sacra mille,
Ridiculosq́; Deos venerans sale, cespite, thure,
Non putat esse Deum summũ, & super omnia solum?
Quamuis Saturnis, Iunonibus, & Cytheræis,
Portentisq́; alijs fumanteis consecret aras:
Attamen in cælum quoties suspexit, in vno
Constituit ius omne Deo: cui seruiat ingens
Virtutum ratio varijs instructa ministris.
Quæ gens tã stolida est animis, tã Barbara linguis:
Quæ'ue superstitio tam sordida: quæ caniformem,
Latrantemq́; throno cæli præponat Anubim?

Nemo Cloacinæ, aut Hippo super astra Deabus
Dat solium, quamuis olidam persolitat acerram,
Sacrilegisq; molam manibus, rimetur & exta.
Consule barbati deliramenta Platonis,
Consule & hircosos Cynicos, quos somniat, & quos
Texit Aristoteles torta vertigine neruos.
Hos omneis, quamuis anceps Labyrinthus, & error
Circumflexus agat, quamuis promittere & ipsi
Gallinam soleant, aut gallum, Clinicus vt se
Dignetur præstare Deus morientibus æquum:
* Cõuertunt *Cum ventum tamen ad normam rationis & artis,*
Turbidulos sensus, & litigiosa fragosis
Argumenta modis concludunt Numen in vnum:
Cuius ad arbitrium sphera mobilis, atque rotunda
Voluatur, seruentq; suos vaga sidera cursus.
Non recipit natura hominis, modò quadrupes ille
Non sit, & erecto spectet cælestia vultu:
Non recipit, neget vt regimen pollere supremum.
* suspexit *Istud & ipse Numa tacitus* sibi sensit haruspex,*
Semifer & Scotus sentit cane milite peior.
Sed nos, qui Dominum libris, & corpore, iam bis
Vidimus, antè fide, mox carne & sanguine coràm,
Quiq; voluminibus vatum, cruce teste, probatis,
Rimanteis digitos costarum in vulnera cruda
Mersimus, & manuum visu dubitante lacunas
Scrutati, æternum Regem cognouimus IESVM,
Abiurare Deo titulum, nomenq; paternum
Credimus esse nefas: qui Regem protulit ex se:
Non Regem populi Parthorum, aut Romulidarum:
Sed Regem summæ, & mediæ rationis, & imæ,
Atque ideo rerum Dominum, & super omnia Regem.
Carnis habet medium, summum Patris, & Stygis imũ.
Defluit his gradibus, rursusq; reuoluitur in se.

Est

Est Deus, est & homo: sit mortuus, & Deus idem est.
Omnia percurrit naturæ munia pronæ,
Vt rursum Patris in gremium replicata reportet
Mortua quæ fuerant: ipsos quoque subuehat artus.
Hæc fore cùm veterum cecinissent organa vatum:
Nos, oculis, manibus, congressu, voce, loquela
Experti, heroum tandem intelleximus orsa
Priscorum, & viso patefacta oracula Christo.
Hæc est nostra salus, hinc viuimus, hinc animamur,
Hoc sequimur. nunquam detracto nomine Nati
Appellare Patrem: Patris & sine nomine nunquam
Natum nosse Deum: nunquam nisi sanctus, & vnus
Spiritus intersit, Natumq́; Patremq́; vocare.
Sic tamen hæc constare tria, vt ne separe ductu
Treis faciam: tribus his subsistat sed Deus vnus.
Nec Pater ipse autem, qui Filius: at, quia Natum
Scimus ab Innato, verè Pater, & sata verè
Sit soboles: nec sit Genitor sibi Filius ipse.
Siue Pater natus fuerit, siue ipse repentè,
Perquàm ridiculum est, & futile, natus vt ex se
Nascendi noua materies, ac se Deus vltro
Ediderit, natumq́; sibi se fecerit ipsum.
Nil falsum, aut mendax diuina vocabula fingunt.
Qui Pater est, gignendo Pater: tum Filius, ex hoc
Filius auctore, vt genitus quòd sit Patre summo:
Sũmus & ipse tamẽ: nec enim minor, aut Patre dispar.
Vnde in vtroque operis forma indiscreta, nisi omnem
Vim maiestatis patriæ generosus haberet
Filius, idq́; Deus genitor, quod Filius, esset.
Pergunt vlterius scrutantes, quid sit id ipsum
Gignere, si fas est humanos tendere sensus
Vsque ad secretum, quod tempora cuncta, diesq́;
Præuenit antiquos, & principium super ipsum
Eminet,

Eminet, &, quodcunque potest homo quærere, transit.
Cùm sit difficilis via noscere principiorum
Semina, cui dabitur mortali exquirere, quid'nam
Vltra principium Deus egerit? aut quo pacto
Ediderit Verbum, quod principio caret omni?
Hoc solùm scimus, quod traditur esse Deus, quem
Non genitus Genitor generauerit, vnus & vnum,
Integer integrum, non cœptum, sed tamen ortum,
Et comperpetuum Patri retrò, sed Patre natum.
Sed nec decisus Pater est, vt pars Patris esset
Filius: extendens nec se substantia tractim
Produxit, minuit'ue aliquid de Numine pleno,
*producit *Dum mutata nouum * procudit portio Natum.*
Non conuertibilis, nec demutabilis vnquam
Est Deus, aut gignendo aliquid sibi detrahit: atqui
Totus & ex toto Deus est, de lumine lumen.
Quando autem lumen sine lumine? quando refulgens
Lux fulgore caret? quando est vt proditus ignis
Ignem deminuat? quando Pater, & Deus, & lux,
Non lucis Deus, & pater est? qui, si Pater olim
Non fuit, & serum genuit post tempora Natum,
Fit nouus, inq; nouum ius proficit. absit, vt vnquam
Plenus proficiat, qui non eget incremento.
Et Deus, & genitor, lumenq;, & gloria semper
Ille fuit: nec post sibi contulit vt pater esset.
Sic fit vt æternum credamus cum Patre Christum,
Illo auctore satum, cui nullus præfuit auctor.
Hæc tu si dubitas nati mysteria Christi,
Perdite, catholica non es de plebe: sed vnus
De grege thurifero venerator, Deucalionum
Deuotus cippo, ficulni & stipitis vnctor.
Quin potiùs scrutare Dei signacula in ipso
Fonte vetustatis, percurre & scrinia primi

Scriptoris: quem non bardus pater, aut auus augur,
Fabula nec veteris fama, nec garrula nutrix,
Nec sago clangore loquax, & stridula cornix
Rem docuere Dei: sed coràm proditus ipse,
Ipse Deus trepidum mortalem mitis amico
Imbuit alloquio, séq;, ac sua summa retexit.
Nimirum meminit scriptor doctissimus illo
Orbis principio non solùm, nec sine Christo
Informasse Patrem factura plasma nouellæ.
Fecit, ait, condens hominem Deus, & dedit olli
Ora Dei. quid'nam est aliud, quàm dicere, solus
Non erat? atque Deo Deus adsistebat agenti,
Cùm Dominus faceret Domini sub imagine plasma?
Christus forma Patris, nos Christi forma, & imago.
Condimur in faciem Domini bonitate paterna,
Venturo in nostram faciem post sæcula Christo.
Possum multa sacris exempla excerpere libris,
Ni refugis, quæ te doceant, non in Patre solo
Vim maiestatis positam, sed cum Patre Christum
Esse Deum: velut illud ait Genealogus idem.
A' Domino Dominus flamas pluit in Sodomitas.
Quis Dominus? de quo Domino? si solus ab arce
Siderea spectat Pater, aut ardescit in iras?
Filius armatam Domini Patris, ignibus iram
Spargebat Dominus, sunt vnum fulmen vtraque.
Hæc si Iudaicos sic intellecta rigassent Iudæi.
Auditus, stupidas vt possent tangere fibras:
Audissent Dominum virtutum, qui pereunteis
Venerat vt seruaret oueis: sed ab auribus omnis
Fluxerat ornatus, caput & iam coctile Baal
Finxerat, auriculasq; suo spoliarat honore.
Dux populi peccantis adest de monte corusci
Luminis, alloquioq; Dei, tabulasq; tremendo

Incisas digito cæca ad tentoria defert.
Sed cadit in faciem plebs, non visura profunda
Legis in effigie scriptum per ænigmata Christum.
* præstincta *Infelix, quæ luce oculos * præstricta pauentes*
Texerit, & presso faciem velarit amictu.
At nos reiecto Christum velamine, coram
Cernimus, atque Deum vultu speculamur aperto:
Nec sub lege graui depressa fronte iacemus:
Sed legis radium sublimi agnoscimus ore.
Heu, frondosa priùs ramis felicibus arbos,
Pinguibus, heu, quondam radix oleagina baccis:
Ecce tibi inserto reuirescit nunc oleastro
Truncus, & externi vestitur cortice libri.
Iam miserere tui. non se siluestris oliui
Surculus, exsultans alieno stipite iactat:
Sed monet vt generis proprij memor, vnguine amaro
Contristare comas desuescas, stirpe nec imo
Inuideas, missis in celsa cacumina virgis.
Blasphemas Dominum gens ingratissima Christū.
Pascha tuum dic, dic cuius de sanguine festum
Tam sollenne tibi est? quis tandem cæditur agnus
Anniculus? sacer ille tibi redeuntibus annis:
Sed sacer in pecude est. stultum, si credere sacrum,
Sanguine balantis summos contingere postes,
Lasciuire choris, similaginis azymon esse,
Cùm fermentati turgescant crimine mores.
Non sapis, imprudens, nostrum te effingere Pascha?
Legis & antiquæ praductis pingere sulcis
Omne sacramentum, retinet quod passio vera:
Passio, quæ nostram defendit sanguine frontem,
Corporeamq; domum signato collinit ore?
* procellis, *Hanc fugit exclusis Ægyptia plaga * flagellis,*
Hæc Regis Phary regnum ferale resoluit,

Deq́; potestatis mundanæ grandine densa
Eripit Abraham cum stirpe, & gente fideli.
Abrahæ genus est verum: cui sanguis in ore
Creditur, inscriptusq́; rubet: cui visus in orbe,
Haud dubitante fide, Deus est, Deus ex Patre verus.
Ille Deum vidit, visum mox credidit: at tu
Posteritas carnis, carnaliter omnia cernens,
Carnis opus sub lege geris, quam spiritus implet
Interior: nec enim cælo lex carnea fluxit,
Quam tu carne colis: sed Christo fita, meamq́;
Spem paritura vtero. quam spem? nisi Numinis almũ
Lumen, & aduentum Domini, quem viderat Abræ
Prima fides, nostrisq́; pater promiserat olim
Perspiciendum oculis, & legis voce probandum:
Nec solùm legis. nam quæ iam littera Christum
Non habet, aut quæ non scriptorum armaria Christi
Laude referta, nouis celebrant miracula libris?
Ebræus pangit stylus, Attica copia pangit,
Pangit & Ausoniæ facundia tertia linguæ.
Pilatus iubet ignorans: tu scriba tripictis
Digere versiculis, quæ sit suffixa potestas.
Fronte crucis titulus sit triplex, triplice lingua.
Agnoscat Iudæa legens, & Græcia norit,
Et venerata Deum percenseat àurea Roma.
Quidquid ab arcano vomit ingens spiritus haustu,* * hausto,
Quidquid in ære cauo reboans tuba curua remugit,
Quidquid casta chelys, quidquid testudo resultat,
Organa disparibus calamis quod consona miscent,
Æmula pastorum quod reddunt vocibus antra:
Christum concelebrat, Christum sonat, omnia Christũ,
Muta etiam, fidibus sanctis animata, loquuntur.
O' nomen prædulce mihi, lux, & decus, & spes,
Præsidiumq́; meum, requies ó certa laborum,

Blandus in ore sapor, fragrans odor, irriguus fons,
Castus amor, pulcra species, sincera voluptas.
Si gens surda negat sibi tot præconia de te,
Tam multas rerum voces, elementaq; tantæ
Nuntia lætitiæ, stolidas intrare per aureis:
Audiat insanum bacchantis energema monstri,
Quod rabidus clamat capta inter viscera Dæmon,
Et credat miseranda suis. torquetur Apollo
Nomine percussus Christi, nec fulmina verbi
Ferre potest: agitant miserum tot verbera linguæ,
Quot laudata Dei resonant miracula Christi.
Intonat Antistes Domini. fuge, callide serpens,
Exue te membris, & spiras solue latenteis.
*cur, *vexas? *Mancipium Christi,* fur corruptissime,* vexas.*
Desine, Christus adest, humani corporis vltor:
Non licet vt spolium rapias, cui Christus inhæsit.
Pulsus abi, ventose liquor: Christus iubet, exi.
Has inter voces medias Cyllenius ardens
Eiulat, & notos suspirat Iupiter igneis.
Ecce Gerasenos legio irruit effera porcos,
Et post multiplices busti sub rupe catenas,
Pœnarum gemitus longis grunnitibus edit.
Clamarat, sed ab ore hominis. cognoscimus Iesu
Nate Deo, nate & sceptris, & germine Dauid,
Qui sis, quid venias, qua nos virtute repellas
Nouimus, aduentusq; tui terrore iacemus.
Hæc Iudæa tuas vox non peruênit ad aureis?
Peruênit: mentem sed non penetrauit egenam
Lucis, & à primis foribus disclusa refugit.
Audijt aduentum Domini, quem Solis Iberi
Vesper habet roseus, & quem nouus excipit ortus.
Laxauit Scythicas verbo penetrante pruinas
Vox Euangelica, Hyrcanas quoque feruida brumas

Soluit,

Soluit, & exutus glacie, iam mollior amnis,
Caucasea de cote fluit Rhodopeius Hebrus.
Mansueuêre Getæ, feritasq; cruenta Geloni
Lacte mero sitiens exsanguia pocula miscet,
Libatura sacros Christi de sanguine potus.
Nouit & Atlantis pridem plaga perfida Mauri,
Dedere crinitos ad Christi altaria Reges:
Ex quo mortalem præstrinxit Spiritus aluum:
Spiritus ille Dei, Deus, & se corpore matris
Induit, atque hominem de virginitate creauit.
Delphica damnatis tacuerunt sortibus antra,
Non tripodas cortina tegit, non spumat anhelus
Fata Sibyllinis fanaticus edita libris.
Perdidit insanos mendax Dodona vapores,
Mortua iam mutæ lugent oracula Cumæ,
Nec responsa refert Libycis in Syrtibus Ammon:
Ipsa suis Christum Capitolia Romula mærent,
Principibus lucere Deum, destructaq; templa
Imperio cecidisse Ducum. iam purpura supplex
Sternitur Æneadæ rectoris ad atria Christi,
Vexillumq; crucis summus dominator adorat.
  Principibus tamen è cunctis non defuit vnus
Me puero, vt memini, Ductor fortissimus armis,
Conditor & legum, celeberrimus ore, manuq;.
Consultor patriæ: sed non consultor habendæ
Relligionis, amans tercentum millia Diuûm.
Perfidus ille Deo, quamuis non perfidus vrbi,
Augustum caput ante pedes curuare Mineruæ,
Fictilis & soleas Iunonis lambere: plantis
Herculis aduolui: genua incuruare Dianæ.
Quin & Apollineo frontem summittere gypso,
Aut Pollucis equum suffire ardentibus extis.
Fortè litans Hecaten placabat sanguine multo:

Pontificum festis ferienda securibus illic
Agmina vaccarum steterant, vitulasq; reuincta
Fronte coronatas vmbrabat torta cupressus.
Iamq; insertato reserabat viscera cultro
Vittatus de more senex, manibusq; cruentis
Tractabat trepidas lethali frigore fibras,
Postremosq; animæ pulsus in corde tepenti
Callidus interpres numeris, & fine notabat,
Cùm subitò exclamat media inter sacra sacerdos
Pallidus. en quid ago? maius, Rex optime, maius,
Nescio quod, Numen nostris interuenit aris,
Quàm sufferre queant spumantia cymbia lacte,
Cæsarum sanguis pecudum, verbena, corona.
Accitas video longè dispergier vmbras.
Territa Persephone vertit vestigia retro
Exstinctis facibus, tracto fugitiua flagello.
Nil agit arcanum murmur: nil Thessala prosunt
Carmina: turbatos reuocat nulla hostia Maneis.
Nónne vides, vt thuribulis frigentibus ignis
Marceat? vt canis pigrescat pruna fauillis?
Ecce Palatinus pateram retinere minister
Non valet, elisa destillant balsama dextra,
Flamen & ipse suas miratur vertice laurus
Cedere, & incertum frustratur victima ferrum.
Nescio quis certè subrepsit Christicolarum
Huc iuuenū. genus hoc hominū tremit infula, & omne
Puluinar Diuûm. lotus procul absit, & vnctus.
Pulcra reformatis redeat Proserpina sacris.
Dixit, & exsanguis collabitur: ac velut ipsum
Cerneret exserto minitantem fulmine Christum.
Ipse quoque exanimis posito diademate Princeps
Pallet, & adstantes circumspicit. ecquis alumnus
Chrismatis inscripto signaret tempora signo:

Qui Zoroastraeos turbasset fronte susurros.
Armiger è cuneo puerorum flamicomantum
Purpurei custos lateris deprenditur vnus:
Nec negat, & gemino gemmata hastilia ferro
Proijcit, ac signum Christi se ferre fatetur.
Prosilijt pauidus deiecto Antistite Princeps,
Marmoreum fugiens nullo comitante sacellum,
Dum tremefacta cohors, dominiq; oblita, supinas
Erigit ad caelum facies, atque inuocat IESVM.
Iam'ne piget facti? iam paenitet? en tibi Christum
Infelix Iudaea Deum: qui sabbata soluens
Terrea, mortaleis aeterna in sabbata sumsit,
Gentibus emicuit, praefulsit Regibus, orbem
Possidet, imperij dominam sibi cedere Romam
Compulit, & simulacra Deûm Tarpeia subegit.
Disce tuis miseranda malis: quo vindice tandem
Vana superstitio, lex & carnaliter acta
Plectatur: cuius virtus te proterat vltrix.
Destructo'ne iacent Salomonia saxa metallo,
Ædificata manu? iacet illud nobile templum.
Cur iacet? artificis quia dextra solubilis illud
Caemento struxit. resolubile, iure solutum est,
Et iacet: in nihilum quoniam redit omne politum.
Quod fieri recipit, recipit quandoque perire.
Si nostrum contrà quod sit, vis discere templum:
Est illud, quod nemo opifex fabriliter aptans
Composuit, quod nulla abies, pinus'ue dolata
Texuit, exciso quod nunquam marmore creuit:
Cuius onus nullis fultum sublime columnis
*Fornice curuato tenui super * arte pependit:* * arce
Sed verbo factum Domini, non voce sonora:
Sed verbo, quod semper erat, verbum caro factum est.
Hoc templum aeternum est, hoc finem non habet, hoc tu

Expugnare volens, flagris, cruce, felle petisti.
Destructum iacuit pœnis vexantibus, esto:
Matris enim ex vtero, quod destrueretur, habebat.
Sed quod morte breui materna ex parte solutum est,
Maiestate Patris viuum lux tertia reddit.
Vidisti Angelicis comitatum cœtibus, altè
Ire meum, cuius seruor munimine, templum:
Illius æternæ suspendunt culmina portæ,
Ac per inaccessas scalarum gloria turreis
Tollitur, & gradibus lucet via candida summis:
At tua congestæ tumulant holocausta ruinæ.
Quid mereare Titus docuit: docuêre rapinis
Pompeianæ acies: quibus exstirpata per omneis
Terrarum, pelagiq; plagas tua membra feruntur.
Exilijs vagus huc illuc fluitantibus errat
Iudæus, postquàm patria de sede reuulsus,
Supplicium pro cæde luit, Christiq; negati
Sanguine respersus commissa piacula soluit.
En quò priscorum virtus defluxit auorum?
Seruit ab antiquis delapsa fidelibus heres
Nobilitas: sed iam non nobilis. illa recentem
Suspectat captiua fidem: vis tanta nouellæ
Crudelitatis inest. Christum confessa, triumphat
Gens infida priùs: Christi sed victa negatrix
Subditur imperio, dominos sortita fideleis.

Homuncionitæ.

Sunt qui Iudaicò cognatum dogma furori
Instituunt, media Christum ratione secuti.
Hoc tantùm, quòd verus homo est: at cælitùs illum
Affirmant non esse Deum. pietate fatentur:
Maiestate negant. morum pro laude sacratum
Concelebrant: adimunt naturæ summa supernæ.
Omne opus egregium, per quod sollertia pollens
Emicat, ingenij est, aut roboris: illud acuto

Corde

Corde viget: duris excellet viribus istud.
Mortale est sed vtrũque homini: nam cana senescunt
Ingenia, & validos consumunt sæcla lacertos.
Hæc nos in Domini virtute, & laude perenni
Non sequimur: sequimur nullo quod semine terra
Germinat in mundum: quod non de labe virili
Sumit principium. tener illum seminat ignis:
Non caro, nec sanguis patrius, nec fœda voluptas.
Intactam thalami virtus diuina puellam
Sincero afflatu per viscera casta maritat.
Incomperta ortus nouitas iubet, vt Deus esse
Credatur Christus sic conditus. innuba virgo
Nubit Spiritui, vitium nec sentit amoris.
Pubertas signata manet, grauis intus, & extra
Incolumis, florens de fertilitate pudica
Iam mater, sed virgo tamen: maris inscia mater.
Quid renuis? quid inane caput, nõ credule, quassas?
Angelus hoc sancto pronuntiat ore. placet'ne
Credere, & Angelicis aurem reserare loquelis?
Ipsa coruscantis monitis sacra virgo ministri
Credidit, atque ideo concepit credula Christum.
Credenteis nam Christus adit: dubitabile pectus
Sub titubante fide, refugo contemnit honore.
Virginitas, & promta fides Christum bibit aluo
Cordis, & intactis condit paritura latebris.
Crede, quod emissus solio Patris Angelus infit:
Vel, si concretus liquidam de sidere vocem
Non capit auditus, mulier quid coniuge prægnans
Clamet anus, credens, & tandem sobrius audi.
Mira fides: vtero puer interceptus anili
Virgineum Dominum materno ex ore salutat,
Primus & infantem non natus nuntiat infans
Iam nostrum vagire sibi: nam pusio nondum

Norat, & ora Deo reserabat garrula Christo.
Promite secretos fatus: date, pandite librum:
Euomuit spirante Deo quem sanctus Isaias.
Percensere libet, calamiq́ reuoluere sulcos,
Sidereis quos illa notis manus aurea duxit.
Ite hinc, dum rutilos apices summissus adoro,
Dum lacrymans veneror, dumq́ oscula dulcia figo.
Gaudia concipiunt lacrymas, dant gaudia fletum.
Aduênit promissa dies, quam dixerat iste
Affore versiculus, cùm virgo puerpera, teste
Haud dubiè sponso, pacti cui cura pudoris
Edidit, Emanuelq́ meum me cernere fecit.
Est'ne Deus, iam noster homo? versatur, & adstat
Nobiscum, nomenq́ probat, versumq́ vetustis
Obscurum seclis præsenti illuminat ore.
Est'ne Deus: cuius cunas veneratus Eous,
Lancibus auratis regalia fercula supplex
Virginis ad gremium pannis puerilibus offert?
Quis tam pennatus, rapidoq́ simillimus Austro,
Nuntius, Auroræ populos, atque vltima Bactra
Attigit, illuxisse diem luctantibus horis,* * lactantibus
Qua tener innupto penderet ab vbere Christus?
Vidimus hunc, aiunt, puerum per sidera ferri,
Et super antiquos signorum ardescere tractus.
Diriguit trepidans Chaldæo in vertice pernox
Astrologus, cessisse Anguem, fugisse Leonem,
Contraxisse pedes lateris manco ordine Cancrum,
Cornibus infractis domitum mugire Iuuencum,
Sidus & Hircinum laceris marcescere villis.
Labitur hinc pulsus puer Hydrius: inde Sagitta:
Palanteis Geminos fuga separat: improba Virgo
Prodit amatores tacitos in fornice mundi.
Quiq́ alij horrificis pendent in nubibus ignes,
Lucife-

Luciferum timuere nouum : rota lurida Solis.
Hæret, & excidium sentit iam iamq; futurum,
Seq; die medio velandum tegmine glauco,
Splendoremq; poli periturum nocte diurna
Orbe repentinis caput obnubente tenebris.
Hunc ego non cumulē, myrrhæq;, & thuris, & auri
Muneribus? scio quem videam, quæ dona rependam.
Hunc ego non venerer: qui, cælo visus, humiq;
Inuentus Rex, atque Deus moderatur vtrunque
Naturæ specimen, tumuloq; inferna refringens
Regna, resurgentes secum iubet ire sepultos?
Cælum habitat, terris interuenit, abdita rumpit
Tartara. vera fides, Deus est, qui totus vbique est.
Nunquid vana viros, aut mens, aut lingua fefellit?
Nunquid fortuitis frustrantia dona dederunt
Casibus, aut cæco votum sub honore dicarunt?
Quæ porrò caussa, aut ratio summittere colla
Ante pedes Mariæ, pueriq; crepundia parui:
Si tantùm mortalis erat, nec summà potestas
Implebat teneros diuinis flatibus artus?
Sed iam tolle Magos, thus, aurum, myrrhea dona,
Quæ verum docuere Deum: præsepia, pannos,
Matris adoratum gremium, face sideris ardens.
Ipsa Deum virtus factorum, & mira loquantur.
Insanos video subitò mitescere ventos,
Cùm iubeat Christus: video luctantia magnis
Æquora turbinibus tranquillo marmore tendi
Imperio Christi: video calcatus eundem
Cùm patitur gurges tergum solidante liquore.
Ipse super fluidas plantis nitentibus vndas
Ambulat, ac presso firmat vestigia fluctu.
Increpat ipse Notos, & flatibus otia mandat.
Quis iubeat sæuis Aquilonibus, ite, silete,

Carceribus vestris, amploq; facessite Ponto :
Sit nisi cælipotens, Aquilonum conditor idem?
Ninguidus agnoscit Boreas, atque imbrifer Eurus
Nimborum Dominum, tempestatumq; potentem,
Excitamq; hiemem verrunt ridente sereno.
Quis pelagi calcarit aquas? quis per vada glauca
Gressibus impressis spatiatus, triuerit vdum
Non submersus iter, sola pendulus, & pede sicco:
Æquoreæ nisi factor aquæ? qui spiritus olim
Ore superfusus patrio volitabat in vndis
Nondum discretis, nec certo litore clausis?
Sustinuit gressum Domini famulus liquor, ac se,
Mobilitate carens, solidos substrinxit ad vsus.
Quid diuersa Dei memorem facta inclyta Christi:
Altius inspecta quem maiestate negator,
Haud dubitans hominem, tute ipse fatebere Numen?
Illeuit cæcos oculos, & lumina limo
Reddidit, humectam sacro sputamine terram
Contrectans digitis. luteum medicamen operta
Nox habuit: tenebras obducta vligo remouit:
Insuper ostendit quonam caligo lauacro
Expurganda foret. varijs Siloa refundit
Momentis latices, nec fluctum semper anhelat:
Sed vice distincta largos lacus accipit haustus.
Agmina languentum sitiunt spem fontis auari,
Membrorum maculas puro abluitura natatu.
Certatim intereà roranti pumice raucas
Exspectant scatebras, & sicco margine pendent,
Hoc limum iubet impositum de fonte lauari
Christus, & infusa vultum splendescere luce.
Norat enim limo sese informasse figuram
Antè tenebrosam, proprij medicamen & oris
Adiecisse nouo, quem primum finxerat, Adæ.

Nam sine diuino Domini Perflamine summi
Arida terra fuit, nulli priùs apta medelæ:
Sed postquàm liquidus cælesti Spiritus ore
Virgineam respersit humum, medicabilis illa est:
Inde trahit succum, lentoq́; humore salutem
Illinit, infunditq́; diem baptismate lota.
Cæcus adest, oculis iam Christi ex ore retectis,
Seq́; luto, & nitidis lucem sumsisse fluentis
Clamat, & auctorem stupefacta per oppida monstrat:
Auctorem lucis, largitoremq́; dierum,
Non dedignatum medicæ purgamen aquai
Corpore sub proprio monstrare errantibus ægris.
Millibus ex multis paucissima quæque retexam,
Summatim relegens, totus quæ non capit orbis.
Quinque in deserto panes iubet, & duo pisceis
Apponi in pastum populis: qui fortè magistrum
Non reuocante fame stipabant vndique sæptum,
Immemoresq́; cibi, vicos, castella, macellum,
Oppida, mercatus, & conciliabula, & vrbeis
Respuerant, largo contenti dogmate vesci.
Multa virûm strato feruent conuiuia feno.
Centenos simul accubitus iniere sodales,
Seq́; per innumeras infundunt agmina mensas,
Pisciculis (iam crede Deum) saturanda duobus,
Et paucis crescente cibo per fragmina crustis.
Ambesis dapibus cumulatim aggesta redundant
Fercula, bis senos micarum molibus implent
Post cenam cophinos, crudus conuiua resudat
Congeriem ventris, gemit & sub fasce minister.
Quis cumulare potest epulas in grandia paruas?
Quis, nisi qui corpus, pastumq́;, & corporis omnem
Condens, ex nihilo nulla existente creauit
Mundum materia? non sicut sculptor ab ære

Crudam, & inexcoctam consuescit fingere massam.
Sed Deus omnipotens orbem sine semine finxit.
Nil erat omne quod est: nil id procedere, & esse,
Atque nouum fieri, mox & grandescere iussum est.
Paruum de nihilo primum fuit: addita paruo
Incrementa modis auxerunt omnia plenis.
Ergo ego, cùm videam manibus sic crescere Christi
Parua alimenta hominum, possum dubitare per ipsum
Exiguas rerum species, elementaq; mundi
Ex nihilo primum modica, & mox grandia sensim
Creuisse, ex modicis quæ consummata videmus?
Ac ne post hominum pastus calcata perirent,
Néue relicta lupis, aut vulpibus, exiguis'ue
Muribus in prædam nullo custode iacerent:
Bis sex appositi, cumulatim qui bona Christi
Seruarent grauidis procul ostentata canistris.
Sed quid ego hæc autem titubanti voce retexo,
Indignus qui tanta canam? procede sepulcro
Lazare. dic, cuius vocem tellure sub ima
Audieris: quæ vis penetrarit ad abdita lethi?
Quòd cùm te Christus penitus nigrante profundo
Immersum vocat, vt redeas, ceu proximus, audis,
Nec remoratus ades: quæ tam vicina Charybdis
Regna tenebrarum tenui distantia fine
Coniungit superis? vbi Tænara tristia vasto
In præceps deiecta Chao, latebrosus & ille
Amnis inexpletis voluens incendia ripis?
Ante fores tumuli, quas saxa immania duro
Obyce damnarant, scopulis substructa cauatis
Stat Dominus, nomenq; ciet frigentis amici,
Nec mora, funereus reuolutis rupibus horror
Euomit exsequias gradiente cadauere viuas.
Soluite iam lætæ redolentia vincla sorores,

Solus

Solus odor sparsi spiramen aromatis efflat,
Nec de corporeo nidorem sordida tabo
Aura refert, oculos sanie stillante solutos
Pristinus in speculum decor excitat, & putrefactas
Tincta rubore genas paullatim purpura vestit.
Quis potuit fluidis animam suffundere membris?
Nimirum qui membra dedit: qui fictilis vluæ
Perflauit venam madidam: cui tabida gleba
Traxit sanguineos infecto humore colores.
*O' mors *auditis iam mitis legibus: ô mors* * auritis
*Surda priùs, iam docta sequi * quæcunque iubentur,* * quodcunq; iubetur, al. quacunque
Cui tantum de te licuit? conuicta fatêre
Esse Deum, solus qui me tibi præripit, Iesum.
Abde negatores Christi, nemo inuidet, abde:
Vtere sorte tua, blasphemis nocte tenendis
Perpetua: plebem iustorum capta resolue:
Qui norunt hominē, atque Deum sic dicere Christū,
Vt verus summusq́; Deus mortalia gestet.
Ipse gerit, quod struxit, opus, nec ferre pudescit
Factor quod peperit: corpus loquor, atque animæ vim.
Finxerat hoc digitis, animam sufflauerat ore.
Totum hominem Deus assumit: quia totus ab ipso est,
Et totum redimit quem sumserat, omne reducens
Quidquid homo est: istud tumulis, ast illud abysso.
Occurrit dubitans heic dissertator, & illud Animæ natura.
Obijcit. an'ne fides capit, vt substantia flante
Inspirata Deo cruciatum sentiat, atque
Inferni petat ima poli, Barathroq́; coquatur.
Credo animam non esse Deum: sed credo creatis
Maiorem cunctis: ipsam quoque credo creatam.
Formata est nanque ore Dei, quæ non erat antè:
Sed formata habitu pulcerrima, pictaq́; rebus
Diuinis, & plena Deo, similisq́; creanti.

Non

Non tamen ipsa Deus: quoniam generatio non est,
Sed factura Dei est. solus de corde Parentis
Filius emicuit: verus Deus ille. sed istud
Collatum est animæ subitò, vt, quæ non erat, esset.
Ille coæternus Patri est, & semper in ipso:
Nec factus, sed natus, habet quodcunque paternum est.
Hæc similis, velut vmbra, Dei est. sic ipse locutus
Factor, vtroque hominem meditans de figmine iunctũ
Ædificare sui similem. sed non habet vmbra,
Quod corpus solidum: cuius simulatio in vmbra est:
Atque aliud verum est, aliud simulatio veri.
Est similis, sæclis quòd non consumitur vllis:
Quòd sapiens, iustique capax, reginaque rerum
Imperat: antè videt, perpendit, præcauet, instat:* * infit:
Verborum, morumque opifex, instructaque mille
Artibus, & cælum sensu percurrere docta.

His animam similem sibi Conditor effigiauit,
Cetera dissimilẽ: quippe hanc cõprendere promtum est,
Quam modus, & species determinat: at Deus ingens,
Atque superfusus trans omnia, nil habet in se
Extremum, vt claudi valeat, sensu'ue teneri.
Incomprensa manet virtus, cui linea desit
Vltima, quam spatium non mensurabile tendit.
Ergo animam factam, magno & Factore minorem,
Maioremque alijs, atque omnibus imperitantem,
Corruptela putris nascentem turbida carnis
Concipit, ac membris tabentibus interfusam
Participat de fæce sua: fit mista deinde
Peccandi natura luto cum simplice flatu.
Sed fortasse animam, Domini quia fluxit ab ore
Compositam, factamque neges, velut ipsa Dei pars:
Quod dictu scelus est, tetras trahat oblita culpas,
Et pessum damnata ruens Chaos intret opertum.

Sit res illa Dei non abnuo: pars tamen illa
Haudquaquam dicenda Dei est, quæ tempore cœpit:
Nec prior, aut senior, quàm primū plasma, putāda est.
Tunc etenim factam video, cùm cordis amici
Intrauit germana domum, limiq; recentis
Hospita, & ipsa recens fraterna sedit in aula.
Illa quidem flatus Domini est: sed spiritus, & vis
Non est plena Dei, tanto moderamine missa,
Quanto flans voluit flandi seruare tenorem.
Est impossibile spectare profunda Sabaoth:
Sed speculum Deitatis homo est. in corpore discas
Rem non corpoream sollers, interprete Christo:
Qui Patrem propriū mortali in corpore monstrat.
Perspice quàm varios fundamus ab ore vapores,
Spiramus quoties animæ sufflabilis auras.
Nunc flatum tepidum calor exhalatus anhelat,
Roranteis nebulas vdis de faucibus efflans:
Cùm libet in gelidum flabrali frigore ventum
Spiritus exiстit tenuis, & sibilat aër.
Adde & distinctum, quem musica tibia flatum
Concipit: aut ille est presso modulamine parcus,
Aut tumidum largo sublimat flamine bombum,
Aut raucos frangit modulos, aut lene susurrat,
Aut exile trahens sonitus producit acutos,
Aut murmur tenerum sublidit voce minuta.
Hæc cùm te videas mortali in corpore posse:
Cur non æternum potuisse infundere credas
Qualem animam voluit? præscriptis quam quia con-
Efflauit, fuditq; modis, sit facta necesse est. (dens
Denique multa sapit, sed non sapit omnia, nostræ
Vis animæ, certum sapere, ac prænoscere iussa.
Iam, cui certus inest modus, & cui nosse negatum est
Omnia, factura est: nam condita, & aucta probatur.

Collige

Collige de simili sit'ne hæc factura: creauit
Nempe manus Domini corpus mortale, lutumq́;
Composuit digitis. nunquid manus articulatim
Est digesta Dei? nunquid vola? nunquid & vngueis
Claudere flexibileis? patulam seu tendere palmam?
Ista figura manus nostræ est, quam non habet in se
Incircumscriptus Dominus: sed tradita forma est,
Humanis quæ nota animis daret intellectum.
Vt per corpoream speciem plasmasse feratur
Corporis effigiem: sic est plasmata vicissim
Flatu incorporeo res flabilis, oris & esse
Fertur opus, tenuis per quod constructa refulsit
Forma animæ, atque rudi factam se munere sensit.
Si non est factura manus caro nostra: nec oris
Est factura anima, flatu & spiramine cœpta,
Inq́; locum deducta aliquem: nanque omne, quod hora
Natalis profert, locus accipit, & locus vllus
Quod cohibere potest, modicum est, nec in omnia fu-(sum.
Et quod tam modicum est, vt certa sede locetur,
Iam titubare potest: & quod titubauerit, intra
Naturam vitij est: vitiosum denique tristem
Decidit in pœnam: Deus hoc, mihi credite, non est.
Aut, si maiestas anima est, ostendite quid sit,* * animæ
Quod lapsam Christiq́; inopem noua gratia inundat,
Spiritus & sanctus baptismate iustificatam
Nobilitat, famulæq́; decus, quod defuit, addit:
Quod, quia præstatur meritis, meritisq́; negatur,
Absurde fertur Deus, aut pars esse Dei; quæ
Diuinum, summumq́; bonum de fonte perenni
Nunc bibit obsequio, nunc culpa, aut crimine perdit,
Et modò supplicium recipit, modò libera calcat.
Miraris peccare animam, quæ carne coactam
Sortita est habitare domum, cùm peccet & ipse

Angelus

Angelus, hoſpitium qui neſcit adire caducum
Cratis tabifluæ. peccat: quia factus & ipſe eſt,
Non genitus. quocunque modo ſit factus, id vnus
Scit factor Dominus: factum mihi credere ſat ſit.
Solus labe caret peccati Conditor orbis,
Ingenitus, genituſq́; Deus: Pater, & Patre Natus,
Solus, & exceptus tormentum admittere triſte
Inuiolatus agit, nec quidquam ſentit acerbi.
Exſortem dic eſſe animam crucis, atque doloris:
Si culpæ immunem, vacuamq́; à crimine noſti.
Quæ peccare valet, valet & ſuccumbere pœnæ.
Ipſa quidem ſincera fuit, dum conditor olim:
Quæ collata rudem fecit viuiſcere limum:
Vtpote de liquido naturæ ſemine primos
Accipiens habitus, ſuperoq́; expreſſa ſereno.
Sed mox, vt grauido iuſſa eſt innectier aruo,
Suauibus illecebris nimiùm blandita refrixit,
Deq́; volutabris pretioſum polluit ignem,
Dum tranſgreſſa Dei poſitum fas improba calcat.
Hæc prima eſt natura animæ. ſic condita ſimplex,
Decidit in vitium, per ſordida fœdera carnis.
Exin tincta malo peccamine principis Adæ
Inficit genus omne hominum, quod pullulat inde:
Et tenet ingenitas animarum infantia in ortu
Primi hominis maculas, nec quiſquam naſcitur inſons.
Vitandus tamen error erit, ne traduce carnis
Transfundi in ſobolem credatur fons animarum
Sanguinis exemplo: cui texta propagine vena eſt.
Non animas animæ pariunt: ſed lege latenti
Fundit opus natura ſuum, quo paruula anhelent
Vaſcula, vitaliſq́; adſit ſcintilla coactis.
Quæ, quamuis infuſa nouum penetret noua ſemper
Figmentum, vetus illa tamen de crimine auorum

Ducitur: illoto quoniam concreta veterno est.
Inde secunda redit generatio, & inde lauatur
Naturæ illuuies, iterumq; renascimur intus
Perfusi, vt veterem splendens anima exuat Adam.
Quæ, quia materiam peccati ex fomite carnis
Consociata trahit, nec non simul ipsa sodali
Est incentiuum peccaminis, implicat ambas
Vindex pœna reas: peccanteis mente sub vna,
Peccandiq; cremat socias cruciatibus æquis.
His crucibus Christus nos liberat, incorruptæ
Matris, & innocui gestator corporis. vnus
Naturam pœnæ expositam, sed non vitiorum
Naturam expositam contactibus induit Iesus:
Atque ideo pœnæ nil debuit: intemeratus,
Fraude carens, omni culparum adspergine liber.
Quid peccatorum prosapia corpore in illo,
Quid Christi in membris peccati sæua satelles
Pœna ageret? quid mors homini sine crimine posset?
Nimirum cassis conatibus, & sine neruis
Concideret sterilis peccati fomite nullo.
Mors alitur culpa: culpam qui non habet, ipso
Pastus defectu mortem consumit inanem.
Sic mors in domini consumta est corpore Christi:
Sic perijt, solitum dum non habet arida pastum.
Suspice quapropter solum inculpabile Numen,
Virtutem Patris, & Christi, & iam desine nostræ
Inuidiam conflare animæ, quòd sit Deus, aut quòd
Portio parua Dei, cum Christo abscindere quidquam,
Et resecare Deo partem, vel carpere tantum
Numen non liceat, plenum sibi semper, & in se.
Phantasmatici. *Est operæpretium nebulosi dogmatis vmbram*
Prodere, quam tenues atomi compage minuta
Instituunt: sed cassa cadit, ventoq; liquescit
Assimilis,

Assimilis, fluxu nec se sustentat inani.
Aëreum Manichæus ait, sine corpore vero
Peruolitasse Deum, mendax phantasma, cauamq;
Corporis effigiem, nil contrectabile habentem.
Ac primùm specta, an deceat quidquam simulatum
Assignare Deo, cuius mera gloria falsi
Nil recipit, membris hic se fallacibus aptans
Fingeret esse hominem ventosa subdolus arte?
Mentitus toties, cùm diceret, inueteratis
Do veniam morbis, simul & peccata remitto.
Filius est hominis, pestem qui pellere carnis,
Et scelerum nexus laxare, & soluere possit.
Surge valens, surge innocuus, iam tolle grabatum,
Filius hoc hominis iubeo. dignus'ne videtur
Qui testis sibi sit, seq;, ac sua carnea norit?
Quid, cùm discipulos hominis quid Filius esset
Passurus, fido iam præscius ore monebat?
Non'ne fatebatur se cum virtute paterna
Esse hominem verum? quod si non, credo fefellit.
Si natura Dei quæ sit, Manichæe, requiris:
Omne quod est, verum est. nam si mendosus agit quid,
Nec Deus est: mendum diuinus non capit vsus.
Obycis æterno Domino, quòd lubricus ad nos
Venerit, assimulans aliud, quàm verus habebat.
Obmutesce, furor: linguam, canis improbe, morde
Ipse tuam, lacero consumens verba palato.
*Latranti obsistit * Mattheùs, rabiemq; refellit:* *Matthæus, & ora
Qui notat omne genus carnalis stirpis, adusque
Corporeum Christum, per sex septena virorum
Nomina descendens, & venam sanguinis alti
Ex atauis longo texens per stemmata filo.
Septimus hebdomadi vênit superaddere sextæ,
Hunc numerum Christus: placidũ qui conficit annum

Cuncta remittentem contractibus illaqueata
Multimodis, hominemq́ hominis de morte leuantem.
Imperfectus enim limus mortalis erat tunc:
Vir ſolus perfectus adeſt, atque integer Ieſus:
Cui nihil ex ſeptem ſeptenis defuit, ex quo
Perficeret mortale genus virtute perenni.
Hic ille eſt: nobis qui ſeptima ſabbata complet,
Vt caro noſtra Deo tandem ſociata quieſcat,
Quam bis terna malis vexabant ſabbata noxis.
Curramus notis gradibus, Regumq́ ſequamur
Progeniem: Chriſtum inuenies de carne parentum
Effluxiſſe hominum: qui ſit de ſemine Dauid,
Stirpe recenſita numerandus ſanguinis heres.
Quid, cùm ſanctiloquus reuoluto germine Lucas
Surſum verſus agit ſeriem, ſcandente nepotis
Corpore, perq́ atauos curſum relegente vetuſtos,
Septenos decies conſcendit Chriſtus in ortus,
Et duo? nam totidem doctores miſit in orbem:
Deſcenſos naſcendo gradus redeundo retexit
Actus ad vſque apicem terreni corporis Adam.
Inde parens Deitas recipit ſua, noſtraq́ miſtim,
Fitq́ Dei ſummi per Chriſtum filius Adam.
* fingas *Reſtat, vt aëream * pingas ab origine gentem,*
Aëreos proceres, Leuin, Iudam, Simeonem,
Aëreum Dauid, magnorum corpora Regum
Aërea, atque ipſam fecundæ virginis aluum
Aëre fallaci, nebulisq́ & nube tumentem.
Vaneſcat ſanguis perflabilis: oſſa liqueſcant
Mollia; neruorum pereat textura volantum.
Omne, quod eſt geſtum, notus auferat irritus: auræ
Diſpergant tenues. ſit fabula, quod ſumus omnes,
Et quid agit Chriſtus, ſi me non ſuſcipit? aut quem
Liberat infirmum, ſi dedignatur adire

Carnis onus, manuumq; horret monumenta suarum?
Indignum'ne putat luteum consciscere corpus:
Qui non indignum quondam sibi credidit ipsum
Pertractare lutum, cùm vas componeret aruo
Nondum visce reo: sed inertis glutine limi,
Impressoq; putres sub pollice duceret artus?
Tantus amor terræ, tanta est dilectio nostri.
Dignatur præpinguis humi comprendere mollem
Diuinis glebam digitis, nec sordida censet
Hærentis massæ contagia. iusserat, vt lux
Confieret: facta est, vt iusserat. omnia iussu
Imperitante nouas traxerunt edita formas.
Solus homo emeruit Domini formabile dextra
Os capere, & flabro Deitatis figmine nasci.
Quorsum igitur limo tanta indulgentia nostro
Contigit, vt Domini manibus tractatus, honora
Arte sacer fieret, tactu iam nobilis ipso?
Decrerat quoniam Christum Deus incorrupto
Admiscere solo: sanctis quod fingere velle
Dignum habuit digitis, & carum condere pignus.
Destituit natura quidem destructa coactæ
Telluris formam, mortiq; obnoxia cessit:
Sed natura Dei nunquam soluenda, caducam
Tellurem nostro vitiatam primitus vsu
Esse suam voluit, ne iam vitiabilis esset.
Christus nostra caro est: mihi soluitur, & mihi surgit.
Soluor morte mea, Christi virtute resurgo,
Cùm moritur Christus, cum flebiliter tumulatur,
Me video: è tumulo cùm iam remeabilis adstat
Cerno Deum. si membrorum phantasma meorum est,
Et phantasma Dei est: mendax in vtraq;, necesse est,
Sit Christus specie, si Christus fallere nouit.
Si non verus homo est, quem mors hominẽ probat ipsa:

Nec verus Deus est, operis quem gloria prodit
Esse Deum. vel crede mori, vel adesse refelle,
Et gemina verum Christum ratione negato.
Nam quid magnificum, si non est mortuus Iesus,
Et redit? illa Dei virtus memorabilis est, vt
Occisus redeat superis, surgatq; sepultus.
Quisqui' Deum Christum vult dicere: dicat eundem
Esse hominem, ne maiestas sua fortia perdat.

Resurrectio. *Nosco meum in Christo corpus cõsurgere: quid me*
Desperare iubes? veniam, quibus ille reuênit,
Calcata de morte, vijs. quod credimus, hoc est.
Et totus veniam: nec enim minor, aut alius, quàm
Nunc sum, restituar. vultus, vigor, & color idem,
Qui modò viuit, erit: nec me vel dente, vel vngue
Fraudatum reuomet patefacti fossa sepulcri.
Qui iubet, vt redeam, non reddet debile quidquam:
Nam si debilitas redit, instauratio non est.
Quod casus rapuit, quod morbus, quod dolor hausit,
Quod truncauit edax senium populante veterno:
Omne reuertenti reparata in membra redibit.
Debet enim mors victa fidem, ne fraude sepulcri
Reddat curtum aliquid: quamuis iam curta vorarit
Corpora. debilitas tamen, & violentia morbi
Virtus mortis erit: reddet, quod particulatim
Sorbuerat quocunque modo, ne mortuus omnis
Non redeat, si quid pleno de corpore desit.

Pellite corde metũ mea membra, & credite vosmet
Cum Christo reditura Deo: nam vos gerit ille,
Et secum reuocat. morbos ridete minaces:
Inflictos casus contemnite: tetra sepulcra
Despuite: exsurgens quô Christus prouocat, ite.

AVRELII PRVDENTII
CLEMENTIS IN ἉΜΑΡΤΙΓΈΝΕΙΑΝ
PRÆFATIO.

FRATRES *ephebi, foſſor & paſtor, duo,*
Quos feminarũ prima primos procreat,
Siſtunt ad aram de laborum fructibus,
Deo ſacranda munerum primordia:
Hic terrulentis, ille viuis fungitur.
Certante voto diſcrepantes immolant:
Fetum bidentis alter, aſt alter ſcrobis.
Deus minoris comprobauit hoſtiam,
Reiecit illam, quam parauit grandior.
Vox ecce ſummo miſſa perſultat throno.
Cain quieſce: nanque ſi rectè offeras,
Oblata nec tu lege recta diuidas,
Peruerſa nigram vota culpam traxerint.
Armat deinde parricidalem manum
Frater, probatæ ſanctitatis æmulus:
Germana curuo colla frangit ſarculo:
Mundum recentem cæde tingit impia,
Serò expiandum iam ſeneſcentem ſacro
Cruore Chriſti, quo peremtor concidit.
Mors prima cœpit innocentis vulnere,
Ceſſit deinde vulnerato innoxio.
Per crimen orta, diſſoluta eſt crimine:
Abel quod antè perculit, Chriſtum dehinc,
Finita & ipſa eſt, finis exſortem petens.
Ergo ex futuris priſca cœpit fabula,
Factoq; primo res notata eſt vltima,
Vt ille mortis inchoator ruſticus
Inſulſa terræ deferens libamina,
Deumq; rerum mortuarum deputans

Raſtris redacta digna ſacris crederet
Viuentis atrox æmulator hoſtiæ.
Agnoſco nempe, quem figura hæc denotet,
Quis fratricida, quis peremtor inuidus
Praue ſacrorum diſciplinam diuidit,
Mactare dum ſe vota cenſet rectiùs.
Marcion, arui forma corruptiſſimi,
Docet Duitas diſcrepare à Spiritu,
Contaminatæ dona carnis offerens,
Et ſegregatim Numen æternum colens.
Qui ſi quieſcat, nec monentem negligat,
Pacem quietam diligat germanitas,
Vnum, atque viuum faſſa viuorum Deum.
Hic ſe caduco dedicans myſterio,
Hic, qui caduci rem laboris offerens,
Summam profanus diuidit ſubſtantiam,
Malum, bonumq; , ceu duorum ſeparans
Regnum Deorum, ſceptra committit duo:
Deum eſſe credens, quem fatetur peſſimum,
Cain cruentus, vnitatis inuidus,
Mundi colonus, immolator ſqualidus:
Cuius litamen ſordet, & terram ſapit,
Terram caduci corporis, venam putrem,
Humore denſo conglobatam & puluere:
Natura cuius fraude floret fertili,
Fecunda fundens noxiorum crimina,
Animæq; vitam labe carnis enecat.
Caro in ſororem tela mentem dirigit:
Mens in cerebro ventilatur ebrio,
Ex quo furores ſucculentos colligit
Madens veneno corporis lymphatico.
Deum perennem findit in duos Deos:
Audet ſecare Numen inſecabile.

**Cain peremtor, denegans vnum Deum:* * Cadit
Cain triumphat, morte fratris illitus.

AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS Α'ΜΑΡΤΙΓΕ'ΝΕΙΑ.

QVO' *te præcipitat rabies tua, perfide Cain,* Duitæ.
Diuisor blaspheme Dei? tibi conditor vnus
Non liquet, & bifidæ caligant nubila lucis.
Insincera acies duo per diuortia semper
Spargitur, in geminis visum frustrata figuris.
Terrarum tibi forma duplex obludit, vt excors
Diuiduum regnare Dęum super æthera credas.
Bina boni, atque mali glomerat discrimina sordens
Hic mundus: Domino sed cælum obtemperat vni.
Non iccirco duos retinent cælestia Reges,
Quòd duo sint opera humanas agitantia curas.
Exterior terrenus homo est, qui talia cernens
Coniycit esse duo variarum Numina rerum,
Dum putat esse Deum, qui praua effinxerit olim,
Et qui recta itidem condens induxerit, ambos
Autumat esse Deos natura dispare summos.
Quæ tandem natura potest consistere duplex,
Aut regnare diu: quam fons diuisus ab arce
Separat, alternaq́; apicum ditione recîdit?
Aut vnus Deus est, rerum cui summa potestas:
Aut qui iam duo sunt, minuuntur dispare summo.
Porrò nihil summum, nisi plenis viribus vnum:
Distantes quoniam proprium dum quisque reuulso
Vindicat imperio, nec summa, nec omnia possunt.
Ius varium non est plenum: quia non habet alter
Quidquid dispar habet. cumulum discretio carpit.
Nos plenum sine parte Deum testamur, & vnum:
In quo Christus inest. idem quoque plenus, & vnus,

Qui viget, & viguit ſuper omnia, quiq; vigebit,
Participem nullum collato fœdere paſſus.
Summa poteſtatum, ſimplex dominatio rerum,
Virtutum ſublime caput, fons vnicus orbis,
Naturalis apex, generiſq;, & originis auctor:
Ex quo cuncta fluunt, & lux, & tempora, & anni,
Et numerus, qui poſt aliquid dedit eſſe ſecundum:
Vnus enim princeps numeri eſt, nec denumerari
Tantum vnus potis eſt. ſic, cùm Pater, ac Deus alter
Non ſit, item Chriſtus non ſit Genitore ſecundus,
Anterior numero eſt, cui Filius vnicus vni eſt.
Ille Deus, meritoq; Deus: quia primus, & vnus,
In virtute ſua primus: tum primus in illo
Quem genuit. quid enim differt generatio ſimplex?
Vnum ſemper erit gignens, atque vnus ab vno
Ante Chaos genitus, numeroq;, & tempore liber.
Quis dixiſſe duos rem maieſtate ſub vna
Regnantem, propriamq; ſibi, retroq; perennem
Auſit, & vnius naturæ ſcindere vires?
Nunquid adoptiuum Genitor ſibi ſumſit, vt alter
Externi generis numerum præſtare duorum
Debeat, & geminum diſtans inducere Numen?
Forma Patris veri verus ſtat Filius, ac ſe
Vnum rite probat, dum formam ſeruat eandem.
Non amor adſcitus ſociat, nec iungit vtrunque
Coniurata fides: pietas ſed certa, genuſq;
Vnum, quod Deus eſt, ſummam reuocatur ad vnam.
Hæc tibi, Marcion, via diſplicet: hanc tua damnat
Secta fidem, dominis cælum partita duobus.
Quæ te confundunt nebulæ! quis ſomnus inerti
Incubat ingenio! cui per phantaſmata duplex
Occurrit ſpecies, biuio diſperſa ſuperno?
Si vim mentis hebes ſtupor obſidet, adſpice ſaltem

Obuia

Obuia terrenis oculis elementa, quibus se
Res occulta Dei dignata est prodere signis.
Hanc heresin præsaga Patris prauiderat olim
Maiestas fore: quæ rectorem lucis, & orbis
Scinderet in parteis, geminatum segrege regno.
Iccirco specimen posuit spectabile nostris
Exemplumq; oculis, ne quis duo Numina credat
Imperitare vagis mundi per inania formis.
*Vna per immensam cæli caueam * resolutos* * reuolutos
Præbet flama dies. texit Sol vnicus annum.
Triplex ille tamen nullo discrimine, trina
Subnixus ratione viget, splendet, volat, ardet,
Motu agitur, feruore cremat, tum lumine fulget.
Sunt tria nempe simul, lux, & calor, & vegetamen:
Vna, eademq; tamen rota sideris indiscreti
Fungitur his, vno seruat tot munera ductu,
Et tribus vna subest mistim substantia rebus.
Non conferre Deo, velut æquiparabile, quidquam
Ausim, nec Domino famulum componere signum:
Ex minimis sed grande suum voluit Pater ipse
Coniectare homines: quibus ardua visere non est.
Paruorum speculo non intellecta notamus,
Et datur occultum per proxima quærere verum.
Nemo duos Soles, nisi sub glaucomate, vidit:
Aut, si fusca polum suffundit palla serenum,
Oppositus quoties radiorum spicula nimbus
Igne repercusso mentitos spargit in orbeis.
Sunt animis etiam sua nubila, crassus & aër:
Est glaucoma, aciem quod tegmine velat aquoso,
Libera ne tenerum penetret meditatio cælum,
Ne'ue Deum rapidis comprendat sensibus vnum.
Spargitur in bifidas malesana intentio luces,
Et duplices geminis auctoribus exstruit aras.

Sunt duo? sunt. igitur cur non sunt multa Deorum
Millia? cur numero Deitas contenta gemello est?
An non in populos dispersa examina Diuûm
Fundere erat meliùs, mundumq; implere capacem
Semideis passim nullo discrimine monstris?
Queis fera Barbaries perituros mactat honores,
Dissona discretum retinent si Numina cælum?
Conuenit & nebulis, & fontibus, & reboanti
Oceano, & siluis, & collibus, & speluncis,
Fluminibus, ventis, fornacibus, atque metallis
Assignare Deos proprios: sua iura cuique.
Vel, si Gentileis sordet venerarier vmbras,
Et placet esse Deos sceptris socialibus æquos,
Dic age, quis terras ditionis sorte retentet?
Quis regat æquoreas æterna lege procellas?
Ede coheredum distinctum ius dominorum.
Vnus, ais, tristi residet sublimis in arce,
Auctor nequitiæ, scelerum Deus, asper, iniquus:
Qui, quodcunque malum vitioso feruet in orbe,
Seuit, & anguino medicans noua semina succo,
Rerum principium mortis de fomite traxit.
Ipse opifex mundi, terram, mare, sidera fecit:
Condidit ipse hominem, lutulenta & membra coëgit,
Effigians quod morbus edat, quod crimine multo
Sordeat, informi tumulus quod tabe resoluat.
Ast alij pietatis amor, placidumq; medendi
Ingenium, recreans homines, mortalia seruans.
Testamenta duo fluxerunt principe vtroque:
Tradidit iste nouum melior, vetus illud acerbus.
Hæc tua, Marcion, grauis, & dialectica vox est:
Immo hæc attoniti phrenesis manifesta cerebri.
Nouimus esse patrem scelerum: sed nouimus ipsum
Haudquaquam tamē esse Deum: quin immo Gehennæ.

Manci-

Mancipium, Stygio qui sit damnandus Auerno.
Marcionita Deus, tristis, ferus, insidiator,
Vertice sublimis: cinctum cui nubibus atris
Anguiferum caput, & fumo stipatur, & igni:
Liuenteis oculos suffundit felle perusto
**Inuidiæ, impatiens iustorum gaudia ferre,* * Inuidia,
Hirsutos iuba densa humeros errantibus hydris
Obtegit, & virides allambunt ora cerastæ.
Ipse manu laqueos per lubrica fila reflexos
In nodum reuocat, faciliq; ligamine tortas
Innectit pedicas, neruosq; in vincula tendit.
Ars olli captare feras, animalia bruta
Irretire plagis, retinacula denique cæcis
Indeprensa locis erranti opponere prædæ.
Hic ille est venator atrox, qui cæde frequenti
Incautas animas non cessat plectere Nimrod:
*Qui mundum curuis anfractibus, & * siluosis* * sinuosis
Horrentem scopulis, versuto circuit astu.
Fraude alios, tectisq; dolis innectere adortus:
Porrò Giganteis alios luctando lacertis
Frangere, funereos latè exercere triumphos.
Improba mors quid non mortalia pectora cogis?
Ipse suam, pudet, heu, contemto Principe vitæ,
Perniciem veneratur homo: colit ipse cruentum
Carnificem, gladijq; aciem iugulandus adorat.
Intantum miseris peccati nectare captis
Dulce mori est: tanta in tenebris de peste voluptas.
Qui mala principio genuit, Deus esse putatur,
Quiq; bona inficit vitijs, & candida nigris.
Par furor illorum: quos tradit fama dicatis
Consecrasse Deas, Febrem, Scabiemq;, sacellis.
Inuentor vitij non est Deus: Angelus illud
Degener infami conceptum mente creauit:

Qui priùs augustum radiabat sidus, & ingens
Ex nihilo splendor nutrito ardebat honore:
Ex nihilo nam cuncta retrò, factumq; quod vsquam est.
At non ex nihilo Deus, & Sapientia vera,
Spiritus & sanctus: res semper viua, nec vnquam
Cœpta, sed aëreos etiam molita ministros.
Horum de numero quidam pulcerrimus ore,
Maiestate ferox, nimijs dum viribus auctus
Inflatur, dum grande tumens sese altiùs effert,
Ostentatq; suos licito iactantius igneis:
Persuasit proprijs genitum se viribus, ex se
Materiam sumsisse sibi, qua primitus esse
Inciperet, nasciq; suum sine principe cœptum.
Hinc schola subtacitam meditatur gignere sectam:
Quæ docet è tenebris subitum micuisse tyrannum:
Qui, velut æterna latitans sub nocte, retrorsum
Vixerit, & tecto semper regnauerit æuo.
Æmulus, vt memorant, opera ad diuina repentè
Corrumpenda, caput caligine protulit atra.
Hoc ratio sed nostra negat: cui non licet vnam
Infirmare fidem: sacrò quæ tradita libro est.
Nil, ait, absque Deo factum, sed cuncta per ipsum,
* Facta : * Cuncta: nec est alius quisquam, nisi factus ab ipso.
Sed factus de stirpe bonus, bonitatis in vsum
Proditus, & primo generis de fonte serenus,
Deterior mox sponte sua, dum decolor illum
Inficit inuidia, stimulisq; instigat amaris:
Arsit enim scintilla odij de fomite Zeli,
Et dolor ingenium subitus conflauit iniquum.
Viderat argillam, simulacrum & structile flatu
Concaluisse Dei: Dominum quoque conditione,
Qui cunctum proprio regeret moderamine mundum,
Impositum: natura soli, pelagiq;, poliq;

Vt famulans homini locupletem fundere partum
Nosset, & effusum terreno addicere Regi.
Inflauit fermento animi stomachante tumorem
Bestia, deq; acidis vim traxit acerba medullis:
Bestia, corde carens, cui tunc sapientia longi
Corporis enodem seruabat recta iuuentam,
Complicat ecce nouos sinuoso pectore nexus,
Inuoluens nitidam spiris torquentibus aluum.
Simplex lingua prius, varia micat arte loquendi,
Et discissa dolis resonat sermone trisulco.
Hinc natale caput vitiorum. principe ab illo
Fluxit origo mali: qui se corrumpere primum,
Mox hominem didicit, nullo informante magistro.
Vltimus exitium subuerso Præside mundus
Sortitur, mundiq; omnis labefacta supellex.
Non aliter, quàm cùm incautum spoliare viantem
Fortè latro aggressus, prædæ priùs immemor, ipsum
Ense ferit dominum, pugnæ nodumq́; , moramq́; ,
Quo pereunte trahat captiuos victor amictus,
Iam non obstanti locuples de corpore prædo.
Sic hominis subiecta domus, ditissimus orbis
Scilicet in facilem domino peccante ruinam
Lapsus, herile malum iam tunc vitiabilis hausit.
Tunc lolium, lappasq; leueis per adultera culta
Ferre malignus ager, glebis malè pinguibus ausus:
Triticeam vacuis segetem violauit auenis.
Tunc etiam innocuo vitulorum sanguine pasci,
Iamq; iugo edomitos rictu laniare iuuencos
Occiso pastore truces didicêre leones.
Necnon & querulis balatibus iritatus
Plenas nocte lupus studuit perrumpere caulas.
Omne animal diri callens sollertia furti
Imbuit, & tortos acuit fallacia sensus.

Quamuis maceries florenteis ambiat hortos,
Sæpibus & densis vallentur vitea rura:
Aut populator edet gemmantia germina bruchus,
Aut auibus discerpta feris lacerabitur vua.
Quid loquar herbarum fibras, medicante veneno
Tinctas, lethiferi fudisse pericula succi?
Noxius in teneris sapor æstuat ecce frutectis,
Cùm priùs innocuas tulerit natura cicutas,
Roscidus & viridem qui vestit flos rhododaphnen,
Pabula lasciuis dederit sincera capellis.
Ipsa quoque impositum destructo fœdere certo
Transcendunt elementa modum, rapiuntque, ruuntque
Omnia, legirupis quassantia viribus orbem.
Frangunt vmbriferos Aquilonum prœlia lucos,
Et cadit immodicis silua exstirpata procellis.
Parte alia violentus aquis torrentibus amnis
Transilit obiectæ præscripta repagula ripæ,
Et vagus euersis latè dominatur in agris.
Nec tamen his tantam rabiem nascentibus ipse
Conditor instituit: sed laxa licentia rerum
Turbauit placidas rupto moderamine leges.
Nec mirum, si membra orbis concussa rotantur,
Si vitijs agitata suis mundana laborat
Machina, si terras lues incentiua fatigat:
Exemplum dat vita hominum: quò cetera peccent:
Vita hominum: cui, quidquid agit, vesania, & error
Suppeditant, vt bella fremant, vt fluxa voluptas
Diffluat, impuro ferueſcat vt igne libido,
Sorbeat vt cumulos nummorum faucibus amplis
Gurges auaritiæ: finis quam nullus habendi
Temperat, aggestis addentem vota talentis.
Auri nanque fames parto fit maior ab auro:
Inde seges scelerum, radix & sola malorum,

Dum

Dum ſcatebras fluuiorum omneis, & operta metalla
Eliquat ornatus, ſoluendi leno pudoris:
Dum venas ſquallentis humi ſcrutatur inepta
Ambitio, ſcalpens naturæ occulta latentis,
Si quibus in foueis radiantes fortè lapillos
Rimata inueniat. nec enim contenta decôre
Ingenito, externam mentitur fœmina formam.
Ac velut artificis domini manus imperfectum
Os dederit, quod adhuc res exigat, aut hyacinthis
*Pingere *ſculptilibus redimitæ frontis in arce,* * ſutilibus
Colla vel ignitis ſincera incingere ſertis,
Auribus aut grauidis virideis ſuſpendere baccas:
Nectitur & nitidis concharum calculus albens
Crinibus, aureoliſq́; riget coma texta catenis.
Tædet ſacrilegas matrum percurrere curas,
Muneribus dotata Dei quæ plaſmata fuco
*Inficiunt, vt *figmentis cutis illita perdat* * pigmentis
*Quod *fuerat, falſô non agnoſcenda colore.* * fuit ex
Hæc ſexus malè fortis agit: cui pectore in arcto
Mens fragilis facili vitiorum fluctuat æſtu.
Quid, ꝙ & ipſe caput muliebris corporis, & Rex
Qui regit inualidam propria de carne reſectam
Particulam, qui vas tenerum ditione gubernat,
Soluitur in luxum? cernas molleſcere cultu
Heroas vetulos: opifex quibus aſpera membra
Finxerat, & rigidos durauerat oſſibus artus.
Sed pudet eſſe viros: quærunt vaniſſima quæque
Queis niteant: genuina leues vt robora ſoluant.
Vellere non ouium, ſed Eoo ex orbe petitis
Ramorum ſpolijs, fluitanteis ſumere amictus
Gaudent, & durum ſcutulis perfundere corpus.
Additur ars, vt fila herbis ſaturata recoctis
Illudant varias diſtincto ſtamine formas.

Ut quæque est lanugo feræ mollissima tactu,
Pectitur. hunc videas lascinas præpete cursu
Venantem tunicas, auium quoque versiculorum
Indumenta nouis texentem plumea telis:
Illum pigmentis redolentibus, & peregrino
Puluere femineas spargentem turpiter auras.
Omnia luxus habet nostræ vegetamina vitæ:
Sensibus in quinque statuens quæ condidit Auctor.
Auribus, atque oculis, tum naribus, atque palato
Quæritur infectus vitiosis artibus vsus.
Ipse etiam toto pollet qui corpore tactus,
Palpamen tenerum blandis è fotibus ambit.
Prô dolor, ingenuas naturæ occumbere leges,
Captiuasq; trahi regnante libidine dotes.
Peruersum ius omne viget, dum quidquid habendum
Omnipotens dederat, studia in contraria vertunt.
Iccirco'ne rogo speculatrix pupula molli
Subdita palpebræ est, vt turpia semiuirorum
Membra theatrali spectet vertigine ferri,
Incestans miseros fœdo oblectamine visus?
Aut ideo spirant, mediaq; ex arce cerebri
Demittunt geminas sociata foramina nares,
Ut bibat illecebras malè conciliata voluptas:
Quas pigmentato meretrix iacit improba crine?
Num propter lyricæ modulamina vana puellæ,
Neruorumq; sonos, & conuiuale calentis
Carmen nequitiæ, patulas Deus addidit aureis,
Perq; cauernosos iussit penetrare meatus
Vocis iter? nunquid madido sapor inditus ori
Viuit ob hanc caussam, medicata vt fercula pigram
* vegetamq; Ingluuiem * vetitamq; gulam ganeonis inescent?
Per varios gustus instructa vt prandia ducat
In noctem, lassetq; grauem sua crapula ventrem?

Quid

Quid durum, quid molle foret, quid lene, quid horrens,
Quid calidum, gelidum'ue, Deus cognoscere nosmet
Attactu voluit palpandi, interprete sensu.
At nos delicias plumarum, & linea texta
Sternimus, atque cutem fulcro attenuante polimus.
Felix, qui indultis potuit mediocriter vti
Muneribus, parcumq; modum seruare fruendi:
Quem locuples mundi species, & amœna venustas,
Et nitidis fallens circumflua copia rebus
Non capit vt puerum, nec inepto addicit amori:
Qui sub adumbrata dulcedine triste venenum
Deprendit latitare boni mendacis operto.
Sed fuit id quondam nobis sanctumq;, bonumq;
Principio rerum Christus cùm conderet orbem:
Vidit enim Deus esse bonum: velut ipse Moyses
Historicus mundi nascentis testificatur.
Vidit, ait, Deus esse bonum quodcunque creauit.
Hoc sequar, hoc stabili conceptum mente tenebo,
Inspirante Deo, quod sanctus vaticinator
Prodidit antiquæ recolens primordia lucis,
Esse bonum quicquid Deus, & Sapientia fecit.
Conditor ergo boni Pater est, & cum Patre Christus.
Nam Deus, atque Deus Pater, est & Filius vnum:
Quippe vnum natura facit: quæ constat vtrique
Vna voluntatis, iuris, virtutis, amoris.
Non tamen iccirco duo Numina, nec duo rerum
Artifices: quoniam generis dissensio nulla est.
Atque ideo nulla est operis distantia, nulla
*Ingenij: *peperit bona nam omnia Conditor vnus.* * peperitque bona omnia
Nil luteum de fonte fluit, nec turbidus humor
Nascitur, aut primæ violatur origine venæ:
Sed dum liuenteis liquor incorruptus arenas
Prælambit, putrefacta inter contagia sordet.

Nunquid equus, ferrum, taurus, leo, funis, oliuum,
In se vim sceleris cùm formarentur habebant?
Quod iugulatur homo, non ferrum caussa furoris,
Sed manus est: nec equum vesania feruida Circi
Auctorem leuitatis habet, rapidi ue fragoris.
Mens vulgi rationis inops, non cursus equorum
Perfurit: infami studio perit vtile donum.
Sic Lacedæmonias oleo maduisse palæstras
Nouimus, & placidum seruire ad crimina succum.
Inde per aëreum pendens audacia funem,
Ardua securis scandit proscenia plantis.
Inde feras volucri temeraria corpora saltu
Transiliunt, mortisq; inter discrimina ludunt.
Sanguinis humani spectacula publicus edit
Consessus, legesq; iubent venale parari
Supplicium, quo membra hominum discerpta cruentis
Morsibus, oblectent hilarem de funere plebem.
Mille alia stolidi bacchantia gaudia mundi
Percensere piget: quæ veri oblita Tonantis
Humanum miseris voluunt erroribus æuum.
Nemo animum summi memorem Genitoris in altum
Excitat, ad cælum mittit suspiria nemo:
Nec recolens apicem soly natalis ad ipsum
Respicit auctorem, nec spem super aëra librat:
Sed mentem, grauidis contentam stertere curis,
Indigno subdit domino, perituraq; pronus
Diligit, & curuo quærit terrestria sensu.
Hoc pulcrum, quod terra parit, quod gloria confert
Lubrica, commendat quod perniciosa voluptas,
Quod velut excitus difflato puluere ventus
Præterit, exemplo tenuis quod transuolat vmbræ.
His ægras animas morborum pestibus vrget
Prædo potens: tacitis quem viribus interfusum

Corda

Corda bibunt hominum. ferit ille medullitus omneis
Nequitias, spargitq; suos per membra ministros.
Nanque illic numerosa cohors sub Principe tali
Militat, horrendisq; animas circumsidet armis:
Ira, superstitio, mæror, discordia, luxus,
Sanguinis atra sitis, vini sitis, & sitis auri,
Liuor, adulterium, dolus, obtrectatio, furtum.
Informes horrent facies, habituq; minaces:
Ambitio ventosa tumet: doctrina superbit:
Personat eloquium: nodos fraus abdita nectit.
Inde canina foro latrat facundia toto.
Hinc gerit Herculeam vilis sapientia clauam,
Ostentatq; suos vicatim gymnosophistas.
Incerat lapides fumosos idololatrix
Relligio, & surdis pallens aduoluitur aris.
Heu quantis mortale premit genus improbus hostis
Armigeris! quanto ferrata satellite Ductor
Bella gerit: quanta victos ditione triumphat!
Surgit in auxilium Chananæus, & agmina denset
Casside terribilis, setarum pondera mento
Concutiens, dextramq; graui cum cuspide quassans.
Ast alia de parte furens exercitus ardet
Regis Amorrhæi: tum millia Gergeseorum
Effundunt aciem toto volitantia campo:
Eminus hi feriunt, configunt cominus illi.
Ecce Iebusaicæ feruent ad prœlia turmæ:
Aurea tela quibus, de sanguine tincta draconis,
Mortifero splendore nitent, radiantq;, micantq;.
Necnon terrificas peilis armare cateruas
Te Gethæe iuuat: sed gens Pherezæa sagittis
Insultat virtute pari, sed dispare ferro.
Postremum cuneum Rex promouet Heuæorum,
Squamosum thoraca gerens de pelle colubri.

His ſubnixa viris ſcelerum peruerſa poteſtas
Edomat inualidas menteis: quæ ſimplicitate
Indociles, belliq; rudes ſub fœdere falſo
Triſtis amicitiæ primum ſocia agmina credunt,
Mammoneamq; fidem pacis ſub amore ſequuntur.
Mox faciles ad vincla rapi iuga dura volentes
*nebuloſum *Addictis ſubeunt ceruicibus, & * nebulonum*
Spirituum iuſſis ſeruire ferocibus optant.
Ille, ſuperuacuis augens patrimonia fundis,
Finitimisq; inhians contemto limite agellis,
Ducitur innexus manicis, & mille catenis
Ante triumphaleis currus poſt terga reuinctus,
Nec ſe Barbaricis addictum ſentit habenis:
Hic, qui ventoſæ ſcandit faſtigia famæ,
Inflaturq; cauo pompæ popularis honore,
Qui ſummum, ſolidumq; bonum putat ambitionis
Creſcere ſucceſſu, præconum voce trementeis
Exanimare reos, miſerorum in corpora faſceis
Frangere, terribileis legum exercere ſecureis,
In laqueum iam colla dedit, iam compede dura
Nectitur, & pedibus ſeruilia vincula limat.
Credite captiui mortales, hoſtica quos iam
Damnatos cohibent ergaſtula, quos famulatu
Pœnarum virtus non intellecta coërcet.
Hæc illa eſt Babylon, hæc transmigratio noſtræ
Gentis, & horribilis victoria Principis Aſſur:
Carmine luctifico quàm deflens Ieremias,
Orbatam proprijs vlulauit ciuibus vrbem.
Num latet, aut dubium eſt, animas de ſemine Iacob
Exilium gentile pati: quas Perſica regna
Captiuas retinent, atque in ſua fœdera cogunt?
Illic natali deſueſcunt viuere ritu,
Moribus & patrijs exutæ, in Barbara iura
Degene-

Degenerant, linguamq́; nouam, vestemq́; sequuntur,
Deq́; profanato discunt sordescere cultu,
Nutricemq́; abolent petulanti è pectore Sion.
Iam patria meminisse piget: iam mystica frangunt
Organa, & externi laudant anathemata regni.
Non'ne fuit melius sæuum Memphitidis aulæ
Imperium tolerasse patres, penitusq́; sinistris
Assedisse focis? positos Pharaonis iniqui
Sub pedibus, limo, & paleis seruire paratos,
Carnis & immodicæ spurco ructamine crudos?
Quò tantum auxilij per prodigialia signa
Effudit Dominus, populum dum fortè rebellem
Seruat ope immerita, vinclis dum subdita colla
Soluit, & Ægyptum virga serpente coërcet?
Quid iuuat æquoreum pelago cedente profundum
Puluerea calcasse via: cùm conscia Ponti
Saxa sub ignoto patuerunt prodita cælo,
Aruit & medio sitiens sub gurgite limus?
Si victor virtute Dei, mediasq́; tenebras
Luce columnari scindens exercitus olim,
Perdidit inuenti vallem botryonis opimam?
Si nescit versare solum, cui melle perenni
Gleba fluens niueos permiscet lactea riuos?
Si domitam Ierichon lituis, atque ære canoro
Rursus in antiquos patitur consurgere muros?
Si ripis reflui Iordanis pellitur, & iam
Deserit adscriptam dimensa in iugera sortem?
Denique si structam tantis sudoribus vrbem,
Et quæ nubigenas transcendunt culmina nimbos,
Defensare nequit? si nescit, quis lapis ille est
Hostibus obsistens, vt inexpugnabile turris
Præsidium: quem non fragor hosticus, arietis aut quem
*Vis impacta quatit, non * æris machina rostro* * ærea

Arietat insiliens, nec ferrea verbera quassant?
Angulus hic portæ in capite est. hic continet omnem
Saxorum seriem, constructaq; limina firmat:
Quem qui rite suis per propugnacula muris
Nouerit insertum, seq;, ac sua mœnia vallo
Præcingit triplici, celsa stans eminus arce
Fretus amore petræ, castis & peruigil armis:
Non illum Regina Tyri, non accola magni
Euphratis Parthus rapiet, non decolor Indus,
Tempora pennatis redimitus nigra sagittis.
Quin, si fulmineos cogens ad bella Gigantes
Allophylus tua castra velit delere tyrannus,
Tutus eris: nec te firma statione mouebit
Ipse Charon mundi, Numen Marcionis: ipse,
Qui regit aëreo vanas sub Sole tenebras.
Nam vanum, quidquid Sol adspicit: ex elementis
Cuncta solubilibus, fluxoq; creamine constant.
Fallo, creaturam nisi doctor Apostolus omnem
Subiectam vanis non sponte laboribus orsus,
Periuro ingemuit miserans seruire latroni.
Errat, ait, qui luctamen cum sanguine nobis,
Et carne, & venis feruentibus, & vitioso
Felle putat, calidisq; animam peccare medullis.
Non mentem sua membra premunt, nec terrea virtus,
Oppugnat sensus liquidos, bello'ue lacessit:
Sed cum spiritibus tenebrosis, nocte, dieq;
Congredimur: quorum dominatibus humidus iste,
Et pigris densus nebulis obtemperat aër.
Scilicet hoc medium, cælum inter, & infima terræ,
Quod patet, ac vacuo nubes suspendit hiatu,
Frena potestatum variarum sustinet, ac sub
Principe Belial rectoribus horret iniquis.
His colluctamur prædonibus, vt sacra nobis

Oris

Oris Apostolici testis sententia prodit.
Nemo habitum naturæ, aut irritamina peccans
Corporis accuset: facile est frenare rebelleis
Affectus carnis, nimiosq; retundere pulsus
Materiæ fragilis, & viscera victa domare:
Quippe animus longè præstantior, vtpote summo
Æthere demissus, subiectos si velit artus
Imperio quassare graui, iussisq; seueris
Dedere. regnanti Domino vis nulla resistit.
Maior inest vis illa homini, quæ flatile virus
Ingerit, & tenuem tenui ferit aëre mentem.
Parthica non æquè ventos transcurrit arundo:
Cuius iter nullus potis est comprendere visus:
Præpes enim, volucres dum pennis transuolat auras,
Improuisa venit, nec stridor nuntiat ante
Aduentum lethi, quàm pectoris abdita rumpat,
Securam rapiens medicato vulnere vitam.
Sed magis aligera est, magis & medicata sagitta:
Quam iacit vmbrosi dominatio lubrica mundi,
Eludens excussa oculos, calamiq; volantis
Præpete transcursu cordis penetralia figens.
Nec segnis natura animæ est, aut tarda cauendi
Vulneris: ignitum quoniam Deus indidit olli
Ingenium: purum, sapiens, subtile, serenum,
Nobile, sollicitum, velox, agitabile, acutum:
Factorem modò facta suum veneretur, & ipsi
Militet, ac victum proculcet sobria mundum:
Nil de pestiferis opibus, vel falsificatis
Terrarum spolijs stulto oblectamine libans,
Nec sub fasce iacens alieno, & dedita regno
Non queat argutas hostis vitare sagittas.
Sed quid ego omne malũ mundiq;, hominumq;, maligni
Hostis ad inuidiam detorqueo: cùm mala nostra,

Ex noſtris concreta animis, genus, & caput, & vim,
Quid ſint, quid valeant, ſumant de corde parente?
Ille quidem fomes noſtrorum, & cauſſa malorum eſt.
Sed tantùm turbare poteſt, aut fallere, quantùm
Nos volumus: qui decrepito ſuggeſta leoni
Armamenta damus. friget fera futile frendens,
Humani generis ni per ſuffragia gliſcat.
*noſtro: *Gignimus omne malum proprio de corpore * noſtrum:*
Vt genuit Dauid, aliâs pater optimus, vnum
Crimen Abeſſalom tetrum. pater ille, ſed vnum
* paricidam: *Innocuas inter ſoboles genuit * patricidam:*
Auſus in auctorem generis qui ſtringere ferrum.
Ah pietas, ſignis contraria ſigna paternis
Egit, & vnius commiſit ſanguinis arma.
*duros *Noſtra itidem * diros vrente propagine gnatos*
Pectora parturiunt: verſis qui protinus in nos
Morſibus inſueſcunt gignentum viuere pœnis:
Depopulantur enim nimium fecunda parentum
Viſcera, & interitu genitalis ſtirpis aluntur.
Progeniem verùm ille ſuam, Rex vtpote ſummus,
Atque Dei vates, pariturae & virginis auctor,
Triſtibus atque pijs variauerat, vt Salomonis
Frater Abeſſalom miſceret crimina iuſtis
Pignoribus, dulcemq; domum turbaret amaris.
Nos dignum Salomone nihil: nos degener implet
Solus Abeſſalom, lacerans pia viſcera ferro.
Si licet ex ethicis quidquam præſumere, vel ſi
De phyſicis exempli aliquid: ſic vipera, vt aiunt,
Dentibus emoritur fuſæ per viſcera prolis.
Mater morte ſua, non ſexu fertilis, aut de
Concubitu diſtenta vterum: ſed cum calet igni
Percita fœmineo, moriturum obſcena maritum
* trilinguæ *Ore ſitit patulo: caput inſerit ille * trilingue*

Coniugis

Coniugis in fauces, atque oscula feruidus intrat,
Insinuans oris coitu genitale venenum.
Nupta voluptatis vi saucia, mordicus haustum
Frangit amatoris blanda inter fœdera guttur,
Infusásq; bibit caro pereunte salivas.
His pater illecebris consumitur, ac genitricem
Clausa necat soboles: nam postquàm semine adulto
Incipiunt calidis corpuscula parua latebris
Serpere, motatúq; vterum vibrata ferire:
*Æstuat interno pietatis * pectore mater,* * crimine
Carnificémq; gemit damnati conscia sexus
Progeniem, septi rumpentem obstacula partus.
Nam, quia nascendi nullus patet exitus, aluus
Fetibus in lucem nitentibus excruciata
Carpitur, atque viam lacerata per ilia pandit.
Tandem obitu altricis prodit grex ille dolorum,
Ingressum vitæ vix eluctatus, & ortum
Per scelus exsculpens. lambunt natale cadauer
Reptantes catuli, proles dum nascitur orba
Haud experta diem, miseræ nisi postuma matri:
Non dispar nostræ conceptus mentis. ab ore
Vipereo infusum sic combibit illa venenum
Coniuge Beliade, sic oscula deuorat haustu,
Interiusq; rapit, sic felle libidinis ardens
Impletur vitijs, perituro mista marito.
Tunc prægnans lethale genus, concepta maligni
Fert opera ingenij, de semine complicis hydri:
Quem pœnis pensare priùs sua facta necesse est
Corruptæ pro stupro animæ, próq; orbe peremto.
Ipsam porrò animam crudelia vulnera carpunt,
Mille puerperijs, soboles dum parturit, ex se
Contra naturam genitas, peccamina crebra
*Scilicet, & * partos materno funere gnatos.* * pastos

Hinc

Hinc illa est Domini iusta obiurgatio Christi.
Non'ne pater dæmon, vos increpo peccatores,
Concubitu carnis semen sitientis iniquum
Vos genuit? sanctum, lector, percurre volumen:
Quod loquor, inuenies Dominum dixisse profanis
Vera obiectantem mortalibus. ex Patre nam vos
Esse Deo genitos, pietas, ait, ipsa probaret,
Ac pietatis opus. prô cæca libido! quid hoc est?
Quod, cùm se thalamis desponsam mens bona iustis
Nouerit, inq; torum Regis nuptura vocetur,
Et Regis semper iuuenis, senioq; repulso
Diuinum decus æterno seruantis in ore,
Malit adulterium, furuo & se munere vilem
Vendat nocticolæ spurcis complexibus Indi,
Aspernata Dei fusam per virginis artus
Progeniem, dulceisq; vocans in fornice gnatos?
Sentio, quam contra moueat pellacia, litem:
Quo dente obnitens spinosa calumnia pugnet,
Nosq; lacessito vocet ad luctamina vero.
Si non vult Deus esse malum, cur non vetat, inquis?
Nil refert auctor fuerit, factor'ue malorum.
An'ne opera in vitium sceleris pulcerrima verti,
Cùm possit prohibere, sinat? quòd si velit omneis
Innocuos agere Omnipotens, ne sancta voluntas
Degeneret, nec se facto manus inquinet vllo.
Condidit ergo malum Dominus, quod spectat ab alto,
Et patitur, fieriq; probat, tanquam ipse crearit.
Ipse creauit enim, quod, cùm discludere possit,
Non abolet, longoq; sinit grassarier vsu.
Damna aureis, Pater alme, meas, & claude meatus
Obbrutescentis capitis, ne peruia taleis
Concipiat flexura sonos. est perdere tanti
Exstinctum vitæ officium de parte cerebri.

Immu-

Immunem modò ſeſe anima, expertemq́; nefandi
*Auditus, felix ſtolida conſeruet ab * aure.* * arce.
Quis ferat hæc iniecta Deo conuicia: qui ſe
Diuinis meminit præcellere nobilitatum
Muneribus? multa vt taceam, vel ſola benignum
Res probat eſſe Deum, vetiti quòd amore peremtos
Excitat è tumulis homines, regniq́; per æuum
Participes iubet eſſe ſui: qui, ſi foret auctor,
Seruatorq́; mali, nunquam poſt damna ſalutis,
Peccantumq́; obitus, rediuiuam ferre medelam
Vellet, & amiſſos opere inſtaurare ſecundo.
Labi hominis, ſeruare Dei eſt. meritis perit iſte:
Ille abolet pereuntis opus, meritumq́; reſoluit.
Argumentum ingens, Dominum, qui talia præſtat,
*Nolle malum, * nec, quod pòſt abluit, antè * probare.* * ne * probaret.
Inuitò'ne aliquis potis eſt peccare Tonante:
Cui facile eſt in corde hominis componere ſenſus
Quos libeat, fibrasq́; omneis animare pudicis
Pulſibus, & totum venis infundere honeſtum?
Neſcis, ſtulte, tuæ vim libertatis ab ipſo
Formatore datam? neſcis, ab origine quanta
Sit conceſſa tibi famulo ſuper orbe poteſtas,
Et ſuper ingenio proprio, laxeq́; ſoluto
Iure voluntatis: liceat cui velle, ſequiq́;
Quod placitum, nulliq́; animum ſubiungere vinclo?
An cum te dominum cunctis, quæcunque crearat,
Præficeret, mundumq́; tuis ſeruire iuberet
Imperijs, cumq́; arua, polum, mare, flumina, ventos
Dederet, arbitrium de te tibi credere auarus
Nollet, vt indigno libertatemq́; negaret?
Quale erat, electus magni Rex orbis vt eſſet,
Non Rex ipſe ſui, curto fœdatus honore?
Nam quis honos domini eſt, cuius mens libera non eſt:

Vna

Vna sed imposita seruit sententia legi?
Quæ laus porrò hominis, vel quod meritum, sine certo
Inter vtranque viam discrimine viuere iustè?
Non fit sponte bonus, cui non est promta potestas
Velle aliud, flexosq; animi conuertere sensus.
Atqui nec bonus est, nec collaudabilis ille,
Qui non sponte bonus: quoniam probitate coacta
Gloria nulla venit, sordetq; ingloria virtus.
Nec tamen est virtus, ni deteriora refutans
Emicet, & meliore viam petat indole rectam.
* Vade, **Vnde, ait ipse parens, opifexq;, & conditor Adæ:*
Vade homo, & afflatu nostri prænobilis oris:
I, subiecte, potens, rerum arbiter, arbiter idem
Et iudex mentis propriæ: mihi subdere soli
Sponte tua, quò sit subiectio & ipsa soluto
Libera iudicio. non cogo, nec exigo per vim:
Sed moneo iniustum fugias, iustumq; sequaris.
Lux comes est iusti: comes est nox horrida iniqui,
Elige rem vitæ, tua virtus temet in æuum
Prouehat, æternum tua damnet culpa vicissim,
Præstet & alterutram permissa licentia sortem.
Hac pietate vigens, & tanto munere abundans,
Transit propositum fas, & lethalia prudens
* magis vtile dum sibi credit, *Eligit, atque volens: *illud magis vtile retur,*
Quod, prohibente Deo, persuasit callidus anguis.
Persuasit certè hortatu, non impulit acri
Imperio. hoc mulier rea criminis exprobranti
Respondit Domino. suadelis se malefabris
Illectam, suasisse viro: vir & ipse libenter
Consensit. licuit'ne hortantem spernere recti
Libertate animi? licuit: nanque & Deus antè
Suaserat, vt meliora volens sequeretur: at ille
Spernens consilium sæuo plus credidit hosti.

Nunc

Nunc inter vitæ Dominum, mortisq; magiſtrum
Conſiſtit medius: vocat hinc Deus, inde tyrannus
Ambiguum, atque ſuis ſe motibus alternantem.
Accipe geſtarum monumenta inſignia rerum:
Præluſit quibus hiſtoriæ ſpectabile ſignum.
Lot fugiens Sodomis ardentibus, omnia ſecum
Pignora cara domus properabat, ſede relicta,
**Nubibus vrbicremis ſubducere: ſulfure cùm iam* * Ignibus
Nimboſo ignitus cælum ſubtexeret aër,
Flagrantemq; diem crepitans incenderet imber.
Angelus hanc hoſpes legem præſcripſerat ollis,
Emiſſus virtute Dei ſub imagine dupla:
Omnis vt è portis iret domus, vtq; in apertum
Dirigeret conſtans oculos, nec ponè reflexo
Lumine regnanteis per mœnia cerneret igneis.
Nemo memor Sodomæ, quæ mundi forma cremãdi eſt,
Vt ſemel è muris greſſum promouerit, ore
Poſt tergum verſo, reſpectet funera rerum.
Lot monitis ſapiens obtemperat: at leuis vxor
Mobilitate animi, torſit muliebre retrorſus* * traxit
Ingenium, Sodomiſq; ſuis reuocabilis hæſit.
Traxerat Heua virum diræ ad conſortia culpæ:
Hæc peccans, ſibi ſola perit, ſolidata metallo
Diriguit fragili, ſaxumq; liquabile facta.
Stat mulier, ſicut ſteterat priùs, omnia ſeruans,
Caute ſigillati longum ſalis effigiata
Et decus, & cultum, frontemq;, oculoſq;, comamq;,
Et flexam in tergum faciem, paullumq; relata
Menta retro, antiquæ monumenta rigentia noxæ.
Liquitur illa quidem ſalſis ſudoribus vda:
Sed nulla ex fluido plenæ diſpendia formæ
Sentit deliquio: quantumq; armenta ſaporum
Attenuant ſaxum, tantum lambentibus humor

Sufficit, attritamq; cutem per damna reformat.
Hoc meruit titulo peccatrix femina sisti,
Infirmum, fluidumq; animum per lubrica soluens
Consilia, & fragilis iussa ad cælestia: voti
Propositum contrà non commutabile seruat
Lot ingressus iter, nec mœnia respicit, alto
In cinerem collapsa rogo, populumq; perustum:
Et mores populi, tabularia, iura, forumq;:
Balnea, propolas, meritoria, templa, theatra,
Et Circum cum plebe sua, madidasq; propinas.
Quidquid agunt homines Sodomorum, incendia iustis
Ignibus inuoluunt, & Christo iudice damnant.
Hæc fugisse semel satis est. non respicit vltra
Lot noster: fragilis sed coniux respicit, & quæ
Fugerat, inuerso mutabilis ore reuisit,
Atque inter patrias perstat durata fauillas.
En tibi signatum libertatis documentum:
Quo voluit nos scire Deus, quodcunq; sequendum est,
Sub nostra ditione situm, passimq; remissum
Alterutram calcare viam. duo cedere iussi
De Sodomis. alter se proripit: altera mussat.
Ille gradum celerat fugiens: contrà illa renutat.
Liber vtrique animus: sed dispar vtrique voluntas.
Diuidit huc illuc rapiens sua quenque libido.
* muta
*Talem * multa sacris speciem notat orbita libris.*
Adspice Ruth gentis Moabitidis, & simul Orpham.
Illa socrum Noëmin fido comitatur amore:
Deserit hæc. atqui thalamis, & lege iugali
Exutæ, Ebræisq; toris, sacrisq; vacantes,
Iure fruebantur proprio. sed pristinus Orphæ
Fanorum ritus præputia Barbara suasit
Malle, & semiferi stirpem nutrire Goliæ:
* agrestiamburitur
*Ruth, dum per stipulas * agrestis oburitur æstu,*

Fulcra

Fulcra Booz meruit, castoq; adscita cubili
Christigenam fecunda domum, Dauidica regna
Edidit, atque Deo mortales miscuit ortus.
Sæpe egomet memini fratres geminos ad hiulcum
Perueniffe simul binium, nutante iuuenta,
Et dubitaffe diu bifido sub tramite, quod nam
Effet iter melius: cùm dextrum spinea silua
Sentibus arctaret, scopulosaq; semita longè
Duceret aëreum cliuosa margine callem:
At læuum, nemus vmbriferum per amœna virecta
Ditibus ornaret pomis, & lenè iacentem
Planicies daret ampla viam: squalentibus vnum
Contentum spinis reptaffe per ardua saxa:
Porrò alium campo sese indulsiffe sinistro.
Illum sideribus caput immiscere propinquis:
Hunc in cœnosas subitò cecidiffe paludes.
Omnibus vna subest natura: sed exitus omneis
Non vnus peragit, placitorum segrege forma.
Haud secùs, ac si olim per sudum lactea fortè
Lapsa columbarum nubes descendat in aruum
Ruris frugiferi, laqueos vbi callidus auceps
Prætendit, lentoq; illeuit vimina visco,
Sparsit & insidias siliquis, vel farre doloso.
Illiciunt alias fallentia grana, gulamq;
Innectunt auidam tortæ retinacula setæ,
Molle vel implicitas gluten circumligat alas:
Ast aliæ, quas nullus amor prolectat edendi,
Greffibus innocuis sterili spatiantur in herba,
Suspectamq; cauent oculos conuertere ad escam.
Mox vbi iam cælo reuolandum: pars petit æthram
Libera sideream, plaudens super aëra pennis:
Pars captiua iacet, laceris & saucia plumis
Pugnat humi, & volucres nequidquam suspicit auras.

Sic animas cæli de fontibus vnicolores
Infundit natura solo: sed suauibus istic
Deuinctæ illecebris retinentur, & æthera paucæ
Conscendunt reduces: multas viscosus inescat
Pastus, & ad superas percurrere non sinit auras.
Præscius inde Pater liuentia Tartara plumbo
Incendit liquido, piceasq; bitumine fossas
Infernalis aquæ, furuo suffodit Auerno,
Et Phlegethonteo sub gurgite sanxit edaces
Perpetuis scelerum pœnis inolescere vermeis.
Norat enim flatu ex proprio vegetamen inesse
Corporibus nostris, animamq; ex ore perenni
Formatam non posse mori: non posse vicissim
Pollutam vitijs rursum ad conuexa reuerti,
Mersandam penitus puteo feruentis abyssi.
Vermibus, & flamis, & discruciatibus, æuum
Immortale dedit, senio ne pœna periret
Non pereunte anima. carpunt tormenta, fouentq;
Materiem sine fine datam. mors deserit ipsa
Æternos gemitus, & flenteis viuere cogit.
At diuersa procul regionibus in paradeisi
Præmia constituit, maiestas gnara futuri
Spiritibus puris, & ab omni labe remotis,
Quiq; Gomorrhæas non respexere ruinas:
Auersis sed rectè oculis, post terga tenebras
Liquerunt miseri properando pericula mundi,
Ac primùm facili referuntur ad astra volatu:
Vnde fluens anima structum vegetauerat Adam.
Nam, quia naturam tenuem decliuia vitæ
Pondera non reprimunt, nec tardat ferrea compes,
Concretum celeri relegens secat aëra lapsu,
Exsuperatq; polum feruens scintilla remensum,
Carcereos exosa situs, quibus hæserat exsul.

Tunc postliminio redeuntem suscipit alto
Cana fides gremio, tenerisq; oblectat alumnam
Delicijs, multos post diuersoria carnis
Ore renarrantem querulo, quos passa, labores.
Illic purpureo latus exporrecta cubili,
Floribus æternis spiranteis libat odores,
Ambrosiumq; bibit roseo de gramine rorem.
Ast aliæ, quas dira lues, errorq; malignus
Immersit tenebris, vastoq; obsedit Auerno,
Haud impunè pijs, ah, semet abesse fatentur
Concilijs, meritas ferre & per sæcula pœnas:
Queis patris antiqui, aut ægri reuerentis abyssus
Exclusis, mundiq; bonis cum morte potitis
Ditibus, & longo fumantibus interuallo,
Fluminaq;, & totos cæli sitientibus imbreis
Implorata negat digitum insertare palato,
Flamarumq; apices humenti exstinguere tactu.
Nec mirêre locis longè distantibus inter
Damnatas, iustasq; animas concurrere visus
Conspicuos, meritasq; vices per magna notari
Interualla', polus medio quæ diuidit orbe.
Errat, quisquì animas nostrorum fine oculorum
Æstimat: inuoluit vitreo quos lucida palla
Obijce: queis speculum concreta coagula texunt,
Impediuntq; vagas obducto humore fenestras.
Num'ne animarum oculis denso vegetamine guttæ
Voluuntur teretes? aut palpebralibus extra
Horrescunt setis, cilio'ue vmbrante teguntur?
Illis viua acies, nec pupula parua, sed ignis
Traiector nebulæ, vasti & penetrator operti est.
Nil ferrugineum solidum'ue tuentibus obstat.
Nocturnæ cedunt nebulæ: nigrantia cedunt
Nubila: prætenti cedit teres area mundi.

Nec tantum aëreos visu transmittit hiatus
Spiritus: oppositos sed transit lumine monteis,
Oceani fineis, atque vltima litora Thules
* Transadijt, volucresq́; oculos in Tartara mittit.
Nostris nempe omnes pereunt sub nocte colores
Visibus, & cæco delentur tempore formæ.
Nunquid & exutæ membris, ac viscere perdunt
Agnitione notas rerum, vel gressibus errant?
Vna animas semper facies habet, & color vnus
Aëris, vt cuique est meritorum summa, sinistri,
Seu dextri: alternas nec commutabile tempus
Conuertit, variatq́; vices: longum, atque perenne est
Quidquid id est: vnus voluit sua sæcula cursus,
Expertos dubitas animas percurrere visus?
Abdita corporeis oculis cùm sæpe, quietis
Rore soporatis, cernat mens viua remotos,
Distanteisq́; locos, aciem per rura, per astra,
Per maria intendens: nec enim se segregat ipsa
Ante obitum viuis ex artubus, aut fugit exsul
Sanguinis, & carnis penetralia, seq́; medullis
Exuit, abductámue abigit de pectore vitam:
Viscerea sed sede manens, speculatur acutis
Omnia luminibus, & quâ circumtulit acrem
Naturæ leuis intuitum, nullo obijce rerum
Disclusâ, ante oculos subiectum prospicit orbem,
Atque orbis sub mole situm sordens elementum.
Obiacet intereà tellus, nec visibus obstat.
Quin, si stelligerum vultus conuertat ad axem,
Nil intercurrens obtutibus, impedit ignem
Peruigilis animæ: quamuis densata grauentur
Nubila, & opposito nigrescat vellere cælum.
Sic arcana videt tacitis cooperta figuris
Corporeus Ioannes adhuc, nec carne solutus,

* Trāscurrit, al. Transuadit,

Munere sed somni, paulisper carne sequestra
Liber ad intuitum, sensúq;, oculisq; peragrans,
Ordine dispositos venturis Solibus annos.
Procinctum videt Angelicum, iam iamq; cremandi
Orbis in excidium, raucos & percipit aure
Mugitus grauium mundi sub fine tubarum.
Hæc ille ante obitum, membrorum carcere sæptus
Secedente anima, non discedente videbat.
Non'ne magis flatus sine corpore cuncta notabit,
Corporis inuolucris tumulo frigente repostis?
Certa fides, rabidos sub tetra nocte caminos,
Qui pollutam animam per sæcula longa perenni
Igne coquunt, oculis longum per inane remoti
Pauperis expositos, nec secius aurea dona
Iustorum dirimente Chao, rutilasq; coronas
Eminus ostendi pœnarum carcere mersis.
Hinc paradeisicolæ post vlcera dira beato
Proditur, infelix vlulans in peste reatus
Spiritus, inq; vicem meritorum mutua cernunt.
*O Dee *cunctiparens, animæ dator, ô Dee Christe,* Precatio.
Cuius ab ore Deus subsistit Spiritus vnus, * cunctipotens,
Te moderante regor, te vitam Principe duco,
Iudice te pallens trepido, te Iudice eodem
Spem capio, fore, quidquid ago, veniabile apud te,
Quamlibet indignum venia faciamq; loquarq;.
Confiteor, dimitte libens, & parce fatenti.
Omne malum merui: sed tu bonus arbiter aufer
Quod merui: meliora fauens largire precanti.
Dona animæ quandoque meæ, cùm corporis huius
Liquerit hospitium, neruis, cute, sanguine, felle,
Ossibus exstructum, corrupta quod incola luxu,
Heu, nimium complexa fouet: cùm flebilis hora
Clauserit hos orbeis, & conclamata iacebit

Materies, oculisq; suis mens nuda fruetur:
Ne cernat truculentum aliquem de gente latronum,
Immitem, rabidum, vultuq;, & voce minaci
Terribilem: qui me maculosum adspergine morum
In præceps, vt prædo, trahat, nigrisq; ruentem
Immergat specubus, cuncta exacturus, adusque
Quadrantem minimum, damnosæ debita vitæ.
Multa in thesauris Patris est habitatio Christe,
Disparibus discreta locis. non posco beata
In regione domum: sint illic casta virorum
Agmina, puluereum quæ dedignantia censum
Diuitias petiere tuas: sit flore perenni
Candida virginitas, animum castrata recisum.
At mihi Tartarei satis est si nulla ministri
Occurrat facies, auidæ nec flama Gehennæ
Deuoret hanc animam, mersam fornacibus imis.
Esto, cauernoso quia sic pro labe necesse est
Corporea, tristis me sorbeat ignis Auerno:
Saltem mitificos incendia lenta vapores
Exhalent, æstuq; calor languente tepescat.
Lux immensa alios, & tempora vincta coronis
Glorificent: me pœna leuis clementer adurat.

AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS, CONTRA L. AVRELIVM AVIANIVM SYMMACHVM VRBI PRÆFECTVM, IN LIB. I.

PRÆFATIO.

Carminis genus, quale istud, Inuentor rutili
Dux bone luminis.

PAVLVS *præco Dei: qui fera Gentium*
Primus corda sacro perdomuit stylo,
Christum per populos ritibus asperis
Immaneis, placido dogmate seminans,
Immansueta suas vt ceremonias
Gens pagana Deo sperneret agnito,
Actus turbinibus forte nigerrimis
Hibernum pelagus iam rate debili,
Et vim naufragi pertulerat Noti.
Sed cùm cærulei prœlia gurgitis
Iussisset Domini dextra quiescere:
Ad portum fluitans cymba relabitur,
Exponitq; solo litoris vuidi
Contractos pluuio frigore remiges.
Tunc de litoreis sæpibus algidi
Arentum properè brachia palmitum
Conuectant: rapidos vnde focos struant.
Fascem quisque suum congerit ignibus,
Exspectans calidi luxuriam rogi.
Paulus, dum fragileis cogere surculos
Et densere foci congeriem studet,
Incautam cumulis inseruit manum,
Torpebat glacie pigra vbi vipera,
Sarmentis laqueos corporis implicans:
Quæ postquàm intepuit fomite fumeo,

Laxauitq́ ferox colla rigentia,
Iam flecti facilis, rettulit ad manum
Vibrato capite spicula dentium.
Hærentem digiti vulnere mordicus,
Pendentemq́ gerens Paulus inhorruit.
Exclamant alij, quòd cute liuida
Virus mortiferum serpere crederent.
At non intrepidum terret Apostolum
Tristis tam subiti forma periculi:
Attollens oculos sidera suspicit,
Christum sub tacito pectore murmurans,
Excussumq́ procul decutit aspidem.
Abiectus coluber verberat aëra,
Atque oris patuli soluit acumina.
Mox omnis sanies deserit, & dolor,
Ceu nullo laceram vulnere, dexteram,
Siccatusq́ perit vipereus liquor.
Hydrum præcipitem dum rotat impetus,
Arsurum medijs intulit ignibus.
Sic nunc post hiemem, vimq́ trucis freti,
Quo iactata ratis tunc sapientiæ est,
* sacrilegis *Cum sub * sacricolis territa Regibus,*
Vix passo poterat currere carbaso,
Afflictosq́ suos turbine sæculi
Vectarat, rapidis fluctibus innatans;
Morsum vulnificum lex pia pertulit:
Occultabat enim se prius abditum
Virus, nec grauidum protulerat caput,
Contentum inuolucris, atque cubilibus,
* cõprimere *Subter * quò premeret clausa silentia.*
Sed dum fortè latens impietas riget:
Dextram iustitiæ pigra momorderat,
Succensi stomacho fellis inæstuans.

Heu

Heu, quàm catholicam nil propè profuit
Puppim enasse sacri remigio styli:
Quem Paulus varijs gentibus edidit!
Vix portu placido tuta quieuerat
Victrix, edomitis mille furoribus:
Vix adstricta suis iam retinaculis
Vectores stabili condiderat solo:
Erumpit subitò triste periculum.
Nam, dum præcalidos igniculos sibi
Soluendis adolent, & senio, & gelu,
Dum virgas sterileis, atque superfluas
Flamis de fidei palmite concremant,
Vt concreta vagis vinea crinibus
Siluosi illuuiem poneret idoli,
Palpauit nimius perniciem tepor.
Spes insueta subit serpere flexibus, Seps
Et vibrare sagax eloquij caput:
Sed dextra impatiens vulneris, irritos
Oris rhetorici depulit halitus,
Effusum ingenij virus inaniter,
Summa Christicolis in cute substitit.
Saluator generis Romulei precor,
Qui cunctis veniam das pereuntibus,
Qui nullum statuis non operis tui
Mortalem, facili quem releues manu:
Huius, si potis est, iam miserescito
Præruptam in foueam præcipitis viri.
Spirat sacrilegis flatibus inscius,
Erroresq; suos indocilis fouet.
Obtestor iubeas, ne citus impetus
Arsurum medijs inferat ignibus.

AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS, ADVERSVS L. AVRELIVM AVIANIVM SYMMACHVM,

LIB. I.

CREDEBAM *vitijs ægram Gentilibus vrbem*
Iam satis antiqui pepulisse pericula morbi,
Nec quidquam restare mali, postquàm medicina
Principis immodicos sedarat in arce dolores.
Sed, quoniam renouata lues turbare salutem
Tentat Romulidûm, Patris imploranda medela est,
Ne sinat antiquo Romam squalere veterno,
Ne'ue togas procerum, fumoq́; & sanguine tingi.
Inclytus ergo parens patriæ, moderator & orbis
Nil egit, prohibendo vagas, ne pristinus error
Crederet esse Deum, nigrante sub aëre, formas:
Aut elementorum naturam, quæ Patris ars est
Omnigeni, summa pro maiestate sacraret.
Vir solus, cui cura fuit, ne publica morum
Plaga cicatricem summa leuiter cute clausam
Duceret, & latebram tabentis vulneris altè
Impressam, penitusq́; putri de pure peresam,
Iuncta superficies medico fallente foueret.
Sed studuit, quò pars hominis generosior intus
Viueret, atque animam lethali peste piatam
Nosset ab interno tutam seruare veneno.
Illa tyrannorum fuerat medicina, videre
Qui status ante oculos præsentibus, ac perituris
Competeret rebus, nec curam adhibere futuris.
Heu, malè de populo meriti, malè patribus ipsis
Blanditi: quos præcipites in Tartara mergi
Cum Ioue siuerunt, multa & cum plebe Deorum.
Ast hic imperium protendit latiùs æuo

Posteriore

Posteriore, suis cupiens sancire salutem:
Nimirum pulcrè quidam doctissimus, esset
Publica res, inquit, tunc fortunata satis, si
Vel Reges saperent, vel regnarent sapientes.
Est'ne ille è numero paucorum: qui diadema
Sortiti, ætherea coluerunt dogma sophiæ?
Contigit ecce hominum generi, gentiq; togatæ
Dux sapiens. felix nostræ res publica Romæ
Iustitia regnante viget. parete magistro
Sceptra gubernanti: monet, vt teterrimus error,
Vtq; superstitio veterum procul absit auorum,
Nec putet esse Deum, nisi qui super omnia summus
Emineat, magniq; immensa creauerit orbis.
Num melius Saturnus auos rexisse Latinos Saturnus.
Creditur: edictis qui talibus informauit
Agresteis animos, & Barbara corda virorum?
Sum Deus, aduenio fugiens, præbete latebras,
Occultate senem, gnati feritate tyranni
Deiectum solio. placet, heic fugitiuus, & exsul
Vt lateam: genti, atque loco Latium dabo nomen.
Vitibus incuruum, si qua est ea cura, putandis
Procudam chalybem, necnon & mœnia vestri
Fluminis in ripa statuam Saturnia vobis.
Vos nemus, appositasq; meo sub honore sacrantes
(Sum quia nam Cælo genitus) celebrabitis aras.
Inde Deos, quorum patria spectata sepulcra
Scimus, in ære hebetes informauere minores:
Aduena quos profugus gignens, & equina libido
Intulit Italiæ: Tuscis nanque ille puellis
Primus adhinniuit simulato Numine mœchus.
Mox patre deterior siluosi habitator Olympi Iupiter.
Iupiter, incestas spurcauit labe Lacænas:
Nunc boue subuectam rapiens ad crimen amatam:

Nunc

Nunc tenera pluma leuior, blandosq́; susurros
In morem, recinens suauè, immorientis oloris:
Capta quibus volucrum virguncula ferret amorem.
Nunc foribus surdis, sera quas, vel pessulus arctis
Firmarat cuneis, per tectum diues amator
Imbricibus ruptis, vndantis desuper auri
Infundens pluuiam gremio excipientis amicæ:
Armigero modò sordidulam curante rapinam,
Compressu immundo miserum afficiens catamithum
Pellice iam puero magis indignante sorore.
Hæc caussa est, & origo mali, quòd sæcla vetusto
Hospite regnante, crudus stupor aurea finxit;
Quodq́; nouo ingenio versutus Iupiter, astus
Multiplices, variosq́; dolos texebat, vt illum,
Vertere cùm vellet pellem, faciemq́;, putarent
Esse bouem, prædari aquilam, concumbere cycnum,
Et nummos fieri, & gremium penetrare puellæ.
Nam quid rusticitas non crederet indomitorum
Stulta virûm, pecudes inter, rictusq́; ferinos,
* diæ *Dedere sueta animum,* diuæ rationis egenum?*
In quamcunque fidem nebulonis callida traxit
Nequitia, infelix facilem gens præbuit aurem.
Mercurius. *Successit Iouis imperio corruptior ætas:*
Quæ docuit rigidos vitijs seruire colonos,
Expertes furandi homines. hac imbuit arte
Mercurius, Maia genitus: nunc magnus habetur
Ille Deus, cuius dedit experientia fures:
Nec non Thessalicæ doctissimus ille magiæ
Traditur exstinctas sumtæ moderamine virgæ
In lucem reuocasse animas, Cocytia lethi
Iura resignasse; sursum reuolantibus Vmbris:
Ast alias damnasse neci, penitusq́; latenti
Immersisse Chao: facit hoc ad vtrunque peritus

Vt

Ut fuerit, geminoq; armarit crimine vitam:
Murmure nàm magico tenueis excire figuras,
Atque sepulcraleis scite incantare fauillas,
Vita itidem spoliare alios, ars noxia nouit.
Artificem scelerum simplex mirata vetustas
Supra hominem coluit, simulans per nubila ferri,
Aligerisq; leueis pedibus transcurrere ventos.
Ecce Deûm in numero formatus, & aeneus adstat. Priapus.
Graius homo, augustaq; Numae praefulget in arce.
Strenuus exculti dominus quondam fuit agri,
Hortorumq; opibus memorabilis. hic tamen idem
Scortator nimius, multaq; libidine suetus
Ruricolas vexare lupas, interq; salicta,
Et densas sapes obscena cubilia inire:
Indomitum intendens animum, semperq; paratum
Ad facinus, nunquam calidis dabat otia venis.
Hic Deus è patrio praenobilis Hellesponto
Venit adusque Italos sacris cum turpibus hortos:
Sinum lactis, & haec votorum liba quotannis
Accipit, ac ruris seruat vineta Sabini,
Turpiter affixo pudeat quem visere ramo.
Herculeus mollis pueri famosus amor: Hercules.
Ardor, & in transtris iactatae efferbuit Argo.
Nec maris erubuit Nemeaea pelle fouere
Concubitus, & Hylan pereuntem quaerere caelebs.
Nunc Saliis, cantuq; domus Pinaria templum
Collis Auentini conuexa in sede frequentat.
Thebanus iuuenis superatis fit Deus Indis, Bacchus.
Successu dum victor ouans lasciuit, & aurum
Captiuae gentis reuehit, spoliisq; superbus
Diffluit in luxum cum semiuiro comitatu,
Atque auidus vini, multo se proluit haustu
Gemmantis paterae spumis, multoq; Falerno

Perfun-

Perfundens byugum rorantia terga ferarum.
His nunc pro meritis, Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & virideis discindunt ore chelydros,
Qui Bromium placare volunt: quod & ebria iã tunc
Ante oculos Regis Satyrorum insania fecit,
Et fecisse reor stimulis Furialibus ipsas
Mænadas, inflamante mero in scelus omne rotatas.
Hoc circumsaltante choro, temulentus adulter
Inuenit expositum secreti in litoris acta
Corporis egregij scortum: quod perfidus illic
Liquerat, incesto iuuenis satiatus amore.
Hanc iubet assumtam, feruens post vina, Nearam,
Secum in delicijs fluitantis stare triumphi,
Regalemq́; decus capitis gestare coronam.
Mox Ariadnæus stellis cælestibus ignis
Additur: hoc pretium noctis persoluit honore
Liber, vt æthereum meretrix illuminet axem.
Reges Dij. *Tantum posse omneis illo sub tempore Reges,*
Indocilis fatui ducebat ineptia vulgi,
Vt transire suis cum sordibus Induperator
Possit in æternum cæli super ardua regnum.
Regia tunc omnis vim maiestatis, & omnis,
Parua licet, cæli imperium retinere potestas
Credita. thure etiam Ducibus, paruoq́; sacello
Impertitus honos: quẽ dum metus, aut amor, aut spes
Accumulant, longum miseris processit in æuum
Mos patrius. cœpit falsæ pietatis imago
Ire per ignaros nebuloso errore nepotes:
Tum quia quæ viuis veneratio Regibus antè
Contigerat, functis eadem iam munere lucis
Cessit, & ad nigras altaria transtulit vrnas.
Inde puellarum ludibria, pignora, partus,
Et furtiuus amor iuuenum, & deprensa iugalis

Corru-

Corruptela tori: quoniam regalibus aula
Feruere tunc vitijs solita est, nec perdita luxu
Diuorum soboles sancti meminisse pudoris.
Atque vt Roma tuos cælesti ex sede parentes, Mars.
Queis te semideam iactant auctoribus ortam, Venus.
Perstringam breuiter, Gradiuum, vel Cythercam. Iuno.
Ille sacerdotem violat: contrà illa marito Cybele.
Succubuit Phrygio. coitus fuit impar vtrique.
Nec terrestre Deam decuit mortalis inire
Coniugium, nec cælicolam descendere ephebum
Virginis ad vitium, furtiuoq; igne calere.
Sed Venus augusto de sanguine femina, vili
Priuatoq; viro vetitum per dedecus hæsit.
Et si Rhea sacram lasciui Martis amore
Lusa pudicitiam, fluuiali amisit in vlua:
Crediderim generosæ aliquem stirpis, sed eundem
Moribus infamem, compressa virgine per vim
Se dixisse Deum, ne stuprum Numinis vllus
Obijcere auderet turpi, miseræq; puellæ.
Hæc Italos induxit auos vel fama, vel error,
Martia Romuleo celebrarent vt sacra campo,
Vtq; Palatinis Capitolia condita saxis
Signarent titulo proaui Iouis, atque Pelasgæ
Palladis, & Libyca Iunonem ex arce vocarent.
Cognatos de Marte Deos, Veneris quoque nudum
Accirent proceres Erycino è vertice signum.
Vtq; Deûm mater Phrygia veheretur ab Ida,
Bacchica de viridi peterentur vt Orgia Naxo:
Facta est terrigenæ domus vnica maiestatis,
Et tot templa Deûm Romæ, quot in vrbe sepulcra
Heroum numerare licet. quos fabula Maneis
Nobilitat, noster populus veneratus adorat.
Hos habuêre Deos Ancus, Numitor, Numa, Tullus.

Talia

Talia Pergameas fugerunt Numina flammas.
Sic Vesta est, sic Palladium, sic vmbra Penatum,
Talis & antiquum terror seruauit Asylum.

Erroris caussa.

Vt semel obsedit gentilia pectora patrum
Vana superstitio, non interrupta cucurrit
Ætatum per mille gradus. tener horruit heres,
Et coluit, quidquid sibimet venerabile cani
Monstrarant ataui. puerorum infantia primo
Errorem cum lacte bibit: gustauerat inter
Vagitus de farre molæ: saxa illita ceris
Viderat, vnguentoq; Lareis humescere nigros.
Formatum fortunæ habitum cum diuite cornu,
Sacratumq; domi lapidem consistere paruus
Spectarat, matremq; illic pallere precantem.
Mox humeris positus nutricis, triuit & ipse
Impressis silicem labris, puerilia vota
Fudit, opesq; sibi cæca de rupe poposcit,
Persuasumq; habuit, quod quis velit, inde petendum.
Nunquam oculos animumq; leuans rationis ad arcem
Rettulit: insulsum tenuit sed credulus vsum,
Priuatos celebrans agnorum sanguine Diuos.

Romæ simulacrum.

Iamq; domo egrediens, vt publica festa, diesq;,
Et ludos stupuit, celsa & capitolia vidit,
Laurigerosq; Deûm templis adstare ministros,
Ac sacram resonare viam mugitibus, ante
Delubrum Romæ (colitur nam sanguine & ipsa
More Deæ, nomenq; loci, ceu Numen, habetur,
Atque vrbis, Venerisq; pari se culmine tollunt
Templa: simul geminis adolentur thura Deabus)
Vera ratus, quæcunque fiant auctore Senatu,
Contulit ad simulacra fidem, dominosq; putauit
Ætheris, horrifico qui stant ex ordine vultu.
Illic Alceides, spoliatis Gadibus hospes

Arcadiæ

Arcadiæ fuluo ære riget: gemini quoque fratres Gemini.
Corrupta de matre nothi, Ledeia proles,
Nocturniq; equites, celsæ duo Numina Romæ
Impendent, retinentq; veru, magniq; triumphi
Nuntia suffuso figunt vestigia plumbo.
Assistunt etiam priscorum insignia Regum,
Tros Italus, Ianusq; bifrons, genitorq; Sabinus, Italiæ Reges.
Saturnusq; senex, maculoso & corpore Picus,
Coniugis epotum sparsus per membra venenum.
Omnibus ante pedes posita est sua cuique vetusta
Arula. Iano etiam celebri de mensę litatur
Auspicijs, epulisq; sacris: quas inueterato,
Heu, miseri sub honore agitant, & gaudia ducunt
Festa Kalendarum. sic obseruatio creuit,
Ex atauis quondam male cœpta: deinde secutis
Tradita temporibus, serisq; nepotibus aucta,
Traxerunt longam corda inconsulta catenam,
Mosq; tenebrosus vitiosa in secula fluxit.
Hunc morem veterum docili iam ætate secuta Augustus.
Posteritas, mensę, atque adytis, & flamine, & aris
Augustum coluit, vitulo placauit, & agno.
Strata ad puluinar iacuit, responsa poposcit.
Testantur tituli, produnt consulta Senatus,
Cæsareum Iouis ad speciem statuentia templum.
Adiecère sacrum, fieret quo Liuia Iuno, Liuia.
Non minus infamis thalami sortita cubile,
Quàm cùm fraterno caluit Saturnia lecto.
Nondum maternam partu vacuauerat aluum,
Conceptamq; viri sobolem paritura gerebat.
Pronuba, iam grauidæ fulcrum geniale paratur:
Iam sponsus, saliente vtero nubentis, amicos
Aduocat, haud sterilem certus fore iam sibi pactam.
Vitricus antè venit tardum præferuidus ortum.

Priuigni nondum geniti: mox editur inter
Fescenina nouo proles aliena marito.
Idq́, Deûm sortes, & Apollinis antra dederunt
Consilium: nunquam meliùs nam cedere tedas
Respõsum est, quàm cùm prægnãs noua nupta iugatur.
Hanc tibi, Roma, Deam titulis, & honore sacratã,
Perpetuò Floras inter, Veneresq́, creasti.
Nec mirum: quis enim sapiens dubitauerat illas
Mortali de stirpe satas vixisse, & easdem
Laude venustatis claras, in amoribus vsque
Ad famæ excidium formæ nituisse decore?
Hadrianus, & Antinous. * in sede
*Quid loquar Antinoum cælesti * sede locatum?*
Illum delicias nunc Diui Principis: illum
Purpureo in gremio spoliatum sorte virili,
Hadrianiq́, Dei Ganymedem, non cyathos Dijs
Porgere: sed medio recubantem cum Ioue fulcro,
Nectaris ambrosij sacrum potare Lyæum,
Cumq́, suo in templis vota exaudire marito?
Ergo his auspicibus, Traianus, Nerua, Seuerus,
Et Titus, & fortes gesserunt bella Nerones:
Quos terrena viros illustreis gloria fecit,
Et virtus fragilis prouexit in ardua famæ
Adscitæ terris, sub relligione iacenteis.
Quàm pudet hoc illis persuasum, talibus vt se,
Romanasq́, acies conferent Martis amore
Posse regi, dum se Paphiæ malè blandus adulter
Venditat, Æneadasq́, suos successibus auget.
Felices, si cuncta Deo sua prospera Christo
Principe disposita scissent, qui currere regna
Certis ducta modis, Romanorumq́, triumphis
Crescere, & impletis voluit se infundere sæclis.
Sed caliganteis animas, & luce carenteis,
In Iouis, Augustiq́, adytis, templisq́, duarum
Iunonum

Iunonum, Martisq́; etiam, Venerisq́; sacellis
Mactatas, tetro lethi immersere Barathro,
Supremum regimen crassis in partibus orbis
Esse rati, mersoq́; poli consistere fundo.
Quidquid humus, * pelagus, cælũ mirabile gignũt, Elementa. * quidquid pelagus mir.
Id duxere Deos: colleis, freta, flumina, flamas.
Hæc sibi per varias formata elementa figuras
Constituere patres, hominumq́; vocabula mutis
Scripserunt statuis, vel Neptunum vocitantes
Oceanum, vel Cyaneas caua flumina Nymphas,
Vel siluas Dryadas, vel deuia rura Napæas.
Ipse ignis, nostrum factus qui seruit ad vsum,
Volcanus perhibetur, & in virtute superna
Fingitur, ac delubra Deus, & nomine & ore
Adsimulatus habet, nec non regnare caminis
Fertur, & Æoliæ summus faber esse, vel Ætnæ.
Est, qui conspicuis Superos quæsiuit in astris,
Ausus habere Deum Solem: cui tramite certo Sol,
Conditio imposita est, vigilem tolerare laborem,
Visibus obiectum mortalibus, orbe rotundo
Præcipitem, teretiq́; globo per inane volantem,
Et, quod nemo negat, mundo, cæloq́; minorem.
Area maior enim, quàm qui percurrit in illa,
Et longè campi spatium diffusius, in quo
Emicat, ac volucri feruens rota voluitur axe.
Quamuis non nullis placeat, terram * breuiorem * breuiore
Dicere circuitu, quàm sit pulcerrimus ille
Circulus, & flamas immensi sideris, vltra
Telluris normam, porrecto extendere gyro.
Num'ne etiam cæli minor, & contractior orbis:
Cuius planiciem longo transmittere tractu
Circinus excurrens meta interiore laborat?
Ille Deus verus: quo non est grandior vlla

Materies, qui fine caret, qui præsidet omni
Naturæ, qui cuncta simul concludit, & implet.
Solem certa tenet regio, plaga certa coërcet,
Temporibus varijs distinguitur: aut subit ortu,
Aut ruit occasu, latet aut sub nocte recurrens:
Nec torquere facem potis est ad signa Trionum,
Orbe nec obliquo portas Aquilonis adire,
Nec solitum conuersus iter reuocare retrorsum.
Hic erit ergo Deus præscriptis lege sub vna
Deditus officijs? libertas laxior ipsi
Concessa est homini: formam cui flectere vitæ,
Atque voluntatis licitum est, seu tramite dextro
Scandere, seu læuo malit decurrere campo,
Sumere seu requiem, seu continuare laborem,
Seu parêre Deo, siue in contraria verti.
Ista ministranti regimen sollenne dierum,
Haudquaquam Soli datur à factore potestas:
Sed famulus subiectus agit, quodcunque necesse est.
Hoc sidus, currum, rapidasq; agitare quadrigas
Commenti, & capitis radios, & verbera dextræ,
Et frenos, phalerasq;, & equorum pectora anhela
Aeris inaurati, vel marmoris, aut orichalci,
Iusserunt nitido fulgere polita metallo.
Post trabeas, & eburnam aquilam, sellamq; curulem,
Cernuaq; ora senex barbatus, & oscula figit
* æripedum, *Cruribus*ænipedum, si fas est credere, equorum:*
Immotasq; rotas, & flecti nescia lora
Aut ornat redimita rosis, aut thure vaporat.
Luna. *Hoc tamen vtcunq; est tolerabile. quid, quod & ipsæ*
Dant tibi, Roma, Deos inferni gurgitis vmbræ?
Eumenidum domina Stygio caput exserit antro,
Rapta ad Tartarei thalamum Proserpina Regis,
Et, si quando suos dignatur adire Quirites,

Placa-

Placatur vaccæ sterilis ceruice resecta,
Et regnare simul cæloq;, Ereboq; putatur:
Nunc bijugas frenare boues, nunc sæua sororum
Agmina vipereo superis immittere flagro,
Nunc etiam volucres caprearum in terga sagittas
Spargere, terq; suas eadem variare figuras.
Denique cùm Luna est, sublustri splendet amictu:
Cùm succincta iacit calamos, Latonia virgo est:
Cùm subnixa sedet solio, Plutonia coniux,
Imperitat Furijs, & dictat iura Megeræ.
Si verum quæris: Triuiæ sub nomine Dæmon
Tartareus colitur: qui te modò raptat ad æthram,
Sidereoq; Deum venerandum suadet in astro:
Per siluas modò mortiferi discurrere mundi,
Erroresq; sequi subigit, nemorumq; putare
Esse Deam, quæ corda hominum pauitantia figat,
Quæq; feras perimat lethali vulnere menteis:
Depressos modò subter humum formidine sensus
Obruit, implorent vt Numina lucis egena,
Seq; potestati committant noctis opertæ.
Respice terrifici scelerata sacraria Ditis: Dis.
Cui cadit infausta fusus gladiator arena.
Heu, male lustratæ Phlegethontia victima Romæ.
Nam quid vesani sibi vult ars impia ludi?
Quid mortes iuuenum? quid sanguine pasta voluptas?
Quid puluis caueæ semper funebris, & illa
Amphitheatralis spectacula tristia pompæ?
Nempe Charon, iugulis miserorum se duce dignas
Accipit inferias, placatus crimine sacro.
Hæ sunt deliciæ Iouis infernalis: in istis
Arbiter obscuri placidus requiescit Auerni.
Non'ne pudet Regem populis, sceptrisq; potentem
Talia pro patriæ censere litanda salute?

Relligionis opem ſubternis poſcere ab antris?
Euocat, heu, pœnis tenebroſa ex ſede miniſtrum
Interitus, ſpecioſa hominum cui funera ſoluat.
Incaſſum arguere iam Taurica ſacra ſolemus:
Funditur humanus Latiari in munere ſanguis,
Conſeſſusq́; ille ſpectantum ſoluit ad aram
Plutonis fera vota ſui. quid ſanctius ara,
Quæ bibit egeſtum per myſtica tela cruorem?
An'ne fides dubia eſt tibi, ſub caligine cæca
Eſſe Deum: quem tu tacitis rimeris in vmbris?
Ecce Deos Maneis cur infitiaris haberi?
Ipſa patrum monumenta probant: Dijs Manibus illic
Marmora ſecta lego, quacunque Latina vetuſtos
Cuſtodit cineres, denſisq́; Salaria buſtis.

Roma ad Chriſtum conuerſa.

Dic quibus hunc ſcribis titulum: niſi quod trucis Orci
Imperium, veræ ceu maieſtatis, adoras?
En quibus implicita ſqualebat regia ſummi
Imperij, tractis maiorum ab origine ſacris.
Cùm princeps gemini bis victor cæde tyranni
Pulcra triumphali reſpexit mœnia vultu:
Nubibus obſeſſam nigrantibus adſpicit vrbem,
Noctis obumbratæ caligine. turbidus aër
Arcebat liquidum ſeptena ex arce ſerenum.
Ingemuit miſerans, & ſic ait. exue triſteis
Fida parens habitus: equidem prædiuite cultu
Illuſtrata cluis, ſpolijsq́; inſigne ſuperbis
Attollis caput, & multo circumfluis auro.
Sed nebulis propter volitantibus, obſitus alti
Verticis horret apex: ipſas quoque liuida gemmas
Lux hebetat, ſpiſſusq́; dies, & fumus ob ora
Suffuſus, rutilum frontis diadema retundit.
Obſcuras video tibi circumferrier Vmbras,
Cæruleasq́; animas, atque idola nigra volare.

Cenſeo ſublimem tollas ſuper aëra vultum,
Sub pedibusq; tuis nimboſa elementa relinquas.
Omne, quod ex mundo eſt, tibi ſubiacet. hoc Deus ipſe
Conſtituit: cuius nutu dominaris, & orbi
Imperitas, & cuncta potens mortalia calcas.
Non decet, vt ſummiſſa oculos Regina caducum
Contemplere ſolum, maieſtatemq; requiras
Circa humileis rerum parteis, quibus ipſa ſuperſtas.
Non patiar, veteres teneas vt me duce nugas,
Vt carioſorum venereris monſtra Deorum.
Si lapis eſt, ſenio diſſoluitur, aut crepat ictu
Percuſſus tenui: mollis ſi bractea gypſum
Texerit, infido rareſcit glutine ſenſim.
Si formam ſtatuæ lamnis commiſit aënis
Lima terens: aut in partem caua membra grauato
Pondere curuantur, ſcabra aut ærugo pereſam
**Conficit effigiem, crebroq; foramine rumpit.* * Contegit
Nec tibi terra Deus, cæli nec ſit Deus aſtrum.
Nec Deus Oceanus, nec vis quæ ſubter operta eſt,
Infernis triſte ob meritum damnata tenebris.
Sed nec virtutes hominum Deus, aut animarum,
Spirituum'ue, vagæ tenui ſub imagine formæ.
*Abſit vt Vmbra Deus tibi ſit, *Genius'ue, locus'ue,* * lucus, Genius'ue,
Aut Deus aëreas volitans phantaſma per auras.
Sint hæc Barbaricis Gentilia Numina pagis:
Quos penes omne ſacrum eſt, quidquid formido tremẽ-
Suaſerit: horrificos quos prodigialia cogunt (dum
Credere monſtra Deos, quos ſanguinolentus edendi
Mos iuuat, vt pinguis luco lanietur in alto
Victima, viſceribus multa inter vina vorandis.
At te, quæ domitis leges, ac iura dediſti
Gentibus, inſtituens magnus quâ tenditur orbis,
Armorum, morumq; feros manſueſcere ritus,

Indignum, ac miserum est, in relligione tenenda
Hoc sapere, immanes populi de more ferino
Quod sapiunt, nullaq; rudes ratione sequuntur.
Seu nos procinctus maneat, seu pace quietas
Dictemus leges, seu debellata duorum
Colla tyrannorum media calcemus in vrbe:
Agnoscas Regina libens mea signa necesse est:
In quibus effigies crucis, aut gemmata refulget,
Aut longis solido ex auro præfertur in hastis.

Crucis potentia.

Hoc signo, inuictus transmissis Alpibus vltor
Seruitium soluit miserabile Constantinus.
Cùm te pestifera premeret Maxentius aula,
Lugebas longo damnatos carcere centum,
Vt scis ipsa, patres. aut sponsus fœdera pacta
Intercepta gemens, diroq; satellite rapta,
Immersus tenebris dura inter vincla luebat:
Aut si nupta torum Regis conscendere iussa,
Cœperat impurum domini oblectare furorem,
Morte maritalis dabat indignatio pœnas.
Plena puellarum, patrumq; ergastula sæui
Principis. abducta genitor si virgine mussans
Tristiùs ingemuit: non ille impunè dolorem
Prodidit, aut confessa nimis suspiria traxit
Vim libertatis nimiæ, patriumq; dolorem.
Testis Christicolæ Ducis aduentantis ad vrbem
Miluius, exceptum Tiberina in stagna tyrannum
Præcipitans, quá nam victricia viderit arma
Maiestate regi, quod signum dextera vindex
Prætulerit, quali radiarint stemmate peila.
Christus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat labarum, clypeorum insignia Christus
Scripserat, ardebat summis crux addita cristis.
Ipse Senatorum meminit clarissimus ordo:

Qui

Qui tunc concreto processit crine, catenis
Squalens carcereis, aut nexus compede vasta,
Complexusq́; pedes victoris, ad inclyta flendo
Procubuit vexilla iacens. tunc ille Senatus
Militiæ vltricis titulum, Christiq́; verendum
Nomen adorauit, quod collucebat in armis.
Ergo caue, egregium caput orbis, inania posthac
Prodigia, & Laruas solito tibi fingere cultu,
Atque experta Dei virtutem spernere veri.
Deponas iam festa velim puerilia, ritus
Ridiculos, tantoq́; indigna sacraria regno.
Marmora tabenti respergine tincta lauate
O' proceres: liceat statuas consistere puras
Artificum magnorum opera. hæc pulcerrima nostræ
Ornamenta cluant patriæ, nec decolor vsus
*In vitium versæ monumenta coinquinet *artis.* * arcis.
Talibus edictis vrbs informata refugit
Errores veteres, & turbida ab ore vieto
Nubila discussit, iam nobilitate parata
Æternas tentare vias, Christumq́; vocantem
Magnanimo ductore sequi, & spem mittere in æuum.
Tunc primùm senio docilis, sua sæcula Roma
Erubuit: pudet exacti iam temporis: odit
Præteritos fœdis cum relligionibus annos.
Mox vbi contiguos fossis muralibus agros
Sanguine iustorum innocuo maduisse recordans,
Inuidiosa videt tumulorum millia circum:
Tristis iudicij mage pænitet, ac ditionis
Effrenis, nimiæq́; sacris pro turpibus iræ.
Compensare cupit teterrima vulnera læsæ
Iustitiæ, sero obsequio, veniaq́; petenda,
Ne tanto imperio maneat pietate repulsa
Crimen sæuitiæ, monstrata piacula quærit,

Inq́ꝫ fidem Christi pleno transfertur amore.
Laurea victoris Marij minus vtilis vrbi,
Cùm traheret Numidã populo plaudente Iugurtham:
Nec tantum Arpinas consul tibi, Roma, medelæ
Contulit, exstincto iusta inter vincla Cethego,
Quantum præcipuus nostro sub tempore Princeps
Prospexit tribuitq́ꝫ boni. multos Catilinas
Ille domo pepulit: non sæua incendia tectis,
Aut sicas patribus, sed Tartara nigra animabus,
Internoq́ꝫ hominum statui tormenta paranteis.
Errabant hostes per templa, per atria passim,
Romanumq́ꝫ forum, & Capitolia celsa tenebant:
Qui coniuratas ipsa ad vitalia plebis
Moliti insidias, intus serpente veneno
Consuerant tacitis pestem miscere medullis.
Ergo triumphator latitanti ex hoste togatus,
Clara tropæa refert sine sanguine, remq́ꝫ Quirini
Assuescit supero pollere in sæcula regno.
Denique nec metas statuit, nec tempora ponit:
Imperium sine fine docet, ne Romula virtus
Iam sit anus, norit ne gloria parta senectam.
Exsultare patres videas, pulcerrima mundi
Lumina, conciliumq́ꝫ senum gestire Catonum,
Candidiore toga, niueum pietatis amictum
Sumere, & exuuias deponere pontificales.
Iamq́ꝫ ruit, paucis Tarpeia in rupe relictis
Ad sincera virûm penetralia Nazareorum,
Atque ad Apostolicos Euandria Curia fonteis,
Anniadum soboles, & pignora clara Proborum:
Fertur enim ante alios generosus Anicius, vrbis
Illustrasse caput. sic se Roma inclyta iactat.
Quin & Olybriaci generisq́ꝫ, & nominis heres
Adiectus fastis, palmata insignis abolla,

Martyris ante fores Bruti ſummittere faſceis
**Ambit,& Auſoniam Chriſto inclinare ſecurim.* *Ambiet,
Non Paulinorum, non Baſſorum dubitauit
Promta fides dare ſe Chriſto, ſtirpemq́; ſuperbam
Gentis patriciæ venturo attollere ſæclo.
Iam quid poplicolas percurram carmine Graccos,
Iure poteſtatis fultos, & in arce Senatus
Præcipuos, ſimulacra Deûm iuſſiſſe reuelli,
Cumq́; ſuis pariter lictoribus omnipotenti
Suppliciter Chriſto ſe conſecraſſe regendos?
Sexcentas numerare domos de ſanguine priſco
Nobilium licet ad Chriſti ſignacula verſas,
Turpis ab idolij vaſto emerſiſſe profundo.
Si perſona aliqua eſt, aut ſi ſtatus vrbis in his eſt:
Si formam patriæ facit excellentior ordo:
Hi faciunt, iuncta eſt quoties ſententia plebis,
Atque vnum ſapiunt plures, ſimul ac potiores.
Reſpice ad illuſtrem, lux eſt vbi publica, cællam,
Vix pauca inuenies Gentilibus obſita nugis
*Ingenia,*obtritos ægre retinentia cultus,* *obſtrictos
Et quibus exactas placeat ſeruare tenebras,
Splendentemq́; die medio non cernere Solem.
Poſt hinc ad populum cõuerte oculos. quota pars eſt,
Quæ Iouis infectam ſanie non deſpuit aram?
Omnis qui celſa ſcandit cenacula vulgus,
Quiq́; terit ſilicem varijs diſcurſibus atram,
Et quem panis alit gradibus diſpenſus ab altis:
Aut vaticano tumulum ſub monte frequentat,
Quo cinis ille latet genitoris amabilis obſes:
Cœtibus aut magnis Laterani accurrit ad ædes,
Vnde ſacrum referat regali chriſmate ſignum.
Et dubitamus adhuc Romam tibi, Chriſte, dicatam
In leges tranſiſſe tuas? omniq́; volentem

Perfundens byiugum rorantia terga ferarum.
His nunc pro meritis, Baccho caper omnibus aris
Caeditur, & virideis discindunt ore chelydros,
Qui Bromium placare volunt: quod & ebria iã tunc
Ante oculos Regis Satyrorum insania fecit,
Et fecisse reor stimulis Furialibus ipsas
Maenadas, inflamante mero in scelus omne rotatas.
Hoc circumsaltante choro, temulentus adulter
Inuenit expositum secreti in litoris acta
Corporis egregij scortum: quod perfidus illic
Liquerat, incesto iuuenis satiatus amore.
Hanc iubet assumtam, feruens post vina, Nearam,
Secum in delicijs fluitantis stare triumphi,
Regalemq; decus capitis gestare coronam.
Mox Ariadnaeus stellis caelestibus ignis
Additur: hoc pretium noctis persoluit honore
Liber, vt aethereum meretrix illuminet axem.
Reges Dij. *Tantum posse omneis illo sub tempore Reges,*
Indocilis fatui ducebat ineptia vulgi,
Vt transire suis cum sordibus Induperator
Possit in aeternum caeli super ardua regnum.
Regia tunc omnis vim maiestatis, & omnis,
Parua licet, caeli imperium retinere potestas
Credita. thure etiam Ducibus, paruoq; sacello
Impertitus honos: quẽ dum metus, aut amor, aut spes
Accumulant, longum miseris processit in aeuum
Mos patrius. coepit falsae pietatis imago
Ire per ignaros nebuloso errore nepotes:
Tum quia quae viuis veneratio Regibus antè
Contigerat, functis eadem iam munere lucis
Cessit, & ad nigras altaria transtulit vrnas.
Inde puellarum ludibria, pignora, partus,
Et furtiuus amor iuuenum, & deprensa iugalis
Corru-

Corruptela tori: quoniam regalibus aula
Feruere tunc vitijs ſolita eſt, nec perdita luxu
Diuorum ſoboles ſancti meminiſſe pudoris.
Atque vt Roma tuos cæleſti ex ſede parentes, Mars.
Queis te ſemideam iactant auctoribus ortam, Venus.
Perſtringam breuiter, Gradiuum, vel Cythercam. Iuno.
Ille ſacerdotem violat: contrà illa marito Cybele.
Succubuit Phrygio. coitus fuit impar vtrique.
Nec terreſtre Deam decuit mortalis inire
Coniugium, nec cælicolam deſcendere ephebum
Virginis ad vitium, furtiuoq; igne calere.
Sed Venus auguſto de ſanguine fœmina, vili
Priuatoq; viro vetitum per dedecus hæſit.
Et ſi Rhea ſacram laſciui Martis amore
Luſa pudicitiam, fluuiali amiſit in vlua:
Crediderim generoſæ aliquem ſtirpis, ſed eundem
Moribus infamem, compreſſa virgine per vim
Se dixiſſe Deum, ne ſtuprum Numinis vllus
Obijcere auderet turpi, miſeræq; puellæ.
Hæc Italos induxit auos vel fama, vel error,
Martia Romuleo celebrarent vt ſacra campo,
Vtq; Palatinis Capitolia condita ſaxis
Signarent titulo proaui Iouis, atque Pelaſgæ
Palladis, & Libyca Iunonem ex arce vocarent.
Cognatos de Marte Deos, Veneris quoque nudum
Accirent proceres Erycino è vertice ſignum.
Vtq; Deûm mater Phrygia veheretur ab Ida,
Bacchica de viridi peterentur vt Orgia Naxo:
Facta eſt terrigenæ domus vnica maieſtatis,
Et tot templa Deûm Romæ, quot in vrbe ſepulcra
Heroum numerare licet. quos fabula Maneis
Nobilitat, noſter populus veneratus adorat.
Hos habuêre Deos Ancus, Numitor, Numa, Tullus.

Talia

Talia Pergameas fugerunt Numina flamas.
Sic Vesta est, sic Palladium, sic vmbra Penatum,
Talis & antiquum terror seruauit Asylum.

Erroris caussa.

Vt semel obsedit gentilia pectora patrum
Vana superstitio, non interrupta cucurrit
Ætatum per mille gradus. tener horruit heres,
Et coluit, quidquid sibimet venerabile cani
Monstrarant atavi. puerorum infantia primo
Errorem cum lacte bibit: gustauerat inter
Vagitus de farre molæ: saxa illita ceris
Viderat, vnguentoque Lareis humescere nigros.
Formatum fortunæ habitum cum diuite cornu,
Sacratumque domi lapidem consistere paruus
Spectarat, matremque illic pallere precantem.
Mox humeris positus nutricis, triuit & ipse
Impressis silicem labris, puerilia vota
Fudit, opesque sibi cæca de rupe poposcit,
Persuasumque habuit, quod quis velit, inde petendum.
Nunquam oculos animumque leuans rationis ad arcem
Rettulit: insulsum tenuit sed credulus vsum,
Priuatos celebrans agnorum sanguine Diuos.

Romæ simulacrum.

Iamque domo egrediens, vt publica festa, diesque,
Et ludos stupuit, celsa & capitolia vidit,
Laurigerosque Deûm templis adstare ministros,
Ac sacram resonare viam mugitibus, ante
Delubrum Romæ (colitur nam sanguine & ipsa
More Deæ, nomenque loci, ceu Numen, habetur,
Atque vrbis, Venerisque pari se culmine tollunt
Templa: simul geminis adolentur thura Deabus)
Vera ratus, quæcunque fiant auctore Senatu,
Contulit ad simulacra fidem, dominosque putauit
Ætheris, horrifico qui stant ex ordine vultu.
Illic Alceides, spoliatis Gadibus hospes

Arcadiæ

Arcadiæ fuluo ære riget : gemini quoque fratres Gemini.
Corrupta de matre nothi, Ledeia proles,
Nocturniq; equites, celsæ duo Numina Romæ
Impendent, retinentq; veru, magniq; triumphi
Nuntia suffuso figunt vestigia plumbo.
Assistunt etiam priscorum insignia Regum,
Tros Italus, Ianusq; bifrons, genitorq; Sabinus, Italiæ Reges.
Saturnusq; senex, maculoso & corpore Picus,
Coniugis epotum sparsus per membra venenum.
Omnibus ante pedes posita est sua cuique vetusta
Arula. Iano etiam celebri de mense litatur
Auspicijs, epulisq; sacris : quas inueterato,
Heu, miseri sub honore agitant, & gaudia ducunt
Festa Kalendarum. sic obseruatio creuit,
Ex atauis quondam male cœpta : deinde secutis
Tradita temporibus, serisq; nepotibus aucta,
Traxerunt longam corda inconsulta catenam,
Mosq; tenebrosus vitiosa in sæcula fluxit.
Hunc morem veterum docili iam ætate secuta Augustus.
Posteritas, mense, atque adytis, & flamine, & aris
Augustum coluit, vitulo placauit, & agno.
Strata ad puluinar iacuit, responsa poposcit.
Testantur tituli, produnt consulta Senatus,
Cæsareum Iouis ad speciem statuentia templum.
Adiecère sacrum, fieret quo Liuia Iuno, Liuia.
Non minus infamis thalami sortita cubile,
Quàm cùm fraterno caluit Saturnia lecto.
Nondum maternam partu vacuauerat aluum,
Conceptamq; viri sobolem paritura gerebat
Pronuba, iam grauidæ fulcrum geniale paratur :
Iam sponsus, saliente vtero nubentis, amicos
Aduocat, haud sterilem certus fore iam sibi pactam.
Vitricus antè venit tardum præferuidus ortum

Priuigni nondum geniti : mox editur inter
Feſcenina nouo proles aliena marito.
Idq; Deûm ſortes, & Apollinis antra dederunt
Conſilium : nunquam meliùs nam cedere tedas
Reſpōſum eſt, quàm cùm pragnās noua nupta iugatur.
Hanc tibi, Roma, Deam titulis, & honore ſacratā,
Perpetuò Floras inter, Venereſq; creaſti.
Nec mirum : quis enim ſapiens dubitauerat illas
Mortali de ſtirpe ſatas vixiſſe, & eaſdem
Laude venuſtatis claras, in amoribus vſque
Ad famæ excidium formæ nituiſſe decore?
Hadrianus, & Antinous. *Quid loquar Antinoum cæleſti * ſede locatum?*
Illum delicias nunc Diui Principis : illum
* in ſede *Purpureo in gremio ſpoliatum ſorte virili,*
Hadrianiq; Dei Ganymedem, non cyathos Dijs
Porgere : ſed medio recubantem cum Ioue fulcro,
Nectaris ambroſij ſacrum potare Lyæum,
Cumq; ſuo in templis vota exaudire marito?
Ergo his auſpicibus, Traianus, Nerua, Seuerus,
Et Titus, & fortes geſſerunt bella Nerones :
Quos terrena viros illuſtreis gloria fecit,
Et virtus fragilis prouexit in ardua famæ
Adſcita terris, ſub relligione iacenteis.
Quàm pudet hoc illis perſuaſum, talibus vt ſe,
Romanaſq; acies cenſerent Martis amore
Poſſe regi, dum ſe Paphiæ malè blandus adulter
Venditat, Æneadaſq; ſuos ſucceſſibus auget.
Felices, ſi cuncta Deo ſua proſpera Chriſto
Principe diſpoſita ſciſſent, qui currere regna
Certis ducta modis, Romanorumq; triumphis
Creſcere, & impletis voluit ſe infundere ſæclis.
Sed caliganteis animas, & luce carenteis,
In Iouis, Auguſtiq; adytis, templiſq; duarum

Iunonum

Iunonum, Martisq; etiam, Venerisq; sacellis
Mactatas, tetro lethi immersere Barathro,
Supremum regimen crassis in partibus orbis
Esse rati, mersoq; poli consistere fundo.
*Quidquid humus, * pelagus, cælū mirabile gignūt,* Elementa. * quidquid pelagus mir.
Id duxere Deos: colleis, freta, flumina, flamas.
Hæc sibi per varias formata elementa figuras
Constituere patres, hominumq; vocabula mutis
Scripserunt statuis, vel Neptunum vocitantes
Oceanum, vel Cyaneas caua flumina Nymphas,
Vel siluas Dryadas, vel deuia rura Napæas.
Ipse ignis, nostrum factus qui seruit ad vsum,
Volcanus perhibetur, & in virtute superna
Fingitur, ac delubra Deus, & nomine & ore
Adsimulatus habet, nec non regnare caminis
Fertur, & Æoliæ summus faber esse, vel Ætnæ.
Est, qui conspicuis Superos quæsiuit in astris,
Ausus habere Deum Solem: cui tramite certo Sol.
Conditio imposita est, vigilem tolerare laborem,
Visibus obiectum mortalibus, orbe rotundo
Præcipitem, teretiq; globo per inane volantem,
Et, quod nemo negat, mundo, cæloq; minorem.
Area maior enim, quàm qui percurrit in illa,
Et longè campi spatium diffusius, in quo
Emicat, ac volucri feruens rota voluitur axe.
*Quamuis non nullis placeat, terram * breuiorem* * breuiore
Dicere circuitu, quàm sit pulcerrimus ille
Circulus, & flamas immensi sideris, vltra
Telluris normam, porrecto extendere gyro.
Num'ne etiam cæli minor, & contractior orbis:
Cuius planiciem longo transmittere tractu
Circinus excurrens meta interiore laborat?
Ille Deus verus: quo non est grandior vlla

Materies, qui fine caret, qui præsidet omni
Naturæ, qui cuncta simul concludit, & implet.
Solem certa tenet regio, plaga certa coërcet,
Temporibus variјs distinguitur: aut subit ortu,
Aut ruit occasu, latet aut sub nocte recurrens:
Nec torquere facem potis est ad signa Trionum,
Orbe nec obliquo portas Aquilonis adire,
Nec solitum conuersus iter reuocare retrorsum.
Hic erit ergo Deus præscriptis lege sub vna
Deditus officijs? libertas laxior ipsi
Concessa est homini: formam cui flectere vitæ,
Atque voluntatis licitum est, seu tramite dextro
Scandere, seu læuo malit decurrere campo,
Sumere seu requiem, seu continuare laborem,
Seu parêre Deo, siue in contraria verti.
Ista ministranti regimen sollenne dierum,
Haudquaquam Soli datur à factore potestas:
Sed famulus subiectus agit, quodcunque necesse est.
Hoc sidus, currum, rapidasq́ agitare quadrigas
Commenti, & capitis radios, & verbera dextræ,
Et frenos, phalerasq́, & equorum pectora anhela
Aeris inaurati, vel marmoris, aut orichalci,
Iusserunt nitido fulgere polita metallo.
Post trabeas, & eburnam aquilam, sellamq́ curulem,
Cernuaq́ ora senex barbatus, & oscula figit
* æripedum, *Cruribus *ænipedum, si fas est credere, equorum:*
Immotasq́ rotas, & flecti nescia lora
Aut ornat redimita rosis, aut thure vaporat.
Luna. *Hoc tamen vtcunq́ est tolerabile. quid, quod & ipsa*
Dant tibi, Roma, Deos inferni gurgitis vmbræ?
Eumenidum domina Stygio caput exserit antro,
Rapta ad Tartarei thalamum Proserpina Regis,
Et, si quando suos dignatur adire Quirites,

Placa-

Placatur vaccæ sterilis ceruice resecta,
Et regnare simul cæloq́; Ereboq́; putatur:
Nunc bijugas frenare boues, nunc sæua sororum
Agmina vipereo superis immittere flagro,
Nunc etiam volucres caprearum in terga sagittas
Spargere, terq́; suas eadem variare figuras.
Denique cùm Luna est, sublustri splendet amictu:
Cùm succincta iacit calamos, Latonia virgo est:
Cùm subnixa sedet solio, Plutonia coniux,
Imperitat Furijs, & dictat iura Megeræ.
Si verum quæris: Triuiæ sub nomine Dæmon
Tartareus colitur: qui te modò raptat ad æthram,
Sidereoq́; Deum venerandum suadet in astro:
Per siluas modò mortiferi discurrere mundi,
Erroresq́; sequi subigit, nemorumq́; putare
Esse Deam, quæ corda hominum pauitantia figat,
Quæq́; feras perimat lethali vulnere menteis:
Depressos modò subter humum formidine sensus
Obruit, implorent vt Numina lucis egena,
Seq́; potestati committant noctis opertæ.
Respice terrifici scelerata sacraria Ditis: Dis.
Cui cadit infausta fusus gladiator arena.
Heu, male lustratæ Phlegethontia victima Romæ.
Nam quid vesani sibi vult ars impia ludi?
Quid mortes iuuenum? quid sanguine pasta voluptas?
Quid puluis caueæ semper funebris, & illa
Amphitheatralis spectacula tristia pompæ?
Nempe Charon, iugulis miserorum se duce dignas
Accipit inferias, placatus crimine sacro.
Hæ sunt deliciæ Iouis infernalis: in istis
Arbiter obscuri placidus requiescit Auerni.
Non'ne pudet Regem populis, sceptrisq́; potentem
Talia pro patriæ censere litanda salute?

Religionis opem subternis poscere ab antris?
Euocat, heu, pœnis tenebrosa ex sede ministrum
Interitus, speciosa hominum cui funera soluat.
Incassum arguere iam Taurica sacra solemus:
Funditur humanus Latiari in munere sanguis;
Confessusq; ille spectantum soluit ad aram
Plutonis fera vota sui. quid sanctius ara,
Quæ bibit egestum per mystica tela cruorem?
An'ne fides dubia est tibi, sub caligine cæca
Esse Deum: quem tu tacitis rimeris in vmbris?
Ecce Deos Maneis cur infitiaris haberi?
Ipsa patrum monumenta probant: Dijs Manibus illic
Marmora secta lego, quacunque Latina vetustos
Custodit cineres, densisq; Salaria bustis.

Roma ad Christum conuersa.

Dic quibus hunc scribis titulum: nisi quod trucis Orci
Imperium, veræ ceu maiestatis, adoras?
En quibus implicita squalebat regia summi
Imperij, tractis maiorum ab origine sacris.
Cùm princeps gemini bis victor cæde tyranni
Pulcra triumphali respexit mœnia vultu:
Nubibus obsessam nigrantibus adspicit vrbem,
Noctis obumbratæ caligine. turbidus aër
Arcebat liquidum septena ex arce serenum.
Ingemuit miserans, & sic ait. exue tristeis
Fida parens habitus: equidem prædiuite cultu
Illustrata cluis, spolijsq; insigne superbis
Attollis caput, & multo circumfluis auro.
Sed nebulis propter volitantibus, obsitus alti
Verticis horret apex: ipsas quoque liuida gemmas
Lux hebetat, spissusq; dies, & fumus ob ora
Suffusus, rutilum frontis diadema retundit.
Obscuras video tibi circumferrier Vmbras,
Caeruleasq; animas, atque idola nigra volare.

Censeo sublimem tollas super aëra vultum,
Sub pedibusq́; tuis nimbosa elementa relinquas.
Omne, quod ex mundo est, tibi subiacet. hoc Deus ipse
Constituit : cuius nutu dominaris, & orbi
Imperitas, & cuncta potens mortalia calcas.
Non decet, vt summissa oculos Regina caducum
Contemplere solum, maiestatemq́; requiras
Circa humileis rerum parteis, quibus ipsa superstas.
Non patiar, veteres teneas vt me duce nugas,
Vt cariosorum venereris monstra Deorum.
Si lapis est, senio dissoluitur, aut crepat ictu
Percussus tenui : mollis si bractea gypsum
Texerit, infido rarescit glutine sensim.
Si formam statuæ lamnis commisit aënis
Lima terens : aut in partem caua membra grauato
Pondere curuantur, scabra aut ærugo peresam
**Conficit effigiem, crebroq́; foramine rumpit.* * Contegit
Nec tibi terra Deus, cæli nec sit Deus astrum.
Nec Deus Oceanus, nec vis quæ subter operta est,
Infernis triste ob meritum damnata tenebris.
Sed nec virtutes hominum Deus, aut animarum,
Spirituum'ue, vagæ tenui sub imagine formæ.
*Absit vt Vmbra Deus tibi sit, *Genius'ue, locus'ue,* * lucus, Genius'ue,
Aut Deus aëreas volitans phantasma per auras.
Sint hæc Barbaricis Gentilia Numina pagis:
Quos penes omne sacrum est, quidquid formido tremē-
Suaserit : horrificos quos prodigialia cogunt (dum
Credere monstra Deos, quos sanguinolentus edendi
Mos iuuat, vt pinguis luco lanietur in alto
Victima, visceribus multa inter vina vorandis.
At te, quæ domitis leges, ac iura dedisti
Gentibus, instituens magnus quâ tenditur orbis,
Armorum, morumq́; feros mansuescere ritus,

Indignum, ac miserum est, in relligione tenenda
Hoc sapere, immanes populi de more ferino
Quod sapiunt, nullaq; rudes ratione sequuntur.
Seu nos procinctus maneat, seu pace quietas
Dictemus leges, seu debellata duorum
Colla tyrannorum media calcemus in vrbe:
Agnoscas Regina libens mea signa necesse est:
In quibus effigies crucis, aut gemmata refulget,
Aut longis solido ex auro præfertur in hastis.

Crucis potentia.

Hoc signo, inuictus transmissis Alpibus vltor
Seruitium soluit miserabile Constantinus.
Cùm te pestifera premeret Maxentius aula,
Lugebas longo damnatos carcere centum,
Vt scis ipsa, patres. aut sponsus fœdera pactæ
Intercepta gemens, diroq; satellite rapta,
Immersus tenebris dura inter vincla luebat:
Aut si nupta torum Regis conscendere iussa,
Cœperat impurum domini oblectare furorem,
Morte maritalis dabat indignatio pœnas.
Plena puellarum, patrumq; ergastula sæui
Principis. abducta genitor si virgine mussans
Tristiùs ingemuit: non ille impunè dolorem
Prodidit, aut confessa nimis suspiria traxit
Vim libertatis nimiæ, patriumq; dolorem.
Testis Christicolæ Ducis aduentantis ad vrbem
Miluius, exceptum Tiberina in stagna tyrannum
Præcipitans, quánam victricia viderit arma
Maiestate regi, quod signum dextera vindex
Prætulerit, quali radiarint stemmate peila.
Christus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat labarum, clypeorum insignia Christus
Scripserat, ardebat summis crux addita cristis.
Ipse Senatorum meminit clarissimus ordo:

Qui

Qui tunc concreto processit crine, catenis
Squalens carcereis, aut nexus compede vasta,
Complexusq; pedes victoris, ad inclyta flendo
Procubuit vexilla iacens. tunc ille Senatus
Militiæ vltricis titulum, Christiq; verendum
Nomen adorauit, quod collucebat in armis.
Ergo caue, egregium caput orbis, inania posthac
Prodigia, & Laruas solito tibi fingere cultu,
Atque experta Dei virtutem spernere veri.
Deponas iam festa velim puerilia, ritus
Ridiculos, tantoq; indigna sacraria regno.
Marmora tabenti respergine tincta lauate
O' proceres: liceat statuas consistere puras
Artificum magnorum opera. hæc pulcerrima nostræ
Ornamenta cluant patriæ, nec decolor vsus
*In vitium versæ monumenta coinquinet *artis.* * arcis.
Talibus edictis vrbs informata refugit
Errores veteres, & turbida ab ore vieto
Nubila discussit, iam nobilitate parata
Æternas tentare vias, Christumq; vocantem
Magnanimo ductore sequi, & spem mittere in æuum.
Tunc primùm senio docilis, sua sæcula Roma
Erubuit: pudet exacti iam temporis: odit
Præteritos fœdis cum relligionibus annos.
Mox vbi contiguos fossis muralibus agros
Sanguine iustorum innocuo maduisse recordans,
Inuidiosa videt tumulorum millia circum:
Tristis iudicij mage pænitet, ac ditionis
Effrenis, nimiæq; sacris pro turpibus iræ.
Compensare cupit teterrima vulnera læsæ
Iustitiæ, sero obsequio, veniaq; petenda,
Ne tanto imperio maneat pietate repulsa
Crimen sæuitiæ, monstrata piacula quærit,

Martyris ante fores Bruti summittere fasceis
**Ambit, & Ausoniam Christo inclinare securim.* * Ambiet,
Non Paulinorum, non Bassorum dubitauit
Promta fides dare se Christo, stirpemq; superbam
Gentis patriciæ venturo attollere saeclo.
Iam quid poplicolas percurram carmine Graccos,
Iure potestatis fultos, & in arce Senatus
Præcipuos, simulacra Deûm iussisse reuelli,
Cumq; suis pariter lictoribus omnipotenti
Suppliciter Christo se consecrasse regendos?
Sexcentas numerare domos de sanguine prisco
Nobilium licet ad Christi signacula versas,
Turpis ab idolij vasto emersisse profundo.
Si persona aliqua est, aut si status vrbis in his est:
Si formam patriæ facit excellentior ordo:
Hi faciunt, iuncta est quoties sententia plebis,
Atque vnum sapiunt plures, simul ac potiores.
Respice ad illustrem, lux est vbi publica, cællam,
Vix pauca inuenies Gentilibus obsita nugis
*Ingenia, *obtritos ægre retinentia cultus,* * obstrictos
Et quibus exactas placeat seruare tenebras,
Splendentemq; die medio non cernere Solem.
Post hinc ad populum cõuerte oculos. quota pars est,
Quæ Iouis infectam sanie non despuit aram?
Omnis qui celsa scandit cenacula vulgus,
Quiq; terit silicem varijs discursibus atram,
Et quem panis alit gradibus dispensus ab altis:
Aut vaticano tumulum sub monte frequentat,
Quo cinis ille latet genitoris amabilis obses:
Cœtibus aut magnis Laterani accurrit ad ædes,
Vnde sacrum referat regali chrismate signum.
Et dubitamus adhuc Romam tibi, Christe, dicatam
In leges transisse tuas? omniq; volentem

Cum

Cum populo, & summis cum ciuibus ardua magni
Iam super astra poli terrenum extendere regnum?
Nec moueor, quòd pars hominum rarissima clausos
Non aperit sub luce oculos, & gressibus errat.
Quamlibet illustres meritis, & sanguine clari
Præmia virtutum titulis, & honoribus aucti
Ardua rettulerint, fastorumq́; arce potiti
Annaleis proprio signarint nomine chartas,
Atque inter veteres cera numerentur, & ære:
Attamen in paucis iam deficiente caterua,
Nec persona sita est patriæ, nec Curia constat,
Et quodcunque fouet studij priuata voluntas,
Ac iam rara tenet: sed publica vota reclamant,
Dissensu celebri trepidum damnantia murmur.
Si consulta Patrum subsistere conscriptorum,
Non aliter licitum prisco sub tempore, quàm si
Tercentum sensisse senes legerentur in vnum:
Seruemus leges patrias: infirma minoris
Vox cedat numeri, paruaq́; in parte silescat.
Adspice quàm pleno subsellia nostra Senatu
Decernant infame Iouis puluinar, & omne
Idolium, longè purgata ex vrbe fugandum.
Quà vocat egregij sententia Principis, illac
Libera cum pedibus, tum corde frequentia transit.
Nec locus inuidiæ est, nullum vis aspera terret,
Ante oculos sic velle patet, cunctiq́; probatum,
Non iussum, sola capti ratione sequuntur.
Denique pro meritis terrestribus æqua rependens
Munera sacricolis, summos impertit honores
Dux bonus, & certare sinit cum laude suorum:
Nec pago implicitos per debita culmina mundi
Ire viros prohibet: quoniam cælestia nunquam
Terrenis solitum per iter gradientibus obstant.

Ipse

Ipse magistratum tibi Consulis, ipse tribunal
Contulit, auratumq; togæ donauit amictum,
Cuius relligio tibi displicet. ó pereuntûm
Assertor Diuûm: solus qui restituendos
Volcani, Martisq; dolos, Venerisq; peroras,
Saturniq; senis lapides, Phœbiq; furores:
Iliacæ matris Megalesia, Bacchica Nisi,
Isidis amissum semper plangentis Osirim
Mimicaq; & ridenda suis sollennia caluis,
Et, quascunque solent Capitolia claudere, Laruas.
O' linguam miro verborum fonte fluentem:
Romani decus eloquij cui cedat & ipse
Tullius, has fundit diues facundia gemmas!
Os dignum, æterno tinctum quod fulgeat auro,
Si mallet laudare Deum: cui sordida monstra
Prætulit, & liquidam temerauit crimine vocem.
Haud aliter, quàm si rastris quis tentet eburnis
Cœnosum versare solum, limoq; madenteis
Excolere aureolis si fortè ligonibus vluas,
Splendorem dentis nitidi scrobis inquinat atra,
Et pretiosa acies squalenti sordet in aruo.
Non vereor, ne me nimium confidere quisquam
Arguat, ingenijq; putet luctamen inire.
Sum memor ipse mei, satis & mea friuola noui:
Non ausim conferre pedem, nec spicula tantæ
Indocilis fandi coniecta lacessere linguæ.
Illæsus maneat liber, excellensq; volumen
Obtineat partam dicendi fulmine famam:
Sed liceat tectum seruare à vulnere pectus,
Oppositaq; volans iaculum depellere parma.
Nam si nostra fides sæclo iam tuta quieto,
Viribus infestis, hostiliq; arte petita est:
Cur mihi fas non sit, lateris sinuamine flexi

Ludere

Ludere ventosas iactu pereunte sagittas?
Sed iam tempus, iter longi cohibere libelli,
Ne tractum sine fine ferat fastidia carmen.

AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS, CONTRA L. AVRELIVM AVIANIVM SYMMACHVM VRBI PRÆFECTVM, IN LIB. II.

PRÆFATIO.

Genus carminis simile illi, Insignem meritis virum.

SIMON, *quem vocitant Petrum,*
Summus discipulus Dei,
Lucis fortè sub exitu,
Cùm Vesper croceus rubet,
Curuam auulserat ancoram,
Captans flamina linteis,
Et transnare volens fretum:
Nox ventum mouet obuium,
Fundo qui mare misceat,
Iactatam quatiat ratem.
Clamor nauticus æthera
Plangens, atque vlulans ferit,
Cum stridore rudentium:
Nec quidquam superat spei,
Mergendis propè naufragis,
Cùm Christum procul adspicit
Pallens turba periculis,
Calcantem pedibus mare,
Ac si per solidam viam,
Siccum litus obambulet.
Hæc miracula ceteri
Vectores pauidi stupent.

Solus

Solus non trepidus Petrus
Agnoscit Dominum poli,
Terraq́, & maris inuij:
Cuius cunctipotentiæ est
Plantis æquora subdere.
Tendit suppliciter manus,
Notum subsidium rogat.
Ast ille placidè annuens,
Puppi vt desiliat iubet.
Iussis obsequitur Petrus:
Sed vestigia fluctibus
Summis tingere cœperat,
Et lapsante gradu pedes
Pessum mergere lubricos.
Mortalem Deus increpat,
Qui sit non stabili fide,
Nec calcare fluentia,
Nec Christum valeat sequi.
Tum dextra famulum leuat,
Sistitq́, & docet ingredi
Tergum per tumidum freti.
Sic me tuta silentia
Egressum, dubijs loquax
Infert lingua periculis:
Non vt discipulum Petrum
Fidentem merito, & fide:
Sed quem culpa frequens, leuem
Voluat per freta naufragum.
Sum planè temerarius,
Qui noctis mihi conscius,
Quam vitæ in tenebris ago
Puppim credere fluctibus
Tanti non timeam viri:

Quo nunc nemo diſertior:
Exſultat, fremit, intonat,
Ventiſq; eloquij tumet :
Cui merſare facillimum eſt
Tractandæ indocilem ratis:
Ni tu Chriſte potens, manum
Dextro numine porrigas,
Facundi oris vt impetus
Non me fluctibus obruat.
Sed ſenſim gradiens, vadis
Inſiſtam fluitantibus.

AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS, CONTRA L. AVRELIVM AVIANIVM SYMMACHVM, LIB. II.

HACTENVS *& veterũ cunabula prima Deorũ,*
Et cauſſas, quibus error hebes conflatus in orbe eſt,
Diximus, & noſtro Romam iam credere Chriſto:
Nunc obiecta legam, nunc dictis dicta refellam.
Vnde igitur cœpiſſe ferunt, aut ex quibus orſum,
Quo mage ſancta Ducum corda illice flecteret arte?

SYMMACHVS.

QVIS ita familiaris eſt Barbaris, vt aram Victoriæ non requirat? Cauti in poſterum ſumus, & talium rerũ oſtenta vitamus. Reddatur tamẽ nomini honor, qui Numini denegatus eſt. Multa Victoriæ debet æternitas veſtra, & adhuc plura debebit. Auerſentur hãc poteſtatẽ, quibus nihil profuit. Vos amicum triumphis patrocinium nolite deſerere. Cunctis potentia iſta votiua eſt. Nemo colendam neget, quam profitetur optandam.

PRVDENTIVS.

Armorum dominos vernanteis flore iuuentæ,
Inter caſtra patris genitos, ſub imagine auita

Eductos, exempla domi congesta tenenteis* * colenteis
Orator catus instigat, ceu classica belli
Clangeret, exacuitq; animos, & talia iactat.
Si vobis vel parta, viri, Victoria cordi est,
Vel parienda dehinc: templum Dea virgo sacratum
Obtineat, vobis regnantibus. ecquis amicus
Hostibus, hanc sanctè vestro negat esse colendam
Imperio: cui semper adest; quod laudibus implet?
Hæc vbi legatus: reddunt placidissima fratrum
Ora Ducum. scimus quàm sit Victoria dulcis
Fortibus, Ausoniæ vir facundissime linguæ:
Sed quibus illa modis, qua sit ratione vocanda
Nouimus. hac primùm pueros pater imbuit arte:
Hanc genitore suo didicit puer ipse magistro.
Non aris, non farre molæ Victoria felix
Exorata venit: labor impiger, aspera virtus,
Vis animi, excellens ardor, violentia, cura,
Hanc tribuunt. durum tractandis robur in armis:
Quæ si defuerint bellantibus, aurea quamuis
Marmoreo in templo rutilas Victoria pennas
Explicet, & multis surgat formata talentis:* * metallis:
Non aderit, versisq; offensa videbitur hastis.
Quid, miles, proprijs diffisus viribus, optas
Irrita femineæ tibimet solatia formæ?
Nunquam pennigeram legio ferrata puellam
Vidit, anhelantum regeret quæ tela virorum.
Vincendi quæris dominam? sua dextera cuique est,
Et Deus omnipotens: non pexo crine virago,
Nec nudo suspensa pede, strophioq; recincta,
Nec tumidas fluitante sinu vestita papillas.
Aut vos pictorum docuit manus, adsimulatis
Iure poëtarum Numen componere monstris:
Aut lepida ex vestro sumsit pictura sacello,

Quod varijs imitata notis, ceraq; liquenti
Duceret in faciem, ſocijq; poëmatis arte
Aucta, coloratis auderet ludere fucis.
* ſic caſſa figuris *Sic vnum ſectantur iter,* & inania rerum*
Somnia concipiunt & Homerus, & acer Apelles,
* volunt *Et Numa, cognatumq;* malum pigmenta, Camenæ.*
Idola conflauit fallendi docta poteſtas.
Hæc ſi non ita ſunt: edatur, cur ſacra vobis
Ex tabulis ceriſq; poëtica fabula præſtet?
Cur Berecyntiacus perdit truncata ſacerdos
Inguina, cùm pulcer ſeſe caſtrauerit Atys?
Cur etiam templo Triuiæ, luciſq; ſacratis
Cornipedes arcentur equi, cùm Phædra pudicum
* curſu, *Raptarit iuuenem volucri per litora* curru,*
Idq; etiam paries tibi verſicolorus adumbret?
Deſine ſi pudor eſt, gentilis ineptia, tandem
Res incorporeas ſimulatis fingere membris.
Deſine, terga hominis plumis obducere fruſtra:
Fertur auis mulier, magnuſq; eadem Dea vultur.
Vis decorare tuum, ditiſſima Roma, Senatum?
* raptas, *Suſpende exuuias armis, & ſanguine*captas,*
Congere cæſorum victrix diademata Regum,
Frange repulſorum fœda ornamenta Deorum:
Tunc tibi non terris tantùm Victoria parta;
Sed ſuper aſtra etiam media ſeruabitur æde:
Talia Principibus dicta interfantibus, ille
Proſequitur, magniſq; tubam concentibus inflat:
Allegat morem veterum: nil dulcius eſſe
Affirmat ſolitis, populoſq; homineſq; teneri
Lege ſua. ſicut varia naſcentibus, inquit,
Contingunt pueris animæ: ſic vrbibus adfert
Hora dieſq; ſuum, cùm primùm mœnia ſurgunt,
Aut fatum, aut Genium, cuius moderamine regnent,

Addit

Addit & arcanum rerum, veriq; latebras
Prosperitate aliqua deprendi posse, secundi
Per documenta boni: si sint felicia, quæ quis
Experiendo probet. cessisse parentibus omne
Idolium semper feliciter, & pede dextro
Enumerat longi vim temporis: excitat ipsam
Crinibus albentem niueis, & fronte vietam,
Ore reposcentem querulo sua Numina Romam.
Libera sum, liceat proprio mihi viuere more.
Ecquis erit, qui mille meos reprehenderit annos?
Vno omnes sub Sole siti: vegetamur eodem
Aere: communis cunctis viuentibus aura.
Sed, qui sit, qualisq; Deus, diuersa secuti
Quærimus, atque vijs longè distantibus, vnum
Imus ad occultum. Proprius genti cuique est mos:
Per quod iter properans eat ad tam grãde profundum.
His tam magnificis, tantaq; fluentibus arte,
Respondet vel sola fides, doctissima primum
Pandere vestibulum veræ ad penetralia sectæ.
Nam, cùm diuinis agimus de rebus, & illum,
Qui vel principio caruit, vel fine carebit,
Quiq; Chao anterior fuerit, mundumq; crearit,
Coniectare animo contendimus, exigua est vis
Humani ingenij, tantoq; angusta labori:
Quippe minor natura, aciem si intendere tentet
Acriùs, ac penetrare Dei secreta supremi.
Quis dubitet victo fragilem lassescere visu,
Vimq; fatigatæ mentis sub pectore paruo
Turbari, inualidisq; hebetem succumbere curis?
Sed facilis fidei via prouocat Omnipotentem
Credere: qui bona non tantùm præsentia donat:
Sed ventura etiam, longisq; interminà sæclis
Promittit, ne totus eam resolutus inane

In nihilum, pereamq́ breuem post luminis vsum.
Muneris auctores ipso de munere pendas.
Æterna æternus tribuit, mortalia confert
Mortalis: diuina Deus, peritura caducus.
Omnia quæ tempus peragit, quæq́ exitus aufert,
Vilia sunt breuitate sui, nec digna perenni
Largitore: cui propria est opulentia, nunquam
* atque *Desinere,* idq́ homini dare, quod non desinet vnquã.*
Nam si corruptum corrumpendum'ue Deus quid
Præstat, habetq́ nihil quod sit pretiosius istis:
Pauper, & infirmus, summoq́ indignus honore,
Et non omnipotens, sed inanis Numinis vmbra est.
Hac ratione fides sapienter conijcit, immo
Nõ dubitat verum esse Deũ: qui, quod sumus, & quod
Viuimus, illæsum semper fore, si mereamur,
Nos sperare iubet. cælestia, si placet, inquit,
Scandere, terrenas animo depellite curas.
Nam quantùm subiecta polo tellus iacet infra,
Diuiditurq́ ab humo conuexi regia cæli:
Tantùm vestra meis distant mundana futuris,
Dira bonis, scelerata pijs, tenebrosa serenis.
Quidquid obire potest fugiatis censeo: quidquid
Naturæ ratione capit vitium, atque senescit,
Pro nihilo, in nihilum, quia sunt reditura, putetis.
Cuncta quidem quæ gignit humus, quæ continet, ipse
Principio institui, nitidoq́ insignia mundo
Ornamenta dedi, speciosaq́ semina finxi.
Sed tamen esse modum volui, parcisq́ fruenda
Moribus indulsi, quantum moribundus, & æger
Corporis, ac vitæ volucris sibi posceret vsus:
Non vt captus homo studijs, & inaniter ardens,
Duceret omne bonum positum in dulcedine rerum,
* specie tenui: *Et* species tenueis, quas currere tempore iussi,*

Atque

Atque æuum statui, sub quo generosa probarem
Pectora, ne torpens, & non exercita virtus,
Robur eneruatum gereret sine laude palæstræ.
Illecebrosus enim sapor est, & pestifer horum,
Quæ dum prætereunt, miro oblectamine menteis
Implicitas vinctasq; tenent: vincenda voluptas,
Elaqueanda animæ constantia, ne retinaclis
Mollibus, ac lentis nexa, & captiua prematur.
Luctandum summis conatibus: inter acerba
Sectandum virtutis iter: ne suauia fluxæ
Conditionis amet nimium: ne congerat aurum,
Nec varios lapidum cupidè spectare colores
Ambitiosa velit: ne se popularibus auris
Ostentet, pulcroq; inflata tumescat honore.
Ne natale solum, patrij ne iugera ruris
Tendat, & externos animum diffundat in agros,
Et ne corporeis addicat sensibus omne
Quod vult, aut quod agit. ne præferat vtile iusto,
*Spemq; *suam in me omnem statuat. nunquã peritura,* * in me me
Quæ dedero, longoq; die mea dona manebunt.
Hæc igitur spondente Deo, quis fortis, & acer,
Virtutisq; capax, breue quidq; perennibus in se
Prætulerit? vel quis sapiens potiora putarit
Gaudia membrorum, quàm viuæ præmia mentis?
Nónne hominem, ac pecudem distantia separat vna:
Quòd bona quadrupedũ ante oculos sita sunt? ego con-
Spero, quod extra aciem longũ seruatur in æuum. (trà
Nam, si tota mihi cum corpore vita peribit,
Nec poterit superesse meum post funera quidquam.
Quis mihi regnator cæli? quis conditor orbis?
Quis Deus? aut quæ iam meritò metuenda potestas?
Ibo per impuros feruente libidine luxus:
Incestabo toros: sacrum calcabo pudorem:

Inſitiabor habens aliquod ſine teſte propinqui
Depoſitum. tenueis auidus ſpoliabo clienteis:
Longæuam perimam magico cantamine matrem.
Tardat anus dominum dilata morte ſecundum.
Nec formido malum: falluntur publica iura.
Lex armata ſedet: ſed neſcit crimen opertum.
Aut ſi res pateat, Iudex corrumpitur auro.
Rara reos iuſta percellit pœna ſecuri.
Sed quid ego hæc meditor? reuocat Deus ecce ſeuera
Maieſtate minax: negat interitura meorum
Per mortem monumenta operum. non occidet, inquit,
Interior qui ſpirat homo: luet ille perenne
Supplicium, quòd ſubiectos malè rexerit artus.
Nec mihi difficile eſt liquidam circumdare flamis
Naturam, quamuis perflabilis illa feratur
More Noti: capiam tamen, & tormenta adhibebo
Ipſe incorporeus, ac ſpirituum ſator vnus.
Quin & corporibus parilis conſortia pœnæ
Decernam: poſſum quoniam renouare fauillas
Antiquam in faciem. nec deſperanda poteſtas.
Qui potui formare nouum, reparabo peremtum.
Non deſunt exempla meæ virtutis. in ipſis
Seminibus natura docet reuireſcere cuncta
Poſt obitum: ſiccantur enim pereunte vigore,
Quo vixêre priùs. tunc ſicca & mortua ſulcis,
Aut foueis mandata latent, & more ſepulcri
Obruta, de tumulis rediuiuo germine ſurgunt.
Nunquid noſſe potes, vel coniectare, quis iſtud
Tam ſollers opifex ſtruat? aut quæ vis agat intus?
Nil vos ô miſeri Phyſicorum dogmata fallant.
En ego gignendi Dominus, ac reſtituendi
Quod periit, fluxitq́; potens: arentia quæque
In veteres formas aut flore, aut fronde reduco.

Idq́; ipsum quandoque homini facturus, inani
Surgat vt ex cinere, structuraq́; pristina constet:
Quæ mihi pro meritis vel per tormenta rependat
Crimina, vel summæ virtutis in arce coruscet,
Non peritura dehinc quacunque in sorte manebit.
Intereà, dum mista viget substantia in vnum,
Sit memor auctoris proprij, veneretur, & oret
Artificem summissa suum. non condidit alter
Halantis animæ figmentum, & corporis alter:
Nec bona præsentis vitæ numerosa gubernant
Numina. non alius segetes, & spicea farra
Suppeditat Deus: aut alius dat musta racemis,
Purpureumq́; graui fundit de palmite succum.
Ipse ego sum, virideis oleas pinguescere baccis
Qui facio, Graia quas Pallade fingitis ortas,
Et qui Lucinas tribuo nascentibus horas.
Duplex lege mea per mutua fœdera sexus
Gignere amat sobolem, generisq́; propagine gaudet:
Quem vos lasciuis violatis amoribus ignem,
Et stupra vestra Deæ Veneris prætexitis vmbra.
Vnus ego ipse elementa rego, nec mole laboris* * hæc
Vt miser infirmus'ue aliquis, fragilis'ue fatigor.
*Lux immensa mihi est,*nec morte solubilis ætas,* * & non reso lubilis
Sensibus & vestris haud intellecta vetustas.
Inde ministerijs ad tot moderamina mundi
Non egeo, nec participes, socios'ue requiro.
Porrò autem Angelicas legiones, quas mea fecit
Dextera, nosse meum est, & quæ natura creatis
Subsistat, qualeisq́; mihi seruentur ad vsus.
Tu me præterito, meditaris Numina mille:
Quæ simules parere meis virtutibus, vt me
Per varias parteis minuas: cui nulla recidi
Pars, aut forma potest: quia sum substantia simplex,

Nec pars esse queo. solis diuisio rebus
Compositis, factisq; subest. me nemo creauit,
Ut scindi valeam, cunctorum conditor vnus.
Crede, quod ex nihilo formaui, pars mea non est.
Quare agè mortalis, soli mihi construe templum,
Meq; vnum venerare Deum. cæmenta remitto,
Et quæ saxa Paros secat, & quæ Punica rupes,
Quæ viridis Lacedæmon habet, maculosaq; Synna.
Natiuum nemo scopuli mihi dedicet ostrum.
Templum mentis amo, non marmoris. aurea in illo
Fundamenta manent fidei: structura niuali
Consurgit pietate nitens: tegit ardua culmen
Iustitia: interius spargit sola picta rubenti
Flore pudicitiæ pudor almus, & atria seruat.
Hæc domus apta mihi est, hæc me pulcerrima sedes
Accipit, æterno, cælestiq; hospite digna.
Nec nouus hic locus est: fluxit mea gloria in artus,
Et lux vera Dei. Deus illustrauit alumnam
Materiem, corpusq; parens habitabile fecit
Ipse sibi, placito vt posset requiescere templo.
Condideram perfectum hominem, spectare superna
Mandaram, totis conuersum viribus in me
Recto habitu, celsoq; situ, & sublime tuentem:
Sed despexit humum, seq; inclinauit ad orbis
Diuitias, pepulitq; meum de pectore numen.
Restituendus erat mihimet: summissus in illum
Spiritus ipse meus descendit, & edita limo
Viscera diuinis virtutibus informauit.
Iamq; hominem assumtum summus Deus in Deitatē
Transtulit, ac nostro docuit recalescere cultu.
Scire velim præcepta patris, quibus auribus hæc tu
Accipias, Italæ Censor doctissime gentis.
An veterem tantùm morem ratione relicta

 Eligis,

Eligis, & dici id patitur ſapientis acumen,
Ingeniumq́ viri? potior mihi priſtinus eſt mos,
Quàm via iuſtitiæ, pietas quàm prodita cælo,
Quamq́ fides veri, rectæ quàm regula ſectæ.

SYMMACHVS.

SVVS cuique mos, ſuus cuique ritus eſt. Iam ſi longa ætas auctoritatem religionibus faciat, ſeruanda eſt tot ſæculis fides, & ſequendi ſunt nobis parentes, qui feliciter ſecuti ſunt ſuos.

PRVDENTIVS.

Si, quidquid rudibus mundi naſcentis in annis
Mos habuit, ſanctè colere, ac ſeruare neceſſe eſt:
Omne reuoluamus ſua per veſtigia ſæclum
Vſque ad principium: placeat damnare gradatim
Quidquid poſteriùs ſucceſſor repperit vſus.
Orbe nouo, nulli ſubigebant arua coloni.
Quid ſibi aratra volunt? quid cura ſuperflua raſtri?
Ilignis meliùs ſaturatur glandibus aluus.
Primi homines cuneis ſcindebant fiſſile lignum:
Decoquat in maſſam feruens ſtrictura ſecureis
Rurſus, & ad proprium reſtillet vena metallum.
Induuias caſæ pecudes, & frigida paruas
Præbebat ſpelunca domos: redeamus ad antra,
Pellibus inſutis hirtos ſumamus amictus.
Immanes quondam populi feritate ſubacta
Edomiti, iam triſte fremant, iterumq́ ferinos
In mores redeant, atque ad ſua priſca recurrant.
Præcipitet Scythica iuuenis pietate, vietum
Votiuo de ponte patrem: ſic mos fuit olim.
Cædibus infantum fument Saturnia ſacra,
Flebilibusq́ truces reſonent vagitibus aræ.
Ipſa caſas fragili texat gens Romula culmo:
Sic tradunt habitaſſe Remum, regalia feno

Fulcra supersternant, aut pelle Libystidis vrsæ
Compositam chlamydem villoso corpore gestent:
Talia Trinacrius ductor, vel Tuscus habebat.
Roma antiqua sibi non constat, versa per æuum,
Et mutata sacris ornatu, legibus, armis,
Multa colit, quæ non coluit sub Rege Quirino:
Instituit quædam meliùs, non nulla refugit,
Et morem variare suum non destitit, & quæ
Pridem condiderat iura, in contraria vertit.
Quid mihi tu ritus solitos, Romane Senator,
Obiectas? cùm scita patrum, populiq́ frequenter
* Instabilis *In tabulis placiti sententia flexa nouarit?*
Nunc etiam quoties solitis decedere prodest,
Præteritosq́ habitus cultu damnare retenti.
Gaudemus compertum aliquid, tandemq́ retectum,
Quod latuit. tardis semper processibus aucta
Crescit vita hominis, & longo proficit vsu.
Sic æui mortalis habet se mobilis ordo:
Sic variat natura vices. infantia repit,
Infirmus titubat pueri gressusq́, animusq́:
Sanguine præcalido feruet neruosa iuuenta:
Mox stabilita venit maturi roboris ætas:
Vltima consilijs melior, sed viribus ægra,
Corpore succumbit, mentem purgata senectus.
* fluxit *His genus humanum per dissona tempora *duxit*
Curriculis æuum mutabile: sic hebes inter
Primitias, mersumq́ solo, ceu quadrupes, egit.
Mox tenerum docili ingenio, iamq́ artibus aptum
Noscendis, varia rerum nouitate politum est.
Inde tumens vitijs, calidos adoleuit in annos,
Donec decocto solidaret robore vires.
Tempus adest, vt iam sapiat diuina, serenæ
Mentis consilio, viuacius abdita sollers

Quærere

Quærere, & æternæ tandem inuigilare saluti.
Quanquam si* tantum studium est, & cura vetusti * tãtus amor
Moris, & à prisco placet haud discedere ritu:
Exstat in antiquis exemplum nobile libris,
Iam tunc diluuij sub tempore, vel priùs, vni
Inseruisse Deo gentem, quæ prima recenteis
Incoluit terras, vacuoq; habitauit in orbe.
Vnde genus ducit nostra porrecta propago
Stirpis, & indigenæ pietatis iura reformat.
Sed, quia Romanis loquimur de cultibus, ipsum
Sanguinis Hectorei populum probo tempore longo
Non multos coluisse Deos, rarisq; sacellis
Contentum,*paucas posuisse in collibus aras. * paucis
Innumeros post deinde Deos virtute subactis
Vrbibus, ex claris peperit sibi Roma triumphis,
Inter fumanteis templorum armata ruinas
Dextera victoris simulacra hostilia cepit,
Et captiua domum, venerans ceu Numina, vexit.
Hoc signum rapuit bimaris de strage Corinthi:
Illud ab incensis in prædam sumsit Athenis.
Quasdam victa dedit capitis Cleopatra canini
Effigies: quasdam domitis Ammonis arenis,
Syrtica cornutas facies habuere tropæa.
Roma triumphantis quoties Ducis inclyta currum
Plausibus excepit: toties altaria Diuûm
Addidit, & spolijs sibimet noua Numina fecit:
Numina, quæ patrijs cum mœnibus eruta, nullum
Præsidium potuere suis afferre sacellis.
Cernis, vt antiqui semper vestigia moris
Gressibus incertis variè titubasse probentur,
Adsciscendo Deos maioribus incompertos,
Seq; peregrina sub relligione dicasse,
Nec ritus seruasse suos? quodcunque sacrorum est,
Exsulat,

*externumq; migrans deuenit in orbem.

Exsulat,*æternumq; inimicam venit in vrbem.
Frustra igitur solitus, praua obseruatio, inhæres.
Non est mos patrius, quem diligis, improba: non est.
At sollers orator ait. fataliter vrbem
Sortitam, quo'nam Genio proprium exigat æuum.
Cunctis nam populis, seu mœnibus inditur, inquit,
Aut fatum, aut Genius, nostrarum more animarum,
Quæ sub disparili subeunt noua corpora sorte.

SYMMACHVS.

VARIOS custodes vrbibus mens diuina distribuit. Vt animæ nascentibus, ita populis fatales Genij diuiduntur.

PRVDENTIVS.

Iam primùm, qui sit Genius, vel qui status illi
Competat, ignoro, &, quid possit, & vnde oriatur
Spiritus informis, sine corpore, forma'ue, an vlla
Sit species, & quid sapiat, quæ munera curet.
Contrà, animas hominum venis vitalibus intus
Sic interfusas intelligo, sanguis vt ex his
Accipiat, motumq; leuem, tenerumq; vaporem.
Vnde pererratis vegetet præcordia membris,
Frigida succendat, riget arida, dura relaxet.
Sic hominis vitam sibi temperat, atque gubernat
Viuida mens: quam tu ficto componere tentas
Membrorũ Genio, qui nusquam est, nec fuit vnquam.
Quin & corporibus versat mens viua regendis
Summum consilium, fida vt tutacula nudis,
Inualidisq; paret, metuenda pericula vitet,
Vtile prospiciat, varias agitetur ad arteis,
Consultet, cui se domino summittat, & orbis
Quem putet auctorem, quem rerum summa sequatur.
At tuus hic vrbis Genius, dicas volo, quando
Cœpit adhuc paruæ primùm se infundere Romæ,
Fluxit ab vberibus nemorosa in valle lupinis,

Infan-

Infanteisq; aluit, dum nascitur ipse, gemellos?
An cum vulturibus volitans ignota per auras
Vmbra, repentinam traxit de nube figuram?
*Culminibus summis sedet, an penetralia * seruat?* * seruans, al. curans,
Instituit mores, & iura forensia condit?
An castrorum etiam fossis interuenit? acres
Cogit ad arma viros, lituis ciet, vrget in hostem?
Quæ quis non videat sapientum digna cachinno?
Fingamus tamen esse aliquam, quæ talia curet,
Vmbram, siue animam: per quam Res publica fatum
*Hauserit, & * calidis animetur tota medullis.* *calidas animet curata medullas.
Cur non hæc eadem de relligione colenda
*Consultat? cur non * prospectat libera cælum?* * adspectat, al. suspectat
Cur sibi præscriptum non commutabile fatum,
Vt captiua, putat? genesis cur vincula fingit?
Cur iam nolle licet, quod tunc voluisse licebat,
Erroresq; abolere suos, ac flectere sensus?
Sic septingentis errauit circiter annis,
Lubricaq;, & semper dubitans, quæ forma placeret
Imperij, & quæ regnandi foret æqua potestas.
Regius exortam iam tunc habuit status vrbem,
Non sine grandæuis curarum in parte locatis.
Mox proceres de stirpe senum tractasse videmus
Clauum consilij: plebeias inde cateruas
Collatas patribus mistim ditionibus æquis,
Imperitasse diu, belloq;, & pace regendis.
Consule nobilitas viguit: plebs fisa Tribuno est.
Displicet hic subitò status, & bis quina creantur
Summorum procerum fastigia: quos duodeni
Circumstant fasces, simul & sua quenque securis.
Rursus se geminis reddit Ductoribus omnis
Publica res, & Consulibus dat condere fastos.
Vltima sanguineus turbauit sæcla Triumuir.

Fluctibus

Fluctibus his olim fatum, Genius'ue, animus'ue
Publicus errauit: tandem deprendere rectum
* texit, Doctus iter, caput Augustum diademate* cinxit,
Appellans patrem patriæ, populi atque Senatus
Rectorem, qui militiæ sit Ductor, & idem
Dictator, Censórq; bonus, morumq; magister,
Tutor opum, vindex scelerum, largitor honorum.
Quòd si tot rerum gradibus toties variatis
Consilijs, ægre tandem peruênit ad illud
Quod probet, ac sancto reuerentia publica seruet
Fœdere: quid dubitat diuina agnoscere iura,
Ignorata priùs sibimet, tandemq; retecta?
Gratemur, iam non dubitat: nam subdita Christo
Seruit Roma Deo, cultus exosa priores.
Romam, dico viros, quos mentem credimus vrbis,
Non Genium: cuius frustra simulatur imago.
Quanquam cur Genium Roma mihi fingitis vnum?
Cùm portis, domibus, thermis, stabulis soleatis
Adsignare suos Genios? perq; omnia membra
Vrbis, perq; locos, Geniorum millia multa
Fingere, ne propria vacet angulus vllus ab Umbra?
Restat, vt & fatum similis dementia cunctis
Ædibus imponat: paries vt quisque sub astro
Fundatus, structuq; suo, qua sorte maneret,
Quando autem rueret, primis acceperit horis.
Adscribunt saxis Lachesis malè fortia fila,
Tectorumq; trabeis fusis pendere rotatis
Credunt, atque ipsis tribuunt decreta tigillis:
Seu distet, cuius stellæ sit fraxinus ortu
Eruta, quæ summum conscenderet ardua culmen.
Denique nulla hominum res est, nulla actio mundi,
Cui non fatalem memorent incumbere sortem.
Quæ quia constituunt, dicant cur condita sit lex

Bis

Bis sex in tabulis: aut cur rubrica minetur,
Quæ prohibet peccare reos; quos ferrea fata
Ad facinus cogunt, & ineuitabile mergunt:
Quin & velle adigunt, prauum insinuantia votum,
Ne liceat miseris vetitum committere nolle.
Cedite, si pudor est, gladiumq; retundite vestrum,
Aspera nil meritos pœnis plectentia iura:
Antrum carcereum dissoluite, corpora sub quo
Agminis innocui fato peccante tenetis:
Nemo nocens, si fata regunt, quod viuitur, ac fit:
Immo nocens, quicunque volens, quod non licet, audet.
Alterutrum quia velle suum est, nec fata reatum
*Imponunt homini: sed fit reus ipse *suopte* *per amplũ
**Arbitrio, placitumq; nefas, & facta rependit* *Ingenium
Impia supplicijs, merito, non sorte perempta.
Quisquis putat fato esse locum, sciat, omniparentem
**Nosse Deum, nulli vetitum *fallacibus astris,* *Esse *fatalibus
Nec mathesis præscripto aliquo pia vota repelli.
Spirat enim maiora animus, seq; altius effert
Sideribus, transitq; vias, & nubila fati,
Et momenta premit pedibus, quæcunque putantur
**Figere propositam natali tempore sortem.* *Fingere
Huc ades omne hominũ genus, huc cõcurrite & vrbes:
Lux immensa vocat: factorem noscite vestrum:
Libera secta patet: nil sunt fatalia: vel si
Sunt aliqua, opposito vanescunt irrita Christo.

SYMMACHVS.

ACCEDIT vtilitas, quæ maximè homini Deos adserit. Nam cùm ratio omnis in operto sit: vnde rectiùs, quàm de memoria, atque documentis rerum secundarum, cognitio venit Numinum?

PRVDENTIVS.

Sed multi duxere Dij per prospera Romam:
Quos colit ob meritum magnis donata triumphis.

Ergo

Ergo agè bellatrix, quæ vis ſubiecerit ede
Europam, Libyamq́; tibi: dic nomina Diuûm.
Iupiter vt Cretæ domineris, Pallas vt Argis,
Cynthius vt Delphis, tribuerunt omine dextro.
Iſis Nilicolas, Rhodios Cytherea reliquit.
Venatrix Epheſum virgo, Mars dedidit Hebrum.
Deſtituit Thebas Bromius, conceſſit & ipſa
Iuno ſuos Phrygijs ſeruire nepotibus Afros.
Et quam ſubiectis dominam Dea gentibus eſſe,
Si qua fata ſinant, iam tum tenditq́;, fouetq́;,
Iuſſit Romuleis addictam viuere frenis.
Perfidiáne Deûm indigenûm cecidére tot vrbes?
Deſtructaq́; iacent ipſis prodentibus aræ?
O' pietas, ó ſancta fides. traduxit alumnos
Maieſtas infida locos, & creditur iſtis
Numinibus, quæ transfugio meruere ſacrari?
An voluit ſeruare ſuos, luctataq́; multùm
Relligio, infeſtas tentauit pellere turmas,
Romanis obniſa globis? ſed fortior illam
Virtus luctifico camporum in puluere fregit.
Immo ita id eſt: armis, & viribus, indiga veri,
Victa ſuperſtitio eſt, & inanem gloria fugit.
Sed nec difficilis fuit, aut ſatis ardua genti
Natæ procinctus victoria frangere inerteis,
Molliaq́; omnigenûm colla inclinare Deorum.
Nunc cum Dictæis bellum Coribantibus aſper
Samnitis, Marſusq́; leui ſudore gerebat.
*Nunc *maſtigophoris, oleoq́;, & gymnadis arte* *maſtrucophoris,
Vnctis pugilibus, miles pugnabat Etruſcus,
Nec petaſo inſignis, poterat Lacedæmone capta
Mercurius ſeruare ſuas de clade palæſtras.
Apennimcolam peditem, Cybeleius hoſtis
Congreſſu excipiens, Aſiam defendere & Idam.

Qui

Qui potuit, cogente acies in prœlia Gallo?
Idalias nisi fortè rosas, laurum citharœdi
Vatis, siluicolæ calamos, arcumq; puellæ
Dedere seruitio, calcataq; sacra domare
Difficilisq; operis fuit, immensiq; laboris.
Fluctibus Actiacis signum symphonia belli
Ægypto dederat: clangebat buccina contrà.
Instar erant tenuis cymbæ, fragilisq; faseli,
Inter turritas Memphitica rostra Liburnas:
Nil potuit Serapis Deus, & Latrator Anubis.
Stirpis Iuleæ Ductore exercitus ardens
Præualuit, gelido quem miserat Algidus axe.
Non armata Venus, non tunc clypeata Minerua
**Venêre auxilio. non Diuûm degener ordo,* * Vexêre auxilium:
Et patria extorris, Romanis adfuit armis,
Victus & ipse priùs inimica nec agmina iuuit,
Si tamen antiquum norat retinere dolorem.
Sed dicis legisse Deos, vbi sanctior vsus
Templorum, cultu celebri, sine fine maneret,
Æneadumq; vltro victricia signa virorum
Regis amore Numæ nullo cogente secutos.
Num Diomedis item tentoria, & acris Vlyssi
Castra volens Pallas, cæsis custodibus, vltro
Legit, vbi humenti sudaret mœsta sigillo?
Aut quoties Ductor Macedûm fortissimus altos
Templorum cineres victis cumulauit Amyclis:
Optarunt prædis domini se Numina capta
*Misceri, *Assyriæq; vehi Babylonis* ad arcem?* *Assyriaq; * ab arce?
Non fero Romanum nomen, sudataq; bella,
Et titulos tanto quæsitos sanguine carpi.
Detrahit inuictis legionibus, & sua Roma
Præmia deminuit, qui, quidquid fortiter actum est,
Adscribit Veneri: palmam victoribus aufert.

Frustra igitur currus summo miramur in arcu
Quadriiugos, stanteisq; Duces in curribus altis,
Fabricios, Curios, hinc Drusos, inde Camillos,
Sub pedibusq; Ducum captiuos poplite flexo
Ad iuga depressos, manibusq; in terga retortis,
Et suspensa graui telorum fragmina trunco:
Si Brennum, Antiochũ, Persen, Pyrrhũ, Mithridatẽ,
Flora, Matuta, Ceres, & Laurentina subegit.
His tamen auspicibus successus dextra dederunt
Omnia lætificos, & felix adfuit ales.
Quid sibi vult virtus, quid gloria: si Coruinum
Coruus Apollineus penna, vel gutture iuuit?
Sed tamen hic coruus cur defuit exitiali
Fortè die, infaustas tegerent cùm funera Cannas,
Oppeteretq; super congesta cadauera Consul?
Cur Cremeræ in campis, cornice, vel oscine parra,
Nemo Deûm monuit perituros Marte sinistro
Tercentum Fabios, vix stirpe superstite in vno?
Nulláne tristificis Tritonia noctua Carrhis
Aduolitans, præsto esse Deam prænuntia Crasso
Prodidit? aut Paphiam niueæ vexere columbæ,
Cuius inauratum tremeret gens Persica limbum.
Sed video, quæ te moueant, exempla vetustæ
Virtutis. dicis domitum terraq;, mariq;
Orbem: res lætas, & prospera quæque retexis:
Mille triumphorum memoras ex ordine pompas,
Ductaq; per mediam spoliorum fercula Romam.
Vis dicam quæ caussa tuos, Romane, labores
In tantum extulerit? queis gloria fortibus aucta
Sic cluat, impositis vt mundum frenet habenis?
Discordes linguis populos, & dissona cultu
Regna volens sociare Deus, subiungier vni
Imperio, quidquid tractabile moribus esset,

Concor-

Concordiq́; iugo retinacula mollia ferre
Constituit, quô corda hominum coniuncta teneret
Relligionis amor: nec enim fit copula Christo
Digna, nisi implicitas societ mens vnica Genteis:
Sola Deum nouit concordia, sola benignum
Rite colit tranquilla Patrem: placidissimus illum
Fœderis humani consensus prosperat orbi,
Seditione fugat, sæuis exasperat armis,
Munere pacis alit, retinet pietate quieta.
Omnibus in terris, quas continet occidualis
Oceanus, roseoq́; Aurora illuminat ortu,
Miscebat Bellona furens mortalia cuncta,
Armaratq́; feras in vulnera mutua dextras.
Hanc frenaturus rabiem Deus, vndique Genteis
Inclinare caput docuit, sub legibus iisdem,
Romanosq́; omneis fieri, quos Rhenus, & Ister,
Quos Tagus aurifluus, quos magnus inundat Iberus,
Corniger Hesperidum quos interlabitur, & quos
Ganges alit, trepidiq́; lauant septem ostia Nili.
Ius fecit commune pares, & nomine eodem
Nexuit, & domitos fraterna in vincla redegit.
Viuitur omnigenis in partibus, haud secus, ac si
Ciueis congenitos concludat mœnibus vnis
*Vrbs patria, atque omnes Lare * concilientur auito.* * concilie-mur
Distantes regione plagæ, diuisaq́; Ponto
Litora conueniunt, nunc per vadimonia ad vnum,
Et commune forum, nunc per commertia, & arteis
Ad cœtum celebrem, nunc per Genialia fulcra
Externi ad ius connubij: nam sanguine misto
Texitur alternis ex Gentibus vna propago.
Hoc actum est tantis successibus, atque triumphis
Romani imperij: Christo iam tunc venienti,
Crede, parata via est: quam dudum publica nostræ

Pacis amicitia ſtruxit moderamine Romæ.
Nam locus eſſe Deo quis poſſet in orbe feroci,
Pectoribusq; hominum diſcordibus, & ſua iura
Diſſimili ratione tuentibus, vt fuit olim?
Sic incompoſitos humano in pectore ſenſus,
Diſiunctasq; animi turbato fœdere parteis,
Nec liquida inuiſit ſapientia, nec Deus intrat.
At ſi mentis apex regnandi iure potitus,
Pugnacis ſtomachi pulſus; fibrasq; rebelleis
Frenet, & omne iecur ratione coërceat vna:
Fit ſtabilis vitæ ſtatus, & ſententia certa
Haurit corde Deum, domino & ſubiungitur vni.
En ades Omnipotens, concordibus influe terris:
Iam mundus te Chriſte capit, quem congrege nexu
Pax & Roma tenent: capita hæc, & culmina rerum
Eſſe iubes, nec Roma tibi ſine pace probatur.
Et pax vt placeat, facit excellentia Romæ,
Quæ motus varios ſimul & ditione coërcet,
Et terrore premit: nec enim ſpoliata prioris
Robore virtutis ſenuit, nec ſæcula ſenſit,
Nec tremulis cum bella vocant, capit arma lacertis,
Nec tam degeneri venerandis ſupplicat ore
Principibus, quàm vult prænobilis ille Senator,
Orandi arte potens, & callida fingere doctus,
Mentitumq; grauis perſonæ inducere pondus:
Vt Tragicus cantor ligno tegit ora cauato,
Grande aliquod cuius per hiatum crimen anhelet.

SYMMACHVS.

ROMAM nunc putemus adſiſtere, atque his vobiſcũ agere ſermonibus. Optimi Principes, patres patriæ, reueremini annos meos, in quos me pius ritus adduxit. Vtar cæremonijs auitis: neque enim pænitet. Viuam more meo: quia libera ſum. Hic cultus in leges meas orbem redegit: hæc ſacra Hannibalem à mœnibus, à Capitolio Senonas repulerunt.

pulerunt. Ad hoc ego ſeruata ſum, vt longæua reprehendar? videam quod inſtituendum putatur? Sera tamen,& contumelioſa eſt emendatio ſenectutis. Ergo Dijs patrijs, Dijs indigetibus pacem rogamus.

PRVDENTIVS.

Si vocem ſimulare licet: nempe aptior iſta
Vox Romæ eſt, quam nunc eius ſub nomine promam.
Quæ, quia turpe putat templorum flere repulſam,
Ægidaq; in dubijs pro ſe pugnaſſe periclis
Dicere, ſeq; grauem ſenio inclinante fateri,
Ductores complexa ſuos, ſic læta profatur.
O' clari ſaluete Duces, generoſa propago
Principis inuicti, ſub quo ſenium omne renaſcens
Depoſui, vidiq; meam flaueſcere rurſus
Canitiem: nam cùm mortalia cuncta vetuſtas
Imminuat, mihi longa dies aliud parit æuum,
Quæ viuendo diu didici contemnere finem.
Nunc nunc iuſta meis reuerentia competit annis:
Nunc meritò dicor venerabilis, & caput orbis,
Cùm galeam ſub fronde oleæ, criſtaſq; rubenteis
Concutio, viridi velans fera cingula ſerto,
Atque armata Deum ſine crimine cædis adoro.
Crimen enim, piget heu, crimen perſuaſerat atrox
Iupiter, vt ſacro iuſtorum ſanguine tincta,
*Aſſuetum bellis ſcelerarem * funere ferrum.* * in funere
Illius inſtinctu primus Nero, matre peremta,
Sanguinem Apoſtolicum bibit, ac me ſtrage piorum
Polluit, & proprium facinus mihi ſæuus inuſſit.
Poſt hunc & Decius, iugulis bacchatus apertis,
Inſanam pauit rabiem: mox & ſitis arſit
Multorum ſimilis, per vulnera triſtia flagrans,
**Extrahere inſigneis animas, ac ludere pœnis,* * Et trahere
Vndanteisq; meum in gremium diffundere morteis,
Et ſub iure fori non noxia colla ſecare.

Hac me labe ream modò tempora vestra piarunt.
Viuo piè vobis auctoribus, impia pridem,
Arte Iouis, fateor. quid enim non ille cruentum
Tradidit: aut quid mite sibi, placidum'ue poposcit?
Qui dum præmetuit cultus inolescere Christi,
Sæuijt, ac miserum fœdauit sanguine sæclum.
Et sunt, qui nobis bella exprobrare sinistra
Non dubitent, postquàm templorum spreuimus aras,
Affirmentq; Libyn Collinæ à cardine portæ
Hannibalem Iouis imperio, Martisq; repulsum:
Victores Senonas Capitolî ex arce fugatos,
Cùm super excelso pugnarent Numina saxo.
Qui mihi præteritam cladem, veteresq; dolores
Inculcant iterum: videant me tempore vestro
Iam nil tale pati. nullus mea Barbarus hostis
Cuspide claustra quatit: non armis, veste, comisq;
Ignotus, capta passim vagus errat in vrbe,
Transalpina meam rapiens in vincula pubem.
Tentauit Geticus nuper delere tyrannus
Italiam, patrio veniens iuratus ab Istro,
Has arceis æquare solo, tecta aurea flamis
Soluere, mastrucis proceres vestire togatos.
Iamq; ruens, Venetos turmis protriuerat agros,
Et Ligurum vastarat opes, & amœna profundi
Rura Padi, Tuscumq; solum victo amne premebat.
Depulit hos equitum nimbos non peruigil anser,
Proditor occulti tenebrosa nocte pericli:
Sed vis cruda virûm, præfractaq; congredientum
Pectora, nec trepidans animus succumbere letho
Pro patria, & pulcram per vulnera quærere laudem.
Nunquid & ille dies Ioue contulit auspice tantum
Virtutis pretium? Dux agminis, imperijq;
Christipotens nobis iuuenis fuit, & comes eius,

Atque

Atque parens Stilico. Deus vnus Christus vtrique:
Huius adoratis altaribus, & cruce fronti
Inscripta cecinere tubæ. prima hasta dracones
*Præcurrit, quæ Christi apicem * sublimior offert.* * sublimiter effert.
Illic ter denis gens exitiabilis annis
Pannoniæ pœnas tandem deleta pependit.
Corpora famosis olim ditata rapinis
*In cumulos * congesta iacent. mirabere seris* * coniecta
Posteritas sæclis inhumata cadauera latè,
Quæ Pollentinos texerunt ossibus agros.
Si potui manibus Gallorum excisa leuare
De cinerum squalore caput, redeunte Camillo
Signa renidenti fumans si fronte recepi:
Si potui miseras sertis redimire ruinas,
Et malè pendenteis lauro præcingere turreis:
Quo te suscipiam gremio, fortissime Princeps,
Quos spargam flores, quibus insertabo coronis
Atria, quæ festis suspendam pallia portis,
Immunis tanti belli, ac te stante sub armis
Libera, & Alpetenus Geticos experta tumultus!
Scande triumphalem currum, spolijsq́; receptis
Huc Christo comitante veni: data vincula demam
Captiuis gregibus. manicas deponite longo
Tritas seruitio matrum, iuuenumq́; cateruæ.
Dediscat seruire senex Laris exsul auiti,
Discat & ad patrium limen genitrice reuersa
Ingenuum se nosse puer. timor omnis abesto.
Vicimus: exsultare libet. quid tale repulso
Pœnorum quondam Duce contigit? ille petitæ
Postquàm perculerat tremefacta repagula portæ:
Baianis resolutus aquis durissima luxu
Robora destituit, ferrumq́; libidine fregit.
*At noster Stilico * congressum comminus ipsa* * congressus

*virûm

*Ex acie ferrata*virum dare terga coëgit.*
Heic Christus nobis Deus adfuit, & mea virtus:
Illic lasciuum Campania fertilis hostem
Deliciæ vicere tuæ. non Iupiter acrem
Protexit Fabium: sed iuuit amœna Tarentus,
Quæ dedit illecebris domitum calcare tyrannum.
His ego pro meritis quæ præmia digna rependam,
Non habeo. membra statuis effingere vile est.
Virtutem nil vile decet: nam vile, quod ætas
Eripit. æra cadunt, aut fuluum defluit aurum,
Aut candor perit argenti, si defuit vsus,
Et fuscata situ corrumpit vena colorem.
Viua tibi, Princeps, debetur gloria, viuum
Virtutis pretium, decus immortale secuto.
Regnator mundi Christo sociabere in æuum:
Quo ductore meum trahis ad cælestia regnum.
Nil te permoueat magni vox rhetoris oro:
Qui sub legati specie, sacra mortua plorans,
Ingenij telis, & fandi viribus audet,
Heu, nostram tentare fidem: nec te videt, ac me
Deuotos, Auguste, Deo: cui sordida templa
Clausimus, & madidas sanie deiecimus aras.
Vnus nostra regat, seruetq; palatia Christus,
Ne quis Romuleas Dæmon iam nouerit arceis:
Sed soli pacis domino mea seruiat aula.
Sic effata pios Roma exorauit alumnos,
Spernere legatum non admittenda petentem:
Legatum Iouis ex adytis ab haruspice missum,
At non à patria: patriæ nam gloria Christus.
Persistit tamen affirmans, iter esse viandi
Multifidum, variumq;, Deus cùm quæritur vnus.
Hinc alios, ast inde alios properare seorsim.
Quemq; per anfractus proprios, sed compita eodem

Fine

Fine coarctari, simul & concurrere in vnum.
Quin etiam cælum, atque solum, ventos, mare, nubes
Omnibus in commune dari, vel qui colimus te,
Christe, vel exta litant sculptis qui tabida saxis.

SYMMACHVS.

AEQVVM est, quidquid omnes colũt, vnum putari. Eadem spectamus astra: commune cælum est: idem nos mundus inuoluit. Quid interest, qua quisque prudētia verum requirat? Vno itinere non potest perueniri ad tam grande secretum.

PRVDENTIVS.

Non nego communem cunctis viuentibus vsum
Aëris, astrorum, pelagi, telluris & imbris.
Immo etiam iniustus pariter, iustusq; sub vna
Axe habitant. vnas capit impius, & pius auras:
Castus, & incestus: meretrix, & nupta. nec alter
Ore sacerdotis, quàm mirmillonis anhelat
Spiritus: aëreo vitam qui temperat haustu.
Nubes verna pluit Zephyro impellente: sed æque
Furis, & innocui fecundat rura coloni.
Gurgitis æstiui sic pura fluenta viator,
Vt latro fessus, adit: sic peiratis mare seruit,
Vt mercatori: nec fluctus secius hosti
*Obsequitur, quàm cùm *dominæ fert transtra carinæ.* * licitæ
Ergo capax vtriusque rei natura creandis
Se præbet populis, nec habet discernere dispar
Viuentum meritum, quos tantùm pascere iussa est.
Seruit enim mundus, non iudicat: hoc sibi summus
Naturæ Dominus præscripta in tempora seruat.
Nunc adsunt homini data munera legibus iisdem:
Queis concessa semel. fons liquitur, amnis inundat,
Veliuolum ratibus mare finditur, influit imber,
Aura volat tenuis, vegetatur mobilis aër,
Et res naturæ fit publica, promtaq; cunctis,

Dum seruant elementa suum famulantia cursum:
Sic probus, atque reus capitalis criminis iisdem
Sideribus, facilisq; poli bonitate fruuntur.
Viuere commune est: sed non commune mereri.
Deniq; Romanus, Daa, Sarmata, Vandalus, Hunnus,
Gætulus, Garamas, Alemanus, Saxo, Galaulas,
Vna omnes gradiuntur humo, cælum omnibus vnũ est,
Vnus & Oceanus, nostrum qui continet orbem.
Addo aliud, nostros potant animalia fonteis.
* in agris, *Ipso rore mihi seges est, quo gramen * onagris,*
* Sordida **Spurcaq; sus nostro amne natat, nostra intrat & ipsos*
Aura canes, animatq; leui fera corpora flatu.
Sed tantùm distant Romana, & Barbara, quantùm
Quadrupes adiuncta est bipedi, vel muta loquenti:
Quantùm etiam qui rite Dei præcepta sequuntur,
Cultibus à stolidis, & eorum erroribus absunt.
Non facit ergo pares in relligione tenenda
Aëris, & cæli communio: corpora tantùm
Gignit, alit, reparat, rediuiuaq; semina seruat.
Nec refert, cuius generis, cuius'ue figuræ,
Aut cuius meriti: modò sint vt corpora terra
Edita, terrenis quibus est vigor ex elementis.
Artificis quia Patris opus discrimine nullo
Influit in medium, nec auaro munere currit,
Antè datum, quàm primus homo sordesceret Adam.
Nec vitio vtentum restrictum deficit, aut se
Subtrahit indignis, nec fœda, aut turpia vitat.
Haud aliter Solis radius colluminat omneis
Diffuso splendore locos. ferit aurea tecta:
Sed ferit & nigro sordentia culmina fumo.
Intrat marmoribus Capitolia clara: sed intrat
Carceris & rimas, & tetra foramina clausi
* in fornice *Stercoris, & spurcam redolenti * fornice callam.*

Sed

Sed non illud erunt obſcura ergaſtula, quòd ſunt
Regia gemmato laquearia fulua metallo.
Nempe magis non illud erunt, qui Numen in vrnis
Quærunt, ac tumulis, & Laruas ſanguine placant:
Quòd ſunt qui ſummum cæli Dominum venerantur,
Iuſtitiamq; litant, & templum pectoris ornant.
Secretum ſed grande nequit rationis opertæ
Quæri aliter, quàm ſi ſparſis via multiplicetur
Tramitibus, ſi centenos terat orbita calles
Quæſitura Deum variata indage latentem.
Longè aliud verum eſt: nam multa ambago viarum,
Anfractus dubios habet, & perplexius errat:
Sola errore caret ſimplex via, neſcia flecti
In diuerticulum, biuijs nec pluribus anceps.
Non tamen infitior, duplex occurrere nobis
Semper iter, geminis mortalia partibus ire,
Cùm dubitant, quònam ferat ignorantia greſſum.
Altera multifida eſt: at ſimplex altera, & vna.* * vnum
Vna Deum ſequitur: Diuos colit altera plureis,
Et tot ſunt eius diuortia, quot templorum
Signa, quot aëreis volitant phantaſmata monſtris.
Aut hos thyrſigeri rapit ad Dionyſia Bacchi,
Illicit aut alios ad Saturnalia feſta,
Aut docet occultus quæ ſacra Dieſpiter infans,
Inter tinnitus ſolui ſibi poſcat aënos.
Iamq; Lupercales ferulæ, nudiq; petuntur
Diſcurſus iuuenum: Megaleſius hinc ſpado, diris
Incenſus Furijs, cæca ad reſponſa vocatur.
Sunt qui quadriuijs breuioribus ire parati
Vilia Niliacis venerantur oluſcula in hortis:
Porrum, & cepe Deos imponere nubibus auſi,
Haliaq;, & Serapin cæli ſuper aſtra locare.
Iſis enim, & Serapis, & grandi ſimia cauda,

Et crocodilus id est, quod Iuno, Lauerna, Priapus.
Hos tu Nile Deos colis, & tu Thybris adoras.
Vna superstitio est, quamuis non concolor error.
Hinc alia exoritur, tenebrosis tecta frutectis,
Semita: quam pecudes, & muta animalia carpunt,
Quæq; latens siluis operitur. nescia cæli
Mens hominum, sæuo viuens captiua tyranno.
Hæc putat esse Deum nullum: nanque omnia verti
Casibus, & nullo sub Præside sæcla rotari.
Hoc iter haudquaquam magno discrimine distat
Hisce vijs, quas vos teritis, qui Numina multa,
Et portenta, Deum summum, numerosa putatis.
Simplicis ergo viæ dux est Deus. ille per vnam
Ire iubet mortale genus: quam dirigit ipse
Sublimem dextro celsa ad fastigia cliuo.
Prima viæ facies, inculta, subhorrida, tristis,
Difficilis: sed fine sui pulcerrima, & amplis
Prædita diuitijs, & abundans luce perenni,
Et quæ præteritos possit pensare labores.
Multiplicis Dux Dæmon at est, qui parte sinistra
Centifidum confundit iter, trahit inde sophistas
Barbatos, trahit hinc opibus, vel honore potenteis,
Illicit & volucrum linguis, & haruspice fallit:
Instigat bacchantis anus ambage Sibyllæ,
Inuoluit mathesi, magicas impellit in arteis,
Omine sollicitat, capit augure, territat extis.
Cernis, vt vna via est, multis anfractibus errans,
Talem passa Ducem, qui non sinat ire salutis
Ad Dominum, sed mortis iter per deuia monstret?
Deuia, picta bonis breuibus: sed fine sub ipso
Tristia, & in subitam præceps immersa Charybdim.
Ite procul Gentes: consortia nulla viarum
Sunt vobis cum plebe Dei. discedite longè,

Et vestrum penetrate Chaos, quô vos vocat ille
Prauius inferna perplexa per auia noctis.
At nobis vitæ Dominum quærentibus, vnum
Lux iter est, & clara dies, & gratia simplex.
Spe sequimur, gradimurq́; fide, fruimurq́; futuris:
Ad quæ non veniunt præsentis gaudia vitæ,
Nec currunt pariter capta, & capienda voluptas.

SYMMACHVS.

QVANTO cõmodo sacri ærarij vestri, Vestalium virginum prærogatiua detracta est? Sub largissimis Imperatoribus denegatur, quod parcissimi præstiterũt. Honor solus est, in illo velut stipendio castitatis. Vt vittæ earum capiti decus faciunt: ita insigne ducitur sacerdotij vacare muneribus. Nemo me putet solam caussam religionum tueri. Ex huiusmodi facinoribus orta sunt cuncta Romani generis incommoda. Honorauerat lex parentum Vestaleis virgines, ac ministros Deorum victu modico, iustisq́; priuilegijs. Stetit muneris huius integritas vsque ad degeneres trapezitas: qui ad mercedem vilium baiulorum, sacrę castitatis alimenta verterunt. Secuta est hoc fames publica, & spem prouinciarũ omnium messis ægra decepit. Non sunt hæc vitia terrarum. Nihil imputamus astris. Nec rubigo segetibus obfuit, nec auena fruges necauit. Sacrilegio annus exaruit. Necesse enim fuit perire omnibus, quod religionibus negabatur. Quid tale prouinciæ pertulerunt, cùm religionum ministros honor publicus pasceret? commendabat enim terrarum prouentus, victus Antistitum, & remedium magis quàm largitas erat. An dubium est, pro copia omnium datum, quod nunc inopia omnium vindicauit?

PRVDENTIVS.

Vltima legati defleta dolore querela est,
Palladijs quòd farra focis, vel quòd stipis ipsis
*Virginibus, castisq́; * toris alimenta negentur:* * choris
Vestales solitis fraudentur sumtibus ignes.
Hinc ait & sterileis frugescere parciùs agros,
Et tristem seruire famem, totumq́; per orbem
Mortaleis

Mortaleis pallere inopes, ac panis egenos.
Quæ tanta exstiterit præsenti tempore, tamq́;
Inuidiosa fames, quam Triptolemi, Cererisq́;
Mouerit ira penu pro virginis vlciscendo,
Non memini: nec tale aliquid vel fama susurrat.
Audio per Pharios Nilum discurrere campos
More suo, viridisq́; sata stagnare Canopi.
Haud venit à sicco qui flumine nuntius adfert
Ieiunam squalere siti sub puluere Memphim,
Nec Pelusiacæ limum sudare paludis.
Num fons arcano naturæ tectus operto
Aruit, & tenuem vix stillat vena liquorem?
Num refugus nostras odit perstringere ripas
Amnis, & exustos cursum deflectit ad Indos?
Num tractu in medio bibulus vorat alueus vndam
Fluminis, & subitò stagna absorbentur hiatu:
Ne sulcos operire vadis, né'ue arida possint
Ægypti per plana trahi, glebasq́; rigenteis
Infusis ad pingue lutum mollire fluentis:
Vnde seges latè crinitis fluctuet agris,
Densius & grauidis se vestiat æquor aristis?
Respice num Libyci desistat ruris arator
Frumentis onerare rateis, & ad ostia Thybris
Mittere triticeos in pastum plebis aceruos?
Num'ne Leontini sulcator soluere campi
Cesset frugiferas Lilybæo ex litore cymbas?
Nec det vela fretis, Romana nec horrea rumpat
Sardorum congesta vehens granaria classis?
Ergo pyris mensas siluestribus implet arator
Pœnus, & auulsas Siculus depascitur herbas?
Iamq́; Remi populo quernas Sardinia glandes
Suppeditat, iam corna cibus lapidosa Quiritum?
Quis venit esuriens magni ad spectacula Circi?
Quæ

Quæ regio gradibus vacuis ieiunia dira
Sustinet: aut quæ Ianiculo mola nota quiescit?
Quantos quæque ferat fructus prouincia, quamq;
Vbere fecundo largè fluat orbis opimus:
Indicio est annona, tua quæ publica plebi,
Roma, datur, tantæq; manus longa otia* pascit.* * tantasq; *pascunt.
Sit fortasse aliquis paullò infecundior annus,
Nil mirum, nec in orbe nouo didicere priores,
Perpessi plerunque famem, si tabidus aër
Siccauit tenueis ardenti sidere nubes,
Nec vernas infudit aquas creberrimus imber
Fruge noua, & viridis si messis adulta, priùs quàm
Conceptas tenero solidaret lacte medullas,
Afflatum calido succum contraxit ab Euro,
Ieiunosq; tulit calamos, atque irrita vota
Agricolæ, sterilis stipularum silua fefellit.
His, ni fallor, ager vitijs corruptus, & antè
Subiacuit, quàm Palladium, quàm Vesta, Penates
Sub Lare Pergameo seruarent igne reposto,
Quàm Priami genitor conductis mœnia fabris
Exstrueret, quàm virgo suas fundaret Athenas
Pallas: in his quoniam Vestalis origo fauillæ
Vrbibus, vt memorant, primo de fomite sumta est,
Sacraruntq; focos aut Phryx, aut Graius alumnos.
Antiquis elementa labant erroribus, ac de
Legitimo discussa modo plerunque feruntur
In casus alios, quàm lex habet, aut iter anni.
Nunc consumit edax segetem rubigo maligni
Aëris ex vitio, nunc culpam vere tepenti
Post Zephyros gelidi glacies Aquilonis inurit,
Ambustumq; caput culmi fuligine tingit.
Seminis aut teneri turgens dum germinat herba,
Continuis, nimijsq; perit constricta pruinis,

Nec

Nec potis est tenuem telluri affigere fibram:
Mox eiecta solo glacie sidente superfit,
Nudáque subducto radix auellitur aruo.
Ancipites tribuli subeunt, & carduus horrens.
Hos fert sicca sitis: hunc ebrius educat humor.
Temperies effusa minùs, vel plùs, agit istos
Terrarum morbos, & mundum vulnerat ægrum.
Non aliter nostri corruptus corporis vsus
In vitium plerunque cadit, nec in ordine recto
Perstat, & excessu moraminis afficit artus:
Vnus enim status est mundíque, & corporis huius,
Quod gerimus: natura eadem sustentat vtrunque.
Edita de nihilo crescunt, nihilúmque futura.
Aut titubant morbis, aut tempore victa senescunt.
Nec natura caret vitio, cui terminus instat.
Semper, crede, polus varijs prouentibus annos
Texuit. hos multa ditauit fruge fluenteis:
Quosdam infelices astris damnauit iniquis,
Spe cassa, & sterili, curam frustratus agrestem.
Sed, si Vestaleis vlciscitur ista puellas
Pestis, ab infido quæ gignitur improba mundo,
Cur non Christicolûm tantùm populatur agellos,
Per quos virginibus vestris stata dona negantur?
Vtimur & ruris reditu, & ratione colendi:
Exercere manus non pænitet, &, lapis illic
Si stetit antiquus, quem cingere sueuerat error
Fasciolis, vel gallinæ pulmone rogare,
Frangitur, & nullis violatur Terminus extis,
Et, quæ fumificas arbor vittata lucernas
Seruabat, cadit vltrici succisa bipenni.
Nec tamen iccirco minor est aut fructus agelli,
Aut tempestatis clementia læta serenæ,
* pluuijs *Temperat aut * pluuius qui culta noualia ventus.*

Sed

Sed nec magno opus est frugi viuentibus, & cum
Maxima prouenıunt, non amplo in gaudia sensu
Soluimur, inq; lucrum studio exsultamus auaro.
Nam quibus æternum spes informatur in æuum,
Omne bonum tenue est, quod præsens ingerit ætas.
O' felix nimium sapiens, & rusticus idem,
Qui terras, animumq; colens, impendit vtrisque
Curam peruigilem : qualeis quos imbuit auctor
Christus, & assumtis dedit hæc præcepta colonis.
Semina cùm sulcis committitis, arua cauete
Dura, lapillorum macie, ne decidat illic,
Quod seritur : primò quoniam præfertile germen
Luxuriat : succo mox deficiente sub æstu
Sideris igniferi sitiens torretur, & aret.
Ne'ue in spinosos incurrant semina vepres:
Aspera nam segetem surgentem vincula texunt,
Ac fragileis calamos nodis rubus arctat acutis.
Et, ne iacta viæ spargantur in aggere grana :
Hæc auibus quia nuda patent, passimq; vorantur,
Immundisq; iacent fœda ad ludibria coruis.
His Deus agricolam confirmat legibus. ille
Ius cæleste Patris non summa intelligit aure :
Sed simul & cordis segetem disponit, & agri,
Ne minùs interno niteant præcordia cultu,
Quàm cùm læta suas ostentant iugera messeis.
Exstirpamus enim sentos de pectore vepres,
Ne vitiosa necent germen vitale flagella,
Ne frugem, segetemq; animæ spinosa malorum
Impediat sentis scelerum peccamine crebro,
Glarea ne tenuis ieiunis siccet arenis
Marcentem sub corde fidem, ne pectoris æstus
Flagret, & effetis vrat charismata venis.
Denique ne iecoris detrita in parte relinquat

Vilis cura Deûm, ne ſpem, qua veſtimur intus,
Deſerat, obſcenisq́; auibus permittat edendam,
Et proiecta fides hoſti ſit præda volucri.
Talis noſtrorum ſollertia centuplicatos
Agrorum reddit fructus: quibus acriùs inſtat,
Nec metuit, ne congeſtum populetur aceruum
Curculio, vel nigra cauis formica recondat.
Sunt & virginibus pulcerrima præmia noſtris,
Et pudor, & ſancto tectus velamine vultus,
Et priuatus honos, nec nota, & publica forma,
Et raræ, tenuesq́; epulæ, & mens ſobria ſemper,
Lexq́; pudicitiæ vitæ cum fine peracta.
Hinc decies deni rediguntur in horrea fructus,
Horrea nocturno non vnquam obnoxia furi.
Nam cælum fur nullus adit: cæleſtia nunquam
Fraude reſignantur: fraus terris voluitur imis.
Quæ nunc Veſtalis ſit virginitatis honeſtas,
Diſcutiam, qua lege regat decus omne pudoris.
Ac primùm paruæ teneris capiuntur in annis,
Ante voluntatis propriæ quàm libera ſecta
Laude pudicitiæ feruens, & amore Deorum,
Iuſta maritandi * *condemnet vincula ſexus.*
Captiuus pudor ingratis addicitur aris,
Nec contemta perit miſeris, ſed ademta voluptas.
Corporis intacti mens non intacta tenetur,
Nec requies datur vlla toris: quibus innuba cæcum
Vulnus, & amiſſas ſuſpirat femina tedas.
Tum, quia non totum ſpes ſalua interficit ignem:
Nam reſides quandoque faces adolere licebit,
Feſtaq́; decrepitis obtendere flamea canis,
Tempore præſcripto membra intemerata requirens,
Tandem virgineam faſtidit Veſta ſenectam.
Tum thalamis habilis tumuit vigor, irrita nullus

* contemnat

Fecun-

Fecundauit amor materno viscera partu.
Nubit anus veterana sacro perfuncta labore,
*Desertisq; focis, quibus est famulata * iuuentas.* *iuuentus.
Transfert emeritas ad fulcra iugalia rugas,
Discit & in gelido noua nupta tepescere lecto.
Intereà, dum torta vagos ligat infula crineis,
Fataleisq; adolet prunas innupta sacerdos,
Fertur per medias, vt publica pompa, plateas,
Pilento residens molli, seq; ore retecto
**Imputat attonitæ virgo spectabilis vrbi.* *Implicat
Inde ad consessum caueæ pudor almus, & expers
Sanguinis it pietas, hominum visura cruentos
Congressus, morteisq;, & vulnera vendita pastu
Spectatura sacris oculis. sedet illa verendis
Vittarum insignis phaleris, fruiturq; lanistis.
O' tenerum, mitemq; animum. consurgit ad ictus,
Et, quoties victor ferrum iugulo inserit, illa
Delicias ait esse suas, pectusq; iacentis
Virgo modesta iubet conuerso pollice rumpi:
Ne lateat pars vlla animæ vitalibus imis,
Altiùs impresso dum palpitat ense secutor.
Hoc illud meritum est, quòd continuare feruntur
Excubias, Latij pro maiestate Palati,
Quòd redimunt vitam populi, procerumq; salutem?
Perfundunt quia colla comis bene, vel bene cingunt
Tempora tæniolis, & licia crinibus addunt?
*Et quia subter humum lustraleis * testibus Umbris* *tristibus
In flamam iugulant pecudes, & murmura miscent?
An quoniam podij meliore in parte sedentes
Spectant, æratam faciem quàm crebra tridente
Impacto quatiant hastilia, saucius & quàm
Vulneribus patulis partem perfundat arenæ,
Cùm fugit, & quanto vestigia sanguine signet?

Quod genus vt sceleris iam nesciat aurea Roma,
Te precor Ausonij Dux augustissime regni,
Et tam triste sacrum iubeas, vt cetera, tolli.
Perspice, non'ne vacat meriti locus iste paterni:
Quem tibi supplendum Deus, & genitoris amica
Seruauit pietas? solus ne præmia tanta
Virtutis caperet, partem tibi gnate reseruo,
Dixit, & integrum decus, intactumq; reliquit.
Arripe dilatam tua, Dux, in tempora famam,
Quodq; patris superest, successor laudis habeto.
Ille vrbem vetuit taurorum sanguine tingi:
Tu morteis miserorum hominum prohibeto litari.
Nullus in vrbe cadat, cuius sit pœna voluptas:
Nec sua virginitas oblectet cædibus ora.
Iam solis contenta feris infamis arena,
Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.
Sit deuota Deo, sit tanto Principe digna,
Et virtute potens, & criminis inscia Roma,
Quemq; Ducem belli sequitur, pietate sequatur.

AVRELII

AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS ENCHIRIDION VETERIS, ET NOVI INSTRVMENTI.

TESTAMENTVM VETVS.

Adam, & Heua.

HEVA *columba fuit tum candida : nigra deinde* Gen. 3.
Facta, per anguinum malesuada fraude venenum,
Tinxit & innocuum maculis sordentibus Adam.
Dat nudis ficulna Draco mox tegmina victor.

Abel, & Cain.

Fratrum sacra Deus nutu distante duorum
Æstimat, accipiens viua, & terrena refutans. Gen. 4.
Rusticus inuidia pastorem sternit. in Abel
Forma animæ exprimitur: caro nostra in munere Cain.

Arca Noë.

Nuntia diluuij iam decrescentis ad arcam Gen. 8.
Ore columba refert ramum viridantis oliuæ:
Coruus enim ingluuie per fœda cadauera captus
Hæserat: illa datæ reuehit noua gaudia pacis.

Ilex Mambre.

Hospitium hoc Domini est, ilex vbi frondea Mam- Gen. 18.
Armentale senis protexit culmen: in ista (bre
Risit Sara casa, sobolis sibi gaudia sera
Ferri, & decrepitum sic credere posse maritum.

Monumentum Saræ.

Gen. 23. *Abraham mercatur agrum, quo conderet ossa*
Coniugis: in terris quoniam peregrina moratur
Iustitia, atque fides. hoc illud millibus emtum
Spelæum, sanctæ requies vbi parta fauillæ est.

Somnium Pharaonis.

Gen. 41. *Bis septem spicæ, vaccæ totidem Pharaoni*
* Portendũt, visæ per somnum **Per somnum visæ portendunt, dispare forma,*
Vberis, atque famis duo per septennia tempus
Instare: hoc soluit Patriarcha, interprete Christo.

Ioseph à fratribus agnitus.

Gen. 44. *Venditus insidijs fratrum puer: ipse vicissim*
Cratera in fratris sacco clàm præcipit abdi,
* auctio *Atque reos furti Ioseph tenet. *actio fallax*
* veniaque *Proditur, agnoscunt fratrem, *vaniq; pudescunt.*

Ignis in rubo.

Exod. 3. 4. *Sentibus innolitans Deus igneus ore corusco*
Compellat iuuenem, pecoris tunc fortè magistrum.
Ille capit iussus virgam: fit vipera virga.
Soluit vincla pedum: properat Pharaonis ad arcem.

Iter per mare.

Exod. 14. *Tutus agit vir iustus iter, vel per mare magnum.*
Ecce Dei famulis scissim freta rubra dehiscunt,
Cùm peccatores rabidos eadem freta mergant.
Obruitur Pharao: patuit via libera Mosi.

Moses accipit legem.

Exod. 19. 20. *Fumat montis apex diuinis ignibus: in quo*
Scripta decem verbis saxorum pagina Mosi
Traditur. ille suos suscepta lege reuisit:

Forma

Forma ſed his vituli ſolus Deus, & Deus aurum.

Manna, & coturnices.

Panibus Angelicis albent tentoria patrum. Exod.16.
Certa fides facti : tenet vrceus aureus exin
Seruatum Manna. ingratis venit altera nubes,
Atque auidos carnis ſaturat congeſta coturnix.

Serpens æneus in eremo.

Feruebat via ſicca eremi ſerpentibus atris, Num.21.
Iamq́ venenati per liuida vulnera morſus
Carpebant populum : ſed prudens ære politum
Dux cruce ſuſpendit, qui virus temperet, anguem.

Lacus deſerti amarus.

Aſpera guſtatu populo ſitiente lacuna Exod.15.
Triſtificos latices ſtagnanti felle tenebat.
Moſes ſanctus ait. lignum date, gurgitem in iſtum
Conijcite: in dulcem vertentur amara ſaporem.

Fontes duodecim, & palmæ ſeptuaginta.

Deuenere viri Moſe Duce, ſex vbi fontes, Exod.15.
Et ſex fortè alij vitreo de rore rigabant
Septenas decies palmas : qui myſticus Elim
Lucus Apoſtolicum numerum libris quoque pinxit.

Lapides duodecim in Iordane.

In fontem refluo Iordanis gurgite fertur, Ioſ.4.
Dum calcanda Dei populis vada ſicca relinquit.
Teſtes bis ſeni lapides : quos flumine in ipſo
Conſtituere patres, in formam diſcipulorum.* *ad

Domus Rahab.

Iof.2. *Procubuit Iericho : sola* ſtant atria Rahab.*
* adſtant *Hoſpita ſanctorum meretrix (tanta eſt fidei vis)*
Incolumi ſecura domo ſpectabile coccum
Ignibus aduerſis in ſignum ſanguinis offert.

Samſonis leo.

Iud. 14. 15. *Inuictum virtute comæ leo frangere Samſon*
Aggreditur. necat ille feram : ſed ab ore leonis
Mella fluunt : maxilla aſini fontem vomit vltro.
Stultitia exundat lymphis : dulcedine virtus.

Samſonis vulpes.

Iud. 15. *Ter centum vulpes Samſon capit, ignibus armat,*
Ponè faces caudis circumligat, in ſata mittit
Allophylûm, ſegeteſq́ꝫ cremat. ſic callida vulpes
Nunc hereſis flamas vitiorum ſpargit in agros.

Dauid paſtor.

1. Reg. 16. 17 *Dauid paruus erat, fratrum vltimus, & modò Ieſſe*
Cura gregis, citharam formans ad ouile paternum:
Inde ad delicias Regis. mox horrida bella
Conſerit, & funda ſternit ſtridente Goliam.

Dauid Rex.

Regia mirifici fulgent inſignia Dauid :
Sceptrum, oleum, cornu, diadema, & purpura, & ara.
Omnia conueniunt Chriſto : chlamys, atque corona ;
Virga poteſtatis, cornu crucis, altar oliuum.

Ædificatio templi.

3. Reg. 6. 10. *Ædificat templum ſapientia per Salomonis*
Obſequium : Regina Auſtri graue congerit aurum.

Tempus

Tempus adeſt, quo templum hominis ſub pectore Chri-ſtus
Ædificet, quod * *Graia colant, quod Barbara ditent.* * gaza colentum Barbara ditet.

Filij Prophetarum.

Fortè Prophetarum gnati dum ligna recidunt 4.Reg.6.
Fluminis in ripa, cecidit diſcuſſa bipennis.
Gurgite ſummerſum eſt ferrum: ſed mox leue lignum
Iniectum ſtagnis, ferrum reuocabile fecit.

Captiuitas Iſraël.

Gens Ebræorum peccamine capta frequenti, 4.Reg.20.
Fleuerat exſilium diræ Babylonis ad amneis: Pſal. 137.
Tum patrios cantare modos, præcepta recuſat,
Organaq; in ramis ſalicis ſuſpendit amaræ.

Domus Ezechiæ Regis.

Hic bonus Ezechias meruit ter quinque per annos 4. Reg.20.
Præſcriptum proferre diem, legemq; obeundi
Tendere: quod gradibus, quos veſpera texerat vmbra,
Lumine * *perfuſis docuit Sol verſus in ortum.* * perfuſo

TESTAMENTVM NOVVM.

Gabriel ad Mariam.

Aduentante Deo deſcendit nuntius alto Lucæ 1.
Gabriel Patris ex ſolio, ſedemq; repentè
Intrat virgineam. ſanctus te Spiritus, inquit,
Implebit Maria: Chriſtum paries ſacra virgo.

Ciuitas Bethlehem.

* *Sancta Bethlem caput eſt orbis: quæ protulit Ie-ſum,* Matth. 2. * Bethlehem caput

Orbis principium, caput ipſum principiorum.
Vrbs hominem Chriſtum genuit: qui Chriſtus agebat
Ante Deus, quàm Sol fieret, quàm Lucifer eſſet.

Magorum munera.

Matth. 2. *Heic pretioſa Magi ſub virginis vbere Chriſto*
Dona ferunt puero, myrrhæq́;, & thuris, & auri.
Miratur genitrix tot caſti ventris honores,
* quoque ſummum. *Seq́; Deum genuiſſe, hominem, Regemq́; *ſupremum.*

Angeli ad paſtores.

Lucæ 2. *Peruigiles paſtorum oculos vis luminis implet*
Angelici, natum celebrans è virgine Chriſtum.
Inueniunt tectum pannis, præſepe iacenti
Cuna erat, exſultant alacres, & Numen adorant.

Infantum in Bethlehem
cædes.

Matth. 2. *Impius innumeris infantum cædibus hoſtis*
Perfurit Herodes, dum Chriſtum quærit in illis.
Fumant lacteolo paruorum ſanguine cunæ,
Vulneribusq́; madent calidis pia pectora matrum.

Chriſtus in Iordane bapti-
zatur.

Matth. 3. *Perfundit fluuio, paſtus Baptiſta locuſtis,*
Siluarumq́; fauis, &, amictus veſte cameli,
Tinxerat & Chriſtum: ſed Spiritus æthere miſſus
Teſtatur tinctum, qui tinctis crimina donat.

Pinna templi.

Pſal. 118. *Excidio templi veteris ſtat pinna ſuperſtes:*
Structus

Structus enim lapide ex illo manet angulus, vsque Matth. 21.
*In sæclum sæcli: quem * sprerunt ædificantes,* * Iudæi reprobarunt,
*Nunc caput est templi, & * laterum compago duorum.* * lapidum

Vinum ex aqua factum.

Fœdera coniugij celebrabant auspice cœtu Ioan. 2.
Fortè Galilæi: deerant iam vina: ministris
Christus vasa iubet properanter aquaria lymphis
Impleri, vnde meri veteris defunditur vnda.

Piscina Siloa.

Morborum medicina latex, quem spiritus oris Ioan. 9.
Eructat varijs, fusum ratione latenti,
Siloam vocitant: sputis vbi collita cæci
Lumina Saluator iussit de fonte lauari.

Cædes Ioannis.

Præmia saluatrix poscit funebria virgo Matth. 14.
Ioannis caput: abscisum quod lance reportet.
Incestæ in gremium matris fert regia donum
Psaltria, respersis manibus de sanguine iusto.

Christus per mare ambulat.

It mare per medium Dominus, fluctusq́, liquenteis Matth. 14.
Calce terens iubet instabili descendere cymba
Discipulum: sed mortalis trepidatio plantas
Mersitat: ille manum regit, & vestigia firmat.

Dæmon missus in porcos.

Vincla sepulcrali sub carcere ferrea Dæmon Matth. 8.
Fregerat: erumpit, pedibusq; aduoluitur Iesu. Marci 5.
Ast hominem Dominus sibi vindicat, & iubet hostem Lucæ 8.
*Porcorum * furiare greges, ac per freta mergi.* * raptare

Quinque

Quinque panes, & duo pisces.

Ioan. 6.

Quinque Deus panes fregit, pisceisq́ gemellos:
His hominum large saturauit millia quinque.
Implentur minimo micarum fragmine corbes
Bis seni: æternæ tanta est opulentia mensæ.

Lazarus suscitatus.

Ioan. 11.

Conscius insignis facti locus in Bethania
Vidit ab inferna te, Lazare, sede reuersum.
Apparet fractis scissum foribus monumentum,
Vnde putrescentis redierunt membra sepulti.

Ager sanguinis.

Matth. 27.

Campus Haceldema sceleris mercede nefandi
Venditus, exsequias recipit tumulosus humandas.
Sanguinis hoc pretium est Christi. Iuda eminus arctat*
*Infelix collum * laqueo pro crimine tanto.*

* Iudas nimis al. Iudæ eminus
* laqueus

Domus Caiphæ.

Matth. 26.
* ecce

*Impia blasphemi cecidit domus * alta Caiphæ:*
In qua pulsata est alapis facies sacra Christi.
Hic peccatores manet exitus: obruta quorum
Vita ruinosis tumulis sine fine iacebit.

Columna ad quam Christus est flagellatus.

Marci 15.

Vinctus in his Dominus stetit ædibus atque columnæ
Annexus tergum dedit, vt seruile, flagellis.
Perstat adhuc, templumq́ gerit veneranda columna,
Nosq́ docet cunctis immuneis viuere flagris.

Passio

Paſſio Saluatoris.

Traiectus per vtrunque latus, laticem, atque cruo-rem Ioan. 9.
Christus agit. ſanguis, victoria: lympha, lauacrum eſt.
Tunc duo diſcordant crucibus hinc inde latrones
Contiguis. negat ille Deum, fert iste coronam.

Sepulcrum Chriſti.

Christum non tenuit ſaxum, non clauſtra ſepulcri:
Mors illi deuicta iacet: calcauit abyſſum.
Sanctorum populus ſuperas ſimul iuit ad oras,
Seq; dedit multis tactuq;, oculisq; probandum.

Mons Oliueti.

Montis oliuiferi Christus de vertice ſurſum* Act. 1.
Ad patrem rediit, ſignans veſtigia pacis. * Oliueti
Frondibus æternis præpinguis liquitur humor:
Qui probat infuſum terris de chriſmate donum.

Paſſio Stephani.

Primus init Stephanus mercedem ſanguinis, imbri
Afflictus lapidum: Christum tamen ille cruentus
Inter ſaxa rogat, ne ſit lapidatio fraudi
Hoſtibus. ó primæ pietas miranda coronæ.

Porta ſpecioſa.

Porta manet templi, Specioſam quam vocitarunt, Act. 3.
Egregium Salomonis opus: ſed maius in illa
Christi opus emicuit: nam claudus ſurgere iuſſus
Ore Petri, ſtupuit laxatos currere greſſus.* * damnatos

Viſio

Visio Petri.

Act. 10. *Somniat illapsum Petrus alto ex æthere discum*
Confertum omnigenis animalibus. ille recusat
Mandere: sed Dominus iubet omnia munda putare.
Surgit, & immundas vocat ad mysteria Genteis.

Paulus vas electionis.

Act.9. *Heic lupus antè rapax vestitur vellere molli:*
Saulus qui fuerat, fit ademto lumine Paulus.
Mox recipit visum, fit Apostolus, ac populorum
Doctor, & ore potens coruos mutare columbis.

Apocalypsis Ioannis.

Apoc.4. 5. *Bis duodena senum sedes, pateris, citharisq́;*
Totq́; coronarum fulgens insignibus, agnum
*Cæde cruentatum laudat:*qui euoluere librum,* [* quia voluere]
Et septem potuit signacula pandere solus.

EXCVDEBAT CHRISTOPHORVS PLANTINVS ANTVERPIÆ, ANNO CIↃ. IↃ. LXIV. III. NON. AVGVSTI.

VICTORIS GISELINI, IN AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS V. CL. OPERA, COMMENTARIVS.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini.
CIↃ. IↃ. LXIV.

CVM PRIVILEGIO.

ARNOLDVS MANLIVS AD V. GISELINVM SVVM.

Fœdati mendis veteres sine honore iacebant:
Barbaries tanti maxima caussa mali.
Egregium formæ decus, antiquumq́; nitorem,
Reddidit hæc ætas ingeniosa viris.
Solus adhuc Christi vates lacera ora ferebat,
Expertus medicas non erat ille manus.
Vidit, & indoluit Giselinus. hic acribus, inquit,
Indiget auxilijs: huic opus arte mea.
Macte tuis animis, dabis hæc si munera nobis,
Te pia posteritas, & tua facta canet.
Sic domitis quondam monstris Tirynthius heros,
Sic retulit Phœbi nomina magna puer.
Ille manu victrice nocentia contudit orbi:
Hic animas luci reddidit arte sua.
Tu quia Victor, & in medica versatus es arte,
Vtraq; Clementi das pia dona tuo.
Ergo iam nitidus, iam demùm viuus, honores
Quos meruit quondam, te tribuente, capit.

VICTOR

VICTOR GISELINVS THEODORO PVLMANNO S.

Ego verò, Pulmanne, tarditatem ingenuè agnoſco meam. Omnino enim facere non potui, vt promiſſa, quo tempore dictum erat, apparerent: non quòd me negotij iſtius odium ceperit, (quanquam cepit) ſed, quia tanto ſtudio cupiui telam, quam ſemel exorſus ſum, ex animi mei ſententia pertexere. Itaque non ſcholia, vti promiſeram, ſed commentarium nunc ad te mitto. in quo, quid præter meum in variantibus lectionibus iudicium contineatur, malo te ex ea, quæ ad Lectorem eſt, præfatione, quàm ex meis verbis intelligere. Tuum verò nunc erit ea diligentia editioni præeſſe, vt omnes nouis mendis aditum potiùs præcluſum eſſe exiſtiment, quàm ſublata vetera. Quam laudem ſi tibi ſolidam feceris, non dubitabo eam laborioſiſſimis exemplarium tuorum comparationibus anteferre. Ad G. Fabricium quod attinet, profecto homo ille, quem ego cùm in omni litterarum genere, tum in poëtices arte optimis parem eſſe ſemper iudicaui: omnium ſolus ad hanc prouinciam obeundã fuit idoneus. Ceterùm, quoniam eundẽ vnico exemplari vſum eſſe ſcribis, formaque exemplaris illiuſmodi eſt, quæ pueris & cõſtare magno debeat, & minùs ſit accõmodata, ratio nẽ nõ video, cur propterea ab incepto deſiſtamus. Tu igitur, niſi quid melius conſulis, te ad euulgandum accinge & prudẽter, & gnauiter, vt ſoles, Vale. Louanio XII. kal. Maij. anno CIↃ. IↃ. LXIV.

V. GISELINI AD LECTOREM παραίνεσις.

Ah, valeant tandem vatum lasciua priorum
Carmina: sat scenæ, sat numerisq; datum.
Nam quid adhuc, vano strepitu, & tentigine vocum
Mens abducta, Deûm numina mille facit?
Decipiturq; modis, quos inficit igne Cupido
Siue Catulle tuus, siue Tibulle tuus?
An'ne igitur glandes iterum, atque Acheloia præstat
Cornua, posthabito farre, meroq;, sequi?
Absit, vt hæc animum teneant deliria. turpis
Quin valeat potiùs cum Ioue turba suo.
Martis bella, tori Veneris, fœda Orgia Bacchi
Huic placeant, Christus cui placuisse nequit.
Cui nomen quòd si dedimus, vitamq; per omnem
Ponimus in patrijs mystica thura focis,
Hunc vnum mens ipsa velit, vox ipsa loquatur,
Vnius in laudem, quidquid agemus, eat.
Cumq; diem reuehet Phœbus, cum Luna tenebras,
Gnauiter huic grates barbitos icta sonet.
Ecquis enim, sacris libeat modò viuere Musis,
Ecquis ab humano dignior ore cani,
Quàm qui mentis opes homini concedit, & illam
Ætheris arcano concitat igne sui?
Ergo Deos, iterum dicam, sileamus ineptos,
Moribus & castis quidquid obesse potest.
Proq; his artifici summo meditemur honores,
Fecit vti, vatum gloria magna, puer,
Dauid. *Siue illum latè Regem suspexit Idume,*
Siue hostis profugum texit ab ore sui.
At nunc ille patri summo, superisq; choreis
Lætum indefessa pangit ab arte melos:

Naulia

Naulia nunc tenero pulsans vocalia plectro,
Nunc digitis citharæ fila sonora legens.
Quem propè mellifluo deducunt pectine cantus, Iuuencus.
Hispalis aurifero quos tulit ora sinu, Sedulius.
Præcipuè vates toties quem insueta canentem Prosper.
Audijt attonitis flauus Iberus aquis. Prudentius.
Felices, quibus ora Deus cæli amne rigauit
Irriguo, sua quos iussit & acta loqui,
Et cæli monstrare vias, ac certa laborum
Præmia, siue bonis, siue futura malis.
Horum digna sacra demum sunt carmina cedro,
Atq; secutura posteritate legi.
Quisquis at infelix, inhonesto carmine, Circes
Pocula sectatus, Numina vana colit:
Hunc Phlegethon, Stygijq; manent vada liuida fontis,
Tartareusq; suo Iupiter igne coquet.
Ergo si quis eris, faciles quem cælitus auræ
Afflarunt, cæli te pius ardor agat.
Sint Heliconiades Christus, sit Christus Apollo,
Inq; tua illius tempora laurus eat.
Non tibi Pegaseus fons, aut Libethrides vndæ,
Sed Christi exstinguat viuida lympha sitim.
Cuius, magna loquar, tenuis si guttula tantùm Ioan. 4.
Diuino irroret labra liquore tua,
Ilicet hinc veros sentis in pectore fonteis
Crescere, & æternis viuere fluminibus.
Felices latices, felicia pocula, felix
Tu quicunque sitim non aliunde leuas.

VICTORIS GISELINI IN AVR. PRVD. CLEMENTIS V. CL. ΨΥΧΟΜΑΧΙ'ΑΝ COMMENTARIVS.

CANDIDO LECTORI S.

ONSILII nostri rationem, & ordinem ne ignores, sic habe. Cùm ante sex annos Brugis Flandrorum humanioribus litteris operã darem, Arnoldus Laurentius Berchemus sacrorũ poëtarũ æstimator summus, idemq́; poëta non vulgaris, quo tum familiarissimè vtebar, omnium quæ in Prudentij opere maxima diligentia annotauerat, me tã boni auctoris miserrimam sortem deplorantem aliquando participem fecit. Vulgatam enim editionem grauissimis vulneribus deformatam, Lugdunensem dico, Basiliensem atque Antuerpianam, sedulò ille cum Aldina, quæ apud nos rarior est, diu antè contulerat. Nactus deinde Gandauensia duo apographa descripta manu, tanto animi studio singula examinarat, vt, si vita suppeditasset, ex istiusmodi laboris genere minus fastidij, plus oblectationis, & gloriæ nemini alij fuerit accessurum. Illè autem immatura planè morte nobis ereptus, cùm, inter alia suæ diligentiæ pignora, hasce annotationes mihi reliquisset, non multò post huc Louaniũ ad grauius aliquod studium arripiendum redij. Ibi hospes meus humanissimus Lucas Mæra I. C. litterarum egregius amator, tertium Prudentij exemplar litteris etsi non ita vetustis, emendatissimè tamen exaratum donauit. Eo igitur fretus, cum vertente anno in patriam reuersus, ibiq́; nactus non nihil vacui temporis, ob mutatũ studij genus, cœpi diligẽtius omnia peruolutare, singula inter se conferre, nihil denique omittere, quod in huiusmodi obseruationibus vtibile fore existimarẽ. Atque hæc animi duntaxat caussa. Incredibile enim, quantos voluptatis fructus ex huiusmodi exercitatione caperem. Nihil etiam minùs suspicabar, quàm futurum esse, vt alij, quibus à re sua plus otij esse, quosq́; id decere magis audieram, modis adeò miseris auctori mutilato medicas cessarent afferre manus. Quanquam longè aliter euenit. Cùm enim mihi Parisijs in re Medica occupato alter pæne annus effluxisset, & occasione nescio qua Hieronym. Marneffio, qui plerosque Latinos auctores minore, quam

vocant,

vocant, forma excuderat, poëtam à me castigatum ostendissem, non priùs ille destitit, quàm à me eum tandem impetraret. Impetratum non statim excudit; operæ enim, quales optabat, non se offerebant: verùm in ipso concitatæ seditionis æstu, quia ego abitum minabar, Benedicto cuidam typis committendum tradit. Ibi, vt fit, in ipso tumultu tumultuariè omnia. editioni præerat nemo. operæ, hostili in vrbe vt manerent, conductæ nihil non flagitiosè. annotanda pleraque ex tempore. aberant libri iam conuasati. Quid multa? Sanè, verum vt fatear, valde miror, ex mille & amplius mendis tunc sublatis, tam pauca omissa esse, atque interim eorũ in locum etsi innumerabilia irrepserunt, non plura tamen irrepsisse. Tam infelici igitur rerum successu dolens, altero, quàm absolutus est, die proripui ego me ex vrbe cum paucu lis exemplaribus. Ab eo tempore vix dixerim, quàm graue mihi acciderit de eo ab amicis admoneri, quod tantopere in alijs improbaram. Immo ea princeps caussa fuit, cur Theod. Pulmanuum in hoc genere exercitatissimum, vbi primùm conueni, seriò hortatus fuerim, vt, quemadmodum ego Gallis sperabam, ita ipse Belgio nostro gratificaretur. & ille tum me amicissimè complexus, qua est humanitate, Rectè tu quidem, inquit, si modò laborem secundæ recognitionis ipse defugis. Nam, cùm admodum pauca eaq; exilia abs te prætermissa sint, mihi per id facile erit, quæ in tuis librariorum negligentia admissa sunt, tollere: eritq; idem Typographo non incommodũ, quòd neque tua afferantur, neque forma exemplaris idonea sit, vt ex ea pueri doceãtur. Ibi ego, laudato eius consilio, cùm me libenter, & cogitationem hanc à me reijcere, & quæ in meis desiderarẽ, quæque pro meis haberi vellem, cum eo communicaturum esse dixissem, ita tum discedo ab illo, vt qui me publicæ vtilitatis caussa, etiam de integro omnia apographa (quatuor ille habebat) simul comparaturum esse reciperem. quod & feci. Nam post aliquot menseis ad eum redij simul mecum ferens meum exemplar, & aliud, quod heic est apud Martinianos. In conferendo dici non potest, quantæ voluptati mihi fuerit plerasque coniecturas meas vnanimi librorum consensu videre approbatas. Tandem igitur hoc labore perfunctus, quia ille scholia mea addi volebat, neque id inutile fore iudicabam, de Typographo sub Bacchanalia certior factus, Galenum meum ad tempus seposui, atque ad ipsas

 Palmarum

Palmarum ferias in recognoscendis annotationibus fui totus. neque verò ijs tantùm, quomodo anteà, locorum à me immutatorum rationem reddidi: verùm etiam, quo Lectori rerum in primis auido facerem rem gratam, obscuriores dictiones, & phrases declaraui, insolenteis, & à communi vsu remotas obseruaui, ad historias sacras, & profanas pertinentia veris fontibus indicatis expediui, atque illustraui: nihil denique eorum, quæ in iusto commentario desiderari solent, quantum in me fuit, prætermisi. Quod vt commodius fieret, totum opus à principio relegendum fuit, & singula ex autographorum veritate excutienda. Intereà tamen hoc boni euenit, vt forte fortuna in editionem quandam Dauentriensem annis abhinc LXX. euulgatam inciderim, quæ vbique tantum opis mihi tulit, quantum vllus alius. quod idem dictum volo de duobus alijs manuscriptis, quorum vnus heic in Bibliotheca artium, alter in Buslidiana asseruatur. Sed & commentarius Aelij Antonij Nebrissensis in treis priores libros, & Ioan. Murmellij in Romanũ martyrem, non parum, vt rem ipsam fatear, laborē hunc meum leuauerunt. Vterque enim summam diligentiæ laudem præsertim in historijs explicandis promeruit. In illo tamen artis poëticæ scientiam maiorem, in hoc plus obseruationum desiderauerim. Hactenus de occasione recognitionis. nunc, vt ad alterum oratio delabatur, si qui forte inceptum hoc meum, vtpote audax & temerarium, reprehenderit, quòd & hac ætate, & professione, medicus poëtam simul Theologũ à mendis perpurgare in animum induxerim, sciat is neque me ab huiusmodi studio adeò semper abhorruisse, quod res indicabit, neque vllum in omni Latina lingua scriptorem hoc nostro emendatu faciliorem reperiri, præsertim si in promtu adsint vetera exemplaria, & frequens, accurataque eorundem lectio. Nam quæcunque suis hic versibus exsequenda sumsit, adeò omnia sibi omni ex parte similia sunt, vt non ouum ouo magis. planè, inducto Prudentij nomine, etiam falsis auctoribus adscripta, facilè quis omnia vnius γνήσια esse iudicauerit. Nam, vt ipse sibi testis est, vitam, quam publicis muneribus implicitus vsque vixerat, prope iam excurso spatio, mittēs, sese in angulum aliquem secreti recessus abdidit. Ibi in tempore, vt infra declarabitur, satis breui, quæcunque aut habemus, aut interciderunt, eodem ingenij fluentis impetu confecit, elegantiam, grauitatem, eruditio-

eruditionem, pietatemq; eandem, quam initio illuc secum attulerat, singulis opusculis æquè impressit. E diuerso quoque si ab initio in aliquibus, ob studia longo tempore intermissa, à communibus præceptis aberrauit, constanter aberrauit, non voluntate, vt officiosuli quidam ineptè excusant, sed mera inscitia, id quod etiam de Græcarum litterarum ignoratione euidenter ostendemus. Oratio verò vbique eadem, & eodem quasi filo ducta, digna & sene, & Theologo. Quædam tamen haud ita Latinè dicta esse non nego, quæ nos suo loco in appendicem cogemus. sed quid mirum, si riuus per impurissimos alueos decurrēs aliquid limi ducat? si eloquentia aliquando maxima, in homine annis graui senescat, ac languidior efficiatur, quod in Erasmo irridere Lodoic. Strebæus ausus est? Nihil profectò. magis illud miror, quo pacto fecundi pectoris vena in tam varia, & noua, rerum maximè arduarum, pertractatione nunquam exaruerit, nusquam defecerit. Certè, qui ex omni posteritate cum eo paria fecerit, adhuc vidi neminem. Desinant igitur molles aliquot semiuiri, quos scripta impura tantùm capiūt, nobis sanctum hoc opus è manibus excutere, & pro eo sua, ac suis similia (Deus bone qualia, quàm nefanda) obtrudere vel inuitis. potius enim quàm illiusmodi scriptorum lectione oculi, aures, animusq; adeò contaminentur, lubentes omni Latini sermonis elegantia careamus. Quanquam, si tanto eius desiderio teneamur, sunt, gratia Deo, in hoc genere alij etiam casti, è quibus cùm Latinam puritatem, etsi cum temporis in cognitione fabularum ponendi iactura, haurire incipimus, licebit Ethnicis Christianos adiungere, vt ab ijs non Latinè solùm, sed & piè loqui ac sentire discamus. Eum in vsum vocabula, quæ rariora & pæne quibusdam sordida videri possint, obseruauimus. Idem factum de Græcis perperam vsurpatis. Statim enim illa turba in prima acie sese offeret. In peregrinis nominibus liber fuit, quomodo etiam hodie quotquot

Dauidis ad Latias deducunt carmina Musas.

ac proinde nemo ex ijs metiatur Græca, aut Latina, in quibus constantem esse illum, & sibi similem manuscripti omnes vno ore testificātur. Hæc de nostri consilij ratione præmittenda duximus. Vale.

Aurelij Prud. Clementis V. Cl.) Quid ex hoc litterarum compendio intelligi debeat, disces ab Alciato III. Dispunctionum IV. Et nos etiam non nihil quod huc pertinebit in principio καθημερινῶν.

Armat trecentos, terq; senos vernulas.) Historia, quam heic suo,& sui sæculi more ad allegoriam trahit,est in Gen.XIV. Quam etiam C. Marius Victor Hieronymi quondam in Rhetoricis præceptor, suauissimis numeris aptauit; lib. III. cuius exordium, quia aperta macula non vacat, obiter proponam.

Lot captum patruus vt primùm comperit Abram,
Non fletu (quid enim fletus conferret inanis?)
Sed ratione pius,ter centum deligit omni
De gregibusq; nouem famulos, quos instruit armis,
Et sensim sequitur, qua tendere prodidit hostem
Lentum præda grauis: curatq; vt prima quietis
Nocte superueniat, cùm iam languentia corda
Irrigat, & fessos dulcis sopor alligat artus.

Primum mendum ita corrige. De grege bisq; nouem,etcet. Dolenda mehercule tam boni, & antiqui poëtæ fortuna. Typis enim primùm euulgatus est opera Io.Gaignæi,ita tamen vt hic nouo, & audaci castigationis genere sua pro alienis obtrusisse videatur. Gul. verò Morelius regijs quidem formis eum dignatus est: sed quòd grauioribus negotijs distineretur, essetq; ab istiusmodi studijs natura alienior,vetustissimi exemplaris vestigia ex ipsius orationis ἀκολουθίᾳ nō satis diligenter est persecutus.

Attrita boijs colla.) Iac. Meyerus Annalium Flandriæ auctor, in primo hymno περὶ στεφάνων à se perpurgato, voculam hanc Plauto in Asinar. non incognitam, Prudentio nostro ante aliquot annos reddidit, non sine aliorum reprehensione,qui illud,attrita baccis colla,interpretantur,quæ antè, quàm caperentur ab hostibus, gestabant monilia baccata, id est,gēmmata:quod quàm sit absurdum, & à sententia alienum, vident omnes. Sententiam autem illius Buslidiani, & mei codicis scriptura comprobauit. In alijs est, bagis,quam etiam vocem Latium ignorat. Sunt autem boiæ, teste Pompeio,vincula tum ferrea,tum lignea,dicta à iugo boum colla atterente.

vita resculpat,) sequatur, & exprimat. infra.

Non

Non sapis imprudens nostrum te fingere pascha,
Legis & antiquae praeductis pingere sulcis?

Metaphora tracta est à statuarijs, non inuenusta, duriuscula tamen, quod in hoc auctore mirandum non est.

Si, quid trecenti, bis nouenis additis, Possint.) Antonius Nebrissensis, CCCXVIII. Episcopis ad concil. Nicaenum vocatis, hunc numerum applicandum putat. sed non video, quid horum mētio ad allegoriam pertineat. quare Oedipum heic aliquem aut Pythagoricum exopto.

Parente inenarrabili, atque vno satus.) In alijs est, Parente natus alto, & ineffabili. quem versum vt mutarem, tum lex iambici carminis Pyrrichium non admittens, tum vetusti codices me impulere. At vnde haec tanta, ais, vtriusque lectionis diuersitas? nescio mehercule, si hoc non est quod suspicor, auctores aliquando sua scripta, quae anteà cum amicis communicauerant, postliminio ad incudem reuocata recognouisse diligentiùs, ac limatiùs edidisse: id quod de sua metamorphosi Ouid. testatum reliquit. Eaq; ratione factū existimo, vt quàm maximè interdum exemplaria euarient. Non diffiteor interim nos in hoc genere multa librariorum negligētiae, ac inscitiae debere. Illa siquidem alijs perperam multa corrigendi, id est, corrumpendi occasionem praebuit: haec, dum vera & germana non intelliguntur, peruersa, & adulterina substituit, saepe omissis necessarijs sentētiam mutilauit, saepe aliorum glossemata orationi continuae infersit. Quid de simijs istis dicam, quorum improbam audaciam huic auctori adeò fuisse fraudi, bonis omnibus meritò aegrè esse debet. Haec praeter institutum.

Tunc sera.) Animam prolis expertem diu, nūc sanctorum studiorum, laudabiliumq; vitae actionum auctorem intelligit. Ita paullo antè Abrahamū beati seminis serum patrem appellabat. In alijs est, Tunc Sarra. nō placet. Existimo, ego quidem Prudentium Abrahami exemplum non tam alijs, quàm sibi heic proponere. Nam, vt in proœmio alterius libri fatetur, aetatis anno LVII. sapere demum, animumq; ad scribendum appellere cepit.

PSYCHOMACHIA.

patria virtute cluis, propriaq;.) Cluere, siue praecluere, pollere est, praeditum esse, esse illustrem, ac splendidum. infra. *haec pulcerrima nostrae Ornamenta cluant patriae.*

Nuda humeros.) Idololatriam phaleris, Fidem alacritate, & con-

& constantia communit. appositè. Velle enim humanis rationibus, & ad ostentationem adinuentis eò pertingere, quò nos fides à Deo infusa euehit, stultissimum.

frangenda pericula.) infra. Rupto tenebrarum situ. & alibi. fraude pudicitiam perfringere.

patrias succincta faces,) Id est, altas bitumine sulfureo lacus Asphaltitis, in quem Sodoma cum alijs ciuitatibus, cælesti igne absumta subsedit.

saxo ferit.) Pudicitiæ saxum teli loco est, sulfureo faces libidini. aptissima antithesis, &, vt hoc obiter addam, à medicorum scitis haud ita aliena. Galenus enim lib. vlt. de conseruanda valet. agens de ægris σπέρμα πολύ τε καὶ θερμὸν ἔχουσιν, Γυμναστῶν, inquit, τινα τῶν ἀθλητῶν ἐπιστατούντων ἐθεασάμην μολυβδίνην λεπίδα ταῖς ψόαις ἐπιβάλλοντα τοῦ ἀθλητοῦ, πρὸς τὸ μὴ ἐξονειρώττειν αὐτὸν: καί τινι τῶν οὕτω παχόντων ἰδιωτῶν ἐδήλωσα, καὶ χάριν ἔγνω τῇ χρήσει τοῦ δηλωθέντος.

Hoc tibi habe, exclamat.) In alijs, hoc habet, exclamat, quæ lectio an deterior iudicanda sit, nondum satis constitui, tum ob venustatem prouerbialis locutionis, tum quòd Virg. videatur imitari.

Hoc habet, & magnis melior data victima Diuis.

Vena animi feruet.) Facultatem animi ἐπιθυμητικὴν, quam B. Paulus ferè carnem appellat, Philosophi in iecinore, tanquam sede, collocant: quod iecur cum, vt alia omnia viscera, fibris suam soliditatem debeat, venarumq; omniũ fons sit, & origo, rectè per metalepsim ex istis omne genus libidines, & cupiditates, ipseq; adeò animus intelligitur. tum heic, tum infra locis innumeris.

——— quia scissa voluntas

Confundit varijs arcana biformia fibris. Item.

An'ne pudicitiæ gelidum iecur vtile bello est?

ex quo corporis humani.) Asperitatem, quâ alibi vtitur in noxis criminum amplificandis heic non nihil emolliuisse videtur, vbi verbis consolatione plenis noui fœderis gratiam ac vim baptismi mysterio consignatam planissime explicat. eoq; respexisse videtur cum ex more veterum, qui rebus præclare gestis arma sua Deorum fanis consecrabant, Pudicitiam fingit victorem gladium in templo ad aram diuini fontis, quẽ βαπτιστήριον vocant, suspendere, tacitè innuens omnem libidinis maculam ab Adamo, quasi hereditate acceptam, sacrosancto hoc lauacro ablui, & expurgari.

Ne

ne sorde latenti.) Et iſtud quoque carmen dictionis correptæ vitio laborauit, quæ & ab ipſo poëta, & à pleriſque alijs producitur: ſuſpectumq́; mihi non immerito ſemper fuit, donec manuſcripti veram, vt mihi quidem videtur, lectionem reſtituerint. Vulgata ſcriptura, quam Nebriſſ. retinet, ſatiſq́; frigidè explicat meliorum fortaſſe exemplarium auxilio deſtitutus, hæc fuit.

Condere vagina gladium, ne tecta rubigo
Occupet. ablutum ſcabroſa ſorde nitorem
Catholico in templo &c.

tolerando extinguere vires.) Huius veriſſimam rationem affert Baſilius: ὡς γὰρ, inquit, τύπτων τὸν μὴ ἀλγοῦντα, ἑαυτὸν τιμωρεῖται. ὄυτε γὰρ τὸν ἐχθρὸν ἠμύνατο, καὶ τὸν θυμὸν οὐκ ἀνέπαυσεν: ὄυτως ὁ τὸν ἀλοιδόρητον ὀνειδίζων, παραμυθίαν εὑρεῖν τοῦ πάθους οὐ δύναται.

captis, & perdita.) Sanitati enim reſtitutus à fratribus, affinibus, omnibuſq́; amicis ſingulas queſſitas, (vel, vt alij, oueis) ſingulaſq́; aureas armillas dono accipiebat; vnde illi, vt habet hiſtoria ſacra, alterum tãtum opum poſteà acceſſit. Niſi ita interpreteris, duriuſculum eſt. quid ſi verò tranſpoſitis litteris, pro captis, legas partis?

edita cuius, Et ſuſpenſa ab humo.) Vulgata interpretatio eſt, cuius Spei diuite regno omniũ rerum abundantia procreata eſt, & è terra ſubleuata, eo modo, quo apud Romanos recens nati in terra primùm ſtatuuntur, deinde, Leuanæ Deæ auxilio implorato tolluntur. Eam interpretationem lubens equidem approbarem, niſi tantopere exercitus Humilitatis extenuatus fuiſſet. Et ob id exiſtimo poëtam, vt abiectos domum ac verè humileis animos ſua ſpe tandẽ potiri oſtenderet, Humilitati ſpem adiunxiſſe: cuius Spei opes ditiſſimo regno pares editæ aliquando ſint, & etiamnum pendeant ab humo, adeoq́; alterutram harum virtutum ſine altera non conſiſtere: obiter verò alluſum eſſe ad ἔτυμον humilitatis. Aliorum eſto iudicium.

Nimirum vacuæ creduntur.) Mira profectò, immo inaudita planè vtitur mioſi in irridẽda Spe, in qua tamẽ comite, Humilitatis opes omneis paulò antè conſtituerat. Ait enim fidem haberi mendacijs inani rumore allatis, quibus non aliquid certò miſeris promittatur: ſed iubeantur optare, vt aliquando ſpes futuri fortaſſe boni ſe oſtendat: idq́ue, quo lenta ſolatia pigra rerum proſperiorum meditatione, ſeu medita-

meditamine (sic enim malo, cùm frequens sit illi hæc analogia) molli, inertiq; eorum desidiæ abblandiantur, eamq; foueant. Similis est in Terent. Eunucho.

Hæc verba mehercule vna falsa lacrumula,
Quam, oculos terendo miserè, vix vi expresserit
Restinguet.

neque enim perfringere.) Quare, perfringere, heic potiùs legam, quàm, perstringere, facit dictio collectiua, manus. dicit enim: Non operæpretium est nobis graui aliqua cæde effecta hanc imbellem aciem perrumpere: verteretur hoc nobis dedecori, qui eam vel pedibus solis queamus proterere, ac impulsu vmbonis equini sternere, deiectamq; super calcare ruinam. Quod autem in alijs est, perstringere, non satis dicit, propterea quòd addatur, duris gladijs. est enim perstringere, leuiter, & sine læsione, aut periculo tangere, quo modo vsurpatum est infra.

—— Vix in cute summa
Perstringens, paucos tenui de vulnere læsit.

Sed cadit in foueam.) Superbi inconsideratè agentes ferè suæ ipsi ruinæ caussa sunt.

Venerat occiduis mundi de finibus.) Interpretatur Aelius de ætate mundi ad occasum vergente, nimirum vt Hispaniam suam, & Africam hac ignominia liberaret. Facetè, quasi his duabus regionibus totus Orientis ambitus definiatur, & id poëta ignorauerit, quod, vt in vita B. Martini testatur Sulpicius, etiam vulgo in ore fuit: Ecclesiam nempe ortu Solis collustratam in hac nostra occidentali luxum immodicum sæpius reprehendisse. Certè aliud in ἁμαρτιγενείᾳ reperies, vbi non sine caussa sui temporis statum multis deplorat. Si quis tamen existimauerit poëtam organa potiùs luxuriæ inde vsque accersiuisse, non errabit, cùm hæ regiones, in primis verò Hispania, auri, argenti, lanæ, aromatum aliarumq; rerum ad effeminandos mores pertinentium copia mirificè celebres fuerint. quæ, si suis se finibus continuissent, nunquam fortasse nos Belgæ laudem à Iul. Cæsare nobis tributam amisissemus.

oblito robore.) Hanc scripturam depromsi ex manuscripto Gandauensi: lubens enim in ea acquiescebā. Monere tamen volui vulgatā illam, oblito robore, non omnino reijciendā esse, quādoquidē Virg. hoc verbo etiam passiuè vtatur in Bucol. *Nunc oblita mihi tot carmina.* Ceterū in quodā manuscripto

Theod.

Theod. Pulmanni, & altero Dauentriç excuſo hoc carmen alia duo ſequuntur, à bellis iſtis, quos anteà dixi, hemuncionibus effecta, ipſiq; operi inculcata adſcribam, vt videat quiuis, quàm ſint neceſſaria, & auctorem prodant.

Luxuria huc violas curru delata venuſto
Per populos iacit, vt malè credita corda tepeſcant.

Mirantur.) verè. Nam cùm ad alia ferè omnia vitia veræ alicuius voluptatis libidine impellamur, in ebrietate, & ingluuie voluptas nulla eſt; ſed fallaci quadam illius vmbra ineſcati, in mille incōmoda ac pericula præcipitamur: pericula, inquam, fortunarum omnium, famæ & nominis, valetudinis & vitæ. exempla adduci, opus non eſt.

domineq; fluentis;) Diſſolutè laſciuientis. infra. *quam fluentem nequiter, Corrupta vulgò ſoluerit laſciuia*. pro voce, ganearum, ſubſtituunt quidam, ganeonum. quorſum? an'ne eædem leges ganeis, & ganeonibus?

Sericaq; infractis,) mollibus & effeminatis, vt duæ ſint dictiones.

In menſam cyathis ſtillantibus, vda.) Veram hāc eſſe lectionē, vel inde colligas, quòd abſurdum ſit vndæ profuſionem in conuiuijs deplorare: vt interim taceam, quanta venuſtas, & elegantia vnius duntaxat litteræ ablatione carmini acquiſita ſit. Ceterùm, vt hoc obiter admoneā, peculiare quoddam vitium in hos libros irrepſiſſe comperio, ex temeraria, & falſa prępoſitionis cum ſuo caſu connexione, vt faciliùs animaduertet, qui noſtras caſtigationes cum receptis exemplaribus comparabit, & heic præſertim, vbi excuſi omnes,

Immenſam cyathis ſtillantibus vndam, vbi multo
Fulcra mero etc.

myſtica virga.) Exod. XVI. & XVII.

non idola bello.) Memini quidē Ald. Manutium, ſi vſquā alibi, certè in huius auctoris editione, pręſertim ſecūda, diligētiſſimū, quotieſcunq; licuit cōmodè, mediā huius Græci vocabuli dictionibus trāſpoſitis produxiſſe: verùm, quę ab ipſo auctore profecta eſſe certò cōſtat, ea retinēda potiùs cenſui, quàm ſuperſtitiosè præter illius mentem immutāda. Monet aūt me hic locus, vt paucis ſubijciā eas Gręcas dictiones, qui bus poëta ſui ſęculi auctoritatē ſecutus (quòd tu inter Eccleſiaſticos ex Græcis, Latiniſq; permiſtos, pro Latinis haberentur) liberiùs vſus eſſe videtur, dum accentus Latini, aliarūq; regularū ratione habita, quantitatē genuinam earū neglexit.

Neglo-

Neglexiſſe verò, & quidem ſtudio, lubens credo, tum quòd ea tanquam μνημονικὰ ἁμαρτήματα, qualia in Virgilio, Horatio, alijſq; auctoribus eruditi annotarunt, excuſare nõ poſſim: eſſent enim nimis crebra, & grauia: tum quòd Græcarũ litterarum cognitionem in eo malim deſiderare, quàm nouum, atque inſolens quoddam libertatis genus illi tribuere. Sunt autem hæ dictiones: hereſis, idolum, idolium, ethica, eremus, enigma, matheſis, poëſis, hecatombe, orichalcum, ſphera, energema, anathema, chariſma, Dæmon, Chaos, margaritum, paracletus, Polycletus, magia, & omnia παροξύτονα ſecundæ declinationis purè inflexa.

procerum veniſtis ſanguine longo.) quod ſcilicet in Chriſti ex eorum ſemine prognati familiam per baptiſmum adoptati ſumus. De Samuele, quod ait, reperies I. Reg. XV. quod de Ionatha. ibidem XIIII.

recidiua in prælia.) Aliter Naſica, qui, Græcis in ditionem Rom. redactis, & deleta Carthagine, exercendæ iuuentutis occaſionem Romanis eripi conquerebatur.

Cornibus oppaſſis.) Ita in Dauent. editione, quæ mihi inſtar eſt optimi antiqui, & tribus manuſcriptis. neque improbo. lubentiſſimè enim hanc præpoſitionem componit auctor, vt in iſtis, alioqui raris: oblidere, obbruteſcere, obtrudere, oppalleſcere: ita enim pag. XCVIII. in omnibus vetuſtis legitur, ac ſtupore oppalluit: deinde pluſculũ lucis per eam ſententiæ accedit. Nam crucis vexillum in equorum ora intentatum, fingitur ſuis quaſi brachijs eorum curſum ſtitiſſe, ita vt tetroacti & aurigam præcipitarint, & dominam excuſſam rotis implicuerint, venuſtiſſima ſanè, neque futili hypotypoſi: qua nimirum, mea quidem ſententia, indicare voluit, omnes eos, qui Ieſu Chriſti paupertate, & cruce ſibi propoſita, vanum Luxuriæ amorem è mentis curru deturbarint, ipſa vitij turpitudine penitiùs inſpecta, doloribuſq; ac miſerijs indè enatis, ab inſtituto potiſſimùm deterreri, moreſq; ad continentiam conuertere, hoc eſt, dominam ipſam ſuo currui ſufflamen fieri.

fames impia gnatos.) Huiuſmodi nomina tertiæ inflexionis in, es, terminata, non etiam creſcẽtia, præter aliorũ conſuetudinẽ ſemper corripit. quod ignorans Ald. aliquot verſus mutauit. pag. enim CXCVIII. ſcribit, omnis adorat Pubis: eunt, redeunt, &c. veterum exemplum ſibi proponens, qui huiuſmodi nominatiuos bifariam per es, & is, aliquando extulerunt.

tulerunt. Prudentium autem non eò respexisse vel inde liquet, quòd hanc syllabam vix semel longam fecerit, breuem semper.

Ni ratio armipotens.) Vsum mentis, rectæq; rationis quem Ecclesiastico ordini sua ætate satis incorrupto, & martyriorum igne multum explorato, heic attribuit, paullò antè auaris omnibus planè ademerat. rectè. Nam hi toto & corpore, & animo, tanquam Veiouis durissimo imperio emancipati, adeò in suam perniciem transuersi abripiuntur, vt, quoad viuunt, nec Deo, nec hominibus, nec sibi denique viuant.

nec nostra potentia præfert Vim solitam.) Sic Aldus & Dauent. rectiùs, meo quidem iudicio, quàm alij, perfert.

cuius rigor æra Sperneret.) Ità plerique manusc. nec ipsa sententia respuit. Vigent enim quæ florida sunt, & viuida, non autē, quæ dura & ἀπαυθῆ. Inf. *Quis ferre possit æris, aut ferri rigor.*

Infamem mercatus agrum.) Immo Matthæus cap. XXVII. nō ipsum, sed Pontifices scribit agrum figuli emisse. Historia sequens de Achan apud Iosuam est, cap. VI. & VII. Vocem anathema à Latino interprete vsurpatā mutuatus est, suo more breuem syllabam protendens. Ibi enim Græca vox ἀνάθεμα legitur, quod execrandum quid, & inferis deuotum significat. Vt, cùm Deus Hierichontem cum omnibus, quæ in ea essent, præter aurum & argentum, quæ sibi sacra esse volebat, iuberet esse ἀνάθεμα, volebat eam deleri prorsus, ac destrui. Vnde illi iam crematæ, omnibusq; eam instauraturis paullò pòst Iosua pessima quæque imprecatur. ἀνάθημα verò donarium, siue offerrumentum est, & vsurpatur Leuitic. cap. vltimo.

tanquam nil raptet auarè.) Eadem ferè Iuuenalis.

Fallit enim vitium specie virtutis, & vmbra,
Nec dubiè, tanquam frugi laudatur auarus,
Tanquam parcus homo, & rerum tutela suarum.

mendax Bellona coaptet.) Id est, ea parsimoniæ nomen sic ementita, virtutumq; agmini immista fraudulentum, & mendax pugnæ genus aggreditur. eoq; mox subijcit, nutasse Duces errore biformis monstri.

Lethum versatile, & anceps.) Secutus sum expositionē, quam in manuscripto reperi ad marginem. Nebriss. in commentarijs paullò aliter hos versus interpungit.

Lethum versatile, & anceps. scilicet erat.
Lubricat incertus dubia sub imagine visus.

frendens Operatio.) Hac voce virtutem expressit auaritiæ oppositam: quæ opera, & opibus, omniq; officiorum genere, quemuis adiuuare, adeoq; sua alienis comodis postponere, parata est. Sic etiam Cyprianus librũ de Misericordia inscribit, de Opere, & misericordia. Auctor est Augustinus, & manusc. In excusis lib. est miseratio. malè. testantur veteres omnes.

compressa ligantur.) Planè heic hęret Nebrissensis, nec ipse, quid dicat, intelligit. Hæsissem & ego, nisi me homo incredibili doctrinæ copia, acerrimoq; ingenio preditus Cornel. Valerius, expedijsset, Anthęi exẽplo proposito, quem Hercules sublimem è terra subleuatum strãgulauit. Cogitare enim tum cœpi Operationem nullis vsam vinculis, quod alij somniant, sola compressione brachiorum, quæ primo impetu in rapacis belluæ collum iniecerat, exsangue illi guttur confregisse; impiamq; animam torsisse. apposito sanè supplicij genere. Nam & hodie, prô dolor, auari manibus illatis sibi vix vllam familiariorem faciunt mortem.

discingitur omnis Terror) soluitur. In alijs est, discinditur. Vtra melior sit, facilè indicabit ille qui sequentem phrasim cum hac cõparauerit. Obiter alludit ad saga, & togas Romanorũ.

patrium profundum.) cælestem patriam. amplũ enim quendam, & capacem valde locum hoc epitheto à sua natura recedente solet significare. infrà.

—— animasq; colorum
Viuenteis, liquido lux euomit alta profundo.

vbi aëra intelligit excipientem lumen ab omnibus gemmis effusum. Vulgata autem & scriptura, & explanatio libris omnibus, atque auctoris dictioni repugnat.

Non aliter cecinit.) Exod. cap. xv. hunc versum alij ineptè superiori sententiæ annectunt.

quæ prospera nostra Vulnerat.) Ita vetusti omnes. neque ineptè, cùm ter, quaterq; aliâs hoc nomine vtatur, eiq; vsurpatio epitheti pro fixo, seu rei nomine sit familiaris ita, vt propè singularis. infrà.

ne maiestas sua fortia perdat.
Satis & mea friuola noui.

anima est, quoties volo ludere, Numen.) Paucissimis verbis omneis sui sæculi controuersias, ac hæreses de diuini Numinis essentia proponit, quas infrà duobus libris nominatim persequitur, ac refutat.

Carpitur innumeris.) Vitium, quod anteà palla ſciſſa veſtierat, & flagello è multiplicibus anguibus concinnato armarat, poſt vulnus ex inſidijs Concordiæ illatum digniſſima morte heic multat. Nam lingua priùs mutilata, totum corpus fruſtatim ſecat, & frangit: innuens nimirum hæreſes omneis, quamcunque in formam ſe vertant, ab Eccleſia inuicto Dei verbo ſemel confutatas, inteſtinis diſſidijs paullatim turbari, tandemq́ue mutuis vulneribus conciſas exſtingui planè, ac deleri. quàm verè autem, exemplis experimur ita manifeſtis, ita varijs, vt ea aliunde afferre non ſit opus.

ruptis Hereſis perit.) Heic Nebriſſenſis poëtam leuitatis accuſat, & inconſtantiæ, quòd eandem dictionem nunc longam, nunc faciat breuem. Vulgò enim legebatur. ruptis perit hæreſis horrida membris. At idem non animaduertit præpoſterum verborum ordinem, caſumq; nominandi ſuo verbo debuiſſe præponi.

poſtquam intra tuta morari Contigit ac.) Incredibile, quàm heic libri omnes varient. expreſſimus quod ſententia requirere videbatur.

medius interuenit Ieſus.) Solet auctor è duabus vocalibus ſanctum Ieſu nomen inchoantibus, vnam facere, aut alteram earum abſorbens, aut vtramque συναιρέσεως modo in diphthongum contrahens, qualis diphthongus nobis Belgis admodum familiaris eſt. vt liquet in his vocibus ſua alioqui origine Græcis, Vier/πῦρ, Dier/θὴρ, Miere/μύρμηξ. In illis autem: Ieruſalem, Iericho, Iudas, etcet. prior littera conſonantis vicem præbet. quod vtrunque cum legibus ſcribendi Latinis, & Græcis aduerſetur, obſeruandum eſt, vt alia multa: nulla ratione imitandum.

ſeruans inamabile votum, Bile ſub obliqua.) Explicat locum de caritate, qui eſt 1. Corin. XIII.

Quiſqui' litare Deo.) Quid de hac particula & olim, & nunc ſentiam, heic tandem eloquar, ſi te lector priùs admonuero, vt quoties in toto hoc opere noſtra hæc caſtigatio occurret, facilioris intelligentiæ cauſſa, eam factam putes. Sentio igitur Prudentium non, quiſqui', eliſa vltima littera, ſed, quiſque, ſcriptum reliquiſſe, quomodo Horatius aduerbium, quandoq́ue, pro, quandocunque. Quod ni ita eſſet, veterum exemplo in pluribus dictionibus, s, conſonam abſumſiſſet.

Sed & alios quoque idem fecisse, his exemplis adducor. Ausonius.

Legi pareto, quisque legem sanxeris.

Alcinous in suo de Marone iudicio.

Et si post primum Maro seponatur Homerum,
Longè erit à primo quisque secundus erit.

Terentius in prologo Hecyræ:

ne te cuiusquam misereat:
Quin spolies, mutiles, laceres quemque nacta sis.

Fortasse & plura etiamnum sese offerrent, si id ipsum ab ineptis librarijs fuisset obseruatum.

sancta ad donaria.) Duplex est huius vocabuli significatio. vna est propria, pro donis, & muneribus Deo consecratis: Græcè sunt ἀφιερώματα, ἀναθήματα. infra. *Quæ dedicari iusserit donaria.* Altera translatitia est, pro loco huiusmodi donis dicato. Si, facta, legas, attribuitur primo significato: si verò, sancta, secundo, non primo. nō enim munus per se sanctum dici potest, quod ab innocentia, & integritate offerentis debeat commendari.

Innocuis auibus, latet & lupus.) Matth. VII. & X.

Sed defensa Fide.) Sic Aldus, & Nebriss. quos heic sequendos putaui. & si alij haberent, sed defensa fides: quos falli certum est. nam Fides, quæ prima omnium pugna victrix abierat, læsa, & oppugnata Concordia heic defensione non indiguit. quin potiùs ipsam à periculo liberam sorori germanæ opem ferre oportebat.

regni belligeri.) quod omni Dauidis, & Saulis tempore continuis bellis diuexatum, & pæne exhaustum fuerat. I. Paralipom. XXVIII.

templo quieto.) Ita Nebriss. putatq́; allusum esse ad ἱερουσαλὴμ vrbis, quæ Hebræis visio pacis dicitur. Non repugno. Sed in Dauentr. & plerisque manuscriptis epitheton istud non templo, sed Deo attribuitur, hoc modo. *quietum Suscepit iam diua Deum.* Vnde conijcio heic per, Deum, metonymicῶs arcam fœderis intelligi, certa iam, & tranquilla sede constitutam, quæ anteà circumuagabatur, in ipsa adeò castra (vt est I. Reg. IV.) defensionis caussa interdum adducta.

Atque sacris ædem properet,) sine mora exstruat. Virg.

Pulcram properet per vulnera mortem.

anteà legebatur, Adq́; sacri sedem. ridiculè. Sedes enim nondum erat delecta. ecquò igitur properaretur?

Aurea planiciem.) vix esse puto, qui allegoriam, Apocal. cap. XXI. rectiùs, & venustiùs accommodarit.

Gemma relucenti limen complectitur arcu.) Videtur apud Ioannem legisse. & limen eius simile lapidi pretiosissimo, tanquam iaspidi cristallizanti, cetcroquin de suo ianuæ descriptionem affinxit.

Spiritus hic titulis.) Ad Ephes. cap. II. Estis, inquit Paulus, sanctorum ciues, Deiq; domestici, super fundamentū Apostolorum, Prophetarumq; exstructi, anguli capite ipso Iesu Christo, per quod totum ędificium compactum crescit in sacrum templum in Domino, in quo vos vnà ædificamini ad Dei domicilium per Spiritum. Adscripsi locum integrum, quòd toties à Prudentio repetatur.

Quaq; hominis natura viget, quam corpore.) Hic locus quàm corruptè, & variè in omnibus libris scribatur, nō queo sanè, nec libet dicere. Vnum hoc præstare ausim, effecisse me, vt facillimè ab attento Lectore, non vno modo, quod in applicationibus allegoriarum ferè fit, queat intelligi. Optimè verò quis heic per quadruam vim facultates quatuor nutrienti animæ virtuti seruienteis acceperit: sed similitudinis accommodatio id prohibet. quare de ætatibus hominis intelligendum, quę successione quadam se mutuò excipientes naturam humanam quodammodo animare, & tueri videntur. Tacitè autem allusit ad quatuor diei horas, quibus Christus Matth. xx. operarios in vineam conducebat. Hac etiam occasione Solis teporem pueris, ingrauescentē æstum iuuenibus, lucem plenam viris, Boreæ vespertinum frigus, & siccitatem senibus maxima cum gratia attribuebat, ea ipsa allusione aliud nihil innuens, quàm quod in Romano martyre generaliter extulit.

Omnes capaces esse virtutum pater
Mandauit annos, neminem excepit diem,
Ipsis triumphos annuens vagitibus.

Opibusque, & censibus hastæ Addictis.) Publicè sub præconis voce diuenditis. infra.

Addicta auorum prædia
Fœdis sub auctionibus
Successor exheres gemit.

Atque optima hæc lectio depromta est è duobus Pulmanni apographis. In meo altera est non reijcienda. Opibusq;, & viribus arcæ Adductis. Vtraque respicit illud Matth. XIII.

 de ne-

de negociatore margaritarũ : qui,vt ingentem forte fortuna inuentam compararet,omnia sua diuendidit.

sceptri gestamen Aaron.) Numeri XVII.

nunc indole crescere dextram.) Ita constanter in omnibus. Semper tamen suspicatus sum, (& suspicionẽ meam postea veram fecit quidam Pulmanni manuscr.) scriptum fuisse, nunc indole crescere dextra, id est, generosiorem fieri, eoq; etiam corpore superiorem. Infrà cõmendans Eulaliam non tam ab illustri parentum prosapia, quàm à generosa martyrij corona.

Germine nobilis Eulalia:
Mortis at indole nobilior.

Cessisse stomacho.)Ita Dauentrianum &Pulmanni.optimè: Nam verbi à duabus consonantibus inchoati caussa tam lubens finalem breuem producit, quàm lubens Ennius & Lucretius in fine dictionis,s,litteram liquefaciunt.Vnde etiam suprà ex versu illo, qui constanter est in manuscriptis,

Imbuere, fragiliq; viros fœdare triumpho.

Fecerant quidam hunc poëtæ morem ignorantes,

Imbuere, & fragili vires etc.

quod, vt ibi non infeliciter cecidit, ita heic infelicissimè. quis enim sensus est,animam cessisse è stomacho?At contrà, hæc phrasis à nobis substituta,cedere stomacho,eiusdẽ notę est cum ijs,quas suprà admonui,& infra eadem pæne phrasi similem sententiam effert.

At si mentis apex regnandi iure potitus
Pugnacis stomachi pulsus, fibrasq; rebelleis
Frenet, & omne iecur ratione coërceat vna,
Fit stabilis vitæ status, & sententia certa
Haurit corde Deum, Domino & subiungitur vni.

Simile illud Clementis lib. II. pædag. cap. I. τὸν νοῦν ἐγκατορύττειν τῇ κοιλίᾳ, animum in aluo defodere. Citatur ab Hadriano Iunio, in illo Adagio, *Asello pisci similis.*

VICTOR

VICTORIS GISELINI IN PRVDENTII ΚΑΘΗΜΕΡΙΝῶΝ COMMENTARIVS.

Liber hic ſecundus Gandaui à Manilio abhinc aliquot annos emendatiſſimè eſt editus: ac proinde nihil aut perparum heic à nobis præſtitũ eſt, quod ille optimi exemplaris ſubſidio prior non adinuenerit, inque medium contulerit. Vtinam reliqua Prudentij opera eadem felicitate beaſſet.

PRAEFATIO.

militiæ gradu Euectum pietas Principis.) Ex hac præfatione per Gennadium, Gyraldum, & Manutium auctoris vita concinnata eſt. noui autem nihil adiectum, ſi nomina librorũ, qui intercidiſſe dicuntur, excipias, & quaſdam conicturas. Quidam enim Conſulem, alij militem Palatinum fuiſſe aſſeuerare auſi ſunt. Nec defuere quidam è meis, qui vrbis præfectum facere, mihiq́; id perſuadere conati ſint. Sed fruſtra. Nihil enim horum, quando certiora argumenta non afferunt, certò mihi perſuadere poſſum. Nam ad Conſularem dignitatem nunquam euectum eſſe conſtat ex noſtra caſtigatione, quæ eius erroris fundamentum ſubuertit. An miles Palatinus fuerit & vrbis Præfectus, nuſquam reperi, & inquirendi laborem ijs relinquo.

in hu tota penitus qui mente laborant
Nos aliò menteis, aliò diuiſimus aureis.

Illud tamen aſſero, ex hymno Caſſiani liquidò colligi, eum Romæ (quam veluti nunquam anteà viſam admirabundus, rerum maximam appellat) nunquam egiſſe. & vt res ſeſe aliter habeat, demiror, cur, qui Symmacho, vti ſentiunt, dignitate ęqualis fuerit, tantoperè ſe excuſet, & cum illo committi detrectet.

veteris me Saliæ Conſulis.) Ald. Manutius, Nebriſſenſis, alijq́; omnes in hunc ſcopulum impegerunt, neque mihi, etſi periculum multò antè præſentiebam, ratio vlla illius euitãdi in mentem venire potuit priùs, quàm Pulmannus ex Ioanne Vaſæo veram rationem cõmonſtraſſet. Is Vaſæus enim in Chronicis rerum memorabilium Hiſpaniæ refert, Prudẽtium natum eſſe Philippo, & Salia Conſulibus. Cuius Saliæ heic mentionem facit, annum ſibi natalem innuens, qui fuit

ab vrbe condita CIↃ. CI. à nato Christo CCCL. imperante Constantio, & Constante. Atque hoc cum sequentibus ita aptè respondet, vt mihi ad alia loca non pauca, in quibus alij tanquam ad Symplegades constricti hærent, expedienda optatam lucem prætulerit.

Mundum, quem coluit, mens tua perdidit.) amittet, relinquet, ab eo separabitur, vtpotè æterna: & cùm à Deo fluxerit, eumque colere debuerit, eius iudicio stabit & cadet, non iudicio mundi, quem coluit. est igitur enallage temporis.

Hymnis continuet dies.) Si quisquam de horum librorũ ordine solicitus, illum ex hoc loco nobis aperire, atque adstruere conabitur, actum aget: quandoquidẽ, quid de Psychomachia, tetrastichis, hexaëmero, alijsq; ab eo compositis statuere debeat, certi nihil habebit, in tanta præsertim manuscriptorum dissensione. & vt maximè habeat, nõ magno admodum scrupulo nos liberauerit.

HYMNVS I.

Ad Gallicantum.) Epigraphę hymnorum Ecclesiasticorum totius noctis vigilias, tanquam stationes quasdã, in quatuor officia videntur distribuisse: Vespertinum, Completorium, Nocturnum, & Matutinum. sic & diem naturalem duodecim inæqualibus horis constitutam per quatuor interualla secabant, à prima hora, quæ circa æquinoctia nobis septima antemeridiana est, primo interuallo nomen imponentes, à tertia secundo, à sexta tertio, à nona quarto: è quibus tria posteriora & Iudæi, & Christiani communi ore sollennibus precibus destinarũt. poëta autem noster, hymnis, vt ait, dies continuaturus, neque commissurus, vt nox vlla vacet, quin Dominum canat, quia senex, & sæcularibus fortasse negotijs implicitus, non nihil ab exactis cultibus, & exercitijs ἀσκητῶν abscedit. Noctu enim simul cum canente gallo expergefactus, Domino Deo, quòd se in hoc tempus incolumem seruarit, gratias agit. Mox succedente Aurora, vt ea diem sibi auspicatum ineat, precatus, ad diurna negotia sese accingit. Cibi capiendi tempus vbi fuerit, pietatem, ac fidem domestico opere elanguescentem, duplici hymno excitat, iterum sese clementiæ diuinæ commendans Ipso denique noctis reditu somni admonitus, simili hymno diem claudit. Hæc quotidiè. Intereà quacunque toto anno sollennia festa sese offerunt, ijs suum quoque hymnum, sanctissimis vbique historijs, atque exemplis, tanquam sale, conditum deuouet.

Habes, pie Lector, pij senis viuendi rationem: quam vt imiteris, fidi admonitoris loco, totus hic liber tibi esto.

Ales diei nuntius.) Eandem hanc sententiam bis expressit Ambrosius, semel eo carmine, quod Dominicis diebus ad Matutinas cani solet: deinde v. Hexaëmeron xxiv.

Fit namque peccatum.) In alijs, peccator. falsò. paullò enim pòst ait mentem Petri mansisse integram, animumque seruasse fidem, ideoq; cantu galli cognito iustum destitisse peccare.

HYMNVS II.

Opifex, arator, institor.) ita legendum, non, insitor. arguit sequens versuum quaternio.

Sunt multa fuscis illita.) Facillimè hanc lectionẽ mihi, poëtæ morem supra indicatũ, non ignoranti persuasit Melchior Neipius, qui nunc in Orientali Flandrorum Franconia Bredenæ pago circiter mille passus à Sanforda mea dissito, pasto rem agit, homo sanè quàm Christianæ poëseos amãtissimus. Is inter alia, quæ in toto hoc opere diligenter obseruarat, de ista, inquam, lectione ex vetustissimo libro depromta, vt primũm me admonuit, statim receptam deturbaui, hanc substitui, eoq; magis, quòd paullò antè eandem vocem cum pari antitheseos gratia vsurpasset.

Tunc non licebit claudere,
Quod quisque fuscum cogitat.

Sudauit impar prœlium.) Ita apertè meus manuscr. & Dauent. cum maxima carminis, & sententiæ venustate. Ac sanè, meo iudicio, Latiniùs multò ille loquitur, qui Patriarcham audacem Angeli luctatorem appellat, quàm qui eundem ait fuisse imparem Angeli prœlio. adde, quòd vulgata scriprura omnino falsa est. nam vt est Genes. xxxii. Iacobus ab Angelo per totam noctem colluctante superari non potuit: vnde Israël, id est, vir Princeps, ac strenuus vocari porrò iussus est.

Nutabat inguen saucium) Ludit in allegoria. Tantum enim ex Angeli contactu, altero pede claudus efficiebatur, acetabulo femoris è cotyle, cui immittitur, paullulum prolapso.

HYMNVS III.

Omniparens, pie, Verbig.) Qua ratione Christus dicatur, omniparens, alibi dicemus: qua verò, Verbigena, multò, quàm Nebrissensis, rectiùs Erasmus in illud hymni ix.

Ex ore quamlibet Patris
Sis ortus, & verbo editus.

Christe tuus fauor imbuerit, Omnia sanctificante fide.) Id est, impleuerit, & sanctificarit, tuum fauorem nostra fide tanquam manu amplectente, nobisq; applicante. Infrà. *mensis affatim plenis, quibus imbuatur Prona voluptas*, id est, quibus expleri possit, ac demulceri.

maculis.) retibus, aut eorum plagis, ac foraminibus: vtrunque enim significat.

Sint fera gentibus indomitis Prandia de nece quadrupedũ.) Quid ita, mi Clemens? Quandoquidem in mutos pisceis, nulla omnino re humano generi incommodantes, sæuire audeas, neque innocuis auibus, quæ nihil aliud, quàm continuò liquidissimos cantus tenui gutture funditantes intimos hominum sensus incredibili voluptate demulcent, parcendum existimes: quæ tandem clementia, aut potiùs religio est, quadrupedum abstinere carnibus, quæ & sui copia vilius, & sæpe succi bonitate consentaneum magis naturæ alimẽtum præstant? Quod de feritate affers, nihil est. Quid enim auibus, & piscibus magis vagum & ferum, cùm nullis sæptis, aut cancellis coërceri possint, aut si coërceãtur, pereunt, aut naturam genuinam immutant?

Nexilis inscia connubij.) Sic Virg. IV. Georgic.

Illum adeò placuisse apibus mirabere morem,
Quòd non concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem soluunt, aut fetus nixibus ædunt:
Verùm ipsæ è folijs gnatos, & suauibus herbis
Ore legunt etc.

Vide Plinium XI. Histo. Nat. XVI.

Corde quod abdita vena tremit.) Arteriam intelligit: quæ à veteribus medicis etiam venoso generi annumeratur.

Auctor & ipse doli coluber.) Historiam, quæ est Gene. II. & III. elegantissimè Christo, & B. virgini accommodat.

Sanguine pasta cui cedit.) Præter aliorum morem, monosyllabam hanc dictionem corripit. fortasse & hũc versum cum pauculis alijs erat emendaturus, si vita suppeditasset.

Haustus amarus.) qui noxius esse possit, aut exitialis sanitati, & animæ. Accommodari huc posset illud Anacharsis Scythæ, treis vuas vitem producere: quarum prima sit voluptas, altera ebrietas, tertia mæror.

HYMNVS IV.

Infusor fidei, sator pudoris.) Primùm Deo Patri, ac Filio nominatim gratias agit: deinde ad sanctum Spiritum trãsiens,

vt eius beatiſſimis donis anima terreno huic carceri incluſa perpetuò alatur, nos ad ſobrietatem hortatur: quam ſi conſtanter amplexi fuerimus, fore vt cæleſtibus, & Prophetarũ oraculo promiſſis epulis refecti, & confirmati, exemplo Danielis, quem in ſpecu Leonum iuſſu Domini Habacucus pauit, omneis ferocientium belluarũ impetus, & minas nihil reformidemus.

fameſq; blanda.) Anteà, fameq; blanda prædam rictibus lambit. Vtraque in lectione ſententia conſtat: illam tamen malui, tum quòd Prudentiana ſit, & mollior, tum quòd aliàs non conſueuerit litteram, s, elidere.

Clauſus iugiter.) Ad ſeptimum vſque diem. Dan. cap. vlt. tempore quoque Darij eôdem periculi adactus eſt: ſed ipſo eo die liberatus. ibid. vi.

obſequente mundo.) cedente aëre. ex toto partem intelligit.

Iuncta eſt ſupplicijs fides iniquis.) Fideles, & pij ab iniquis ferè affliguntur, vt per eorum patientiam & conſtantiam Dei nomẽ fiat illuſtrius. Ambroſ. contra Relat. Symmachi. Nunquam nobis amplius cõtulerunt, quàm cùm verberari Chriſtianos, atque proſcribi; ac necari iuberent. præmium fecit religio, quod perfidia putauit eſſe ſupplicium. videte magnanimos. per iniuriam, per inopiam, per ſupplicium nos creuimus. Illi cæremonias ſuas ſine quæſtu manere poſſe non credunt.

HYMNVS V.

Monſtras ſaxigeno ſemine quærere.) Poſt hunc verſum ſubmittitur in excuſis integra periodus, inſerta à neſcio quo elegante, vt ſibi videbatur, effictore.

Hoc ſignas opere, Conditor inclyte,
Lumen veridicum mentibus omnium,
In Chriſto Domino quærere iugiter,
Quem petram loquitur doctor egregius.

Vt autem aſcititiam & notham eſſe putem, non ſolùm teſtimonio veterum codicum adducor: ſed eo etiam, quòd Rupertus totam Prudentianæ orationis ſeriem operi de diuinis officijs intexens, ne minimam quidem de ea mentionem faciat. eius verba ſunt. Prudentius in hymno, qui cantatur in ſabbatho ſancto, cùm dixiſſet,

—— lumina nos tamen
Monſtras ſaxigeno ſemine quærere.

vt oſtenderet fieri hoc ad commemorandum illud, quòd de lapide Christo procedit nobis ignis ſancti Spiritus, protinus adiunxit.

Ne neſciret homo ſpem ſibi luminis
In Christi ſolido corpore conditam,
Qui dici ſtabilem ſe voluit petram,
Noſtris igniculis vnde genus venit.

Lapis ergo, quem percutientes, ignem elicimus, Christum ſignificat, qui percuſſus verbere crucis Spiritum ſanctum nobis effudit. Hæc ille. Pertinet itaque hic hymnus ad conſuetudinem eius ætatis, qua ſabbatho ſancto Paſchæ, inclinante in veſperam die, ante ſollennem baptiſmi celebrationem cereus à Diacono conſecrari ſolebat, ac nouo igne, qui aut ex ſilice percuſſo, aut criſtallo ſoli obiecta eliciebatur, accendi. Vnde & poſteà cerei Neophytorum, hoc eſt, iam baptizatorum, quos illi manibus ferebant, incendebantur. Iſq; cereus per ſingulos ſeptem dies, qui propriè Neophytorum dicebantur, veſpertino tempore ad ſacrum Neophytis progredientibus præferebatur: quo cereo, columnam ignis, de qua poſteà, deſignari volebant. Quod autem addit.

Merſo Sole Chaos ingruit horridum. Item:
O' res digna Deus, quam tibi roſcidæ
Noctis principio &c.

Declarat hoc ſacrum, quaſi baptiſmi prooemium, appetente demum noctis initio, inchoari: reliqua officia in multam vſque noctem continuari ſolere. Ita Georgius Caſſander in antiquis Eccleſiæ conſuetudinibus verſatus, vt qui maximè.

Nectar.) Sic ceram liquefactam, quòd pars ſit mellei operis, appellat. Virg. *& dulci diſtendunt nectare cellas.* per ſynechdochen autem ex vno diſtillante liquore reliquos intelligi voluit. triplici enim ignis genere ſub veſperā eos vti aiebat, ex oleo, pinu, & cera.

Abſentemq; diem lux agit æmula.) Alluſiſſe videtur ad illud Iuuenci lib. II.

Furuamq; ſuper nox æmula pallam
Sidereis pictam flammis.

Sed quis non rapidi.) Cerei Paſchalis originem altiùs repetiturus in latiſſimum narrationis campum ſuo more abripitur: qua narratione pleraque omnia, quæ Iudæis Aegypto eductis portentosè accidebant, breuiter complexus eſt: eamque tandē, quomodo hactenus ſemper, myſtica expoſitione conclu-

concludens, ad institutas cereorum laudes reuertitur, ibi, Sunt & spiritibus. Quod de rubo flagrante heic narratur, reperies Exod. III. vti quod de ignea columna Israëlitis prælucente, & Pharaonis exercitu submerso, ibidē XIII. & XIV.

Ne sanctum inuolucris pollueret locum.) infra. Plantis calceamenta dissolutis. Vtrobique media producitur, planè insolenter.

tutus, & impotens.) inuictus, & inseparabilis, vt passiuè sumatur, nisi mauis præpositionē cōpositi significatū augere.

clara draconibus) Tropo sibi familiari, quæ Romanis propria sunt, ad Aegyptios traducit. vide infra.

Arcis iustitium triste tyrannicæ.) Ἄδηλος quidam in fragmento ad Calchidium Grammat. Iustitium, inquit, luctus publicus, vnde & Fronto in oratione pro Nucerinis; deniq; & iustitium plebi indicitur. ea interpretatio, si vera est, non malè in hunc locum quadrabit.

qui domitam Pharon.) Ad eum modum Aldus, Nebriss. & vnus è manuscr. de ipso autem rege, heic non agi, argumento est versus ille infra.

Adjedisse focis? positos Pharaonis iniqui
Sub pedibus.

Ordo hic est. qui Pharon siue Aegyptū domitam multimodis plagis, cogis vindice dextra iustitiæ, cedere Præsidi, nempe Mosi, exercitus Iudaici Præfecto. Alij aliter: quorum sententiam aliquando approbaui, iam non ita.

cibus ninguidus.) Loquitur de pane cælitùs dato, qui niuis stratæ in modum, terram contexerat. In alijs est, pinguidus, vide Exod. XVII. XV. XVI.

pascentes dapibus.) Oportunè. nā hisce ferijs, si vlla alia anni parte, synaxes siue ἀγάπαι religiosiùs ab omni etiā vulgo frequentabantur, quô non typici illius, sed veri agni in ara crucis oblatam victimam in memoriam dignè reuocarent, tempore præsertim ipso adhortante.

Discissis.) quanquam alij habeant, discussis, hoc tamen ad vndarum secedentium, transitumque Israëlitis præbentium allegoriam propiùs alludit.

& folium, fonte quod abdito.) Intelligi potest de Malabathro Indicis paludibus sine radice innatante, quod, cùm nardum, cui simile est, viribus superet, κατ' ἐξοχὴν folium appellarunt: vnde vnguenta foliata. potest item de bdellio arbore resinosa, & odoratissima, quæ (vt est Gen. 2.) frequens adnascitur

Phisoni:

vt ostenderet fieri hoc ad commemorandum illud, quòd de lapide Christo procedit nobis ignis sancti Spiritus, protinus adiunxit.

Ne nesciret homo spem sibi luminis
In Christi solido corpore conditam,
Qui dici stabilem se voluit petram,
Nostris igniculis vnde genus venit.

Lapis ergo, quem percutientes, ignem elicimus, Christum significat, qui percussus verbere crucis Spiritum sanctum nobis effudit. Hæc ille. Pertinet itaque hic hymnus ad consuetudinem eius ætatis, qua sabbatho sancto Paschæ, inclinante in vesperam die, ante solleunem baptismi celebrationem cereus à Diacono consecrari solebat, ac nouo igne, qui aut ex silice percusso, aut cristallo soli obiecta eliciebatur, accendi. Vnde & posteà cerei Neophytorum, hoc est, iam baptizatorum, quos illi manibus ferebant, incendebantur. Isq; cereus per singulos septem dies, qui propriè Neophytorum dicebantur, vespertino tempore ad sacrum Neophytis progredientibus præferebatur: quo cereo, columnam ignis, de qua posteà, designari volebant. Quod autem addit.

Merso Sole Chaos ingruit horridum. Item:
O' res digna Deus, quam tibi roscidæ
Noctis principio &c.

Declarat hoc sacrum, quasi baptismi procemium, appetente demum noctis initio, inchoari: reliqua officia in multam vsque noctem continuari solere. Ita Georgius Cassander in antiquis Ecclesiæ consuetudinibus versatus, vt qui maximè.

Nectar.) Sic ceram liquefactam, quòd pars sit mellei operis, appellat. Virg. *& dulci distendunt nectare cellas.* per synechdochen autem ex vno distillante liquore reliquos intelligi voluit. triplici enim ignis genere sub vesperā eos vti aiebat, ex oleo, pinu, & cera.

Absentemq; diem lux agit æmula.) Allusisse videtur ad illud Iuuenci lib. II.

Furuamq; super nox æmula pallam
Sidereis pictam flamis.

Sed quis non rapidi.) Cerei Paschalis originem altiùs repetiturus in latissimum narrationis campum suo more abripitur: qua narratione pleraque omnia, quæ Iudæis Aegypto eductis portentosè accidebant, breuiter complexus est: eamque tandē, quomodo hactenus semper, mystica expositione

conclu-

concludens, ad institutas cereorum laudes reuertitur, ibi, Sunt & spiritibus. Quod de rubo flagrante heic narratur, reperies Exod. III. vti quod de ignea columna Israëlitis prælucente, & Pharaonis exercitu submerso, ibidē XIII. & XIV.

Ne sanctum inuolucris pollueret locum.) infra. Plantis calceamenta dissolutis. Vtrobique media producitur, planè insolenter.

tutus, & impotens.) inuictus, & inseparabilis, vt passiuè sumatur, nisi mauis præpositionē cōpositi significatū augere.

clara draconibus) Tropo sibi familiari, quæ Romanis propria sunt, ad Aegyptios traducit. vide infra.

Arcis iustitium triste tyrannicæ.) Ἄδηλος quidam in fragmento ad Calchidium Grammat. Iustitium, inquit, luctus publicus, vnde & Fronto in oratione pro Nucerinis; denique & iustitium plebi indicitur. ea interpretatio, si vera est, non malè in hunc locum quadrabit.

qui domitam Pharon.) Ad eum modum Aldus, Nebriss. & vnus è manuscr. de ipso autem rege, heic non agi, argumento est versus ille infra.

Adjedisse focis? positos Pharaonis iniqui
Sub pedibus.

Ordo hic est. qui Pharon siue Aegyptū domitam multimodis plagis, cogis vindice dextra iustitiæ, cedere Præsidi, nempe Mosi, exercitus Iudaici Præfecto. Alij aliter: quorum sententiam aliquando approbaui, iam non ita.

cibus ninguidus.) Loquitur de pane cælitùs dato, qui niuis stratæ in modum, terram contexerat. In alijs est, pinguidus, vide Exod. XVII. XV. XVI.

pascentes dapibus.) Oportunè. nā hisce ferijs, si vlla alia anni parte, synaxes siue ἀγάπαι religiosiùs ab omni etiā vulgo frequentabantur, quò non typici illius, sed veri agni in ara crucis oblatam victimam in memoriam dignè reuocarent, tempore præsertim ipso adhortante.

Discissis.) quanquam alij habeant, discussis, hoc tamen ad vndarum secedentium, transitumque Israëlitis præbentium allegoriam propiùs alludit.

& folium, fonte quod abdito.) Intelligi potest de Malabathro Indicis paludibus sine radice innatante, quod, cùm nardum, cui simile est, viribus superet, κατ' ἐξοχὴν folium appellarut: vnde vnguenta foliata. potest item de bdellio arbore resinosa, & odoratissima, quæ (vt est Gen. 2.) frequens adnascitur Phisoni:

Phisoni: qui fluuius vnũ est caput illorũ quatuor, in quæ vastum amœnissimi pomarij flumẽ diffunditur. Scribit autem Plinius XII. Nat. Hist. IX. crescere hanc arborẽ non longè à sinu Persico, in finibus Mesopotamiæ. Vnde colligunt quidã partẽ Mesopotamiæ esse paradisum, aut saltẽ in Mesop. esse.

Sunt & spiritibus sæpe nocentibus.) Ad maiorem commendationem sacerrimi luminis, quo nos Christus grauissimis tenebris immersos illustrauit, poëtica libertate vsus, fingit partem illius beatitudinis ad Tartara, & vmbrarum populum pertingere, cùm tamen non ignoraret toties repeti in sacris litteris mortuos non laudare Deũ, neque omnes, qui descendunt ad infernũ, vtpote cùm de ijs iam sit conclamatũ: laudaturi sine dubio, si illius misericordiam aliquando sentirẽt, quotannis mitigato, vt poëta heic ait, eorũ supplicio. Aethiopes tamen, vt auctor est Damianus Goes in sua de illorum moribus historia, tale quid etiamnũ, non, vt iste, de damnatis, sed purgandis adhuc animis sentiunt. eas nimirũ singulis diebus dominicis & sabbathi ab omni supplicio liberos esse.

Lumen quod famulans offero, suscipe, Tinctũ sacris.) Facit profecto aliorum inscitia, vt in hoc hymno quàm velim, lõgior fuerim. Nam & hunc locũ quauis vbere gleba fecũdiorem, planè steriliter, de cereorum oblatione interpretati erant. Nos, loco simili aliunde adducto, verum illi lumẽ impertiemur. Is erit, vbi Romanus corã tyranno se pro Cæsare, eiusq; Principibus aliter precaturũ negat, quàm vt Christi lymphis Patri Deo renati, cælitùs Paracleto impleantur;

Vt idolorum respuant caliginem,
Cernant & illud lumen æternæ spei,
Non succulentis influens obtutibus,
Nec corporaleis per fenestras emicans,
Puris sed intus quod relucet mentibus.

HYMNVS VI.

Liber vagat.) Hoc verbo Plaut. vsum etiam esse video in Milite. *te alloquor vitij, probriq; plena*
Quæ circum vicinos vages.

Variasq; per figuras,) nocturna phantasmata, & somnia ea triplicia faciunt: aut enim sunt vulgaria, nihilq; significant, aut portendũt præter temperamenti hominis constitutionẽ: aut μαντικὰ, quæ nõ raro effectu consequente cõprobantur, vt Sullæ, Lucullo, & medico Augusti contigerunt, de quibus Cicero: aut diuina, quæ alio nomine vaticinia & prophetiæ in litteris sacris dicuntur.

Hoc

Hoc Patriarcha noster.) De antiquo euagandi more nihil recedit. Iterum enim ex ſomniorũ mentiõe ad ſacra aliquot interſerenda deuoluitur, vt de Ioſepho Gene. XL. & XLI. de Ioanne item Apoſtolo. vide eiuſdem Apocal. V. XIX. XX.

Monuit ſamem futuram.) Ita manuſc. & editio Dauent. planè vt multò antè legendum eſſe coniectabam.

Te chriſmate innotatum.) Id eſt (ex mente Caſſandri, cui in iſtis non pauca debeo) conſignatum. Nam inungens epiſcopus, intincto in chriſma pollice, notam crucis in fronte deſignabat.

Diſcede, Chriſtus heic eſt.) Explicat vim ſynecdoches, qua ſuprà eſt vſus, cùm diceret, crucem pellere omne crimen &c. quem tropum qui in carmine non admittunt, næ illi mihi quidẽ, quid diſcriminis inter orationẽ prorſam, & numeris alligatam cõnſtitui ſoleat, egregiè obliti videntur.

Iaceat recline.) Alij recliue. ſecutus ſum mãnuſcriptos, & iudiciũ doctiſs. viri Dionyſ. Lambini. Ita enim ſcio illum legere, in ſuo Horat. Locus quærẽti, vt fit, mihi nõ ſe obtulit.

HYMNVS VII.

Aruina.) corpus molliter, & diſſolutè habitũ. Infrà propriè ſumitur, vbi de Laurentio agens, ait, aruinam, id eſt, adipem, ſiue pingue cuti proximũ lauiſſe cauterem, dum vſtione liquefieret.

Parcam ſubactæ diſciplinam ſentiunt.) dicata, vt poſtea ait, abſtinentia coërcentur, & caſtigantur. Metaphoram hanc elegantiſſimè Eccleſiaſtes ille regius in concione hac de re habita propoſuit. Nam cùm omnem morum laſciuiam ieiunij præſentia non ſecus reprimi dixiſſet, quàm ſolent ludimagiſtri aduentu puerorum tumultus, ſubijcit. ἄσματα πορνικὰ καὶ ὀρχήσεις ἐκμανεῖς ἐξαπίνης τῆς πόλεως ὑπέρχονται, ὥσπερ ὑπὸ διδασκάλου τινὸς αὐστηροῦ, τῆς νηστείας φυγαδευθεῖσαι.

Elia tali.) Ita exſtulit hoc nomen etiã alibi in nominandi caſu. ſimile èſt, Iuda, pro, Iudas.

Olim probatis inclytum ieiunijs.) Eos omneis enumerat, qui veris exemplorum laudibus ieiunia olim illuſtrarunt. Elias I. Regum XVII. Moſes Exod. XXXIV. Niniuitæ Ioann. III. Ioannes Baptiſta Matth. III. & poſtremò ipſe noſter Seruator Matth. IV.

paruum locuſtis, & fauorum agreſtium Liquore paſtum.) Antea parum ineptè. Caſtigatio noſtra non nullis durior videbitur: ſed quid agas in tãta veterum librorũ conſenſione? profectò qui

qui in alijs multò grauioribus conniuere cogitur, quid est, cur se in his, alijsq; non dissimilibus, difficiliorem præbeat.

& doctor nouæ Fuit salutis: nam sacrato in flumine Veterum.) Ita in omnibus impressis, & plerisque manuscr. Neque in carmine, aut sententia, vel minima mendi suspicio subesse videtur. In Mærano tamen codice, quem aliàs meum appello, quiq; nobis ad has emendationes dux fuit, cùm hic locus mutilus esset, incidi tandem in Dauentriensem, in quo paullò alia est lectio, æquè bona, pæne ausim dicere meliorem. Vnde conijcio librarium ambigentem, vtra verior esset, neutram amplexum esse. est autem hæc.

Hortator ille primus, & doctor nouæ
Salutis, atque gratiæ doctor nouæ,
Veterum piatas lauit errorum notas.

Cælo refulgens affluebat spiritus.) Hæc de suo, ad ampliorem ieiunij commendationem. Historiæ enim veritati minùs respondent. neque enim ipso Paulo teste, à Ioan. Baptista lotis Spiritus sanctus conferebatur: sed eorum tantum animi τῇ μετανοίᾳ venturo Christo præparabantur. Act. XIX.

Iesus dicato corde.) non iussus, aut coactus: sed vltro, & ex mero animi proposito, corde ipso, quasi ad hoc sese deuouẽte. supra.

Illic dicata parcus abstinentia,
Potum, cibumq; vir seueræ industriæ
In vsque seram respuebat vesperam.

Quod dormientis excitet cordis fidem.) Vtilitates omneis, quarum occasione, & spe ieiunia à veteribus suscepta sunt, & à nobis quoque suscipi debent, ad tria capita reuocat. carnis lasciuientis cicurationem, spiritus in Deum, seu fidei erectionem, & vindictæ diuinæ anticipationem, seu mitigationem. Quo ferè modo Thomas Aquinas secund. secun. q. CXLVII. Assumitur, inquit, ieiuniũ ad tria. primùm ad concupiscentias carnis comprimendas. II. Cor. VI In ieiunijs, in castitate, quia per ieiunia castitas conseruetur. Secundò, vt liberiùs mens eleuetur ad sublimia contemplanda. Vnde dicitur Daniel. x. quòd post ieiunium trium hebdomadarum, reuelationem acceperit à Deo. Tertiò, ad satisfaciendum pro peccatis. vnde dicitur Ioan. II. Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, in fletu, in planctu. Hæc ille.

HYMNVS VIII.

Nona summissum rotat hora Solem.) Hac enim hora olim collectæ

lectę fiebant tempore ieiuniorum, quibus finitis soluebatur festum, cenæq; tempus erat. Vnde & factum putant vt legitimum prandendi tempus vulgus nostrum Flandrorum, Noene/appellet: quo tamen nomine per abusionem meridiem intelligunt. Videtur & heic imitatus Iuuencum in vinea. *Vltima labentis restabat portio lucis.*

Addit & ne quis.) Alludit ad præceptum Christi de ieiunantibus, Matth. VI. & ad parabolã de oue amissa, Luc. XV. obiter significans eos, qui imperatis sibi ieiunijs, minas Dei irascentis conantur auertere, veluti oueis aberranteis à Deo inueniri, & diuinę misericordiæ humeris, vt ita loquar, reportatos, iterum toti gregi annumerari.

sine more.) Vide Niceph. Call. lib. XII. cap. XXXIV.

Corpus eneruans.) Quemadmodum suprà in vocibus, socors, &, socordia, primam contrahebat, ita & heic in verbo, eneruare. quod eiusmodi est, vt excusari aliquo modo queat (dixi suprà) in exemplum trahi planè nullo.

HYMNVS IX.

Da puer plectrum, choreis vt.) Iaco. Meyerus elegantissimè hunc hymnum, & primum libri sequentis mutata carminis forma restituit. erãt enim secti in Alcmanios & Euripidios; neque adhuc desunt, qui eam sectionem probent: sed toto errant cælo. Si enim (vnico eos conuincam argumento) extremas syllabas cuiusq; Alcmanij cum initijs Euripidiorum cõtulerint, nullosq; esse aduerterint asperos, aut hiulcos syllabarum concursus, sed omnia, vt integris versibus fieri consueuit, quadrare, ac respõdere, omnino hoc scribendi modo per integros trochaicos approbaturi sunt, alium reiecturi.

quem Rex sacerdos.) Dauidem prophetam intellige. Nam sacerdos, antistes, vates, poëta, propheta pro eodem ferè accipiuntur. suprà. *Elia tali creuit obseruantia, Vetus sacerdos.*

primoplasti ex germine.) Putat idem Meyerus vocem hanc compositam mutandam esse, vt tota fiat Græca: sed mihi id ex poëtæ sententia futurũ non videtur. Quod enim M. Antonius Muretus homo variæ lectionis, & ingenio planè diuino iam diu scripto confirmauit, Siculos sermone quondam esse vsos, qui quasi cinnus ex Latino & Græco mistus esset, idem ego Ecclesiæ Christianę suos fineis olim per diuersissimas nationes proferenti, quadam ex parte accidisse arbitror. Et, (quod dicendum etiam heic sit. scio enim me non omnibus id statim esse persuasurum) si pleuresis, arthresis, chara-

xare, blaſphemiū, hymnire, plaſmare, idololatrix, ſtigmare, aliaq; innumera vocabula, quæ primi Chriſtiani à primæua origine ad Latinam inflexionem non nihil immutata, more προσηλυτῶν, in ſuam linguam adoptarunt: ſi, inquam, iſta toleramus tanquam auctori Græcæ linguæ ignaro propria, quid cauſſæ eſt, cur contra vetuſtorum codicum fidem, vnicam hanc eiuſdem cum illis farinæ voculam aſpernemur? ſin eô venimus audaciæ, vt ne illis quidem parcamus, quin pro libito ea mutemus, carpamus, ex opere etiam deturbemus, aliena denique ſubſtituamus, age verò vt omnia ſibi optimè reſpondeant, totum hoc quoque opus, non Aurelio Prudentio Clementi (recuſaret enim) ſed cuidam potiùs Orbilio Pollentio Clunienſi ex mera liberalitate donemus. Gratiam inibimus non paruam. Quod quidem ſi in ſua Alchimi, & Victoris editione Gaignæus cogitaſſet, multo magis honori conſuluiſſet ſuo. Dixi liberiùs, cur hanc compoſitam dictionem, vt abſurdam, & poëta noſtro indignam reijcere non fuerim auſus. dicendum tamen fuit.

pſallant omnes Angeli.) Ita libri omnes. Meyerus tamen id quoque ſic caſtigat, pſallat omnis Angelus, quòd nimirū loco impari ſit ſpōdæus. At idipſum quidquid eſt errati tolerat inf. verſu XVIII. *Extimum veſtis ſacratæ furtim mulier attigit.*

Cantharis infuſa lympha fit.) Non neſcius ſum has hiſtorias omnibus debere eſſe notiſſimas. quia tamen occepi, pergam lectori properanti, alijſq; forſan grauioribus implicito, hanc quærendi moleſtiā adimere. Aqua vinum fit, Ioan. II. lepra curatur, Matth. VIII. Cęcus oculis limo illitis viſum accipit, Ioan. IX. Increpantur venti, Matth. VII. Sanguinis muliebris fluxus ſiſtitur, Matth. VIII. Adoleſcens defunctus matri reſtituitur, Luc. VIII. Suſcitatur Lazarus Ioann. XII. Mari inambulat Chriſtus, Matth. XIV. Legio Dæmonum ex energumeno in porcos immittitur, Marc. V. Quinque panibus aliquot hominum millia ſaturantur, Matth. XIV. Surdus audit, Mar. VII. Lectulus à paralytico geſtatur, Ioan. V. Cum Chriſto multi reſurgunt, Matth. XXVII. quem poſtremum locum Theophylactus ambiguum, & inexplicatum relinquit, Origenes ad allegoriam trahit. Hic noſter autem, Hieronymus, ac plerique alij de Adamo, Heua, Abrahamo, Iſaaco, atque alijs, quibus nominatim Meſſias promiſſus erat, ſimpliciter interpretantur: eos nempe ad manifeſtius, & perfectius Dominicæ reſurrectionis argumentum, vnà etiam in vitam æter-

æternam,& vltimam resurrexisse.

Quinque panibus peresis.) Ordinem horum versuum, vt in meo manusc.& edit.Dauentriensi erat,expressimus, rati vulgato longè esse rectiorem.

Ferte qualus ter quaternis ferculorum fragmina,
Affatim refecta iam sunt accubantum millia,
Quinque panibus peresis,& gemellis piscibus.

Post vt occasum resoluit, vitæ & hominem reddidit.) Similibus omnino verbis eandem sententiam infrà repetit.

Mortale corpus induit,
Vt excitato corpore,
Mortis catenam frangeret,
Hominemq; portaret Patri.

HYMNVS X.

Tua sunt,tua rector,vtraq;.) In tribus hisce proximis versuũ quaternionibus, mirum quàm omnes codices dissentiant. Vulgò ita primus. Tua sunt tua recta vtraq;. qui,cùm nõ immeritò duabus de caussis displiceret, confugi ad manuscr. in quibus non,recta,sed,rector,inuenio. Quia autem nouũ & insolens mihi erat heic nominatiuum in a finalẽ produci, (neque enim & hunc scrupulum mihi veteres libri exemerant) tantisper dubius, & incertus hæsi, dum se posteà mihi versus isti offerrent.vnus pag. CXIX.

Friuola vtraque, & vtraque nihil. & alter CCXXIII.

Spargebat Dominus,sunt vnum fulmen vtraq;.

Tum enim, quia in omnibus excusis, & decem manuscriptis pertinaciter eandem vocem ter repeti, & manifestò exprimi videbam, id quod erat, subijt in mentẽ, non nihil sibi poëtam indulsisse,vt quemadmodũ in Græcis dictionibus, ita, ni fallor, in Latinis syllabã accentu acuto affectam longam habuerit. Tertiam stropham, quæ locũ occupabat non suum, Aldi, Nebriss. & veterum lib. auctoritate fretus induxi,quòd certò mihi persuaderem à sciolo quodam esse adiectam. Cuius fidẽ mihi facit quarta quoque ab eodẽ,vt arbitror,insuta. Vtranque ascribam,vt placeant,quibus possunt.

Rescissa sed ista seorsum
Proprios reuocantur in ortus:
Petit halitus æthera feruens,
Humus excipit arida corpus.
Sic cuncta creata necesse est,
Obitus tolerare supremos:

Vt semina dissociata
Sibi sumat origo resorbens.

Animus simul, & caro viuit.) Secutus sum exēplar Manilij, de quo supr. Spero eum non sine optimo apographo vulgatã lectionem immutasse, maximè cùm xx. versu infrà eadem vox eodem sensu, & eadem carminis regione reperiretur.

Animæ rapit aura liquorem.) Hunc versum pro Prudentiano omnes agnoscunt. alium modò recitatum non item. quibus facilè assentior, quandoquidē multa lectione obseruaui, huic poëtę proprium esse liquoris vocabulū, vt auræ, aëri, & cælo, ita animis, & spiritibus tribuere. pag. LI. LII. XCVII. CLXXII. CCXVI. CCXXVI. CCXXXIV. Atque hinc est quod quidã illud, quod vulgo Gene. I. firmamentū appellant, liquidū vertant, intelligentes aërem, qui suo ambitu terram, atque aquas infernas, & supernas, id est, nubes, complexus est.

Si terrea fortè voluntas Luteū sapit.) Ϗ ὥσπερ ἐν ταῖς ῥοπαῖς τῶν ζυγῶν, ἐὰν μίαν καταβαρύνῃς πλάστιγγα, κουφοτέραν πάντως τὴν ἀντικειμένην ποιήσεις. οὕτω καὶ ἐπὶ σώματος Ϗ ψυχῆς ὁ τοῦ ἑτέρου πλεονασμὸς, ἀναγκαίαν ποιεῖται τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἑτέρου. Basil.

Hinc maxma cura sepulcris.) Heic mihi vide, Christiane lector, quonam tandem illa referenda sint officia, quibus tanquam extremis societatis humanæ argumentis parentes, cognatos, affines, amicos, alio'ue modo nobis cognitos prosequi solemus. ad illam nempe catholicam ἀνάστασιν, animiq́;, & corporis beatissimam coniunctionē, quæ vltimus, & summus nostrarum actionum finis est, & scopus.

Quàm sit rationis egenis.) παρεκβάσει vsus, traducit allegoricè historiam restituti visus Tobiæ per fellis suffitionem, hoc sensu. Quemadmodum Tobias visum minimè recepit, nisi priùs acrimoniam fellis persentiret, ita & illi qui etiamnum rationis sunt indigi, & in nocte errorum versantur, necdum illuminati diuini luminis vi, non nisi cum summa acerbitate sese possunt ad considerationem tam augusti mysterij attollere, indubitatamq́ue de eo fiduciam concipere. atque adeò nullus tanti boni futurus est particeps, quin antè infinitas ęrumnas, quibus hæc vita obnoxia est, pertulerit, peruaseritque. Ea enim demum beata mors est, quæ nos ab huius vitæ afflictionibus liberat, & in beatissimum immortalitatis portum transfert.

Iuet inter Vincula mille.) Respexit ad illud Pauli I. Cor. XV. ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος.

HYMNVS XI.

Noctem, diemq;.) Erasmus & Dauent. In alijs omnibus, Cęlum, diemq;, vt sit ἀναδίπλωσις. & hoc verum puto.

HYMNVS XII.

Maior Bethlem.) Ita scribendũ per simplex, e, vt alibi semper, si duo loco excipias, versuum ratione aliter postulante. quanquam in tetrastichis dissident codices. In quibusdam enim legitur, Sancta Bethlem caput est, etc.

Aram ante cuius.) Erasmi est. alioqui in antiquis omnibus est, Aram ante ipsam, vt lex synalœphæ heic locum non habeat. de eo nos alibi.

VICTORIS GISELINI IN PRVDENTII ΠΕΡῚ ΣΤΕΦΆΝΩΝ COMMENTARIVS.

VERSATVR totus hic liber in encomijs sanctorũ martyrum, eorumque maximè, qui pro asserenda fide Christiana in Hispaniæ regno oppetierunt: exemploq; eorum proposito docet, quo loco maiores suos, quibus auspicibus Christũ agnouerunt, singulæ ciuitates olim habuerint, tum vt haberent posteri, quorum vestigia insistere, firmiterq; persequi possent, tum vt eadem opera scirent, quibus auctoribus summum illud fidei bonum acceptum ferendum esset.

PRAEFATIO.

Immolat Deo Patri.) Hanc præfationẽ Aldus non tetrastichis præposuit, sed subiunxit, tanquam epilogum totius operis, cum hoc titulo, Ode in qua poëta de se loquitur. In meo codice & Dauent. eam libro περὶ στεφάνων præfigi video. quã collocationem maximè probo, partim quòd pleræque omnes Martyrum odæ ex trochæis, & iambis cõrextæ sint, quos heic se Christo ait consecrare: partim etiam quòd inter alia opera, nullum sit, cui procœmium non dederit suum. Quoad primum versum attinet, eum è manuscripto ad verbum descripsi, cùm ad sententiam omnino desiderari viderem, ac necessum esset carmen iambicum orationem semper finiens posteriore loco poni, ad illius Horatiani formam,

Non ebur, neque aureum
Mea renidet in domo lacunar.

Vltimum carmen, quo regente viuimus, vt spurium Manutij exemplo sustulimus.

terra Ibera.) Calagurritanos fuiſſe conijcimus ex hymno XVIII. Cæſarauguſtanis dedicato, vbi ita, noſtra geſtabit Calagurris ambos, quos veneramur: quibus verbis Calagurrim ſuam facit, quòd teſte Plinio III. Nat. Hiſt. III. Calagurritani Cæſarauguſtano conuentui annumerentur.

cauſſis petitis quæ medelis irrigant.) Supplicium vota explent, efficiunt, vt quarumcunque rerum cauſſa venere, exoratores abeant. Irrigare enim ita ferè ſumitur, quomodo ſuprà, imbuere, in illo, quibus imbuatur Prona voluptas.

Idolis litare.) Differentiam, quam Grammatici conſtituunt inter ſacrificare & litare, vt lubenter admitto, ita perpetuam eſſe, & conſtantem planè, vt quod ſentio dicã, infitias eo, non quidem noſtri poëtę auctoritate adductus, (ea enim nulla eſt, præſertim in quo illum critici vno ore damnarũt) ſed quòd quorundam veterum exempla, niſi torqueas, id diſcrimen non agnoſcere videantur. primum enim in illo IV. Aeneid.

Tu modo poſce Deos veniam, ſacriſq; litatis
Indulge hoſpitio.

quid aliud eſt illud, ſacriſq; litatis, quàm ſimpliciter hoſtijs, ſiue victimis rite immolatis? certè aliud nihil ea verba, & phraſis præſeferunt. neque cùm ſuaderet Anna Deos poſcendos eſſe veniam, certa fuit eos exoratum iri, & in extis læta fore, & ſecunda. Commentatio, quam huc affert Seruius, inepta eſt, & nihil minùs quàm Seruij. ait enim: ſacriſq; litatis. Dijs litatis, debuit dicere. non enim ſacra, ſed Deos ſacris litamus. ergo nouè dixit. ſed diſtinguẽdum eſt, vt dicamus, ſacris, id eſt, per ſacra, litatis ſcilicet, Dijs. Nonius verò Marcellus, ſacris, inquit, litatis, id eſt, impetratis. quàm rectè vterque, ipſi viderint. ego certè phraſim, litare Deos, in media Barbaria, & inſcitia natam exiſtimabo, dum exempla veterũ me mei erroris conuincant. Illud verò, litare ſacra, litare hoſtias, pro rite immolare, & offerre, frequẽtiſſimum eſt. Nam præter Virg. ita Suetonius in Othone. Nam & Diti patri victimas cæſas litauit, cùm tali ſacrificio cõtraria exta ſint potiora. & Propert. lib. IV.

Parua ſaginati luſtrabant compita porci,
Paſtor & ad calamos exta litabat ouis.

Scio Galeotũ hunc verſum aliter legere, noua voce conficta, ſed (pace tanti viri dixerim) in eo tam eſt ridiculus, quàm ſi

vpilio

vpilio alicui fauo, vbi omnia concentibus & sacrificijs perstrepant, proternum suum pecus inigat. sed hoc extra propositum. Cicero quoque hoc modo vsus videtur passiuo in Diuinat. Cùm enim, inquit, tristissima exta sine capite fuerunt, quibus nihil videtur esse dirius, proxima hostia litatur pulcerrimè. Ita ferè Gellius. Si hæ res diuinæ factæ, riteq; perlitatæ essent, haruspices dixerunt omnia ex sententia successurum esse. Hæc, & alia me mouent, vt omnino in animum inducam verbum, litare, quoties sibi casum accusantem rei adsciscit, habere, quam dixi, significationem. vbi verò minimè, tum demum idem esse, quod Græcis est καλλιερεῖν. quod euidens est ex illo Plauti.

Si hercle istuc vnquam factum est, tum me Iupiter faciat
Vt semper sacrificem, neque vnquam litem.

post catastas igneas.) Catasta, inter alia, machinam significat longæ, & magnæ compedis forma, qua serui vincti tenebantur, qualis infrà describitur in Vincent. ideoq; suspicatur Nebriss. legendum esse, *post catastas ligneas*, quod profecto verum iudicarem, adstipulante etiam Dauent. editione, nisi infrà Laurentiũ semiustũ è catasta affatu breui Iudices compellantẽ faceret: vbi lectulũ illum, cratis ferreæ figura efformatũ, cui Laurentius torrendus impositus erat, & alligatus, intelligere videtur. quod si ita est, vt esse ego quidẽ existimo, non video, quamobrẽ epitheton, igneas, heic reijcere debeã.

Algidus cùm decolores.) Alij hoc adiecticiũ nomen ad secundam inflexionũ classem reducũt, sed minus ex voluntate auctoris. sup. *Cognomento heresis, Deus est mihi discolor, inquit.*

HYMNVS II.

Cossi, Camilli, Cæsaris.) Cor. Cossus, qui in bello cum Latinis Equitum magister certissima virtutis innatæ signa dederat, posteà Tribunus militum, occiso Veientum Rege, Larte Tolumnio, opima spolia, Feretrio secundus reportauit. Liuius II. & IIII. Camillus Senonas ipsam Romam iam victã occupanteis præter omniũ exspectationẽ funditus deleuit. Idem V. Cæsaris gesta suiipsius cõmentarij satis nobilitant.

Fore hæc sacerdos dixerat.) Errat Sichardus, dum hunc Xistũ Alexandro primo substituit tempore Adriani Cæsaris. nam, vti Sabell. Volat. & alij testantur, Stephani demum successor fuit, anno CCLXX. Gallieno Valeriani filio imperãte, quo ferè tempore Laurentius, Hippolytus, Fructuosus, Eulogius, Augurius cum multis alijs martyrij coronam accepere.

Exactor auri, & sanguinis.) Ita emendandus fuit hic locus è manuscriptis. Malè enim legebatur, exactor hauriet sanguinis: quod cùm Nebriss. viro doctissimo, minùs placeret, existimauit scribendum, exactor hausti sanguinis: at scopum non attigit.

fumare sacrum sanguinem.) Ex suis sacrificijs ethnicus homo Christiana sacra æstimat: neque mirũ. Nam de suis mysterijs nunquam aut promiscuè disputare, aut coram profanis hominibus disserere maiores nostri solebãt. Theodor. in Eran. deinde cum ob alias caussas, tum ob hanc noctu ferè conueniebant. Vnde cùm occultis, & nocturnis sacris apposita sit suspicio, non nulli cenas Thyæsteas, aliaque crimina, vt est in Minucij Octauio, alij teste August. Cereris, & Bacchi adorationes Christianis malitiosè impegerunt.

Addicta auorum prædia.) proscripta publicè, licitantibusq; obiecta. Plinius XXXV. Hist. II. Tabulas inde è publico omnes propter æs alienum ciuitatis addictas, Scauri Aedilitas Romam transtulit. addictas, id est, publicè diuenditas.

Implete dictorum fidem, Quæ.) Sic Aldus, referens ad antecedens dicta. Alij habent, quam, scilicet, fidem. ad rem nihil.

Argenteorum ænigmatum.) Corruptum esse hunc locum suspicatur Nebriss. & pro voce, ænigmatum, substituendam esse, emblematum. hac castigatione nõ indigebamus. locus enim integer planè, & comprimis elegans est, quod ille nobis haud ægrè concederet, si videre ei contigisset Huberti Goltzij Herbipolitæ Iulium Cæsarem, qui liber històriæ Imp. Cæsarumque Rom. ex antiquis numismatis restitutæ primus est. Quo quidem immortali opere, omnem Galliæ, Germaniæ, ipsiusq; adeò Italiæ superbiam, & fastum meritò contudisse Brugæ nostræ videntur. Ibi ergo facillimè obseruasset auersas numismatum epigraphas, quæ summorum virorum officia, & munera, sæpe etiam propria symbola certis signis ostendebant, vulgo, exterisque, & posteris vera ænigmata fuisse. Argumento sunt in eum vsum scripta à Ioann. Pierio Hieroglyphica. Rectè proinde Laurẽtius hominum vanitati obiter illudens, argenteorum ænigmatum appellatione, nummos qui sæpius argento, rariùs constabant auro, designasse videtur.

assuetos ali.) Ecclesiæ matris sinu. Laudatissima sanè consuetudo, præsertim in tam difficili, & acerbo rerum statu.

Cùm membra morbus dissecat.) Hanc sententiam mutatis

verbis

verbis iam quartùm repetiuit. quæ ſequuntur fecundiſſima ſunt,& conſolationis plena.

Hunc,qui ſuperbit ſerico.) Hanc ſimilitudinem, quia venuſtiſſima eſt,& à noſtro medicinæ ſtudio non aliena, libuit paucis explicare. Vitia animi cum corporis affectibus, & morbis confert,hoc ordine. Elatos homines,ac ſuperbos hydropicis ſimileis facit, quibus, crudorum humorum copia vitiatæ ſanguinis maſſæ affuſa,cutim prætumidam reddidit. Ambitioſos, ac honorum cupidos, καύσῳ laborantibus. his enim,cùm à curis,vigilijs, intenſiſque cogitationibus morbus oriatur, perpetua frigidæ ſitis,ampla & frequens exſpiratio,bilis vomitus, immenſus ac mordicãs totius corporis calor ferè adſunt. Auaros,& ὀξυχερεῖς, quòd ijs manus tenaces ſint,& ad rapiendum paratæ,chiragricis comparat: tales,ne dolorem ab humore maligno in digitorum vincula, & articulos impacto excitatum augeant, neque manus adducunt omnino, neque etiam explicant: ſed in medio quodam ſitu continent,qui & maximè doloris ſit expers, & naturæ conſentaneus. Sic etiam maleuolos obtrectatores,hepaticis, ſeu ſpleneticis: fortaſſe,quòd cùm his omnia membra ſint arida,& præ inedia conſumta, tamen cibum faſtidiant,bilis vomitione prorumpat,vngues denique à ſcalpendo non contineant:quæ omnia ad calumniatores non illepidè quis traduxerit. Inuidos prætereà cum ſtrumoſis,ſeu χοιραδώδεσι confert,nec malè. quoniam huiuſmodi morbi genus adipẽ carni circumſitam, ipſamq́; adeò cutim exedit, & vlcus in dies ſerpendo vlteriùs reddit malignius. Poſtremò idololatras regio morbo laborantibus non diſſimiles eſſe ait:quòd quẽadmodum iſti,vt valetudinem recuperẽt,lectis mollioribus, ludis,laſciuiaq́; demulceri debent: ita infelices Dæmonum cultores,cùm religio ijs pro ludo,& inani plebeculæ terriculamento ſit,ex impotenti ferè mollitie,inſolentia, & diſſolutione eò cæcitatis abripiantur. Rude, & incultum quid ijs Deus ſonat. Dij immortales dicendi ſunt. eis ſua fata, cæli curſus, orbiumq́; cæleſtium Genios affingunt,idq́ue animi cauſſa, ceteroquin ἄθεοι, & nihil minùs quàm immortalitatem ſomniantes. Quod ad ganeones attinet, qui ſe ad putidiſſima vſque ſcorta complectenda abijciunt,eos non ægrotis,ſed infimæ ſortis hominibus foricas, latrinas, & cloacas euerrentibus pares facit.

ignis ſecundi neſcias.) Cùm Laurentius totam διαγνώσεως ſuæ

 rationem

rationem retulisset, ne quid cælasse videretur, sanctum Ecclesiæ mundum profert, gemmas, armillas, aliaque, quæ etsi non ita sui vsum prebent, reliqua tamen omnia exornatiora, perfectioraque reddunt. Quo loco statuit sacratas virgines, intactas anus, & viduas primi post damnum tori, ignis secundi nescias. quæ gemmæ & raritate sui in pretio, & virtutis constantia in admiratione meritò sunt. Quò allusit P. Silentiarius.

Καλὰ τὰ παρθενίης κειμήλια. παρθενίη δὲ
Τὸν βίον ὤλεσεν ἐν πᾶσι φυλαττομένη.

Acroama festiuum fui.) Acroamata, auditiones Latinè dicuntur, & pro festiuis, iucundisque narrationibus accipiuntur: interdum pro hominibus eas super cenam, aut prãdium recitantibus: quo ferè modo heic sumitur. Cicero pro Sest. Ille ipse Indius non solùm spectator, sed etiam actor, & acroama. & VI. in Ver. Hic, quasi festiuum acroama, ne sine corollario discederet, &c.

Talem reuertens legifer.) Exod. XXXIV. Act. VI. & VII.

Illuminatum hoc eminus.) Qui heic mendũ subesse animaduerterunt, profectò Aegyptijs, de quibus Exod. X. cæciores sunt. In ipsis enim tenebris probè sibi oculati videntur: at in media, & suda luce cæcutiunt.

Confœderentur omnia.) Aldus paullò aliter, *Confœderantur omnia.*

Hinc inde membra in symbolum:
Mansuescit orbis subditus:
Mansuescat & summum caput.

Errans Iulica cæcitas.) Aldus iterum, & quidam manuscr. *Errans Iuli cæcitas.* Meus codex, Iula: sed id leuis est momenti.

Factum Neronis.) Quamobrem B. Petri, & Pauli, aliorumque martyria Sathanæ consilijs semper offecerint, caussam suprà ex Ambrosio attuli. Princeps autem tetris sacrorum sordibus Romam purgaturus, Constantinus Magnus posteà fuit. de quo infrà.

Repens medullas indoles Afflarat.) Libera quædam, & nobilis generositas è vestigio animum subierat. quod etsi suprà explicatum sit, certis tamen de caussis heic repetendum putaui. In alijs itidem, vt faciam, operæpretiũ non est. Repens, adiectiuum, vnde aduerbium, repente, deductum est. etiam alibi vsurpat, neque apud poëtas nouum est.

Ornare nenias Numæ.) Expreſſi quod erat in manuſcr. pro quo in alijs eſt. *Ornare res ſacras Numæ.* quàm rectè id à me factum ſit, facilè iudicabit, qui meminerit phraſeos ſuprà vſurpatæ & explicatæ ab Eraſmo:

Nam cæca vis mortalium
Venerans inaneis nenias.

Adſcitur in ſignum crucis.) Ita libri calamo exarati. videturque tracta metaphora ab ijs, qui in collegium aliquod, ſocietatem'ue adſciſcuntur.

HYMNVS III.

Germine nobilis Eulalia.) Hæc in ciuitate Barcinonenſi à Donato presbyt. catechizata puella adhuc martyrij palmam adepta eſt ſub Maximiano Diocletiani collega, circa annum CXCV. qua etiam tempeſtate Agnes, Vincentius, multique alij. Emeritam verò claram coloniam Vectoniæ, quam memorabilis amnis Ana præterit, occiduo Soli facit proximam, quòd à promontorio Sacro non multùm diſtet, qui locus totius Europæ omnium maximè occidentalis eſt.

Non laceratio vulnifica Cratetenus.) Ad intimas vſque coſtas, quarum ſyntaxis crati non eſt diſſimilis. Infrà.

Vngula fixa cauis coſtarum cratibus, altos
Pandere ſeceſſus, & lacerare iecur.

Oſſibus altar' & impoſitum.) Vetuſta cõſuetudine receptum erat, vt ijs potiſſimũ locis, in quibus vel mortem pro Chriſto obierant martyres, vel inſigniter aliquid geſſerant, vel ex quo ortum ducebant ſuum, vel vbi eorum corpora, aut pars aliqua corporis condita eſſet, in eius rei memoriam conuentus, & ſacri cœtus inſtituerentur, & aptæ ijs conuentibus exſtruerentur ædes, quas rariùs templa, ſæpius Eccleſias, non nunquam baſilicas, Græco autem vocabulo κυριακὰ, id eſt, dominica vocabãt. Quam poſteriorẽ Græcam vocem Germani in appellandis ſacris ædibus vſurpant: Latinæ autem vocis ſyllaba prima, excellentiæ cuiuſdam cauſſa, ædibus celebrioribus, quibus Archiepiſcopi præſident, eſt attributa. Caſs.

HYMNVS IV.

Bis nouem.) Præ reliquis Hiſpaniæ oppidis patriam ſuam Cæſarauguſtam duodeuiginti Martyrum reliquijs ditatam laudat: à quo tamen numero, Vincentium indidem oriundũ quidem, ſed Sagunti ſupplicio affectum, quo de eſt Ode ſequens, & Virginẽ Encratẽ, Gaiumq; & Gremẽtium excepit.

Vrbs

Vrbs adoratæ puellæ.) Eulaliæ, Emeritanæ, cui proximum hymnum dicauit.

Ingeret Tingis sua Cassianum Festa.) Alius Cassianus hic videtur ab illo Forocorneliensi martyre, de quo infrà. Tingis Mauritaniæ Bochi ciuitas, quondam Hispaniç contributa, cùm illius terminis minimè contineretur.

Carnis & cæsæ spolium retentans.) Nebriss. legit, recentans, id est, renouans, & quasi exulcerans, quod in cicatricē coierat.

Ambo confessi.) Allusum est ad ἔτυμον confessorum, quo nominis eulogio vetus Ecclesia eos tantùm insigniebat, qui ob testimonium Christi publicitus datum, publica aliqua calamitate, vel pœna, non tamen morte erant affecti, siue, vt noster ait, qui confessi Dominū steterunt acriter contra fremitus latronum, & gustarunt leuiter saporem martyriorum. Hoc in numero est Paphnutius ille magnus, quem Maximinus dextro oculo exsculpto, & poplite sinistro inciso ad metalla condemnauit. Sunt item Athanasius, Ambrosius, etc. de Hilario, ita Hieronymus: Hilarius meorum confessor temporum, & Episcopus, duodecim Quinctiliani libros, & stylo imitatus est, & numero.

HYMNVS V.

Hæc sacra.) infrà.

Tibi ergo soli contumax
Tarpeia calcentur sacra?

Hoc addo, quia omnes libri formis excusi, scribūt, hæc saxa. idq; mendosè. neque enim ipse, opinor, Dacianus fassurus erat à se saxa coli pro Numinibus, quæ eorum figuris repræsentari credebat.

Nec te iuuentæ feruidæ.) Hanc castigationem ipsa sententia postulabat, etsi in impressis vnanimiter legeretur, nec te iubente feruidè.

Coli iubentis.) vt referatur ad Cæsarem. quidam non inuenustè habent, iubetis, sicque oratio vehemens est, & concitata magis.

Vestræ salutis aucupes.) Qui aucupum more vestræ saluti insidiantur, &, vt postea addit, latenter incitos in omne com pellunt nefas. ineptiunt alij.

Conclamat, os obtrudite.) Corrigit Nebriss. Conclamat, os obstruite. Mirum quid homini venerit in mentem, vt maluerit auctoris carmē deprauare, quàm phrasim illi paullò duriusculam concedere.

Gaudet

Gaudet, renidet, prouocat.) Renidere, valet, ridere, hilaremq; aliquam ſpeciem præſeferre. Infrà.

Soli ſereno frons renidet gaudio.

Par ſemper inuictum mihi.) Qui reorum eſis carnibus paſti, manuq; exerciti. In excuſis, mendosè, & nullo ſenſu eſt, pars ſemper inuictam mihi.

ſi meam.) de me. durum, & planè inſolens: ſed quid facias, vbi aliena ſunt in manibus, non noſtra?

Dente infrequenti.) Vnam dictionem facit commentator, exiſtimans, præpoſitioni, quod & alibi admonuimus, augendi vim ineſſe.

Scintillat excuſſus cinis.) Veteris libri ſcripturam temerè, vt viſum eſt, ab alijs loco motã repoſuimus, ſecuti editionem Dauent. Alia illa, in qua explicanda Nebriſſ. totus eſt, & inepta eſt, & ad rem planè nihil.

Cauterem lauit.) καύτηρ, inſtrumentum, quo vſtio perficitur, vt cùm putrida vlcera candenti ferro inuruntur. Heic abuſiuè pro regula lectuli ſerrata accipi videtur.

Ruptis cauernis.) Foraminibus cippi, quæ pedes martyris immiſſos acuminata circumferentia arctiſſimè ſtringebant. Hoc inſtrumentum intellexiſſe arbitror Lucianum in Toxari, vbi de Antiphilo in carcerẽ coniecto ſic loquitur. ὑπενόστει τοιγαροῦν ἤδη καὶ πονήρως εἶχεν, οἷον εἰκὸς χαμαὶ καθεύδοντα, καὶ τῆς νυκτὸς οὐδὲ ἀποτείνειν τὰ σκέλη δυνάμενον ἐν τῷ ξύλῳ κατακεκλεισμένα. In meo manuſcr. & Dauent. tamẽ eſt, ruptis catenis, quam lectionem cùm Nebriſſ. minimè agnouerit, veram eſſe affirmare non audeo; labor tamẽ, vt ſententiæ auctoris hanc ęquè atque illa, adeoq́ue magis conuenire exiſtimem. quis enim neſcit ferreis vinculis ruptis, quibus ligna ἡμικυκλικῶς certis locis excauata committebantur, arcteq́ue vinciebantur, duplicem ſtipitis morſum diſſilijſſe, ſtatimq́; Vincentij crura liberaſſe?

Fortiſſimorum fortior.) In excuſis eſt, fortiſſimiſq́ue fortior. nos veteres libros expreſſimus. Abutitur autem comparatiuo, more Græcorũ, quam imitationem è vulgata Bibliorum verſione ſuxit. tale enim eſt, maior autem horum eſt caritas. μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη. vbi more ſuo Græci exceſſionem ex comparandi gradu intelligunt. ſuprà.

O' ſola magnarum vrbium Maior Bethlem.

perfultum torum.) Durum, & aſperum, quomodo ſolent eſſe diſtenta, & farcta.

Sparteus

Sparteus claudat cadauer culleus.) Fiscina è sparto contexta, quod spartum Hispanis & frequens,& variarum rerum vsui seruit. Plinius XIX. Hist. XI.

Rorante(siue rotante,vt voles) *præceps palmula.*) Seruius in illud Virg. Aenei. V. *Litus ama,& leuas stringat sine palmula cautes. Palmula*,inquit,*extrema remi pars est,in modū palmæ protenta.*

Secura plebs iter legit.) Prætuli quod habebat meus manuscr. & Buslid. vtpotè mollius, & poëticum magis. In quodam emendatissimè exarato, quem à Canonicis B. Catharinæ Nouiomago nuper Pulmannus attulit,est,*iter terit*,quod neque damno. Pessimè omnes impressi, *Patente dum profundo aridum Secura plebs incesserit.*

Cum Machabæis fratribus.) I. Mach. VI.

Sectoq; Isaiæ proximum.) Infrà.

Euomuit spirante Deo,quem sanctus Isaias.

aut vndis dedit.) Recepta scriptura est, *aut vinclis dedit*, sed non sine graui mendo. anteà enim Vincentij membra dixerat obiecta fuisse feris discerpēda, deinde in vndas dispersa, de vinculis nulla eiusmodi mentio.

HYMNVS VI.

Ieiunamus,ait, recuso potum.) Iterum nota consuetudinem vetustissimam abstinentiæ à cibo, &, ex poëtæ sententia, à potu, illudque ieiunium suprà festum & victimam : heic sacrum & votum,siue ius dicatum appellari.

Cur vestri memor vt fiam rogatis?) Qua constantia auctor vsus est, in primam syllabam verbi,fio,corripiendo,attestantur apographa omnia : eadem planè illa audacissimè scioli quidam in istiusmodi locis peruertendis vsi sunt. quæ quidem confidentia cur in illo tolerari possit, in istis minimè, alterius loci fuit. Nunc tantùm hoc dicam, rigidos istos censores siue inscitiam,siue negligentiam suam liquidò prodidisse, cùm dictio quinquies toto opere repetita bis illæsa ab ijs manserit. pag. scilicet CLXXXV. & CCV.

Sed restat ingens quod fiat miraculum.

Iamq; tuum fieri mandas, fio Cyprianus alter.

Factum id puto, quòd fortasse aut in ignoto carminis genere versarentur, aut peruertere locum commodè nō possent. Nā & hoc loco & pag. CXXXIV. & CCLXXXVIII. quòd excusi libri à manuscriptis differant,eorum diligentiæ debes. Substituerunt enim pro veris,hæc sua,

Cur vestri memor vt fiem rogatis? Item,

Damna-

Damnatus & fauilla mox fumans eris. Item,

Vera ratus, quæcunque Senatu auctore probentur.

Stabat calce mero.) nullis vinculis impedito, nudo. Ita & Iuuenalis locutus est.

Quos olim Babylonicum per ignem.) Dan. III.

HYMNVS VII.

Quirinum placitum Deo.) Martyrij coronã hic accepit anno CCCX. IV. Iunij, sub Galerio, qui in Diocletiani locum allectus, Illyricum, Asiam, & Orientẽ obtinebat, tabulisq; æreis de interitu Christianorum edicta proponebat. quo tempore etiam Romanus, de quo infrà, martyrij patinam Deo vouit.

HYMNVS VIII.

Diluit amne nouo.) Huc allusisse videtur Fortunatus in pulcerrimo hymno de resurrectione Domini, cùm ait:

Candidus egreditur nitidis exercitus vndis,

Atque vetus vitium purgat in amne nouo.

Ante coronati.) Locus Romæ fuit in Vaticano, prope custodiam Mamertinam, vbi fontẽ exortum esse, vti inde Petrus ibidem captiuus, milites XLIX. cum duobus custodibus carceris baptizaret, notum est.

HYMNVS IX.

& tristia visa.) in alijs, *& tristia iussa.* quod & ipsum adeò adlubescit, vt quid debeam præferre, non videam.

Rubetq; ab ictu curua humens pagina.) Variè hic versus legitur. In peruulgatis libris est, *curua tumens*: in Gandauensi, *curta tumens*: in Dauent. *curuè turgens*: in alio, *curua tundens*. Nostra lectio in plerisq; antiquis est: & licet copula interiecta mollior reddi posse videatur, ne hoc quidem ausi sumus, præsertim cùm ex Beda sciremus in poëtarum arbitrio olim fuisse, vtrum, h, aspiratio instar fortium consonantium synalœphã arceret, an pro modo suæ fragilitatis nihil valeret. quod in producto hymno Fortunati, qui huic nostro pæne *σύγχρονος* fuit, apertè videre est. Si quis etiam id aut per diæresin, aut per concessam poëtis iure optimo licentiam malit excusare, à me ille non dissentiet.

Pars viscus intrat molle.) Viscus, vt ait Seruius, non tantùm intestina, sed quidquid sub corio est, significat.

manus pariter fixere ducentæ.) Placebat lectio vulgata, *fixere cruentæ*: verùm cùm nihil esset, quo comparandi signum, *totidẽ*, referretur, facilè me vetusti codices perpulerũt, vt, quod ipsi commodè suggerebant, ego substituendum putauerim.

Pungere

Pungere puncta libet.) Ita Aldus & codex Busłidianus. placet ob elegantem agnominationẽ, quæ etiam durat in phrasi sequenti: sulcisq; intexere sulcos. Sunt qui legant, pangere, sunt qui, pingere, neutri cum tanta carminis venustate.

HYMNVS X.

Romane martyr.) Beatum Laurentium huic Romano genere nobili, professione militi, & Hippolyto in fundamentis religionis auctorem fuisse, & ducem, auctor est Volat. Totam autem historiam, quia prolixa est, quo ad eius auidiorẽ lectionem alios inuitaremus, ita paucis versibus complexi sumus.

Romanus ortu nobilis, Christi in fide
Cùm se, suosq; stabilijsset, impium
Ad Iudicem raptus, Deos, Deûm & sacra
Irridet, euertitq; funditus: dein
Verum Deum, & sacra eius ore libero
Profitetur. illum plumbea nihil verbera
Terrent, nihil vngulæ, & furor tyrannicus
Ipsi os acuto præpediri vulnere
Iubens. at insuper explicatiùs suæ
Mysteria fidei, & dolorum præmia,
Crucemq; dignis asserit præconijs.
Iudex fremit magis, magisq;, nescius
Quò se ipse vertat. queritur tandem puer
Qui consulatur, vnus, an plures Dij
Colendi. at ille fassus vnum, cæditur
Spectante matre: deinde capite plectitur.
Romanus autem ad vsque lassitudinem
Satellitum laniatus, igni immittitur
Cremandus: ignem at imber illapsus necat.
Furens tyrannus exsecarier imperat
Linguam loquaci Martyri, nec sic tacet.
Quin Numinis *potentiam inscrutabilem*
Canit: scelesta Gentium sacrificia
Proponit illudenda: tandem præscius
Instare vitæ terminum, atro in carcere
Cœlo coronam strangulatus accipit.

Nolite verba.) Matth. x.

Mea lingua Christus.) Viuida hæc, & venusta appositio: at illud alterum Murmellij abiectum & eneruatũ, mea signa, id est, vt ille ait, mei animi sensa. Aequè frigidum, quòd periodum

periodum ſequentem ad hiſtoriã, quæ eſt Matth. XVII. Lucæ IX. conatur detorquere, cùm ſimpliciter intelligenda ſit, quo modo illa pag. CXIV.

Dum Dæmon inuictum Dei
Teſtem laceſſit prœlio,
Perfoſſus ipſe concidit.

Quaſſando preſſis immoratur dentibus.) Declarat, quomodo Sathan etiam vltimo furore peior ſemper, & infelicior euaſerit, exemplo anguis, qui dum haſtile infixum cõpreſſis dentibus diu mordicus tenens quatit, adeò non liberatur, vt illo etiam penitiùs in corpus ſubeunte, vulnus ſuo periculo reddat graue magis, & lethale. Immorari igitur ſpiculo dixit, quomodo infrà, *nec immorata fletibus*.

quid ante tempus.) Reſpicit ad locum Matth. VIII. Marc. V.

ire mandat milites, Eccleſiatenusq; de ſacrarijs.) Malim ego legere, Eccleſiatenus, atque de ſacrarijs, vt ſententia ſit, iuſſos fuiſſe ſatellites in ipſa vſque templa irrumpere, & de ſacrarijs &c.

Altaris aram funditus peſſundare.) Sic ſuprà, agens de ieiunio. *Altaris aram quod facit placabilem*. Atque ibi quoq, aliam harum dictionum, ab ea, quæ recepta eſt, diſtinctionẽ agnoſcere videtur. Solemus enim, teſte Seruio, aras Superis, & Inferis, altaria ſolis Superis tribuere. Heic verò per altar ipſum ædificium è terra exaltatum, hominibusq; conuenientibus ad Martyrum tumulos recipiendis deſtinatum accipi ſentio: à quo Feſtus, ad vocis etymon reſpiciens, non omnino diſſentire videtur. ſuprà. *Oſsibus altar & impoſitum*. & in Hippolyto, cùm cryptæ, ſeu altaris (idem pæne mihi valent) formam ſatis fusè depinxiſſet, ipſiſſimum aræ vſum, & primam inſtituendi rationem (de qua nos alibi) dicturus, ſubnectit.

Talibus Hippolyti corpus mandatur opertis,
Propter vbi appoſita eſt ara ſacrata Deo.
Illa ſacramenti donatrix menſa, eademq;
Cuſtos fida ſui Martyris appoſita,
Seruat ad æterni ſpem Iudicis oſſa ſepulcro,
Paſcit item ſanctis Thybricolas dapibus.

Vbi non imponi aram tumulo, ſed apponi planiſſimis verbis bis dixit. Per aram verò Murmellius ſummã altaris partem, ego ſimpliciter locum oblationibus dicatũ, ſiue in ſummo ædificij loco, ſiue alibi fuerit, intelligendum arbitror.

exarandas vngulis.) Cypria. ad Donat. Haſta illic, & gladius

 & car-

& carnifex præsto est, vngula effodiens, latera & deradens, eculeus extendens, ignis exurens, hominis corpus vnum; supplicia plura, quàm membra.

intestabilis.) sceleratus, ideoq; detestandus. Gellius, Eos tamen, qui ad Hannibalem redijssent, vsque adeò intestabiles, inuisosq; fuisse, vt necem sibi consciuerint.

Noxialem stipitem.) eculeum. sic suprà agens de ligneis Vincentij compedibus.

Duplexq; morsus stipitis
Ruptis catenis dissilit.

Sanguis parentum.) Nobiles olim vocabantur patricij, & plebeij: quorũ patres, aui, maiores, clari atque honorati fuissent. Qui autem per se ipsos clarescere, & magistratus in ciuitate assequi ceperant, noui homines dicebantur. Cicero lib. III. epist. VII. ad Appium Pulcrum.

Cui quisqui seruit, ille vere est nobilis.) Iam annus est, & amplius, cùm hanc auctoris sententiam, habitis pridie ea de re inter nos sermonibus, extemporali carmine complectebar, & auunculo carissimo Ioanni Bogardo I.C. strenæ loco donabam. Quod carmen, quia illi tum sic satis placebat, simul etiam, quia primus mihi horum studiorum auctor fuit, eiusdem desideratissimæ memoriæ heic consecratum esse volui.

Dum nox sopora languidos
Suauissimo somni cibo
Recrearet artus, garrulo
Sonitu loquacis alitis
Mihi somnus interrumpitur.
At mox Thaleia floreis
Caput impedita vinculis
Adstat, sua vt præsentia
Noctis silentis tædia
More assueto leniat.
Ergo meditandis versibus
Mente occupatus integra,
Quis Christianos nobilis
Queat inter esse cogito,
Donec serenus Phosphorus
Inambulantem Aquario
Phœbum exoriri ostenderet.
Testem voluptatis meæ
Vnum te, auuncule, cupio.

Non

Non ab Achæmeniæ venit natalibus aulæ,
Vera vel Atreidum sanguine nobilitas.
Si te sancta fides Christo commendet Iesu,
Sancta fides, vita non spoliata sua,
Si vera pietate, & amore amplecteris illum,
Pars & in illius corpore viua manes,
Tu mihi præ reliquis proauorum ab origine claris
Nobilis es, vili sis licet ortus hara:
Nobilis es, titulosq; ipsis sublimior astris
Non defecturæ nobilitatis habes.
Nam quicunque crucem tolerans patienter Iesu
Est potis è cunctis victor abire malis,
Celoque, vnde suæ traxit primordia lucis,
Posthabet ignaua textile corpus humo:
Denique virtutum præclara insignia, sic est
Mens generosa, tholus figit in æthereis.
Hic hic nobilium procerum annumerabitur aulæ,
Dignus, crede ipsi, filius esse Deo.
At quicunque, quasi curet mortalia nemo,
Pronus humi toto pectore, toto animo
Bacchique, Cypriæque, & sæui Martis amorem
Hausit, & hæc laudum semina vera putat,
Fallitur: ille omni est, omni, inquam, ignobilis æuo:
Vnde satus numeret stemmata cunque sui.
Illius vt pingant insignia pardus, & vrsus,
Barbarus est: vera nobilitate caret.

vt magistratus, venit.) Vt parentum suorum sanguine nobilitatis omneis Christo seruienteis comparauit: ita ijs, qui per legem Curiæ, seu magistratũ aliquẽ inclaruere, martyres & confessores. Ideoque ironicõs tyrannũ monet, ne ille peruersè, id est, præter morem, & officium suum benignus, sese, pro reo & sonte in ius vocatum, nobilem efficiat.

farre pullos pascitis.) per pullarios. quia Romani olim, teste Halicarn. nec magistratus, nec magni aliquid inchoabant, priùs quàm eos consulerent, ex tripudijsque captarent auspicia. De Aquila quod dicit Liuius lib. III. explicat, triumphantes, scilicet, scipionem eburneum, cuius extremo aquila indidem excisa insidebat, solere præferre.

Iam si sub aris.) Quid vobis abiectius, & vilius, cùm ipsis aris, quæ imagunculas tantùm aliquot, & statuas merè quernas ostentant, aduoluamini, easq; proni, & venerabundi reuera adoretis?

Lapis nigellus.) Describit statuam Cybeles matris Idææ, esse, scilicet, lapidem nigellum, forma muliebri, argento clausum: qui, quonam modo ab vsque Pessinunte vrbe Phrygum, cui cælitus delapsus nomen dedit, Romam aduectus sit, & quotannis extra portam Capenam in Almone fluuio lauari soleat, narrat Ouid. IV. Fasto. vti quod sequitur de sacris Panos, II. Fast.

Si me mouere.) Aequissima quidē postulas Romane, sed me tuo, vt ea consequaris: cū homine enim Barbaro tibi res est.

Amasionem.) Vt Nestor. rhapsodus hāc vocem Latinam esse ostenderet, hunc etiam Prudentij versum citauit. Vtitur eadem Apuleius lib. VII. de Asino aureo, estq; eadem analogia, quæ in dictione, pusio.

Deos catenæ colligant adulteros.) Vide Ouid. IV. Metamorph. Primus in Odyssea eam fabulam tradidit Homerus, si Ouidio credimus III. de Trist.

Quis nisi Mæonides Venerem, Martemq; ligatos
Narrat in obsceno corpora prensa toro?

Palæstrici corrupta ephebi.) Hyacinthus ab Apolline, & Zephyro parum honestè adamatus, cùm illum redamaret impensiùs, ab hoc iactum discum magno impetu in eius caput deferente, interemtus est. Apollo mærens in sui nominis florem dicitur commutasse, annuisque sacris honestasse. Vnde Ouid. *Nec genuisse piget Sparten hyacinthon, honorq;*
Durat in hoc æui, celebrandaq; more priorum
Annua prælata redeunt hyacinthia pompa.

Idem Apollo cùm Aesculapium filium, ob Hippolytum in vitam reuocatum, Iupiter exstinxisset fulmine, miserè orbus cyclopas Ioui fulmina cudenteis sagittis occidit: quod ob factum cælo pulsus, Admeti Pherei pecora pascenda suscepit. Ei Mercurius cùm aliquot boues surripuisset, minanti extrema etiam pharetrā furtim ademit: vnde risus obortus, pacis conficiendæ occasionem præbuit. Ouid. II. Metam.

puer sed obstat Gallus.) Attis, qui, vt ait Catullus, stimulatus furienti rabie, vagus animi, deuoluit ipse acuto sibi pondera silice. Ouid. IV. Fastor. & ibi P. Marsus. Octauius Minucij autem hunc locum ita tractat. De Cybele Dindymena pudet dicere, quæ adulterum suum infeliciter placitum, quoniam & ipsa deformis, & vetula, & multorum Deorum mater, ad stuprum illicere non poterat, exsecuit, vt Deum scilicet faceret eunuchum. Propter hanc fabulam Galli eam & semiuiri

sui

ſui corporis ſupplicio colunt. Hæc iam non ſunt ſacra, tormenta ſunt. Sic Octauius. Dicuntur autem ſacerdotes Cybeles Galli, aliquãdo etiam Gallæ, à Gallo Phrygiæ fluuio, cuius aqua pota dicebantur inſanire.

Laqueu minacis.) Lege Iulia, quam Auguſtus tulit, & ſeuerè admodum exercuit, pœna capitis adulteris ſtatuebatur. vid. lib. XLVIII. π̄. Alia item lex à C. Scautinio Tribuno pl. olim lata erat in eos, qui aut pudicitiam alienam ſolicitaſſent, aut ſuam ipſi proſtituiſſent: quorum pœna primùm pecuniaria decem millium, teſte Quinctiliano, fuit: ſed ob culpæ atrocitatem à Conſtantino, & Conſtante Chriſtianis gladio vltore puniri cœperunt. L. cùm vir nubit, C. ad leg. Iul. de adulter.

Lemnius.) quia riualis, vtpotè maritus Veneris, de cuius cum Marte adulterio iam iam egimus. *Hercules*, quia priuignus Iunonis.

Tecum dicati.) Deuoti, ſeu dediti, ex animo fidẽ ei adhibentes. Creber eſt in vſitanda hac voce.

Saltat tonantem tauricornem.) De his ſuo loco, contra Symmachum longiores erimus. *Ludius*. Ita quidam libri. Murmellio potiùs placere videtur, Lydius, adducto V. Maximi auctoritate, vbi de hiſtrione agens, Eaq; res, inquit, Lydium ex Etruria accerſendi cauſſam præbuit: cuius decora pernicitas vetuſto ex more Curetum, Lydorumq;, à quibus Etruſci originem traxere, nouitate grata Romanorum oculos permulſit. Ita etiam Ouid. I. de Arte.

Ridesq; & ipſe.) Ambroſ. lib. I. de Virginit. elegans Dionyſij Syracuſani Deos illudentis exemplum proponit. Is, inquit, cùm ingreſſus Iouis fanum, amictũm aureum, quo operiebatur ſimulacrum eius, detrahit, iuſſit imponi laneum, dicens, aurum hieme frigidum, æſtate oneroſum eſſe. Sic Deũ irriſit ſuũ, vt nec onus ferre poſſe, nec frigus putaret. Ita cùm Aeſculapij barbam vidiſſet auream, tolli imperauit, indignũ ratus filium barbam habere, cum Apollo pater etiamdũ imberbis eſſet.

Cur tu ſacrate.) ſumme Pontifex, ſacris initiate.

Meretrix Adonin vulneratum.) Dente aprugno ſub inguine laniatum. Ouid. in fine x. Metamorph. & Lactan. libro I. de Falſa Religione. cap. XVII. vbi ex numero liberorum Veneris ſena adulteria ſupputat.

Facem recincta.) Ouid. v. Metamorph. & Claudian. tribus

 libris.

libris. Sustulimus grauissima menda, quæ totam hanc clausulam inexplicatam reddiderant, & veterem scripturam in sedem reposuimus suam. Neæræ nomen ἀντονομαστικῶς heic accipio, pro Omphale, cui Hercules ex Apollinis oraculo venditus seruijsse dicitur. Neq; nouam quis aut absurdam hanc expositionē arbitretur, cùm idem nomen Ariadnæ dederit in priore contra Symmachum, vbi, cùm Liberum dixisset puellam à Theseo desertam in litore reperisse, addit,

Hanc iubet assumtam feruens post vina Neæram,
Secum in delicijs fluitantis stare triumphi.

Eadem tropi forma vsum existimo, cùm Eliam ruris aridi hospitem, fragore ab omni remotum, & segregem, ait spreuisse criminum frequētiam, casto fruentem Syrtium silentio: per Syrteis Carmelum montem, aliasq; solitudines intelligens, in quibus tum Eliam, tum alios prophetas degisse legimus. Est eadem vsus suprà, cùm significaturus non paucas etiam magni nominis Vestaleis virgines Christo nomen dare, diceret: *Aedemque, Laurenti, tuam*
Vestalis intrat Claudia.

Diuinitatis vis in algis.) diuinum aliquid. Infrà.

Regia tunc omnis vim maiestatis, & omnis
Parua licet, cæli imperium retinere potestas
Credita.

Eiusdem sunt: longi vis temporis, vis marini gurgitis, vis libertatis. Hoc addo, vt lector, cùm in alijs pro vis, inuenerit scriptum ius, quod Murmellio magis videtur placuisse, faciliùs iudicet, vtrum verius.

aspis Aesculapij.) Aesculapius primùm Epidauri serpentis forma colebatur: posteà Romam traductum fuisse narrat Liuius lib. I. de bello Punico. De Dijs Aegyptiorum verissimè Iuuenalis Sat. xv. in ipso initio.

At vnde maior.) A simili. fuliginosis Laribus diuini honores decernuntur, non autem oleribus: at (ita malo, non, aut) vnde plus diuinitatis focis, & Laribus agnascitur, quàm hortis? profectò si illis inest Numen, & his.

malleus Polycleti.) Cùm in vetustis, & impressis hic verborum ordo seruetur, quid est, Murmelli, cur eum immutes? qui in voce, *paracletus*, penultimam corripi patiebare, cur nō item in, *Polycletus*? An quo rudiores id minimè imitarentur? Immo huic malo breui annotatione occurrisses.

Quos lana terret discolore in stipite.) In circulatorum præstigijs

gijs colorum variegatorum magnum esse vsum testificatur Pharmaceutria Virg.

Terna tibi hæc primùm triplici diuersa colore
Licia circundo.

Aedem sibi ipse mente in hominis.) Ita planè in meo. nisi quod, *sedem*, habeat pro, *ædem*. Murmellio magis placet altera lectio, etiam è veteribus libris depromta, *Aedem sibi ipse mentem hominis condidit.* vt consona non absorbeatur. neque mihi admodum displicet, cùm tale quid suprà docuerim de adspirationis nota.

Deasciato stipiti.) statuę ascia fabrorum instrumento dedolatæ, & politæ. Suauissimè hunc locum tractat Minucius.

Aras ofellis.) Etsi deducticium sit ab offa, alterum, f, tamẽ detrahit, quomodo etiam Martial.

Parua tibi incurua craticula sudet ofella.

Vrnas, reorum morticinas, lambere.) Ex quodam pietatis affectu vrnas exosculari, quæ nihil aliud quàm exsanguia scoeleratorum hominum cadauera, & ossa seruant.

Pompiliorum.) Numa Pompilius secundus à Romulo sacrorum, & cæremoniarum primus auctor fuit. Is Vestaleis, Flamines, Salios, Pontificẽ deniq; Max. instituit. Liui. lib. I.

Pyrrham consule.) Si originem humani generis extremam vis nosse, Deucalionem & Pyrrham tibi propone. Ouid. I. Metam. Vnde Ioui statori nomen sit, habes apud Liuium in vita Romuli. Seneca tamen aliam rationẽ affert, quòd eius beneficio starent, ac stabilita essent omnia.

ignes & fidiculæ.) instrumenta, quibus sontes alligantur, vt ab ijs veritas extorqueatur. Infrà tamen coniungit fidiculas cum acutis sulcis: vultq; ea à lateribus transferri ad serandas maxillas. iudicabit Lector: nam mihi omnino videtur hac voce abuti.

podragra, & arthresis.) Quisquis ille fuit, qui vulgata huius loci scriptura nixus, vocem artesin Latinis Lexicis inseruit, & ab artubus originem sumsisse arbitratur, planè fallitur. Cùm enim morbus hic articulorũ Græcis dicatur ἀρθρῖτις, tẽpore poëtæ nostri, infelici nescio qua ratione, & exemplo ducti, eum arthresin nũcuparũt. Sic ex pleuritide pleuresim, ex phrenitide, phrenesim, fecerũt. Atq; harũ trium vocum duas priores apud hunc auctorẽ, & huic coæuos est reperire: apud vetustiores, aut Græcè peritos, minimè. Tertia Latinis sic satis nota videtur: sed ita vt Iuuenalis, Martialis, & alij Græcè

docti eius mediam produxerint, ſolus Prudentius corripuerit. Hinc intellige, amice Lector, quàm rectè illi ſentiãt, qui in auctore noſtro ob ſolas librorum epigraphas, in quibus inueniendis illi fortaſſe amicus idiomatis Græci paullò peritior gratificatus eſt, putidam & otioſam quandam licentiã maluit tolerare, quàm Græcæ linguæ ignorantiam. Quòd autem Pet. Moſellanus, vir nõ ineruditus in ſuis ſchematum tabulis ait, Prudentium virum verè prudentem non inſcitia Græcarum, vt litteratores clamitant, ſed in re ſacra ſyſtole vſum eſſe in dictione, idolum, imprudenter ille quidem, & parum Grammaticè. Conſtat enim poëtas omneis, Latinos dico, tanta religione ſemper ab hac figura abſtinuiſſe, vt nõ niſi coacti eam vſurparint. Cogebantur verò, aut cùm dictio alia nõ ſuppeteret, quæ omnino idem ſignificaret, quod non rarum eſt in proprijs appellationibus: aut cùm venuſtum aliquem & proprium ſermonem ſeruare non poſſent, niſi neglectis proſodiæ regulis. Hoc autem cùm fieret, dabant operam vt ſcientes ac ſtudio, nõ imprudentes ac inſcitia feciſſe viderentur. Ita quẽ Sedulius, in fine Paſchalis carminis, qua voce alibi ſemper rectè vſus erat, ſemel in illo eſt abuſus.

Gloria magna Patri ſemper, tibi gloria Nate,
Cum ſancto Spiritu gloria magna Patri,

In hoc noſtro, quid tale vſu venit? eandem vocem, cùm aliæ non paucæ ſuppeditarẽt, ſexcẽties illegitimè vſurpauit, cùm legitimè potuiſſet, ſi voluiſſet. teſtor Ald. Manutium, qui id plus decies tentauit. Quæ iſtæc igitur ſuperbia eſt, malle ſe in difficillimos rerũ abſurdiſſimarũ laqueos induere, quàm opinionẽ mentibus ſemel comprehenſam videri remiſiſſe?

ſæuit Hyppocratica?) Si hoc exemplo allato ſyſtolen Moſellanus illuſtraſſet, neque potuiſſet meliore, neque planiore.

non voluntas occupat?) Cur id non volentes, & lubentes capeſſimus, quò neceſſitate vrgente tãdem adigemur? cur non conuertimus in noſtram laudem, & gloriam, cùm queamus, quod naturæ lege nobis impoſitum eſt?

Charaxat.) χαράττειν Græcis etiam valet, ſculpere, arare, ſcarificare. poëta ſuæ ætati ſuppares credo imitatus, ab iſtius verbi futuro χαράξω Latinam dictionem deriuauit. quemadmodũ alibi à præterito paſſiuo, ſiue eius deducticio nomine πλάττειν, plaſmare. Quæ huc ab alijs afferuntur, & ſcriptis libris aduerſantur, & poëtæ noſtri Genio.

Sanus videbit: lippus oculos obteget.) Lux prolata etiam in te-

nebris ſanis tantùm, &, qui fidei lumen recepere, ſtatim iucunda eſt & vtilis: ijs autem, quibus lippiunt oculi, aut ex glaucomate, ſiue hypophymate caligant, id eſt, incredulis, & malis, iniucunda maximè eſt, & noxia.

Vt ſtultus eſſet ſeculi.) En tibi veram cauſſam, cur poëta cũ fucatis Gentilium poëtarum lenocinijs more noſtri ſæculi ſua exornare potuiſſet, ſtudio, & de induſtria ijs abſtinuerit. Qua de re exſtat eruditiſſimum Arn. Laurẽtij neceſſarij mei carmen.

capellam Cnoſſiam.) Amalthæam Iouis nutricem. vide Lactant. lib. I. cap. XXI.

Crucem vetuſta combiberunt ſæcula.) innumeris ſignis, & certiſſimis adumbrationibus edocti ſunt, fore, vt per crucis myſteria aliquando liberarentur.

margaritas ſpargere.) Suſpicor ſcripſiſſe, *margarita*, quomodo ſuprà, *margaritum ingens*, quanquam heic ſecundam corripiat, ibi produxerit. cuius in toto opere vix alterũ exemplũ inuenias.

tantulos at ſi dolor.) Id eſt, vt modo aiebat,

Malè eruditi torqueatur funere
Infantis orba, quemq; corrupit, fleat.

Supplicium vnici filij grauius illi accidet, quàm ſi ipſa noſtris vngulis lancinetur. Atque hanc caſtigationem, vti multas alias, vni meo manuſcr. acceptam fero. Ab alijs enim omnibus heic deſtituebar.

Quem plaga flerat.) Lacrymantis in modum diſtillauerat. lepidiſſima profectò tranſlatio. Summa enim cute perſtricta ſtillatim cruor, non confertim effunditur. ſuprà.

Ambuſtum quoniam vis facit ignea
Imbrem de madido flere cacumine.

Alij, *ferat*, habebant: alij *fecerat*: Murmellius, *ferret*. Ineptè omnes.

Firmatáq; ſenſum mollis indulgentiæ.) Rationẽ reddit, cur mater, flentibus alijs, ſola vultu eſſet renidente. Pietas, inquit, erga liberos in Chriſtianis, & verè pijs, fortior redditur, ne in effeminatam miſericordiam degeneret, liberis ipſis pro Chriſti amore patientibus, ipſiſq; adeò doloribus redditur contumax, vt ſenſum mollis indulgentiæ omnibus parentibus agnatum ſtabiliat, & obfirmet, quò ſcilicet ſalutem animæ ſuorum longè præferant ſaluti corporis.

Mille in Bethlehem.) Huius ſcriptionis rationem ſuprà reddidi.

reddidi. Historias vide Matth. 11. Genes. xxii. Machab. vii.

Quanam arte nobis.) perorationem à septem Machabæorũ matre sumit. ait enim ibi: Nescio equidẽ quo pacto in meo exstiteritis vtero, nec ego vobis spiritum, & vitam contuli, nec cuiusquam vestrum primordia compegi. Nimirũ mundi Creator ille, qui genus humanum finxit, & originis omnium auctor est, idem vobis spiritum, & vitam clementer reddet, resurrecturis: qui vosipsos nunc propter ipsius leges contemnatis.

sancti Abelis ferculo.) Ferculum est, & quod fertur, & in quo aliquid fertur. heic videtur pro sportula viminea, seu fiscella poni, qua agni Abelis gestabantur. Obiter reddit caussam, cur Abelis sacrificium Deo fuerit gratius, quia scilicet lecti erant ex ouili puriores ceteris. Gen. iv.

Pretiosa sancti mors.) Psal. xv. & cxx.

Libet experiri, Lerna.) Locus hic ab alijs corruptus erat, & perperam explicatus. Vera sententia hæc est. periculũ faciendum est, an parte aliqua truncata, alia sit renascitura: dein an etiã ille per damna imminuti, seu mutilati corporis sese nouum sit instauraturus, quomodo de excetra Lernęa cõmemoratur, cui, vno capite cæso, altera tria vnius loco succrescebant. quod si ita est, agè, ego me tum Herculem dabo, & nõ amplius partem aliquam, sed totum monstrũ aut igne, quemadmodum ille, aut alia ratione è medio tollam.

Iam nunc.) Elegantissima veri chirurgi periphrasis, desumta à proximis adiunctis, peritia scilicet anatomicæ artis, & proba luxationum, ac vulnerũ curatione. Apparet autem ab eo vsque tempore, parteis nobilissimæ artis pessimo exemplo discerpi, ac laniari cepisse. Hic enim Aristo eo tantùm nomine innotuisse videtur, quòd solam χειρουργικὴν tertiam θεραπευτικῆς partem exerceret.

Fas profanauit vetus.) suprà. *O' fas priorum, moris ô prisci status!* Seruius in illud 1. Georg.

Quin etiam festis quædam exercere diebus
Fas, & iura sinunt.

Fas, inquit, ad religionem pertinet: iura ad homines.

Ergo ratus Præfectus.) Ausi sumus ordinem verborum, qui in impressis est, mutare, alijs exemplis adducti: quale est inf.

Vera ratus quæcunque fiant auctore Senatu.

ceu retusis ictibus.) Heic quoque, cũ tantoperè euariare codices viderẽ, & particula disiunctiua turbari cõmentatores,

assimilandi

aſſimilandi notam ſubſtituimus, quæ ſententiam effecit planiſſimam. Chirurgum iudex de alterutro inſimulat, eum ſcilicet aut nihil ſecaſſe, aut perpauca tantùm linguæ vincula, quæ loquelam non planè impedirent. Prius intellexit, cùm diceret, eum mera vſum ſimulatione, ferrum in martyris ore nihil agens, & irritum verſaſſe fruſtra, quomodo fieri ſolet cùm clauus, aut radius maxima vi adactus ab auerſa parte retunditur. Alterum ita dilucidum eſt, vt vel verbum additum ſuperuacuum fuerit.

non bubulus.) παρεχγχυσις eſt narrationis ſequentis: qua deſcribit, & irridet ſacra Terentina, quę in circo campi Martij, vbi Thybris ſuas maxima vi ripas abradit, & terit, vnde & Terentum ea pars circi dicta eſt, in honorem Ditis, & Proſerpinæ ſub terra, (vt in ſacrificijs Inferorum fieri conſueuit) nigra boue cæſa celebrabantur. Reliqua ita perfectè exſequitur auctor, vt neminem adhuc meminerim perfectiùs.

Cinctu Gabino ruſſeam.) is erat, toga ſic in tergum reiecta, vt vna eius lacinia à tergo reuocata hominem cingat. quo veſtimenti genere Pontifices in ſacris quibuſdam, Conſules in bellis indicendis vtebãtur. Originem à Gabijs traxit, qui, cùm ipſis ſacrificantibus bellum indictum eſſet, ijſdem illi togis, quibus induti erant, cinctis, bellũ aggreſſi ſunt, & tandem feliciter confecerunt. *Ruſſeam.* infrà.

Luſerat & minio ruſſeolam ſaniem.

Ita & Apuleius ruſſeam faſciolam dixit. qualis autem hic color ſit, notum ex eo eſt, quòd ruſſatis veſtibus Lacedæmonij vſi ſint, ad cælandum coloris ſimilitudine ſanguinẽ, ne ipſorum vulnera hoſtibus animum adderent. Quo autem in ordine colorum rubeorum ponendus ſit, Iul. Scaliger contra Cardanum exercit. CCCXXV. acutiſſimè docet.

Addamus illam, nos, Hecatomben tuam?) Iliad. ά.

εὐχωλῆς ἐπιμέμφεται, εἰθ' ἑκατόμβης. id eſt,

τελείας θυσίας ἀπὸ τῶν ἑκατὸν βοῶν ἢ τῶν ἀπὸ ἑκατὸν βάσεων, ὅ ἐστιν ἐξ εἴκοσι πέντε ζώων. Inf. quoq; huius ſollennis ſacrificij mentionem facit.

Fortè litans hecaten placabat ſanguine multo,
Pontificum feſtis ferienda ſecuribus illic
Agmina vaccarum ſteterant, vitulaſq; reuincta
Fronte coronatas vibrabat torta cupreſſus.

Sunt ſacra, quãdo voſmet ipſi exciditis.) q̃ nefandis, & ſceleſtis ſacrificijs ſuos olim Deos Gentes coluerint, elegãtiſſimè, vt

alia

alia omnia, Alexander Neapolitanus Genialiũ dierum lib. & cap. vlt. & Lactant. lib. I. cap. XXI.

Cultrum in lacertos.) Cybele Deûm matri sacrificabant, virilibus testa exsectis. Bellonæ autẽ, aliquãdo tantùm humeris mutuò cæsis, interdum homine per totum corpus ignitis acubus punctim inulto primũ, ex cruris posteà vulnere mortuo. *sacrandus*) consecrandus, immolãdus Bellonæ, teste Tertulliano. *sphragitidas*) stigmata, & punctiones acuum. σφραγίζειν, signare est, & insignire. inde σφραγὶς, & σφράγισμα. deriuatiuum σφραγίτις hac significatiõe alibi vix puto legi.

tacitas claudentia turbas.) accommodatè. subiungit enim quanta vi ũm iaceãt congestis corpora aceruis. In impressis est, tumbas. malè. quid enim significaret, tacitas tumbas?

fugite exsecrãda Nouati schismata.) Non potuit voce vti aptiore. Nam ille, qui omneis à baptismo vel semel relapsos crudeli errore damnabat, non existimans iterum in Ecclesiam recipiendos, quid aliud quàm Ecclesiarum concordiam dissipabat: hos ad desperationem, illos ad priuata agens concilia, & cœtus?

venerabile martyr Cerno.) iamiam futurus verus, & quàm plurimis vtilis Christi testis sentio illud dogma esse venerabile, id est, amplectendum, vtpote rectum, & venerandæ religioni consentaneum, de quo pessimè anteà iudicaueram.

HYMNVS XI.

Crypta latet foueis.) quomodo hæc crypta, quæ Verania dicta est in via Tiburtina sita, latuerit, sequentibus aliquot versibus demonstrat. alij patet, alij fouet.

Aequore leui.) suprà eadem voce est vsus, ne quis aliam substituendam putet.

Felix Deorum mater imberbes sibi
Parat ministros leuibus nouaculis.

laterum seriem iugiter exsinuent.) Sinuum seu laciniarum in morem explicent, latiusq; extendant. Hanc templorum formam, per tot sæcula vetustas ad nostram vsque ætatẽ transmisit, neque nostra hodie aliter exædificantur. In duobus æquè nouum vocabulum est, eximient. Lectori optio datur.

HYMNVS XII.

pleno tamen innouatus anno.) Eodem die interemtos esse omnibus constat, sed controuersia est de anno. Vulgata opinio est in eundem annum vtriusque mortem incidisse. Prudentius heic annum interiectum fuisse ait. Nec desunt, qui de duo-

de duobus audeant affirmare. Nos veraci eorum teſtimonio contenti, de illo tantopere non laboramus.

quæ flumine labitur propinquo.) In quodam vetere eſt, lambitur. in Dauentrienſi, lambit ex. vtrunque de Rhodano Lemanum allambente, ſimilibuſque fluminibus rectè dici poſſit. De paludibus autem ad montium radices ſcaturientibus, ac in vicinos amneis perenniter ſeſe exonerantibus, non item.

Sola verſus in cacumen.) pedibus in altum vergentibus. Solum enim, inter alia, inferiorem pedis partem ſignificat. Cic. Mihi amictui eſt Schyticum tegmen, calceamentum ſolorũ callum, cubile terra. Infrà. Nunc virginali perdomitus ſolo. Item, ſola pendulus, & pede ſicco.

fluctuet corymbo.) Expreſſi Dauent. his de cauſſis. Primùm, quòd κολυμβὸς inter vocabula Eccleſiaſticis vſitata non numerandum ſit: Deinde, quòd natatus ineptè riuulo affingatur. Suprà.

Miris vaſta natatibus Saxi pondera ſuſtinens.

Poſtremò, quòd paullò ante regionem, vbi ſepeliebatur B. Petrus, dixerit canere oliua. heic igitur idem repetens, ait riuulũ, vbi per pretioſa marmora ruerit, cliuumq; lubricarit, fluctuare virētibus corymbis, id eſt, ramulis & folijs olearũ.

Princeps bonus.) vide Platinam in Silueſtri vita, & Volat. in Conſtantino. *Luſitque*, adeò liberaliter erexit, vt ſumtibus peperciſſe non videatur.

Tam camuros hyalo.) num vitreas feneſtras intelligit, quæ fornicatis arcubus includi ſolent? an potiùs arcus illos camuros columnis Parijs innixos vitreo colore, ſeu lumine fuiſſe perfuſos? *cucurrit)* continenter duxit.

HYMNVS XIII.

Siue timoris opus.) Potes per timoris opus intelligere eorum affectus, quos ſuorum criminum pænitere incipit, cùm metu diuini iudicij, & Gehennæ ad meliorem mentem reuocantur. potes conſtantem ſui abiectionem, quam alibi propè deſperabundus videtur præſeferre. potes denique ſanctũ, & filijs dignum timorem Dei, qui ſapientiæ initium ſtatuitur. quidquid feceris, nihil peccabis. Neque enim, quæ vniuersè dicuntur, arctiùs reſtringenda ſunt.

Deflua Cæſaries.) Agnoſcis morem veteris Eccleſiæ.

Iuſtitiam bibere Chriſti.) iuſtitia, quam ſuos Chriſtus edocuerat, imbui, eam diſcere, & modis omnibus conſectari. In alijs eſt, Viuere iuſtitia Chriſti: in alijs, Iuſtitiæ. iurare au-

ſim

ſim vtrunque ſubditum eſſe ab ijs, qui hoc genus poſitionis, de quo anteà, non animaduerterant.

Edere iuſſus erat.) Vulgata ſcriptura, in qua carminis ratio non conſtabat, niſi preter auctoris conſuetudinẽ conſonans, s, abſorberetur, nunquã mihi placuit, tum ob hoc, tum quòd languidũ quid, & à ſenſu abhorrens mihi ſaperet. eſt aũt hęc.

Dogmatis atque loci iuſſus genus, Chriſtianus inquit.

Tandem Pulmannus me iſtius è vetuſto libro depromtæ participem fecit: de qua minùs cepi dubitare, quòd in Dauentrienſi quoque haberi viderem.

virginal.) ὑμὴν ſeu virgineum vinculũ de quo Ioan. Wyerus med. Quod Auguſtinus, atq; alij effetũt in plural. numero, auſus eſt in ſingulari, quomodo antea nomẽ altar. In quibuſdã legitur, ſcriptum ferè, niſi me oculi fallunt, aliena manu, *intactum ab omni crimine corpus eſt*, quod planè reijcio vt ſpurium, neque cum ſequentibus cohęrens.

Hic hic amator iam, fateor, placet.) Aequè alacriter, atque feruidè Ignatius, in ſua ad Romanos. Ὀναίμην τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἡτοιμασμένων· ἃ καὶ εὔχομαι σύντομά μοι εὑρεθῆναι· ἃ καὶ κολακεύσω συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενα οὐχ ἥψαντο· καὶ αὐτὰ δὲ ἐὰν ἑκόντα μὴ θέλῃ, ἐγὼ προσβιάσομαι. συγγνώμην μοι ἔχετε· τί μοι συμφέρει ἐγὼ γινώσκω· νῦν ἄρχομαι μαθητὴς εἶναι· μηδέν με ζηλᾶσαι τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων, ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω.

Purgabor oris.) Pleraque errata, quæ auctorem hunc miſerrimè fœdarunt, librariorum arguunt inſcitiam: qui temerè, ac ſine delectu quæuis auſi ſunt exarare, modò in vnam dictionẽ diuerſiſſima conglutinantes, modò cohærentia diuellentes. Subijciam complura exempla ſimul, ne de ijs ſingulatim ratio reddenda ſit.

			pag.	*verſ.*
Suam	pro	ſi iam	CXXXIV.	IV.
obis	pro	ô bis	CXLV.	XXXII.
Qui nos	pro	quin os	CXC.	XXV.
fiuctu &	pro	fluctuet	CCII.	XXVI.
Exituſq;	pro	exit vſque	CCVI.	XXXII.
Purgabo roris	pro	purgabor oris	CCXI.	V.
ſecernere	pro	ſe cernere	CCXV.	IV.
tantummõ rem	pro	tantum morem	CCCXII.	vlt.
Conſulet et	pro	conſultet	CCCXVI.	XXIX.
in acie	pro	macie	CCCXXXVII.	XI.
ſed et	pro	ſedet	CCCXXXIX.	XIV.

VICTORIS GISELINI IN
PRVDENTII ἈΠΟΘΕΏΣΙΝ
COMMENTARIVS.

ἈΠΟΘΕΌΩ, Latinis valet consecrare, & diuinis honoribus prosequi, atque, vt ita dicam, deificare. Qua autem ratione hoc titulo suum librum insignierit, discere potuisti è ψυχομαχίᾳ. Ibi enim Hæresis, quem Deum coleret, rogata,

—— Deus est mihi discolor, inquit,
Nunc minor, aut maior: modò duplex, & modò simplex:
Cùm placet, aëreus, & de phantasmate visus,
Aut innata anima est, quoties volo ludere, Numen.

PRAEFATIO.

Exspectat ergo.) Parabolã Christi de zizanijs Matth. XIII. contra atque alij, ad hęreticos refert.

APOTHEOSIS.

Plurima sunt.) Hæc hæresis Noëtum quendam auctorem habet, qui circa annum Domini CCL. est ausus asserere Christum eundem esse Patrem, & Spiritum sanctum, ipsamque Triadem in officiorum, & actionũ nominibus, non in personis accipere. Vnde qui illum secuti sunt, Patropassiani dicebantur: inter quos Sabellius exstitit, præceptori dogmatum peruersitate minimè cedens.

Ille Pater.) Ea Patris est hypostasis, quam Ioannes Dei nomine intelligi voluit, quem nemo mortalium vidit, nisi in Filio λόγῳ ὑφισταμένῳ, qui tum patribus beatis, tum factæ temporis plenitudine Apostolis fuit conspicuus.

effigiem nostri signauerat oris.) De more suo quærit occasionem explicandi allegoricè sacras historias, iisque eruditionis quasi spargendis seminibus exornandi opus suum.

Verbi sator, auctor & ignis Creditur extra.) Vanissimam hanc hæresim vnico argumento, eoque solido confutat. Videri Pater non potest, ergo nec pati. Antecedens comprobat testimonijs sacris, vt Ioannis I. Deum nemo vidit vnquam. & Ioannis VI. non quòd Patrem quisquam viderit, nisi is qui est à Deo: hic vidit Patrem. Exod. XXXIII. Faciem meam tibi videre non licet. neque enim homini fas est videre me, quin vitam amittat. Ioann. I. Verbum caro factum est. Quæ admiscentur historiæ, vt illa Abrahami, Gen. XVIII. Mosis, Exod. III. trium Iuuenum Babyloniorum, Dan. III.

huc

huc faciunt, vt oſtendant, tantum abeſſe, vt mera & infinita Patris maieſtas humanis oculis ab aliquo conſpecta fuerit, vt ne filium quidem mortalium quis alitèr vnquam viderit, quàm per ſpecies, quas poſſit homo comprehendere viſu.

Semper in auxilium) Nobiliſſimus hic eſt locus, de perpetuo Chriſti in Eccleſiã amore, quem B. Paulus toties vrget, præcipuè cùm ait, petra autem erat Chriſtus, innuẽns Dei filium & ductorem, & cuſtodem Iſraëlitis certiſſimũ ſemper exſtitiſſe: facitque huc tũ Irinæi, tum aliorum veterum interpretatio, qui, cùm idem Apoſt. inquit, Legẽ per manus mediatoris datam eſſe, intelligunt ipſum Dei Filium λόγον æterni Patris fuiſſe oratorem ad populum dicentem verba legis: in qua ſententia fuiſſe & poëtam noſtrum liquet ex his verſibus,

Ipſe dator legis diuinæ accedere coram
Iuſſus, amicitiæ collato quo ſtetit ore
Comminus, & ſacris coniunxit verba loquelis
Carnis in effigie Chriſtum ſe cernere ſenſit.

Depoſitorq; Patris.) Sabellius Pentapolitanus Noëti diſcipulus, ſimiliter docuit vnam eſſe tantùm perſonam in Diuinitate, & Trinitatem tantùm in nominibus, non in rebus, ac ſubſiſtentijs diſtinctis confitebatur: vnde illius ſectatores Vnionitæ dicti ſunt. vixit circa annum CCLX. Hiſt. Eccleſiaſt. lib. VII. V. & lib. X. XXIX.

ſed fortaſſe velis.) ſatis tibi eſt, dicere, vnum Deum eſſe: Pattem, & Filium eſſe non vis. atqui quantum tu dicis, ipſi etiã philoſophi Gentiles ante te crediderunt. id quod de ſuo Ariſtotele Iul. Scaliger exercitatione CCCLXV. nimiũ ingenioſe contra Ciceronem probat.

Ecquis in idolio recubans.) Non nihil torſit me hic locus: nihil tamen in eo immoratus, ad alia perrexi. quo factum eſt, vt poſteà grande pretium meæ feſtinationis reportarem. Nã cùm de argumento quodam Paulino inquirendo ſolicitus eſſem, fortè fortuna incidi in I. Corinth. VIII. vbi ſtatim, quod errabam didici. Paulus enim ibi de idolothytis agens, ἐάν, inquit, τίς ἴδῃ σε τὸν ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν; Cuius loci vulgata cõuerſio hæc eſt. Si quis viderit eum, qui habet conſcientiam in idolio recumbentẽ, non'ne conſcientia eius, cùm ſit infirma, ædificabitur ad mãducandum idolothyta? eam conuerſionẽ ſecutus eſt poëta. Alij vocem εἰδωλεῖον, epulum ſimulacrorum interpretãtur: alij

alij mensam deastrorum. ego eandem. 1. Esdr. 1. vsurpatam reperio, pro idolorum fano, quod ad hunc locum mirificè quadrat.

Nemo Cloacinæ, aut Hippo.) Rationes, quamobrē, diu ante Buslid. codicis scriptutam visam, diuinauerim ita legendum esse, sunt istiusmodi. Scribit Fulgentius ad Chalcidium Vertumnum, Priapum, & deam stabulorum (quam Apuleius Hippo, siue Hipponen, alij Hipponam nuncupant) inter Semonas Deos numerari, qui tanquam cælo indigni ob meriti paupertatem, Cælitum numero nunquam adscripti fuerunt. quæ verba cùm auctoris nostri propositionem mirè confirment & illustrent, satis argumento sunt deprauatos esse codices, in quibus, mutatis, & trāspositis litteris, legitur, *Nemo Cloacinæ aut Tipho.)* Idem censendum de ijs, in quibus est, *Nemo Cloacinæ aut Eponæ*. Siquidem Lilius Gyraldus in historia de Dijs gentium manifestò conuincit hanc Deam à quibusdam malè Eponam vocari. Verè hoc illum dixisse, hinc facile est perspicere, cùm scioli Barbaram vocem substituentes media longam corripuerint.

quamuis olidam.) Ita malo, vel hoc nomine, quòd Iuuenalis, in mentione huius Deæ, eodem epitheto vtatur, cùm Damasippum sacrificantem Ioui, ait iurare

Hipponam, & facies olida ad præsepia pictas.

Si præsepibus simulacra fuerint vicina, nihil mirum olidas fuisse acertas. In alijs tamen est, *quamuis solidam*: In Dauentr. *solitam quamuis.*

Clinicus vt se.) Sic apud Platonem sapiens ille Socrates, cùm ex veneno hausto, toto pæne corpore frigeret: Aesculapio, inquit, ô Crito gallum debemus, quem, videte, vt reddatis, neq; cōmittite, vt hoc negligatur: sentiens se ex hac vita emigrantem quasi à morbo cōualescere. Clinicus autem hic Aesculapius dicitur, siue quòd κλινικός, & lecto affixis ægris opitulari credatur: siue quòd clinices, id est, medicinæ auctor sit, ac præses.

Semifer & Scotus.) Cùm omnes nationes paullatim inciperent mitescere, deque ferinis moribus, & victu nō nihil remittere, idque vel vsu aliarum gentium, & commercio, vel sacra Christi fide annuntiata, soli Scoti etiam tum sibi similes perstiterunt, æquè scilicet feri, ac bruti: vt testatur Hieron. lib. 11. contra Iouia. vbi sese ait adolescentulum in Gallia vidisse Scotos, gentem Britannicam, humanis vesci car-

nibus, & cùm per siluas porcorum greges, ac armentorum pecudumq; reperiant, pastorum nates, & feminarum papillas solere abscindere, & has solas ciborum delicias arbitrari. Hæc addo, vt demonstrem non malè me ex fide vetustorum codicum reiecisse id, quod erat in vulgatis edit. *Semifer & Gothus*: tum quòd verisimilius esset poëtā finitimę regionis exemplum proponere, tum quòd omnes vno consensu primam in, Gothus, corripiant.

noscere principiorum Semina.) Vtinam hoc acutulis quibusdam, & perquàm suo iudicio perspicacibus aliquando persuaderi potuisset. non opus esset tam multos hodie tranquillandis Ecclesiarum dissidijs distineri.

Deuotus cippo.) idolis, & simulacris. Cippus enim inter alia columnam, aliud'ue monumentum significat, quod in vijs militaribus exstructum rei alicuius memoriam prodit. Bud.

Nec sago clangore:) strepitu præsago, & vt Horatius loquitur, imbrium imminentum diuino.

amico Imbuit eloquio.) edocuit. eiusdem farinæ phrasis est cum ea, quam suprà restituimus. Iustitiam bibere Christi: penetrare dogma nostrum.

& dedit olli Ora Dei.) Quia istos ex mera inscitia errare iudicabat, longior adhuc fuit in vera doctrina de Trinitate explicanda: nunc duobus argumentis eorum errorem conuellit. Vnum produxit ex Gene. 1. Et creauit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam, ad imaginē Dei creauit illum, masculum, & feminam creauit eos. Quod cùm suauissimis versibus Mar. Victor complexus sit, non me contineo, quin eos, licet minùs, vt cupio, integros heic adscribā, quò omneis ad vetustum aliquod exemplar reperiendum, commoueam.

Postquàm cuncta datus generatim protulit ordo,
Quæ mandante Deo cùm plenus mente parentis
Filius omnipotens faceret, sanctusq; probaret
Veris plena bonis & multa dote referta
Spiritus, ac longam in seriem mansura foueret,
Caussa datur mundo proprior, cur iusta vicissim
Caussa prior: iam mundus erat: iam sidera, & ortus,
Aërq; & vitreum pelagus, terræq; virentes:
Nec spectator adest, quem tantæ gloria molis
Impleat, atque oculis auidum per singula ducat.
Quid possint conferre Deo? possessio nulla est,

Si rerum possessor abest. nunc Rector Olympi,
Stat data summa operi, bona sunt quaecunque creaui,
Nunc hominem faciamus, ait, qui regnet in orbe,
Et sit imago Dei (similem decet esse creanti)
Liber, ad arbitrium fruitur qui mente, creatus.

Alterum argumentum est Genes. xix. Igitur Dominus pluit super Sodomã, & Gomorrham sulfur, & ignem à Domino de cælo, & subuertit ciuitates has.

Sed cadit in faciem.) Mentis ignauiam, & stupiditatem incredulitati Iudæorum prætexit, figuratè ad hoc comprobandum abutens historia, quæ est Exod. xx.

alieno stipite iactat.) non gloriamur alieno stipite. Lubentes enim heic monenti Paulo Roman. xi. Audientes dicto sumus: possumus siquidem & nos vobis faciliùs multò, & citiùs defringi, & cadere: sed oramus, vt quia nunc tandem vestro trunco insiti sumus, & vno illius succo alimur, vestra auulsione, & lapsu contristare nos porrò desinatis: quod si non impetramus, saltem ne inuidete nostræ felicitati.

Lasciuire choris.) æquè vt olim cupidè, immo lasciuiùs conuenire, ad paschæ festum peragendum.

signato collimit ore.) Alludit ad Domini præceptum, quo (vt est Exod. xii.) Iudæi, ab vltima Aegyptiorum plaga immunes futuri, agni sanguine postes, & superliminaria domorũ conspergere iubebantur.

sed Christo feta, meamq; Spem paritura vtero: quam spem? nisi.) Ita in plerisque apographis. Interpunctionem ipsi ex ingenio addidimus. Fluxit, inquit, cælo lex illa, non quam carne colis, sed quæ Christo feta est, id est, quod anteà dixit in eadem metaphora persistens, quam spiritus implet interior, quæque vtero paritura est spem meam, nimirum Numinis almum lumen, & aduentum Domini. huiusmodi personæ mutatio est illi frequens. Infrà.

Vidisti Angelicis comitatum cœtibus altè
Ire meum, cuius seruor munimine, templum. Item.
——— conuicta fatere
Esse Deum, solus qui me tibi præripit, Iesum.

Fronte crucis.) Ioan. xix. Poëticè autem heic Scribam inducit Pilato respondentem, vt infrà sibi Lazarum.

Quidquid ab arcano.) Hanc scripturam vnà cum versuum ordine manuscriptis debemus. & verò quis sonum, non,

 vt alij

vt alij, inconditum, sed articulatè nostræ fidei arcana exprimentem, non arte, sed naturæ organis efformatum, omnibus musicorum instrumentorum modis non anteferat?

Audiat insanum bacchantis energema.) Vsitatissimam fuisse eo tempore hanc Græcam dictionem, etiam inter Latinos, arguunt cum alij multi, tùm Sulp. Seuerus qui in vita Martini ea non semel vtitur.

Cyllenius ardens.) suprà. Venerator Deucalionum. Vtrobiq; ea antonomasiæ forma est, quam suprà indicauimus.

Delphica damnatis.) Delphis Bæotiæ Apollinis oraculum consulebatur. Cortinam Seruius in illud Virg. *& mugire adytis cortina reclusis,* interpretatur locum, seu cauernã, ad quam Phœbas rapta vaticinabatur. Rob. Stephanus ex illo eiusdem, *magni cortina theatri,* conijcit esse locum velatum, vnde mimi, & actores egrederẽtur: quæ acceptio, neque illi phrasi dissimilis est, quam me puerum aliquando Erasmus docuit, reuoluere lecti cortinas: & huic ea loco (quemadmodum is in manuscr. est, *tripodas cortina tegit,* non, *regit,*) optatã lucem affert. Quæ contra Seruium affert Sipontinus, plausibilia esse non nego: loca tamen plura apud auctores ab eo explicata fuisse velim. Nam & in illo quòd tripodẽ, & cortinam pro eodem vase accipit, auctoris nostri sententiam obscurat, & eruditissimis hominibus, inter quos Alexander Neapolit. est, aduersatur.

Fata Sibyllinis.) Romani veteres ad libros Sibyllę quę pro locis in longissima ætate sæpe mutatis varia cognomina adepta est, tanquam ad certum oraculum in rebus dubijs accedebãt. testis est Liuius. In luco querno, qui Dodonæ Epeiri vicinus Ioui sacer erat, duæ columbæ (alij eas auiculas fuisse autumant) olim responsa dabant. auctor Herodotus. Iupiter Hammon seu arenarius in Libycis Syrtibus & desertis templo à Libero filio exstructo colebatur in forma arietis, & consulebatur. Lucan. IX. Ceterum insanos vapores vocat furorem fanaticum, cuius materia à medicis vapor calidus, & vrens in cerebrum elatus statuitur.

Forte litans Hecaten.) Iulianum apostatam intelligere videtur: de quo mihi videor tale quid olim legisse: sed de hoc vt certior nunc fiam, varias historias euoluere, mei otij non est. De Proserpinæ, siue Hecates sacris diximus suprà. *Zoroastræos susurros.*) magicorum carminũ successus. Nam Zoroastres, teste Plinio, Nini tempore primus magiam in Perside

inuenit

inuenit. Thessalia quoque illi adeò fuit dedita, vt in prouerbium abierit.

iacet illud nobile templum.) Totius confutationis hæc summa est. Cùm rogasset Iudęos an non eorum agnus Paschalis merè fuisset typicus, & Messiæ aduentum, & mortem prænuntiasset, probat maximam orbis partem Christi fidem, & dogmata iam amplecti: quos omneis si errare existiment, at habendam saltem esse fidem ipsis Dęmonum testimonijs, qui Christi, ac discipulorum eius imperio eiecti fuerint, & quotidie adhuc eijciantur cum magno Euangelij fructu. Atque huius rei nobile exemplum affert recens adhuc, omnibusq; notissimum, vtpotè quod præsente Imperatore, & eius omni cohorte acciderit. Postremò eos ostendit facilè posse ex templi Solomonij destructione, & misero ipsorum exsilio de religionis suæ interitu iudicare, sed occęcatos esse, & degeneres, eoq; dignas nunc iusti sanguinis effusi pœnas pendere.

Sunt qui Iudaico.) Ebionitæ isti aliâs appellantur ab Ebione, aduersus quos Paulus ad Galatas scribens inuehitur. Hi, teste Hilario, lib. I. de Trinitate, Christum ex viro, & muliere natum esse, atque ob vitæ sanctæ & inculpatæ merita ἀποθεωθῆναι, seu Deum effectum esse asserebant. Hos imitati sunt Pelagius, & Nestorius.

Vel, si concretus auditus.) ex mole terrea, quæ propriè bruta dicitur, compactus, eoque ad cælestia percipienda minimè accommodatus. Notum est axioma Physicum, sensus exteriores ad obiectum magnoperè insigne hebere, eorumque iudicium violari. vel *concretus.*) stupidus, crassus, obturatus, vt, verbi caussa, in θλάσει, seu compressione tortuosorum flexuum auris solet contingere.

luctantibus horis.) prę incredibili Messiam videndi studio certatim sese mutuò præuertere conantibus. Simili auxesi vsus est suprà.

Quid est, quod arctum circulum
Sol iam recurrens deserit?
Christus'ne terris nascitur
Qui lucis auget tramitem?

& Rom. VIII. vbi nos Paulus excitat in spem resurrectionis. οἴδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσι ἡ κτίσις συστενάζει ὑμῖν καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν. In excusis libris, quos heic minimè expressimus, est, *lactantibus horis*, id est, diem proferentibus, & nutricis in mo-

rem alentibus. eiusmodi est illud infra *. texit Sol vnicus annũ.* Alterutrius lectori optionem facio: prius tamen malim, & in manuscriptis est.

cessisse Anguem.) Nihil hac fictione liberalius, nihil viuidius, nihil ingeniosius, præsertim si eiusdem stellæ laudes su prà elegantissimè decantatas huc adducas, & cum hisce com pares. incredibile quanta ingenij vis, & elegantia vtrobique elucebit.

Altiùs inspecta quem.) Etsi veteres mei, formisq; excusi codices, paullò aliter hos versus & scriptos, & interpunctos haberent, hoc tamen excuti mihi non potest quin illi deprauati sint, & ad hunc modum corrigendi, vt sensus commodior eruatur.

nec fluctum semper anhelat.) non omni tempore mouetur, & largis haustibus ab ægro se patitur hauriri, sed certis tantùm vicibus, turbante eam scilicet Angelo. Ioan. v. vbi piscina hæc Bethesda appellatur. Poëta aliud nomen ex Ioann. IX. mutuatus huic loco accommodauit, ex duabus historijs vnã faciens: quam statim mysticè ad baptismi lotionem, quæ Christo cum humana carne vnito energiam suam, ac vim sortita est, pro consuetudine traducet sua.

Crudam, & inexcoctam.) Ita Dauentr. Bina autem hæc epitheta coniungit, vt sculptorem ostendat adeò è nihilo aliquid non efficere, vt æreæ massæ etiam centies recoctæ eandem retineat materiam, æquè crudam, æquè inexcoctam, & nihil minus quàm vel minima parte immutatam. Vulgata lectio est, *ab æris Rudere.*) quod, quanquam minus Latinè dicatur, si tamen omnes manuscripti approbarent, ego non reijcerem.

vbi Tænara tristia.) quasi dicat, num regna tenebrarum Tænara, & fluuij infernales contigui fuere tumulo, atque ita factum est vt Lazarus imperantis Domini vocẽ audierit?

O' mors auditis iam mitis legibus.) cui impositæ sunt leges, & iam dicto audiens esse cœpisti. al. *auritus.*

Esse Deum.) Quia hanc Iudaicam seu Turcicam potius hæresin corrituram videbat statim, atque probasset, Christo, quia anteà Deus erat, non opus fuisse per rectè facta ἀποθεοῦσθαι, totus in hoc fuit: ac proinde omnem Christi vitam, ab vsque Angeli prænuntiatione ad Lazarũ à morte suscitatum, ijs in memoriam reuocans, pleraque ostendit in naturã merè humanam non potuisse cadere: eoq; manifestam eius diuini

diuinitatem arguere. Loca semel alibi ostensa heic repetere non statui.

Non tamen ipsa Deus.) Gnostici, & Manichæi animam statuebant esse Dei substantiam. infert poëta: ergo aut Deus est, aut pars eius. A Deo instar filij genitam non esse probat, quòd à sordida corporis compage finiri queat, ac comprehendi, cùm Deus infinitus sit, & incomprehensus. Obiter addit, in quo naturæ, ceteroquin toto genere diuersæ, inter se conueniant.

cuius simulatio in vmbra est.) recepta lectio fuit, *cuius imitatio in vmbra est*: sed versus illi reclamat, ac sensus. Nam vmbræ non tam imitari est, quàm simulare. Imitatio aliquando exemplar propositum elegantia, & dignitate vincit: simulatio omnis falsa est, & vmbratilis.

Et pessum damnata ruens.) Adulterinam dictionem, *pressum*, loco mouimus. Porrò alteram dilemmatis partem heic dissoluit. Anima tempore cœpit: non igitur Dei pars est. Cœpisse eam, è Genes. 11. vbi narratur Deus formato limo inspirauisse spiritum vitalem, ita probat. Si anima dumtaxat spiritus est, ac flatus Dei, aliud sanè quid est à Deo, certo mode ramine pro Dei flantis voluntate formatum, quo modo in nobis est aër, quem pro nostro arbitratu varium efflamus, & sonus item fistulæ, qui ex ratione concitati flatus alius atque alius auditur.

Collige de simili.) Altero hoc argumento, animam tempore cœpisse probat: quemadmodum scriptura nostræ mentis tar ditati cõsulens, animam diuini oris spiraculum esse, ita carnem nostram ait manibus Dei compositam esse & creatam. at hæc tum primum existentiæ suæ principium, & modum adepta est, igitur & illa.

Aut si maiestas anima est.) Tertium argumentum. Si anima vobis est maiestas, id est, diuinitas, pars nempe Dei, non autem creatura, cur opus habuit Dei gratia? cur quotidie adhuc labi potest, & puniri, quod iamiam (sorite ingeniosissimo compulsi) mihi concessistis?

ne traduce carnis.) Facta mentione de originis peccato, ad alterum errorem delabitur, quem diligenter, vt caueamus, monet. Is quendam Tertullianum auctorem habet, teste August. lib. de hæresibus cap. LXXXIX. vbi, inter alia, hæresin dicendam esse negat. tuentur eam hodieque Ecclesiæ Aethiopicæ.

Fundit opus natura suum, quo paruula anhelent Vascula.) Natura, inquit, latente, & occulta quadam lege ita fundit, seu efformat suum opus, nimirum semen genitale, illudque cum materno sanguine contemperat, vt facultas procreatrix illi insita calore in semine sopito vsa, primùm hepar, cor, pulmones, splenem, aliaque omnia vasa ad nutritionem accommodata, deinde reliquas partes integrales delineet: quibus intra dies XLIV. iam anhelantibus & in fetum planè viuẽtem coactis, illa vitalis scintilla rationalis scilicet anima adsit, naturaleisque potentias sua vi imbuat, totumq; opus perficiat. de quo vide latiùs August. quæst. XXXII. Exod. XX. Relatiuũ ergo, *quo*, vel auferendi casus erit subiectum designans, vel aduerbium.

Quid peccatorum prosapia.) Aldus hunc versum omittit, iteratione, vt opinor, offensus.

Est operæpretium nebulosi dogmatis.) Eius auctor exstitit Manes Persa circa annum Dom. CCLXXX. qui, præter alia cum Marcione sibi communia Christo verum corpus fuisse negabat, sed, vt item volebant Apellitæ, phãtasticum, & aëreũ.

Hunc numerum Christus.) Mirum quàm sese torqueant interpretes, pręsertim nõ ita vetusti, in explicãdo illo Matth. I. Vniuersæ itaque generationes. Alij alia cõminiscuntur, tanquam Sphingis ænigmate proposito. Chrysostomus duas affert interpretationes, quarum vtraque æquè plausibilis est, & apposita: sed posterior huic Prudentianę magis assimilis. Vt enim poëta numeros septenarios refert ad annum Iubilæum, qui semper in Quinquagesimum incidebat: eosdem ita Chrysostomus trahit allegoricè ad sex dies, quibus creatus est orbis, quos appellat dies operum, laboris, & miseriarum, ad quæ dicit Christum natum esse, vt nos ab ijsdem liberet, & exsoluat.

Decreuerat quoniam Christum Deus.) Cõfutationis totius hæc sunt capita. Primùm, eos impietatis accusat, quòd Christum vanitatis, & mendacij insimulent, cùm in omnibus huiusce vitæ actionibus, & munijs, quę ille sibi reuera nobiscum cõmunia esse voluit, tũ in ipsis quoque verbis, quibus pro sua benignitate toties sese Filium hominis appellauit. Vrget deinde Christi genealogias Matth. I. Luc. III. ex eorum verbis nimirum effici, omnes, quorum semine Christus natus est, aërea habuisse ac vmbratilia corpora, quale Christus. Postremò, si, inquit, verum hominis corpus Christus exhorruerit,

neque

neque eo in hac vita fuerit vestitus, nego ego quidem mihi illum seruatorem esse, nego nos ab illo redemtos esse. Necessum enim fuit, vt hominum genus non nisi ab eo, qui verus homo esset, redimeretur. & profectò ita est. Cùm Deus totam hanc vniuersi molem solo verbo creasset, solum hominem dextræ honore dignatus est. ei enim ex terræ puluere formato, spiritum vitalem inspirauit. quorsum hoc? præscius scilicet hac ipsa veste vnigenitum filium aliquando esse induendum.

Nosco meum in Christo.) Hanc poëtæ nostri contra Apellitas assertionem, an sint qui hac tempestate reapse irrideant, nihil affirmo. miror magis tot tantosq; viros de cõprobanda animæ immortalitate solicitos esse.

VICTORIS GISELINI IN PRVDENTII ἉΜΑΡΤΙΓΈΝΕΙΑΝ COMMENTARIVS.

PRAEFATIO.

Fratres ephebi.) Peccati originem, vnde huic libro titulus datus est, ab ipsis fontibus arcessiturus, Caini sacrificium, & eius repudiationem, atque ea occasione admissum ab eo scelus heic proponit: hæc omnia ad Marcionem transferẽs, qui prauè sacrorum disciplinam diuidens, mactare dum se vota censet rectiùs, tranquillam Ecclesiæ pacem turbabat. Nam Gnosticos, Manem, Cerdonemq; secutus, duos constituebat Deos, pariter æternos, interq; se pugnantes: vnum quidem mundi conditorem, auctorem legis & prophetarum, inconstantem, sanguinarium, omnis denique mali artificem: alterum superiorem & potentiorem, πλήρωμα πάντων, patrem Iesu Christi, qui legem & prophetas dissoluerit, omnisque boni sit auctor. finxit idem Stoicam necessitatem in bonis, & malis actionibus, multaque alia portentosa delirauit. In eum scripsit Tertullianus. Videtur autem poëta in huius errore confutando omnem ingenij vim, ac robur explicuisse. Materiam namque difficillimam, intricatissimamq; de fato, ac libera voluntate, mirum quanta verborũ, & sententiarum dignitate, ac mole pertractet, ipsis rhetorum flosculis bellissimè omnia referciẽs: adeò, vt ex solo hoc poëmatio, quis facilè coniecerit, in quouis illum scientiæ, ac litterarum genere excelluisse.

Oblata nec tu lege recta diuidis.) Quasi dicat, fieri potest vt ex animo offeras: sed quia seorsim, & diuersa offers à fratre tuo, idque cum quadam æmulatione, vota tua mihi accepta non sunt. Simile est, zelum habent, sed non secundum scientiam. Ceterum hæc Dei ad Cainum verba aliter multò in vulgatis Biblijs habentur. Memini tamen me hæc ipsa legisse in historia quadam manuscripta è litteris sacris excerpta: & editio Græca, cui olim Latina quædam respondisse videtur, ita habet. *ἱνατί περίλυπος ἐγένου, καὶ ἱνατί συνέπεσε τὸ πρόσωπόν σου: οὐκ ἐὰν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρτες, ἡσύχασον, πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ.*

Docet Duitas.) Per Duitas Marcionis discipulos intellige. ad nouam, & monstrosam hæreseos speciem exprimendam, nouum, atque monstrosum vocabulum effingit.

Hic qui caduci.) Et hunc versum Aldus omittens integram periodum in duas secat.

HAMARTIGENEIA.

Forma Patris veri.) Cùm Marcionis inscitiam ostendisset, qui ex rebus perituris, quæ vel bonæ sunt, vel malæ, naturam diuinam metiri fuerit ausus, duosq; Deos statuerit, cùm multa neque perpetua, neque summa pariter, atque omnia esse possint, præoccupat lectorem, cui scrupulum è superioribus iniectum esse putabat, & quo modo Deus in Trinitate vnus sit, docet, afferens elegantissimam similitudinem à triplici Solis effectu ductam.

Imperitare vagus.) Neque istud quidem carmen Aldus habet, cui adstipulatur edit. Dauentriensis, & vnus manuscr. qui idem in versu proximo nonn hil variat. habet enim non *resolutos*, sed *reuolutos*.

Nemo duos Soles.) γλαυκῶμα vitium oculi est, cùm humor cristallinus prçter naturam glaucescit. De parelijs lege Arist. III. Meteor.

Sunt duo? sunt. igitur cur non sunt multa.) Ita Dauent. Quanto aût hoc melius sit, quàm quod anteà legebatur, *Si duo sunt igitur, cur non sunt multa*, nemo non videt.

Vnus, ais, tristi.) En tibi errorem Marcionis, quem nos supra ex alijs auctoribus breuiter excerpsimus. Auctor verò paullo pòst priorem ipsius Deum Luciferum Dæmonũ principem facit, cuius deinde è cælo lapsum, & ab eo technas Adamo structas, vnà cum malorum cohorte terris postillà incumbente subnectit, pulcerrimum totius huius libri argumentum.

sed

ſed cuncta per ipſum Facta.) Confuſè. Nam apud Ioan. cap. I. eſt, δι' ἀυτȣ̃ quod propriè Deo Filio tribuitur. qua ratione eundẽ ſuprà vnigenam appellabat &omniparentẽ, quòd πάντα δι' ἀυτȣ̃ ἐγένετο, καὶ χωρὶς ἀυτοῦ ἐγένετο ȣ̓δὲ ἕν, ὃ γέγονεν. vide idem explicatiùs I. Cor. VIII.

dominum quoque conditione Impoſitum.) Ea fuit, vti arbore ſcientiæ boni, & mali abſtineret: ſin minùs, moriturum eſſe. In multis eſt, condicioni impoſitum, quod etſi ſciam quomodo explicari poſſit, non probo.

medicante veneno.) Quia ad medicinam rectè faciendam, præcipuè in purgationibus maxima ſunt momenta rerum venenatarum, id eſt, quæ cum natura noſtra nihil habent ſimile, inde effectum eſt, vt & φάρμακον, & medicamentum in vtranque partem, bonam & malam vſurpetur. Quare medicari heic, non mederi eſt: ſed inficere, ſeu corrumpere: & medicatum, quod eſt venenatum, & exitiale. infrà.

Securam rapiens medicato vulnere vitam. Item:

Sed magis aligera eſt, magis & medicata ſagitta.

ornatus ſoluendi leno pudoris.) Non potuit iſti indefeſſo κομμώσεων & lenociniorum ſtudio melius epitheton dari. Videmur enim eo tanquam lenone vſi, inſitam nobis verecundiam, & pudicitiam proſtituere. Deus faceret aliquando impijs Turcis, hoc nomine minùs eſſemus contemtui.

genuina leues.) Ita manifeſtò habebat Pulmanni manuſcr. & Dauentr. quo, non video, quid ad ſenſum magis facere potuerit.

Ramorũ ſpolijs.) veſtes intellige apud Seres Scythiæ è frondium lanugine paratas: de quibus Plin. VI. Nat. Hiſt. XVII. & bombycinas. Idem lib. XI. cap. XXIII. Veſtes autem ſcutulatas, quæ circulis, & orbiculis araneorum telæ ſimilibus diſtinguebantur. Luſitanis multum vſitatas fuiſſe, teſtatur idem VIII. Hiſt. XLVIII. In verbo, perfundere, alluſio eſt ad verum ſcutularum vſum.

medicata vt fercula.) delicatè apparata, ſuauia, heic contrà ac modò, in bonam partem capitur & metaphoricè. *vegetamque gulam.*) quæ natura ita valida eſt, vt niſi copia ingeſti cibi opprimeretur, ineſcari non debebat. in alijs eſt, vetitam, quod & ipſum ita huic loco conuenit, vt dubitem vtrum verius.

Nam Deus atque Deus.) Vide hominis religionem. Singularem numerũ bis repetere maluit, quàm vſurpare pluralem,

vt

vt quàm longissimè à gentilibus recederet. Quàm prope igitur ab illis eum abesse existimas, qui nuper à tribus Dijs superûm ducibus donatos libellos tribus Dijs hominum ducibus obtulit?

oleo maduisse palæstras.) Infrà.

Nunc mastigophoris, oleoq; & gymnadis arte
Vnctis pugilibus miles pugnabat Etruscus.

agit de palæstra, quam vnctam appellabant, vbi colluctaturi ceromate, siue oleo priùs perfundebantur, mox inde puluere conspergendi, quo corpora sudore, & oleo lubrica, mutuas luctantium prehensiones promtiùs admitterent. Vnde prouerbium, *Citra pulueris iactum*. Spartanos autem palæstritas fuisse clarissimos testatur illud Propert.

Multa tuæ Spartæ miramur iura palæstræ.

Insequens de *σχοινοβάταις* intellige, quos Terentius funambulos, Plautus funipeos, Græci etiam ἀεροβάτας appellant.

Inde feras volucri.) Istiusmodi ludum audio apud Italos magno esse in pretio, quo tauros acuminatis, & ardentibus calamis exstimulantes in rabiem agunt: eiq́ue ludo vix vnquàm priùs finem imponi, quàm non nullis, quibus gloria vita est carior, maximo constiterit.

Hinc gerit Herculeam vilis sap.) notare videtur Cynicos, quorum supellex erat baculus, & pera: quiq; è sordibus sapientiæ laudem, & gloriam venabantur. Quod de Hercule Gallico, siue de illo, cui in circo Flaminio fuit cõmune templum cum Musis, afferri posſit: adeò probabile non videtur. De Gymnosophistis Indis philosophis, August. de Ciuitate Dei lib. xv. varia narrat.

lapides fumosos.) ex suffitu thuris, aliarumq; rerum, quæ in sacrificijs adoleri solent.

quanta victos ditione triumphat.) Plinius de viris illust. Achæos bis prœlio fudit. triumphandos Mummio tradidit.

& agmina denset.) Ita & alibi. Virgilius quoque VII. Aeneid. teste Seruio: *totis Agmina densentur campis.* veram de his gentibus historiam, quàm prodigiosè ab Israëlitis superati fuerint, habes per totum librum Iosuæ.

miserorum in corpora fasces Frangere.) suprà.

Fragiles inq; ora tabellas Frangunt.

externi laudant anathemata regni.) mores, vitã, & sacrificia, quæ Deus execratur. vide Threnos Hieremiæ. Insequentia habes Exod. I. & XVI.

vallem botryonis opimam.) vallem Hierechuntis racemiferam, vitium feracem. Martial. lib. XI. *Nec dignam toto te botryone putat.* Attingit historias Numer. XIII. Iosuæ VI. III. XIII.
qui luctamen.) Ephes. VI.
Sed quid ego omne.) Adhuc totus in hoc fuit, vt ostenderet auctorem mali esse, non Deum. bona enim omnia sunt, quę ille condidit. Genes. I. sed vnicum Sathanam, qui aliquando perfectissima specie à Deo creatus, sua ipse culpa cælo exciderit, & Adamo insidiatus humanum genus cum tota vniuersi mole labefecerit & corruperit: eum inde vsque nunquam conquiesse, sed plureis nocendi arteis in dies excogitare; nullum denique in omni hostium numero tantum negotij nobis facessere, cùm alijs de caussis, tum quòd sensus nostros subterfugiat, & à plerisque non vt hostis, qualem se postmodum exhibet, sed vti amicus desideratissimè accipiatur. Ceterum cùm ex istis Lectori dubitationẽ oboriri præuideret, ad alteram argumenti partem de libero arbitrio scilicet exsequendam sese accingit. Atque heic statim orationis seriem alio conuertens initio hominis vicem deplorat, qui omne genus peccata, quorum impium parentem modò cõmonstrauimus, tam volens in se admittat, cùm non ignoret ea, Absalomi & viperarum instar, sibi aliquando exitium esse allatura. Quia autem Marcion id eum volentem facere negabat, sed cogi ad hoc à Deo, quando ille permittat, neq; prohibeat cùm possit: poëta diuersum adstruit, bonitati scilicet diuinæ, & sapientiæ aduersari hæc duo; velle peccatum, &, peccantẽ redimere: eoque necessum esse, vt, qui toti orbi præfectus fuerit, sibi ipse præficiatur. alioqui non dicendum esse bonum vel malum, qui qualis qualis est, esse cogitur: exẽplis quoque Adami & Heuæ Genes. III. Loti & vxoris eius, Genes. XVIII. Ruthæ & Orphæ nuruum Noëmis, Ruth I. manifestò voluntatis libertatem asseri, quòd illis licuerit & velle, & nolle, & pro eius ratione aut pœnis multati sint, aut præmijs affecti. Idipsum lucidius facit similitudine duorũ fratrum, qui in biuio constituti erant, & columbarum, quæ aut insidijs capi, aut eas euadere poterant.

Armamenta damus.) Ducta est metaphora à nauium supellectile. Absalomi à patre defectionem lege II. Reg. XV. XVI. XVII. XVIII.

sic vipera, vt aiunt.) Rectè adijcit, vt aiunt. reuerà enim fabula est, à Plinio Aristotelis sententiam malè, & perperam conuer-

conuertente conficta. Vide obseruationes Leoniceni in cap. Plinij XXXVII. lib. XI. & Centurias Amati Lusitani qui facto periculo rei veritatem expiscari conatus est.

& ortum Perscelus exsculpens.) Exitum violentè fisso vtero molitus, & quasi extorquens. Terent. possum'ne ego hodie verum ex te exsculpere?

Coniuge Beliade.) patronymicum deductum à Belial, ita tamen, vt mediam, quam modò produxit, heic corripiat. Sic suprà facit in, Marcion, & Marcionita. Agnoscis licentiam, de qua antè, in nominibus proprijs.

vos increpo peccatores.) Ioan. VIII.

dulcesque vocans in fornice gnatos.) suis ipsa vitijs quæ ex tali connubio parit stultè abblandita, ignorans ea, quomodò viperę accidebat, sui fore interitus aliquando caussam. Fornix, lupanar translatè significat, quòd meretrices sub fornicibus, siue cameris degere consuessent. Iuuenal.

Lenonum pueri quocumque in fornice nati.

vetiti quod amore peremtos Excitat è tumulis.) Existimo loqui illum de Adamo & Heua, alijsque vnà cum resurgente Christo ad immortalitatem translatis: de quo suprà. Non ignoro tamen quid de communi carnis resurrectione huc adferri possit: sed quid hoc ad confirmationem eius, quo de agitur? Immo inferre potuisset aduersarius hoc ipsum incertum adhuc esse, & probatione egere, cùm alterum ex Matth. XXVII. sit certissimum. Sed & verba quoque rem iam factam præseferentia hanc expositionem non admittunt.

Vnde, ait. anteà, *Vade, ait.*) verùm illud magis seruiebat orationis connexioni. facilis fuit lapsus ex mutatione litteræ u, in, a.

Liquitur illa.) Manere etiamdum illam statuam, seque eã vidisse refert Iosephus. I. Antiquit. XIX.

ægri reuereintis abyssus.) Attulimus è manuscriptis scripturã paullò commodiorem ea, quæ est in excusis exemplaribus: non ignari intereà, tam tum orationis, tum phraseos asperitatẽ mollicellis quorundam auribus non esse satisfacturam. Sed quid agas? Si in sanando hoc vulnere tam fuissem crudelis medicus, quàm Manutius aliquãdo fuit (inductis enim ille septem carminibus, hæc duo coniunxit,

Ambrosiumque bibit roseo de gramine rorem,
Ditibus & longo fumantibus interuallo)

nihil fuisset facilius. Sed aliud est corpus pristinæ sanitati re-

ſtituere: aliud, cùm melius poſſis, extremo remedio adhibito partem aliquam mutilare. Alludit auctor ad illam, ſiue hiſtoriam, ſiue parabolam, quæ eſt Luc. XVI.

Nec mirere loci.) digreſſio eſt de oculis animæ non conſilio inſtituta, ſed occaſione diuitis ſuſpicientis Lazarum in ſinu Abrahami.

inuoluit vitreo quos lucida palla Obijce.) Organum viſorium ita depingit, vt ſola eius conſtructio indicio eſſe poſſit, quibus partibus ab animæ oculis ſuperetur. ait enim oculos à lucida palla vitreo obice ambiri & inuolui, ita vt ſpeculi formam præſeferant, cuius præcipua pars ſint tres humores cõcreti, ſeu coagulati cum ſeptem tunicis, qui cum elementis ſuam originem debeant. nihil mirum ſi ad diuinam animæ lucem ne comparandi quidem ſint.

Nunquid & exutæ.) animæ.

non poſco beata In regione domum.) Memini aliquando vidiſſe me hanc orationem ſeorſum cum alijs excuſam, non indicato auctoris nomine, fortaſſe idipſum librario incognitum erat. Id conijcio è duobus verſibus, quos in fine appenderat, omnino præter auctoris mentem & ſententiam: quod nemo infitias ibit, qui hunc locum penitius inſpiciet, ac cum epilogo Odæ Romano martyri conſecratæ comparabit.

Saltem mitificos incend.) Ita'ne ô Prudẽti tam abiecto quenquam eſſe animo? aliud certè nobis ſpondent ſuaues Euangelij voces. ſiquidem propoſitis Diuinæ gratiæ obtinendæ inſtrumentis, ſtrictè imperant, vocationem noſtram certam faciamus, certoq́; & indubitatò æternæ vitæ gloriam exſpectemus: docentq́; econtrariò infernum ignem aut grauius ſupplicium deprecari, ſeruorum eſſe ſemper metuentium, ac pæne deſperantium, cùm nulla nunc ſit cõdemnatio his, qui in Ieſu Chriſto permanent, vtpote qui factus ſit nobis à Deo ſapientia, iuſtitia, ſanctificatio, redemtio.

VICTO-

VICTORIS GISELINI IN PRVDENTII LIB. I. CONTRA SYMMACHVM COMMENTARIVS.

DEDERANT iam aliquot Imperatores Christo nomen, & maior pæne Senatorum Rom. numerus, cùm, inter alia, Victoriæ ara, quæ in vestibulo curiæ stabat, & ad quam senatus iurare, & sacrificare solebat, euersa est, & eiecta, Symmachus præfectus vrbis & Rom. cæremoniarum Pontifex, homo vt facundus & nobilis, ita Christianæ religionis hostis acerrimus, quorundam etiam Senatorum hortatu, ea de re ad Principes retulit, suscepta simul totius religionis caussa. Sacra enim suorum maiorum, Antistitum iura, Vestalium priuilegia, & annuum victum, aliaque eiusmodi repetijt. Ad eam relationem statim respondit B. Ambrosius oratione prorsa, & Prudentius duobus hisce libris. priore quidem omnem Deorum colluuiem suis coloribus depingit, fonteis errorum aperit, Romanos omneis Christum profiteri ostendit. Altero verò præcipuas Symmachianæ orationis parteis optimis rationibus conuellit.

PRAEFATIO.

Paulus præco Dei qui fera gentium.) Historia, quam heic sensu allegorico accommodat Symmacho idolorum cultum sub Christianis Principibus asserenti, legitur Actuum XXVIII.

Immansueta.) In excusis duo sunt verba, quod vitium cùm ex inepto illo, & aspero scribendi more contigerit, mirari satis non possum quorundam superstitionem, qui ita se manuscriptis, statuisque addixerunt, vt vel latum culmum ab ijs recedere nefas existiment, nihilque vel analogiæ, vel receptæ communibus suffragijs consuetudini, vel ipsis denique auribus dandum putant, cùm tamen earum iudicium superbissimum dixerit esse Cicero. cuius viri testimonium si illis non faciat satis, Virgilium proponam, vt, quantopere ille auribus consulendum semper putauerit, contra ipsas adeò prærancidas & fæcutinas Grammaticorum finitiones (vtor A. Gellij dictione) ex Valerij Probi responso intelligant. Apage mihi igitur eiusmodi religiosulos cum suis librarijs, & statuarijs. Quasi verò hi ad suam artem tãtum olim vel litterarum, vel diligentiæ adiunxerint, vt nusquam aut cæcutire, aut negligentio-

gentiores esse potuerint. Certè longè aliud nostra ætate videre est. Proinde si M.Scauri, Prisciani, Seruij exempla insecutus, illustris, illudo, irradio, immansuetus, & consimilia eodem modo scripserim, non autem, inlustris, inludo, inradio, inmansuetus, adeò nihil mihi ipse largiri videor, vt alios diuerso euntes itinere errare prorsus dicam liberè, & delicatulis poëtarum ac Rhetorum auribus iniurios esse.

vt ceremonias.) Abutitur hac voce, fortasse de industria, volens eam retinere, quô Symmachum Rom. cæremoniarum Pontificem mordeat magis. infrà dicit eandem ob caussam, missum esse, non à patria, sed ab haruspicibus.

LIB. I.

sedarat in arce dol.) Theodosium intelligit, ad quem pæne solum restitutę religionis gratiam videtur referre, quòd tantis animis illam promoueret, vt Valentiniano Iuniori contra Maximum tyrannum qui Gratianum per insidias interfecerat, suppetias roganti, responderit, tyrannum hominem alioqui non impium (vt ex Martini vita constat) fauore potius dignum esse, quàm odio ob studia religionis, quæ Valentiniano minùs cordi erant. Poëta etiã patriæ sibi cum Imperatore communi aliquid dandum putauit.

Iuncta superficies.) Iulianus enim apostata Romam à Constantino eiusque libetis Christo consecratam, ad vomitum reuerti coëgit, nulla vi, sed vaferrimis technis, & versutijs vsus. De quibus latè G.Nazianzenus, & Cyrillus. Eius mortem exceperunt Valentinianus, eiusq; liberi Gratianus, ac Valentinianus Iunior, & Theodosius ex Placidia gener. ijq; omnes pares animos, paria studia ad religionis cultum restaurandum, discordiasque & schismata tollenda contulerunt, habet illustre eius rei testimonium Hist. Tripartita.

quidam doctiss.) Platonem intellige. vide epistolã primam Cic. ad Q. fratrem.

Agresteis populos.) Fuit & heic quoque auctor, vt alibi sæpe, Minucianorum argumentorũ lauerna. Nam de Saturno ita Octauius. Saturnum Principem huius generis, & examinis omnes scriptores vetustatis Græci, Romaniq; hominem prodiderunt. Scit hoc Nepos, & Cassius in historia, & Thallus, ac Diodorus hoc loquuntur. Is itaque Saturnus Creta profugus, Italiam metu filij sæuientis accesserat. etiam susceptus hospitio rudes illos homines, & agresteis multa docuit, vt Græculus & politus, litteras imprimere, nummos

ſignare, inſtrumenta conficere. Itaque latebram ſuam, quòd tutò latuiſſet, vocari maluit Latium: & vrbem Saturniam de ſuo nomine, vt Ianiculum Ianus, ad memoriam vterque po ſteritatis reliquerunt. Homo igitur vtique qui fugit, homo vtique qui latuit, & pater hominis & natus ex homine. Terræ enim & cæli filius, quòd apud Italos eſſet ignotis parentibus, proditus ꝫ vt in hodiernum inopinatò viſos cælo miſſos, ignobiles & ignotos, terræ filios nominamus. Eius filius Iupiter, Cretæ, excluſo patēte, regnauit. illic obijt, illic filios habuit, adhuc antrum Iouis viſitur, & ſepulcrum eius oſtenditur, & ipſis ſacris ſuis humanitatis arguitur. Ita ille.

inceſta ſpurcauit labe Lacænas.) propterea quòd, vti ego con ijcio, prognatæ ſint Lacædemone, qui Iouis filius fuit, ex Taygeta Agenoris Phœnicum regis filia, cui alteram quoqȝ filiam Europam nomine priùs rapuerat. *Nunc boue.*) putant alij, Cretenſes nō boue, ſed naui cui taurus inſigne erat, Europam auexiſſe. *virguncula.*) Læda Theſtij, ſeu Glauci filia, Tyndari Laconiæ regis vxor. quo ſcelere etiam dici poſſit Lacænas conſpurcaſſe. *amicæ.*) Danaës quam Acriſius Argiuorum Rex incluſam, vt ille ait, aēneæ turri, robuſtis foribus & vigilum canum excubijs ſatis à nocturnis adulteris munitam fore exiſtimabat. *Armigero.* ſuprà quoque itidem per aquilam Ganymedis vectorem armigerum Iouis Lenonem intelligit.

Quid vult ſigillum ſemper affixum Ioui
Auis miniſtræ? nempe velox armiger
Leno, exoletum qui tyranno pertulit.

Lactantius verò legione, aut naui, cui inſigne fuerit aquila, Iouem vſum eſſe ait. *magis indignante ſorore.*) Iunone ob repudiatum Hebes filiæ ſuæ miniſterium, & illi ſubſtitutum fœdum pellicem Ganymedem. Hactenus Prudentius. Apud Ouid. verò Metam. v. Arachnes Mæonidis tela nouem raptus boni iſtius inſeſſoris oſtendit. At quantula hæc tantæ tam abominandæ nequitiæ portio?

dedit experientia fures.) Mercurio, Ioue & Maia Atlantis filia genito Latini à mercibus, Græci à facundia nomen indiderunt. Deus oratorum, mercatorum, furum & præſtigiatorum, & Deorum nuntius dicebatur, vnde illi petaſum, talaria, & caduceum tribuebant: cuius caducei originem Athenagoras Chriſtian. Philoſ. hanc facit, agens de Ioue. καὶ τὴν μητέρα Ῥεαν ἀπαγορεύουσαν αὐτῷ τὴν γάμον ἐδίωκε· δρακαίνης δ' αὐτῆ

δι᾽ αὐτῆς γινομένης, καὶ αὐτὸς εἰς δράκοντα μεταβαλὼν, συνδήσας αὐτὴν τῷ καλουμένῳ ἡρακλειωτικῷ ἅμματι, ἐμίγη, οὗ σχῆμα τὸ τῆς μίξεως σύμβολον ἡ τοῦ Ἑρμοῦ ῥάβδος. Alia reperis apud Virg. Aeneid. IV.

Sinū lactis.) Virg.Eclog.VII.Hic, teſte Seruio,è Libero & Venere Lampſaci in Helleſponto natus eſt,& ibidem,poſtea quàm ſuorū ſcelerū cauſſa eiectus eſſet, primū coli cœptus.

& in transtris iactata.) emphaſis in his eſt.Neque enim decuit,& Nemeæa indutū pelle,& præclara facinora cum ſummis heroibus meditantem, in ipſa adeò tempeſtatibus agitata naui,tam eſſe degenerem,& mollē. Quibus autem modis Herculi rex Euander Potitiam domum & pinariam vnà cum Salijs ſacrificare iuſſerit, narrat Virg. Aeneid. VIII. & Alexan.Neap. II. Genial.XIV.

virideis diſcindunt ore chelydros.) Mænadas in ſacrificijs ſolitas eſſe ſerpentibus coronari in honorem Liberi, oſtendit ex Euripide Muretus, in Catullū de Nuptijs Pelei & Thetidis. De deuoratis chelydris nihil memini vſquam legere.fortaſſe ait Bacchi ſacerdotes tænias ſuas è ſerpentibus concinnatas arroſiſſe. Nihil affirmo. Inquirendi autem laborem ſtudia non ferunt mea. exſtarent Nonni Panopolitani XLVIII. libri Διονυσιακῶν, iam diu nobis promiſſi, fortaſſe eſſet in ijs, quod ad rem faceret.

ſecreti in litoris acta.) Extrema & maxime ſola litoris parte. Virg. Aeneid. V.

At procul in ſola ſecretæ Troades acta
Anchiſen flebant.

Inde puellarum ludibria.) Alex.Neap. VI. Genial. XIX.

mortalis inire Connubium.) rem habere cum homine mortali,& veluti nubere. ſuprà tale eſt. *Luctator audax Angeli.* Item illud: —*interq; ſalicta*
Et denſas ſæpes obſcena cubilia inire.

Rheam Numitoris filiam Veſtæ ſacerdotem, quæ alijs Siluia,alijs Ilia, teſte Plutarcho, dicta eſt, Mars vitiauit. vnde nati Romulus & Remus.Sic Venus Dea ſeſe ad Anchiſæ paſtoris Troiani concubitum proiecit, ad Simoenta fluuium, vti omnes nymphæ ſolent, Aeneam enixa.

Cognatos de Marte Deos.) Contingentes ſeſe mutuò, quòd ſorte bellica victi ſimiliter Romam traducti eſſent. Suſpicor tamen legendum eſſe, cognatos de matre Deos.& Caſtorem ac Pollucem intelligo, de quibus ſtatim

——gemini quoque fratres
Corrupta de matre nothi, Ledeia proles,
Nocturniq; equites celsæ duo Numina Romæ,

cognatos appellat, quoniam ex eodem ouo, quod Lede à Ioue compressa peperit, orti fingantur, cùm tamen alter patrem habuerit Tyndarum, alter Iouem. Vnde Virg. Aeneid. VI. ait Pollucem immortalem mortalem fratrem alterna morte redemisse. Fabulæ origo nota est.

Erycino è vertice.) Veneri Erycinæ, sic dictæ ab Eryce Siciliæ monte, extra portam Collinam, magna mole templum construxit Marcellus, deuictis Siculis. De Ida pinifera, Cybele sacra, suprà diximus. Naxus insula maxima est Cycladum in mari Aegæo, quam Dionysiada à vitium fertilitate dictam esse ait Plinius IV. Nat. XII.

terror seruauit asylum.) De Capitolio ab incursu Senonum Germaniæ defenso, adi L. Florum lib. I. cap. XIII. & Liuium lib. V.

de farre molæ.) Far molitum, seu tostum, & sale conspersum, far molæ, seu molam salsam appellabant. eoque hostiæ ex Numæ instituto conspergebantur. nulla absque eo accepta esse sacra Dijs existimabant: atque inde verbum immolare fluxit.

Impressis silicem labris.) saxeas istiusmodi effigies sæpius exosculatus est. Lares in singulis ædibus colendi religio inde emanauit, quòd prima origine intra suas quisque ædes defossa haberent cadauera. Immo & in Larario alias quoque imagines venerabantur. vt de Seuero imp. narratur, qui domi suæ Christum, Abrahamum, Orpheum & Apollinem in numero Penatium coluisse dicitur.

ante Delubrum Romæ.) Vt alibi, sic & hoc loco suis titulorũ annotationibus orationem perpetuam scindentes, densissimas tenebras offuderũt. Quod deinceps vitaturi, eas omneis è perpetua serie eiecimus, totam orationem tanquam filum filo appendentes. De Vrbis Romæ templo, vide Ammianum Marcell.

Impendent retinentq; veru.) suprà.

Pollucis equum suffire ardentibus extis.

Videntur igitur in Capitolio ita sculpti fuisse, quemadmodum Liuius lib. II. eos in bello Latino, Postumio narrat victoriam nuntiasse. Nam & equites stabant, & manibus breuia hastilia, seu verula prætendebãt, & vestigia ita fixerãt, vt

paullifper fefe exercitui oftendentes mox abituri viderētur.

Tros Italus.) Aeneam intelligit, Troiæ qui primus ab oris Italiam fato profugus Lauinaq; venit Litora.

Coniugis epotum.) Immo tantum Circe à proco exorare nō potuit,vti ipfi coniux fieret. Atque hinc illæ lacrymæ.Ouid. Metam. XIV.

Iam fponfus faliente.) Ita Suetonius. Patrem Claudij Neronis Cæf.Denfum,olim Decimum,mox Neronem prænomine, Liuia cùm Augufto grauida nupfiffet,intra menfem tertium peperit, fuitq; fufpicio, ex vitrico per adulterij confuetudinem procreatum. Statim enim vulgatus eft verfus

Τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία.

inter Fefcenina.) nuptijs vixdum celebratis. ex figno res fignata intelligitur.Fefceninis autem verfibus,fumma verborum licentia,& lafciuia factis, conuicia quædam in fponfos ioculariter fpargi folebant. Muretus in illud Catulli .*fefcennina locutio.*

nouo proles aliena.) Quomodo aliena,fi fua,vt ex Suetonio patet? & fi aliena, quid hoc tantum criminis in ea vrbe vbi diuortia legibus defendebantur? Non debuit profectò nuptias Liuiæ feftinatas, quas Antonius Augufto obiecit, cum inceftu Saturniæ comparare.Valde igitur dubito an mutato litterarum ordine pro Liuia legendum fit Iulia:quandoquidem Auguftus illam M. Agrippæ ita obtruferit,vt is Marcel lam Octauiæ filiam,fibi & carā, & liberis auctam repudiare coactus fit, non fine maxima ipfius Octauij cum filia adulterij fufpicione. Quod & Iuliæ nepos C.Caligula non cælauit,cùm Auguftum non Agrippam fibi auum & dici, & credi voluit. Atque huc Ouidiani exfilij cauffam non nulli referunt,ducta ex eo verfu coniectura

Cur aliquid vidi, cur confcia lumina feci.

Nihil tamen audeo certò affirmare. fimul ambigo, num diuini honores Iuliæ Tyberio fratri nuptæ decreti fint.

Antinoum cælefti.) Hunc libertum fuum ex Claudiopoli Bithyniæ oriundum adeò perdite amauit Adrianus, vt mortuo templum apud Mantineam conftruxerit, vrbem apud Nilum eius nomine infignierit, formam denique nummis infculpferit. Paufanias,Dion,Caff.

templifq; duarum Iunonum.) vnam Iouis fororem, & coniugem faciebant: Alteram Cereris filiam, Proferpinam alio nomine, Plutonis vxorem. Claud.

Inferni raptoris equos, afflataq; curru
Sidera Tænario, caligantesq; profundæ
Iunonis thalamos.

Num'ne etiam cæli minor.) Comparat Solem, totum cælum concauum, circumeuntẽ, circino orbem finienti. atque hic sensus est. Sentiunt quidam terram minorẽ esse Sole. sit ita. atqui saltem maius eo cælum est, cuius planiciem vnico por recto gyro laborat transmittere. Finitus igitur, ac proinde cum Deo, cuius mox adiuncta aliquot subnectuntur, nihil habet commune.

Triuiæ sub nomine.) Atque hac de caussa eam Virg. dixit, cæloq; Ereboq; potentem. vt & alibi eandem, Tergeminã Hecaten, tria virginis ora Dianæ, teste Macrobio, appellat, amplissimam eius potestatem numeri centenarij & ternarij eulogio complexus.

Quid puluis caueæ semper.) Infrà de Vestalibus loquens.

Inde ad consessum caueæ pudor almus, & expers
Sanguinis it pietas.

Caueam dicebant, mediam totius theatri aream, quæ & Equitum subsellia recipiebat. Reliquas amphitheatri parteis latè tractat Sypontinus.

Latiari in munere.) rectè. nam Latiar simul erat & sacrum, & munus. Siquidem cùm Ioui Latiali in monte Albano, qui pari spatio Roma & Alba distat, tauro factum esset, Latinis populis, qui septem & sexaginta numero eò conueniebant, carnem domum referendam dare moris erat. quæ Visceratio dicta est. de sanguine humano nusquam quidquam inuenio, præterquàm apud Lactantium cap. XXI. Apud Cypros etiam humanam hostiam Ioui Teucrus immolauit, idque sacrificium posteris tradidit, quod nuper Adriano imperante sublatum est. Erat lex apud Tauros Scythiæ, inhumanam & feram gentem, vti Dianæ hospites immolarent, & id sacrificij multis temporibus celebratum est. Galli Hesum, & Tentatem humano cruore placabant. Nec Latini quidem huius immanitatis expertes fuerunt. Siquidem Latialis Iupiter & sanguine colitur humano. quid ab his boni precantur, qui sic sacrificant? aut quid tales Dij hominibus boni præstare possunt, qui pœnis propitiantur? Vide Herod. lib. IV.

quacunque Latina vetustos.) Per viam Latinam, quæ ad meridiem vergebat, & Salariam quę è regione ad septemtrionẽ, synechdochicè Romanæ vrbis totum ambitum intelligit.

perperàm

perperàm in impressis est, quæcunque Latina vetustas.

Cùm Princeps.) Vterque Theodosij ex coniuge frater per tyrannorum insidias è medio sublati sunt. Gratianus quidẽ à Maximo in Gallijs, Valentinianus ab Arbogasto. Vtrumq; ad altiora adspirantes repressit, oppressitque Theodosius.

mollis si bractea.) Valla ait laminam, & bracteam ita differre: quòd illa crassior sit, & quasi armaturæ vicẽ præbeat: hæc tenuior, & sua sponte plicabilior, eoque ad inaurãdum non inepta.

lamnu commisit aënu.) Syncope est, quemadmodum in illo Horatij. inimice lamnæ Crispe Sallusti.

ad vrbem Miluium.) Constantinus à Senatu declaratus Augustus, & è Britannia, vbi pater perierat, accersitus contra Maxentium, cui ob libidinem & crudelitatem maximè populus infensus erat: cùm eum diuersis oppugnasset prœlijs, ad postremum conspecto in æthere crucis vexillo, clamantisq; voce audita, ἐν τούτῳ νίκα, ad pontem Miluium cum toto exercitu superatum interfecit. cuius victoriam nobilis adhuc arcus Romæ è regione Amphitheatri testatur, cum huiuscemodi inscriptione S. P. Q. R. Imp. Cæs. Fla. Constantino Augusto, quod instinctu diuinitatis, & animi magnitudine vno tempore tam de tyranno, quàm de omni eius factione iustis Remp. vltus est armis. Volat.

Signabat labarum.) Consuerãt tum Imperatores suas ipsorum imagines in acie per signiferos iubere præferri. quæ signa, quòd quasi labantia quadrata hastis appenderentur, labara dixerunt. Constant. autem non imaginem suam, sed insigne Dominicæ crucis pro labaro vsurpauit. suprà.

Agnoscas Regina libens mea signa necesse est;
In quibus effigies crucis, aut gemmata refulget,
Aut longis solido ex auro præfertur in hastis.

concreto crine.) horrido, & impexo, quod miserorum est, & afflictorũ, vt promissus crinis, nocentũ est & reorum. suprà.

Carcereo crinita situ stare agmina contra
Iusserat, horrendis excrucianda modis.

Quanquam in hunc Senatum vtrunque conuenisse videtur. neq; enim simpliciter miser erat: sed catenis etiam squalens carcereis. Vnde Iac. Ræuardus noster, Iureconsultus optimis annumerandus, in suis Variorum libris, qui typis iam recens natis Brugis propediem euulgabũtur, explicans cap. xxxix. ff. De iniurijs, locumq; hunc Prudentij adducens, interpre-

tatur crinem concretum, de capillo summisso, multumque creto, qui captiuorum proprius erat. Quam interpretationē, nemo, qui hanc phrasin hac significatione vsurpatam alibi legerit, improbabit.

prodigia esse.) Ita manuscr. eandemq; sententiam sic suprà exprimebat, Barbaros irridens.

> *Quos penes omne sacrum est, quidquid formido tremendum*
> *Suaserit, horrificos quos prodigialia cogunt*
> *Credere monstra Deos.*

monumenta coinquinet artis.) Sint vobis statuæ tantū statuæ, vt sunt, & omnes Principes, quales designant, ad exempla imitationis prouocent. ne adoretis eas, diuinisque honoribus colatis. hoc enim coinquinare est.

generosus Ancius.) Q. Anicij Aedilis cutulis mentionem facit Plinius XXXIII. Hist. 1. Videtur familia maximi nominis fuisse: sed de ea & ceteris familijs Christianis multa inquirendi laborem, vnde scilicet ortum duxerint, qui eo nomine inclaruerint, & similia, ijs relinquo, quibus per otium licet quouis loco quæuis inculcate. mihi non licet, neque etiam lubet.

palmata insignis abolla.) Abolla Senatorem designabat, aut illi dignitate æqualem. Palmata quæ Iouis togæ similis erat, triumphi index erat, vt victoriæ palma.

Poplicolas percurram carmine Graccos.) P. Valerio datum fuit hoc cognomē ob latas de prouocatione ad populum leges. An etiam Graccis, nescio. certè iure potuit. testis est lex agraria.

genitoris amabilis obses.) In colle Vaticano, qui à Deo Vagitano ibi culto nomen habet, secundum Augustinum, Constantinus basilicam Petri construxit. Idem Laterani viri nobilissimi, quem Consulem designatum Nero interfecit, palatium, siue arcem Ioanni Apostolo consecrauit. vide vtriusq; descriptionem in Coronatis.

Et quodcunque.) Patria, aut Curia non constat auctoritate paucorum, etiam nobiliū, etiam publica munera obeuntiū, neque etiam votis, & sententijs hominū plebeiorum, & priuatim viuentium, qui tamen & ipsi à vobis rari sunt: verùm in consensu maioris numeri omnium. Particula aduersatiua vsus videtur pro corrigente, quomodo in principio huius libri, vbi Theodosium laudat.

Sola capti ratione sequuntur.) quinimmo etiam tum acerrimi

hostes

hostes religionis & Consules, & Præfecti vrbi ac Prætorio interdum creabantur. Symmachus exemplo est, ad quem mox sermonē conuertit. Vnde cōijcio illum adhuc in viuis fuisse, cùm hæc scriberet Prudentius.

Isidis amissum.) Idipsum Octauius venustissimè. Isis, inquit, perditū filium, cum Cynocephalo suo (Anubis latrator heic infrà dicitur) & alijs sacerdotibus luget, plangit, inquirit, & Isiaci miseri cædunt pectora, & dolorem infelicissimę matris imitantur. mox inuento paruulo gaudet Isis, exsultant sacer dotes, Cynocephalus inuentor gloriatur. nec desunt annis omnibus vel perdere quod inueniunt, vel inuenire quod per dunt. Non'ne ridiculum est vel lugere quod colas, vel colere quod lugeas? Hæc tamen Aegyptia quondam, nunc & sacra Romana sunt. Hæc ille.

VICTORIS GISELINI IN PRVDENTII LIB. II. CONTRA SYMMACHVM COMMENTARIVS.

PRAEFATIO.

Sic me tuta silentia.) Precatur Christum, vt quemadmodū Petri inambulātis mari vestigia firmabat, Matth. XIV. ita sibi quoque fluctibus Symmachianæ tempestatis pænè obruto adsit, & dextram porrigat.

Sum planè temerarius.) Hinc euidens est, quantæ auctoritatis homo iste fuerit, tum quòd optimo, & nobili genere prognatus principem locum apud suos teneret, Præfectus ni mirum vrbis, & Rom. cæremoniarum Pontifex: tum quòd graui, augustoque dicendi artificio, ac rerum peritia facilè ceteros vinceret. Ambrosius sanè in sua ad Valentinianum apologia non dubitauit orationis asperitatem deprecari, pe tereq; non verborum elegantiam: sed solam vim rerum spectari. Neque illud omittendum, Claudianum & Ausonium à Christiana religione ad veterum Deorum cultus eiusdem eloquentia esse pertractos. confirmat id August. lib. de Ciuitate Dei. exstantq; amicissimæ Symmachi ad vtrunque epistolæ. Alioqui scripta eorum diuersum loquuntur. Quanquam audio in manuscr. quodam Trudonensi, sacra carmina quorum Claudianus auctor esse narratur, seorsim scripta

 esse,

esse,& iuniori cuidam Claudiano attributa. quod an ita sese habeat,ex aliorum veterum codicum collatione certiùs sciri possit.

LIB. II.

amicum triumphis patrocinium.) Respondet auctor cupere maximè Christianos ipsum fortitudinis effectum, victoriã, sed statuam è poëtarum delirijs consutam auersari.neque enim illi triumphos acceptos ferendos esse,sed soli robori,atque alacritati militum.Intereà ad castigandum poëticam licentiam paullisper euagatur.

pictura sacello.) Poëtarum libris, quos ironicè sacrarium Gentilium appellat.

Imus ad occultum.) Hanc partem solam auctor hic conuellendam sumit, ostenditq; humano ingenio diuinam naturã non posse comprehendi,ac proinde fide opus esse, quæ qualis esse debeat de Deo,animæ æternitate, resurrectione & statu mundi,ipsum Deum nos docentem inducit. nihil hæc habent difficultatis, gratiæ multum. Illud, *proprius genti cuique est mos*, nescio an auctoris sit. Nam in plerisq; antiquis est, *suus est mos cuique genti.* Fortasse noluit Symmachi verba mutare. alioqui adeò constanter primam in,cuique, alibi semper corripit (ad manuscriptos prouoco) vt etiam monosyllabum,cui,corripuerit.

Et species tenues.) Ita meus manuscr. rectissimè ex mea sententia. respicit enim ad illud,quod modò,speciosaque semina finxi. Nam cùm ea specierum semina dixisset esse maximè varia,fecunda, maximique momenti, subiungit, eadem esse tenuia, fragilia,& fluxa. hoc ipso nos admonens,ijs parcè,& certo modo vtendum esse,si animæ & corpori prodesse volumus.

Robur eneruatum.) Monui suprà poëtam corripere primam in verbo eneruare. eoque facilius adductus sum,vt primum & alterum versum post hunc eximerem,fretus vetustis exemplaribus. Leuitatis enim insignis esset eandem syllabã modò contrahere,modò protrahere,& id quidem tantummodo,vt insulsè,& inconditè idem bis repetatur. Versus hi sunt:

Eneruare suum corrupta per otia robur
Posset,& in nullo luctamine pigra iaceret.

seruanda est tot sæculis fides.) Hoc ita dissoluit Prudentius: Si seruandus mos veterum, redeundum nobis ad glandes, &

antra. & tamen videmus apud sæcula posteriora, semper plura quàm priùs adinueniri, atque adeò omnia tum fieri perfectiora. quanquam si vetusta tantoperè vrges, agè maiores tuos, statim à diluuio, vnum colentes Deum imitare, aut saltem primos Romanos, qui paucissimos, priùs quàm captiua Numina aliunde aduehèrent, dubitantes, scilicet, de suis.

ceu quadrupes egit.) Ita in vetustis & breuiter, & venustè. In impressis tamen non omnino male: at prolixius.

—— titubauit, & instar
Quadrupedis pueri, lactantia viscera traxit.
Mox tenerum etc.

ita populis fatales Genij diuiduntur.) Sed quid appellas vrbis Genium? non animam. illa enim corpori nostro alligata est, illiusque actiones notæ sunt. quid ergo? aut si hoc nescis, quando primùm Romæ datus est? vbi agit? quid efficit? Si vmbra est quædam fatalis, cui status Reipub. curæ sit, cùm totius Imperij formam per Reges, Consules, & Triumuiros toties mutarit, approbata postremùm monarchia, cur nunc animum tandem ad religionem non conuertit? cur illam toties variatam, atque etiamdum ambiguam non conatur in integrum restituere? profectò, cùm id ab Imp. Rom. factum sit, ridiculum est, aliquid à Genio, qui non est, exspectare. Quanquam si vnus est Romæ Genius, profectò multa sunt millia, cùm in tota vrbe nihil sit, quin suam habeat sortem. Quod si est, frustra leges & iura, cùm ne mala quidem sine fatorum impulsu fiant. Iniuria est carcer, iniuria supplicium. vides, quò reducaris? Hoc igitur habe, nostrum ingenium liberum esse, nescire fata, superare astra, solum agnoscere Deum.

Consule nobilitas.) Quia hic versus in antiquis quibusdam libris alium in locum transpositus est, libuit veritatem vulgatæ scripturæ historia ipsa comprobare.

Primùm Reges regnarunt.

Post eos cœpere Consules anno ab vrbe condita	CCXLV.
Consules, & Senatores cum Tribunis & plebe	CCLXI.
Decemuiri soli	CCCIII.
Consules etiam è plebe	CCCVI.
Triumuiri post Cæsaris necem	IↃ.CCXII.
Solus Octauius	IↃ.CCXIII.

Nec mathesis.) Censores hunc versum vnà cum alio, qui est pag.cccxxxii.ita castigarant.

Nec præscripto aliquo pellit pia vota mathesis. Item:
In magicas arteis trahit, inuoluitq; mathesin.

de documentis rerum secundarum cognitio venit Numinum?) Quorum Numinum? an quæ transfugarum in morem, suá gentem, suas vrbeis perfidè prodiderunt? an potiùs, quæ neque hostibus resistere potuere, neque sese, multò minùs suos defendere? Ita certè. Sola virtus bellica, qua ceteros omneis longè anteibant, Romanis orbem terræ subiecit, non Dij, neque religio. Immo quò superstitionibus populus magis fuit deditus, hoc ignauior, & degener magis fuit, nihilq; illi speciosius accidit, quàm à Rom. vinci. At, inquis, Deos ipsam Romam, veluti sedem, delegisse, & inibi solùm coli voluisse. credo. nam & hac occasione Palladiũ suum optabat Minerua Troianis eripi, & alij Dij sua templa Volcano consecrari, & captiui Babylonem auehi. extra iocum, inuictis legionibus, & Ducibus sceleste detrahis, dum eorum virtutem tam parui ducis. Nam quod de Coruino affers, si victoriam non virtuti suæ, sed coruo acceptam ferre debuit, cur idem ille coruus, aut absente eo Veneris columba aut Palladis noctua Aemilio, & Terentio apud Cannas, tercentum Fabijs in Cremeræ campis imminentem cladem non prænuntiauit? Non potuit. Vos tamen non creditis, occęcati, scilicet, secũdo illo Rom. Imperij successu: cuius quia caussam nescitis, sic habete. Deus mundi senescentis vicem miseratus, quòd magis & magis ad deteriora delaberetur, omneis populos vni ditioni subiecit, quò faciliùs vnigeniti Filij iugum concordissimè amplecterentur. Hinc illa Reipub. concordia, tanti triumphi, tot ouationes, vt iam tum venienti Christo via præstrueretur. pacem enim ille amat, & pacis auctores: bella, & dissidia odit.

Nunc cum Dictæis.) facillimum fuit Rom. exercitui, qui militibus exercitatissimis Etruscis, Marsis, & Samnitibus constabat, bello superare effeminatam gentem, vti Phrygios in Asia, quos ironicè Dictæos Corybantes, & Gallos, id est, Cybeles sacerdotes nominat, vti etiã Lacedæmonios, quos tanquam pugiles oleo madentes, & mastigophoros, id est, pugilum ministros in pugnã ducit, quomodo Terentianus Thraso Sangam penicillo armatum. Samnitis dixit, pro Samnis, quomodo suprà in Hippol. & in, pugil, primam produxit,

cùm

cùm anteà primam in, pugillaris, corripuerit. quanquam illud à pugno, hoc à pungere deducunt.

Fluctibus Actiacis.) Antonio Triumuiro, & Cleopatræ Reginæ Aegypti, apud Actium Epeiri nauali prœlio superatis ab Octauio, Iulij ex sorore nepote, nullus ex Dijs Aegyptijs, aut Romanis affuit. Liburnas Itali naueis Gellicas velocissimas vocabant, à Liburnis populis Illyrici, qui olim huiusmodi nauibus vsi omnia per Ionium mare deprædabantur.

gelido quem miserat Algidus axe.) quomodo Horatius Algidum, XII. pass. millibus ab vrbe distãtem, dixit niualem, ita heic eidem tribuit gelidum axem, & per eum synechdochicè totam Italiam, vnde exercitus Octauij collectus erat, intelligit.

Si Brennum.) Brennus Senonum Germaniæ Dux, à Camillo superatus est: Antiochus Syriæ Rex ab Attilio Glabrione: Perses Macedo à Paullo Aemilio: Pyrrhus Epeiri Rex à Fabricio: Mithridates Ponticus à Pompeio.

vel oscine parra.) Corrupti sunt codices, & in quibus, parta, & in quibus, parca, loco nominis fixi continetur. Festus autem Oscines aueis Appio Claudio dici ait, quæ ore canentes faciant auspicia, vt coruus, cornix, noctua: alites quæ alis, ac volatu, vt bubo, sanqualis, aquila, immissulus, vulturius: picum autem Martium, feroniumque & parram & in alitibus, & in oscinibus haberi. De Crasso, eiusque XI. legionibus, apud Carrhas Mesopotamiæ, à Parthico equitatu deletis, L. Florus III. Hist. XI. Noctuam Tritoniam appellat, quòd Athenis, vbi noctua insigne erat, Pallas Dea tutelaris habebatur.

inauratum tremeret gens Persica limbum.) Ironicè dixit in statuam Veneris aureo limbo variegatam. sic suprà.

Quos lana terret discolore in stipite.

Corniger Hesperidum quos.) Thybris. Virg.

Corniger Hesperidum fluuius regnator aquarum.

Cur autem Italia etiam Hesperia dicatur, notum est.

Externi ad ius connubij.) Tria vincula, quibus nationes diuersissimæ in vnum compinguntur, & coeunt.

Optimi Principes.) Prosopopeiá prosopopeia eludit. Agit Roma gratias Principibus, quòd sub ijs non, vt anteà, delirè gerat omnia, sed maturè, &, vt caniciem suam dignũ est, quòd liceat Christum profiteri, eique totum mundum concordi

pace

pace colligatum offerre, quòd se à sanctorum hominum cędibus expiarint, quòd porrò concedatur piè, & tutò viuere: tutò, inquam, non vt olim Senonibus siue Sueuis in media vrbe vagantibus, & Hannibale ipsis portis, nisi Tarentina mollitie elanguisset imminente, sed Principibus mero Christi auxilio omnes hosteis excidentibus. Sub finem orat Augustos in eodem maneant proposito.

Aegidaq;.) ex scuto Mineruæ, ipsam Mineruam intelligit, aut potiùs simulacra Aegidi similia, id est, sua specie metum, & horrorem humanis oculis incutientia, quæ eadem suprà idololatriæ caussam faciebat.

per tristia vulnera flagrans, Extrahere insignes animus.) Tolerari potest hæc lectio: malo tamen illam mei codicis, & editionis Dauentriens. *Et trahere.*) vt per tristia vulnera animas trahere, idem sit, quod ludere pœnis, & ex tormentis tormenta comminisci. sententiæ optimè respondet. Simile illud suprà.

Illum libido fœtida
Per scorta tractum publica
Luto, & cloacis inquinat.

De decem Christianorum persecutionibus à Nerone ad Licinum Constantini collegam lege Niceph. & alios Ecclesiast. aut si breuitati delectaris, Sulpicij Seueri lib. II.

Collinæ à cardine portæ.) Eadem Agonia, & Quirinalis dicta est. vide Liu. lib. XXII. & Florum lib. II. cap. VI.

mastrucis proceres vestire togatos.) Senatores redigere in seruitutem. Mastruca Sardorũ est, vilemque & seruilem ac Gothici militis vestem heic designat.

Atque parens Stilico.) Theodosius imperium solus obtinere cœpit circa annum Domini CCCLXXXVIII. & cùm regnasset annis XI. sibi in Occidenti substituit Honorium filium adhuc iuuenem, eique tutorem adiunxit Stiliconem, de quo multa Claudianus. Sub eo, circa annũ CCCCV. Ostrogothi ducentis millibus Duce Radagasto Italiam inuaserunt, & ad Fesulas oppressi sunt: de quo August. v. Ciuit. Dei XXIII. Hinc igitur coniicio Prudentium diu post Ambrosium Symmacho respondisse: coniicio item eum ad vsque Stiliconis proditionem & necem, quæ circa annum CCCCXIII. accidit, non vixisse. Alioqui enim, vti ego credo, nomen Stiliconis tam magnificis titulis ornatum, quod posteà è marmoribus eradebatur, in suo opere induxisset, quomodo

modo pro Nola, substituit, ora, Virgilius.

prima hasta dracones Præcurrit.) Labarum intelligit signum imperatorium, de quo suprà. Draconum effigie legionarij milites vtebantur: quorum gestatores Draconarij dicti sunt. suprà.

—signaq; bellica
Prætendunt tumidis clara draconibus.

Errant igitur qui scribunt, draconis, in singulari numero. quis enim tam hebes est, vt credat Christi apicem cum draconis effigie coniunctum fuisse?

Quadrupes abiuncta est.) Numeri æquabilitatem seruādam esse monebant manuscr. anteà.

Quadrupedes bipedi abiunctæ, mutæ'ue loquenti.

Nempe magis non illud erunt.) Volebat Symmachus omnia vnum putari, quòd eadem spectaremus, &c. negat Prud. Sic enim & bestiam cum homine, & Romanos cum Barbaris idem censeri, quòd eodem aëre, eadem terra vtantur, fruantur. Allato deinde exemplo Solis: si, inquit, foricæ, & Regum palatia eodem Sole collustrentur, nihil minùs tamen sunt, quàm eadem, quantò minus vnicultores idem erunt, quod idololatræ?

Anfractus dubios.) alterum argumentum. Negabat Symmach. vno itinere posse peruen. etc. fatetur poëta duo esse itinera, simplex vnum, alterum multifidum, in quo aut multi, aut nulli Dij colantur: vtriusque tamen non eundem esse exitum.

occultus Diespiter.) occultatus, abditus. Adducam loci verum interpretem, Minucij scilicet Octauium. ait ille. Et quę Iouis sunt sacra? nutrix capella est, & auido patri subtrahitur infans, ne voretur: & Corybantum cymbalis, ne pater audiat vagitus, tinnitus eliditur.

Quæque latens siluis.) Multiplicem, inquit, viam carpunt pecudes, & bruta animalia, & multorum hominum mentes, quæ siluis frondosis cæli adspectum eripientibus prouoluūtur in terram, Deum nesciunt. In impressis locus hic corruptissimus est.

Multiplicis Dux Dæmon at est.) Quid & ingenij, & codicum veterum auxilio heic præstitum sit, sciret, qui vulgatam editionem cum nostra comparabit. Vtinam sit aliquis.

penu pro virginis vlciscendo.) vt vindictam sumant de penu Vestæ ademto, id est, ob ademta Vestalibus publica alimēta.

Cur

Cur Triptolemum Cereri coniungat, inueni apud Seruium.

Haud venit à sicco.) Et heic coniectura sola eram vsus, ne quid dissimulem quáquam: eam posteà probarit Buslid. In alijs est. *Aut veniat sicco.*

in his quoniam.) Ita manuscr. plerique, & vera lectio est. in alijs est *quonam*? in quibusdam, quomodo, ineptè.

varijs prouentibus annos Texuit.) suprà.

texit Sol vnicus annum.

& nullis violatur terminus extis.) Quemadmodum suprà statuas Principum, adorationibus, & sacrificijs coinquinari dicebat: ita heic ait terminum, qui agris limes positus est, vt litem aruis discernat, extorum oblationibus violari.

Nec tamen iccirco minor est.) Huc vsque ostendit ob detracta Vestalibus priuilegia, nullam annonę caritatem grassari, aut si quædam aliquot annorum spatio fuisset, nouum non esse, aut maioribus inauditum: alioqui debere illam solos Christianorum agros infestare. Post hæc ad parabolam Christiani agricolæ, quæ Matth. XIII. est, explicandam digreditur, vltimo loco virgines Christianas cum frugiperdis, & crudelibus Vestalibus comparat.

quales, quos imbuit.) Enallage numeri, qualis in illo Terentij Phorm. Act. v. Scena XI. Qui mihi, vbi ad vxores ventum'st, tum fiunt senes.

Imputat attonitæ.) obijcit, ostenditq; ignominiosè, & quasi eo ipso vrbem impensæ perditæ coarguens. æquè nouè vsus est eo verbo Suetonius in Tyberio cap. LIII. In Pulmanni codice quodã est, implicat, sed ei orationis ἀκολουθία respondere non videtur. nam si pompa publica est, si spectabilis est attonitę vrbi, si pilento residet molli, si in meliore podij parte sedeat, quonam modo se implicat vrbi & immiscet?

dum palpitat ense secutor.) Is qui cum retiario commissus erat, siue murmillo, siue alio nomine gladiator. Suet. in Calig. Retiarij tunicati quinq; numero gregatim dimicantes, sine vllo certamine totidem secutoribus succubuerant: cũq; occîdi iuberentur, vnus resumta fuscina, omneis victores interemit.

tam triste nefas.) Quod statim occasione Telemachij cuiusdam sublatũ fuerit, narrat in Chronicis Christ. Massæus.

Quodq; patri superest.) Alloquitur Honorium, quem, vti dictum est, viuus adhuc Theodosius Imperij consortem effecit, & Occidenti imperare iussit.

VICTORIS

VICTORIS GISELINI IN PRVDENTII TETRASTICHA DE VETERI, ET NOVO TESTAMENTO, COMMENTARIVS.

De titulo huius libelli variant. quidam appellarunt διττοχαῖον, id est, duplicem cibum: quidam chirocheum, quod manuale vertunt: Sychardus enchiridion. In meo libro & Buslid. est hic titulus, quem seruauimus, adducti imitatione Ausonij, & aliorum.

viua, & terrena refutans.) Non simpliciter reijciens: sed verbis etiam additis reprehendens. suprà. *Hic terrulentis, ille viuis fungitur.*

Interprete Christo.) Suprà.

Carnis in effigie Christum se cernere sensit.

Ibidem, agens de tribus iuuenibus Babylonicis, Christi mentionem fecit.

actio fallax.) vt referatur ad Iosephum, qui fratres rei gestę ignaros aliquandiu suspensos tenebat. In alijs est, auctio fallax. potestque intelligi de ipsis fratribus, qui Iosephum Aegyptio mercatori vendiderant, mentientes patri à feris discerptum esse.

vaniq; pudescunt.) suprà. *nec ferre pudescit.*

via sicca eremi.) eiusdem est, cuius illud sequens,

sola stant atria Rahab.

tanta est fidei vis.) Carolus Langius, homo doctissimus, in Annotationibus, quibus suas in Officia Cic. castigationes explicat, de Ennij versu miuro agens, reprehendit sciolos quosdam, qui hemistichium istud Prudentij, leuisque fidei, ausi sint ita mutare, fidei quoque plenus. Quod hemistichiũ cùm in toto hoc opere non contineatur, si alia ille Prudentij opuscula habeat, gratam rem studiosis facturus est, si communicet. Illud tamen affirmo Prudentianum non esse, mediam in voce, fidei, producere. Septies enim huius genitiui mediam breuem facit: atque ita facit, vt quamcunque vim carmini intuleris, inuertendo, mutando, mutilando, eandem longam facere nequeas. Hunc versum excipio. possis enim contra omnium codicum fidem eum ita inuertere. *vis tanta fidei est.*

funda stridente.) suprà. *pueriles in illum*

Dextra fundali torsit stridore lapillum.

Quod gradibus, quos.) anteà, tot gradibus, quot.

Sanguis victoria, lympha lauacrum.) De horum tetrastichon auctore, ambigant qui velint: ego, vt ingenuè fatear, etiamsi velim, dubitare non possum. Omnes enim codices scripti, excusi, quos quidem mihi videre licuit, Prudentij nomen adscriptum habent. Stylus deinde, verba, sententiæ, phrases, allegoricæ traductiones, omnia denique Prudentiū sapiunt, redolent, loquuntur. Argumento sit vnus hic locus ad verbum suprà repetitus.

O' nouum cæde stupenda vulneris miraculum.

Hic cruoris fluxit vnda, lympha parte ex altera.

Lympha nempe dat lauacrum, tum corona ex sanguine est.

Nunc fidem in eo, quod de appendice receperam, liberabo, præstiturus etiam amplius, quàm à me exspectari debebat. quod vt possem, effecit humanitas Corn. Valerij publici linguæ Latinæ professoris doctissimi. Is enim Commentarium hunc meum cursim perlectum, cùm iudicio beasset suo, vocabula ea omnia, quæ hunc auctorem ab Ecclesiasticis scriptoribus sumsisse, quæque quàm longissimè à Latinæ linguę puritate abesse iudicabat, seorsim olim annotata, & Latinis vocibus reddita benignè communicauit. Ea igitur heic in commodissimum ordinem redacta, conferimus in medium, nè iuniores in imitando fallantur.

Aenipes, pedes æneos habens, χαλκόπους.

Altrinsecus, contrà, viciſſim.

Amasio, amator, amasius.

Arula, diminutiuum ab ara.

Audientia, auditus, audiendi vis.

Aurulentus, fulgens ex auri repercuſſione.

Bisestus, dies duobus sacer, quasi bis festum dicas.

Bractealis, bracteis inauratus.

Bustialis, à busto, seu sepulcro finxit.

Cantamen, incantatio.

Carceralis, *Carcereus* à carcer.

Carnalis, *Carnaliter*, à carne.

Carnulentus, carni & mundo deditus.

Centuplicatus, centuplex.

Collumino, collustro.

Compero

Comperpetuus,æquè æternus.
Complices, ſocij ſcelerum.
Congregatim,denſo agmine,turmatim.
Congrex, vnanimis.
Conſpicabilis,conſpicuus.
Corporalis,corporeus.
Creamen,creatura,ſeu res condita,creatio.
Cruciamen,cruciatus.
Defuga, transfuga.
Digeſtim,diſtinctè, ſuo ordine.
Dilancinare,dilaniare.
Diſcruciatus,varij dolores,& tormenta.
Diſparilis,diſpar.
Excruciabilis,crucians.
Excruciatus, tormentum, dolor.
Exſequialis,in exſequijs vſurpatus.
Exfibulare,fibulas adimere,ſoluere,liberare.
Exſimulare.vide Commentarium.
Exſibilare,ſibilando efferre.optimè coniunxit, Anguina verba exſibilat.
Fabriliter,more fabri.
Factura,opus,res creata.
Falſificatus,infectus,corruptus.
Fidelis,Chriſtiana religione præditus.
Figmen,opus,figmentum.
Flabralis,flabilis,cum flatu emiſſus.
Forare,perforare.
Fotus,fomentum.
Fulgidus,ſplendidus.
Frugeſcere,frugum feracem eſſe.
Fundalis, adiect. à funda.
Funerare,funere afferre.
Genealogus,annalium auctor,familiam quamque ad ſuam originem reuocans.
Hydrinus,adiect.ab hydra ſerpente.
Hymnire,hymnis canere.
Ignire,inurere.
Impaſſibilis,impatibilis,in quem perpeſſio non cadit.
Impiatum,impurum.
Incapax,minimè capax.

Incentiuum,incitans,accendens.
Incerare,cera illinere.
Incircumscriptus,ἀπερίγραπτος,infinitus.
Incorporatus,corpore indutus, &, vt ita dicam,incarnatus.
Indages,indago.
Indomabilis,indomitus.
Innatus, nunquam natus.
Inspatiari,inambulare.
Insubiectus,nemini ſubiectus,ſui iuris.
Intemporalis,æternus, nullo tempore finitus.
Interminus,idem.
Irremotus,immotus.
Irritamen, irritamentum.
Liquabile,quod facilè liquitur.
Litamen,litatio.vide Commentarium.
Malefabrum,infelix,parum callidum,imprudens.
Mammoneus,auidus:à Mammone Syrorum Pluto deriuatum eſt.
Manceps carceris, Præfectus carceri : ſic Plinius propolam, ſutrinæ mancipem appellat.
Mediator,ſequeſter,μεσίτης.
Melodum,ſuauiſonum.
Mitificus,mitis,lenis.
Muculentus,mucoſus.
Monſtruoſus,monſtroſus.
Mortificatus,emortuus.
Multicolora,multicoloria.
Multinodus,nodoſus.
Mundialis,mundanus.
Nemo dies,nullus dies.
Neſcienter,vt negligenter.
Noxialis,ſonti,ſeu noxio debitus.
Obblacterare, more ouis contrà balare.
Obliuialis,obliuioſus,obliuionem inducens.
Obludere,vana ſpecie ineſcare.
Obſequela,obſequium.
Obſtrangulatus,ſuffocatus.
Occidualis,occiduus.
Omniformis,*Omniparens*,*Omnipollens*, eiuſdem farinæ ſunt.
Opulens,opulentum.

Orarium,

Orarium,sudarium,ab ore deductum.
Palpamen, attractatio.
Palpebralis, palpebris eminens.
Parricidalis,parricidio fœdatus.
Passibilis,patibilis.
Passio,afflictio.
Peccamen,crimen.
Plasmatus,conditus. vide Commentarium.
Prænuncupatus,annuntiatus.
Primitiuus, primigenius.
Propitiabilis,propitius.
Prosperatus,exoratus.
Pudescit, pudet.
Resculpere,imitari,exprimere. vide Commentarium.
Resultare,concelebrare.
Romphæale,quod romphεæ vsum præbet.
Ructamen,ructus.
Rosulentus,roseus. finxit ad formam,rorulentus.
Sagus,præsagus. vide Comment.
Saporum,sapidum.
Segrex,separatus,bifariam partitus.
Separ,idem.
Sensualis,rationis capax.
Sequestrare,alicuius custodiæ quid committere.
Spurcamen,spurcitia.
Speculamen,visus,videndi vis.
Stigmare,stigmatis inurere.
Strictura,liquefactio.
Subiectio, obedientia.
Sublidere,paullulùm elidere.
Sublimare,altè extollere.
Subternus,subterraneus.
Sufflabilis,spiritu efformatus.
Suggillare,suggerere,subministrare.
Superfio,emineo.
Terrulentè,crassè.
Terrulentus,terreus.
Tripictus,triplici lingua scriptus.
Tutaculum,tutamen.
Vaporus,vaporiferus.

Vegetamen, vegetatio, motus.
Veniabile, venia dignum.
Ventilari, circumagi, ſibi non conſtare.
Verſicolorus, verſicolor. ſemel tantùm hoc compoſitum ad ſecundam inflexionem reducit.
Veternus, veternoſus, inueteratus.
Vians, viator.
Vitiabilis, vitiatus,
Virginal, vide Commentarium.
Viſcereus, creatus, è viſceribus ortus.
Vlulamen, vlulatus.

SYMMACHI, ET AMBROSII DE RELIGIONE EPISTOLÆ ADVERSARIÆ, PETRI NANNII ALCMARIANI, ET VICTORIS GISELINI SCHOLIIS ILLVSTRATÆ.

V. Giſelinus Ioanni Gelrio iuuentutis Brugenſis moderatori eruditiſſ.

Donaturus eram tibi hanc opellam
Præceptor mihi plurimùm colende:
Sed Phœbus vetuit. quid? inquit, an non
Quæ tu cunq; tua eſſe credis, hæc ſunt
Adhuc ipſius, vt fuere quondam?

L. AVRELII AVIANII SYMMACHI V. C. PRÆFECTI VRBI, AD VALENT. THEOD. ET ARCAD. AVG. RELATIO.

VBI primùm Senatus amplissimus, semperq; vester subiecta legibus vitia cognouit, & à principibus pijs vidit purgari famam proximorum temporum, boni sæculi auctoritatem secutus, euomuit diu pressum dolorem, atque iterum me querelarum suarum iussit esse legatum. Cui ideo Diui Principis denegata est ab improbis audientia, quia non erat iustitia defutura, DD. Imperatores, Valentiniane, Theodosi, & Arcadi, inclyti victores, & triumphatores semper Aug. Gemino igitur functus officio, & vt Præfectus vester gesta publica prosequor, & vt legatus ciuium mandata commendo. Nulla est heic dissensio voluntatum, quia iam credere homines desierunt aulicorum se studio præstare, si discrepent. Amari, coli, diligi, maius imperio est. Quis ferat, obfuisse Reipub. priuata certamina? Meritò illos Senatus insequitur, qui potentiam suam famæ Principis prætulerunt. Noster autem labor pro clemētia vestra ducit excubias. Cui enim magis commodat, quod instituta maiorum, quod patriæ iura, & fata defendimus, quàm temporum gloriæ? quæ tum est maior, cùm vobis contra morem parentum intelligitis nil licere. Repetimus igitur religionum statum, qui Reipub. diu profuit. Certè numerentur Principes vtriusq; sectæ, vtriusque sententiæ: proximus eorum cæremonias patrum coluit, recentior non remouit. Si exemplum non facit religio veterum, faciat dissimulatio proximorum. Quis ita familiaris est Barbaris, vt aram Victoriæ non requirat? Cauti in posterum sumus, & talium rerum ostenta vitamus. Reddatur tamen saltem nomini honor, qui Numini denegatus est. Multa Victoriæ debet æternitas vestra, & adhuc plura debebit. Auersentur hanc potestatem, quibus nihil profuit. Vos amicum triumphis patrocinium nolite deserere. Cunctis potentia ista votiua est. Nemo colendam neget, quam profitetur optandam. Quòd si huius Numinis non esset iusta vsitatio, ornamentis saltem Curiæ decuit abstineri. Præstate, oro vos, vt ea quæ pueri suscepimus, senes pôsteris relinquamus. Consuetudinis amor magnus est. Meritò Diui Constantij

factum

factum diu non stetit. Omnia vobis exempla vitanda sunt, quæ mox remota didicistis. Aeternitatem curamus famæ, & nominis vestri, ne quid futura ætas inueniat corrigēdum. Vbi in leges vestras, & verba iurabimus? qua religiōe mens falsa terrebitur, ne in testimonijs mentiatur? Omnia quidē Deo plena sunt, nec vllus perfidis tutus est locus. Sed plurimum valet ad metum delinquendi, etiam præsentia religionis vrgeri. Illa ara cōçordiam tenet omnium, illa ara fidem conuenit singulorum: neque aliud magis auctoritatem facit sententijs nostris, quàm quod omnia quasi iuratus ordo decernit. Patebit ergo sedes profana periurijs, & hoc inclyti Principes mei probabile iudicabunt, qui sacramento publico tuti sunt? Sed Diuus Constantius idem fecisse dicitur. Cetera potiùs illius Principis æmulemur, qui nihil tale esset aggressus, si quis ante se alius deuiasset. Corrigit enim sequētem lapsus prioris, & de reprehensione antecedentis exempli nascitur emendatio. Fas fuit, vt parens ille clementiæ vestræ, in re adhuc noua non caueret inuidiam. Num potest etiam nobis eadem defensio cōuenire, si imitemur quod meminimus improbatum? Accipiat æternitas vestra alia eiusdem Principis facta, quæ in vsum dignius trahat. Nil ille decerpsit sacrarum virginum priuilegijs, repleuit nobilibus sacerdotia, Romanis cæremonijs non negauit impensas, & per omneis vias æternæ vrbis lætum secutus Senatum, vidit placido ore delubra, legit inscripta fastigijs Deûm nomina, percunctatus est templorum origines, miratus est conditores. Cumq; alias religiones ipse sequeretur, has seruauit imperio. Suus enim cuique mos, suus cuique ritus est. Varios custodes vrbibus cunctis mens diuina distribuit. Vt animæ nascentibus, ita populis fatales Genij diuiduntur. Accedit vtilitas, quæ maximè homini Deos adserit. Nam cùm ratio omnis in operto sit: vnde rectiùs, quàm de memoria, atque documentis rerum secundarum, cognitio venit Numinum? Iam si longa ætas auctoritatem religionis faciat, seruanda est tot sæculis fides, & sequendi sunt nobis parentes, qui secuti sunt feliciter suos. Romam nunc putemus adsistere, atque his vobiscum agere sermonibus. Optimi Principes, patres patriæ, reueremini annos meos, in quos me pius ritus adduxit. Vtar cæremonijs auitis: neque enim pænitet. Viuam more meo: quia libera sum. Hic cultus in leges meas orbem redegit: hæc sacra Hannibalem à mœnibus, à Capitolio Se-

nonas repulerunt. Ad hoc ergo seruata sum, vt longæua reprehendar? videam quod instituendum putatur? Sera tamē, & contumeliosa est emendatio senectutis. Ergo Dijs patrijs, Dijs indigetibus pacem rogamus. Aequū est, quidquid omnes colunt vnum putari. Eadem spectamus astra: commune cælum est: idem nos mundus inuoluit. Quid interest, qua quisque prudentia verum inquirat? Vno itinere non potest perueniri ad tam grande secretum. Sed hæc otiosorū disputatio est. Nunc preces, non certamina offerimus. Quanto commodo sacri ærarij vestri, Vestalium virginum prærogatiua detracta est? Sub largissimis Imperatoribus denegatur, quod parcissimi præstiterunt. Honor solus est in illo velut stipendio castitatis. Vt vittæ earum capiti decus faciunt: ita insigne ducitur sacrificij vacare muneribus. Nudum quodāmodo nomen immunitatis requirunt, quoniam paupertate à dispendio tutæ sunt. Itaque amplius laudi earum tribuunt, qui aliquid rei detrahūt. Siquidem saluti publicæ dicata virginitas, crescit merito, cùm caret præmio. Absint ab ærarij vestri puritate ista compendia. Fiscus bonorum Principum, non sacerdotū damnis: sed hostiū spolijs augeatur. Vllum'ne lucrum compensat inuidia? Et quia auaritia in vestros mores non cadit, hoc miseriores sunt, quibus subsidia vetera decerpta sunt. Etenim sub Imperatoribus, qui alieno abstinēt, qui resistunt cupiditati, ad solam detrahitur amittentis iniuriam, quod desiderium non mouet auferentis. Agros etiam virginibus, & ministris deficientium voluntate legatos, fiscus retentat. Oro vos iustitiæ sacerdotes, vt vrbis vestræ sacris reddatur priuata successio. Dictent testamenta securi, & sciant sub Principibus non auaris stabile esse, quod scripserunt. Delectet vos ista felicitas generis humani. Cœpit caussæ huius exemplum solicitare morienteis. Ergo Romanæ religiones sub Romana iura non pertinent? Quod nomen accipiet ablatio facultatum, quas nulla lex, nullus casus fecit caducas? Capiūnt legata liberti, seruis testamentorum iusta commoda non negantur. Tantùm nobiles virgines, & fatalium sacrorum ministri, excludūtur prædijs hereditate quæsitis. Quid iuuat, saluti publicæ castum corpus dicare, & imperij æternitatem cælestibus fulcire præsidijs, armis vestris, aquilis vestris, amicas applicare virtutes, pro omnibus efficacia vota suscipere, & ius cum omnibus non habere? Ita'ne melior est seruitus quæ hominibus impenditur? Remp. lædimus:

dimus: cui nunquam expedit, vt ingrata sit. Nemo me putet solam caussam religionũ tueri. Ex huiusmodi facinoribus, orta sunt cuncta Romani generis incõmoda. Honorauerat lex parentum Vestaleis virgines, ac ministros Deorum victu modico, iustisq; priuilegijs. Stetit muneris huius integritas vsque ad degeneres trapezitas: qui ad mercedem vilium baiulorum sacræ castitatis alimenta verterunt. Secuta est hoc factum fames publica, & spem prouinciarũ omnium messis ægra decepit. Non sunt hæc vitia terrarũ. Nihil imputamus astris. Nec rubigo segetibus obfuit, nec auena fruges necauit. Sacrilegio annus exaruit. Necesse enim fuit perire omnibus, quod religionibus negabatur. Certè si est huius mali aliquod exemplum, imputemus tantam famem vicibus annorum. Grauis hanc sterilitatem aura constrinxit. siluestribus arbustis vita producitur: & rursus ad Dodonæas arbores plebis rusticæ inopia conuolauit. Quid tale prouinciæ pertulerunt, cùm religionum ministros honor publicus pasceret? Quando in vsus hominũ concussa quercus? quando vulsæ sunt herbarũ radices? quando alternos regionũ defectus deseruit fecunditas mutua, cùm populo, & virginibus sacris cõmunis esset annona? Cõmendabat enim terrarum prouetus, victus Antistitum, & remedium magis, quàm largitas, erat. An dubium est, semper pro copia omnium datũ, quod nunc inopia omniũ vindicauit? Dicet aliquis, sumtum publicum denegatum alienæ religionis impendijs. Absit à bonis Principibus ista sententia, vt quod de communi quibusdã tributum est, in iure fisci esse videatur. Nam cùm Resp. de singulis constet, quod ab ea proficiscitur, fit rursus propriũ singulorum. Omnia regitis: sed suũ cuique seruatis, plusque apud vos iustitia, quàm licentia, valet. Consulite certè munificentiam vestram, an hæc publica velit existimari, quæ in alios transtulistis. Semel honori vrbis delata compendia, desinunt esse tribuentiũ, & quod à principio beneficium fuit, vsu, atq; ætate fit debitum. Inanem igitur metũ diuino animo vestro tentat incutere, si quis asserit conscientiã vos habere præbentium, nisi detrahẽtium subieritis inuidiam. Faueant clementiæ vestræ sectarũ omnium arcana præsidia, & hæc maximè, quæ maiores vestros aliquando iuuerunt, vos defendant, à nobis colantur. Eum religionum statum petimus, qui Diuo parenti culminis vestri seruauit imperium, qui fortunato Principi legitimos suffecit heredes. Spectat senior ille Diuus

ex

ex arce siderea lacrymas sacerdotum, & se culpatum putat more violato, quem libenter ipse seruauit. Præstate etiam Diuo fratri vestro alieni consilij correctionem, tegite factũ, quod Senatui displicuisse nesciuit. Siquidem constat ideo exclusam legationem, ne ad eum iudicium publicum perueniret. Pro ęstimatione est temporum superiorum, vt non dubitetis abolere, quod probandum est Principis non fuisse.

PETRI NANNII, IN SYMMACHI RELATIONEM, SCHOLIA.

Cui ideo Diui Principis denegata est.) *Verba quæ iam sequuntur, puto ex margine, vbi pro interpretatione asscripta erant, in contextum irrepsisse, Domini Imperatores, Valentiniane, Theodosi & Arcadi, inclyti victores, &c. primùm quia in ætatem adulescentulorum Arcadij & Valentiniani non congruunt hi tituli: deinde stilus Symmachi rotundus & adstrictus tantum inanitatis verborum & firmatum non trahit: tertiò quia Ambrosius ad eosdem de eadem re scribens non nisi vnum Valentinianum alloquitur, Beatissimo Principi & Clementissimo Imperatori Valentiniano Imperatori Augusto.*

Illa ara concordiam, &c.) *Solet Senatus ei Numini sacrificare, cui curia consecrata erat, ex institutione Augusti, vt in eius vita docet Suetonius, cuius hæc verba sunt: Sanxit, vt, priusquàm consideret quisquam, thure ac mero supplicaret apud aram eius Dei, in cuius templo coiretur: nunc autem loquitur de templo Concordiæ. Fidem autem heic vocat εὐορκίαν, id est, religionem sanctitatemq; in censendo decernendoque. Et de reprehensione antecedentis exempli nascitur emendatio. sunt qui putent legendum per antithesim. Et de reprehensione antecedentis, sequentis nascitur emendatio, ego sic legendum existimo. Et de reprehensione antecedentis, exemplum nascitur emendationis. sed sit suum cuique iudicium liberum.*

Nunc preces, non certamina offerimus.) *Sine vlla hæsitatione lego, Nos preces, non certamina offerimus. vult enim precibus obtinere, non contentione disputandi.*

Vllum'ne lucrum compensat inuidia.) *Melius opinor, si legas, Vllum'ne lucrum compensat inuidiam? hoc est, an vllum lucrum tanti esse possit, quanti inuidia? vt in æquilibrio pendeant, pariq; inter se pondere sint? Idem nos mundus illuminat, in Prudentio legitur, idem nos mundus inuoluit.*

Quod nomen accipiet ablatio, quas nulla lex, nullus casus caducas fecit.) *Caduca in hoc loco sunt, quæ ex mortuorum bonis ad*

nis ad fiscum recidunt. Olim vicesima omnium hereditatum fisco debebatur, id temperatum est, vt extranei heredes eam partem fisco deciderent, ceteri liberi essent. Sed qui per Latium in ciuitatem venissent, etiam si sui heredes essent, pro extraneis reputabantur, nisi simul cum ciuitate ius cognationis impetrassent. Id rursus temperauit Nerua, vt inter hos Latinos ciuitate donatos in matris bonis filij, aut mater in filiorum bonis vicesimam ne darent. Idem factum in bonis paternis, siquidem filius in patris potestatē redactus fuit. Traianus hoc auxit, vt pater quoque in bonis filij immunis esset, & exceptionē de patria potestate summouit, eandemq; indulgentiam in remittenda vicesima secundo gradui impartiuit, vt soror in fratris aut vicissim frater in sororis, auus auiaq; in bonis nepotis neptis'ue, idq; inuicem seruarentur immunes. Postremò certam summam in omni gentilitate præscripsit, ex qua vicesima deberetur, hereditates minores liberas dimisit: sed ex Iustiniano colligimus heredes, qui defuncti necem non vlciscerentur, hereditario iure spoliari, ex Senatusconsulto Syllaniano, lege quoque Papia legata ad fiscum reuolui, si legatarius, antequam tabulæ aperirentur, discederet. Quin & deficiente condicione, sub qua legatum fuit, id quod relictum erat, ad fiscum pertinebat. Iam ergo Symmachus quærit, si bona Vestalium à morte fisco vendicabuntur, qua lege id futurum sit, aut quo casu, quum sole Vestales inter mulieres sine tutore ius testandi habeant, nec casus aliqui interuenerint, quæ earum patrimonia ad fiscū redigerent, quale si peregrinū instituerent, si sub cōdicione quæ postea non exstet, si heres earū necem non vindicet, quum nihil tale interueniat, quo iure aut lege bona eorum fisco cōmittuntur, atque ita subinnuit prædationem potius esse & vim iniustam, quàm quidum aliud.

VICTORIS GISELINI IN EANDEM SCHOLIA.

Ioannes Sichardus I.C. qui ante annos XXVII. *poëtam obiter percurrens non nulla ad rerum inuentarū artificium pertinētia annotauit, primus hanc Symmachi relationem isti operi adiunxit, sperans ex ea multum lucis duobus libris postremis posse accedere. Quod factum adeò nihil improbo, vt eadem de caussa Ambrosij quoque responsionem ex epistolarum opere huc transtulerim. Illud dolendum, omnia tum adeò fuisse deprauata, vt vix tertia pars potuerit intelligi, quod & ipse Sichardus, dum de eo se excusat, nōn diffitetur. Nos igitur adiuti tum à Sigismundo Gelenio, qui Symmachi epistolas emendauit, tum à Petro Nannio, & Ioanne Costerio, qui Ambrosianis scriptis postremis iam pridem medicatricē manum admouerunt, freti etiam tribus Prudentij manuscri-*

manuscriptis, in quibus hæ aduersariæ orationes continebātur, ita nunc eas perpurgauimus, vt alius secundi operam planè heic existimem fore superuacuam.

subiecta.) *In meo manuscripto, quem Meranum alias nuncupaui, est, subacta, vtriusque idem est sensus. Vult enim vitia è Rep. profligata fuisse legibus & sanctionibus, quæ, aut nouæ erant, & nuper à Principibus latæ, aut veteres, iteratò confirmatæ.*

Cui ideo Diui Principis.) *In eodem est, diu, pro, diui. Eandem autem hanc sententiam in fine repetit.*

Valent. Theod.) *Resecat hæc verba doctissimus vir P. Nannius. Rationes tamen additæ me in ipsius sententiam trahere necdum potuerunt. Primùm, quia contra fidem omnium librorum, scriptos dico, & formis excusos. Deinde quod hi tituli non tam soleant esse laudantis, quàm bene & feliciter precantis, quomodo eosdem postea optimos principes, patriæq; patres appellat. adde quòd in his sæpe ita consuetudini aliquid dandum sit, vt à natiua styli rotūditate cogamur recedere. Postremò Symmachi relationes aliæ ex Gelenij editione vbique nomina Imperatorū adscripta habent, ijsdem hisce etiam titulis adiectis. Quod verò ait de Ambrosij ad solum Valentinianum respōsione, nihil mirum. Agebat hic in Italia, vt Theodosius cum filio Bysantij iuuenis erat, eoq; maior metus, ne à fide labasceret, de quo nos alibi. Denique hæc Relatio est, quæ ab vrbis Præfecto ad omnes similiter Principes habebatur: illa tantùm epistola est.*

aulicorum se studio.) *Pessimè Costerius cum alijs impressis. nā glossema illud, aulicorum, id est, ministri regum, in ipsam orationē inculcarunt. quod glossema nos ex Gelenij & trium manuscriptorum auctoritate expunximus. Neque tamen mihi ipse adhuc satisfacio. Planè enim ignoro, quidnam ea phrasi, præstare studio aulicorum, significare Sym. voluerit: adeoq; suspicor pro, studio, scribendum esse. studia, vt hic sit sensus. Ego à ciuibus, vt legatus, à Senatoribus, vt vrbis Præfectus, ad vos veni. Neque enim voluntatum hic aliqua est dissensio. Desierunt enim pridem homines credere, se tum aulicorum studia præstare, cùm discrepant, priuatimq; certant, & suam quodammodo potentiam famæ principum præferunt: quod tamen non rarò in aulis vsu venit, siue vt ita potentiores auctoritatem suam tueantur, siue vt adulationis reprehensionem euitent. Contrà igitur iam fit. Amamini, colimini, diligimini æquè ab omnibus, quod profectò maius imperio est, &c. Hæc coniectura mea est, qui volet, approbet.*

Quod si huius Numinis.) *Ita Gelenius. optimè, quantum ego quidem iudico. Sentit enim hoc Symm. etsi potentia ista votiua non esset, negaretq; aliquis optandam victoriam, saltem, vel ob hoc,*

quia

quia Curiam ara ornabat, relinquendam fuiſſe. Coſterius & impreſſi legunt, Quòd ſi huius ominis non eſſet iuſta vitatio. In Martiniano, Quod ſi huius nominis non eſſet inſtauratio. In meo locus mutilus eſt, hoc modo. Quòd ſi omnino eſſet iuſta curatiò. Vt vt eſt, ſententia eôdem recidit.

Omnia quidem Deo plena.) *Male impreſſi, ideo: male etiam Mart. adeo.*

illa ara fidem conuenit ſingulorum.) *præſentia religionis vrget, & vt Ambroſius loquitur, ſtringit. Ita alibi Symmach. Quare mearum partium conuentus neceſſitate, allegationibus virorum deeſſe nolui. Item, Fidem meam conuenit amor ſeculi veſtri & cura reip. ne corrigenda diſſimulem D. Imperator &c.*

De reprehenſione antecedentis exempli, naſcitur emendatio.) *Ita omnes libri, eandemq́; ſententiam iiſdem pene verbis alibi. de exemplo veniunt, quæ cauemus.*

quod meminimus improbatum.) *Gelenius, quod animus improbat.*

repleuit nobilibus ſacerdotia.) *Idem, decreuit.*

Vtar cæremonijs auitis.) *Idem cum Martin. habet, pius ritus adduxit, vt vtar cæremonijs auitis, & viuam &c.*

videam quod.) *Iterum Gelenius, Video quale ſit, quod inſtituendum putatur. Martin. vt longæua reprehendar: videro quod inſtituendum putatur?*

vnus nos mundus inuoluit.) *Ita omnes lib.*

Nunc preces, non certam.) *Scribit ita Gelenius, & meus veluti.*

paupertate à diſpendio tutæ.) *Nam, vt Menippus Lucianicus Charonti reſpondebat, οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος. Male Coſterius, & impreſſi hoc loco, ex præpoſitione, à, copulatiuã faciunt.*

Vllum'ne lucrum compenſat inuidia?) *Ita libri omnes.*

efficacia vota ſuſcipere.) *In meo eſt, efficacia vota cælitus ſuſcipere, & ius commune cum omnibus non habere.*

aura conſtrinxit.) *Solus Gelenius, contraxit.*

Quando vulſæ ſunt.) *Coſterius, vulue ſunt, alij nulle. vtrique ineptè.*

Omnia regitis, ſed ſuum.) *Gelenius, Omnia regitis, ſi ſuum cuique ſeruatis. Nihil ad rem.*

AMBROSIVS EPISCOPVS B. PRINCIPI, ET CLEMENTISSIMO IMPERATORI, VALENTINIANO AVGVSTO.

CVm v.c. Præfectus vrbi Symmachus ad clementiã tuam retulisset, vt ara, quæ de vrbis Romæ Curia sublata fuerat, redderetur loco, & tu Imperator licet adhuc in minoris æui tirocinio florentibus nouus annis, fidei tamen virtute veteranus obsecrata Gentilium non probares, eodem quo comperi puncto libellum obtuli: quo licet comprehenderim quæ suggestioni necessaria viderentur, poposci tamen exemplum mihi Relationis dari. Itaque non fidei tuæ ambiguus, sed prouidus cautionis, & pij certus examinis, hoc sermone Relationis assertioni respondeo, hoc vnum petens, vt non verborum elegantiam, sed vim rerum spectandã putes. Aurea enim, sicut scriptura diuina docet, est lingua sapientium litteratorum, quæ phaleratis dotata sermonibus, & quodam splendentis eloquij, velut coloris pretiosi coruscò resultans, capit animorum oculos specie formosi, visusq; *perstringit. Sed aurum, si diligentius manu tractes, foris pretium, intus metallum est. Volue quæso, atque excute sectam Gentilium: pretiosa, & grandia sonant, veri effeta defendunt. Deum loquuntur, simulacrũ adorant. Tria igitur in Relatione sua v. c. Præfectus vrbi proposuit, quę valida putauit. Quòd Roma veteres, vt ait, suos cultus requirat, & quòd sacerdotibus suis, virginibusq; Vestalibus emolumẽta tribuenda sint, & quòd emolumẽtis sacerdotũ negatis fames secuta publica sit. In prima propositiõe, flebili Roma questu sermonis illacrimat, veteres, vt ait, cultus cæremoniarũ requirẽs. Hęc sacra, inquit, Hannibalẽ à mœnibus, à Capitolio Senonas repulerunt. Itaque dum sacrorum potentia prædicatur, infirmitas proditur. Ergo Hannibal diu sacris insultauit Romanis, & Dijs contra se dimicantibus vsque ad muros vrbis vincendo peruenit. Cur sę obsideri passi sunt, pro quibus Deorum suorum arma pugnabant? Nam de Senonibus quid loquar, quos Capitolij secreta penetranteis Romanæ reliquiæ non tulissent, nisi eos pauido anser strepitu prodidisset? En qualeis templa Romana Præsules habent. Vbi tunc erat Iupiter? An in ansere loquebatur? Verùm quid negem

praestinguit.

sacrorum

sacrorum ritus militasse Romanis? Sed etiam Hannibal eosdem Deos colebat. Vtrum volunt igitur eligant. Si in Romanis vicerunt sacra, in Carthaginensibus ergo superata sunt: si in Carthaginensibus triumphata, nec Romanis vtiq; profuerunt. Facessat igitur inuidiosa illa populi Romani querela. Non hāc Roma mādauit. Alijs illa eos interpellat vocibus. Quid me casso quotidie gregis innoxij sanguine cruētatis? Nō in fibris pecudū, sed in viribus bellatorū tropæa victoriæ sunt. Alijs ego disciplinis orbē subegi. Militabat Camillus, qui sublata Capitolio signa, cæsis Tarpeiæ rupis triūphatoribus reportauit: strauit virtus, quos religio nō remouit. Quid de Atilio loquar, qui militiā etiā morti impendit? Africanus nō inter Capitolij aras, sed inter Hannibalis acies triumphū inuenit. Quid mihi veterū exēpla profertis? Quid ritus Neronū? Quid bimestres Imperatores, & terminos Regū cum exordijs copulatos? Aut fortè illud est nouum, Barbaros suis excessisse finibus? Nunquid etiā illi Christiani fuerunt, quorum miserabili, nouoq; exemplo alter captiuus Imperator, sub altero captiuus orbis, fefellisse quæ victoriam promittebant, suas cæremonias prodiderunt? Nunquid & tunc non erat ara Victoriæ? Pænitet lapsus, & vetusta canities pudendi sanguinis traxit ruborem. Non erubesco cum toto orbe longæua conuerti: verum certè est, quia nulla ætas ad perdiscendum sera est. Erubescat senectus, quæ emendare se non potest. Non annorum canities est laudanda, sed morum: nullus pudor est ad meliora transire. Hoc solùm habebam commune cum Barbaris, quia Deum anteà nesciebam. Sacrificij vestri ritus est cruore respergi. Quid in mortuis pecudibus quæritis Dei voces? Venite, & discite in terris cælestem militiam. Heic viuimus, & illic militamus. Cæli mysterium doceat me Deus ipse, qui condidit: non homo, qui seipsum ignorauit. Cui magis de Deo, quàm Deo, credam? Quomodo possum vobis credere, qui fatemini vos ignorare quod colitis? Vno, inquit, itinere non potest perueniri ad tam grande secretū. Quod vos ignoratis, id nos Dei voce cognouimus, &, quod vos suspicionibus quæritis, nos ex ipsa sapiētia Dei, & veritate compertum habemus. Non congruunt igitur vestra nobiscum. Vos pacem Dijs vestris ab Imperatoribus obsecratis: nos ipsis Imperatoribus à Christo pacem rogamus. Vos manuum vestrarum adoratis opera: nos iniuriam ducimus, omne, quod fieri potest, Deum putari. Nō vult se Deus

In lapidibus coli. Denique etiam ipsi philosophi vestri ista riserunt. Quòd si vos ideo Christum Deum negatis, quia illũ mortuum esse non creditis: nescitis enim quòd mors illa carnis fuerit, non diuinitatis, quæ fecit, vt credentiũ iam nemo moriatur: quid vobis imprudentius, qui cõtumeliosè colitis & honorificè derogatis? Vestrum enim Deum lignũ putatis. ó contumeliosa reuerentia. Christum mori potuisse non creditis. ó honorifica peruicacia. Sed vetera, inquit, reddenda sunt altaria simulacris, ornamenta delubris. Reposcãtur hæc à consorte superstitionis: Christianus Imperator aram solius Christi didicit honorare. Quid manus pias, & ora fidelia ministerium suis cogunt sacrilegijs exhibere? Vox Imperatoris nostri Christũ resultet, & illum solũ, quem sentit, loquatur: quia cor Regis in manu Dei. Nunquid Imperator Gentilis aram Christo leuauit? Dum ea, quæ fuerunt, reposcunt: exẽplo sui admonent, quantũ Christiani Imperatores religioni, quam sequuntur, debeant deferre reuerentiæ, quando Gentiles superstitionibus suis omnia detulerunt. Dudũ cœpimus, & iam sequuntur. Exclusos nos sanguine gloriamur: illos dispendium mouet. Nos hæc victoriæ loco ducimus: illi iniuriã putant. Nunquam nobis amplius contulerũt, quàm cùm verberari Christianos, atq; proscribi, ac necari iuberent. Præmium fecit religio, quod perfidia putabat esse suppliciũ. Videte magnanimos: per iniurias, per inopiã, per suppliciũ nos creuimus: illi cæremonias suas sine quæstu manere posse nõ credunt. Habeant, inquit, Vestales virgines immunitatẽ suã. Dicant hoc, qui nesciunt credere, quòd posset esse gratuita virginitas: prouocent lucris, qui diffidunt virtutibus. Quot tamen illis virgines præmia promissa fecerunt? Vix septem Vestales capiuntur puellæ. En totus numerus, quem infulæ vittati capitis, purpuratarũ vestium murices, pompa lecticæ ministrorũ circumfusa comitatu, priuilegia maxima, lucra ingentia, præscripta denique pudicitiæ tempora coëgerunt. Attollant mentis & corporis oculos: videant plebẽ pudoris, populũ integritatis, concilium virginitatis. Non vittę capiti decus, sed ignobile velamẽ, vsui nobile castitatis: non exquisita, sed abdicata lenocinia pulcritudinis: non illa purpurarum insignia, non luxus deliciarũ, sed vsus ieiuniorum: non priuilegia, non lucra: omnia postremo talia, vt reuocari studia putes, dum exercẽtur officia. Sed dum exercetur officiũ, studium prouocatur, suis castitas cumulatur dispẽdijs. Non

est vir-

est virginitas,quæ pretio emitur,non virtutis studio possidetur. Non est integritas, quæcunque in auctione nummario ad tempus solicitatur cōpendio. Prima castitatis victoria est, facultatū cupiditates vincere: quia lucri studium tentamentū pudoris est. Ponamus tamen subsidia largitatū conferenda virginibus. quę Christianis munera redundabūt, quod tātas opes sufficiet ærarium? Aut si arbitrantur solis Vestalibus conferendū, non pudet, vt qui totum sibi sub Imperatoribus Gentilibus vindicarunt, ijdem sub Principibus Christianis non putent nobis sortē debere esse communē? Sacerdotibus quoq; suis, & ministris queruntur alimenta publica nō præberi. Quantus hinc verborū tumultus increpuit? At contrà, nobis etiam priuatæ successionis emolumenta recentibus legibus denegantur, & nemo cōqueritur. Non enim putamus iniuriam, quia dispendium non dolemus. Si priuilegiū quærat sacerdos, vt onus curiale declinet, patria, atque auita, & omnium facultatum possessione cedendum est. Quomodo hanc Gentiles, si haberent, ingrauarent querelā, quod sacerdos ferias ministerij sui emat totius patrimonij sui damno, & priuatus vniuersæ commoditatis dispendio vsum publici mercetur obsequij: prætendens communis salutis excubias, domesticæ inopiæ se mercede solatur: quia ministerium nō vendidit, sed gratiam cōparauit. Conferte caussas. Vos excusare vultis decurionē, cum Ecclesiæ excusare non liceat sacerdotē. Scribuntur testamenta templorum ministris: nullus excipitur profanus, nullus vltimę condicionis, nullus prodigus verecundiæ: soli ex omnibus clerico commune ius clauditur, à quo solo pro omnibus votum commune suscipitur, officium cōmune defertur: nulla legata vel grauiū viduarū, nulla donatio. Et vbi in moribus culpa non deprehenditur, tamen officio mulcta præscribitur. Quod sacerdotibus fani legauerit Christiana vidua, valet: quod ministris Dei, non valet. Quod ego non querar, sed vt sciant, quid nō querar, comprehēdi. Malo enim nos pecunia minores esse, quàm gratia. Sed referunt ea, quæ vel donata, vel relicta sunt Ecclesiæ, nō esse temerata. Dicant & ipsi, quis templis dona detraxerit, quod factum est Christianis. Quæ si facta essent Gentilibus, redderetur potiùs, quàm inferretur, iniuria.. Nunccine demum iustitia prætenditur, æquitas postulatur? Vbi tunc erat ista sententia, cùm direptis Christianorum omnium facultatibus, ipsos vitaleis anhelitus spiritus inuiderent, &

 nullis

nullis vsquam negata defunctis inhiberent supremæ commercia sepulturæ? Quos Gentiles præcipitarunt, maria reddiderunt. Fidei ista victoria est, quod & ipsi iam facta maiorum carpunt suorum. Sed quæ melioratio, vt eorum munera petant, quorum gesta condemnant? Nemo tamen donaria delubris, & legata haruspicibus denegauit: sola sublata sunt prædia, quia non religiosè vtebantur ijs, quæ religionis iure defenderent. Qui nostro vtuntur exemplo, cur non vtebantur officio? Nihil Ecclesia sibi nisi fidem possidet. Hos reditus præbet, hos fructus. Possessio Ecclesiæ, sumtus est egenorum. Numerent quos redemerint templa captiuos, quæ contulerint alimenta pauperibus, quibus exsulibus viuendi subsidia ministrauerint. Prædia igitur intercepta, non iura sunt. En quod factum, quod triste piare nefas, fames, vt aiũt, publica vindicauit: quia vsui omnium proficere cœpit, quod proficiebat commodis sacerdotum. Propterea ergo de tractis, vt aiunt, arbusta exuta corticibus succo miserabili deficientium ora lambebant. Propterea Chaonia frugẽ glande mutantes, rursus in pecudum pastus, & ad infelicis victus alimenta reuocati, cõcussa quercu famem in siluis miseram solabantur. Noua videlicet prodigia terrarũ quæ nunquam antè acciderant, cùm superstitio Gentilis toto orbe ferueret. Reuera quando antè vacuis auenis seges fallax, auari vota lusit agricolæ, & spem rusticæ plebis quæsita sulcis frugis herba destituit. Et vnde Græcis oracula habita suæ quercus, nisi quia remedium siluestris alimoniæ, cælestis religionis donum putarunt? Talia enim suorũ munera credunt Deorum. Quis Dodonæas arbores nisi Gentium populus adorauit, cùm pabulum triste sacri nemoris honore donaret? Non est verisimile, quod indignantes eorum Dij id pro pœna intulerint, quod solebant placati conferre pro munere. Quæ autem æquitas, vt paucis sacerdotibus dolentes victum negatum ipsi omnibus denegarent, cùm inclementior esset vindicta, quàm culpa. Non est igitur idonea, quæ tantam ægritudinem mundi fallentis caussa constrinxerit, vt virentibus segetibus subita spes anni adulta moreretur. Et certè ante plurimos annos templorũ iura toto orbe sublata sunt. Modò ne demum Dijs Gentilium venit in mentem suas iniurias vltum ire? Propterea nec assueto cursu Nilus intumuit, vt vrbicorum sacerdotũ dispendia vindicaret, qui non vindicauit suorũ? Esto tamen si superiore anno Deorum suorũ iniurias vindi-

vindicatas putant, cur præsenti anno contemtui fuere? Iam enim nec herbarum vulsis radicibus rusticana plebs pascitur, nec baccæ siluestris explorat solatia, nec cibum de sentibus rapit: sed operum læta feliciũ, dum messes suas & ipsa miratur, expleuit voti satietate ieiuniũ, vsurarios nobis reddidit terra prouentus. Quis ergo tam nouus humanis vsibus vices stupeat annorum? & tamen etiam superiore anno plerasque nouimus prouincias redundasse frugibus. De Gallijs quid loquar solito ditioribus? Frumentum Pannoniæ, quod non seuerant, vendiderunt, & fecũda Rhætia fertilitatis suæ nouit inuidiam. Nam quæ solebat tutior esse ieiunio, fecunditate hostem in se excitauit. Liguriam, Venetiasq; autumni frumenta pauerunt. Ergo nec ille sacrilegio annus exaruit, & iste fidei fructibus annus effloruit. Negent etiã quòd largo fetu vineę redundauerint. Itaque & messem feneratam recepimus, & liberalioris vindemiæ beneficia possidemus. Postremus superest, & maximus locus, vtrum ea, quæ vobis profuerint, Imperatores, restituere subsidia debeatis. Ait enim, vos defendant, à nobis colantur. Hoc est, fidelissimi Principes, quod ferre non possumus: quia exprobrant nobis, vestro se nomine Dijs suis supplicare, & vobis non mandantibus sacrilegium immane committunt, dissimulationẽ pro consensu interpretantes. Sibi habeant præsidia sua, suos, si possunt, illa defendant. Nam si ijs, à quibus coluntur, auxilio esse non possunt, quomodo possunt vos defendere, à quibus non coluntur? Sed maiorum, inquit, seruandus est ritus. Quid, quòd omnia posteà in melius profecerunt? Mundus ipse, qui vel primum coactis elementorum per inane seminibus tenero orbe concreuerat, vel confuso adhuc indigesti operis caligabat horrore, non'ne postea distincto cæli, maris, terrarumq; discrimine rerum formas, quibus speciosus videtur, accepit? Exutæ humentibus tenebris nouum terræ stupuere Solem. Dies in exordio non refulget: sed in processu temporis incremento luminis micat, & caloris exæstuat. Luna ipsa, quæ propheticis oraculis species Ecclesiæ figuratur, cùm primum resurgens in menstruas reparatur ætates, tenebris noctis absconditur, paullatimque cornua sua complens, vel è regione Solis absoluens, clari splendore fulgoris irrutilat. Exerceri in fructus terræ ante nesciebant: pòst vbi imperare aruis solicitus cœpit agricola, & informe solum vestire vinetis, siluestreis animos domesticis mollitæ cultib⁹

exuerunt. Anni ipsius ætas prima quàm nos vsu parili colorauit, nutu gignẽtium: sed in processu lapsuris floribus vernat, postremis adolescit frnctibus. Nos quoque æui rudes sensus habemus infantiæ: sed mutati in annos ingenij rudimenta deponimus. Dicant igitur, in suis omnia manere debuisse principijs, mundum tenebris obductum quia splendore Solis illuxerit, displicere. Et quanto gratius est animi tenebras depulisse, quàm corporis, fideiq; iubar emicuisse, quàm Solis? Ergo & mundi, sicut omnium rerum, primæua nutarunt, vt venerabilis canæ fidei sequeretur senectus. Quos hoc mouet, reprehendant messem, quia sera fecunditas est: reprehendant vindemiam, quia in occasu autumni est: reprehendant oliuam, quia postremus est fructus. Ergo & messis nostra fides animorũ est: Ecclesiæ gratia, meritorũ vindemia est, quæ ab ortu mundi virebat in sanctis, sed postrema ætate se diffudit in populos, vt aduerterent omnes non rudibus animis irrepsisse fidem Christi. Nulla enim sine aduersario corona victoriæ: sed explosa ea opinione, quæ antè conualuit, id quod erat verum iure prælatum. Si ritus veteres delectabant, cur in alienos ritus eadem Roma successit? Omitto abscõditam pretio humum, & pastoraleis casas auro degeneri renitẽteis. Quid, vt de ipso respondeam, quod queruntur, captarum simulacra vrbium, victosq; Deos, & peregrinos ritus sacrorũ, alienæ superstitionis æmuli receperunt? Vnde igitur exemplum, quòd currus suos simulato Almonis in flumine lauat Cybele? Vnde Phrygij vates, & semper inuisa Romanis non æquæ Carthaginis Numina? quam cælestem Afri, Mitram Persæ, plerique Venerẽ colunt, pro diuersitate nominis, non pro Numinis varietate. Sic Deam esse, & Victoriam crediderunt: quæ vtique munus est, non potestas: donatur, non dominatur: legionum gratia, non religionum potentia. Magna igitur Dea, quam militum multitudo sibi vindicat, vel prœliorum donat euẽtus. Huius aram strui in vrbis Romæ Curia petunt, hoc est, quo plures conueniunt Christiani. Omnibus in templis aræ, ara etiam in templo Victoriarum. quando numero delectantur, sacrificia sua vbique concelebrant. Quid est nisi insultare fidei, vnius aræ sacrificiũ vindicare? Ferendum ne istud, vt Gentilis sacrificet, & Christianus intersit? Hauriant omnes, inquit: hauriant vel inuiti fumum oculis, symphoniam auribus, cinerem faucibus, thus naribus, & auersantium licet ora excitata focis nostris fauilla respergat,

ſpergat. Non illis ſatis ſunt lauacra, non porticus, non plateæ occupatæ ſimulacris. Etiam ne in communi illo concilio non erit communis condicio? Obſtringetur pia Senatus portio obteſtantium vocibus, adiurantium ſacramentis? Si refutet, videbitur mendacium prodere: ſi acquieſcat, ſacrilegium confiteri. Vbi, inquit, in leges veſtras, & verba iurabimus? Ergo mens veſtra, quæ legibus tenetur incluſa, cæremonijs Gentium ſuffragium colligit, fidem ſtringit, iam non ſolum præſentium, ſed abſentium etiam, &, quod eſt amplius, Imperatores, fides veſtra pulſatur. Vos enim cogitis, ſi iubetis. Conſtantius Auguſtæ memoriæ non dum ſacris initiatus myſterijs contaminari ſe putauit, ſi aram illam videret. Iuſſit auferri, non iuſſit reponi. Illud auctoritatem facti habet: hoc præcepti non habet. Nemo ſibi de abſentia blandiatur: præſentior eſt, qui ſe animis inſerit, quàm qui oculis proteſtatur. Plus enim eſt mente connecti, quàm corpore copulari. Vos Senatus cogendi concilij Præſules habet, vobis coit, vobis conſcientiam ſuam non Dijs Gentium præſtat, vos liberis ſuis, non tamen fidei ſuæ præfert. Hæc eſt caritas expetenda, hæc eſt maior imperio, ſi fides tuta ſit, quæ ſeruat imperium. Sed fortaſſe aliquem moueat, ita fideliſſimum Principem deſtitutum, proinde quaſi meritorum pretium caducis æſtimetur præſentium. Quis enim ſapiens non in orbe quodam, atque circuitu locata humanarum rerum nouit negotia, quia non eoſdem ſemper ſucceſſus habent, ſed variant ſtatus, & mutant vices? Quem beatiorem Cneo Pompeio Romana templa miſerunt? At is, cùm tribus triumphis terrarum cinxiſſet orbem, pulſus acie, bello profugus, & ſui terminis exſul imperij, Canopei manu ſpadonis occubuit. Quem nobiliorem Cyro Perſarum totius Orientis terræ Regem dederunt? Is quoque, cùm Principes potentiſſimos aduerſanteis viciſſet, victos reſeruaſſet, muliebribus armis fuſus interijt. Et ille Rex, qui ſuperatos etiam conſeſſus honore donauerat, exſecto capite, & intra vtrem plenum cruoris incluſo, femineis imperijs ludibrio fuit. Adeo in iſtius vitæ curriculo non paria paribus, ſed longe diuerſa referuntur. Quem etiam magis ſacrificijs deditum, quàm Carthaginenſium Ducem Amilcarem reperimus? qui, cùm toto prœlij tempore inter acies poſitus dimicanteis ſacrificium faceret, vbi partem ſuorum victam eſſe cognouit, in ipſos

quos adolebat se præcipitauit igneis, vt eos vel corpore suo restingueret, quos sibi nihil prodesse cognouerat. Nam de Iuliano quid loquar? qui, cùm responsis haruspicum malè credulus esset, ademit sibi subsidia reuertendi. Ergo in communi casu, non est communis offensa. Neminem etenim promissa nostra luserunt. Respondi lacessentibus, tanquam non lacessitus. Refellendę etenim Relationis, non exponendæ superstitionis mihi studium fuit. Te tamen, Imperator, ipsa eorum Relátio faciat cautiorem. Nam, cùm de superioribus Principibus texuisset, quia prior eorum numerus cæremonias patrum coluit, recẽtior non remouit, addidisset etiam, si exemplum religio veterum nõ facit, faciat dissimulatio proximorum: euidenter docuit quod & fidei tuæ debeas, vt gentilitij ritus non sequaris exemplum, & pietati, vt fratris statuta nõ violes. Si enim pro suis dumtaxat partibus eorum dissimulationem Principum prædicarunt, qui, cùm essent Christiani, decreta tamen Gentilium minimè remouerunt: quanto magis amori debent deferre fraterno, vt qui dissimulare deberes, etiam si quid forsitan non probares, ne fraternis derogares statutis, & nũc teneas quod & fidei tuæ, & germanitatis necessitudini iudicas conuenire.

PETRI NANNII IN AMBROSII EPISTOLAM SCHOLIA.

Cùm vir clarissimus.) *Quid differant illustres, spectabiles, speciosi, clarissimi operosissime docetur ab Alciato, libro Dispunctionum tertio. Maxime autem hic titulus conuenit viris senatorij ordinis, praefecto vrbis, præfecto pretorij alijsq; non nullis magistratibus. Est ergo hic dignitatis vocabulum potius, quàm famæ celebratioris indicium.*

Poposci tamen exemplum mihi Relationis.) *Id est, libellũ in quo quid Symmachus peteret, & ad Principem retulisset, continebatur. Aliud est quinta relatio, cùm post quatuor sententias binas cõdemnatorias, binas absolutorias, quinto eadem lis ad eum iudicem refertur, à quo postea vlterius appellatio non cadit.*

Sed aurum hoc si diligentiùs tractes, foris pretium, intus metallum est.) *Pretium id quod rei æstimationem habet, & tantũ in nummus, quanti res est, continet. Hic tamen pretium, ipsum aurum propemodum significat. Sic idem paullo post, Omitto absconditam pretio humum, id est pastorales casas auro degeneri renitentes. Sic & Ouid. In pretio pretium nunc est, dat census honores. Metallum autẽ pro ære posuit*

posuit, genere ad speciem contracto: alioqui pretium est quod pro re debetur, pensationemq́; facit, vt merces quæ redditur operæ, & præmium quod virtuti.

Nam de Senonibus quid loquar? Quos Capitolij secreta penetrantes Romanæ reliquiæ non tulissent.) *Id est, sufferre valuissent, nimirum impotentes ad hostes depellendos. Virg.*

Instat vi patria Pyrrhus, nec claustra, nec ipsi
Custodes sufferre valent.

Senones autem Celtarum gens, quæ duce Brenno Romam cepit, Capitoliumq́; obsedit, quos noctu furtim ascendentes Manlius strepitu anserum excitatus de rupe Tarpeia deiecit.

Quid me casso quotidie gregis innoxij sanguine cruentas?) *Apud antiquos cruentare idem erat quod vulnerare. Ennius apud Ciceronem in primo de Diuinationibus, Quem se intorquentem lanians rostroq́; cruentans. heic autem cruentans idem quod cruore implens.*

Quid dicam bimestres Imp.) *Galbam, Othonem, Vitellium intelligit, quorum Galba septimo Imperij mense occisus est, Otho nonagesimoquinto die. Vitellius octauo mense, tres certe annos trini Principes in imperio non expleuerunt, quod eleganti carmine comprehensum est ab Ausonio,*

Galba senex, Otho lasciue, famose Vitelli
Tertia vos Latio regnantes nesciit æstas.

Nisi hoc potius referri velimus ad Aelium pertinacẽ, qui duobus mensibus & diebus viginti quinque, & ad Didium qui duobus mensibus & quinque diebus in Imperio fuere, quod certius conuenit cum spatio Ambrosiano.

Nunquid etiam illi Christiani fuerunt, quorum miserabili nouoq́; exemplo alter captiuus Imperator, sub altero captiuus orbis.) *Id haud dubie de Licino Valeriano, & filio eius Galliano intelligendum: quorum pater captus à rege Persarum Sapore, cui ascensuro ceruicem pro scabello subijciebat, in miserabili seruitute consenuit: Alter orbem terrarum luxu & nequitia perdidit, adeo vt triginta tyranni prouincias occupauerint, & feminæ quoque contra eum diadema sumserint.*

Dum cœpimus, etiam sequimur.) *Alij libri sic, Dudum cœpimus, et iam sequamur exclusos. Neutra lectio integra videtur. Quid si sic legas? Dudum ipsi cæpere, & iam sequantur exclusi: hoc nimirum sensu, ipsi primi exemplũ dedere, non admittere aras Christiani Numinis, nunc ipsi vicissim exclusi suum exemplum sequantur, vt non sperent suis dijs à Christianis altaria datum iri.*

Vix septem Vestales capiuntur.) *Capi propriè dicuntur virgines cùm ad Vestale sacerdotium eliguntur: hac enim formula in eligendo Pontifex vti solet, Capio te amata: capere etiam Virgilius simpliciter pro eligere posuit, Aeneid.* I.

——— nunc terras ordine longo
Aut capere aut captas iam despectare videntur.

En totus numerus quem infulæ vittati capitis.) *Infula redimiri solent & sacerdotes & victimæ. Sic enim de immolanda Iphigenia, inquit Lucretius lib.* I.

Cui simul infula virgineos circumdata comtus
Ex vtraque pari malarum parte profusa est.

Est autem infula fascia in modum diadematis, aliquando lata, aliquando tortilis, albo & cocco. Vittæ ab vtraque parte dependent. Virgilius in XI. *Aeneid.*

Vittasq; Deûm quas hostia gessi.

Est autem id quoque insigne sacerdotum, vt diadema Regum. Idem Aeneid. X.

Nec procul Aemonides Phœbi, triuiæq; sacerdos
Infula cui sacra redimebat tempora vitta.

Cic. contra Rullum, his insignibus atque imperij infulis venditis: atque ita metaphoricôs infula pro insigni summarum dignitatum capitur, Codice Iustiniani lib. XII. de *Consulibus antiquitus statutum est, consularibus viris ceteros quidem honoratos ipsius Trabeæ summitate, pares verò infulis, consideratione tantum temporis anteire.*

Non vittæ capiti decus, sed ignobile velamen vsui nobile castitatis.) *Vel (vt alij) castitati. lego autem; vsu nobile castitati: nimirum quòd eximium sit ad vsum pudicitiæ, dum ora prætegit, & à lubricis conspectibus defendit.*

Si priuilegium quærat sacerdos, &c.) *Quænam ista lex fuerit non facilis diuinatio, nisi sit ea quæ sub nomine Valentiniani quum sit Valentis, lib.* X. *Cod. Iustiniani asscripta est de decurionibus, cuius hæc verba sunt: Quidam ignauiæ sectatores, desertis ciuitatum muneribus captant solitudines, & secreta, & sub specie religionis cum cœtibus μοναζόντων congregantur, hos igitur atque huiusmodi deprehensos, erui latebris consulta præceptione mandamus, atque ad municipia patriarum subeunda reuocari, & pro tenore nostræ sanctitatis familiarium rerum carere illecebris, quas per eas censuimus vindicandas, qui publicarum essent subituri munera functionum. Id autem legem Atticam περὶ ἀντιδόσεως videtur referre, qua cautum erat, vt si quis facultates suas impares esse diceret, ad ferenda publica onera, eas illis cederent qui ea onera in se transferre vellent: meminit huius legis* Demosthenes *in ora-*

in oratione sua aduersus Leptinem. *Est & altera ibidem lex, quæ propius adhuc ad verba Ambrosij accedere videtur, curiales (inquiens) omnes iubemus interminatione moneri, ne ciuitates fugiant, aut deserant, rus habitandi caussa, fundum quem ciuitati prætulerint, scientes fisco esse sociãdum, eoq; iure esse cariturios, cuius caussa impios se patriam vitando demonstrauerunt. Onus autem curiale, præter cetera maximè in eo situm est, teste* Alciato, *quòd ditiores senatores curiæ municipalis, qui & decuriones appellantur, onera publica tenuiorum in se recipere cogantur, sed tamen ex verbis Ambrosianis duriores condiciones sacerdotum, quàm decurionum fuisse intelligimus: quum postea dicat, vos excusare vultis decurionẽ, quum ecclesiæ excusare non liceat sacerdotem. & paullò superius, At contra nobis eius priuatæ successionis emolumenta negantur.* Iam *quod sequitur.*

Nulla legata vel grauium viduarum.) *Id est, magnarum. quo genere locutionis sæpe vtitur & Cæsar in Commentarijs: Grauitatem oppidi dixit pro firmitudine & magnitudine.*

En quod factum, quod triste piare nefas.) *Et hoc quoque vel mutilum vel deprauatum: quid si legas? En quod factum quam triste, quàm expiare nefas. Videtur allusum non nihil ad verba Iuuenalis, Et triste & morte piandum.*

Propterea Chaoniam frugem glande mutantes, rursum in pecudum pastus, & ad infelicis victus alimenta reuocati, concussa quercu famem in siluis miseram solabantur.) *Multiplex allusio ad dicta Virgiliana.*

Chaoniam pingui glandem mutauit arista
Victum infelicem, baccas lapidosaq; corna.
&,
—— victum Dodona negaret
Concussaq; famem in siluis solabere quercu.

Reuera quando ante vacuis auenis seges fallax auari vota lusit agricolæ.) *Et hoc quoque concinnatum ex verbis Virgilij.*

Infelix lolium & steriles dominantur auenæ
Illa seges demum votis respondet auari
Agricolæ, bis quæ solem bis frigora passa.

hic tamen Ambrosius, Auenis, posuisse videtur pro spicis, vt à Virgilio pro omni genere culmi.

Siluestrem tenui Musam meditaris auena.

Et vnde Græcis oracula habita suæ quercus.) *Et hoc mere Virgiliano:*

Aesculus atque habitæ Graijs oracula quercus.

Propte-

Propterea nec assueto cursu Nilus intumuit.) *Plinius minor in Panegyrico Traiani, Aegyptus alendis augendisq; seminibus ita gloriata est, vt nihil imbribus caeloq; deberet, siquidem proprio semper amne perfusa, nec alio genere aquarum solita pinguescere, quàm quas ipse deuexerat, tantis segetibus induebatur, vt cum feracissimis terris, quasi nunquam cessura certaret: hac inopina siccitate vsque ad iniuriã sterilitatis exaruit, quia piger Nilus cunctanter alueo sese ac languide extulerat: Plin. maior lib.* XVIII. *capite* XVIII. *Nilus ibi coloni vice fungens euagari incipit, vt diximus, à solstitio, aut noua luna, ac primo lente, deinde vehementius quamdiu in leone est Sol, mox pigrescit in virginem transgresso, atque in libra residet. Si duodecim cubitos non excesserit, fames certa est, nihil minus si* XVI. *exsuperauerit. fons ille in paradiso qui ascendebat & irrigabat omnem superficiem terrae, naturam istius fluminis videtur referre.*

Sed operum laeta felicium, dum messes & ipsa miratur.) *Et hoc quoque imbutum est ex imitatione Virgiliana.*

Et ipsa suas mirantur Gargara messes.

Quis ergo tam nouus humanis vsibus?) *Id est, quis tam imperitus & recens in casibus humanis.*

Mundus ipse qui vel primum coactis elementorum per inane seminibus tenero orbe concreuerat.) *Id quoque ex Virgilio promtum ex asse referri acceptum debet.*

Namq; canebat vti magnum per inane coacta
Semina terrarum animaeq;, mariq; fuissent
Et liquidi simul ignis, vt his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.

Exutae humentibus tenebris nouũ terrae stupuere solem.) *Et hoc quoque allusionibus constat.*

Iamq; nouum terrae stupeant lucescere solem.

Post vbi imperare aruis solicitus coepit agricola, & informe solum vestire vinetis, siluestres animos domesticis mollitae cultibus exuerunt.) *Virgilius.*

——fructusq; feros mollitie colendo
tu hoc quoque si quis
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis,
Exuerint siluestrem animum.

Vnde igitur exemplum quod currus suos simulato Almonis in flumine lauat Cybele.) *Almon fluuius est Romae in prima regione, apud quem Romani olim sacra Cybelis faciebant, eodem ritu quo Galli sacerdotes in Phrygia. Iuuenalis.*

Et lotum paruo reuocant Almone Cybelen.

Ouid.

Ouid. Fast. IV.

Est locus in Tyberim quo lubricus influit Almo,
Et nomen magno perdit in amne minor.
Illic purpurea canus cum veste sacerdos
Almonis dominam sacraque lauit aquis.

Ad cuius similitudinem cum alibi sacra fiunt, proximum fluuium Almonem esse fingunt, si quidem mos est vt quæ in sacris haberi nequeãt, simuletur, quod perinde accipitur ac si vera essent. Virg. in III. *Aeneid.*

Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.

Quam cæleſtem Aſii, Mitram Perſæ, plerique Venerem colunt.) *Sumtum est ex illo Herodoti* ἐπιμεμαθήκασι δὲ καὶ τῇ οὐρανίῃ θύειν, παρά τε ἀσσυρίων μαθόντες καὶ ἀραβίων, καλέουσι δὲ ἀσσύριοι τὴν ἀφροδίτην μύλιττα, ἀράβιοι δὲ ἀλίττα, πέρσαι δὲ μίτραν.

Sed fortaſſe aliquem moueat ita fideliſſimum principem deſtitutum.) *Gratianus is fuit, qui defectione suorũ militum Maximo tyranno proditus fuit.*

Çanopei manu Spadonis occubuit.) *Achillas Eunuchus Ptolomæi exceptum in nauem Pompeium Magnum nefarie occidit, meminit Lucanus libro* VIII. *Suetonius in vita Cæsaris. Habebant quidam libri Conopei, quidam Canopei, primum à Canopo ciuitate Aegypti, alterum dictum est à Conopeo reticulo quibus muscæ capiuntur, quod Aegyptij inter signa militaria in bello circumferebant. Horatius in Epodis.*

Interq; signa (turpe) militaria
Sol aspicit Conopeum.

Et ille rex quis ſuperatos etiam confeſſus honore donauerat, exſecto capite, & intra vtrem plenum cruoris ſatiari iuſſus, incluſo, femineis imperijs ludibrio fuit.) *Cyri regis Persarum exitum miserabilem describit, qui victum à se Crœsum in summo honore habuit: postmodùm illato Massagetis bello, à Tomyri illius populi regina superatus est, caputq; ei auulsum & in vtrem humano sanguine plenum coniectum est, cum ea insultatione vt se tandem exsatiaret.*

Nam cum de ſuperioribus principibus texuiſſet, quia prior eorum numerus ceremonias patrum coluit, recentior non deleuit.) *Vox illa Numerus delenda est.*

ad clementiam tuam.) *non est in Martin. aut Nouiomagensi.*

visuq; perstringit.) *In Martin. & Nouiomag. specie formosa, visusq; praestringit.*

si diligentius manu tractes.) *vbi, inquit, desierit illa oculorum praestrictio, si aurum diligentius verses, aestimationemq; vulgi semoueas, ipse ab alia metalli specie non differre videbis.*

qui militiam etiam morti impendit.) *Ita Costerius, & tres manuscr. Gelenius legit, mortis.*

Quid ritus Neronum? quid bimestres.) *Ita manifestò Martinianum exemplar. rectissimè. Vrgebat Symmachus victorias apud saeculum prius: premebat recentiores. Heic contra illas irridet: hasce excusat, negans Vandalorum Gothorumq; irruptiones nouas esse, aut in solos Christianos Imp. incidisse. vide Nannium. In alijs paullò aliter, meq; cum tanta Venere. Odi ritus Neronum. quid dicam bimestres &c.*

Sacrificij vestri ritus est cruore respergi.) *Ita Martinian. & Nouiomag. Alij, Sacrificium vestrum ritus est bestiarũ cruore aspergi.*

Heic viuimus, & illic militamus.) *In meo legitur inuerso ordine verborum, heic militamus, & illic viuimus.*

Dudum coepimus, & iam sequuntur.) *Ita omnes manuscripti. Costerius autem & Gelenius in luto haerent. Diu est, inquit Ambrosius, quòd nos Christiani hunc religionis cursum tenuerimus, ab ipsa nimirum Christi morte. Ipsi verò Imperatores iam pridem nos sequi coeperunt. Nos, qui priuati eramus, non opum, & fortunarum ereptione tantum, sed ipso etiam sanguine, & morte è vestro numero excludebamur, de quo etiamnum gloriamur, omnia victoriae loco ducentes. At illi, cùm personam publicam sustineant, non, vti nos, omnia placidè perpetiuntur: sed contrà iniquis vestris postulatis reclamante conscientia obsequi, dispendium esse putant, atque iniuriam. &c.*

nos creuimus.) *Iterum deprauate Costerius & Gel. nos credimus, quod manuscripti testantur, & sensus. nam verbum crescere, illi opponit, non posse manere.*

Quot tamen.) *In veteribus libris est, Quantas.*

vsui nobile castitatis.) *In ijsdem est, sed ignobile velamen vsui, nobile castitati. Coniectura Nannij mirificè placet, optarimq; eam à veteri exemplo aliquando confirmari.*

quaecunque in auctione.) *Impressi, quaecunque tanquam in auctione. non verò calamis exarati.*

tumultus increpuit.) *Martin. & Nouiomag. increpitat.*

iustitia prætenditur, æquitas postulatur?) *In ijsdem est, iustitia prætenditur & æquitas?*

sed quæ melioratio.) *In ijsdem, sed quæ, malum, ratio. quod tantum non præfero: etsi sciam, meliorare verbum huic auctori non infrequens esse.*

En quod factum, quod triste.) *Ijdem, quæ triste piare.*

cum pabulum triste sacri nemoris.) *In tribus manuscriptis est, cùm pabulum triste agri, nemorum honore donarunt.*

constrinxerit.) *Imitatus est illud Symmachi, sterilitatē constrinxit. malè ibi igitur Gelenius, contraxit, scriptum reliquit.*

De Gallijs.) *In Martin. De Gallis. &, frumentum Pannonij, &, fecunda Græcia.*

fidissimi Principes.) *En tibi: epistola ad Valentinianum inscribitur, sed nihilominus mittitur ad omnes.*

vel è regione Solis absoluens.) *Martin. è regione Soli abscondens.*

sensus habemus infantiæ.) *Meus, sensus habemus, habemus infantiam. contrà posteriores hæ duæ voces à Martin. absunt.*

iubar emicuisse.) *vterque, iubare micuisse.*

primæua nutarunt.) *Ita meus. verè, ni fallor. Impressi, primæua viam mutarunt, cùm à reliquis, Martin. dico & Nouiomag. dictio, viam, absit.*

in occasu autumni.) *Ita veteres libri. Illud Costerij & Gelenij, in occasu anni, non ita commodum videtur, cùm illa periphrasi hiems soleat designari.*

& pastorales casas.) *Nannius videtur copulatiuam, &, pro, id est, accepisse.*

Ergo mens vestra.) *Gelenius ex illo compendiose scribendi more, mens vestra, fecerat, mensuram.*

Fides vestra pulsatur.) *In duobus veteribus est, pulsat: quod à sententia vsque adeo alienum non est.*

vobis coit.) *Abest ab ijsdem libris.*

vtrem plenum cruoris.) *addunt impressi, satiari iussus, sed præter mentem antiquorum codicum.*

Μή μευ λωβάσησθε τὰς ἀμπέλως, ἐντὶ γὰρ ἄβαι.

LVCAS FRVTERIVS BRVGENSIS VICT. GISELINO S.

Si multum ingenuæ tulere famæ
Magni nominibus perenniclaris
Vates , quos Veterum educauit ætas,
Qui ludibria ludicrûm Deorum
Iouem, Mercurium, Thetin, Dianam,
Pomonam, Cererem, Pulam, Patellam,
Mutunnum, Venerem, Euium, Priapum
Ad cælum lepido tulere versu:
Non sanè leuiùs sacri poëtæ
Primos promeruere palmæ honores,
Quorum in carminibus nihil profani
Christum præter inest, Deumq; verum.
Inter quos adeò tuus poëta
Principem tenet, occupatq; sedem
Gisline Aonio calens ab œstro,
Qui prudenter in hoc sacro poëta
Prudens ingenij exhibes acumen.
Nam præter varias, graueisq; mendas,
Quas docto Genij tui labore
Eluisti, alias tamen lacunas
De libri veteris penu replesti.
Tanto mentis, & ingenij decoro,
Vt Prudentius obstupere possit.
Sis posthac pius in pios poëtas,
Et quod temporis in profana vatum
Expendunt alij poëmata, hoc tu
Da sacris adeò, & pijs poëtis.
Sic te Phœbus amet, nouemq; Musæ,
Sic victis Heliconiæ vrbis oris
Victor magnanimum efferas triumphum.

D. ERAS-

D. ERASMI ROTERO-DAMI IN DVOS HYMNOS AVR. PRVDENTII COMMENTARIVS.

*

Erasmus Roterodamus castissimæ puellæ Margaretæ Roperæ S. D.

TOTIES iam prouocor tuis, sororumq; tuarum litteris, optima Margareta, tam sanis, tam argutis, tam modestis, tam candidis, tam amicis, vt etiam si quis titulos detrahat, Thomæ Mori γνήσια τέκνα possim agnoscere. Ne verò semper videamini cecinisse surdo, studijs quibus obruor, paullulum otij suffuratus, hisce diebus Natalicijs, paraui munusculum, quod spero vobis non ingratum futurum. Quod felix faustumq; sit, Guilielmus Roperus ea morum integritate, suauitate, modestiaque præditus, vt ni sponsus esset tuus, germanus videri posset: dedit tibi auspicatissimas coniugij primitias, aut si mauis, tu illi dedisti: vel, vt veriùs dicam, vterque dedit alteri παιδίον, quod dissuauietur. En mitto tibi & alterum puerum, multò auspicatissimum IESVM nascentem Iudæis, & mox illucescentem Gentibus, qui connubij vestri prouentum bene fortunabit, quique studiorum vestrorum verus erit Apollo, cuius laudes pro Fescenninis tuis infantulis lyræ poteris occinere. Solus enim hic dignus est, qui fidi-

bus, qui fiſtulis, qui voce, qui muſices omni genere, ſed præcipuè modulatis piæ mentis affectibus iugiter celebretur. Non dedignabitur à talibus coniugibus decantari, quorum ea eſt vitæ totius puritas, concordia, tranquillitas, ſimplicitas, vt ægrè reperias virginitatis profeſſores, qui ſe auſint comparare. Rarum exemplum, hoc præſertim ſæculo, ſed quod video breui ad plureis permanaturum. Habetis iſtic Reginam, velut iſtius ſanctiſſimi chori Calliopen. Sunt & in Germania familiæ non obſcuræ, quæ neutiquam infeliciter meditantur, quod vos hactenus feliciſſimè præſtatis. Bene vale non infimum æui, Britanniæque tuæ decus, & totum iſtum chorum mihi ſaluta diligenter. Baſileæ ad Chriſti natalem, anno CIↃ.IↃ.XXIV.

D. ERAS-

D. ERASMI ROTERODAMI COMMENTARIVS IN HYMNVM PRVDENTII, DE NATALI PVERO IESV.

CARMEN iambicum primum conuicijs repertum est, quòd breuis syllaba addita longæ, velut exprimat ictum ferientis, ac subinde repetētis: quemadmodum Pyrrhichius tumultum accurrentium ad pugnam: verùm posteriores quoduis argumentum accommodarunt iambis, quemadmodum & elegis, qui primum inuenti sunt querimonijs. Ambrosius hoc genere potissimùm est delectatus, in quo illud à nobis obseruatum est, quod plerunque penthemimeris finit dictionem, & ab hac dictio trisyllaba claudit dimetrum. Quæ compositio carmen facit mollissimum: vt, *Deus creator*, hæc est penthemimeris. Sequitur dictio dactylica, *omnium*. Rursus: *Poliq; rector*: sequitur, *vestiens*. Item: *Diem decoro*: sequitur, *lumine*. Rursus: *Noctem soporis*: sequitur, *gratia*. Id frequentiùs fit apud Ambrosium, quàm vt casus videri possit. Nec infrequenter idem obseruat noster Prudentius. Certè in primis quinque versibus continenter obseruauit. *Quid est, quod arctum*, post hanc penthemimerim, quæ finit dictionem, addit dactylum, *circulum*. Quanquam in genere carmen omne mollius est, quoties penthemimeris finit dictionem. Non est ignota libertas huius carminis. Recipit enim in locis imparis numeri, hoc est, primo, ac tertio, pro iambo tribrachyn: vtpote respondentem iambo, non in syllabarum, sed in temporum numero. Nam longa geminum habet tempus. Prætereà spondeum, & huic in temporibus respondenteis, dactylum, & anapæstū. In locis vero paris numeri, hoc est, secundo, & quarto, non recipitur nisi iambus, nisi quòd secundus admittit etiam tribrachyn. Nam quartus non patitur nisi iambum aut pyrrhichium. Ambrosius tamen hac libertate verecundiùs est vsus. Anapæstus gratiam habet primo loco, in tertio non item. Dactylus vtroque loco durior est. Veteres iambicum ex meris iambis contexebant, quemadmodum spondaicum ex meris spondeis. Posteriores, quo carminis celeritatem temperarēt, spondeum admiscuerunt. Et hoc carminis genus putant esse mollissimum, quod alternat spondeis & iambis, qualia pleraque sunt Ambrosiana, & Prudentiana. Iam lucis orto sidere. Iam Sol recurrens deserit.

rit. Est autem viuidum, & affectui congruens exordium, à du bitatione. *Quid est, quod arctum*. Porrò subitum illud conuenit poëtæ, velut afflato prophetico spiritu, quo nihil addubito, quin afflatus fuerit, cùm hæc scriberet. Est autem illud hominis verè pij, nihil non vertere in occasionem pietatis. Itaque Prudentius, quod à solstitio brumali dies incipiunt crescere, torquet ad coniecturam pueri Iesu iam properantis ad exortum, cùm idem fiat singulis annis. Nec enim ideo dies increscebat, quòd Iesus nasceretur, sed quòd Sol ingressus Capricornum, citiùs relinquat oculos eorum, quorum orizon est sub sphæra obliqua, extra æquatorem habitantiũ: quemadmodum vbi Sol accedit ad Cancrum, iisdem dies est longior. Quoniam autem in rebus diuinis nihil fortuitò geritur, non sine caussa tempus hoc anni delectum est natiuitati Iesu. Refrixerat vbique caritas. Ignorantiæ tenebris, & caligine vitiorum obductus erat mundus. Philosophos tradiderat Deus in reprobum sensum, quoque sibi magis videbantur sapere, hoc erant stultiores. Pharisæi suis cupiditatibus crassis excæcati, non perspiciebant, quid sibi vellet lex spiritalis. Reges ac monarchæ, quorum arbitrio res humanę temperabantur, lapides & ligna pro Deo colebant: quosque mortaleis adorabant, vt Dijs proximos, hi maiestatem suam mutæ statuæ submittebant, supplicantes his, qui mente vacabant, opem implorantes ab his, qui sibi ipsi non valebant opitulari. Quædam gentes eo vesaniæ deuenerant, vt simias, canes, serpenteis, boues, ac cepe pro Numinibus venerarentur. Erant, apud quas pium haberetur, mactare parentes, & horum vesci carnibus. Erant, apud quas religiosum erat, infanteis incendio tradere. An non hæc erat altissima nox? An non lux illa naturæ, quam Deus primum adsperserat homini, sic in arctum erat contracta, vt pæne fuerit extincta? An non & legis Mosaicæ lucerna, qua Deus rursus conatus est nostris tenebris succurrere, per Pharisæorum cæcorum cæcos duces erat propemodum obruta sensu carnali? Habes noctem, & quidem brumalem. Frequenter autẽ in mysticis litteris dominus Iesus lucis vocabulo designatur. Sic enim Esaias: Populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, &, habitantibus in regione vmbrę mortis, lux orta est eis. Et Zacharias, Visitauit, inquit, nos oriens ex alto. Illucesce his, qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent. Quin & ipse Dominus se vocat lucem mũdi.

Quod

Quod enim Sol est in hoc mundo visibili, hoc Christus est in mundo spiritali: quo qui caret, quantumuis doctus, quantumuis ingeniosus, quantumuis eloquens, cæcus est. In vniuersa verò mundi fabrica, nihil admirabilius Sole, qui fons est luminis, omnia gignens, alens, prouehens, confirmans, viuificans, vegetans, omnia exhilarans, omnia prodens, & arguens, omnibus reddens suum colorem, suamque faciem restituens. Idem efficit exorta veritas Euangelica, qui est Iesus Christus. Ignorantia veri, nox est: peccatum, mors est. Qui viuunt, in luce versari dicuntur, &, qui vitam relinquũt, sub tenebras abire vulgo dicuntur. Nox autem somno data est, & somnus mortis imago est. Itaque mortales noctu quodãmodo mortui sunt, donec exortus Sol expergefaciat omneis ad vitam. Quemadmodum Sol hic, quem oculis corporeis cernimus, nunquam amittit lucem suam, siue cernatur, siue non cernatur: sed tamen nobis nox est, quoties interiectus terræ semouet illum ab oculis nostris: ita Christus nunquam mutatur in sese, verùm quorundam animis exoritur, atque ibi dies est: quorundam non exoritur, ibi nox est. Quemadmodum autem Sol, cùm abditur, dicitur occidere: cùm exoritur, nasci: sic enim Flaccus, aliusq; & idẽ nasceris: sic Christo oriri, nasci est. Semper autem à Patre nascitur, veluti radius æternus à Sole sempiterno. Nobis autem exortus est alio modo, condita huius mundi mirabili machina. Rursus pijs mentibus frequenter exoritur, ac in diuersum mutatis occidit. Sed visibiliter exortus est, prodiens homo factus ex vtero castissimæ virginis. Hæc enim erat illa mystica porta spectans ad Orientem, vnde emersit vnicus ille Sol, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Hic nobis sit modus præfationis, licet nõ extra rem. Nunc ipsum Prudentium nostrum audiamus.

QVID est, quòd arctum circulum
Sol iam recurrens deserit?
Christus'ne terris nascitur,
Qui lucis auget tramitem?

Omnia corpora cælestia, vt sunt sphæricæ figuræ, quæ putatur esse perfectissima, ita motũ habent sphæricum. Quæ proxima sunt polis, arctiore circulo circumaguntur. Circulus brumalis non habet nisi octo horas diei in orizonte nostro, cùm circulus solstitialis alicubi habeat sedecim, alicubi octodecim: vnde vocat arctum, non quòd Sol minus cõficiat

ſpatij, ſed quòd quibuſdam paucioribus horis appareat, ob ſphæræ obliquitaté. *recurrens,* Apto verbo eſt vſus, quaſi Sol geſtiat, ac feſtinet augere diem ob exortum pueri.

Heu, quàm fugacem gratiam
Feſtina voluebat dies!
Quàm pæne ſubductam facem
Senſim reciſa exſtinxerat!

fugacem, Cùm fugax ſignificet fugientem, tamen iuxta nominis rationem magis videtur dictum à fugando, quàm à fugiendo. Venuſtè dixit, gratiam, lucem qua nihil lætius, cùm nox adferat mærorem: & fugacem dixit, properãtem abire. Eſt grata emphaſis & in voluendi verbo. *Senſim reciſa,* quòd in ſenſibus gradibus Sol adſcendat aut deſcendat in zodiaco. *ſubductam facem,* ἐνδίκως dixit. Nam hoc ipſum eſt exſtinguere diem, ſubducere facem. Eſt autem non iniucunda phantaſia poëtica. Fax circumfertur, ac paullatim decreſcit, donec planè deficiat. Exaggerat autem moleſtiam diei tam breuis, vt amplificet gratiam diei creſcentis.

Cælum niteſcit lætius,
Gratatur & gaudens humus:
Scandit gradatim denuo
Iubar priores lineas.

Habet & cælum ſuam quodammodo faciem: obductum nubibus, triſte dicitur: cùm ſudum eſt, dicitur lætius: hoc eſt enim propriè niteſcere. *gradatim.* Nam ſigna, per quæ Sol adſcendit ac deſcendit, per gradus diſtinguuntur ab Aſtrologis. *lineas,* tranſlatum eſt à ſtadijs, vbi linea præſcribitur, vnde curſus incipit. Sic & Aſtrologi lineas quaſdam imaginantur in cælo, per quas Sol feratur, ſic, vt nobis nunquã eadem redeat linea. *priores* autem dixit, priſtinas. Nam prius non nunquam dicitur, quod potius eſt, ac melius.

Emerge dulcis puſio,
Quem matris edet caſtitas,
Parens, & expers coniugis,
Mediator, & duplex genus.

Iam velut auidus exorituræ lucis, per apoſtrophen inuitat infantem, vt emergat è virginei corporis latebris. *dulcis,* epitheton eſt filiorum. Sic Flaccus: Domum, atque dulceis liberos. *puſio,* diminutiuum eſt à puero, aptum blandiendi. *edit,* pro patit. Et *matris caſtitas,* dictum eſt tropo, pro caſta mater. Iuxta naturæ vulgarem curſum, mulier nec cõcipere poteſt,

nec

nec parere: nisi violata membranula, quæ virginem distinguit à corrupta. Sed Dei Filius sic illapsus est per aurem virginis in sanctissimum vterum eius, vt nullam corporis partē violaret. Nascens tamen prodijt ex ea parte corporis, qua solent & ceteræ mulieres parere. Quamuis autem hoc non palàm exprimunt Euangelistæ, partum hunc non aperuisse virginis vterum, sed illæso pudoris signaculo prodisse, sine dolore nixus, sine diductione partis, qua fetus emergit, sine repurgamentis, quæ fetum comitari solent: tamen plausibilius est, ac magis pium, mea sententia, credere, quod à doctissimis simul, ac sanctissimis patribus traditum est. *Parens, & expers &c.* Hi duo versus duriusculè cohęrent cum superioribus. Sic autem ordinandi sunt: castitas, hoc est, virginitas: parens, id est, genitrix, pro eo, quod erat absque tropo, virgo parens, hoc est, mater: & tamen expers coniugis, id est, intacta marito. Iam mediator, & duplex genus, referendum est ad id, quod præcessit. *Emerge dulcis pusio mediator &c.* Mediator apud Latinos auctores non inuenitur. Sed nos exprimimus Græcam vocem, qua Apostoli sunt vsi, μεσίτης à verbo μεσιτεῖν, quod Latini nesciūt. Coniungit autem in vtroq; duo miranda in matre, fecunditatē coniunctā virginitati: in puero diuinam naturam cum humana copulatam in eadem hypostasi, vnde & duplex genus appellatur. Decebat autem, vt qui genus humanum Deo reconciliaret, vtriusque naturæ particeps esset. Oportet enim intercessorem vtrique parti familiarem esse.

Ex ore quamlibet Patris
Sis ortus, & verbo editus:
Tamen paterno in pectore
Sophia callebas prius.

Isaias ita loquitur de Christo: Generationem eius quis enarrabit? Quod nō solum de natiuitate diuina dictum videtur, verum etiam de humana. Est autem quadruplex Christi natiuitas. Iuxta eam, quæ nec cogitabilis est homini, sine initio, sine fine semper à Patre nascitur, semper natus fuit, Deus ex Deo, omnipotens ex omnipotente. Quod enim est homini sensus, aut cogitatio tacita mentis, hoc Filius Dei est Patri. Est enim æternæ mentis æterna cogitatio. Mens antē gignit cogitationem, & cogitatio iam in animo concepta, sermo quidam mentis est, quo homo sibi loquitur. Hæc imago vtcunque nobis adumbrat natiuitatē illam, quæ nec initium

habuit,nec finem eſt habitura : quia ſic Filius naſcitur à Patre, vt de Patris ſubſtantia nihil decedat : ſic Pater producit Filium, vt tamen Filio non ſit prior. Ceterum condito per Filium mundo,Pater nobis velut elocutus eſt verbũ,& quodámodo rurſus idem genuit, nobis illud reddens aliquo pacto viſibile,quod erat inuiſibile. Conſpicitur enim in rebus conditis admirabilis Dei ſapientia, qui eſt Dei Filius,& Dei ſermo. *Ex ore*,Deus nec os habet, nec vllum membrũ humani corporis, quemadmodum ſomniabant olim Anthropomorphitæ,quòd in diuinis litteris crebra ſit de membris Dei mentio. Ne auertas faciem tuam à me. Auribus percipe clamorem meum. Non'ne manus tua fecit hæc omnia ? Inueni virum ſecundùm cor meum. Oculi Domini ſuper iuſtos. Fecit potentiam in brachio ſuo. Et cælum mihi ſedes eſt,terra,ſcabellum pedum meorum. Quoniam autẽ de ſermone loquitur,qui eſt Filius Dei:quatenus Filius eſt,naſci dicitur: quatenus ſermo, proferri. Ex corde naſcitur, ex ore profertur, cùm cor & os Dei nihil aliud ſit, q̃ ipſe Deus gignens, ac proferẽs. *quamlibet*, Rectè docet Valla,quáquam & quamuis ſolere præponi in oratione, quæ cõſtat duabus partibus: vt, Quanquam alienus es,tamen te vt Chriſtianum amo. Quanquam diues ſis,non ideo ius habes in nos. Contrà fit in quamlibet,quæ proprium verbum non habet,ſed ſubijcitur: ſic tamen, vt oratio poſſit in geminam reſolui. Non enim pili facit te, quamlibet diuitem,vel quamuis diuitem:nam, quamuis,vtranque naturam obtinet. Hanc annotationem Vallæ videtur neglexiſſe Prudentius. Et haud ſcio, an alicubi reperiatur etiam apud probatos auctores. Certè apud Aurelium Auguſtinum reperio. *& verbo editus*, Non eſt accipiendum,ſermonem ſermone eſſe prolatum,quaſi duo ſint ſermones, alter proferens,alter prolatus, quod ab hæreticis quibuſdam ſomniatum eſt : ſed verbo dixit, pro ipſa prolatione. Quemadmodum enim ſenſus in animo noſtro conceptus, qui priùs διάνοια dicebatur, ipſa pronuntiatione fit λόγος: ſic ſermo Dei ante conditum mundum ſemper naſcens ex corde Patris, nec inde recedens,ſapientia erat:ea depromta per mundum conditum,ſermo nobis eſſe cœpit, per quem Pater nobis locutus eſt. *Tamen paterno in pectore Sophia callebas priùs*. In,ſophia, produxit ſyllabam mediam,ſecutus accentum Græcum : quemadmodum & alicubi idem ſecutus,corripit mediam in,idola,& penultimam in,paracletus.

callebas,

callebas, vt legas per geminum *ll*, metri ratio cogit. Positum est autē, callebas, pro, sapiebas: non quòd in Filio Dei priùs sit sapere, quàm nasci: sed quòd ante mundum conditum sermo Dei latebat in corde Patris, æterni Patris sapientia. Proinde Prudentius aut omittit hoc loco generationem illam, quæ nescit initium: de qua tamen alibi loquitur in hymno trochaico, Corde natus ex parentis ante mundi exordium: aut prior pars, *Sis ortus*, pertinet ad primã illam generationē, ac perpetuã: quod sequitur, *& verbo editus*, pertinet ad mundum conditum, ad quem refertur prius aduerbium.

Quæ promta cælum condidit,
Noctem, diemque, & cetera.
Virtute verbi affecta sunt
Hæc cuncta: nam verbum Deus.

promta, id est, prolata, siue depromta. Sic enim legis. Fiat lux, & facta est lux. *condidit*, Per Verbum Pater condidit mundũ, non tanquam per instrumentum, quemadmodum faber dolabro vtitur ad fabricam, sed Filius vnà cum Patre condidit. Patri tamen tribuitur auctoritas, quod ab hoc sit Filius & Spiritus sanctus. *Virtute verbi*, ita Paulus ad Ebræos, per quē fecit & sæcula. Potens est regum sermo, sed sermo Dei est omnipotens. Proinde, non mirum, si mundum hunc condidit. Nam sermo hic, sic manat à Deo, vt sit & ipse Deus: & sic depromitur ex ore Patris, vt non recedat à corde Patris. Ex rebus enim cõditis nihil accedit, aut decedit naturæ diuinæ, quæ prorsus est immutabilis. Docet hoc Prudentius in his, quæ sequuntur.

Sed ordinatis sæculis,
Rerumq; digesto statu,
Fundator ipse & artifex
Permansit in Patris sinu.

Scriptura sacra subinde sæcula vocat, quidquid in tempore conditum est, & ante sæcula, quod ante mũdum conditum. *ordinatis*, Alludit ad Chaos, in quo confusa erant omnium rerum semina. Sic & Naso:

——rudis, indigestaq; moles,
Nec quidquam nisi pondus iners, congestaq; eodem,
Non bene iunctarum discordia semina rerum.

Sic in Genesi diuiditur lux à tenebris, diuiduntur aquæ ab aquis, segregantur aquæ, & existit arida. Distinguuntur species rerum è terra nascentium, distinguuntur animantium

formæ, & ſuus cuique locus, ſua cuique vis tribuitur : hoc eſt,quod ait, rerumque digeſto ſtatu. *Fundator ipſe & artifex.* Qui fundat incipit : artifex perficit & regit. Prouerb. VIII. Quando appendebat fundaméta terræ, cum eo eram cuncta componens. Per Filium ſunt initia mundi, per Filium digeſtus eſt, per Filium gubernatur, per Filium reſtitutus eſt, per Filium cõſummabitur. *Ipſe* dixit, pro idem: vt *digeſto*, pro diſtributo. Neque enim digerere eſt cõcoquere:ſed in ſuum quemque locum diſponere. Et ſinum appellat pectus ſiue cor. Nam ſinus locus eſt cordis:vnde, In ſinu gaudere, In ſinum effundere.

Donec rotata annalium,
Tranſuoluerentur millia,
Atque ipſe peccantem diu
Dignatus orbem viſeret.

Semel depromta ſapientia, condidit ac digeſſit mundum, cùm non eſſet. Iterum prolata, reſtituit mundũ collapſum, hoc eſt, hominem : cuius gratia condita fuerant omnia. *rotata*, quòd circumuolutione cæleſtium orbium diſtinguantur dies, menſes, anni, & ſæcula. *millia,* Nam ab orbe condito vſque ad Chriſtum ſupputantur ſupra millia quingenta, centum nonagintanouem. *Atque ipſe peccantem diu,* Quoniam fruſtra per Moſen data erat lex, fruſtra miſſi tot Prophetæ : venit ipſe Dei Filius homo factus. Sic enim loquitur, Pſalm. XXXIX. Holocauſtum & pro peccato non poſtu laſti : tunc dixit,Ecce venio. Rurſus apud Iſaiam. Ego ipſe, qui loquebar,ecce adſum.

Nam cæca vis mortalium
Venerans inaneis nenias,
Vel æra, vel ſaxa algida,
Vel ligna credebat Deum.

Vim appellat multitudinem. Nec enim omnes colebant ſimulacra. Aut vim dicit,vt vires hominis diſtinguat à gratia Dei. Semel collapſi per peccatũ Adæ,nihil aliud quàm peccabamus ſemper in deteriora prolabentes. *inaneis nenias,* Nenias appellat ſimulacra, quibus veteres tribuebant mentem diuinam,cùm nec humanam habeant,tametſi gerunt ſpeciẽ hominis. Quamuis enim nenias vſurpemus pro nugis quibuſlibet, tamẽ propriè nenia eſt cantio funebris, quæ fruſtra canitur mortuo. Reperitur & pro epitaphio. Porrò ſimulacrorum cultus primùm hinc natus eſt,quòd parentibus, Regibus,

gibus, aut alioqui benemeritis de genere mortalium, à morte ponebantur ſtatuæ, & his diuini honores exhibebantur. Quin Romæ ſollennis erat mos, Cæſares exſtinctos in Deos referre.

Hæc dum ſequuntur perfidi,
Prædonis in ius venerant,
Et mancipatam fumido
Vitam Baratlıro immerſerant.

Chriſtus Dominus eſt omnium: Diabolus tyrannus eſt, & prædo, qui ſibi vindicauit, quod erat alienũ. Ille primus pellexit ad peccandum. Per peccatum autem regnabat, & per peccatum inuecta eſt mors. Porrò quiſquis perpetrat peccatum, ſeruum ſe facit peccati. Et, qui peccato eſt obnoxius, tranſit in ius, & poteſtatem Satanæ. Atque hoc chirographo totus mundus erat obnoxius Diabolo. Perfidos autẽ vocat, quòd deſciſcẽtes à conditore & rege Deo, defeciſſent ad muta ſimulacra. *Vitam Barathro*, Hoc notat quod dixi, per peccatum inuaſiſſe mortem. Per iuſtitiam regnũ eſt Dei, & per iuſtitiam vita. Per peccatum tyrannis eſt Diaboli: per peccatum eſt mors. Barathron Græca dictio eſt, ſignificans locum profundum, & obſcurum, in quo ſeruantur nocentes: ſiue voragines, quæ fluuios abſorbent, aut maria. Poteſt accipi de inferis, quò tum migrabant etiam piorum animæ: aut de morte æterna.

Stragem ſed iſtam non tulit
Chriſtus cadentum Gentium,
Impunè ne forſan ſui
Patris periret fabrica.

Stragem, à bello ductum verbum, à ſternendo. Nam latè patebat tyrannis Satanæ, ac velut impune regnabat, totas nationes detrahens ad inferos. *Impunè*, id eſt, nemine vindicante, ſeu defendente. Fruſtra conditus erat mundus, ſi periret homo, cuius gratia conditus fuerat. Cauſſam aperuit, cur Deus homo naſceretur.

Mortale corpus induit,
Vt excitato corpore,
Mortis catenam frangeret,
Hominemq; portaret Patri.

Inſcrutabile conſilium eſt Dei, quare ſic paſſus ſit hominem labi in peccatum, & quare ſic voluerit illum à peccato liberare. Conueniebat autem, vt homo redimeret hominem, & per

per mortẽ mors tolleretur. Quòd mortuus eſt,erat humanæ naturæ : quòd reſurrexerit,erat virtutis diuinæ. Per mortem Chriſti abolitum eſt peccatum : per reſurrectionem,data eſt nobis ſpes immortalitatis. *Hominemq́; portaret Patri*, Alludit ad duas parabolas Euangelicas. Altera eſt de oue erratica, quam paſtor reportauit humeris ſuis. Pro noſtris enim peccatis afflictus,cæſus,ac moriens, nos ſuis humeris impoſitos reddidit Patri. Altera eſt de Samaritano,qui ſaucium impoſuit iumento ſuo. Iumentum, hoc eſt, corpus aſſumtum.

Hic ille natalis dies,
Quo te creator arduus
Animauit,& limo induit,
Sermone carnem glutinans.

Hic ille, Nam erant & alij dies natales, vt ita loquar. Hic eſt dies qui nos aſſeruit Patri. Per apoſtrophen ſermonem vertit ad Filium. *Creator*, dicitur & ſapiẽtia Dei creata,pro eo,quod eſt,genita : quanquam heic creator mundi poteſt intelligi. *Animauit*, Notat aduerſus hæreticos hypoſtaſin Chriſti tribus conſtare naturis:diuina,anima humana,& corpore mortali,quod heic limum appellat : eò,quòd primus ille parens è limo factus ſit, cui Deus inſufflauit ſpiritum vitalem. *Sermone carnem*, Sermonem appellat Filium Dei : quod vocabulum illi propriè conuenit iuxta naturam diuinam. Inter corpus mortale, & diuinam naturam,quaſi glutinum fuit anima Chriſti.

Sentis'ne virgo nobilis,
Matura per faſtidia,
Pudoris intactum decus
Honore partus creſcere ?

Rurſus à Filio ſermonem flectit ad virginem grauidã. Et interrogatio facit ad affectus alacritatẽ. *nobilis*, Sola enim virgo peperit, & Deum peperit. Quanquam iuxta carnem quoque genus duxit è ſtirpe Dauid. *Matura per faſtidia*, Matura dixit tempeſtiua. A'faſtu, & tædio dictum apparet faſtidiũ. Hoc quoties ad animum refertur,ſonat in vitium. De grauida verò dixit Virgilius.

Matri longa decem tulerint faſtidia menſes.

Tumorem vteri fuiſſe in Maria,dubium non eſt : an ſenſerit & geſtationis tædium,incertum. Probabilius eſt non ſenſiſſe:quemadmodum nec cruciatum in partu. Heuæ veteres pariunt cum dolore:quoniã cum pruritu libidinis concipiunt.

Heua

Hena noua, quoniam in conceptu voluptatis titillationem non ſenſit, iure creditur ab omni geſtandi, pariendiq́; moleſtia fuiſſe immunis. *Pudoris intactum decus*, Virginitati etiam apud Ethnicos ſuus eſt habitus honos. Eſt enim veluti præcipuus decor, & flos humani corporis. Coniugatis autem vt probro dabatur ſterilitas: ita glorioſum erat marito ſimilem prolem edere. Sola Maria laudem vtranque tulit, & integritatis inter virgines, & fecunditatis inter coniugatas. Nam vt multæ numeroſiùs pariant, certè nulla peperit feliciùs. In alijs honor materni nominis ita ſuccedit virginitati, quemadmodū fructus ſuccedit flori. In Maria virginitatis gratia non eſt violata: ſed cumulata dignitate partus.

O' quanta rerum gaudia
Aluus pudicæ continet:
Ex qua nouellum ſæculum
Procedit & lux aurea.

Multi putant Sibyllam Cumanam, vaticinium quod Virgilius in Bucolicis aliò detorſit, de Chriſto prodidiſſe. Ex poëtarum fabulis diſcimus, ſub Saturno, quoniam mores hominum erant incorrupti, ſæculū aureum fuiſſe: huic ſucceſſiſſe argenteum, moribus longè deterioribus. Deinde veniſſe ferreum, omnibus ita corruptis, vt ne veſtigia quidem exſtarēt priſcæ probitatis. Ieſus autem natus, renouauit omnia, & auream ætatem nobis reduxit. Sic Virgilius ex ſententia Sibyllæ:

Magnus ab integro ſæclorum naſcitur ordo.
Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna.
Iam noua progenies cælo demittitur alto.

O' quanta rerum, Rerum, addidit feſtiuitatis cauſſa, quaſi muta quoque, & inania ſenſerint voluptatem, naſcente Ieſu. *nouellum ſæculum*, Vetus Adam docuit ſuos peccare: Nouus Adā, qui eſt Chriſtus Ieſus, docuit innocentiam, & obedientiam. Paulus iubet, vt exuamus veterem hominem, hoc eſt, affectus malos, & induamus nouum, hoc eſt, agnū illum immaculatum, qui in Apocalypſi loquitur: Ecce ego noua facio omnia. Et apud Iſaiam dicitur: Pater futuri ſæculi, princeps pacis. Non eſt autem pax impijs dicit Dominus. *& lux aurea*, Alludit ad aureum ſæculū, quanquam Solis fulgor propriè dicitur aureus. Luna habet lucem, ſed non auream. Eximiam autem lucem vocat auream.

Vagitus ille exordium

Vernan-

Vernantis orbis protulit:
Nam tunc renatus sordidum
Mundus veternum depulit.

Vagitus, nomen est à sono fictum, quod huius dictionis primam syllabam fetus masculus prorepens ab vtero matris soleat edere. Nam feminæ voce tenuiore magis sonant Ve. Parum felix auspicium huius vitæ tot malis obnoxiæ. Qua de re vide Plinium lib. VII. cap. I. In Christo contrà vagitus indicabat mundum renasci: quandoquidem qui baptizantur in Christum, per illum renascuntur, ac deposita vetustate prioris malitiæ, quasi modò geniti infantes, lac animi concupiscunt. *Vernantis orbis*, Habet & annus senium suum. Extremus autumnus respondet senectæ decrepitæ siccus, ac frigidus. Bruma veluti fouet in vtero fetum humidum, & calidum. Eum ver velut edit donec adolescat. Aestas virilis est ætas anni: vnde dixit, vernantis orbis, quasi renascentis. Ceterum in illis regionibus, vbi natus est Christus, hiems multo breuior est, quàm apud nos. Quandoquidem & Romæ post sextum decimum diem Ianuarij, iam terra meditatur repubescere. *Nam tunc renatus sord.* Non dum renatus erat mũdus, quia nõ dum passus fuerat Christus: verùm is natus erat, per quem omnes renasceremur. Veternus, morbus est senibus familiaris, qui somnolẽtiam inducit, ac sitim: vnde Terentius veternosum dixit, senilem Eunuchum, ac flaccidum. Addidit sordidum, quòd iuuentus habeat nitorem. Allusit autem ad hiemem, in qua squalent, ac torpent omnia: vnde & ignaua dicitur à poëtis, quòd tum cessent agricolæ.

Sparsisse tellurem reor
Rus omne densis floribus,
Ipsasq; arenas Syrtium
Fragrasse nardo, & nectare.

Non est fabulosum Iesu natiuitatem plenam fuisse gaudiorum. Conceptionem blando alloquio nuntiat Angelus. Nato puero cælestis auditur musica. Ostenditur subita lux: pastoribus annuntiatur gaudium magnum: ad stellæ fulgentis indicium accurrunt Magi. Ceterum quod heic narrat Prudentius, iuxta tropologiam est intelligendum: quemadmodum & illa, quæ scribit Isaias consimili tropo: Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit: vitulus & leo & ouis simul morabuntur: vitulus & vrsus pascentur simul, requiescent catuli eorum. Et leo quasi bos comedet paleas,

paleas. Et delectabitur infans ab vbere super foramen aspidis, & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet. Item propheta Ioël: Stillabunt montes dulcedinē,& colles fluent lacte, & per omneis riuos Iudeæ fluent aquæ &c. Similiter & Amos: Et stillabunt montes dulcedinem,& omnes colles culti erunt. Hæc enim in speciē non videntur admodum dissimilia his, quæ scribit Virgilius:

At tibi prima puer nullo munuscula cultu,
Erranteis ederas passim cum baccare tellus,
Mistaq; ridenti colocasia fundet acantho.
Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
Vbera, nec magnos metuent armenta leones.
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet: Assyrium vulgo nascetur amomum.

Ceteraq; quæ prosequitur ille ex Sibyllæ vaticinio. Ad hæc nimirum allusit Prudentius, rus appellans homines incultos, nullis florenteis virtutibus. *Syrteis*, Barbaras nationes, quarum feritas & immanitas vix vllis disciplinis videbatur posse mansuescere. Hæ per Christum factæ bonus odor Deo in omni loco, quemadmodū inquit Paulus, pietatis fragrantia superant nectar, ac nardum.

Te cuncta nascentem puer
Sensêre dura, & Barbara:
Victusq; saxorum rigor
Obduxit herbam cotibus.

Aperit allegoriam. Sentit de Scythis, Gotthis, Hibernis, olim saxis, ac scopulis similiores, quàm hominibus. Hinc occasio veteris fabulæ de Amphione, qui testudine sua mouit saxa. Et Orpheo, qui cithara sua quercus post se traxerit. Fortassis hinc & Saxonibus inditum olim nomen. Nulla natio tam aliena fuit ab omni humanitate, nulla tam bruta, & effera, quam Christi iugum non emollierit, ac cicurarit. Hoc enim est quod promiserat per Osee prophetam, vt ex non populo fieret populus Dei. Et iuxta Paulum, vocentur ea quæ non sunt, tanquam sint. *saxorum rigor*, Rigidum dicitur, quod frangi possit citiùs, quàm flecti. Vnde & saxorum rigor dicitur, & hiemis rigor, quòd gelu reddat omnia fragilia. Erant olim Gentes adeò feræ, vt nec legibus nec armis, nec Græcorum disciplinis possent mansuescere. Solus CHRISTVS ex silicibus fecit homines.

Nimirum

Nimirũ hoc erat,quod Dominus minitabatur Iudæis, quòd Deus potens esset de lapidibus suscitare filios Abrahę.Quod minatus est,fecit. *Obduxit herbam*, Hoc verbum est ex eorum genere,quibus in eodem sensu bifariam vtimur. Adspersit illi labem,& adspersit illum labe. Induit illi tunicam, & induit illum tunica. Sic obduxit herbam cotibus, & obduxit cotes herba. *cotibus*, dictum est, pro cautibus, quemadmodũ plostrum,pro plaustrum. Et haud scio an Prudentius scripserit,cautibus. Traxit & Virgilius hinc comparationem duræ mentis,& implacabilis.

Quàm si dura silex,aut stet Marpesia cautes.

Iam mella de scopulis fluunt:
Iam stillat ilex arido
Sudans amomum stipite:
Iam sunt myricis balsama.

Plus dicit quàm Virgilius:

Et duræ quercus sudabunt roscida mella.

Scopuli medent potiùs adspergine salsi maris. *Ilex*, est genus glandiferarum. Et poëtę frequenter abutuntur specie pro specie. *Sudans amomum*, Amomum & frutex dicitur, & fructus fruticis, vuæ labruscæ similis: vnde dixit, sudans. Est enim vnguentum, quod sic redditur ab amomo: quemadmodum thus, aut gummi resudat è sua arbore. Est autem hoc plerisque commune. Vnde & stacte odoramenti genus Græcis,stilla dicitur. *Iam sunt myricis*, Myrica humilis virgulti genus est,cuius meminit Virgilius in vaticinio Sibyllæ:

Non omnes arbusta iuuant,humilesq; myricæ.

Inter omnia verò vnguenta, prima laus est balsamo. Vide Plinij lib. XII.

O' sancta præsepis tui
Æterne Rex cunabula.
Populisq; per sæclum sacra,
Mutis & ipsis credita.

Coniungit inter se diuersissima. Quid humilius cunabulis & præsepi? Quid sublimius æterni Regis nomine? Sic visum est illi,qui nouauit mundum,ex humillimis,& contemptis reddere sublimia: contrà,quòd altum erat,deijcere. *Populisq; per sæcl.* Non omnia templa omnibus populis olim erant veneranda. Vnaquæque gens suos habebat Deos. Tum autem & tempora variabant religionem: Ioui cessit Saturnus. Hæc cunabula, quæ nobis dederunt Regem æternum,

cunctis orbis nationibus veneranda sunt, idq; per omnia sæcula. Regis æterni, cultus est æternus. Et omnium Regem, omnes merito venerantur. *Mutis & ipsis credita.* A' priscis usque sæculis manauit ad nos pictura, quæ Iesu præsepi addit bouem, & asinum: quod tamen in sacris litteris nusquam apertè proditum est. Sed occasio sumta videtur ex Isaiæ prophetia, quæ dicit: Cognouit bos possessorem, & asinus præsepe Domini sui: populus autem Israël me non cognouit, & populus meus nõ intellexit. Certè huc spectau t Prudentius. Bos enim & asinus nihil crediderunt, sed Barbaræ gentes, seruiẽtes Dæmonijs, & cupiditatibus suis, ac brutorum in morem viuentes, credidere Christo, cùm populus Israëliticus etiam hodie Christo rebellet.

Adorat hæc brutum pecus,
Indocta turba scilicet:
Vis cuius in pastu sita est,
Adorat excors natio.

Indocta turba. Turba, dixit contemtim, cùm populus Israël esset populus electus, ac Deo peculiaris. Indocta, quia, quod est omnium præcipuum, nesciebat Deum. Soli Iudæi per legem nouerãt vnicum Deum. Vnde & Christus insedit asino, qui Gentium figuram habebat. *brutum pecus.* quod non sapit. *Indocta.* Propter ignorantiam legis. *Vis cuius in pastu sita est.* ob luxum & libidinem, cui seruiebant more brutorum animau tium: quæ natura prona, & ventri obedientia finxit. *excors.* quia non dũ habebat, quod optat Dauid: Cor mundũ crea in me Deus. Vnde præuaricatores iubentur redire ad cor.

Sed cùm fideli spiritu
Concurrat ad præsepia
Pagana gens, & quadrupes,
Sapiatq; quod brutum fuit:
Negat Patrum prosapia,
Perosa præsentem Deum:
Credas venenis ebriam,
Furijs'ue lymphatam rapi.

Quemadmodum in distichis Elegiacis ferè pentameter absoluit sensum: ita in iambicis dimetris obseruatur, vt quartus absoluat: quod tamen perpetuũ non est. Nam heic pendet constructio, sed ita, vt priores quatuor principale membrum absoluant. Sensus est, cùm ad Iesu cunabula concurrant pastores, concurrant Magi, concurrant Scythæ, Arabes,

K &Indi,

& Indi, gens pagana, quæ nihil secum adfert, præter simplicem fidem, cùm nec habeat legem, nec religionem, nec bene facta (paganam vocat rusticam, & à sacris alienam, quadrupedem ob brutas cupiditates, quibus ante seruiebat) tamen Iudæi, ex quorum genere prodijt Christus, negant & oderũt præsentem, quem tot sæculis exspectarant, clamantes: Veni Domine, & libera nos. Veni, & noli tardare: relaxa facinora plebis tuæ Israël. *Credas*, credere possis. Nam modus est potentialis. *venena*, dixit veneficia, quibus indicitur dementia. *Furijs'ue lymph.* Lymphati dicuntur phanatici, qui furore per numen aliquod immisso agitantur. Lympha enim aqua est. Et creditum est olim, vt, qui nympham vidisset in fonte, Furijs ageretur. Sunt & fontes, qui gustati dementiam adferãt.

Quid prona per scelus ruis?
Agnosce, si quidquam tibi
Mentis resedit integræ,
Ducem tuorum Principum.

Apostrophe ad Iudæos. Agnoscimus, quod prius cognitum noscitamus, & amplectimur. Prophetæ & legis figuræ Christum depinxerãt. Talis venit, qualis erat promissus, & tamen Iudæi nolunt agnoscere. *resedit*, pro reliquum est. Et *integræ* dixit, pro sanæ. *Ducem tuorum Prin.* Haud scio an Prudentius scripserit Principem, vt Dux princeps intelligatur primarius, ac summus. Nam & Moses, & Iesu Naue, & Dauid Duces erant. Sed hic erat omnium Dux. Ille eduxit Mosen ex Aegypto. Ille deduxit per desertum, comitante illos petra: petra autem, vt scribit Paulus, erat Christus. Ille afflauit Samuelem, ac prophetas: ille Dauid. Quanquam enim Christi vocabulum pertinet ad naturam humanam, tamen ob hypostaseos singularitatem de homine prædicantur, quæ peculiaria sunt naturæ diuinæ: & contrà.

Hunc quem latebra, & obstetrix,
Virgoq; feta, & cunulæ,
Et imbecilla infantia
Regem dederunt Gentibus,
Peccator intueberis
Celsum coruscis nubibus,
Deiectus ipse & irritis
Planges reatum fletibus.

Rursus pendet post quartum dimetrum ordo. Duos depingit aduentus Iesu: alterum quo venit humilis, vt seruator omnium:

omnium: alterum quo veniet sublimis, iudex viuorum, & mortuorum. Qui heic contemserunt humilem, illic formidabunt sublimem. *Hunc*, eundem. Veniet enim idem visibili corpore. *Latebra.* quia in obscuro oppidulo, in abiecto loco diuersorij. *Et obstetrix.* Mulier contemta. *Virgo feta.* quo nihil incredibilius videbatur. *cunulæ*, præsepe. *Et imbecilla infantia.* Nihil ea ætate contemtius. Hæc tam abiecta, tamq; contemta Regem dederunt vniuersis. A' tam humilibus initijs Deus æternum illud regnum voluit exoriri. *Peccator*, qui noluisti credere. *intueberis.* Videbunt, in quem compunxerunt. A' resurrectione non exhibuit se conspiciendum, nisi discipulis. In extremo die sese exhibebit omnibus. *Celsum corusc. nubib.* Sic ipse promittit in Euangelio. Amodò videbitis Filium hominis venientem in nubibus cum maiestate Patris. *coruscis.* Sicut fulgur emicat ab vna cæli parte erumpens in diuersum, ita subitò videbitur. *Deiectus ipse.* Tunc versis rerum vicibus, ille sublimis erit cum suis, cum quibus heic erat deiectissimus: & erunt deiectissimi, qui heic videbantur sublimes. *irritis fletibus.* Tum enim sera erit pœnitentia: sed quisque metet, prout seminauit.

Cùm vasta signum buccina
Terris cremandis miserit,
Et scissus axis cardinem
Mundi ruentis soluerit:
Insignis ipse, & præminens
Meritis rependet congrua:
His lucis vsum perpetis,
Illis Gehennam, & Tartarum.

Magnificè dixit, vastam buccinam, quæ nusquam nō audiatur. Sic Paulus: Canet enim tuba. *Terris cremandis.* Vt per diluuium olim purgatus est mundus: ita tum per incendiū purgabitur. Somniarunt hac de re nonnihil & poëtæ ex vaticinijs Sybillæ, quæ multa refert Lactantius. Quanquā idem dicit Petrus epist. II. cap. III. Cæli autem, qui nunc sunt, & terra, eodem verbo repositi sunt, igni reseruati in diem iudicij, & perditionis impiorum hominum. Ac paullò post: Adueniet autem dies Domini, vt fur, in quo cæli magno impetu transient, elementa verò calore soluentur: terra autem, & omnia quæ in ipsa sunt opera exurentur, & cetera. Nam sat est indicasse locum, ad quem allusit poëta. *Et scissus axis.* Orbeis cælestium corporum per suos quique polos voluuntur

 non

non aliter, quàm rota voluitur per axem.

Iudæa tunc fulmen crucis
Experta, qui sit, senties:
Quem, te furoris Præsule,
Mors hausit, & mors reddidit.

Hoc carmen à sciolo deprauatum restitui. Sic enim habebatur: Experta quæ sit senties, Quæ te furoris Præsule Mors hausit, & mors reddidit. Sensus hic est: O' Iudæorum incredula natio, quę Christum priori aduentu noluisti agnoscere, sed clamasti, crucifige, crucifige, non habemus Regem nisi Cæsarem, tunc cùm videbis triumphale signum crucis è sublimi, fulminis ritu perstringens oculos impiorum, per hoc agnosces, quis, & qualis sit ille pridem contemtus, ac ludibrijs affectus: quem mors absorbuit, te Præsule furoris, hoc est, te auctore mortis, quæ Pilatum inuitum adegisti ad impium facinus, & mors reddidit, quemadmodum Ionam absorbuit cœtus, ac tertio die reuomuit.

D. ERASMI ROTERODAMI COMMENTARIOLVS IN HYMNVM PRVDENTII, DE EPIPHANIA IESV NATI.

CHRISTVS, qui seruandis omnibus venerat vnamquãque gentem captauit occasione rerum, quibus delectabatur, quibusque fidebat, Iudæos allexit miraculis, Magos astrologiæ deditos, attraxit indicio stellæ peculiari luce fulgentis, Græcis misit Paulum eloquentia pollentem, & appositum ad congrediendum cum philosophis. Venit autem humilis, vt nos eueheret ad amorem rerum cælestium. Adscendit in cælos, ne per illum resuscitati ad vitæ nouitatem posthac rerum humilium amore teneamur: sed eo ferantur studia nostra, quo præcessit caput nostrum. Itaque

QVICVNQVE *Christum quæritis,*
Oculos in altum tollite;
Illic licebit visere
Signum perennis gloriæ.

Stella Magis indicabat Christum: sed nobis Christũ repręsentat. Ille præuius in columna nubis & ignis eduxit filios Israël ex Aegypto. Idem nobis prælucens auocauit à tenebris peccato-

peccatorum, ac viam nobis aperuit in patriam lucis æternæ. Descendit ad nos, vt dux esset in cælum. Magi, nisi sustulissent oculos in altum, non vidissent stellam: nos nisi cordis oculos erigamus in cælum, non inueniemus Christum. Qui scrutantur venas auri & argenti, quorum animus semper est in scrinijs, aut in patinis: qui latifundia iungũt latifundijs, quoniam oculos habent in terram defixos, non vident hanc stellam. Visere, propriè est ire ad vidẽdum, tametsi non nunquam vsurpatur pro videre. *Signum perennis.* Sola gloria Iesu perennis est. Alioquin omnis caro fenum, & omnis gloria eius quasi flos feni. Proinde qui gloriatur, in Domino glorietur. Signum erat eius, qui lux est mundi. Stella corpus est lucidum. Ita Christus, quo nobis esset visibilis, carnem induit.

Hæc stella, quæ Solis rotam
Vincit decore, ac lumine,
Venisse terris nuntiat
Cum carne terrestri Deum.

Exponit quare dixerit, signum. *Vincit decore, ac lumine.* Non est verisimile stellam illam fuisse maiorem Sole: sed gratia lucis antecelluisse. Sol enim sua luce perstringit ac percellit oculos obtuentium: Christus autem diuinitatis suæ lucem, cuius humana natura capax non erat, humani corporis familiaritate temperauit, vt possimus intueri. Et ideo subijcit Prudentius: *Cum carne terrestri Deum.* Quoniam enim Deus vidit homines nihil amare posse, nisi quod viderent, fecit se nobis visibilem, vt vel sic amaretur. Et quoniam omnino confidere volebant homines hominibus, dedit eis vnum hominem, vt alienati à fiducia ceterorum hominum, totam fiduciam suam transferrent in hunc vnum hominem, qui neminem esset destituturus, quòd idem esset Deus.

Non illa seruit noctibus,
Secuta Lunam menstruam:
Sed sola cælum possidens,
Cursum dierum temperat.

In exordio mundi Sol conditus est, vt præesset diei: Luna, vt in nocturnis tenebris aliquod luminis solatiũ præberet. non quòd Luna non luceat aliquando interdiu: sed quòd obscuretur claritate Solis, quemadmodum & ceteræ stellæ, quæ non sequuntur Lunam, sed Luna lucente tamen apparent, alioqui Luna maiores. Vt autem videantur minores, facit

longius interuallum ab obtuitu nostro, cum Luna sphæram terræ proximam obtineat. Menstruam autem vocat, quòd intra triginta dies peragat cursum suum in Zodiaco, quem Sol peragit anno. Ceteri quidam etiam tardius. Quoniam autem lumen habet mutuum à Sole, cùm est illi proxima, nulla videtur, ac paullatim recedens à Sole, magis illustratur, donec aduersa Soli toto orbe luceat. Inde rursus accedēs ad Solem, decrescit. Vnde in litteris mysticis rerum humanarum gerit typum, in quibus multum est caliginis, nihil stabilitatis. Stultus, inquit Sapiens, mutatur, vt Luna. Sol autem Christum designat, qui est sapientia Patris, nullis obnoxia mutationibus, aut vicissitudini. Quemadmodum dicitur annuum, aut diurnum, ita & mēstruum. *Sed sola cælum.* Quia sola apparebat. Cælum appellat aërem. Nec enim creditur illa fuisse è numero stellarum fixarum, aut errantium quæ vocantur: nec vlli affixa orbi, sed recens in hoc cōdita, vt per aërem incedens, magis indicaret æternam illam stellam, Iesum Christum, in quem hæc verè congruunt, quæ dicit Prudentius. *Cursum dierum.* Iuxta historiam non semper prælucebat Magis stella: sed quoties opus erat. Iuxta allegoriam, Christus est stella sola possidens cælum, dux & auctor omnis diuinæ veritatis. Hic est dies animorum, qui nescit occasum. De hoc vaticinatus est Balā: Orietur stella ex Iacob.

Num. 24.

Arctoa quamuis sidera
In se retortis motibus
Obire nolint: attamen
Plerunque sub nimbis latent.

Duæ sunt stellæ intra flexus Anguis, quas Græci ἄρκτους, id est, vrsas vocant, tam vicinæ polo septemtrionali, quem ab ipso ἀρκτικὸν appellant, vt nobis nunquam occidant. Id indicans Virgilius in Georgicis scribit:

Arctos Oceani metuentes æquore tingi.

Et Ouidius:

Magna, minorq; ferè, quarum regit altera Graius,
Altera Sidonias vtraq; sicca rates.

Siccas appellat, quòd non mergantur: non quòd vlla stella mergatur, sed quòd occidentes nobis videantur Oceano mergi. *In se retortis motibus.* Quoniam voluuntur circa polum, minimum conficiunt spatij: sed videntur mox redire, vnde venerant. Non occidunt, tamen plerunque fit, vt non videantur, videlicet obductę nubibus. Christus autē neque nouit

occasum,

occaſum, nec vllis tenebris occultari poteſt. Hoc Prudentius ἀλληγορικῶς.

Hoc ſidus æternum manet:
Hæc ſtella nunquam mergitur:
Nec nubis occurſu abdita
Obumbrat obductam facem.

Sidus ex pluribus conſtat ſtellis: vt Vrſa: vt Taurus. Stella, ſingularis eſt. Aut igitur abuſus eſt voce ſideris, quod apud poëtas non eſt infrequens: aut ſidus appellat Chriſtum, ſecum trahentem ſua membra.

Triſtis cometa intercidat,
Et ſi quod aſtrum Seirio
Feruet vapore, iam Dei
Sub luce deſtructum cadat.

Præter ſeptem præcipuas ſtellas, quas Græci planetas vocãt, Latini errones, præter ſtellas fixas, quas innumeras habet octaua ſphæra, frequenter apparent nouæ ſtellarum ſpecies, inſignem aliquam felicitatem, aut calamitatem mortalium generi denuntiantes, Græci cometas vocant, Latini crinitas, horrentes, vt inquit Plinius, crine ſanguineo, & comarum modo in vertice hiſpidas. Sunt & pogoniæ, acontitæ, ceratiæ, lampades, aliæque complures, ex forma quam oſtendũt nominibus inditis: de quibus tractat præter alios Plinius lib. II. cap. XXV. Dubitatum eſt autem, an hæ perpetuæ ſint, an ex tempore naſcantur, humore vim igneam concipiente, & poſt occidant. Neque enim ſemper apparent in orbibus ipſis: ſed frequenter in aëre hoc noſtro, veluti Caſtores, qui videntur inſidentes antemnis, faces, & bolides. Nec deſunt, qui putant noſtras animas habere cognationem cum ſtellis, vt ſua cuique ſit peculiaris, quæ pariter cum homine naſcatur, & occidat. Hæc vtcunque habent, probabile eſt hanc ſtellam recens creatam fuiſſe, nec orbibus affixam fuiſſe: ſed Angeli ductu per aërem commonſtraſſe viam Magis. *Triſtis cometa.* Iuxta ſenſum allegoricum id accipiendum eſt. Nam & poſt Chriſtum natum frequenter apparuerunt cometæ. Sed poſt exortam ſtellã illam Euangelicæ veritatis non eſt, quod quiſquam timeat peſtiferas Satanæ ſtellas: ſiue bellum, ſiue famem, ſiue peſtilentiam minitantur cometæ, nihil eſt periculi his, qui ſequuntur ductum huius ſtellæ, quę eſt Chriſtus Ieſus. *Et ſi quod aſtrum.* Sunt & ſidera parum proſpera rebus humanis, cum occidunt, aut exoriuntur: vt, Orion, Hyades,

ac Pleiades, quæ tempestatem adferunt: Canicula, cuius exortu Solis feruor accenditur, feruent maria, fluctuant in cellis vina, mouentur stagna, incrudescunt pestilentiæ, canes toto eo tempore in rabiem aguntur. Ea dicitur Seirius, à flamæ candore: quanquam qui Græcarum vocum etymologias contraxit, tot recitat opiniones, vt me pigeat referre. Iuxta tropologiam verò Seirius est Satanæ, qui menteis hominum ad insanos amores, ad bella dissidiaque concitat. Has stellas exstinguit Christus exortus, ac prælucens mentibus nostris. Nec caret gratia, quòd abusus est appellatiuo pro epitheto, Seirio vapore: quasi dicas, Italos mores, pro Italicos. Vaporem autem dixit, exhalationem calidam.

En Persici ex orbis sinu
Sol vnde sumit ianuam,
Cernunt periti interpretes
Regale vexillum Magi.

Incertum vnde venerint Magi, nisi quòd leguntur ab Oriente venisse. Persis autem ad Orietem est Palæstinæ, in qua est Hierosolyma. *Periti interpretes.* Mox enim vt viderunt stellam, interpretãtur natum Regem: Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum? Porrò quos Græci philosophos appellant, Persę Magos vocant. Vetustissimæ philosophiæ erat astrologiæ studium.

Quòd vt refulsit, ceteri
Cessere signorum globi:
Nec pulcer ausus est suam
Conferre flamam Lucifer.

Lucifer. eadem est Venus, qua nulla stella benignior, nec plus habens lucis. Nam & interdiu frequenter apparet, & sola omnium vmbram iacit super terram. Nulla est gloria, siue Prophetas & Patriarchas conferas, siue Angelos, siue quidquid est in terris magnificum, quod Christi gloria non obscuretur. *Globos* autem dixit stellas, quòd sphæricam habeãt figuram, etiam si nobis videantur radijs inæquales, ob interualli magnitudinem.

Quis iste tantus, inquiunt,
Regnator astris imperans:
Quem sic tremunt cælestia;
Cui lux & æthra inseruiunt?

Describit stellam Christum, ex significatione stellæ. *astris imperans.* quia cadunt, & obscurantur. *tremunt.* id est, venerãtur.

lux &

lux & æthra. Aethra est purior cæli pars: habet enim & cælũ ipsum lucem suam.

Illustre quiddam cernimus,
Quod nesciat finem pati,
Sublime, celsum, interminum,
Antiquius cælo, & Chao.

Nullum imperium humanum fuit, aut erit perpetuum. Hęc stella significabat Regem, cuius nec initiũ vllum fuerit, nec finis sit vllus futurus. Vnde & diuinam naturam intelligunt. Nihil enim principio caret simul & fine, iuxta theologos, nisi solus Deus. *Antiquius cælo & Chao.* Chaos fuit ante mundum conditum. Hoc itaque nihil antiquius.

Hic ille Rex est Gentium,
Populiq; Rex Iudaici,
Promissus Abrahæ patri,
Eiusq; in æuum semini.

Omissa persona Magorum, quos fecerat loquenteis, ipse persequitur sermonẽ. *Rex Gentium, & Iudaici populi.* Iudæi Deũ appellant Abraham, Isaac & Iacob, sed Euangelium docuit illum esse Regem omnium Gentium. Abraham enim pater est omnium credentium, & huius posteris præstatur, quidquid illi promissum. Iudæi sunt, quicunque profitentur nomen Iesu, & mentem habent à terrenis cupiditatibus circumcisam.

Aequanda nam stellis sua
Cognouit olim germina
Primus sator credentium
Nati immolator vnici.

Attingit historiam, quæ refertur Genesis XXII. Postea quàm Abraham paratus erat immolare filium vnicum Isaac, dixit illi Deus: Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli.

Iam flos subit Dauidicus
Radice Iessæa editus:
Sceptriq; per virgam virens,
Rerum cacumen occupat.

Refert prophetiã, quæ est apud Isaiã cap. XI. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius adscendet: cuius allegoriam exponit. Ex Dauid filio Iesse prodijt Christus. Virga

auté gestamen est Regum: cuius viror significat perennitaté regni. Flos, insignem eminentiá. Ex humilibus initijs natum est regnum Euangelicú: sed rectitudine veritatis increscens, occupauit totum orbem. Sequitur enim in eadem prophetia: Et percutiet terram virga oris sui: videlicet virgam indicans Euangelicæ veritatis. *Subit* autem dixit, pro emergit: quemadmodum Virgilius dixit, subijcit, pro, in altum iacit.

Exin sequuntur perciti
Fixis in altum vultibus,
Quà stella sulcum traxerat,
Claramq; signabat viam.

Exin, id est, postquam apparuerat stella. *perciti*, flagrantes amore videndi pueri. *stella*, signum erat, sed vis quædam occulta afflarat illorum animos. *sulcum*. Nauis dicitur poëtis sulcare mare. Ita stella videtur sulcare aërem.

Sed verticem pueri supra
Signum pependit imminens,
Pronaq; summissum face
Caput sacratum prodidit.

Prona face. velut adorabundum. *Caput sacratum.* id est, puerú. Synechdoche est: quemadmodum carum, aut lepidum caput dicentes, totum hominem intelligi volumus.

Videre quod postquàm Magi,
Eoa promunt munera,
Stratiq; votis offerunt
Thus, myrrham, & aurum regium.

quod, subaudi caput. *Eoa.* Orientalia, vel quòd earum rerum maximè fertilis sit Oriens: vel, quòd ab Oriente venerint.

Agnosce clara insignia
Virtutis, ac regni tui,
Puer ô: cui trinam pater
Prædestinauit indolem.
Regem, Deumq; annuntiant,
Thesaurus & fragrans odor
Thuris Sabæi: ac myrrheus
Puluis sepulcrum prædocet.

Apostrophe est ad puerum. *Puero*, puer ô legendum est. Aliquis superscripserat ô, vt indicaret vocandi casum esse: id scriba adiecit dictioni. *trinam indolem.* In hypostasi Christi tres erant substantiæ, siue naturæ: diuina natura, anima humana, & corpus humanum. Verum heic aliud annotat, treis velut

velut personas fuisse in Christo: Dei, Regis, & hominis, hoc est, sacerdotis. Quatenus erat homo, mortuus est, hoc est, immolauit seipsum pro peccatis mortalium. Huius rei typum habebat myrrha. Nam & sacerdotum erat, incendere thymiama; & defunctorum corpora myrrha oblinebantur, ne putrescerent. Rex erat, quoniam ipse dicit: Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. Id indicabat aurum. Deus erat, edens miracula, seipsum reuocans in vitam. Eius rei figuram habebat thus, dicatum rei diuinæ.

Hoc est sepulcrum, quod, Deus
Dum corpus extingui sinit,
Atque id sepultum suscitat,
Mortis refregit carcerem.

Exponit allegoriam sepulcri. Quod animabus defunctorũ est Tartarus: hoc sepulcrum est exanimatis corporibus. Christus vt homo mortuus est, ac sepultus: vt Deus reuixit, clauso sepulcro. Item huius anima vt hominis descendit ad inferos: sed vt diuinæ naturæ coniuncta, reuersa ab inferis, liberauit illic detentas.

O sola magnarum vrbium
Maior Bethlem: cui contingit
Ducem salutis cælitus
Incorporatum gignere.

Apostrophe est ad Bethlehem patriam Iesu. Allusit autem ad prophetiam, quæ est apud Micheam cap. v. Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda. *Maior magnarum* dixit, pro eo, quod erat inter magnas maxima. *cælitus incorpor.* Non quod corpus venerit è cælo: sed quod absque viri semine, cælesti opificio fetus ille conceptus sit.

Altrice te, summo Patri
Heres creatur vnicus,
Homo ex Tonantis Spiritu,
Idemq; sub membris Deus.

Allusit ad prophetiam Psalmi: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: Postula à me, & dabo tibi Gentes hereditatem etc. *Homo ex Tonantis Spiritu.* Homo erat: sed ex Spiritu sancto conceptus. Deus erat, sed sub humano corpore: ita in vno summa imis erant coniuncta.

Hunc & prophetis testibus,
Iisdemq; signatoribus,
Testator, & sator iubet
Adire regnum, & cernere.

Perse-

Perſequitur quod dixerat,heres vnicus. *ſator*.hoc eſt,genitor erat Deus Pater. Idem *teſtator*,quia inſtituit heredem filium. Vnde & teſtamentum vocatur nouum, ac ſempiternum. In teſtamento adhibentur teſtes, ac notarij, quò magis ſit ratū. Hi ſunt prophetæ teſtes huius promiſſi, ac velut obſignatores teſtamenti diuini. Neque enim liberum,vt ita loquar, erat Deo reſcindere teſtamentum,poſtea quàm per prophetas erat proditum. Quid igitur ſupererat,niſi vt, quod erat legitimè promiſſum, præſtaretur, & inſtitutus heres iuberetur adire hereditatem. Id factum eſt,cùm natus eſt Dominus Ieſus. Tum enim miſſus eſt, vt regnum aſſereret Patri, cuius ipſe conſors eſſet. Et *cernere* opinor dictum, pro, decernere. Deuincendus enim erat tyrannus Satanas.

Regnum quod ambit omnia
Diua,& marina,& terrea,
A Solis ortu ad exitum,
Et Tartara,& cælum ſupra.

Regnum, inquam; non qualia ſunt huius mundi, anguſtis circumſcripta terminis: ſed quod omnia complectitur. *Diua*,dixit,pro cæleſtibus. Sub dio,ſub cælo. Et ſuſpicor dia fuiſſe ſcriptum. Tartara infra terram ſunt: Angeli ſupra cælum. Et huc vſque porrigitur hoc regnum.

Audit tyrannus anxius
Adeſſe Regum Principem:
Qui nomen Iſraël regat,
Teneatq; Dauid regiam.

Chriſtus Rex erat, Satanas tyrannus. Is per Herodem belligeratur aduerſus Chriſtum. *Audit*,ex Magis,& Scribis conuocatis.*anxius*.Sic enim legis:Turbatum Regem Herodem.

Exclamat amens nuntio,
Succeſſor inſtat, pellimur:
Ferrum ſatelles corripe,
Perfunde cunas ſanguine.
Mas omnis infans occidat,
Scrutare nutricum ſinus,
Interq; materna vbera
Enſem cruentet puſio.

Nuntium dixit,rem nuntiatā. *Succeſſor*.Chriſtus inſtat: quia iam natus. *pellimur*. Aliud erat regni genus, quàm credebat Herodes: de quo elegantem hymnum canit chorus eccleſiaſticus: Herodes hoſtis impie, Chriſtum venire quid timeſ?

mes? Non arripit mortalia, qui regna dat cælestia. Nemo non exsecratur Herodis crudelitatem. Sed quicunque dediti sunt opibus, aut honoribus huius mundi, similem exercent crudelitatem in innocenteis quoties immiuret periculum, ne pereat illis, quod amant.

Suspecta per Bethlem mihi
Puerperarum est omnium
Fraus, ne qua furtim subtrahat
Prolem virilis indolis.

ne qua: ne aliqua puerpera. Ita metri ratio postulat. Alioqui ne qua possit accipi, pro, ne qua via.

Transfigit ergo carnifex
Mucrone districto furens
Effusa nuper corpora,
Animasq; rimatur nouas.

Effusa nuper: nuper nata. *Animas nouas.* Nam infundendo creantur. *rimatur:* quia lethali vulneri locus quæritur.

Locum minutis artubus
Vix interemtor inuenit,
Quo plaga descendat patens,
Iuguloq; maior pugio est.

Mire tractat hunc miserationis affectum: Iuguloque maior pugio est. Cùm pugio sit gladiolus breuior, tamen ingulo maior. Est autem epiphonema rei narratæ.

O' Barbarum spectaculum,
Illisa ceruix cautibus
Spargit cerebrum lacteum,
Oculosq; per vulnus vomit.

Ad exaggerandam rei atrocitatem, ponit ob oculos varia mortis genera. *Oculosq; per vulnus vomit.* Ex impulsu prosiliũt oculi. *Lacteum cerebrum:* nullis adhuc pituitis, aut alioqui vitiosis humoribus corruptum.

Aut in profundum palpitans
Mersatur infans gurgitem:
Cui subter arctu faucibus
Singultit vnda, & halitus.

Quoniam infantis est tenerum corpus, & calore foueri solitum, palpitat ad sensum aquæ frigidæ. *Singultit vnda.* Ob fletum sæpe singultiunt pueri. Heic frigus aquæ, & interclusus halitus mouet singultum.

Salucte flores martyrum:

Quos

Quos lucis ipso in limine
Christi insecutor sustulit,
Ceu turbo nascentes rosas.

Flos initium, & spes est fructus secuturi. Sic pueritia flos est ætatis. Secuti sunt post vberrimi fructus martyrum adultorum. Hoc genus apostrophe conuenit epilogo generis encomiastici.

Vos prima Christi victima,
Grex immolatorum tener,
Aram ante ipsam simplices
Palma & coronis luditis.

Christiana victima est, mactare carnem cum suis concupiscentijs, quæ rebellant spiritui: quemadmodũ scribit Paulus Romanis cap. XII. Exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, & rationabilem cultum vestrum. Sed præcipua victima est vbi totum corpus pro Christi gloria impenditur. Ita Paulus ad Timotheum II. cap. IV. Ego iam delibor, & tempus meæ resolutionis instat. *Aram ante ipsam.* pro ipsam, legendum suspicor, cuius. *Palma & coron. lud.* Palma insigne erat victoriæ. Dabantur & coronæ victoribus. Mirè seruauit decorum personæ. Puerorum est ludere. Ludunt ante aram, in qua mactati sunt: sed ludunt palma, & coronis, prius exemti è vita, quàm scirent se viuere.

Quid proficit tantum nefas?
Quid crimen Herodem iuuat?
Vnus tot inter funera
Impunè Christus tollitur.

Aduersus diuina consilia nihil valet humana vigilantia. Nihil non est factum ab Herode, ne Christus elaberetur. Solus elapsus est.

Inter coæui sanguinis
Fluenta, solus integer
Ferrum, quod orbabat nurus,
Partus fefellit virginis.

Grauiter dixit, fluenta sanguinis: festiuiter autem, coæuum sanguinem eiusdem ætatis infantium. *orbabat nurus.* Nurus dixit sponsas. Orbatur, qui liberis priuatur, aut alioqui re carissima. Nec sine tropo ferrum dixit, gladium.

Sic stulta Pharaonis mali
Edicta quondam fugerat,

Christi

Christi figuram præferens
Moses, receptor ciuium.

Confert historiam veteris testamenti cum historia Euangelica. Pharao rex Aegypti, videns increscere populum Ebræorum, iussit vt omnis fetus masculinus exponeretur. Moses tamen expositus in Nilum, Deo volente seruatus est, inscio Rege. Confert igitur Pharaonem cum Herode, Iesum cum Mose, Iesus captiuos, ac Diabolica tyrannide oppressos, liberauit, ac cælestis Ierusalem ciues fecit. Moses suos ciueis eduxit ex Aegypto. *Receptorem* dixit restitutorem.

Cautum & statutum iusserat,
Quo non liceret matribus,
Cùm pondus alui absoluerent,
Puerile pignus tollere.

Cùm pondus alui absoluerent, id est, cùm emitterent fetum. Absoluitur quod perficitur: absoluitur quod dimittitur. *Puerile*, à puero dixit. Nam masculum intelligit. *tollere*, pro educare dictum est, siue sustollere. Nam veteres partus, quos educandos suscipiebant, sustollere dicebãtur. Alioqui tollitur, quod occiditur.

Mens obstetricis sedulæ
Piè in tyrannum contumax
Ad spem potentis gloriæ
Furata seruat paruulum.

Exodi capite. II. narrat hoc factum à matre Mosi. *Ad spem potentis*. Nam infantis indoles insigne quiddam præseferebat.

Quem mox sacerdotem sibi
Assumsit orbis Conditor,
Per quem notatam saxeis
Legem tabellis traderet.

Moses dux, dux & Christus. Sacerdos Christus, & Moses sacerdotium instituit. Moses legem tulit saxeis tabellis inscriptam: Christus auctor est legis Euangelicæ, quam cordibus credentium inscribit per Spiritum sanctum.

Licet'ne Christum noscere
Tanti per exemplum viri?
Dux ille cæso Aegyptio
Absoluit Israël iugo.

Aperit collationem. Moses destinatus Dux populi, cùm videret Ebræum iniuria affici ab Aegyptio, occiso qui parabat iniuriam,

iniuriam, liberauit Ebræũ. Quod tum faciebat in vno, mox factum est in toto populo, via patefacta per mare rubrum, in quo perijt Pharao cum suis.

At nos subactos iugiter
Errorũ imperio graui,
Dux noster hoste saucio
Mortis tenebris liberat.

Aegyptus Ebræis sonat tenebras: vnde in mysticis litteris gerit typum vitæ vitijs, & erroribus obnoxiæ. Hæc vera, longeq́; miserrima seruitus est, seruire vitijs. Ab hac liberauit nos Dux noster IESVS: non per legis opera, sed per gratiã, ac per fidei lucem depulit tenebras errorum.

Hic expiatam fluctibus
Plebem marino in transitu
Repurgat vndis dulcibus,
Lucis columnam præferens.

Baptismum designabat mare rubrum: quod per sanguinem Iesu Christi seruat Ebræos, ac transmittit in libertatem: Pharaonem cum exercitu toto mergit. Vitia, maleq́; cupiditates sunt exercitus Aegyptiorum. Ebræis per noctem prælucebat columna ignis: nobis, ad pietatem resipiscentibus, prælucet Euangelica veritas.

Hic præliante exercitu,
Passis in altum brachijs,
Sublimis Amalech premit
Crucis quod instar tunc fuit.

Confert historiam, quæ habetur Exodi XVII. Moses stans in vertice collis, tollebat manus in altum, & intereà vincebant Ebræi pugnantes aduersus Amalech. Christus in cruce pro nobis porrexit manus suas, & victus est hostis noster Satanas.

Hic nempe IESVS *verior:*
Qui longa post dispendia,
Victor suis tribulibus
Promissa soluit iugera.

Iesus Naue perduxit Israëlitas in terrã promissam, expulsis indigenis. Verùm is nihil aliud erat, quàm typus nostri Iesu: qui deuicto Satana, perducit suos in regnum cæleste. *post longa dispendia.* Quoniam Israëlitæ per annos quadraginta varijs casibus agitati sunt in deserto, cùm via sit nõ admodum longa ab Aegypto in Syriam. *suis tribul.* Fratres Christi sunt, qui illi per fidem copulantur.

Qui ter quaternis denique
Refluentis amnis alueo,
Fundauit, & fixit petris,
Apostolorum stemmata.

Historiam quam legis Iosue cap. III. & IV. accommodat ad allegoriam. Cùm Israëlitę pedibus transissent Iordanem, inferiore parte fluminis defluxu suo relinquente siccum alueum, & superiore semet in altum agglomerante Iosue iussit, vt è singulis tribubus singulos viros eligerent, qui rursus ingressi Iordanem, è medio alueo tollerent singulos lapides durissimos, quos in eius facti memoriam reponi iussit. Hos viros interpretatur duodecim Apostolos, per quos Christus fundauit Ecclesiam suam, quemadmodum legis Apocalypseos cap. XXI. Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorũ, & agni. *ter quaternis.* id est, duodecim. *Refluentis.* Ita Psalm. Iordanis cõuersus est retrorsum. *stemmata* dixit monuměta.

Iure ergo se Iudæ Ducem
Vidisse testantur Magi,
Cùm facta priscorum Ducum
Christi figuram finxerint.

Ex tribu Iuda natus est Iesus iuxta prophetiam. Ex te enim exibit Dux, qui regat populum meum Israël. Vidisse testantur Magi. Aiunt enim: Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum? *Cùm facta.* Vidimus, inquiunt, stellam eius. In signo viderant Iesum: quemadmodum Iudæi viderant Iesum in figurarum ænigmatis, & oraculis prophetarum, priùs quàm nasceretur. Nimirum hoc est quod ait: Cùm facta priscorum ducum Christi figuram finxerint: quemadmodum modo declarauit de Mose & Iosue. *Finxerint* dixit, pro designarint.

Hic Rex priorum Iudicum,
Rexêre qui Iacob genus,
Dominæq; rex Ecclesiæ,
Templi nouelli, ac pristini.

Christus in medio sęculorum natus est, sic vt vtrunque tempus complectatur, & præteritum, & sequens. Rex erat synagogæ: Rex est Ecclesiæ, Rex erat patriarcharum, Regum, ac Iudicum Israëlis. Rex est & posterorum idem Iesus Christus. Dominam Ecclesiam vocat, quòd huic se submittat orbis. Templum nouellum dixit Ecclesiam, hoc est, templum spiritale. Et templum pristinum dixit, templum Solomonis,

quòd Ecclesiæ gerebat imaginem. Idem Christus vtrisque imperabat: sed aliter. Illis destinatus, his exhibitus: illis adũbratus figuris, his palam declaratus: illis promissus, his datus: illi seruabantur, quia credebant venturum: nos seruamur, quia credimus venisse.

Hunc posteri Ephraim colunt,
Hunc sancta Manasse domus,
Omnesq; suscipiunt tribus,
Bis sena fratrum semina.

Non solùm ea Iudææ pars, vnde natus est Christus, adorat Christum: verumetiam omnes tribus, quæ sunt duodecim, sortitæ nomina à duodecim patriarchis, filijs Iacob.

Quin & propago degener
Ritum secuta inconditum,
Quæcunque dirum feruidis
Baal caminis coxerat:
Fumosa auorum Numina,
Saxum, metallum, stipitem,
Rasum, dolatum, sectile,
In Christi honorem deserit.

Germani Iudæi sunt, qui genus ducunt ab Abraham, Isaac, & Iacob, ac duodecim patriarchis. Nam hi coluerunt vnum Deum. *Degenerem propaginem* vocat eos, qui genus duxerunt ab Agar, Moab, & Ammon: vnde Gentium origo, Deos multos colentium. *Quæcunque dirum feruidis Baal caminis coxerat*. De Baal idolo, quod colebatur olim ab impijs, multa est mentio in libris sacris. Arã Baal demolitus est Gedeon, vnà cum luco, ac nouum exstruxit altare. Quoniã aũt variæ Gentes erant colentes simulacra, ideo dicit: Quæcunque natio coxit dirum Baal, hoc est, exsecrabile simulacrũ, feruidis caminis. *Fumosa auorum.* Fumosa dixit, vel ob vetustatem vel ob fabrorum officinas. *Saxum, metallum, stipitem.* Treis materias refert Deorum: lapidem, æs, lignum. Opificium item triplex. Metallũ raditur lima: saxum secatur: lignũ dolatur.

Gaudete quidquid Gentium est:
Iudæa, Roma, & Græcia,
Aegypte, Thrax, Persa, & Scytha:
Rex vnus omneis possidet.

Inuitat omneis orbis nationes ad laudãdum Iesum, qui Rex est omnium, per quem vnum omnes ad vitam reuocantur.

Laudate vestrum Principem
Omnes, beati, ac perditi,
Viui, imbecilli, ac mortui:
Iam nemo posthac mortuus.

Quibus res sunt prosperæ, *beati* dicuntur. *Perditi*, qui varijs malis affliguntur. Sed sæpe beatiores sunt afflicti, quàm beati. Vtrique tamen laudare debent Principem suum IESVM. Beati, quòd successu rerum ex ipsius benignitate fruantur. Afflicti, quòd per illius misericordiam emendantur, ac purgantur, ne pereant in æternum. *Viui, imbecilli.* Siue morimur, inquit Paulus, siue viuimus, Domini sumus. Qui viuit, ac valet, viuat Principi suo, qui in hoc vitam largitur, vt reddatur melior. Qui ægrotat, laudet Regem suum qui nostro bono morbos immittit. Qui moritur, laudet Principem suum, quoniam transfertur ad vitam feliciorem. Neque enim iam mors dicenda est, quæ recta perducit ad vitam æternam, per IESVM aperto regno cælorum. Non enim moriuntur, sed obdormiscunt, qui moriuntur in Christo, ad Angeli vocem & corporibus experrecturis.

VICTOR GISELINVS
T. PVLMANNO S.

QVATERNIONES omneis, quo ordine ad me transmissi erant, àuidè simul, & diligenter perlegi. Nescio mehercule, debeam'ne magis vestram industriam & laborem collaudare, an mihi ipsi gratulari, qui videre toties hunc optauerim diem, cùm id boni, quod alij iam diu nacti sunt, poëtæ etiam nostro eueniret. Nam præter ea, quæ exprimi iusseram, adeò emendata sunt omnia, adeò bellè & nitidè excusa, vt dubitem quid ad hanc editionem potuerit accedere. Quod ad errata infra subiecta attinet, eorũ pleraque ita leuia sunt, vt tantum non omitti potuerint: & alij Typographi, qui hac ratione negligentię crimen euitare sibi probè videntur, ea procul dubiò omissuri erant. Nos ab istis dissentimus, & hoc ipso summam diligentiæ laudem aucupamur, quòd præstare audeamus nulla heic menda præterita esse: in quo optimos quosque imitamur, Stephanos, Colinæos, Manutios, & Paullum in primis, qui nuper in Catullo Mureti paginas aliquot mendis impleuit: imitamur & eos, qui castigationes suas aut συμμίκτοις interserunt, aut separa-

rim euulgant. Omnia itaque operarum errata etiam minutissima heic subijcimus. Et, quia interpunctiones quædam eiusmodi sunt, vt à me approbari omnino nequeant, breuiter quid in absurdi esset, ostendi, earumq; in locum veras ex priore mea editione huc adduxi: obiter etiam intereà locum vnum atque alterum obscuriorem explicui, & paucula ad rem facientia vti occurrebant, annotaui. Certè mi Pulmanne, ex hoc postremo quanquam ignobili labore facilè iudicabit æquus lector, quantopere cupierim leue aliquod saltem mei erga rem litterariam amoris monumētum posteris relinquere. Vale.

Pag. Versu
10. 8. *vitiis*
12. 17. *vagina*
16. 11. *creduntur*
32. *Imbuere, fragiliq; viros*

17. 20. In manusc. quos vidi, scribitur, *Pectoris impressu etc.* in quo neque tautologia est, & clarior sententia. fingit enim Superbiam impeditam ceruice equi in caput ruentis, statim deuolutam fuisse sub pectus, ibique inter fracta equi crura pressam, rotatam, & obtritam.

22. 1. distingue, *Hunc vexilliferæ quoniam. Fors obtulit ictū*, vt verbum, obtulit, feratur in dandi casum, vexilliferæ.

25. 12. ad marginem notanda est varia lectio, quæ alteri respondeat, *triumphum*

30. 6. *respondet*

30. 31. dist. *Aut innata anima est, quoties volo ludere, Numen.* Nam illud, quoties volo ludere, idem est cū illo suprà, cùm placet. Versum sequentem variè omnes manuscripti, vnicus hoc modo. *Præceptor mihi Belial, domus & plaga mundus.* optimè. nam infrà 264. 32. Principe Belial rectoribus horret iniquis.

34. 2. In plerisque lib. est. *Nam quid*, quod magis seruit orationis connexioni.

36. 20. *tepefactum*
51. 32. *Phalecij*
54. 24. *satiatus*
56. 16. *fulgure*
57. 24. distingue *Cogis, iustitiæ vindice*
62. 2. *videt*

68. 2.

68. 2. *condomare*

69. 31. *impeditus*

70. 9. *personant*

72. 22. *comat*

82. 10. Per ænigma, rei minus notæ effigiẽ seu imaginẽ intellige, infrà. Is ipse tantum non habet Argenteorum ænigmatum. vide Comment.

84. 5. *callebas.*

22. dist. *Hæc dum sequuntur, perfidi*

27. dist. *Gentium, impunè ne*

85. 27. In quibusdam manuscriptis non ineptè scribitur, *amomum stipite :*

86. 33. *Experta*

88. 21. *subit*

91. 4. *Aram ante cuius*

94. 20. dist. *manere. Munus ecce fictile Inimus intra regiam salutis:* locumq; hunc ita interpretor. Christus me, vt senem iam vsibus obsoletũ, & detritum aptat, id est, adiungit, immiscet vasculis caducis, finitq; vnà cum ijs manere in anguli parte: atque ita quanquam velut munus fictile inimus intra Ecclesiam regiam salutis, tamen vel infimam Deo obsequelam præstitisse prodest.

95. 33. In quibusdam manuscr. est, *probrum*

100. 8. distingue, *praeerat, Cælestis arcanum domus fidis gubernans clauibus,*

106. 3. *prænitet*

117. 13. dist. *solum, Nec sua membra coacta toro* : scilicet, esse.

121. 14. in plerisque libris legitur *vt*, pro & : estq; oratio suspendenda vsque ad alterum quinionem.

133. 29. dist. *semper inuictum*

135. 20. dist. *Sodomita nec latet cinis*, vt sit appositio, quæ suprà : Sodomita libido. & infrà: Marcionita Deus. Similis analogia est in illis : Vnionita, Duita, eremita etc.

136. 10. In quibusdam manuscr. Dente frequenti exasperat: de huiusmodi positione diximus alibi.

140. 15. *Est mortis*

145. 10. *debitam*

146. 31. *Sic nulla iam restet mora*, videtur heic B. Vincentio eandem felicitatem, corporis nempe cum anima coniunctionem imprecari, quam anteà patribus cum Christo resurgẽtibus attribuebat.

 155. 21.

155. 21. in quibusdam lib. *ethereo*

28. *Euectus gladijs alter.* sup. puehat ad cælū sanguine.

156. 28. per disciplinā accipe, coërcitionē seu multationē.

157. 14. dist. *alij, fragiles inq; ora tabellis Frangunt*:

162. 5. dist. *vt, quod auctor improbus Tolerare multos cōpulisti, vt carnifex*, ceteroqui inepta syntaxis est, & phrasis ineptior.

163. 6. *incunabulis*

164. 14. *summum*

24. *mille, ac*

169. 16. *fruteсta*

173. 33. ad marginem, *sæuitas*.

178. 28. dist. *reuersus, ipse qui moriens homo est.* primùm dissentanea copulat, Christus siue Deus peremtus: deinde ea dispescens, singulis cōsentanea adiuncta attribuit: Christo, Deum reuerti: peremto, hominem esse.

179. 19. *lactentis*

33. dist. *Deus*

180. 32. *in piorum*

182. 18. In quibusdam manusc. *corona, regiâ &*

190. 1. *consecrandus* Vide num inauguratio summi Pontificis ignota satis, heic à Prud. describatur.

191. 20. *Parca* Sensus enim est, impium esse, qui parcè secat: pium verò, qui crudeliter. Nebriss. alteram lectionem exponens miserè labitur, auctoris sententiam peruertens.

194. 5. *titulos, & singula*

195. 7. dist. *erat*:

203. 10. *camuros*

218. 22. dist. *cæli*: *Qui mare*, vt relatum spectet proximum antecedens, nempe, Regem.

221. 25. dist. *Filius, auctore vt genitus &c.* ait enim Patrem esse, quòd gignat: Filium esse ex hoc, id est, ob id, quòd genitus sit Patre summo.

224. 23. *Sed sacer in pecude. stultum est sic credere sacrum*: vult dicere sanctimoniam paschatis Iudæorum consistere in pecude, non egredi: agnum enim non amplius typum esse veri agni.

226. 24. In manusc. est: *nate sceptris*, Sic sup. 158. 8. calcare fremitum maris. & infrà 280. 30. Subter comprimere clausa silentia.

232. 28. *infractis*, vnica dictio est, à passiua voce infirmior.

236. 1. Non possum omnino reijcere veterem lectionē in

Com-

Comment. meo indicatam, ita enim suprà 104. 19. Aurum, quod ardenter sitis, Effossa gignunt rudera.

238. 31. dist. *ab ore, Compositam, factamq; neges: velut ipsa Dei pars,*

240. 10. dist. *effigiem, Nam vt,* heic caussam denotat, non similitudinem.

241. 12. *conditur olim,*

242. 8. dist. *reas peccanteis*

244. 16. dist. *vetustos?*

18. distingue *duo.*

31. dist. *omnes.*

33. dist. *Liberat, infirmum si*

249. 33. distingue *inest idem*

252. 5. dist. *monstris: Queis fera barbaries perituros mactat honores? Dissona discretum retinent si Numina celũ:* hos versus nisi ita distinxeris, heic dicere videbitur Barbaros siue Gentileis amplexos olim fuisse Marcionis hæresim.

258. 1. *ferè* non feræ. loquitur enim non de velleribus ouium, sed de ramorum spolijs.

259. 3. dist. *voluit, palpandi interprete sensu.*

265. 9. dist. *dedere*, per dominum regnantem, animam inligit, alienó regno nondum deditam, neque patientem flabile virus ingeri.

30. dist. *iacens, alieno &*

266. 12. dist. *ferrum*, vt oratio sit continua.

276. 14. In quibusdam apographis est, mihique apprime placet;

Experto dubitas animas percurrere visu
Abdita corporeis oculis?

284. 3. *volucrẽ*. loquitur nõ de volucrib⁹, sed de solo olore.

296. 26. *Mulnius*, & *Molnius*, in antiquis lib. legitur.

307. 5. dist. *dextro.*

26. dist. *supremi,*

309. 26. dist. *—— sita sunt: ego contra*
Spero, quod extra aciem longum speratur in æuum?
Nam, si tota mihi cum corpore vita peribit,
Nec poterit superesse meum post funera quidquam,
Quis mihi regnator cæli? Alterum comparationis membrum, more suo, complexus est enallage personæ: de qua vide meum Comment.

310. 2. dist. *Depositum:*

6. dist.

6. dist. *opertum, Aut*
314. 13. dist. *etiam,*.
14. dist. *recenti,*
316. 14. dist. *ignoro: quid possit, & vnde oriatur:*
319. 17. dist. *Deum, nulli*
320. 24. *Natæ ad procinctus*
330. 14. *abiuncta*) vt idem sit, abiunctum esse, quod distare & abesse.
331. 1. *quod* referentis particulæ officio fungitur: vt paullò infrà: *Quod sunt*. Sensum explicui in Comment.
332. 6. dist. *operitur,*
335. 8. *nouum*
338. 1. *Deum*: accusandi casus, non gignendi.
339. 3. *iuuenta,*
341. 2. Tetrasticha debuisse, ac debere appellari aliàs ostendi.

Errata in Commentario admissa.

Quat. pag. versu
A. 8. 14. lege, alius liber.
12. 9. sulfureæ
15. 3. inculcata. ea adscribã
7. 23. relinquo,
13. 8. insuperabilis
18. liberas
C. 6. 7. Supplicum
41. deductum est,
D. 3. 16. æthereis,
30. detraxit
8. 6. malunt
15. 25. facta
13. 28. demum
B. 2. 16. extorsisse
12. 24. sacrum quasi
14. 12. laudaturos
15. 40. Antea, parũ. ineptè.
10. 24. omnia,
15. 11. palmam
5. 7. Scantinio
7. 19. secandas
19. Itaq;
E. 11. 23. aliquando impijs Turcis minus.

EXCVDEBAT CHRISTOPHORVS PLANTINVS ANTVERPIÆ, ANNO CIↃ. IↃ. LXIV. VI. KAL. NOVEMB.

uod dicta

vt paul.

aliis

cepte.

pijs

